

338.371543

ส 2136

จ.3

ผลกระทบของอุตสาหกรรมนาุ้งที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนา :

2

ศึกษากรณีอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ปริญญาโท

ของ

สินท มณีคุณ

1

17 ก.พ. 2540

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิพิเศษ สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์

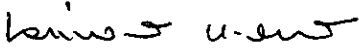
ธันวาคม 2539

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

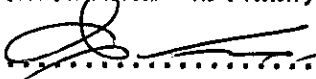
58099

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต สาขา
พัฒนศึกษาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

.....ประธาน

(ผศ.ดร.นภาพร หะวานนท์)

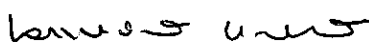

.....กรรมการ

(รศ.ดร.ธีรพงศ์ อุดมไพจิตรกุล)

.....กรรมการ

(ผศ.ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน

(ผศ.ดร.นภาพร หะวานนท์)

.....กรรมการ

(รศ.ดร.ธีรพงศ์ อุดมไพจิตรกุล)

.....กรรมการ

(ผศ.ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผศ.ดร.ปริมล นครินทร์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ดร.ศิริยุภา พูลสุวรรณ)

วันที่ 26 เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2539

บริษัทยาพันธ์ฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จาก"ทุนภูมิพล ประจำปี พ.ศ.2537"

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จากหลายฝ่าย ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา ประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นภาพร ทัศนาพร รองศาสตราจารย์ ดร.ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุล และรองศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย เป็นอย่างสูง ที่ได้กรุณาแนะนำในประเด็นต่าง ๆ ตลอดจนการตรวจแก้ไขอย่างละเอียด เพื่อให้ งานวิจัยมีคุณภาพมากที่สุด

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีมล นครินทร์ ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาการ แรงงานและสวัสดิการสังคม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ผู้ซึ่งเคยเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ก่อนที่ผู้วิจัยศึกษาในระดับปริญญาโท ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ได้กรุณาเป็นกรรมการสอบ ปริญญานิพนธ์

ขอขอบคุณนายสอศ บัวมาศร ชาวนารายแรกที่เลี้ยงกุ้งกุลาลาตา อาจารย์สมบูรณ์ เกตุแก้ว นักวิชาการที่หันมาทำธุรกิจงานเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาเข้าสู่อำเภอหัวไทร คณะอาจารย์โรงเรียนชุมชน บ้านเกาะเพชร ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร นายอำเภอ ประมงอำเภอ เกษตรอำเภอ หัวหน้า หน่วยงาน ธกส. ผู้จัดการบริษัทนครฟาร์ม(ซีพี) ผู้จัดการธนาคารกรุงเทพ จำกัด ในอำเภอหัวไทรที่ได้ กรุณาให้ข้อมูลในประเด็นที่ศึกษาอย่างละเอียด

ขอขอบคุณสุเทพ ชุ่มแสง และครอบครัว ที่เอื้อเฟื้อที่พักและอาหารแก่ผู้วิจัยตลอดเวลา ที่ลงเฝ้าศึกษาข้อมูลภาคสนามชุมชนตำบลเกาะเพชร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

สุดท้ายขอขอบพระคุณมูลนิธิ "ทุนภูมิพล" ที่สนับสนุนทุนวิจัย

สนิท มณีคุลย์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหา	1
จุดมุ่งหมายของการวิจัย	7
ปัญหาการวิจัย	7
ประโยชน์ของการวิจัย	8
ขอบเขตในการวิจัย	8
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
ความหมายและแนวคิด เรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิต	10
ความหมายของชาวนาและวิถีการผลิตของชาวนาในสังคมเอเชีย	15
ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทยก่อน พ.ศ. 2398	19
วิถีการผลิตเพื่อยังชีพ	19
ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา	21
การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทย	
หลัง พ.ศ. 2398	34
ลักษณะการผลิตเพื่อขาย	34
กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต	37
ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาหลัง พ.ศ. 2398	56
การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทย	
หลัง พ.ศ. 2503	66
ลักษณะการผลิตแบบอุตสาหกรรม	67

กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต	69
ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาหลัง พ.ศ. 2503	86
กรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย	109
 3 วิธีดำเนินการวิจัย	113
พื้นที่ศึกษา	113
วิธีการศึกษา	114
ขั้นตอนการวิจัย	116
 4 สภาพชุมชน	117
บ้านเกาะเพชร	120
บ้านเนินทองหงส์และบ้านย่านยาว	128
 5 ชุมชนชาวนาก่อน พ.ศ.2531 และกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ ทางการผลิตที่เกิดจากการทานากุ้ง	138
ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาก่อน พ.ศ.2531	140
วิถีการผลิตในช่วงทานากุ้ง	141
ความสัมพันธ์ทางการผลิต	146
ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ	146
ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาด้วยกัน	164
ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยม(คอกเบี้ย ก้าวร้าว ค่าจ้าง ค่าเช่า)..	170
กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต	193

บทที่	หน้า
6 ความสัมพันธ์ทางการผลิตในช่วงที่ทานากูง (หลัง พ.ศ.2531)	225
วิถีการผลิตในช่วงทานากูง	229
ความสัมพันธ์ทางการผลิต	250
ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ	250
ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาด้วยกัน	262
ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน	272
7 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	315
สรุปผลการวิจัย	316
อภิปรายผล	329
ข้อสรุปเชิงทฤษฎี	352
ข้อเสนอแนะ	364
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	364
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	372
บรรณานุกรม	374
ภาคผนวก	396

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงการลงทุนผลิตข้าวเพื่อขายระหว่างปี พ.ศ.2445 - 2475	58
2 แสดงอากรค่านาและรายได้ของรัฐระหว่างปี พ.ศ.2435 - 2449	60
3 แสดงหนี้สินและดอกเบี้ยในภาพรวมทั้งประเทศปี พ.ศ.2473	63
4 เปรียบเทียบราคาข้าวที่ชาวนาขายได้กับราคาที่ส่งออกและราคาที่พ่อค้าได้รับ ระหว่างปี พ.ศ.2403 - 2433	64
5 แสดงแหล่งเงินทุนและสินเชื่อของชาวนาในภาพรวมทั้งประเทศ พ.ศ.2531	89
6 แสดงการกระจายของแรงงานตามเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6	91
7 แสดงการเช่าที่ดินและไร่ที่ดินของชาวนาจำแนกตามรายภาค	101
8 แสดงอัตราค่าจ้างขั้นต่ำในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ของกระทรวงมหาดไทย ..	103

ดัชนีภาพประกอบ

ภาพประกอบ

หน้า

1	แสดงที่ตั้งหมู่ที่ 4, 6 และ 8 ตำบลเกาะเพชร อำเภอหัวไทร จังหวัด นครศรีธรรมราช	119
2	แสดงวิธีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตในช่วงทานาข้าวและทานากุ้ง ...	361
3	แสดงรูปแบบทุนนิยมปลาใหญ่กินปลาเล็กและผลจากการค้าขายมาที่ชานา ...	362
4	แสดงกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตและการแตกตัวของชานา	363

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ปรากฏภาพแห่งการพัฒนาที่ชัดเจนระหว่างสังคมอุตสาหกรรม (industrial society) ของประเทศทางตะวันตกกับสังคมเกษตรกรรม (agricultural society) ของประเทศโลกที่สามทางเอเชียและลาตินอเมริกา โดยนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกพยายามอธิบายว่าสังคมอุตสาหกรรมมีความทันสมัย ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) การพัฒนาของสังคมอุตสาหกรรมดังกล่าวได้พัฒนาขึ้นมาตามลำดับขั้น จากสังคมโบราณ (traditional society) ไปสู่สังคมขั้นเตรียมการ (precondition for take-off) ขั้นทะยานขึ้น (take-off-stage) ขั้นเร่งรัดการขยายตัว (drive to maturity stage) และสังคมขั้นอุดมภคา (stage of high mass consumption) ตามลำดับ ดังนั้นหนทางหนึ่งที่จะนำประเทศโลกที่ 3 ซึ่งยังมีระดับการพัฒนาขึ้นสังคมโบราณและสังคมขั้นเตรียมการไปสู่การพัฒนาในระดับที่สูงขึ้น สามารถทำได้โดยอาศัยแม่แบบ (model) การพัฒนาจากประเทศอุตสาหกรรมเป็นสำคัญ (อุทัย บุญประเสริฐ. 2527 : 35 - 37 ; ชนิตา รัชกุลเมือง. 2532 : 80 - 81; กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2535 : 37 - 39 ; ฉันทิศ ทองช่วย. 2534 : 41 - 49; Lauer. 1991 : 323-324; Adul. 1980 : 80 - 81; Rostow. 1961 : 4 - 11) แต่อย่างไรก็ตามคำอธิบายดังกล่าวในเวลาค่อมาได้รับการโต้แย้งจากนักคิดสำนักพึ่งพิงว่า การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวกลับจะทำให้ประเทศโลกที่สามประสบกับความด้อยพัฒนาและต้องพึ่งพิงประเทศที่พัฒนาแล้วมากยิ่งขึ้น (So.1990 : 91-97)

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในบรรดาประเทศโลกที่สามที่มุ่งพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยตามแนวทางของสำนักคลาสสิก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในยุคนั้น (พ.ศ. 2503) ได้

รับเอาแนวความคิดการพัฒนาโดยเน้นพัฒนาอุตสาหกรรมมาใช้ในการกำหนดทิศทางและวางแผนพัฒนาประเทศ ได้จัดทำมีสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ. 2502 ทาหน้าทีในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ เป็นผลให้ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ขึ้นในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ ในประวัติศาสตร์การพัฒนาของประเทศไทย มีการส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาผลิตสินค้าเกษตร เพื่อป้อนโรงงาน เพื่อขายหรือส่งตลาด มีการพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิต พัฒนาอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ขนาดกลาง และส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ และเพื่อให้มีนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจโดยเน้นพัฒนาอุตสาหกรรมบรรลุเป้าหมาย รัฐบาลได้ให้สิทธิประโยชน์แก่นักลงทุนหลายประการ ดังเห็นได้จาก พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2503 ... รัฐบาลให้หลักประกันว่าจะไม่รบกวนกิจการอุตสาหกรรมมาเป็นของรัฐ รัฐคงเก็บภาษีอากรขาเข้าสำหรับเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจการอุตสาหกรรม งดเก็บภาษีเงินได้และอนุญาติให้นำเงินออกนอกประเทศได้ นอกจากนั้น รัฐยังให้การสนับสนุนโดยการจัดหาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคที่เอื้ออำนวยต่อการลงทุนให้อีกด้วย (Chira. 1971 : 68 - 70; ปก แก้วกาญจน์. 2535 : 19 - 21; บุญเลิศ สดสุขชาติ. 2531 : 65 - 66 ; สุพรรณิ ไชยอำพร และ สนิท สมัครการ. 2535 : 14 ; กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2535 : 82 - 84; ลิขิต อีร์เวคิน. 2533 : 52)

โดยสรุปกล่าวได้ว่าการส่งเสริมอุตสาหกรรมในประเทศไทย ได้เริ่มอย่างจริงจังตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504 - 2509) ซึ่งมีนโยบายผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า ก่อให้เกิดการขยายตัวด้านอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว แต่ในช่วงแรกอุตสาหกรรมจำกัดอยู่เฉพาะในกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล ได้แก่ อุตสาหกรรมยาสูบ น้ำตาล แก้ว กระจก ยานยนต์ การประกอบรถยนต์ การกลั่นน้ำมัน (บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. 2534 : 91) ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (2515 - 2519) รัฐบาลหันมาให้ความสำคัญกับนโยบายการส่งออกและกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ต่างจังหวัด เพื่อไปสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น โดยรัฐบาลได้เพิ่มมาตรการจูงใจและการส่งเสริมแก่นักลงทุนขึ้นอีก ที่สำคัญ ได้แก่ มาตรการส่งเสริมการลงทุน มาตรการให้สินเชื่อเพื่ออุตสาหกรรม มาตรการนิคม

อุตสาหกรรม มาตรการช่วยเหลือด้านการฝึกอบรม มาตรการพัฒนาขององค์กรของรัฐและเอกชน เพื่อแก้ไขปัญหาดอุตสาหกรรม รวมทั้งลดขั้นตอน กฎระเบียบของรัฐที่เป็นอุปสรรค (วิภา พันธุ์รัตน์. 2536 : 13 - 16) อุตสาหกรรมจึงได้กระจายออกสู่ต่างจังหวัดมากขึ้นทั่วทุกภาค อุตสาหกรรมที่สำคัญในช่วงนี้ได้แก่ น้ำตาล กระสอบ ปูนซีเมนต์ กระดาษ น้ำมันพืช ยางรถยนต์ น้ำมันปิโตรเลียม เหล็กเส้น สิ่งทอ ผลไม้กระป๋อง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. 2534 : 92)

การเลี้ยงกุ้งกุลาดำที่ทำกันอยู่ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งจัดอยู่ในประเภทอุตสาหกรรมเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ได้พัฒนาตัวเองมาจากการเลี้ยงแบบธรรมชาติเมื่อประมาณ พ.ศ. 2478 โดยได้พัฒนาการเลี้ยงมาอยู่ในรูปธุรกิจอุตสาหกรรม เมื่อประมาณ พ.ศ. 2516 ซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 โดยรัฐบาลมีนโยบายให้การส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก การเลี้ยงกุ้งกุลาดำนับว่าเป็นอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลและอยู่ในความสนใจของนักลงทุนทั้งภายในและต่างประเทศเป็นอย่างสูง ในส่วนของรัฐบาลกล่าวได้ว่า นอกเหนือจากการมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมตั้งแต่ต้น โดยถือว่าเป็นหนทางไปสู่การพัฒนาประเทศแล้ว สถานการณ์ด้านการประมงเป็นอีกส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้รัฐบาลเร่งทำการส่งเสริม ประการแรกเนื่องจากทรัพยากรสัตว์น้ำตามธรรมชาติมีสภาพเสื่อมโทรมลง ปริมาณกุ้งที่จับได้มีปริมาณน้อยลง (Urunphorn. 1990 : 213; ธารศ ศรีสัทย์ และ วรวิทย์ พงศ์ถาวร. 2531 : 4) ประการที่สองเป็นผลมาจากการที่ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า เวียดนาม กัมพูชา ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ ได้ประกาศเขตเศรษฐกิจจำเพาะ 200 ไมล์ทะเล ทำให้พื้นที่การประมงของไทยน้อยลงกว่า 300,000 ตารางกิโลเมตร (วรสิศ สมิตีสวัสดิ์. 2531 : 225) รัฐบาลจึงหันมาส่งเสริมการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำชายฝั่งทะเล เพื่อทดแทนในส่วนที่จับได้น้อยลง สำหรับด้านความสนใจของนักลงทุน กล่าวได้ว่าเกิดจากการได้สิทธิประโยชน์เป็นพิเศษจากรัฐในฐานะผู้ประกอบการในรูปอุตสาหกรรมประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือแรงจูงใจด้านผลตอบแทนที่ได้รับจากการลงทุนในอัตราที่สูงมาก เพราะปีหนึ่งสามารถเลี้ยงได้ประมาณ 2 - 3 ครั้ง (ธารศ ศรีสัทย์ และ วรวิทย์ พงศ์ถาวร. 2531 : 5) ผลผลิต

ประมาณ 300 กิโลกรัมต่อไร่ต่อปี (วรสิริ สมิตินิธิกุล. 2531 : 226 - 227) หรือ 30,000 บาทต่อไร่ต่อปี หากจะเปรียบเทียบกับรายได้ของชาวนาซึ่งอาศัยอยู่ในต่างจังหวัดด้วยกันแล้วชาวนามีรายได้จากการทำนาโดยเฉลี่ยเพียง 1,410 บาทต่อไร่ต่อปี (นิภาพร วัชรสินธุ์ และคณะ. 2534 : 76) รายได้จากการทำนาที่สูงกว่าการทำนาข้าวประมาณ 21 เท่า ดังนั้นนอกจากนายทุนแล้วชาวนาส่วนหนึ่งก็หันมาทำนาด้วย และเมื่อพิจารณาถึงสถิติเกี่ยวกับการผลิตโดยรวม ในช่วง 4 - 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า ปี พ.ศ. 2532 ซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 มีผู้เลี้ยง 14,235 ราย ใช้เนื้อที่ในการเลี้ยง 474,551 ไร่ ผลผลิต 93,490.50 ตัน มูลค่า 11,072.14 ล้านบาท และในปี พ.ศ. 2534 ซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 มีผู้เลี้ยงเพิ่มขึ้นเป็น 16,000 ราย ใช้เนื้อที่ในการเลี้ยง 420,000 ไร่ ผลผลิต 145,000 ตัน มูลค่า 15,950 ล้านบาท (สิริ พุทธิวิเศษ และ ลีลา เรืองแป้น. 2535 : 954) ซึ่งพอจะเป็นเครื่องชี้ได้ว่าธุรกิจการเลี้ยงกุ้งมีแนวโน้มว่าจะเติบโตต่อไป สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535 - 2539) แม้รัฐบาลจะมีนโยบายควบคุมในด้านพื้นที่การเลี้ยงให้จำกัดอยู่เพียง 500,000 ไร่ เพราะความวิตกในเรื่องการทำลายสภาพแวดล้อม แต่ในการเลี้ยงกุ้งรัฐบาลก็ยังส่งเสริมต่อไปโดยเห็นได้จากรัฐบาลตั้งเป้าหมายผลผลิตปี พ.ศ. 2535 ไร่ 175,000 ตัน และปี พ.ศ. 2539 ไร่ 300,000 ตัน (กลุ่มวิจัยสินค้าเกษตรกรรมที่ 2. 2533 : 40) ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าการเลี้ยงกุ้งกุลาค่าเป็นธุรกิจอุตสาหกรรมที่สำคัญสาขาหนึ่ง เติบโตขึ้นมากภายใต้การสนับสนุนและส่งเสริมจากรัฐบาล โดยภาพรวมช่วยให้เศรษฐกิจขยายตัวได้มาก และมีส่วนช่วยให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม การเลี้ยงกุ้งกุลาค่าในรูปธุรกิจอุตสาหกรรมที่ผ่านมามีการพิจารณาโดยละเอียด ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมทั้งในทางบวกและทางลบ กล่าวคือ

1. ผลกระทบในทางบวกต่อเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมักจะเป็นข้ออ้างของรัฐบาลและกลุ่มผู้ได้ประโยชน์ได้แก่

1.1 การขยายตัวของอุตสาหกรรมการเลี้ยงกุ้งกุลาค่า เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP.) มีมูลค่าสูงขึ้น และมีส่วนทำให้ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจขยายตัวรวดเร็วที่สุดคนละ เพราะนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา GNP. มีมูลค่าเฉลี่ยสูงเกือบเป็นทวีคูณ

1.2 การส่งออกกุ้งทะเลของประเทศไทย มีอัตราการขยายตัวสูง และนํารายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก โดยมูลค่าส่งออกคิดเป็นอันดับ 5 ของสินค้าสำคัญที่ประเทศไทยส่งออก

1.3 การเลี้ยงกุ้งกุลาดำทำให้เกิดอาชีพ และการจ้างงานเพิ่มขึ้น โดยใช้แรงงานผู้ดูแลประมาณ 2 คน ในปี 2535 พบว่า มีแรงงานในอุตสาหกรรมเลี้ยงกุ้งกุลาดำไม่น้อยกว่า 134,000 คน

1.4 การเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นการสร้างรายได้ และทำให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่เกษตรกร ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วๆไป

1.5 การขยายตัวของการค้าที่สืบเนื่องจากการเลี้ยงกุ้ง จะกระตุ้นให้เกิดการขยายโครงสร้างบริการพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า โทรคมนาคม ระบบขนส่ง เป็นการช่วยกระจายความเจริญระหว่างกรุงเทพมหานครกับต่างจังหวัดให้สมดุลยิ่งขึ้น

1.6 ความต้องการมีอาชีพทำนากุ้งที่มั่นคง ทำให้เกษตรกรและผู้ใช้แรงงานพัฒนาตัวเองในด้านการเรียนรู้ สร้างเสริมประสบการณ์ เป็นการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ (สมหญิง เปี่ยมสมบูรณ์. 2536 : 36 - 38)

2. ผลกระทบในทางลบต่อเศรษฐกิจและสังคมที่ตกอยู่กับคนจำนวนมาก โดยเฉพาะเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่การเลี้ยงกุ้งกุลาดำได้แก่

2.1 การเลี้ยงกุ้งกุลาดำจำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก เกษตรกรที่สนใจจะมีเงินทุนจึงมีการรวมกลุ่มกัน กู้เงินมาลงทุน ต้องเอาโฉนดที่ดินไปค้ำประกัน เกษตรกรต้องเป็นหนี้สิน นอกจากนั้นการเลี้ยงกุ้งยังต้องพึ่งพิงและอยู่ภายใต้การเอาเปรียบของบริษัทเกือบทุกอย่าง ตั้งแต่ขุดบ่อ จัดระบบส่งน้ำ เพาะพันธุ์กุ้ง ซื้ออาหารกุ้ง ตลอดจนการขายกุ้งที่เลี้ยงได้แล้ว (นิภาพร วัชรสินธุ์ และคนอื่น ๆ. 2534 : 75 - 76)

2.2 การเลี้ยงกุ้งกุลาดำบางพื้นที่ได้เลี้ยงจนพื้นที่นาข้าว โดยเฉพาะภาคใต้ซึ่งมีพื้นที่นาน้อยอยู่แล้ว ทำให้เกิดผลกระทบตามมาหลายประการ เช่น ชาวนาสูญเสียที่ดินทำนาขาย ชาวนาเปลี่ยนอาชีพไปเลี้ยงกุ้งกุลาดำหรือเป็นกรรมกร น้ำเค็มและน้ำเสียซึมเข้านา

นาข้าวที่อยู่ใกล้เคียง จนปลูกข้าวมาได้ เฉพาะที่อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช บปรากฏว่ามีพื้นที่ทำนาข้าวบริเวณชายฝั่งทะเลถูกแปรสภาพเป็นนาทุ่งประมาณร้อยละ 70 หรือ 140,000 ไร่ (ขุนทอง ลอเสรีวานิช. 2534 : 142 ; Sutonya. 1990 : 464)

2.3 การเลี้ยงกุ้งก่อกำทำให้เกิดมลภาวะของน้ำ นาทุ่งนอกจากมีการสูบน้ำทะเลเข้ามาแล้ว ยังพบว่ามี การปล่อยทิ้งน้ำเสียลงแหล่งน้ำด้วย เจ้าของนาทุ่งมักใช้วิธีการที่สะดวกและประหยัดที่สุดในการสูบน้ำทะเลและปล่อยน้ำเสียทิ้ง น้มีการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยทิ้ง (Urumporn 1990 : 213 - 214 ; ขุนทอง ลอเสรีวานิช. 2534 : 141 - 142; สามารถ สระแก้ว. 2535: 57 - 58)

2.4 การแย่งน้ำจืด นาทุ่งต้องใช้น้ำจืดผสมน้ำเค็มที่สูบน้ำจากทะเล เพื่อจะเจือจางความเค็มให้เหมาะสมกับความต้องการของกุ้ง เจ้าของนาทุ่งต้องใช้น้ำจืดจากบ่อบาดาล จนเกิดผลกระทบต่อดระดับน้ำบาดาล และเกิดปัญหาการแย่งชิงน้ำบาดาลระหว่างเจ้าของนาทุ่งกับชาวบ้าน (สามารถ สระแก้ว. 2535 : 58)

2.5 ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรชายฝั่ง เช่นกรณีป่าชายเลนถูกทำลาย เนื่องจากป่าชายเลนเป็นแหล่งอาศัยที่อุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำนานาชนิด รวมทั้งพรรณไม้ต่าง ๆ ป่าชายเลนช่วยหาหน้าที่ยป้องกันการพังทะลายของดินชายฝั่งทะเล พบว่าได้ถูกทำลายโดยการทำนาทุ่งมากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ จึงส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ทำนาทุ่งกับประชาชนในพื้นที่ซึ่งใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนอยู่ก่อน (อารียา มีชัยธร. 2531 : 13 - 17; วรณิ พงศ์นิการ. 2531 : 18 - 30; สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 2536 : 17 : 18; คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท ภาคใต้. 2533 : 156 ; ธนาคารกสิกรไทย. 2535 : 3 - 9)

จะเห็นว่าผลกระทบจากอุตสาหกรรมนาทุ่งได้ส่งผลกระทบต่อหลายด้านทั้ง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และผลกระทบดังกล่าวสามารถมองเห็นได้ทั้งในระดับชาติและระดับชุมชนซึ่งเป็นหน่วยผลิต ที่ผ่านมามีการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของอุตสาหกรรมอยู่บ้าง โดยมุ่งประเด็นไปยังเรื่องการทำลายสิ่งแวดล้อม การบุกรุกป่าชายเลน และผลตอบแทนในทางเศรษฐกิจ แต่ผลกระทบทางด้านวิถีการผลิต (mode of production) และความสัมพันธ์ทาง

การผลิต (relations of production) ของชุมชนชาวนายังไม่มีใครศึกษากันอย่างจริงจัง ทั้ง ๆ ที่การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิธีการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นเรื่องสำคัญ เพราะการแผ่ขยายของทุนนิยมอุตสาหกรรมนำสู่การเข้ามามีบทบาทของชุมชนชาวนา ย่อมส่งผลให้ชุมชนชาวนามีวิธีการผลิตมากกว่าหนึ่งแบบผสมผสานกัน หากให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนามีความซับซ้อนมากขึ้นชาวนาต้องมีความสัมพันธ์กับนายทุนและพ่อค้าคนกลาง ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ขายผลผลิตซื้อปัจจัยการผลิต เข้าที่ทำการ หรือขายที่ทำการ กู้ยืมเงินมาลงทุนและรับจ้างทำงาน ซึ่งความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะดังกล่าวมีแนวโน้มว่าชาวนาจะเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบ โดยได้รับการแบ่งสรร (distribution) ที่ไม่เป็นธรรม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษานานะเรื่องนี้ เพื่อต้องการหาคำตอบว่า ผลกระทบของอุตสาหกรรมนำสู่ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาอย่างไร

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาก่อนที่อุตสาหกรรมนำสู่จะแผ่ขยายเข้ามา
2. เพื่อศึกษาถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาหลังจากที่อุตสาหกรรมนำสู่ได้แผ่ขยายเข้ามาแล้ว
3. เพื่อศึกษาว่าการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาจากช่วงก่อนจนถึงหลังการนำสู่ว่ามีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ปัญหาการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนา ก่อนที่อุตสาหกรรมนำสู่จะแผ่ขยายเข้ามาเป็นอย่างไร

2. เมื่ออุตสาหกรรมนาุ้งได้แผ่ขยายเข้าไปแล้ว ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

3. การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนา ในช่วงก่อนและหลังการทานาุ้งมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ผลการวิจัยนี้ช่วยให้เกิดความเข้าใจในสภาพที่เป็นจริง เกี่ยวกับผลกระทบของอุตสาหกรรมนาุ้งที่มีต่อระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาที่ถูกต้องแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ชาวนาชาวนา ผู้เลี้ยงกุ้งกุลาค่า ไปจนถึงรัฐบาล และบุคคลทั่วไป

2. ผลการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาล ในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาชุมชนชาวนาให้สอดคล้องกับสภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมนาุ้งในระยะต่อไป เพื่อให้ เกิดประโยชน์และเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

3. ผลการวิจัยนี้ช่วยชี้ให้รัฐบาล เห็นความสำคัญกับการให้การศึกษานอกระบบ และ เป็นทางการให้แก่ชาวนา เพื่อให้รู้ ทำทันการเปลี่ยนแปลงซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้มากยิ่งขึ้น

ขอบเขตในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกตำบลเกาะเพชร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ในการศึกษา โดยหาการศึกษาใน 3 หมู่บ้านที่มีการทานาุ้งกันหนาแน่นคือ หมู่ที่ 4 บ้านเนินทองหงส์ หมู่ที่ 6 บ้านเกาะเพชร และหมู่ที่ 8 บ้านย่านยาว ซึ่งในอดีตชุมชนแห่งนี้ทานาุ้งเป็นอาชีพหลัก การทำสวนและการประมงชายฝั่งเป็นอาชีพรอง แม้จะเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีแต่ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้อธิบายผลกระทบของอุตสาหกรรมนาุ้งที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาอื่น ๆ ที่มีบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมคล้ายคลึงกันได้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้คือ การศึกษาถึงผลกระทบของอุตสาหกรรมนากุ้ง ที่มีต่อระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนานาในเขตพื้นที่อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อหาข้ออธิบายว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีอยู่เดิม เป็นอย่างไร เมื่ออุตสาหกรรมนากุ้งแผ่ขยายเข้ามา ได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรและสุดท้ายต้องการหาข้ออธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาจากก่อนนากุ้งมาสู่ช่วงนากุ้ง มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ซึ่งในประเด็นของวิถีการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ศึกษานี้ เป็นวิถีการผลิตที่มีรากฐานมาจากแนวคิดของระบบทุนนิยมที่ได้พัฒนามาจากยุโรป กรณีประเทศไทยการแผ่ขยายเข้ามาของทุนนิยมได้เริ่มตั้งแต่สนธิสัญญาเบาริง (bowring treaty) เมื่อปี พ.ศ.2398 ในรูปทุนนิยมการค้า โดยเงื่อนไขแห่งสนธิสัญญาเบาริง ประเทศไทยถูกบังคับให้ เปิดประเทศค้าขายกับประเทศทางตะวันตกอย่างเสรี ไม่ว่าจักหรือผูกขาด โดยพระคลังสินค้าเหมือนที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาครั้งใหญ่ เป็นครั้งแรก การแผ่ขยายของทุนนิยมในประเทศไทยได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งถึงสมัยที่ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาประเทศ มุ่งทำประเทศให้ทันสมัยตามยุโรป โดยการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมตามแบบทุนนิยมอย่างจริงจัง จึงนับว่าเป็นการแผ่ขยายที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาเป็นครั้งที่สอง โดยปรากฏในรูปของทุนนิยมอุตสาหกรรม แต่อย่างไรก็ตาม การแผ่ขยายของอุตสาหกรรมและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา ที่ผ่านมาน่าได้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันในทุกพื้นที่ ระยะแรก (แผนพัฒนาฉบับที่ 1 - 2) อุตสาหกรรมกระจุกตัวอยู่เฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล แล้วค่อย ๆ ออกสู่ต่างจังหวัด และในเขตชนบทตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 เป็นต้นมา ฉะนั้นการย้อนกลับแบบทวนเอกสาร และศึกษาปรากฏการณ์การขยายตัวของทุนนิยมที่ผ่านมา ทั้ง

ทุนนิยมการค้าและทุนนิยมอุตสาหกรรมจะช่วยให้ได้คำตอบในระดับหนึ่ง และสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาผลกระทบของอุตสาหกรรมน่ากังวลที่มีต่อระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาได้ การทบทวนเอกสารครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มตั้งแต่ค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตในช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาริงหรือก่อนการแผ่ขยายของทุนนิยมการค้า จากนั้นได้พิจารณาเกี่ยวกับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิต และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาริงซึ่งเป็นช่วงที่ทุนนิยมการค้าแผ่ขยายเข้ามา และสุดท้ายได้เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแผ่ขยายของทุนนิยมอุตสาหกรรมในช่วงที่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาประเทศตามลำดับ สำหรับแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวศึกษาค้นคว้า แนวคิดหลักคือแนวคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (historical materialism) ของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เพื่ออธิบายเกี่ยวกับวิถีการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต และวิวัฒนาการของสังคมด้านการผลิต ในขณะที่ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีความขัดแย้งของ คาทเรนดอฟ (Dahrendorf) ซึ่งให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านการเมืองมาอธิบายความขัดแย้งที่เกื้อหนุนสังคม หิมะ ทิม เพื่อทำการอธิบายความสัมพันธ์ทางการผลิตสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยยิ่งขึ้น

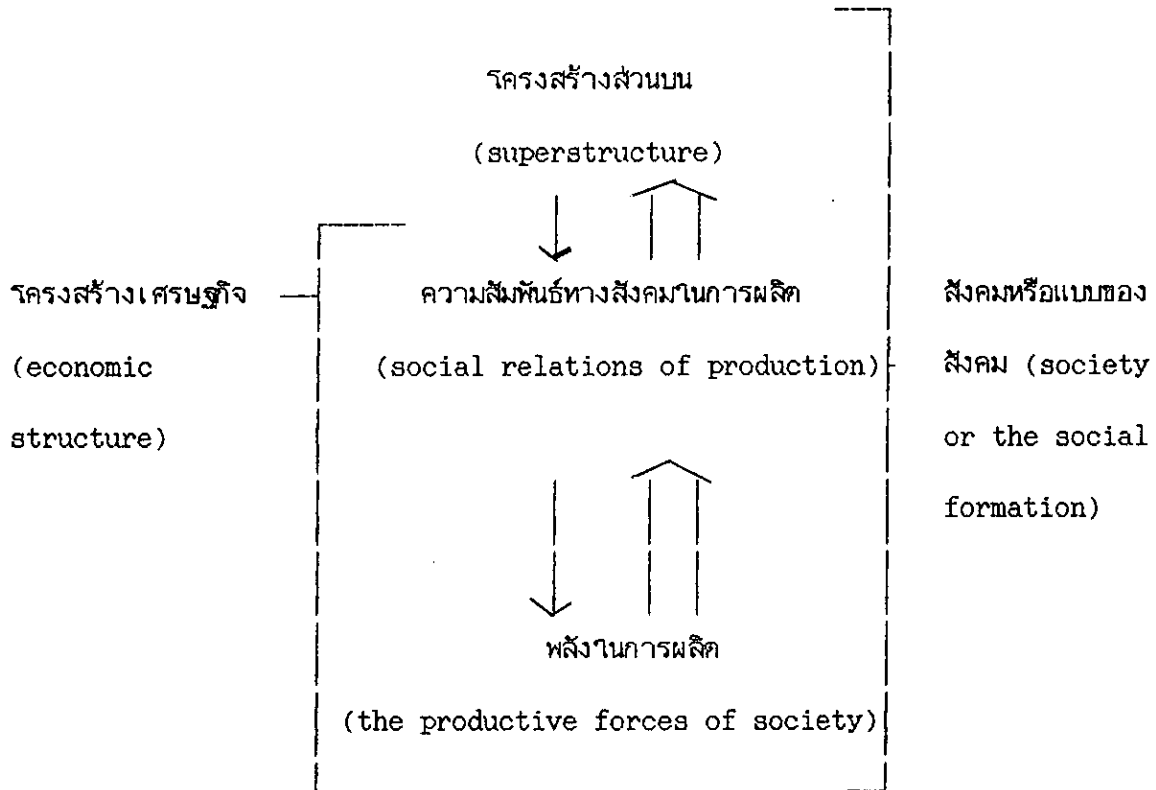
1. ความหมายและแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิต

แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิต (relations of production) มาจากกฎเกณฑ์ธรรมชาติในสังคมที่ว่า เพื่อให้ตัวเองมีชีวิตรอยู่และสามารถมีลูกหลานต่อไป คนจึงต้องทำการผลิตและในกระบวนการผลิต คนมีความจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ เช่น ร่วมมือกัน ล่าสัตว์ สร้างห่านบนกันน้ำ ค้าขาย หรือว่าจ้างให้ทำงาน เป็นต้น (วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 31; ธีรสรณ์ ณะพรพันธุ์. 2519 : 275 ; Gurley. 1988 : 10) โดยนัยดังกล่าวจึงอาจสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งเรียกย่อมาจากคำว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต (the social relations of production) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกระบวนการผลิต ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจของสังคมที่มีในแต่ละยุคสมัย โดยทั่วไป

ประกอบด้วย 1) การผลิต (production) หมายถึงการกระทำใด ๆ ที่ทำให้มูลค่าของสิ่งนั้น ๆ เพิ่มขึ้น 2) การบริโภค (consumption) หมายถึงการกระทำของบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดหาได้มา การใช้และจัดการซึ่งสินค้า บริการ ประสิทธิภาพ และความคิด 3) การแบ่งสรร (distribution) หมายถึง การแบ่งสรรรายได้แก่ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ได้แก่ ค่าเช่า ค่าจ้าง ดอกเบี้ย และกำไร 4) การแลกเปลี่ยน (exchange) หมายถึง การซื้อขายสินค้าและบริการ (Hyman. 1989 : 98 - 99)

ในทางสังคมวิทยาก็คือว่าคนในสังคมมีความแตกต่างกัน โดยสังคมมีการจัดระเบียบความแตกต่าง (differentiation order) แยกบุคคลออกเป็นกลุ่มพวกตามสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกันออกจากกัน ซึ่งเรียกว่า ชนชั้น (class) และมีการจัดระเบียบบรรทัดฐาน (normative order) เป็นกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ที่เข้าใจร่วมกัน สำหรับบุคคลยึดถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น (นภาพรณี หะวานนท์. ม.ป.ป. :1) ฉะนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงสามารถขยายความได้ต่อไปอีกว่า แท้จริงแล้วก็คือความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น (Wileznski. 1981 : 78) โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวจะแสดงออกมานาในรูปความแตกต่างของสภาพการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน และนับแต่หาเทียมกัน หรือในรูปของการแบ่งว่าใครเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ใครเป็นผู้ลงมือทำการผลิตโดยตรง และต่างฝ่ายต่างจะได้ส่วนแบ่งกันอย่างไร (วิथाกร เชียงกุล. 2526 : 79; ศิวรักษ์ ศิวารมย์. 2528 : 9)

สำหรับ คาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการวางพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิตว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น ได้อธิบายความสัมพันธ์ทางการผลิตไว้อย่างเป็นระบบดังรูป

ที่มา : (Gurley, John G. Challengers to Capitalism. 1988 : 10.)

ความนิยมของรูปได้แสดงถึงจุดเน้นในการให้ความหมายของความสัมพันธ์ทางการผลิตว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคมแบบหนึ่งแบบใด ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ โครงสร้างส่วนบน (superstructure) ซึ่งได้แก่ ศาสนา การเมือง ระบบกฎหมาย รวมทั้ง ทัศนคติวิสัยมองของคน ซึ่งจะ เป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลในการกำหนดความคิดของคนในสังคม และ ำให้การสนับสนุนความถูกต้องและชอบธรรมแก่สถาบันในสังคม องค์ประกอบอีกด้านหนึ่งคือ พลังในการผลิต (productive forces) ซึ่งได้แก่ ความรู้ และทักษะของคน ในการใช้เทคโนโลยี ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ และสภาพความเอื้ออำนวยของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ผู้คนอยู่อาศัย องค์ประกอบทั้งโครงสร้างส่วนบน และพลังในการผลิตจะเป็นตัวกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิต แต่ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์ทางการผลิตก็มีส่วนในการกำหนดลักษณะองค์ประกอบ ด้านพลังในการผลิตและโครงสร้างส่วนบน เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ระบบความสัมพันธ์ เป็นไปได้ทั้ง

2 ทาง (reciprocal relations) ทั้งจากบนลงล่าง (downward) และจากล่างขึ้นบน (upward) (Gurley. 1988 : 9 - 10)

คาร์ล มาร์กซ์ ได้เริ่มอธิบายเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น หรือความสัมพันธ์ทางการผลิตและการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งโดยสรุปว่า การผลิตที่เกิดขึ้นในสังคม คนจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ที่แน่นอนกับบุคคลอื่น ความพัฒนาการของหลังการผลิตในมนุษยชาติต่าง ๆ เช่น ในการล่าสัตว์ (hunting) การหาของป่า (gathering) การเกษตรกรรม (agriculture) หรืออุตสาหกรรม (industry) ตัวอย่างความสัมพันธ์ทางการผลิตและการแลกเปลี่ยนที่ผ่านมา เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างขุนนางกับไพร่ นายกับทาส หรือนายทุนกับผู้ใช้แรงงาน แสดงให้เห็นได้ชัดว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตคือ ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนั่นเอง และในความสัมพันธ์ดังกล่าวจะมีโครงสร้างส่วนบน ซึ่งได้แก่ ศาสนา การเมือง กฎหมาย และวิถีการคิดการมองของคนในสังคมถูกสร้างขึ้นมาจากเป็นบรรทัดฐานของสังคม ทำหน้าที่กำหนดหรืออยู่เบื้องหลังความคิดของคนในสังคม รวมไปถึงการสนับสนุนในความถูกต้องและชอบธรรมให้กับสถาบันต่าง ๆ (Gurley. 1988 : 8 - 9; Fusfeld. 1982 : 47) สำหรับประเด็นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมยุคหนึ่งไปสู่ยุคหนึ่ง คาร์ล มาร์กซ์ อธิบายว่าเกิดขึ้นเนื่องจากการที่คนเริ่มมีความต้องการมากขึ้น ในขณะที่ตัวกันก็ได้นำความสามารถในการผลิตที่สูงขึ้นด้วยส่งผลให้หลังในการผลิตพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งในบางช่วงการพัฒนาหลังในการผลิตก็ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในโครงสร้างของชนชั้นอย่างกว้างขวาง (Gurley. 1988 : 10 - 11) กล่าวคือ คาร์ล มาร์กซ์ มีความเชื่อเกี่ยวกับคนในสังคมว่าแต่ละชนชั้นมีการแสวงหาผลประโยชน์หรือถูกแสวงหาผลประโยชน์จากชนชั้นอื่น (Smelser. 1981: 14; Fusfeld. 1982 : 49) ดังนั้นความขัดแย้งที่สืบเนื่องจากการที่หลังในการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์กัน คาร์ล มาร์กซ์ ให้ความเห็นต่อไปว่า ในที่สุดแล้วภายใต้สถานการณ์ที่เหมาะสม การต่อสู้ระหว่างชนชั้นอย่างรุนแรงจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตใหม่ ๆ ที่เข้ากันได้ (Gurley. 1988 : 13; Heilbroner and Galbraith. 1990 : 36)

กล่าวโดยสรุป คำอธิบายของ คาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งปรากฏในทฤษฎีวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (historical materialism) ที่ได้นำมากล่าวไว้ข้างต้นมีทั้งส่วนที่อธิบายความสัมพันธ์ทางการผลิต (relations of production) ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) ว่าเกิดจากความขัดแย้งระหว่างชนชั้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพลังในการผลิตและการแข่งขันผลประโยชน์กัน โดย คาร์ล มาร์กซ์ ได้ใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (economic factors) เป็นตัวกำหนดลักษณะชนชั้นหรือความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในสังคม

แนวความคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ ที่ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ในการผลิตได้ถูกโต้แย้งจาก คาร์ล เรนคอฟ โดยเขาเชื่อว่าปัจจัยทางการเมือง (political factors) มีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นตัวกำหนดลักษณะชนชั้นและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในสังคมมากกว่า คาร์ล เรนคอฟ อธิบายว่า สังคมยึดเกาะกันมาไม่ใช่ด้วยการมีค่านิยมร่วมกัน แต่อยู่ได้ด้วยอำนาจและการบังคับ โดยเขามีข้อสมมติฐานว่า

1. สังคมมีลักษณะที่สำคัญคือ มีการใช้อำนาจบังคับ มีการขัดแย้ง และมีการเปลี่ยนแปลง
 2. โครงสร้างของสังคมขึ้นอยู่กับการใช้อำนาจของบางกลุ่มที่มีอยู่เหนือกลุ่มอื่น ๆ
 3. แต่ละกลุ่มในสังคมจะมีผลประโยชน์ร่วมกัน สมาชิกมีทั้งที่ตระหนักและไม่ตระหนักในผลประโยชน์ดังกล่าว
 4. เมื่อใดคนมีความสำนึกในผลประโยชน์ร่วมกันของพวกเขา พวกเขาก็อาจจะกลายเป็นชนชั้นทางสังคม (social class)
 5. ระดับความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างชนชั้นขึ้นอยู่กับ 1) เงื่อนไขทางการเมืองและสังคมที่กำลังเป็นอยู่ เช่น ความเป็นอิสระในการชุมนุมต่าง ๆ 2) การกระจายอำนาจบังคับบัญชาและให้รางวัล 3) การเปิดโอกาสของระบบชนชั้น (Smelser. 1981 : 14)
- นอกจากนี้แล้ว คาร์ล เรนคอฟ ยังมองว่าความขัดแย้งส่วนใหญ่มักจะได้รับการแก้ไขโดยการประนีประนอม (compromise) มากกว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ในลักษณะของการปฏิวัติ (revolution) (Brinkerhoff and White. 1985 : 556)

จะเห็นว่าการวางแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิตหรือความสัมพันธ์ทางชนชั้น และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ไปสู่รูปแบบใหม่ของ คาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด จนถึงปัจจุบันก็ยังนับว่ายังมีส่วนถูกต้องอยู่มาก แต่มีข้ออ่อนอยู่ตรงที่ว่าจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตไปสู่รูปแบบใหม่ตามคำทำนายของ คาร์ล มาร์กซ์ ส่งผลให้ในเวลาต่อมาได้รับการโต้แย้งจาก คาทเรนคอฟ ซึ่งเป็นผู้ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านการเมือง และเห็นว่าความขัดแย้งส่วนใหญ่จะได้รับการแก้ไขโดยการประนีประนอม ในความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าการโต้แย้งของ คาทเรนคอฟ ทำให้เห็นภาพของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคมไทยมากขึ้นและเป็นการเสริมกันมากกว่า ไม่ใช่การหักล้างกันโดยสิ้นเชิง ในส่วนของ คาร์ล มาร์กซ์ เองก็ไม่ได้ละเลยที่จะให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านการเมือง (political factors) เพราะส่วนนี้ คาร์ล มาร์กซ์ ได้กล่าวไว้ในโครงสร้างส่วนบน (superstructure) แล้ว เพียงแต่ คาร์ล มาร์กซ์ ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นอันดับแรกสุด ส่วนปัจจัยด้านการเมืองและอื่น ๆ เป็นอันดับรองลงไป ดังนั้นในการศึกษาความสัมพันธ์ทางการผลิตครั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงใช้แนวคิดของ คาทเรนคอฟ เสริมในส่วนที่เป็นข้ออ่อนของ คาร์ล มาร์กซ์ ด้วย

2. ความหมายของชาวนาและวิถีการผลิตของชาวนาในสังคมเอเชีย

การทำความเข้าใจกับความหมายของชาวนา สามารถพิจารณาได้ 2 ทางคือ พิจารณาที่ตัวชาวนา และสังคมที่ชาวนาอยู่อาศัย

ความหมายของชาวนา ซึ่งพิจารณาที่ตัวชาวนา ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

เรดฟิลด์ (Redfield) ให้ความหมาย ชาวนา สรุปได้ว่า ชาวนาคือผู้ที่ประกอบอาชีพทำการเพาะปลูกขนาดเล็กโดยใช้แรงงานในครอบครัว และเครื่องมือการผลิตแบบง่าย ๆ วัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อบริโภค และอีกส่วนหนึ่งสำหรับแบ่งให้กับชนชั้นผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง (Shanin. 1973 : 240 - 241)

เอริค อาร์ วูล์ฟ (Eric R. Wolf) ให้ความหมายชาวนา สรุปรได้ว่า ชาวนาคือ ผู้ประกอบอาชีพทางการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ในชนบท วัตถุประสงค์เพื่อใช้สำหรับเลี้ยงครอบครัว นำมาผลิตเพื่อธุรกิจการค้าที่หาพบได้แต่ประการใด (Wolf. 1966 : 2)

เรย์มอนด์ เฟิร์ธ (Raymond Firth) ให้ความหมายชาวนา สรุปรได้ว่า ชาวนาคือ ผู้ทำการผลิตขนาดเล็ก ใช้เครื่องมือการผลิตและเทคโนโลยีแบบง่าย ๆ วัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองมากกว่าเพื่อวัตถุประสงค์อื่น นอกจากนี้ชาวนายังหมายถึงคนพื้นเมืองที่ทำอาชีพอื่น เช่น ชาวประมง อีกด้วย (Ortiz. 1973 : 322 - 323)

จะเห็นว่าทั้งสามคนให้ความหมายในลักษณะที่ใกล้เคียงกันโดยมีจุดร่วมที่น่าสนใจคือ ชาวนา เป็นผู้ทำการผลิตขนาดเล็ก มีการเพาะปลูกเป็นหลัก นอกจากนั้นแล้วอาจจะหาอย่างอื่นด้วย เช่น เลี้ยงสัตว์ หรือ ทำการประมง ปัจจัยในการผลิตที่สำคัญคือ แรงงานในครอบครัว และ เทคโนโลยีแบบง่าย ๆ และเมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ในการผลิต ชาวนามักได้ผลิตเพื่อธุรกิจการค้าบางส่วน ผลิตส่วนหนึ่งเพื่อการบริโภคในครัวเรือนหรือเพื่อยังชีพ และมีเหลืออีกส่วนหนึ่งเพื่อแบ่งให้กับชนชั้นที่มีอำนาจเหนือกว่า ซึ่งอาจจะเป็นที่ตั้งผู้มีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยนิยามนี้ผู้มีอำนาจทางการเมืองน่าจะได้แก่รัฐหรือชนชั้นปกครอง ส่วนผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจน่าจะได้แก่พ่อค้าหรือนายทุน หรืออาจจะเป็นที่ตั้งรัฐและนายทุน (คนกลุ่มเดียวกัน) ที่มีอำนาจและความคุมทั้งการเมืองและเศรษฐกิจในเวลาเดียวกัน

สำหรับความหมายของชาวนา ซึ่งพิจารณาจากสังคมที่ชาวนาอาศัยอยู่อาจพิจารณาได้จากที่ Smelser และ สมส์กัตต์ ศรีสันติสุข อธิบายไว้ดังนี้

สมเมลเซอร์ (Smelser) ได้แบ่งสังคมออกเป็นแบบต่าง ๆ คือ สังคมล่าสัตว์ (hunting and gathering societies) สังคมเพาะปลูกแบบโบราณ (horticultural societies) สังคมเพาะปลูกหรือสังคมชาวนาที่มีการพัฒนาสูงในการผลิต (agrarian societies) และสังคมอุตสาหกรรม (industrial societies) Smelser ได้จัดสังคมชาวนาไว้ระหว่างช่วงสังคมเพาะปลูกแบบโบราณกับสังคมอุตสาหกรรม (ถ้ามองในแง่ของวิวัฒนาการทางสังคม) เขาอธิบายว่าสังคมชาวนา เป็นสังคมที่ผู้คนทำการเพาะปลูกเพื่อผลิตอาหาร โดยมีเครื่องมือการ

ผลิตที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากสังคมยุคก่อน ชาวนารูจักใช้ถั่ว และเครื่องมือที่ทำด้วยโลหะ นอก จากผลิตอาหารเพื่อยังชีพแล้ว ชาวนายังสามารถผลิตส่วนเกินเพื่อเลี้ยงคนส่วนใหญ่อีกด้วย (Smelser. 1981 : 164 - 165)

สำหรับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้อธิบายความหมายของชาวนารวมอยู่ในลักษณะของ สังคมชนบทว่า สังคมชนบทเป็นสังคมที่มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติมาก ราษฎรยึดเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลัก มีการทานา ทาไร่ และทำอีกหลายอย่างที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ราษฎรอาศัย นวัตกรรมในการทำการเกษตร ต้องพึ่งพาความมั่นคงแน่นอนของธรรมชาติ ครอบครัวทำหน้าที่เป็นทั้ง หน่วยผลิตและบริโภค สมาชิกในครอบครัวช่วยกันทำงานหารายได้มาใช้ร่วมกัน ภายในสังคม เดียวกัน มีญาติพี่น้องคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฐานะทางเศรษฐกิจในชุมชนจึงไม่ค่อยแตกต่างกันนัก นอกจากนี้แล้วสังคมชนบทเป็นสังคมที่มีขนบธรรมเนียมประเพณี คอยควบคุมพฤติกรรมของ สมาชิก ทำให้สังคมอยู่กันค่อนข้างจะสงบสุข (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2534 : 12 - 13)

ความหมายของชาวนาที่ สเมลเซอร์ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ให้ความหมายจะกล่าวได้ว่า คล้ายกันมาก มีที่ต่างกันและเห็นได้ชัดคือ ในเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิต สเมลเซอร์ ได้ กล่าวถึงผลผลิตส่วนเกินเพื่อเลี้ยงคนส่วนใหญ่อีกด้วย ทำกับเป็นการชี้ถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ ชาวนามีกับชนชั้นอื่น แต่สำหรับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ให้ความสำคัญเพียงความสัมพันธ์ทางการ ผลิตของชาวนาในระดับเดียวกันว่ามีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้วิจัยเห็นว่าการนำแนวคิด เหล่านี้ไปอธิบายสังคมชาวนา เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางการผลิตแล้ว กลับจะเป็นผลที่จะได้ มองทั้งความสัมพันธ์ภายในชนชั้น และระหว่างชนชั้นเพื่อจะได้ครอบคลุมความสัมพันธ์ทางการ ผลิตทุกมิติ

ฉะนั้นความหมายของชาวนา นี้น่าจะพิจารณาจากตัวชาวนาหรือจากสภาพสังคมที่ชาวนา อาศัยอยู่ สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) ด้านวิธีการผลิต ชาวนามีอาชีพทำการเกษตร โดยมีการ เพาะปลูกเป็นหลัก นอกจากนั้นยังมีการเลี้ยงสัตว์ ประมง และอื่น ๆ ที่จำเป็นในการดำรง ชีวิต วัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองไม่ได้ผลิตเพื่อการค้าขายที่หาได้ 2) ปัจจัย การผลิต ใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีง่าย ๆ เช่น ประเททาก และเครื่องมือที่ทำด้วยโลหะ

3) ชนชั้นในสังคม อย่างน้อยมี 2 ชั้น คือ ชาวนา กับชนชั้นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง 4) ความสัมพันธ์ทางการผลิตในส่วนที่เป็นชนชั้นชาวนาคือ มีการร่วมมือช่วยเหลือกันสูง แต่ในส่วนของการผลิตระหว่างชาวนากับชนชั้นอื่น ชาวนาอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ ต้องแบ่งส่วนเกินส่วนหนึ่งให้กับชนชั้นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง

สำหรับชาวนาในสังคมเอเชียในอดีต ไม่ว่าจะเป็นชาวนาในเอเชียกลาง ใต้ และตะวันออก สภาพวิถีการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คาร์ล มาร์กซ กล่าวถึงวิถีการผลิตแบบเอเชียว่า เป็นพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมยุคหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างยุคโบราณและยุคศักดินา (Marx. 1973 : 504) และคงอยู่ต่อมานานกว่า 1,000 ปี ได้ถูกทำลายลงเมื่อถึงสมัยลัทธิจักรวรรดินิยม ที่ได้นำวิถีการผลิตแบบทุนนิยมเข้ามา (Kradner. 1975 : 288 ; วิทยากร เชียงกุล. 2532 : 11) วิถีการผลิตของชาวนาในสังคมเอเชีย เป็นการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองหรือเพื่อยังชีพ แต่ละหมู่บ้านสามารถผลิตได้ทั้งอาหารและสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต มีการทำเกษตรกรรมและหัตถกรรม จึงทำให้หมู่บ้านมีความเพียงพอในตัวเองสูง ไม่จำเป็นต้องพึ่งภายนอก ดังนั้นการแลกเปลี่ยนผลผลิตจึงมีน้อย ปัจจัยการผลิตที่สำคัญได้แก่ที่ดินและแรงงาน ในระยะแรกหมู่บ้านเป็น เจ้าของที่ดินสำหรับการเพาะปลูกร่วมกัน เมื่อเข้าสู่ยุคศักดินา รัฐหรือกษัตริย์ในฐานะชนชั้นปกครองได้อ้างสิทธิ์ในการเป็น เจ้าของที่ดินแต่เพียงผู้เดียว ดังนั้นชาวนานอกจากผลิตเพื่อยังชีพแล้วยังจะต้องแบ่งผลผลิตส่วนเกินส่วนหนึ่งให้แก่ชนชั้นปกครองเป็นการตอบแทนในการอนุญาตให้ทำกินบนผืนแผ่นดินที่กษัตริย์ถือกรรมสิทธิ์ นับเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชนชั้นที่เกิดขึ้นในระยะแรก ๆ สำหรับแรงงานที่ใช้ในการผลิตนั้นชาวนาใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก จึงไม่ค่อยเห็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับชนชั้นอื่นมากนัก เห็น และเมื่อพิจารณาถึงสิ่งที่มีอิทธิพลในการกำหนดความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้น พบว่าระบบเครือญาติที่มีความผูกพันกันสูง ระบบอุปถัมภ์ที่สอนให้ เชื่อฟังและเคารพผู้อาวุโส และผู้นำ ตลอดจนความเชื่อและประเพณีของชาวนาเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวข้างต้น (Kradner. 1975 : 119 - 122, 286 ; Varga. 1968 : 3, 335 ; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 4; วิทยากร เชียงกุล. 2532 : 11)

3. ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทย ก่อน พ.ศ. 2398

สังคมชาวนาไทยก่อน พ.ศ. 2398 ก่อนที่จะทำสนธิสัญญาเบาริง (bowring treaty) เพื่อเปิดประเทศให้มีการค้าขายโดยเสรี เป็นช่วงของสังคมหมู่บ้านและศักดินา มีวิถีการผลิตเป็นแบบการผลิตเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ (subsistence) (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 6; บุญเย็น ชัยสุวรรณ์. 2533 : 19; ปีเตอร์ เอฟ เบลล์. 2533 : 256; ชัย เรืองศิลป์. 2533 : 20 - 21) ในการเรียกสังคมยุคดังกล่าวว่า สังคมหมู่บ้านและศักดินา ผู้วิจัย เห็นว่าโดยนัย เป็นการบอกให้ทราบถึงลักษณะเฉพาะของสังคม อย่างน้อย 2 ประการ ประการแรกคือ เป็นการบอกให้ทราบถึงลักษณะวิวัฒนาการของสังคม จากสังคมหมู่บ้านไปสู่สังคมศักดินา ว่าแม้จะเข้าสู่ยุคศักดินาแล้วลักษณะสังคมหมู่บ้านก็ไม่ได้หมดไป เพราะระบบศักดินาที่เกิดขึ้นใหม่ไม่ได้ทำลายสังคมหมู่บ้าน ดังนั้นจึงทำให้ภาพของสังคมทั้งสองปรากฏให้เห็นในช่วงเวลาเดียวกัน ประการที่สองเป็นการบอกให้ทราบถึงความสัมพันธ์ในสองส่วน กล่าวคือ คำว่าสังคมหมู่บ้าน เป็นการบอกถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาซึ่งเป็นชนชั้นเดียวกัน และคำว่าสังคมศักดินา เป็นการบอกถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับชนชั้นผู้ปกครอง ซึ่งผู้วิจัยมองว่าคุณค่าตรงนี้จะ เป็นประโยชน์อย่างมากในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทยในช่วงก่อนที่ทุนนิยมจะแผ่ขยายเข้ามา

วิถีการผลิตเพื่อยังชีพ (Subsistence)

วิถีการผลิตเพื่อยังชีพ หมายถึงระบบการผลิตที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเลี้ยงตัวเองเป็นหลัก ไม่ได้ผลิตเพื่อขายหรือเพื่อการค้า หมู่บ้าน เป็นหน่วยผลิตพื้นฐาน ภายในหมู่บ้านจะผลิตเกือบทุกอย่างที่จำเป็นในการดำรงชีวิตร่วมกัน โดยพยายามพึ่งตัวเองมากที่สุด (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 10; สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. 2527 : 37; บุญเย็น ชัยสุวรรณ์. 2533 : 19 - 20)

การผลิตที่สำคัญของวิถีการผลิตเพื่อยังชีพในสังคมไทยก่อน พ.ศ. 2398 ได้แก่ การทำนา ปลูกพืชไร่ ปลูกพืชสวน ปลูกพืชไร่ ปลูกพืชสวน ปลูกพืชไร่ ปลูกพืชสวน และในบรรดาการผลิตดังกล่าวการทำนา

เป็นอาชีพหลักของชาวนา ส่วนอาชีพอื่น ๆ ชาวนาทานในช่วงที่มีเวลาว่างจากการทาน การทานในช่วงนี้มีลักษณะล่าหลังมาก ปัจจุบันการผลิตอาศัยแรงงานคน สัตว์ น้าฝน ไร่ จอบ และคราดเป็นหลัก เริ่มด้วยการไถดินหน้า ไร่ ถางป่าด้วยแรงงานคน รดจนฝนตก จึงเริ่มทำการทวนไร่ ในมีการชลประทาน ยกเว้นภาคเหนือที่ชาวบ้านรู้จักการทากันน้ำมาแต่โบราณ ปีใดฝนแล้ง น้ำท่วม นาข้าวก็จะเสียหาย ผลผลิตไม่เพียงพอบริโภค ชาวนาเดือดร้อน ต้องไปหยิบยืมจากพวกพ่อค้าจากหมู่บ้านอื่น

การทาบลา ส่วนใหญ่ทำกันแถบริมฝั่งทะเล และหนองบึงต่าง ๆ ชาวนาใช้วิธีง่าย ๆ ใช้เชือก ฆ้อง ลูกตุ้มเหล็ก หรือใช้มือจับ เพราะสมัยนั้นมีปลาคอมสมบูรณ์มาก จะเห็นว่าวิธีการจับใช้เครื่องมือง่าย ๆ หรือไม่ต้องใช้เลย ถ้าจับมาได้เยอะ ๆ ก็ทำเป็นปลาแห้ง ปลาเค็มไว้รับประทานต่อไป

การหาของป่า สาสัตว์ เป็นอาชีพของชาวนาที่อยู่ใกล้ป่าที่สามารถหาอาหารและสิ่งที่เป็นอันการดำรงชีวิตเพิ่มเติมได้ เช่น ผัก ผลไม้ รากไม้ เปลือกไม้ สมุนไพร ส่วนสัตว์ที่ล่าได้แก่ วัวป่า ควายป่า หมูป่า เก้ง กวาง เป็นต้น วิธีการล่าชาวบ้านใช้เครื่องมือง่าย ๆ เช่น หน้าไม้ ตาข่าย หรือปืนเก็บ

การทอดผ้า ชาวนาทั่วทุกภาคของประเทศไทยมีการทอดผ้าใช้เอง บางหมู่บ้านปลูกผ้าเลี้ยงหม่อนเอง บางหมู่บ้านที่พื้นที่ไม่อำนวยปลูกเองไม่ได้ก็ไปซื้อหรือแลกเปลี่ยนมา การทอดผ้าใช้แรงงานคนเป็นหลัก ผ้าถุงผืนหนึ่งทอดประมาณ 2 - 3 วัน

การจักสาน ชาวนาใช้ไม้ไผ่จากป่ามาสานเป็นกระบุง กระดัง กระเช้า กระเชอ ชะลอม หีบผ้า หีบหมาก รวมไปถึงเครื่องมือทาบลา เช่น สวีง ไซ เป็นต้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 11 - 18; พรพิไล เลิศวิชา. 2532 : 27 - 37; ปีเตอร์ เอฟ เบลล์. 2519 : 286 - 288; ปก แก้วกาญจน์. 2530 : 42; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สมภพ มานะรังสรรค์. 2527 : 3)

การผลิตเพื่อยังชีพในสังคมหมู่บ้านที่เสนอมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญอย่างน้อย 2 ประการคือ ประการแรกสังคมที่มีวิธีการผลิตแบบยังชีพ มีความเพียงพอในตัวเองสูง

กล่าวคือ ในหมู่บ้านชาวนาผลิตสิ่งที่จะใช้ในการดำรงชีวิตได้ทุกอย่าง ตั้งแต่ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค (สมุนไพรร) หากขาดเหลือสิ่งใดก็มีการแลกเปลี่ยนกันบ้างระหว่างหมู่บ้าน ประการที่สอง การผลิตเป็นแบบชุมชน กล่าวคือ เป็นการผลิตที่มีสายใยแห่งความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ และความสัมพันธ์ทางการสมรส หลังการผลิตเป็นไปในลักษณะการใช้แรงงานรวมหมู่และ เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและผลผลิตร่วมกัน ระบบเครือญาติและการสมรสจะเป็นตัวกำหนดการจัดสรรผลผลิตที่เกิดจากแรงงานระหว่างผู้ให้ผู้น้อยในวงศ์ญาติด้วยกัน ต่อมาเมื่อหมู่บ้านถูกผนวกเข้าอยู่ภายใต้รัฐ วิธีการผลิตเพื่อยังชีพก็ยังคงอยู่ เพียงแต่เพิ่มการการผลิตเพื่อส่งส่วยให้แก่รัฐด้วย เนื่องจากรัฐได้อำนาจสิทธิในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตคือ ที่ดินที่ชาวนาทำกิน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 6 ; อานันท์ กาญจนพันธ์. 2527 : 12)

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา

ลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา ในช่วงก่อน พ.ศ. 2398 หรือก่อนที่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมการค้าจะแผ่ขยายเข้ามา ได้ปรากฏให้เห็นชัดเจนใน 2 ส่วน คือ 1) ความสัมพันธ์ทางการผลิตภายในกลุ่มของชาวนาด้วยกัน ซึ่งปรากฏให้เห็นในรูปการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกัน และการแลกเปลี่ยนสิ่งของ 2) ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับชนชั้นปกครอง ได้ปรากฏให้เห็นในรูปของการเกณฑ์แรงงานและการส่งส่วยดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาด้วยกัน

1.1 ความสัมพันธ์ในรูปการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ได้มีมาช้านาน ตั้งแต่ยุคชุมชนหมู่บ้านซึ่งมีความผูกพันกันสูงบนพื้นฐานของระบบเครือญาติที่มีบรรพบุรุษและผู้อาวุโสร่วมกัน งานวิจัยที่พอจะชี้ถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาในส่วนนี้ได้ คือ การศึกษาของ แจ็ก เอ็ม พอดเตอร์ ในเรื่องโครงสร้างสังคมชาวนาไทย เขาพบว่าโครงสร้างของสังคมชาวนาไทยมีลักษณะเฉพาะตัวถึง 11 ประการ ลักษณะเฉพาะตัว

ประการหนึ่งคือ กลุ่มร่วมมือแลกเปลี่ยนแรงงาน ซึ่ง แจ็ก เอ็ม พอตเตอร์ กล่าวว่าได้ปรากฏให้เห็นเหมือนกันในหมู่บ้านทุกแห่งในประเทศไทย โดยการแลกเปลี่ยนแรงงานมี 3 ลักษณะคือ 1) โรส หมายถึง การทำงานร่วมกันระหว่าง 2 - 3 ครอบครัว 2) เติมกัน หมายถึง การแลกเปลี่ยนแบบกันเอง โดยการตอบแทนกัน 3) เอาแรง หมายถึง การแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน และยังพบว่า การแลกเปลี่ยนแรงงานหากันเฉพาะการปลูกข้าวเท่านั้น ไม่ได้ทำกับการเพาะปลูกพืชอย่างอื่น เช่น กระเทียม ถั่วลิสง และถั่วเหลือง แจ็ก เอ็ม พอตเตอร์ กล่าวว่าแม้แต่หมู่บ้านบางชั้นซึ่งเข้าใจกันว่าชาวบ้านขาดความสามารถในการจัดกลุ่มและไม่ค่อยมีน้ำใจในการร่วมมือกันแทบทุกเรื่อง ก็ยังปรากฏว่ายังมีกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานเกิดขึ้น และมีอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด เพิ่งมาลดความสำคัญลงเมื่อมีการผลิตเพื่อขายเกิดขึ้น (นฤจร อิทธิจิระจรัส. 2526 : 79)

อีกเรื่องหนึ่งคือ การศึกษาของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ซึ่งศึกษาเรื่อง "เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต" ได้ข้อสรุปว่าในยุคสังคมหมู่บ้านมีการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกันอย่างกว้างขวาง แม้ผ่านเข้าสู่ยุคที่มีรัฐแล้วก็ยังรักษาเอกลักษณ์นี้ไว้ได้ ความช่วยเหลือได้ปรากฏในการทอผ้า คือ การช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกันในการทอผ้า การเก็บเกี่ยว การนวดข้าว เรียกว่าการลงแขก หรือการเอามือหรือโรซแรง (โรส) บางแห่งมีการช่วยเหลือกันในการยกคันทนา เพื่อกันน้ำ หรือช่วยกันผัดข้าว คั่วข้าวและสีข้าวด้วยมือ บางครั้งมีการเอาเครื่องมือในการผลิตมาช่วยกัน เช่น เอาควาย เอาโค คราด เลื่อย และขวานมาช่วยกัน โดยใช้หลักว่า ใครเสร็จก่อนก็ไปช่วยคนอื่นที่ยังไม่เสร็จ การช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกันนอกจากนั้นยังพบในการผลิตที่นอกเหนือจากการทอผ้า เช่น ภาคใต้ช่วยกันลากอวนหัดปลิง แล้วแบ่งปลากัน หรือการถางป่าเพื่อหาสวนก็มีการช่วยเหลือแรงงานกันพร้อมด้วยเครื่องมือ เช่น ขวาน ในหมู่บ้านที่มีหัตถกรรมที่ต้องอาศัยการใช้แรงงานพร้อมกันก็มีการเอาแรงเช่นเดียวกัน เช่น การตีเหล็กทำมีด ต้องใช้แรงงานพร้อมกัน 4 คน มีการเอาแรงกันแล้วนำผลผลิตที่ได้มาแบ่งปันกัน หรืออีกกรณีหนึ่งหมู่บ้านที่ทำเลี้ยงชีพด้วยการล่าสัตว์ก็ช่วยกันในการออกไปล่าสัตว์ แล้วนำสัตว์ที่ได้มาแบ่งปันกัน นอกจากนี้การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันยังรวมไปถึงกิจกรรมสังคม เช่น การปลูกบ้าน การทำบุญ บวชนาค แต่งงาน งานศพ งานเทศกาล (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 10 - 21)

การศึกษาข้างต้นพบข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกันที่คล้ายคลึงกัน คือ มีการช่วยเหลือแรงงานกันในการทานา ตั้งแต่เริ่มไถจนกระทั่งถึงการเก็บเกี่ยวหรือคาข้าว ข้อสรุปของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ระบุว่ามีการช่วยเหลือแรงงานกันเกือบทุกด้าน ทั้งด้านการทานา จับปลา ล่าสัตว์ รวมทั้งลดคาบจนถึงกิจกรรมทางสังคม เช่น การปลูกบ้าน หรืองานประเพณีต่าง ๆ ในขณะที่ แจ็ก เอ็ม หอคเตอร์ ระบุว่ามีการร่วมมือกันเฉพาะในการทานา ส่วนการผลิตเพื่อขาย เช่น การปลูกถั่วลิสงและกระเทียมไม่ปรากฏว่ามีการช่วยเหลือแรงงานกัน ข้อมูลส่วนนี้ไม่ได้เป็นความขัดแย้งกัน แต่เป็นเพราะปรากฏการณ์ที่ศึกษาต่างช่วงเวลากัน โดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ศึกษาในช่วงที่ค่อนข้างทางสังคมหมู่บ้าน ส่วน แจ็ก เอ็ม หอคเตอร์ ศึกษาในช่วงที่ค่อนข้างทางสังคมทุนนิยมที่ทำการผลิตเพื่อขาย ในประเด็นนี้ หากให้เราได้ข้อสรุปและเห็นแนวโน้มว่าลักษณะการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกันจะมีสูงในสังคมหมู่บ้าน ที่ผู้คนผูกพันกันบนพื้นฐานของเครือญาติและพวกพ้อง และค่อย ๆ ลดลงเมื่อเข้าสู่สังคมศักดินา เพราะผู้คนต้องมีพันธะเพิ่มขึ้น ต้องเร่งทำการผลิตเพื่อบริโภค เพื่อเสียภาษีให้แก่รัฐ รวมทั้งยังถูกเกณฑ์แรงงานไปทำงานให้รัฐอีกช่วงระยะเวลาหนึ่ง และลักษณะการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกันจะยังมีน้อยลงเมื่อเข้าสู่ยุคการผลิตเพื่อขาย เพราะผู้คนเริ่มมุ่งถึงผลตอบแทนและรายได้ เป็นสำคัญ

1.2 ความสัมพันธ์ในรูปการแลกเปลี่ยนสิ่งของ

การศึกษาวิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านภาคเหนือของไทย โดย ฐิติ ฐชาติ และ ปก แก้วกาญจน์ ซึ่งศึกษาความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนชาวนา ที่ได้รับผลกระทบจากระบบการผลิตเพื่อขาย ศึกษากรณีหมู่บ้านทางภาคใต้ ต่างชี้ให้เห็นตรงกันว่า การแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านในช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาริงมีน้อย เนื่องจากหมู่บ้านผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคได้เกือบทุกชนิด มีผลผลิตคล้ายคลึงกัน (ฐิติ ฐชาติ, 2523 : 36 : 38; ปก แก้วกาญจน์, 2530 : 74) ในงานวิจัยของ พรพิไล เลิศวิชา ซึ่งศึกษาชาวนาลุ่มน้ำชี พบว่าลักษณะการแลกเปลี่ยนและการค้าแบบดั้งเดิมยังปรากฏให้เห็น แม้ว่าขณะนั้นใกล้เข้าสู่ยุคการผลิตเพื่อขายแล้วก็ตาม เช่น ชาวนาได้นำเอาเกลือผิวดินไปต้มเพื่อให้น้ำระเหย แล้วนำใบใช้ประกอบอาหาร เช่น หน่อ คอง และปรุงรส ซึ่งผลิตได้แทบทุกหมู่บ้าน ปรากฏว่ามี

การนำเกลือไปแลกปลาหรือข้าวกับเพื่อนบ้านหรือระหว่างหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนของอย่างอื่นอีกหลายอย่าง ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้ "หมู่บ้านทุ่งมน บ้านโนนจรด บ้านม่วง บ้านลาด เป็นต้น รู้จักกันเพื่อใช้เอง และนำมาแลกเปลี่ยนกับผลผลิตของเพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียง โดยไปซื้อมากินเหนียวคุณภาพดีจากบ้านลาด ตามลหาวัด ทุกหมู่บ้านรู้จักกันเอาเผือก กก และไหล จากหนองน้ำมาสานเป็นเสื้อผ้าเอง ถวายพระและแจกจ่ายญาติพี่น้องในงานบุญประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ยังนำผ้าฝ้ายจากสานเป็นกระติบข้าว ตะกร้า กระดัง สำหรับใช้ในครัวเรือน และหาلوب ไซสำหรับดักปลา ทั้งยังหาเพื่อแลกเปลี่ยนและขายเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกด้วย หมู่บ้านในเขตแขวงน้อยอาศัยแลกเปลี่ยนกับชาวทุ่งมน ชาวบ้านลาด บ้านโนนจรด นอกจากนี้ชาวบ้านบางส่วนหาบหม้อมาจากปากชัยภูมิ เข้ามาแลกของในเขตแขวงน้อย" (พรพิไล เลิศวิชา. 2532 : 31 - 32)

สรุป ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างกลุ่มชนานาด้วยกัน ในช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาริง ชาวนามีความสัมพันธ์กันสูงมากในด้านการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกัน ส่วนการแลกเปลี่ยนสิ่งของและค้าขายมีการทำกันน้อย จะแลกเปลี่ยนกันเฉพาะสิ่งของที่ชุมชนของตนเองผลิตมาได้เท่านั้น

2. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับชนชั้นปกครอง

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับชนชั้นปกครอง ตามประวัติศาสตร์ได้เริ่มมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ความสัมพันธ์ทางการผลิตดังกล่าวได้ปรากฏออกมาในรูปการเกณฑ์แรงงานและสิ่งส่วย การทำความเข้าใจในประเด็นนี้ จำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงโครงสร้างทางสังคมหรือชนชั้น การครอบครองปัจจัยการผลิต และโครงสร้างส่วนบน เพราะจะทำให้ทราบว่าชาวนาและรัฐมีสถานภาพและบทบาทอย่างไร

2.1 โครงสร้างทางสังคมหรือชนชั้น

ในสังคมไทยตั้งแต่สุโขทัยมาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาษาได้ระบบศักดินา สังคมได้จัดระเบียบความแตกต่างของบุคคลในสังคม (differentiation order) ออกเป็น 2 ชั้น (กลุ่ม) คือ ชั้นผู้ปกครอง ประกอบด้วยเจ้าและนาย (ขุนนาง) และชนชั้นที่ถูกปกครอง ประกอบด้วยไพร่ (คนธรรมดาสามัญและชาวนา) และทาส (แพ่งซ์ แก่งกอล์ฟ ไซม และคนอื่น ๆ :

ปิยะนาถ บุญนาค. 2528 : 16) การจัดระเบียบทางชนชั้นดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากการที่สังคมกำหนดให้มูลนายเป็นหัวหน้าปกครองควบคุมราษฎรแต่ละกลุ่มลคหลั่นกันตามลำดับ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นมูลนายสูงสุด และด้วยเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินเป็นเจ้าชีวิตและเจ้าแผ่นดิน ราษฎรต้องตอบแทนด้วยการรับใช้ในรูปของแรงงานและส่วย ภายใต้อำนาจการควบคุมดูแลของมูลนายซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือพระองค์ (ปิยะนาถ บุญนาค. 2528 : 14 ; ชัยชนัด ประกิจสุศิลป์. 2535 : 2) ซึ่งต่อมาแนวทางปฏิบัตินี้ได้กลายมาเป็นบรรทัดฐานที่ชนชั้นทั้งสองปฏิบัติต่อกันสืบมา และเนื่องจากไพร่เป็นชนชั้นที่ถูกปกครอง ดังนั้นเวลากล่าวถึงไพร่หรือระบบไพร่ จึงมักให้ความหมายว่าหมายถึงระบบการเกณฑ์แรงงานบังคับที่ผู้ปกครองใช้กับไพร่โดยผ่านขั้นตอนกลไกของการควบคุมไพร่ เพื่อให้สะดวกแก่การเรียกระดมแรงงานมาใช้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยและรวดเร็ว ดังนั้นตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยาเป็นต้นมาระบบไพร่ยังหมายรวมถึงวิธีการเกณฑ์และรวบรวมทรัพย์สินเงินทองและสิ่งของจากไพร่ที่นำมาให้แทนการมาทำงานรับใช้หลวงอีกด้วย ในสมัยอยุธยาแบ่งไพร่ออกเป็น 3 ประเภทคือ ไพร่สม ไพร่หลวง และไพร่ส่วย

ไพร่สม คือ ไพร่ที่สังกัดมูลนายคนใดคนหนึ่งโดยตรง และกำหนดถูกเกณฑ์ไปเป็นไพร่หลวงก็จะทำหน้าที่รับใช้มูลนายของจนเจ้านาย ไพร่สมมีฐานะเป็นสมบัติของมูลนาย สามารถเป็นมรดกสืบทอดให้ลูกหลานได้ ไพร่สมนี้ต้องเข้าเวรรับราชการหลวง แต่ทำงานให้มูลนายโดยมูลนายจะแบ่งให้ไพร่สมมาทำงานให้ตนเป็นเป็นผลัด ๆ หน้าที่ของไพร่สมตามปกติคือ ช่อมแซมวังเจ้านาย ส่งสาร ตามเป็นบิรवार ทานา ทาสวน เป็นช่างฝีมือ ฯลฯ

ไพร่หลวง คือ ไพร่ที่ขึ้นต่อพระมหากษัตริย์โดยตรง แต่มอบให้อยู่ภายใต้การดูแลของขุนนางกรมต่าง ๆ หากขุนนางพ้นจากตำแหน่ง ไพร่หลวงก็ไปขึ้นกับขุนนางที่มาดำรงตำแหน่งแทน ไพร่หลวงต้องเข้าเวรรับราชการปีละ 6 เดือน ในสมัยอยุธยา และ 4 เดือนสมัยรัชกาลที่ 2 และ 3 เดือนสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในลักษณะเข้าเดือนออกเดือน งานส่วนใหญ่คือการสร้างวังหลวง ป้อมค่าย วัด เจดีย์ เชื้อน คิดตามอำนาจความสะดวก เวลาพระมหากษัตริย์ประพาส ทาสวนทานา ทาสงคราม ในการเข้าเวรแต่ละครั้ง ไพร่หลวงต้องนำสัตว์ใช้งาน เช่น วัว ควาย และเครื่องมือเครื่องใช้มาด้วย โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน และลูกเมียหรือญาติฝ่ายหญิงต้องรับผิดชอบในการส่งเสบียงอาหารการกินตลอดเวลาที่เข้าเวร

ไพร่ส่วย คือ ไพร่ที่ห้ามหากินตามหัวเมืองท่าทางไกล ไม่สามารถเดินทางมาทำงาน เข้าเวรในเมืองหลวงได้สะดวก รวมทั้งบางเวลาทางราชการนั้นมีความจำเป็นต้องใช้แรงงาน พวกไพร่พร้อมกันทั้งหมด จึงกำหนดให้ส่งสิ่งของมาแทนแรงงาน อาจได้แก่ เงิน หรือสิ่งของ เช่น มุลค่าควา คีบูก งาช้าง เป็นต้น (พรภิรมย์ เขี่ยมธรรม. 2527 : 47 : 51; ชวี เกษวัต. ม.ป.ป. : 6 - 7)

จากลักษณะการจัดระเบียบความแตกต่างของบุคคลในสังคมออกเป็น 2 กลุ่มดังกล่าว พอที่จะสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับชนชั้นปกครอง ในช่วงก่อน สนธิสัญญาเบาริง เป็นความสัมพันธ์ที่ชาวนาเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ถูกขูดรีดแสวงหาผลประโยชน์ (exploitation) จากชนชั้นปกครอง โดยความสัมพันธ์ทางการผลิตได้ปรากฏในรูปการเกณฑ์ แรงงานและการส่งส่วย

2.2 สภาพการครอบครองปัจจัยการผลิต

ในช่วงนี้ปัจจัยการผลิตที่สำคัญได้แก่ที่ดินและแรงงาน ส่วนเทคโนโลยีนั้นมี น้อยมาก เจมส์ ซี. อินแกรม (James C. Ingram) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2393 พบว่าก่อนประเทศไทยทำสนธิสัญญาเบาริง เปิดประเทศ ให้ทุนนิยมการค้าแผ่ขยายเข้ามา ชาวนาใช้เทคโนโลยีล้าหลังมาก แม้แต่การชลประทานก็ยังมี (ยกเว้นภาคเหนือ) (Ingram. 1971 : 50) สำหรับที่ดินและแรงงาน ผลการศึกษาของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ในเรื่องเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต อานันท์ กาญจนพันธ์ ในเรื่องแรงงาน ในประวัติศาสตร์ไทย พรพิไล เลิศวิชา ในเรื่องชาวนากลุ่มน้ำชี และ ปิเตอร์ เอฟ. เบลล์ ในเรื่องตัวกำหนดความคืบหน้าพัฒนาประเทศไทย ได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่า ที่ดินในช่วงที่ยังเป็น สังคมหมู่บ้าน สิทธิครอบครองเป็นของชุมชนโดยรวม เมื่อเข้าสู่ยุคศักดินา รัฐหรือกษัตริย์อ้าง สิทธิครอบครองแต่เพียงผู้เดียว ส่วนทางด้านแรงงานซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในช่วงสังคมหมู่บ้าน ครอบครัวหรือครอบครัวเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือแรงงาน เมื่อเข้าสู่ยุคศักดินา แรงงานหรือชาวนาทุกคนถูกควบคุมโดยสังกัดมูลนาย เพื่อรับใช้ชนชั้นปกครอง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 1 - 17; อานันท์ กาญจนพันธ์. 2527 : 13 - 19; พรพิไล เลิศวิชา. 2532 : 22 - 25, 48 - 49; เบลล์. 2527 : 286 -288)

สภาพการเกณฑ์แรงงานและการส่งส่วยที่เกิดขึ้น ได้มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้ สุวิทย์ โพพวัฒน์ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างหมู่บ้านกับรัฐ ในช่วงเศรษฐกิจหมู่บ้านก่อนเปิดให้มีการค้าเสรีใน พ.ศ. 2398 ไว้ว่าการศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคกลาง (พ.ศ. 2394 - 2453) ว่าชาวนานานชนบทสมัยนั้นมีความผูกพันกับรัฐบาล ในฐานะเป็นไพร่ของพระมหากษัตริย์และอาศัยที่ดินทำมาหากิน ซึ่งลักษณะการปกครองแบบศักดินาถือว่าตามกฎหมายแผ่นดินทั้งหมดภายในประเทศ เป็นของพระมหากษัตริย์ การที่ประชาชนได้ทำมาหากินก็ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่ทรงอนุญาตให้ ด้วยเหตุนี้ชาวนาจึงต้องมีการหน้าที่จะต้องรับผิดชอบเพื่อเป็นการตอบแทนต่อรัฐหรือกษัตริย์ 2 ประการคือ 1) หน้าที่จะต้องถูกเกณฑ์แรงงานเพื่อรับใช้รัฐ 2) หน้าที่จะต้องเสียภาษีอากรในฐานะเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการทำมาหากินบนที่ดินของกษัตริย์ (สุวิทย์ โพพวัฒน์. 2527 : 254)

ชัย เรื่องศิลป์ กล่าวถึงเกี่ยวกับการเกณฑ์แรงงานและการส่งส่วยไว้ในเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยว่า การส่งส่วยในช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาริงนั้น เนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา สิ่งที่รัฐได้จากราษฎรจึงเป็นข้าวเปลือกมากกว่าอย่างอื่น อย่างไรก็ตามพบว่าราษฎรที่มีอาชีพหรือแรกก็ส่งแร่เป็นส่วย ราษฎรที่มีอาชีพคัณฑ์ก็ส่งผ้า สุกแล้วแต่รัฐจะกะเกณฑ์ ในสมัยอยุธยา มีส่วยลักษณะแปลก ๆ เช่น เกสรชมพู ซึ่งใช้ย้อมผ้าสาบให้เป็นสีชมพูก็เป็นส่วยอย่างหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าถ้ารัฐอยากได้อะไรก็เกณฑ์จากชาวบ้านที่มีสิ่งนั้น ชัย เรื่องศิลป์ กล่าวต่อไปว่าการเสียส่วยยังไม่มีรายได้จากการเกณฑ์แรงงาน เพราะต้องทำงานสารพัดตามที่รัฐกำหนด (ชัย เรื่องศิลป์. 2533 : 23)

ศิวรักษ์ ศิวารมย์ ได้ศึกษาเรื่อง "กระบวนการแบ่งชนชั้นชาวนานานชนบท" พบว่าในสมัยศักดินา ไพร่ หมายถึง ชนชั้นชาวนา หน้าที่ของชาวนาคือต้องอุทิศตัวเองให้แก่ชาติ และชนชั้นผู้ปกครอง หน้าที่ประการแรกคือ การรับราชการหมายถึงพันธะที่ชาวนาจะถูกเกณฑ์แรงงานมาทำงานให้ทางราชการในช่วงเวลาหนึ่งของทุก ๆ ปี ถ้าชาวนาคอนใดมาไม่ได้ก็ต้องเสียส่วยแทน ซึ่งจะเป็นเงินหรือสิ่งของที่ทางการต้องการก็ได้ หรืออาจจ้างคนมาอยู่เวรแทน หน้าที่ประการที่สองคือ การรับใช้มูลนาย แม้จะไม่มีระบบกำหนดเวลาที่ไพร่ต้องรับใช้มูลนายไว้ในกฎหมาย แต่ไพร่จะต้องถูกมูลนายใช้งานส่วนตัวอยู่เสมอ หน้าที่ประการสุดท้ายคือ ไพร่ต้องเป็นกำลังรบในยาม

เกิดศึกสงคราม การเข้ามามีอำนาจของแรงงานชาวจีนในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้ระบบการเกณฑ์แรงงานและการส่งส่วยเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือการเข้ามามีอำนาจของแรงงานจีนทำให้แรงงานในสังคมมีเหลือเฟือ ประกอบกับสถานการณ์ด้านการค้าต่างประเทศก็พลอยดีขึ้น รัฐจึงหันมาใช้วิธีเก็บเงินหรือส่วย แทนการเกณฑ์แรงงาน ทำให้ไพร่หรือชาวนามีเวลาทำการผลิตได้อย่างเต็มที่ เช่นในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการเก็บค่านาเป็นเงิน 1 สลึง ต่อไร่ แทนข้าว 2 กัง ซึ่งเคยเก็บมาก่อน และสมัยรัชกาลที่ 3 รัฐเก็บค่าเช่านาเพิ่มขึ้นเป็น 1 สลึง เพียง ต่อไร่ (สิวรักษ์ สีวารมย์, 2528 : 60 - 69)

จากเอกสารที่ได้ประมวลมาข้างต้น พบว่าข้อสรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับชนชั้นปกครองในรูปการเกณฑ์แรงงานและการส่งส่วยเกือบทั้งหมดมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ ในฐานะที่กษัตริย์เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตคือที่ดินทั้งหมด เมื่อชาวนาเข้ามาหากินบนที่ดินของพระองค์ ชาวนาหรือไพร่ต้องมีหน้าที่ตอบแทนด้วยการรับใช้แรงงานหรือถูกเกณฑ์แรงงาน (6 เดือนสำหรับในสมัยอยุธยา และลดเหลือ 4 เดือน และ 3 เดือนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น) หรือรายได้ไม่สามารถมารับใช้แรงงานได้ก็สามารถจัดหาสิ่งของที่หายากตามที่กษัตริย์หรือชนชั้นปกครองต้องการส่งมาให้แทน ซึ่งเรียกว่าส่วย

2.3 โครงสร้างส่วนบน (superstructure)

ชนชั้นปกครองสร้างความชอบธรรมให้กับตัวเอง ในการรักษาความสัมพันธ์ที่ได้เปรียบชาวนา โดยอาศัยองค์ประกอบของโครงสร้างส่วนบนหลายอย่าง และที่ค่อนข้างชัดเจนได้แก่ในเรื่อง พุทธศาสนา ระบบขุนนาง และกฎหมาย ในเรื่องดังกล่าวได้มีการศึกษาไว้ดังนี้

2.3.1 พุทธศาสนา

พริ้งชัย สุคาร์ท อธิบายถึงแนวคิดพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมืองว่า ศาสนาเป็นสื่อทางสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ถูกจัดให้เป็นโครงสร้าง และในขณะเดียวกันก็เป็นตัวกำหนดโครงสร้างในฐานะที่เป็นเงื่อนไข ทำให้เกิดการเห็นพ้องกันในเรื่องความหมายของเครื่องหมายต่าง ๆ และความหมายของโลก นอกจากนี้ศาสนายังเป็นสื่อทางสัญลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่เหนือธรรมชาติ พริ้งชัย สุคาร์ท ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจบางประการเกี่ยวกับศาสนาที่มีต่อสังคมและการเมือง ประการแรกเขากล่าวว่าเนื่องจากสังคมส่วนใหญ่มประกอบ

ด้วยกลุ่มที่เหนือกว่าและกลุ่มที่ด้อยกว่า ความต้องการทางศาสนาจึงปรากฏออกมาแตกต่างกัน ศาสนาจะให้เหตุผลสนับสนุนชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาและเป็นสิ่งเดียวกับที่ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ต้องการจะบอกว่าศาสนามีส่วนสร้างความชอบธรรมและให้อำนาจแก่กลุ่มอภิสิทธิ์ และสนับสนุนการถูกกดขี่ของผู้ที่ต่ำมีอภิสิทธิ์ สถานภาพทางสังคมของกลุ่มอภิสิทธิ์ได้รับการสนับสนุนว่าเป็นระเบียบทางสังคมที่กำหนดไว้ก่อนแล้ว โดยพระราชโองการและพระประสงค์ของพระเจ้า ส่วนผู้ไร้อภิสิทธิ์จะได้รับความพอใจด้วยคำมั่นสัญญาว่า ชาตินี้จะมีชีวิตที่ดีกว่าเพื่อทดแทนความทุกข์ยากลำบากในชาตินี้ ข้อสังเกตประการที่สอง เมื่อพูดถึงความต้องการก็หมายความว่าต้องมี การตอบสนอง ผู้เชี่ยวชาญทางศาสนาเป็นผู้ผลิตและจัดการจำหน่ายความหมายต่าง ๆ ให้เข้ากับความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป และในหลาย ๆ กรณีจะพบการผลิตคำตอบ เพื่อสนองความต้องการของตนเอง (พริ่งซ์วาล์ ฐิตาร์ท. 2524 : 10 - 14)

พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ บุญรอด) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กับพุทธศาสนารอบ 2 ศตวรรษ ไว้ในหนังสือลักษณะสังคมพุทธว่า รัฐทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงคุ้มครองพุทธศาสนา ในขณะที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาก็จะให้หลักธรรมมาใช้ปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองทั้งหมด พร้อมกันนั้นก็แนะนำสั่งสอนประชาชน เผยแพร่ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ให้ประเพณีปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม สำหรับประเด็นข้อสงสัยที่ว่าประเทศไทยทางฝ่ายรัฐหรือผู้ปกครองได้ใช้พุทธศาสนาหรือสถาบันสงฆ์เป็นเครื่องมือในการปกครองประชาชน เพื่อให้ปกครองได้โดยง่ายมาตลอดนั้น พระราชวรมุณี ตอบว่าเคยได้ยินว่า สมัยพระยาสิทธิ ได้แต่งไตรภูมิขึ้นมาก็ถือว่าเป็นวิธีการของฝ่ายรัฐที่จะทำให้ประชาชนมีความเชื่อ เรื่องบุญ เรื่องกรรม (พระราชวรมุณี. 2527. 131 - 132, 151 - 153)

ชาร์ลส์ เอฟ. คาสส์ ได้กล่าวถึงเรื่องพระศรีอารย์ไว้ในเรื่องความเชื่อ เรื่องพระศรีอารย์, พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทและสังคมไทยว่า เป็นความเชื่อหรือความหวังของคนต่อสังคมปัจจุบันซึ่งมีความเสื่อมหรือไม่เป็นธรรมว่าจะถูกทำลายลงในวันข้างหน้า แล้วจะมีการก่อตั้งระบบสังคมการเมืองและการปกครองขึ้นมาใหม่ โดยสวรรค์จะส่งผู้แทนลงมาปกครอง เขา กล่าวว่าในศาสนาคริสต์ก็เชื่อแบบนี้ว่า พระเยซูจะลงมาสร้างอาณาจักรใหม่บนโลก กรณีของศาสนาพุทธแบบเถรวาท เชื่อว่ามีพระโพธิสัตว์เพียง 2 พระองค์คือ พระโคตมพุทธเจ้า และ

พระอาริยมศาตรัย ผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป ในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ในจักกวัตตสูตร ในที่นี้กล่าวว่า ในอนาคตที่ยาวนานมากเมื่อได้เกิดความเสื่อมอย่างใหญ่หลวง พระอาริยมศาตรัย หรือพระศรีอารยจะมาเกิดในโลกเป็นพระพุทธเจ้าองค์สุดท้าย เมื่อพุทธศาสนาอายุได้ 5,000 ปี แต่ก็ยังมีความเชื่อที่ต่างไปว่า พระศรีอารยจะมาเกิดเร็วกว่าช่วงเวลา 5,000 ปี โดยมาเกิด ในรูปคนธรรมดา แล้วคน ๆ นั้นจะตรัสรู้เป็นพระศรีอารยในเวลาที่ต่อมา ซึ่งก็คือความเชื่อเรื่อง ผู้มีบุญนั่นเอง ชาร์ลส์ เอฟ. คายส์ ยังกล่าวต่อไปว่าตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ถูก พระมหากษัตริย์ที่นับถือศาสนาพุทธใช้เป็นประโยชน์ เช่น กษัตริย์ของศรีลังกา ต่อมา หนึ่ง และ ภายหลังประกาศตัวเป็นพระพุทธเจ้าหรือพระศรีอาริยมศาตรัยเพื่อให้ชนชั้นที่อยู่ใต้ปกครองยอมรับ ว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบุญสูงสุดในพระราชอาณาจักร (ชาร์ลส์ เอฟ. คายส์. 2525 : 19 - 20, 27 - 28)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้กล่าวถึงศาสนาพุทธ ในการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีตว่าในด้านความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับรัฐ และระหว่างชาวบ้านกับชนชั้นศักดินา ศาสนาพุทธถูกใช้อธิบายให้ความชอบธรรมแก่การกดขี่ของชนชั้นศักดินาซึ่งเป็นผู้ปกครอง โดยอาศัยเรื่องบุญ-กรรมมาอธิบายว่า ชาวบ้านต้องลำบากยากจนคอยขากินเลี้ยง เพราะทำบาปทำกรรม มาแต่ชาติก่อน ส่วนผู้ที่ เป็นเจ้านายขุนนางเป็นเพราะได้ทำบุญทำกรรมมาดี ซึ่งนับว่ามีอิทธิพลต่อ ความคิดความเชื่อของชาวบ้านอย่างมาก ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้อ้างถึงข้อสรุปของ กนกศักดิ์ แก้วเทพ ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการถูกรีดของรัฐกับจิตสำนึกของชาวบ้านที่มีมากกว่า มีเพียงชาวบ้านมองไม่เห็นการถูกรีด หรือไม่รู้สึกรู้สีกว่าถูกถูกรีด ตรงข้ามในทางความเป็นจริงชาวบ้านมีความรู้สึกของตัวเองถูกถูกรีด แต่หาเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการถูกรีดที่ชาวบ้านให้แก่ตัวเองคือ ตนถูกถูกรีดเพราะชาตินิยม" (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 32)

2.3.2 ระบบอุปถัมภ์

แฟรงซ์ แกงกอล์ฟ ไซม, อคิน รพีพัฒน์ และ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ได้อธิบายเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ว่ามีความสำคัญที่สุดในการจัดระเบียบสังคมไทย มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบลูกน้องลูกพี่ (junior - senior) หรือผู้ใหญ่ผู้น้อย (superior - inferior) ความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานแห่งความไม่เสมอภาคในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ นับว่าจะ

เป็นประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคมก็ตาม ความเชื่อพื้นฐานที่ทำให้ระบบอุปถัมภ์คงอยู่ได้ ไม่ล่มสลาย คือ ความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ เรื่องกฎแห่งกรรมทำให้ยอมรับในความแตกต่างส่วนตัว ทรัพย์สินและอำนาจว่าเป็นเพราะบุญกรรมที่ได้ก่อไว้ในอดีตชาติและชาตินี้ ตามปกติความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นรากฐานของการจัดกลุ่ม ที่เรียกว่ากลุ่มอุปถัมภ์ (entourage) มีการจัดสมาชิกเป็นกลุ่มลัดหลังเป็นชั้น มีผู้นำคนหนึ่งและมีลูกน้องจำนวนหนึ่ง ผู้นำจะผูกพันความจงรักภักดีของลูกน้องไว้ด้วยการจัดสรรผลประโยชน์ให้ลูกน้อง แพรงซ์ แกงกอล์ฟ โสม และคณะชี้ให้เห็นว่าในสังคมศักดินา ความสัมพันธ์ลักษณะกลุ่มอุปถัมภ์ได้รวมอยู่ในระบบราชการมาโดยตลอด กล่าวคือ สังคมศักดินาไทยแบ่งชนชั้นออกเป็น 2 ชั้น (ฐานันดร) คือ ชนชั้นปกครอง ประกอบด้วยเจ้าและนาย (ขุนนาง) และชนชั้นที่ถูกปกครอง ประกอบด้วย ไพร่ (คนธรรมดาสามัญและชาวนา) และทาส หน่วยงานปกครองทุกระดับจะมีนายคนหนึ่งเป็นหัวหน้าและมีไพร่จำนวนหนึ่งเป็นลูกน้อง ในช่วงเวลาดังกล่าวข้าราชการไม่มีเงินเดือน จึงเลี้ยงชีพด้วยของกำไรมากจากไพร่ที่เป็นลูกน้องของตน และค่าธรรมเนียมในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อเป็นการตอบแทนข้าราชการ ขุนนางจึงมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองไพร่ของตนจากภัยที่เกิดจากรัฐ และคนอื่น ๆ (แพร่งซ์ แกงกอล์ฟ โสม และคนอื่น ๆ. 2526 : 31 - 35)

นอกจากนี้การศึกษาของ นิษะนาถ บุญนาค ในเรื่องการวิเคราะห์โอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และวิสุทธิ โพธิ์แท่น ในเรื่องผู้ปกครองที่พึงประสงค์กับการเมืองไทย ได้ข้อสรุปที่คล้ายคลึงกับ แพร่งซ์ แกงกอล์ฟ โสม และคณะ กล่าวคือ พบว่าระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยเป็นระบบความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นเชื่อมกันระหว่างบุคคลที่มีฐานะเหนือกว่ากับบุคคลที่มีฐานะด้อยกว่า และความสัมพันธ์สามารถดำรงอยู่ได้เพราะมีการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งในสังคมศักดินาสามารถพบได้ในความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองกับชาวนา (นิษะนาถ บุญนาค. 2528 : 57 - 58; วิสุทธิ โพธิ์แท่น. 2533 : 1)

2.3.3 ระบบกฎหมาย

โครงสร้างด้านกฎหมายของไทยในช่วงสังคมศักดินา นับว่ามีอิทธิพลต่อการกำหนดความสัมพันธ์ของชนชั้นระหว่างชนชั้นผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองอยู่มาก ชาวนาซึ่งอยู่ในฐานะผู้ถูกปกครองต้องยอมรับในสภาพการเอื้อเฟื้อ เพราะกฎหมายได้กำหนดบทลงโทษ

สำหรับการฝึ้นน้มน้ปฏิบัติตามแบบแผนความสัมพันธ์ที่มีต่อชนชั้นปกครองไว้สูงมาก เช่น กฎหมายได้วางบทลงโทษแก่ผู้ก่อการกบฏ ประทุษร้ายต่อแผ่นดิน หลบหนีละทิ้งราชการงานสงคราม ไว้อย่างรุนแรงถึงขั้นประหารชีวิต และรับทรัพย์สินผิดต่าง ๆ ไว้หมดสิ้น (ฐิติ ฐชาติ. 2523 : 108) นิเขนาถ บุญนาค กล่าวถึงระบบกฎหมายและการลงโทษที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นไว้ในงานวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์โอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม ในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" ว่าประกอบด้วยกฎหมายที่สำคัญ เช่น กฎหมายพระอัยการณภูตสิก ระบุว่า ... ผู้ใดคิดร้ายต่อพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์และบ้านเมือง ให้ลงโทษบริวารบาท ถูกฆ่า น้มน้ให้เลี้ยงโคตรไว้สิบใบ ถูกฆ่าถึง 7 ชั่วโคตร ส่วนกฎหมายอาญาหลวงอาญาราชฎี ระบุว่า... บุคคลที่หาตัวเพี้ยนกับองค์พระมหากษัตริย์ ให้ลงโทษบริวารบาทและเอาตัวลงพังก้าง หรือรับโทษจตุรคณ แล้วเอาตัวออกจากราชการหรือโทษวิคณ หักด้วยลาตหนึ่ง 50 ที่ แล้วล่ครจาไว้แล้วออกเสียเป็นไพร่ภาคทัณฑ์ไว้ (นิเขนาถ บุญนาค. 2528 : 63)

จากเอกสารที่ได้ประมวลมา สรุปได้ว่า พุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องพระศรีอารย์ ระบบอุปถัมภ์และกฎหมาย ได้สร้างความชอบธรรมให้แก่ชนชั้นปกครองเพื่อให้ชวานายอมรับในความสัมพันธ์ที่เสียเปรียบ โดยพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องพระศรีอารย์ สอนให้ชวานายอมรับในเรื่องบุญกรรม และหวังว่าในอนาคตสภาพเหล่านี้จะได้รับการแก้ไข ส่วนระบบอุปถัมภ์เป็นสายใยที่ยึดชวานาไว้กับชนชั้นปกครองด้วยการพึ่งพาอาศัยกัน และสำหรับกฎหมายชนชั้นปกครองเป็นผู้บัญญัติขึ้นมาเอง ซึ่งแน่นอนว่าชนชั้นปกครองจะได้รับประโยชน์ และเพื่อให้ชวานาปฏิบัติตามแบบแผนที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน กฎหมายจึงได้กำหนดโทษไว้รุนแรง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับโครงสร้างส่วนบนในส่วนของพุทธศาสนาอยู่ประการหนึ่ง คือ หากมองโดยรวมดูเหมือนว่าศาสนาจะเป็นโครงสร้างส่วนบนที่เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับชนชั้นปกครอง แต่หากพิจารณาให้ละเอียดกันแล้ว ศาสนาเองก็มีความเป็นอิสระในการปลูกฝังความเชื่อ ความคิด และวิธีมองสังคมให้กับชนชั้นปกครองและชนชั้นผู้ถูกปกครองได้ เช่นเดียวกัน เป็นความสัมพันธ์แบบสองทางมากกว่าทางเดียว ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้สามารถพิจารณาได้จากความเห็นของพระราชวรมุนีที่เสนอไว้ข้างต้นว่า รัฐาพหน้าให้อุปถัมภ์บำรุงคุ้มครองพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันพุทธศาสนาจะนำหลักธรรมมาใช้ปฏิบัติ

อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่า ความชอบธรรมในการได้เปรียบของชนชั้นปกครอง จะได้รับการยอมรับจากชาวนาทิ้งหมดโดยตลอด ความขัดแย้งระหว่างชาวนากับชนชั้นปกครอง หรือรัฐได้ปรากฏให้เห็นในช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาริงหลายครั้ง แสดงออกมาในรูปการต่อต้านของ ชาวนาตั้งแต่การแสดงความเป็นปึกแผ่น นักระด้อหรือรันทนในการทำงาน และเพื่อให้หลุดพ้นจากการถูกเกณฑ์แรงงาน ชาวนาได้แสดงออกใน 3 วิธี คือ 1) หนีเข้าป่า 2) หนีไปบวชพระ 3) หนีไปเป็นทาส (กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2530 : 47; พรภิรมย์ เข้มมธรรม. 2527 : 66 - 67; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 24; พรพิไล เลิศวิชา. 2532 : 51 - 53) หลายครั้งที่ การต่อต้านมีการเคลื่อนไหวที่รุนแรง ชาวนาที่ก่อการได้กลายเป็นกบฏ ซึ่งในประวัติศาสตร์ กบฏชาวนาได้เกิดขึ้นแทบทุกภาค ก่อนสนธิสัญญาเบาริงนี้ได้เกิดกบฏชาวนาขึ้นประมาณ 5 ครั้ง (กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2530 : 31 ; อ้างอิงมาจาก Tanabe. 1984) คือกบฏภูผาวีเชียร (พ.ศ. 2145) กบฏธรรมเกษร (พ.ศ. 2237) กบฏบุญกว้าง (พ.ศ. 2241) กบฏเชียงแก้ว (พ.ศ. 2334) กบฏสาเกษรจั่ว (พ.ศ. 2358) ซึ่งปรากฏการณ์นี้ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้ วิเคราะห์ไว้ในเรื่อง "The Ideology of Holy Men Revolts in North East Thailand" ว่าชาวนาส่วนหนึ่งได้เกิดจิตสำนึกในความเสียเปรียบที่ตนเองได้รับ และปรารถนาที่จะเป็นอิสระจากอำนาจรัฐ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือต้องการให้สังคมจักรเย็บความสัมพันธภาพใหม่ ที่แต่ละชนชั้นเข้ากันได้ เพียงแต่ชาวนาเหล่านั้นไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จเท่านั้น (Chatthip Nartsupha. 1984 : 124 - 125)

สรุป หากพิจารณาโดยภาพรวม ลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทย ก่อนที่ทุนนิยมการค้าจะแผ่ขยายเข้ามา แทนที่จะกล่าวได้ว่าแตกต่างไปจากที่ปรากฏในวิถีการผลิตแบบเอเชีย (asiatic mode of production) ที่ได้เสนอไว้ตั้งแต่ต้น กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาค่ายกันมีในรูปการช่วยเหลือแรงงานและแลกเปลี่ยนสิ่งของ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับชนชั้นปกครองหรือรัฐอยู่ในรูปการเกณฑ์แรงงานและส่วย ชาวนาเป็นฝ่ายเสียเปรียบและถูกกดขี่มาโดยตลอด แนวโน้มของการอธิบายลักษณะความขัดแย้งระหว่างชาวนากับรัฐที่เกิดขึ้นในสังคมช่วงนี้ แนวคิดของ คาทเรนคอฟ นับว่าถูกต้องอยู่มากเพราะแม้พื้นฐานความสัมพันธ์จะอยู่ที่เศรษฐกิจ แต่ลักษณะการใช้อำนาจรัฐและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวนา ปัจจัยด้านการเมือง (political factors) เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐได้ค่อนข้างชัดเจน เช่นเดียวกัน

4. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทย หลัง พ.ศ. 2398

ในปี พ.ศ. 2398 ประเทศไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาริง (bowring treaty) กับ ประเทศอังกฤษ และทำสนธิสัญญากับประเทศอื่น ๆ ในเวลาต่อมา ส่งผลให้ประเทศไทยยกเลิกการผูกขาดการค้าโดยพระคลังสินค้า เปิดประเทศให้มีการค้าอย่างเสรีระหว่างชาวต่างประเทศกับคนไทยโดยตรง นับเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทยที่ต้องเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพ มาเป็นการผลิตเพื่อขาย เลิกผลิตหลาย ๆ อย่าง หันมาผลิตข้าวเป็นหลัก แล้วนำเงินที่ขายข้าวได้ไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ที่ชาวต่างชาตินำเข้ามาขาย (Ingram. 1971 : 33 - 35; ศิวรักษ์ ศิวารมย์. 2528 : 1 ; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ. 2527 : 6 ; ชูลีทธิ ฐชาติ. 2527 : 352 ; สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. 2527 : 380 ; ปีเตอร์ เอฟ เบลล์. 2529 : 289 ; กาชัย ลายสมิต. 2533 : 13)

ลักษณะการผลิตเพื่อขาย

การผลิตเพื่อขาย หมายถึง วิถีการผลิตในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เรียกว่า ทุนนิยมการค้า (commercial capitalism) ลักษณะที่สำคัญของวิถีการผลิตแบบนี้คือ สิ่งที่ผลิตขึ้นมาถูกทำให้เป็นสินค้าซึ่งไม่เพียงแต่มีมูลค่าใช้สอย (use value) แต่ยังมีมูลค่าแลกเปลี่ยน (exchange value) อีกด้วย (วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 26; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ 2527:179) ผู้ผลิตมักทำการผลิตสินค้าเฉพาะอย่างตามความถนัดและนำผลผลิตที่ได้มาเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนซื้อขายกันเพื่อหากำไร (Gurley. 1988 : 2 ; วิทยากร เชียงกุล. 2532 : 22 ; กาชัย ลายสมิต. 2533 : 28 ; ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ม.ป.ป.:70)

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้อธิบายถึงลักษณะการผลิตเพื่อขายซึ่งมีพื้นฐานมาจากทางมูรบริที่ว่า ผู้ทำงานไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (โรงงาน เครื่องจักร ทุน) แรงงานของผู้ทำงานกลายเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง ผู้ทำงานขายแรงงานของตนเป็นช่วง ๆ เป็นวัน เป็นเดือน หรือวัดตามปริมาณงาน และจากการที่ผู้ทำงานไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต

ให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ผู้ทำงานรับจ้างต้องผลิตมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) และมูลค่าส่วนนี้กลายเป็นการที่นายทุนนำไปใช้ในการผลิตใหม่ (reproduction) (วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 21 - 22; อ้างอิงมาจาก Marx. 1979; วิทยากร เชียงกุล. 2532 : 22; กาชัย ลายสนิท. 2533 : 28 ; ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. ม.ป.ป. : 70)

ฉะนั้น ลักษณะที่สำคัญของการผลิตเพื่อขายหรือทุนนิยมการค้าได้แก่ 1) เป็นการผลิตที่มุ่งหากำไร 2) นายทุนหรือเอกชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต 3) แรงงานของผู้ทำงานกลายเป็นสินค้าหรือปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่ง 4) นายทุนเบียดบังส่วนเกินจากแรงงานผู้ผลิตเพื่อนำไปลงทุนต่อ 5) มีระบบเงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน

กรณีวิถิการผลิตเพื่อขายที่เกิดขึ้นในสังคมชวานาไทยหลังสนธิสัญญาเบาริง นำได้ เป็นไปตามลักษณะวิถิการผลิตเพื่อขายตามแบบระบบเศรษฐกิจทุนนิยมการค้าที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกเสียทั้งหมด สาเหตุเพราะ ประการที่ 1 ลักษณะการผลิตของชวานาไทยเป็นแบบผู้ผลิตรายย่อย (petty commodity production) ที่แรงงานเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตมากกว่าที่จะเป็นแรงงานรับจ้างโดยมีนายทุนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (ปลาย่อ ชนชนนท์. 2529 : 3) แต่อย่างไรก็ตามชวานาก็ถูกดึงเข้าไปสัมผัสกับระบบทุนนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การซื้อปัจจัยการผลิตและการขายผลผลิต ประการที่ 2 วิถิการผลิตเพื่อขายในสังคมชวานานำได้พัฒนาขึ้นมาจากการล่มสลายของวิถิการผลิตเพื่อยังชีพในสังคมศักดินา แต่พัฒนาการวิถิการผลิตเพื่อขายของไทยเกิดจากการแผ่ขยายเข้ามาจากภายนอก สนธิสัญญาเบาริงที่ไทยทำกับประเทศอังกฤษและสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันที่ทำกับประเทศมหาอำนาจอื่นในเวลาต่อมาคืออูคกาเนติของวิถิการผลิตเพื่อขายของชวานาไทย โดยที่ระบบศักดินาไทยก็ยังคงมีอิทธิพลเหนือชวานาอยู่เช่นเดิม (สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. 2527 : 380 ; สุวิทย์ เทพวิวัฒน์. 2527 : 260 ; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์ เศรษฐ. 2527 : 191) เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ย่อมหมายความว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างนายกับบ่าวก็ยังคงมี จึงทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชวานาเริ่มมีมากกว่า 1 แบบ ผสมผสานกันตั้งแต่นั้นมา ในส่วนของเจ้านายศักดินาได้รับบทบาทและสถานการณ์ให้เข้ากับวิถิการผลิตเพื่อขายโดยร่วมมือกับพ่อค้าคนจีน ซึ่งเป็นฐานะที่หัวอ่อนที่พึ่งพิงพัฒนาตัวเองขึ้นมาเรื่อยๆ โดยคนจีนได้รับการยกเว้นการเกณฑ์แรงงาน มีอิสระในการทำการค้าสามารถ

เดินทางไปได้ทั่วประเทศ และด้วยความสัมพันธ์อันดีกับราชสำนักคนจีนบางรายจึงได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าภาษีเงิน ภาษีบ่อนเบี้ย ภาษีต้มสุรา และภาษีอื่น ๆ อีกหลายชนิด รวมทั้งร่วมมือกับภักขิรย์ในระบบเหมามืองมีอำนาจบริหารราชการ เก็บภาษี ทาการค้า แล้วย่นทาไรและภาษีมาแบ่งกันระหว่างเจ้าเมืองกับภักขิรย์ (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. 2527 : 301; ฤคดา ประภาหันธ์. 2527:119; ฅรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. ม.ป.ป.: 75 ; สิทธิลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. 2527 : 387 - 388) ฉะนั้นการทาความเข้าใจกับวิธีการผลิตเพื่อขายในบริบทของสังคมไทย จึงเป็นการกล่าวถึงความหมายในเชิงประยูกต์มากกว่าความหมายเหมือนในสังคมตะวันตกที่กล่าวข้างต้น

ภายใต้วิธีการผลิตเพื่อขายชาวนาไทยผลิตข้าวกันอย่างเป็นล่ำเป็นสันจนทาให้ข้าวไทยกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญมาตั้งแต่ พ.ศ. 2398 (Feeny. 1982 : 2 ; กรมชลประทาน. 2530:10)เนื่องจากชาวนามีความถนัดในการผลิตมากกว่าอย่างอื่น เช่น การทาไม้สักหรือตีบุก ซึ่งเป็นสินค้าออกของไทยเช่นกัน ปรากฏว่าการผลิตใช้แรงงานพม่าและคนจีน ชาวนาไทยไม่ได้อำนาจไปเกี่ยวข้อง (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. 2527 : 263 ; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุทธิประศาสน์ เศรษฐ. 2527: 178) ในขณะเดียวกัน พร้อม ๆ กับการผลิตข้าวเพื่อขายของชาวนาสังคมชาวนาได้กลายเป็นเป้าหมายของชาติตะวันตกที่ส่งสินค้าสำเร็จรูปมาขาย กูลิทธิ กูชาติ ได้กล่าวถึงสภาพการค้าขายและการหลั่งไหลของสินค้าสำเร็จรูปที่เข้าสู่หมู่บ้านชนบททาการถึงหมู่บ้านภาคเหนือ ไว้ในการศึกษาเรื่อง การผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองในสังคมศักดินา สรุปได้ว่าชาวนาขายข้าว เพื่อนำเงินมาซื้อเสื้อผ้าและสินค้าสำเร็จรูปต่าง ๆ โดยชาวนาเลิกทอผ้าและหัตถกรรม เพราะสินค้าสำเร็จรูปที่เข้ามามีราคาถูกกว่า สวยงามกว่าและสะดวกกว่าทาเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าวได้ผลักดันให้ชาวนามุ่งผลิตข้าวเพียงอย่างเดียว ผลผลิตส่วนหนึ่งผลิตสำหรับใช้บริโภคและอีกส่วนหนึ่งสำหรับขาย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ กูลิทธิ กูชาติ กล่าวว่าภาคเหนือเกิดขึ้นช้ากว่าภาคกลาง (กูลิทธิ กูชาติ. 2527 :375 - 376) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ในเรื่องเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต หลังในการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตว่า หลังจากทีประเทศไทยทาสนธิสัญญาเบาริงในปี พ.ศ. 2398 แล้ว เศรษฐกิจชาวนาภาคกลางได้รับตัวเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายแต่ภาคอื่น ๆ คือภาคเหนือ อีสาน และได้ ยังคงมีวิธีการผลิตเพื่อยังชีพที่เห็นได้ชัดเจน แสดงให้เห็นว่าภาคอื่น ๆ นอกจากภาคกลางได้รับผลกระทบอย่างมากนัก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533:52)

จากข้อมูลในขั้นต้นพอจะกล่าวได้ว่าการแผ่ขยายของทุนนิยมเข้ามาในประเทศไทยหลัง สนธิสัญญาเบาริงได้ปรากฏลักษณะสำคัญ ดังนี้ 1) ทุนนิยมที่แผ่ขยายเข้ามาในระยะแรกอยู่ใน รูปทุนนิยมการค้า 2) ชาวนาไทยตอบสนองโดยหันมาผลิตเฉพาะอย่างคือผลิตข้าวเป็นสินค้า แล้ว ซื้อสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศอุตสาหกรรม ในลักษณะการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ 3) ทุนนิยมการค้าที่เกิดขึ้นในประเทศไทยไม่ได้ล้มล้างระบบศักดินาที่มีอยู่ก่อน เพราะชนชั้นปกครอง กับนายทุนพ่อค้าที่เกิดขึ้นใหม่กลับร่วมมือกันทำธุรกิจการค้า ในความเห็นของผู้วิจัยลักษณะทุนนิยม การค้าในประเทศไทยจึงไม่เหมือนกับที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกเสียทีเดียว แต่มีลักษณะศักดินาผสม ทุนนิยมการค้า (feudalism - commercial capitalism) 4) หากพิจารณาในแง่ชนชั้น อาจกล่าวได้ว่าเริ่มมี 3 กลุ่ม คือ ชาวนา ชนชั้นปกครอง และพ่อค่านายทุน 5) ทุนนิยม การค้าได้แผ่ขยายเข้าสู่ภาคกลางก่อนแล้วค่อย ๆ ขยายไปสู่ชนบทภาคอื่น ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน ทั่วทุกภาค

อย่างไรก็ตามข้อสรุปข้างต้นยังมีลักษณะค่อนข้างกว้าง ในการหาข้ออธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา ในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาริง จึงต้องพิจารณาในส่วน ของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นประกอบด้วย เพื่อให้ทราบว่า ปัจจัยการผลิต (ที่ดิน ทุน แรงงาน เทคโนโลยี การจัดการ) โครงสร้างชนชั้นทางสังคม และโครงสร้างส่วนบนที่เคยมี มาก่อน (ความเชื่อ ศาสนา ระบบอุปถัมภ์ กฎหมาย ฯลฯ) มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร สุดท้ายจะ ได้หาข้อสรุปว่าชาวนามีสถานภาพและบทบาทเช่นไรในระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยม การค้าหรือผลิตเพื่อขายที่เกิดขึ้น

กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต

การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตแบบผลิตเพื่อยังชีพ (subsistence) มาสู่การผลิตเพื่อขาย ของชาวนาไทยอันเนื่องมาจากการแผ่ขยายของทุนนิยมการค้า หลังปี พ.ศ. 2398 ได้ผ่าน กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือมีองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เข้ามา เกี่ยวข้องหลายประการ ได้แก่ 1) สนธิสัญญาเบาริง ซึ่งเป็นสัญญาที่เปิดประเทศอนุญาตให้มีการ

ค้าขายโดยเสรีกับต่างประเทศ 2) การยกเลิกระบบไพร่ทาสให้ไพร่ทาสมีฐานะเป็นชาวนาเต็มตัว มีเวลาหากินมากขึ้น 3) การจับจองที่ดินและการให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินหากินแก่ชาวนา ทำให้ชาวนามีฐานะเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต 4) การใช้ระบบภาษีแทนการเกณฑ์แรงงานและสิ่งส่วย เป็นการนำเอาระบบเงินตรามาเป็นสื่อกลางในการเรียกเก็บมูลค่าส่วนเกินจากชาวนา เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนในระบบทุนนิยมการค้า

1. การทำสนธิสัญญาเบาริง (bowring treaty)

ประเทศไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาริงกับประเทศอังกฤษในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สาระสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจมีดังนี้

- 1) ให้ยกเลิกพระคลังสินค้า และอนุญาตให้ส่งข้าวออกได้อย่างเสรี
- 2) ให้รัฐบาลไทยเก็บอากรส่งออกและนำเข้าได้ไม่เกินร้อยละ 3
- 3) ให้พ่อค้าต่างชาติสามารถจ้างคนไทยไปทำงานในกิจการค้าและการลงทุนของชาวต่างชาติได้โดยไม่มีข้อขัดขวางจากเจ้านายคนไทย เพราะในอดีตไพร่จะไปทำงานที่อื่นจะต้องได้รับอนุญาตจากมูลนายก่อน
- 4) รัฐบาลไทยต้องอำนวยความสะดวกแก่คนในบังคับของประเทศคู่สัญญา ให้มีเสรีภาพในการเดินทางเข้ามาค้าขายได้ทั่วราชอาณาจักร มีสิทธิในการเช่าที่ดิน ซื้อหรือสร้างบ้านบนที่ดินนั้นได้ภายในรัศมี 4 ไมล์ จากกำแพงเมือง อีกทั้งยังต้องคุ้มครองคนในบังคับของประเทศคู่สัญญาให้พ้นจากการทารุณต่าง ๆ
- 5) นอกจากภาษีที่ดินและอากรศุลกากรแล้ว ห้ามเก็บค่าธรรมเนียมหรือภาษีอื่นใดจากพ่อค้าของประเทศคู่สัญญา ยกเว้นกรณีได้รับความเห็นชอบจากกงสุล
- 6) ให้พ่อค้าต่างชาติสามารถส่งออกและนำเข้าโลหะใด ๆ โดยไม่มีข้อจำกัด (บท แก้วกาญจน์. 2530 : 14 ; บุญยืน ชัยสุวรรณ์. 2533 : 20 - 21 ; สุทธิ ประศาสน์ เศรษฐ. 2525 : 33 - 34)

นักวิชาการในกลุ่มที่ศึกษาวิวัฒนาการเศรษฐกิจไทย มีความเห็นตรงกันว่า การทำสนธิสัญญาเบาริงซึ่งมีสาระดังกล่าวข้างต้น เป็นสาเหตุทำให้การผลิตเพื่อยังชีพของชาวนา เปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อขาย เช่น ฝักริทยะ นาดสุภา และ สุทธิ ประศาสน์ เศรษฐ กล่าวไว้ในบทความ

เรื่องระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2394 - 2453 ว่าผลจากการหาสนธิสัญญาเบาริงทำให้เศรษฐกิจ
 เพื่อยังชีพของชาวนาแตกสลาย จากเดิมตั้งแต่ละครอบครัวผลิตของที่ใช้แทบทุกอย่างเอง
 และผลิตอีกส่วนหนึ่งสำหรับส่งส่วยแก่ผู้ปกครอง การแบ่งงานทำและผลิตเฉพาะอย่างยังไม่ค่อยมี
 การค้าขายในประเทศอยู่ในวงแคบ เป็นการแลกเปลี่ยนของกับของ การใช้เงินตราเป็นสื่อกลาง
 ยังไม่แพร่หลายแต่หลังจากหาสนธิสัญญาเบาริงเปิดประเทศให้มีการค้าขายกันโดยเสรี สินค้าอุตสาหกรรม
 จากต่างประเทศหลั่งไหลเข้ามา และมีราคาถูกกว่าสินค้าหัตถกรรมอุตสาหกรรมในประเทศกระตุ้น
 ให้ชาวนาอยากบริโภคมมากขึ้น ประกอบกับเป็นช่วงที่ชาวนาเห็นว่าข้าวเป็นผลผลิตที่เขากองขาย
 ได้กำไร เพราะในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาริง ความต้องการข้าวจากต่างประเทศมีสูงและการปลูก
 ข้าวเป็นงานที่ชาวนาชอบมากกว่างานอื่น จึงได้ขยายการปลูกข้าวอย่างกว้างขวางนำไปสู่การผลิต
 เฉพาะอย่างขึ้น การผลิตอื่น ๆ ที่มีมาก่อน เช่น ฝ้าย การผลิตน้ำตาล ต้องเสื่อมทรามลง
 ชาวนาจะนำเงินที่ขายข้าวได้มาซื้อเสื้อผ้า และสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศที่มีความหลากหลาย
 หลายแทน. (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์ เศรษฐ. 2527 : 169 - 172)

สุวิทย์ ไพบูลย์วัฒน์ กล่าวในประเด็นเดียวกันไว้ในการศึกษาเรื่องวิวัฒนาการเศรษฐกิจ
 หมู่บ้านในภาคกลาง (พ.ศ. 2394-2453) ว่าการผลิตแต่เดิมเป็นแบบเลี้ยงตัวเองได้ (self -
 sufficient) ชาวบ้านอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน ปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก แต่ละครอบครัวมีที่นาผืนเล็ก ๆ
 โดยเฉลี่ยไม่เกินครอบครัวละ 25 ไร่ ปลูกเพียงพอกินในครอบครัว นอกจากข้าวแล้วยังมีการปลูก
 ฝ้ายเพื่อใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม ปลูกยาสูบ ผัก และผลไม้เพื่อสูบและรับประทานเอง มีการเลี้ยงสัตว์
 เพื่อกินเนื้อ เช่น เป็ด ไก่ รวมทั้งยังมีปลาตามห้วยหนองคลองบึงให้จับกินทุกเวลา หมู่บ้านบางแห่ง
 เช่น หมู่บ้านมอญแถบปากเกร็ด นนทบุรี นอกจากทำนาแล้ว ยังทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนประเภท
 เครื่องปั้นดินเผา หักตุ้ม หม้อ ไห ร้อง รวมไปจนถึงทำอิฐที่ใช้ในการก่อสร้าง นอกจากนั้นหมู่บ้าน
 บางแห่ง เช่น แถบอยุธยาใช้เวลาที่ว่างจากการทำนามาตีเหล็กทำเครื่องมือใช้เรียกในเวลาที่ต่อมา
 ว่ามีคอรณิก จะเห็นว่าลักษณะเศรษฐกิจหรือการผลิตที่ปรากฏ นำให้มีการผลิตเพื่อขายแต่เป็น
 การผลิตเพื่อใช้ เมื่อประเทศไทยหาสนธิสัญญาเบาริงกับประเทศอังกฤษแล้ว จึงได้ก่อให้เกิดการ
 เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลายอย่างตามมา ซึ่งอาจพิจารณาได้จากโครงสร้างสินค้าออกและสินค้า
 เข้าดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือสินค้าเข้าแต่เดิมประกอบด้วยสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อการบริโภค

ของชนชั้นนา ได้เปลี่ยนมาเป็นสินค้าหลายชนิดสำหรับการบริโภคของคนทั่วไปด้วย ส่วนสินค้าออก ซึ่งตลอดมาประกอบด้วยสินค้าจำนวนมาก (ที่ได้มากจากส่วยของไพร่ทาส) เปลี่ยนมาเป็นสินค้าเพียงไม่กี่ชนิด (ข้าว ไม้สัก ยาลูบ) ชาวนาในชนบทภาคกลางซึ่งได้สัมผัสกับกระแสของทุนนิยม การค้าที่แผ่ขยายเข้ามา เห็นว่าข้าวเป็นผลผลิตที่เขอาจขายได้กำไร เป็นช่องทางในการหาเงินมาซื้อสิ่งของราคาถูกที่มาจากต่างประเทศที่เข้ามาท่วมตลาดเมืองไทยขณะนั้น จึงปรากฏว่าการปลูกข้าวได้กลายเป็นงานที่ชาวนาไม่ชอบทำมากกว่างานอื่น จากความต้องการข้าวของประเทศในเอเชียที่มีสูง รัฐบาลส่งเสริมให้ราษฎรขยายเนื้อที่ทำการค้าย่นกับภาษีนาในปีแรกที่ชาวนาบุกเบิกที่ และเก็บค่านาในอัตราต่ำกว่าปกติถัดจากปีแรกไปอีก 3 ปี ส่งผลให้ชาวนาอุทิศเวลาให้กับการผลิตข้าวมากขึ้น และค่อย ๆ ละทิ้งกิจกรรมอื่น จึงทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงซึ่งต้องเปลี่ยนไป สินค้าหัตถกรรมและอุตสาหกรรมในครอบครัวค่อย ๆ หดหายไป ชาวนาหันไปซื้อสินค้าประเภทเดียวกันจากต่างประเทศ ซึ่งมีราคาถูกกว่า สินค้าที่ทำด้วยเครื่องจักรจากต่างประเทศถูกนำเข้าสู่หมู่บ้านโดยพ่อค้าคนกลางบรรทุกสินค้าเหล่านี้เข้ามาแลกเปลี่ยนกับชาวนา การแลกเปลี่ยนได้ใช้เงินเป็นสื่อกลาง (สุวิทย์ โพธิ์วัฒน์. 2527 : 250 - 253, 257 - 259)

ปีเตอร์ เอฟ เบลล์ เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้นำความเห็นเกี่ยวกับการทำสนธิสัญญาเบาริง ว่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตไว้ในบทความเรื่องตัวกำหนดความคืบหน้าของประเทศไทย ได้วิเคราะห์เศรษฐกิจในช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาริง ตั้งแต่สุริยชัย อรุณชา มาจนถึงกรุงเทพฯ ว่าเป็นฐานเศรษฐกิจของสังคมไทยสมัยนี้เป็นเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง รูปแบบผลิตกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการผลิตมีทั้งด้านหัตถอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น เหมืองแร่ ดินเผา และการถลุงแร่ เครื่องปั้นดินเผา กระดาษ น้ำตาล เหล็ก ผ้าและไหม ต่อเรือ รวงสีข้าว รวงเลื่อยไม้ และวัสดุในการก่อสร้าง เช่น กระเบื้อง อิฐ และปูนขาว ทำให้ฟาร์มารัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดการค้ามาโดยตลอด แต่จากการทำสนธิสัญญาเบาริง ซึ่งเป็นสัญญาการค้ากับต่างประเทศได้ก่อให้เกิดความชำนาญพิเศษในการทำการเกษตรกรรมเพื่อการค้า พร้อม ๆ กับการสลายตัวของอุตสาหกรรมในชนบทเกิดมีกลุ่มผลประโยชน์ขึ้นมาใหม่กลุ่มหนึ่ง นอกเหนือจากชนชั้นปกครอง คือพ่อค้านายทุน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจไทยต้องหันไปพึ่งการค้าระหว่างประเทศ ผู้คนหันเหไปบริโภคสินค้าต่างประเทศ ซึ่งกิจการ

อุตสาหกรรม เหล่านี้ ทำที่มีตกอยู่ในมือชาวตะวันตกและชาวจีน นอกจากนี้ ปีเตอร์ เอฟ เบลล์ ยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการที่ไทยเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเองมาเป็นเศรษฐกิจเพื่อส่งออกหรือเพื่อขายไว้บางประการ คือ

1) ไม่มีคนไทยเกี่ยวข้องกับการค้าและอุตสาหกรรม เพิ่งจะมาเป็นระยะหลังเมื่อไม่นานมานี้เอง โดยโครงสร้างทางสังคมไทยในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาริงมากกว่าร้อยละ 90 เป็นชาวนาหรือข้าราชการ

2) ถ้ามองให้ลึกลงไป คนจีนซึ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชนชั้นปกครอง จะจับงานทุกอย่างที่นำผลประโยชน์มาให้เขาหน้าที่เป็นคนกลาง เป็นผู้ได้ประโยชน์มหาศาลจากการเปลี่ยนแปลงนี้ ปรากฏว่าระหว่างปี พ.ศ. 2425-2475 ประมาณว่าคนจีนส่งเงินกลับเมืองจีนถึง 1,250 ล้านบาท (ปีเตอร์ เอฟ เบลล์. 2519 : 287 - 290)

นอกจากนี้แล้วยังมีผู้ที่ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งสืบเนื่องมาจากสนธิสัญญาเบาริงอีกหลายคน ได้แก่ บลายฮ้อ ชนะนนท์ ศึกษาไว้ในเรื่องนายทุนพ่อค้ากับการก่อตัวและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2404 - 2523 บท แก้วกาญจน์ ศึกษาไว้ในเรื่องความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนชาวนาจากผลกระทบของระบบการผลิตเพื่อขายในช่วง 2 ทศวรรษ พุทธิทธิ พุชชาติ ศึกษาไว้ในเรื่องการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองในสังคมศักดินา ศึกษาเฉพาะการผลิตระดับหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 1839-2475 ศิวรักษ์ ศิวารมย์ ศึกษาไว้ในเรื่องการแบ่งชนชั้นชาวนาในชนบท ศึกษากรณีเฉพาะชาวนาภาคกลาง พ.ศ. 2485-2524 ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ศึกษาไว้ในเรื่องการผลิตและการค้าชาวนาภาคกลาง (พ.ศ. 2411-2475) ได้ข้อสรุปในตนเองเกี่ยวกับว่า การแผ่ขยายของทุนนิยมการค้าได้เข้ามาหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาริง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจแบบเลี้ยงชีพของชาวนาไปสู่เศรษฐกิจเพื่อขาย และด้วยเหตุที่ชาวนามีความชำนาญเป็นพิเศษในการผลิตข้าวและสินค้าปศุสัตว์ ชาวนาจึงเลือกผลิตข้าวและสินค้าปศุสัตว์เป็นสินค้าสำหรับขายแล้วนำเงินไปซื้อสินค้าสำเร็จรูปที่พ่อค้านำมาขาย (บลายฮ้อ ชนะนนท์. 2530 : 5 ; บท แก้วกาญจน์. 2530 : 17 - 18 ; พุทธิทธิ พุชชาติ. 2527 : 369 - 376 ; ศิวรักษ์ ศิวารมย์. 2528 : 1 - 3 ; ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. 2527 : 263)

อย่างไรก็ตามสนธิสัญญาเบาริง เป็นเพียงเงื่อนไขขั้นต้นที่ได้เปิดประตูการค้าให้สินค้าสำเร็จรูปเข้ามาขาย และชาวนาไทยตอบสนองโดยการผลิตข้าวเพื่อขาย การศึกษาถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตคงจะต้องพิจารณาเงื่อนไขอื่น ๆ ประกอบ อีกด้วย ข้อสังเกตขั้นต้นของผู้วิจัยประการหนึ่ง เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาที่ตามมา คือ การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตเพื่อยังชีพการผลิตเพื่อขายเกิดขึ้นในสภาพที่สังคมชาวนาไทยยังนำพร้อม ที่ผ่านมามีคนชาวนาไม่เคยเรียนรู้และคุ้นเคยกับการขาย เพราะผู้ขายต้องถูกเกณฑ์แรงงานปีละหลายเดือน ส่วนผู้บังคับทางงานแทนสามีนามีอิสระ มีแค่ชาวจีนและเจ้านายศักดินาจำนวนน้อยที่ผูกขาด และได้เรียนรู้เกี่ยวกับการค้าขาย ดังนั้นเมื่อเปิดการค้าเสรีกับต่างประเทศคนส่วนใหญ่ หรือชาวนาจึงมีความสัมพันธ์ในกระบวนการผลิตที่เสียเปรียบ เปิดโอกาสให้พ่อค้าคนจีนค้าขายเอากำไรกับชาวนา ทางด้านการปลูกข้าวก็เช่น ชาวนาไม่สามารถกำหนดราคาได้เองปล่อยให้พ่อค้ากดราคา บีบคั้นมูลค่าส่วนเกินที่ชาวนาควรจะได้ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าสนธิสัญญาเบาริงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนากับพ่อค้านายทุน ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหม่อย่างน้อย 2 ลักษณะคือ ความสัมพันธ์ในรูปการกดราคาผลิต และการผูกขาดเอากำไรจากการขายสินค้าสำเร็จรูป

2. การยกเลิกระบบไพร่ทาส

ในเวลาต่อมาหลังจากที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเลิกระบบไพร่-ทาส ทำให้ ไพร่-ทาส หลุดพ้นจากพันธนาการของรัฐที่ต้องสังกัดมูลนาย ได้เริ่มอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2411 โดยพระองค์ทรงปรับปรุงระเบียบบริหารในกรมพระสุรัสวดีเพื่อแก้ไขปัญหาไพร่ทาสและแก้ไขปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ซึ่งระบบไพร่ค่อย ๆ ได้รับการยกเลิกไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2443 ด้วยการออกพระราชบัญญัติเกณฑ์จ้าง ร.ศ. 119 เป็นการยกเลิกการเกณฑ์แรงงาน ที่น่าเศร้าให้ค่าตอบแทน ให้ไพร่มีอิสระที่จะไปไหนมาไหนหรือประกอบอาชีพใดได้ตามใจชอบ และจะอาศัยอยู่ที่ใดก็ได้ในราชอาณาจักร หลุดพ้นจากมูลนายที่สังกัด แต่ชายฉกรรจ์ทุกคนต้องเสียเงินค่าราชการคนละ 6 บาท และรับการเกณฑ์ทหารตามพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448 แทน โดยระบุว่าให้ชายฉกรรจ์ที่มีอายุระหว่าง 18-20 ปี ได้รับการคัดเลือกเข้าเป็นทหารทุกคน จึงถือเป็นการสิ้นสุดระบบไพร่ สำหรับทาส

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประกาศปลดปล่อยทาสโดยสิ้นเชิงในปี พ.ศ. 2448 ทาให้ไพร่และทาส ซึ่งเป็นชนวนาได้มีโอกาสทำนาและเข้าสู่วิถีการผลิตเพื่อขายอย่างแท้จริง (ศิริรักษ์ ศิวารมย์. 2528 : 75 - 78 ; นิษะฉัตร ปิตะวรรณ. 2523 : 97 - 116)

ประเด็นที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับการยกเลิกไพร่-ทาส ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือ เหตุผลและสถานการณ์ซึ่งเป็นองค์ประกอบการตัดสินใจคืออะไร และเกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตเพื่อขายภายหลังจากที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาริงอย่างไรบ้าง ซึ่งได้มีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ ดังนี้

นิษะฉัตร ปิตะวรรณ ได้วิเคราะห์ถึงเหตุผลและความจำเป็นในการยกเลิกระบบไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไว้ในการศึกษาเรื่องระบบไพร่ในสังคมไทย พ.ศ.2411-2453 ได้ข้อสรุปว่า เหตุผลและความจำเป็นที่สำคัญประกอบด้วย ประการแรก เกิดจากระบบไพร่เองที่ก่อให้เกิดปัญหามาเป็นเวลายาวนาน ได้แก่ 1) ความไม่มีประสิทธิภาพในการควบคุมไพร่ ไพร่หนีไปซ่อนตัวตามป่า หนีไปบวช คิดสินบนมูลนายเพื่อตนหรือลูกจะไม่ต้องมีรายชื่อในบัญชี จำงคนอื่นมารับราชการแทนตน ไปแอบแฝงอยู่กับบ้านหรือวังของเจ้านายผู้มีอำนาจ ขาดหัวเป็นทาส การปลอมสำมะโนและการลักเล่ห์อยู่กับกรมอื่น เลี่ยงใส่ให้ขาดไปจากหมู่ 2) การค้างเงินค่าราชการหรือส่วย บกตีไม่ให้ค้างที่ตัวไพร่ แต่ส่วนใหญจะค้างอยู่ที่เจ้ามูลนายกองซึ่งไม่ให้ส่งหลวง 3) ข้อพิพาทระหว่างมูลนายซึ่งเกิดจากการช่วงชิงผลประโยชน์ในการควบคุมไพร่ ประการที่สองเกิดจากสภาพการเมืองภายในที่มั่นคง กล่าวคือ ระบบไพร่เป็นการเสริมสร้างฐานอำนาจทางการเมือง โดยเฉพาะช่วงที่พระองค์ขึ้นครองราชสมบัติในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เสนาบดีกรมกลาโหม เป็นผู้สำเร็จราชการแทนและมีอำนาจมาก ได้ให้การสนับสนุนกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ให้เป็นพระอุปราช จึงเกิดการระส่ำระสายไพร่และคุมแข่งกัน และประการที่สาม มีสาเหตุมาจากสถานการณ์คุกคามของมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะฝรั่งเศสที่มักใช้เหตุผลของความล้ำหลังต่าง ๆ ในสังคมไทยมาเป็นข้ออ้างรุกรานประเทศไทย มีข้อพิพาทระหว่างคนในบังคับของต่างชาติอยู่เสมอ เพราะคนเหล่านั้นได้รับสิทธิพิเศษไม่ต้องขึ้นศาลไทย นอกจากนี้ยังมีสาเหตุที่สืบเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป อันสืบเนื่องมาจากสนธิสัญญาเบาริงโดยตรง กล่าวคือ ไพร่เป็นหน่วย

ผลิตของสังคมศักดินาซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ เมื่อเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนมาสู่การผลิตเพื่อขาย ระบบไพร่เดิมเป็นอุปสรรคต่อการขยายการผลิต เพราะไพร่ไม่มีเวลาเพียงพอต้องเข้าเวรรับใช้มูลนายปีละหลาย ๆ เดือน ขาดอิสระในการประกอบอาชีพ ส่งผลให้ไพร่มีความกระตือรือร้นในการประกอบอาชีพ (ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. 2526 : 60 - 90)

สำหรับ สมภพ มานะรังสรรค์ ได้มีข้อสรุปในเรื่องนี้ไว้ ในการศึกษาถึงเศรษฐกิจไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า นโยบายเลิกทาสและไพร่นั้น รัชกาลที่ 5 มุ่งปลดปล่อยแรงงานออกไปสู่ความเป็นอิสระ ให้แรงงานเหล่านี้มีแรงจูงใจที่จะทำการผลิตเพื่อสนองความต้องการของตลาด ผลิตข้าวเพื่อขายเพิ่มมากขึ้น ซึ่งชนชั้นนา (ชนชั้นผู้ปกครอง) ของไทยในขณะนั้น แทบจะกล่าวได้ว่านอกจากไม่ได้สูญเสียจากการเลิกทาสและไพร่ข้างต้นแล้ว พวกเขากลับจะได้รับประโยชน์มากขึ้นอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้มีแรงงานมากพอที่จะรับจ้างหรือเช่าที่ดินของคนหนา เช่น ที่ปรากฏในโครงการคลองรังสิต (พื้นที่นาของภาคกลาง) ชาวนาที่ทนายบนพื้นที่ดังกล่าวว่า ร้อยละ 95 เป็นชาวนาเช่า ขณะที่ที่ดินเหล่านั้นเกือบทั้งหมดเป็นของขุนนางและพ่อค้าในกรุงเทพฯ (สมภพ มานะรังสรรค์. 2536 : 39 - 41)

ศิวรักษ์ ศิวารมย์ อีกผู้หนึ่งที่ได้ศึกษาในประเด็นเดียวกันได้ข้อสรุปเกี่ยวกับเหตุผลและความจำเป็นในการเลิกระบบไพร่ ซึ่งครอบคลุมทั้ง ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ และสมภพ มานะรังสรรค์ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ศิวรักษ์ ศิวารมย์ วิเคราะห์ว่าเป้าหมายหลักของการแก้ไขหรือยกเลิกระบบดังกล่าว นั้นเป็นไปเพื่อให้หาเพื่อตั้งอำนาจเข้าสู่สถาบันพระมหากษัตริย์และผู้เดียว เพื่อรวมศูนย์ผลประโยชน์ทางธุรกิจ แต่ในอีกทางหนึ่งผลพลอยได้ก็ตกอยู่กับไพร่ทาสอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากให้ไพร่ทาสหรือชาวนามีอิสระมากขึ้น สามารถทำการผลิตตามกำลังและความถนัดได้เต็มที่ ศิวรักษ์ ศิวารมย์ ยังกล่าวต่อไปว่าเมื่อชาวนาเข้าสู่วิถีการผลิตเพื่อขายแล้วจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตในหลายระดับได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างรัฐกับชาวนา ในฐานะที่รัฐเป็นผู้ปกครอง เป็นผู้เก็บส่วนเกินทางเศรษฐกิจและแก้ไขปัญหามาให้ชาวนา 2) ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างเจ้าของที่ดินกับชาวนาเช่า เป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ที่มุ่งแสวงหากำไรและสร้างความเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นของชาวนาอย่างมาก และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในระบบการค้าขายแบบตลาด ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่กล่าวมาได้ปรากฏให้เห็น

ในรูปความขัดแย้งมาโดยตลอด แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ยังคงอยู่ไม่ได้แตกหักหรือเปลี่ยนแปลงไป
สู่ระบบการผลิตใหม่แต่อย่างใด (ศิริรักษ์ ศิวารมย์. 2528 : 75 - 74) การวิเคราะห์ใน
ส่วนของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เปลี่ยนไปเมื่อชาวนาเข้าสู่วิถีการผลิตเพื่อขายของ ศิริรักษ์
ศิวารมย์ มีส่วนที่สอดคล้องกับ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ซึ่งได้สรุปไว้ในเรื่องการผลิตและการค้าข้าว
ในภาคกลางตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411 - 2475) ว่าการผลิตและการค้า
ข้าวในภาคกลางในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาริง ได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตหลายระดับ
เช่นเดียวกัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าข้าวเปลือกกับชาวนา โรงสีกับชาวนา พ่อค้าข้าว
เปลือกกับโรงสี โรงสีกับบริษัทส่งออก ซึ่งในความสัมพันธ์เหล่านี้ ชาวนาจะเป็นผู้ที่เสียเปรียบ
และเป็นฐานในการถูกขูดรีดเพื่อแสวงหากำไรจากฝ่ายต่าง ๆ (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. 2527 :
293 - 300)

ข้อสรุปจากเอกสารและงานวิจัยข้างต้น พบว่าในการยกเลิกระบบไพร่ทาสพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งประโยชน์ที่จะเกิดในหลายด้าน ในทางการเมืองเป็นการ
ดึงอำนาจการควบคุมไพร่หรือชาวนาให้มาอยู่ที่พระองค์แต่ผู้เดียว ช่วยให้เกิดสภาพทางการเมืองของ
พระองค์มั่นคงขึ้น ในทางสังคมเป็นการปรับปรุงสังคมไพร่ทาสที่ถูกมองว่าล้าหลังให้ทัดเทียมกับชาติ
ตะวันตก พร้อมกันนั้นก็เป็นการแก้ปัญหาที่ขุนนางมักจะทะเลาะกัน ในเรื่องที่ดิน เนื่องจาก
ไพร่ทาส ในทางเศรษฐกิจเป็นการช่วยให้ชาวนาได้มีอิสระในการประกอบอาชีพมากขึ้น เป็นกำลัง
สำคัญในการผลิตเพื่อขาย และหากพิจารณาในด้านความสัมพันธ์ทางการผลิตก็ได้ข้อสรุปว่าภายใต้
ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมการค้า หรือการผลิตเพื่อขาย ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา
เปลี่ยนแปลงไปจากรัฐกับไพร่ทาส มาเป็น นายทุนและรัฐ กับชาวนา เป็นการเพิ่มเครือข่าย
การขูดรีดเอาเปรียบชาวนาให้มากยิ่งขึ้น เพราะนอกจากรัฐแล้วยังมีพ่อค้า นายทุน เพิ่มขึ้นมาอีก
ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ชาวนาถูกเอาเปรียบหลายรูปแบบมีทั้งเสียภาษีให้แก่รัฐ และ
การสูญเสียมูลค่าส่วนเกินให้แก่พ่อค้าในรูปภาษีที่เกิดจากการซื้อถูกขายแพงของพ่อค้า

3. การจับจองที่ดินและการให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินแก่ชาวนา

ในช่วงเวลาก่อนที่ทุนนิยมการค้าจะแผ่ขยายเข้ามาสิทธิเหนือที่ดินทำกินของชาวนา
มีเพียงสิทธิในการหากินบนผืนแผ่นดิน หากที่จะมีกำลังความสามารถจะหาประโยชน์ได้ ไม่สามารถที่

จะจับจองที่ดินจำนวนมากไว้ครอบครองหรือกีดกันเราได้ กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของพระมหากษัตริย์ แต่เพียงผู้เดียว (สุนทร อัสวาวัย. 2521 : 83 - 84; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 11,18; ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. 2523 : 40)

ต่อมา เมื่อทุนนิยมการค้าแผ่ขยายเข้ามา และชาวไทยได้กลายเป็นสินค้าที่สำคัญ ซึ่งตามรายงานของซิมเมอร์แมน (Zimmerman) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจไทยในช่วงเวลาดังกล่าวประมาณ พ.ศ. 2473 ได้สรุปว่า ห้องที่มีการปลูกข้าว เพื่อขายมีห้องที่เดียวคือภาคกลาง ในขณะที่ภาคอีสานและภาคใต้ยังเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพส่วนภาคเหนือ เป็นเศรษฐกิจแบบกึ่งยังชีพและผลิตเพื่อขาย (Zimmerman. 1931 : 38) ในห้องที่มีการปลูกข้าว เพื่อขายมีการขยายพื้นที่การหว่านออกไปอย่างกว้างขวาง ดังนั้นปริมาณที่ดินและสิทธิในการครอบครองหาประโยชน์ จึงเริ่มมีความสำคัญสำหรับชาวนา ใน พ.ศ. 2403 รัชกาลที่ 4 ได้ให้ความมั่นใจแก่ชาวนาในกรรมสิทธิ์เกี่ยวกับที่ดินที่จะไม่ถูกรบกวน กล่าวคือถ้ารัฐมีความต้องการจะใช้หาประโยชน์ในที่ดินที่ชาวนาทำกินรัฐจะจ่ายค่าตอบแทนให้ การเปลี่ยนแปลงจากการที่พระมหากษัตริย์ทรงมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินแต่เพียงผู้เดียวมาสู่ประชาชนได้เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ประมาณปี พ.ศ. 2433 ซึ่งได้ขุดคลองเปิดเนื้อที่ปลูกข้าวในที่ราบภาคกลาง แล้วพระราชทานที่ดินนั้นหมื่นไร่แก่พระบรมวงศานุวงศ์ และได้ขยายให้ประชาชนทั่วไปสำหรับผู้ที่ออกเงินสมทบเป็นค่าขุดคลอง ซึ่งในความเป็นจริง เจ้าหน้าที่ขุนนางเท่านั้นที่มีเงินพอที่จะสมทบและได้รับที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ ชาวนาและบุคคลทั่วไปเพียงจะมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจริง ๆ ในราวปี พ.ศ. 2444 ซึ่งมีการออกโฉนดที่ดินแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่ราษฎร ถึงกระนั้นก็ตามในระยะแรกชาวนาก็ไม่ยอมไปทำเอง ผากญาติหรือเพื่อนบ้านไปหารวม ๆ กันเอาหลาย ๆ แปลงไว้ในชื่อคนเดียว (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 18) มีงานวิจัยซึ่งเกี่ยวข้องกับกำบังจองที่ดินและการมีกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินทำกินจำนวนมากหลายเรื่องให้แก่

ศิวรักษ์ ศิวารมย์ ศึกษาเรื่องกระบวนการแบ่งชนชั้นชาวนาในชนบท รัชชได้ศึกษาชาวนาภาคกลางในช่วง พ.ศ. 2485 - 2524 ศิวรักษ์ ศิวารมย์ ได้สรุปไว้ว่า ในระยะแรกรัฐบาลจะปล่อยให้มีการจับจองที่ดินได้โดยเสรี ที่ดินส่วนใหญ่ตกเป็นของเชื้อพระวงศ์และเจ้านายขุนนางที่เป็นกลาของราชรัฐ ทั้ง ๆ ที่บุคคลเหล่านี้ไม่ได้มีอาชีพทำนา สาเหตุที่สำคัญสืบเนื่องมา

จากประการที่หนึ่ง ชาวนาน่าไม่ค่อยมีโอกาสทราบข้อมูลข่าวสารในการจับจองที่นาของรัฐบาล ประการที่สองชาวนาน่ากล้าจับจองที่นา เพราะยังมีความเกรงกลัวพวกเจ้านายขุนนาง และ ประการที่สาม กลไกของรัฐที่รับผิดชอบพิจารณาเรื่องการจองที่นาขาดความยุติธรรม บังคับให้ ชาวนาถูกชนชั้นเจ้านายขุนนางจองที่นาเสมอ ความขัดแย้งเริ่มเกิดขึ้นระหว่างชาวนาน่าที่หา นาดแต่ไม่มีนา กับเจ้าของที่นาแต่ไม่ได้หานา ในระยะต่อมารัฐบาลเริ่มตระหนักว่าการจับจองที่นา ในลักษณะไร้กฎเกณฑ์ดังกล่าวได้สร้างความไม่เท่าเทียมกันในการจับจองที่นา รัฐบาลจึงได้แก้ไข ข้อบกพร่องด้วยการให้เจ้าหน้าที่ออกรังวัดที่นา ให้แก่ราษฎรที่จับจองตามความเหมาะสมกับกำลัง ของแต่ละคนที่จะทำกิน ถ้าหากชาวนาได้จับจองไปแล้วและปล่อยให้ว่างเปล่าเกิน 3 ปี รัฐบาล มีสิทธิ์ถอนที่ดินนั้นกลับคืนมาได้ ในปี พ.ศ. 2420 ซึ่งรัฐบาลเริ่มชุดคลองเพื่อเปิดพื้นที่สำหรับการทำนา รัฐบาลได้ประกาศให้ชาวนาที่ต้องการที่นามาลงชื่อโดยเสียเงินค่าชุดคลองอัตราไร่ละ 1 บาทขึ้นไป ตามความอุดมสมบูรณ์ของที่ดิน ชาวนาน่ามีความสามารถที่จะกว้านซื้อที่ดินจำนวนมากได้แม้รัฐบาลจะให้สิทธิ์นี้แก่เกินาก 3 ปีก็ตาม เป็นโอกาสให้นายทุน(เจ้านายขุนนาง)กว้านซื้อ โดยการลงทุนเสียค่าชุดคลองจำนวนหนึ่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2433 รัฐบาลได้มอบอำนาจการ ชุดคลองให้แก่เอกชนดำเนินการโดยมีเงื่อนไขว่าเอกชนต้องจ่ายค่าภาคหลวงร้อยละ 20 แก่รัฐบาล เพื่อแลกกับที่ดินตลอดแนวทั้งสองฝั่งคลองปรากฏว่าบริษัทชุดคลองและธนาคารสยามได้รับสัมปทานเป็น เวลาถึง 25 ปี ได้ที่นาถึง 1,227,222 ไร่ และขายให้แก่ผู้อื่นในราคาที่สูงกว่าที่รัฐบาลเคยหา พวกที่มีเงินจากกรุงเทพฯมากมายกว้านซื้อที่ดินมาได้อยู่อาศัยและทำนา แล้วให้ชาวนาเช่าหรือ จ้างคนลาวมาทำ ชาวนาบางส่วนที่เคยหาอยู่บริเวณที่ชุดคลองต้องอพยพออกไป เพราะรัฐบาลประกาศ ว่ายกที่ดินทั้ง 2 ฝั่งคลองให้แก่ผู้ชุด ชาวนาเหล่านี้จึงต้องไปบุกเบิกที่นาที่อยู่ลึกเข้าไปในอีกโดย อาศัยนำเงินจากการทำนา ศิวรักษ์ ศิวารมย์ เรียกชาวนากลุ่มนี้ว่าชาวนาเอกรา ซึ่งหมายถึง ชาวนาที่มีที่ดิน เป็นของตนเองโดยไม่ต้องเสียค่าเช่าหรือพึ่งใคร ศิวรักษ์ ศิวารมย์ ได้ตั้งข้อสังเกต เกี่ยวกับการจับจองที่ดินของชาวนาในระยะแรกนี้ว่าน่าจะได้เกิดจากการต่อสู้เรียกร้องของชาวนาต่อ รัฐบาล แต่เป็นสภาพที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้ชาวนาจับจองที่นาและมอบสิทธิ์ให้กับชาวนา ชาวนา เป็นฝ่ายถูกกระทำมาโดยตลอด (ศิวรักษ์ ศิวารมย์. 2528 : 81 - 85)

วิทยากร เชียงกูล ศึกษา เรื่องการพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2503 - 2523 โดยศึกษากรณีสังคมเกษตรภาคกลาง เช่น ศึกษากัน ได้สรุปให้เห็นถึงสภาพการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เนื้อที่ดินว่าเป็นของค่อนข้างใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการแผ่ขยายของทุนนิยมโลก (ทุนนิยมการค้า) การออกโฉนดที่ดินยอมรับกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เนื้อที่ดินมี เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2444 ซึ่งก่อนหน้านั้นพระเจ้าแผ่นดินอ้างสิทธิ์ในการเป็นผู้ครอบครองที่ดินแต่ผู้เดียว แต่มีการยกให้พวกพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ราษฎรทำกิน โดยที่ราษฎรสามัญต้องเสียภาษีในรูปถูกเกณฑ์แรงงานหรือส่วย ในสมัยที่เริ่มมีการยอมรับกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เนื้อที่ดินนี้ เนื่องจากที่ดินมีมาก ประชากรมีน้อย ชาวนาบางส่วนจึงสามารถเข้าครอบครองที่ดินด้วยการทำไร่ร้างทางป่า แต่อย่างไรก็ตามชาวนาคงต้องใช้เวลานานพวกเขาจึงสามารถได้รับการยอมรับจากทางราชการให้เป็นเจ้าของโดยมีโฉนดที่ดินเป็นหลักฐาน วิทยากร เชียงกูล กล่าวว่า การเข้าใบจองของทำประโยชน์และอ้างการเป็น เจ้าของต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน เช่น 1) ใบเขียนเข้า (ส.ค.1) เป็นหลักฐานขั้นต้นที่แสดงว่าที่ดินนั้นมิใช่ของเจ้าทำประโยชน์ซึ่งทางราชการใช้เป็นหลักฐานในการเก็บภาษี 2) ใบจอง เป็นหลักฐานชั่วคราวแสดงสิทธิของผู้ที่เข้าใบจองขอขอบเขตจำกัด 3) ใบ น.ส.3 และใบโฉนดเป็นหนังสือรับรองการทำประโยชน์ที่ผ่านการรังวัดจากทางอำเภอแล้วและเป็นหลักฐานที่สามารถเปลี่ยนมือหรือสืบทอดกันได้ ในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินเหล่านี้รัฐบาลได้ดำเนินการล่าช้ามาก แม้เวลาล่วงเลยมาจนถึงปี พ.ศ. 2521 (70 กว่าปีนับตั้งแต่ประเทศไทยได้เริ่มออกโฉนดที่ดินให้แก่ราษฎร) แต่ปรากฏว่ามีการออกโฉนดที่ดินรับรองกรรมสิทธิ์ที่ดินเอกชนทั่วประเทศรวม เป็นที่ดิน 17.8 ล้านไร่ และ นส.3 อีก 46.2 ล้านไร่ ยังคงเหลือพื้นที่รอครองสำหรับเพาะปลูกอีก 49 ล้านไร่ (47.5 % ของพื้นที่เพาะปลูก) ยังไม่มีเอกสารรับรองกรรมสิทธิ์ ซึ่งสภาพการถือครองที่ดินมีหลักประกันทางกฎหมายเช่นนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวนากับผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นและระหว่างชาวนากับรัฐ สมอมมา (วิทยากร เชียงกูล. 2526: 96 - 99)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ศึกษา เรื่องเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต ได้สรุปในส่วนที่เกี่ยวกับการจับจองที่ดินและการมีกรรมสิทธิ์ เนื้อที่ดินทำกินไว้ว่า ในช่วงที่เปิดประเทศแล้วการขยายพื้นที่ทำกินสามารถขยายได้เรื่อย ๆ เพราะจำนวนประชากรยังมีไม่มากนัก การปลดปล่อย

พลเมืองจากระบบการเกณฑ์แรงงานใช้ระบบเสียเงินค่าราชการ (พ.ศ. 2453) และการเกณฑ์ทหารแทน (พ.ศ. 2448) ประกอบกับมีการเลิกทาส (เริ่ม พ.ศ. 2417) ในช่วงเวลาเดียวกันทำให้การอพยพพากันและตั้งหลักแหล่งในท้องที่ที่เปิดใหม่ทำได้สะดวกขึ้น เสรีภาพส่วนบุคคลก็มีมากขึ้น ขณะเดียวกันระบบกรรมสิทธิ์แบบที่รัฐทำนนั้น เป็นเจ้าของที่ดินที่เป็นมาแต่เดิม เริ่มคลายความเข้มงวดลง ที่ดินที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้ขุนนางจะไม่มีมีการเรียกคืนโดยในปี พ.ศ. 2403 รัฐบาลที่ 4 ได้ออกพระราชบัญญัติว่าหากรัฐต้องการที่ดินที่มีผู้ครอบครองก็จะมี การจ่ายเงินทดแทน ระบบกรรมสิทธิ์ของเอกชนในที่ดินเริ่มเข้มแข็งขึ้น เมื่อผู้ที่เข้าครอบครองที่ ดินที่เปิดใหม่ในภาคกลาง ไม่ว่าจะเป็น เจ้านาย ขุนนาง หรือชาวบ้านเริ่มถือว่าตนเอง เป็น เจ้าของที่ดินแต่ละผืนนั้น เกิดระบบชาวนาขนาด เล็กอิสระขึ้น คือ เป็น เจ้าของที่ดินขนาดย่อมของ ตนเองขึ้นทั่วไปในภาคกลาง เพราะมีที่ดินเหลือพอที่จะขยายไปจับจองเอาเป็นกรรมสิทธิ์ ความรู้ไป กับระบบที่ดินแปลงใหม่ที่เชื้อพระวงศ์และเจ้านายขุนนางได้รับมอบจากพระมหากษัตริย์บริเวณริมฝั่ง แม่น้ำหรือคลองขุดใหม่ ซึ่งเชื้อพระวงศ์และเจ้านายขุนนางเหล่านี้ได้บำเรอพระคิณของตัวที่ได้ รับการปลดปล่อยแล้วเข้าหากัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 18, 37 - 40)

สุนทรี อาสะโวชัย ศึกษาเรื่องบทบาทของรัฐและเอกชนในการพัฒนา โดยพิจารณา เฉพาะกรณีประวัติโครงการรังสิต ซึ่งได้สรุปเกี่ยวกับสภาพการจัดสรรที่ดินและปัญหาการทะเลาะวิวาทที่เกิดขึ้นจากการจัดสรรที่ดินซึ่งเกิดขึ้นในช่วงขยายพื้นที่ปลูกข้าวในสมัยรัชกาลที่ 4 และ รัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะในที่ราบภาคกลางว่า วิธีการขยายพื้นที่ปลูกข้าวที่ใช้อย่างแพร่หลาย คือ การขุดคลองเข้าไปในบริเวณที่ยังรก้างว่างเปล่า โดยนำคลองเป็นเส้นทางคมนาคม และการชลประทาน บริเวณดังกล่าวคือ ตั้งแต่อยุธยาเรื่อยมาจนถึงชายทะเลอ่าวไทย ซึ่งเป็น บริเวณที่ยังไม่ได้ใช้ในการเพาะปลูกมาก่อนอย่างจริงจัง ในระยะแรก รัฐบาลเข้าไปลงทุน จัดหาเอง พระมหากษัตริย์แต่งตั้งข้าราชการผู้ใหญ่เป็นแม่กองออกไปอำนวยการขุด แรงงานที่ใช้ เป็นแรงงานรับจ้างจากคนจีน เมื่อขุดเสร็จแล้วที่ดินริมฝั่งคลองเหล่านั้นได้พระราชทานให้ เจ้านาย ในพระราชวงศ์บ้าง ข้าราชการบ้าง และมีบางส่วนที่พระราชทานให้ราษฎรจับจองโดยต้องเสีย ค่าขุดคลอง ระยะต่อมาเมื่อการทอผ้าเริ่มเฟื่องฟูคนแตกตื่นไปทอผ้าก็มากขึ้น การจับจองที่ดิน ได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายราคาที่ดินก็สูงขึ้น เอกชนเริ่มเห็นความสำคัญของกิจการขุดคลอง โดยเฉพาะเห็นโอกาสที่จะเข้าไปแสวงหากำไร จึงขออนุญาตจากรัฐบาลจัดการขุดคลองเสียเอง

โดยขอรับประโยชน์จากการได้สิทธิจับจองที่ดินทำเป็นที่ดินว่างเปล่า หรือถ้าเป็นที่ดินที่มีคนเช่ามาจับจองมานานแล้วก็จะขอเรียกค่าชดเชย เอกชนเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้แก่ผู้ซึ่งมีความใกล้ชิดกับรัฐบาล คือ พระราชวงศ์ข้าราชการชั้นสูง ตลอดจนพ่อค้าที่มีฐานะร่ำรวย การจัดสรรที่ดินซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ไปสู่ราษฎร ทั้งในส่วนที่จัดสรรโดยรัฐบาลและจัดสรรโดยเอกชน (บริษัท) ได้ก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้งเรื่องกรรมสิทธิ์ในระหว่างชาวนากับรัฐบาล และชาวนากับเอกชน (บริษัท) ปัญหาขัดแย้งที่เกิดจากการจัดสรรของรัฐบาล ได้แก่

1. หนังสือสำคัญสำหรับที่ดินที่ค่อนข้างมั่นคงคือ ตราจอง รัฐบาลออกให้เป็นการเฉพาะคราวปีละ 1 ครั้ง การออกตราจองทั่วทั้งราษฎรบางส่วนจึงมีเพียงบางเหยียบย่ำที่เท่านั้นออกให้ หรือหากินโดยไม่มีหนังสือรับรองสิทธิ์ เป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทกับบริษัท เมื่อบริษัทเข้ามาอ้างสิทธิ์ในที่นั้น

2. การจัดสรรที่ดินก่อนการออกโฉนดรัฐบาลไม่ได้มีระบบเก็บหลักฐานทะเบียนที่ดิน ไม่มีหลักฐานเก็บไว้ที่ส่วนกลาง เมื่อข้าหลวงคนใหม่ออกไป จึงมีการออกตราจองซ้ำซ้อนที่เก่า

3. เกิดจากความบกพร่องของข้าราชการในการออกใบเหยียบย่ำ ตราจอง และโฉนด ซึ่งรวมไปถึงพฤติการณ์ฉ้อฉล การฉ้อโกง และการทำตราจองปลอมเพื่อให้บุตรภรรยา พี่น้องได้ประโยชน์

ส่วนการจัดสรรโดยบริษัทก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้งที่สำคัญได้แก่

1. บริษัทเอเอเจียนของสัญญาพระบรมราชานุญาตชดเชยชดเชยในปี พ.ศ. 2431 ที่ให้อาณาจักรจับจองที่ดินสองฝั่งคลองที่ยังไม่มีผู้จับจองเป็นกรรมสิทธิ์ ส่งผลให้ทะเลาะวิวาทกับราษฎรที่อาศัยในที่นั้นมาก่อนทั้งในส่วนของการที่ดินที่มีหนังสือใบเหยียบย่ำ ตราแดง สัญญาซื้อขาย และครอบครองโดยไม่มีหนังสือสำคัญ เพราะเป็นการตีความว่าการจับจองไม่เหมือนกัน ขณะที่การจับจองในความหมายที่คนสามัญเข้าใจคือ การเข้าบึกร้างทางพนาที่ว่างเปล่าถือว่าเป็นการจับจองแล้ว แต่ในพระราชบัญญัติผู้จับจองต้องทำให้มีผล 3 ปีด้วย

2. วิธีออกหนังสือรับรองสิทธิ์ให้ผู้ถือครองที่ดินของบริษัท พบว่าบางรายบริษัทออกให้โดยไม่ตรวจสอบเนื้อที่ว่ามีครหาอยู่ก่อนหรือไม่ บริษัทออกให้ตามแผนที่ของบริษัทซึ่งมีที่ทำการอยู่ในกรุงเทพฯ จึงพบว่าบางรายชื้อกับราษฎรที่มีหนังสือสำคัญชนิดอื่น ซึ่งราษฎรได้เข้ามานานอยู่แล้ว

3. นอกจากนั้นก็ยังพบว่า เป็นความจงใจของบริษัท เองในระยะแรกของการชดเชยที่ปล่อยให้ราษฎรเข้ามาหักล้างทางพงศโดยมิได้ห้ามปรามกลับชักชวนคนให้เข้ามาอยู่ แม้ผู้นั้นมาได้ชื่อที่นาของบริษัท ซึ่งทำให้เกิดการไล่ที่และวิวาทแย่งชิงที่นาตามมากภายหลัง (สุนทร อัสสวีย์. 2521 : 85 - 92, 116 - 118)

จากเอกสารงานวิจัยที่ได้ เสนอข้างต้น มีข้อสรุปที่ค่อนข้างตรงกันในเรื่องการจับจองที่ดิน และการมีกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินทำกินของชาวนา ดังนี้

1. การจับจองที่ดินและการได้รับกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน เกิดขึ้นเนื่องจากแรงกระตุ้นของทุนนิยมการค้าที่แผ่ขยายเข้ามาในประเทศไทย ทำให้ชาวนาขยายพื้นที่เร่งปลูกข้าวเพื่อขาย รัฐบาลเองก็เป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญ เริ่มจากเปิดโอกาสให้มีการจับจองที่ดินโดยอิสระ ในเวลาต่อมา รัฐบาลได้เป็นผู้จัดสรรให้ชาวนาและมอบให้บริษัท เอกชน เป็นผู้จัดสรรตามลำดับ (กรณีภาคกลาง)

2. กระบวนการจับจองและจัดสรรที่ดินทำกิน ชาวนาได้รับส่วนแบ่งที่น้อย เป็นธรรม เชื่อพระวงศ์ และเจ้านายขุนนางที่เป็นกลไกของรัฐบาลได้ครอบครองที่ดินอุดมสมบูรณ์จำนวนมาก ส่วนชาวนาได้ครอบครองที่ดินรกร้างว่างเปล่า ขาดความอุดมสมบูรณ์และมีจำนวนน้อย หรือน้อยกว่าที่ดินที่ตนเคยทำกินอยู่ก่อน เพราะเป็นที่ที่เชื้อพระวงศ์ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ และเป็นที่จับจองของขุนนางหรือบริษัท เอกชน

3. การเปิดโอกาสให้จับจอง การจัดสรร และการให้กรรมสิทธิ์ในที่ดิน รัฐบาลเป็นฝ่ายมอบให้คนที่ชาวนายังไม่ได้ เรียกร้อง

ผู้วิจัยมีข้อสรุปและความเห็นเพิ่มเติมมาจากข้างต้น 3 ประการ คือ ประการแรก การจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชาวนาของรัฐบาล จากกรณีภาคกลางเป็นการจัดสรรในเชิงธุรกิจมากกว่าที่จะเป็นการให้เปล่าแก่ชาวนา ซึ่งเห็นได้จากการเรียกเก็บเงินสมทบค่าชดเชยและการอนุญาตให้เอกชนจัดสรรที่ดิน เพื่อแลกกับค่าภาคหลวงที่รัฐบาลจะได้รับ ประการที่สอง ปรากฏการณ์ที่ตามมาจากการจับจองและจัดสรรที่ดินคือ เกิดความสั่นคลอนทางการผลิตอย่างน้อย 3 รูปแบบ คือ 1) ความสั่นคลอนเชิงค่าเช่า เกิดขึ้นเนื่องจากชาวนามีที่ดินน้อยหรือน้อยกว่าที่ดินที่ต้องเช่าของนายทุนที่ครอบครองที่ดินผืนใหญ่ (เชื้อพระวงศ์ เจ้านายขุนนาง และเอกชน) 2) ความสั่นคลอนเชิงค่าจ้าง เกิดจากการที่ชาวนามีที่ดินน้อย หรือชาวนาที่ไม่มีที่ดินและไม่มีเงิน

เสียค่าเช่าต้องการรับจ้างหารายได้ 3) ความสัมพันธ์ในรูปภาวไรจากการซื้อถูกขายแพงของนายทุน ซึ่งเห็นได้จากการจับจอง หรือกว้านซื้อที่ดินแล้วจัดสรรให้ชาวนาในราคาแพง ประการที่สาม การจัดสรรที่ดิน และการให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินของรัฐบาล เกิดขึ้นโดยที่ชาวนาไม่ได้เรียกร้อง ประเด็นนี้พอจะกล่าวได้ว่าจิตสำนึกทางชนชั้นของชาวนา (class consciousness) ที่มีต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบยังไม่ถึงขั้นที่จะเป็นปฏิปักษ์กับชนชั้นที่ครอบครองที่ดินอย่างเด่นชัด ดังนั้น ลักษณะชนชั้นทางสังคม (social class) ที่มีผลประโยชน์ร่วมกันของชาวนาจึงยังไม่เกิด แต่กลับเริ่มก่อตัวให้เห็นทางฝ่ายเจ้านายขุนนางและนายทุนแทน อย่างไรก็ตามการที่รัฐบาลได้จัดสรรที่ดินและให้กรรมสิทธิ์แก่ชาวนาเสียก่อน รวมทั้งคอยประนีประนอมเวลาเกิดความขัดแย้งระหว่างชาวนากับนายทุน หรือเจ้านายขุนนางที่เป็นกลางของรัฐ จึงเป็นเพียงการลดระดับความขัดแย้งระหว่างชนชั้น และทำให้ชนชั้นปกครองและนายทุนยังคงมีอิทธิพลเหนือชาวนาอยู่ต่อไป ซึ่งมาตรการดังกล่าวน่าจะเป็นการแก้ปัญหาแต่เป็นการทำให้ชาวนารู้สึกว่า ได้รับความเดือดร้อนน้อยลง เป็นโอกาสให้ชนชั้นนายทุนแสวงหาผลประโยชน์และเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ

4. การเริ่มใช้ระบบภาษีแทนการเกณฑ์แรงงานและส่งส่วย

การยกเลิกวิธีการผูกมัดส่วนเกินจากไพร่ในรูปการเกณฑ์แรงงานและการส่งส่วย เปลี่ยนมาเป็นการจัดเก็บในรูปภาษีเหมือนในปัจจุบัน ได้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการแผ่ขยายของทุนนิยมการค้า เช่นเดียวกัน ในส่วนนี้อาจพิจารณาได้ว่าเป็นเพราะ ทุนนิยมการค้าใช้ระบบเงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและกำหนดมูลค่าของสินค้า ดังนั้นเมื่อประเทศไทยมีการติดต่อกับประเทศคู่ค้าต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นต้องปรับมาใช้รูปเงินตรา นอกจากนั้นจะเห็นว่าแม้ในสนธิสัญญาเบาริงเองก็ระบุเกี่ยวกับการเก็บภาษีเป็นตัวเงินคือ หนึ่งเกินร้อยละ 3 ของราคาสินค้า ประการที่สอง ประเทศไทยขณะนั้นมีความจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากสำหรับพัฒนาประเทศ การใช้ระบบภาษีแบบใหม่ทำให้สามารถลดการรั่วไหลของภาษีจากเจ้าหน้าที่ นายอากรซึ่งผูกขาดการเก็บภาษีแบบเก่าได้มาก ประการที่สาม รัฐต้องการให้มีหน่วยงานรับผิดชอบจัดเก็บภาษีจากรายธุรกิจเฉพาะ เพื่อค้ำส่วนเกินจากรัฐบาลเคยจ่ายให้แก่เจ้านายขุนนางมากขึ้นกับส่วนกลางเป็นรายรับของประเทศทั้งหมด การเปลี่ยนมาใช้ระบบภาษีเริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ได้ทรงกำหนดการเก็บภาษีชนิดใหม่ขึ้นหลายประเภทได้แก่ อากรการพนัน ภาษีจิว ละคร และ

การเล่นต่าง ๆ ภาษีสุราและเนื้อสัตว์ ภาษีปลาสลัดน้ำจืดน้ำเค็ม (ตราฐ สวรรณานนท์. 2519 : 107) และในปี พ.ศ. 2416 รัชกาลที่ 5 ได้ทรงจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้น ให้มีสำนักงานบัญชีกลางสำหรับรวบรวมบัญชีผลประโยชน์แผ่นดินและตรวจตราการเก็บภาษีอากรของกระทรวงต่าง ๆ ให้รู้ว่าเป็นจำนวนเท่าไร ตลอดจนเร่งรัดการเก็บเงินแผ่นดินในด้านภาษีอากรให้ส่งเข้าพระคลังมหาสมบัติตามกำหนด ในปีเดียวกันนี้ได้ออกพระราชบัญญัติรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้น พ.ร.บ. ฉบับนั้นนอกจากจะเป็นการเร่งเก็บเงินเข้าพระคลังมหาสมบัติให้ครบถ้วนแล้ว ยังเป็น พ.ร.บ. ที่ควบคุมเจ้าหน้าที่นายอากรอย่างเข้มงวด รัชกาลที่ 5 ทรงให้อ่านางเทิ้มเก๋สม เคียงกรมพระยาบารามบริรักษ์ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบควบคุมการจัดเก็บภาษีอากรที่จะปลด เจ้าภาษีได้ก่อนกำหนด ถ้าหากพบว่ามีกรียกขออกเงิน แต่ก่อนการยื่นประมุขก็จะไปยื่นที่บ้านเจ้าพนักงาน แต่ พ.ร.บ. ฉบับนี้ทำให้เปลี่ยนที่อื่นนอกจากที่ประชุมในสำนักงาน เมื่อเจ้าพนักงานรับเรื่องราวเกี่ยวกับการเสียภาษีแล้วให้นำถวายเจ้าพนักงานมาลากรมพระบารามบริรักษ์ เพื่อป้องกันการทุจริตรับสินบนของบรรดาเจ้าพนักงานข้าราชการที่เกี่ยวข้อง และในปี พ.ศ. 2418 ได้ออก พ.ร.บ. ตั้งกระทรวงการคลังขึ้น ซึ่งเรียกในคอนนั้นว่ากรมพระคลังมหาสมบัติ และสุดท้ายในปี พ.ศ. 2438 ทรงประกาศยกเลิกเจ้าภาษีนายอากรผู้ประมุขภาษีผูกขาดมาเป็นรัฐเก็บภาษีเอง ซึ่งปรากฏว่าได้เงินมากขึ้นกว่าเดิม (ตราฐ สวรรณานนท์. 2519 : 108 - 111; สมภพ มานะรังสรรค์. 2536 : 2 - 6) มีผลงานการศึกษาของนักวิชาการหลายคนที่อธิบายและให้ข้อสรุปเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเกณฑ์แรงงานและส่งส่วยมาจัดเก็บในรูปภาษีอากร ได้แก่

บุญรอด ชลาวัณย์ เสนอบทความทางวิชาการ เรื่องการเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น (พ.ศ. 2335 - 2411) เขาอธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงจากการเกณฑ์แรงงานไปเป็นส่วยเกิดขึ้นเมื่อจำนวนไพร่หลวง (ราษฎร) มีมากขึ้น ความจำเป็นในการใช้แรงงานน้อยกว่าจำนวนไพร่ รัฐจึงอนุญาตให้ไพร่ที่อยู่ห่างไกลหาสิ่งของที่ทางราชการต้องการส่งมาให้แทน ซึ่งสิ่งที่ส่งมาแทนนั้น เรียกว่าส่วย ได้เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และต่อมาเมื่อส่วยเหล่านั้นมีจำนวนเหลือใช้ รัฐบาลจึงให้นำส่วยไปขายกับพ่อค้าต่างชาติ ซึ่งพวกเขาจะมีโอกาสซื้อขายกับประชาชนได้เอง สาเหตุประการหนึ่งคือ ส่วยเป็นของหายาก ไพร่ที่มีเหลือสำหรับขาย ประการที่สอง การเดินทางของพ่อค้าไปติดต่อกับประชาชนสภาพการคมนาคมลำบาก ดังนั้นส่วยจึงเริ่มมีความ

สำคัญมากขึ้น เพราะเป็นหนทางทำให้มีรายได้เข้าหลวง ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมื่อมีการฟื้นฟูเศรษฐกิจ มีการค้าขายกับจีน ส่วนกลายเป็นสินค้าสำคัญที่ส่งไปขายยังเมืองจีน ในปลายรัชกาลที่ 3 การเก็บส่วยในรูปสิ่งของต่าง ๆ ค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นเงินตราแทน บุบรอก ชลารักษ์วิเคราะห์ว่าเป็นเพราะ ประการแรก รัฐบาลต้องการเงินเพื่อไปจ้างคนจีนชุกคลองและงานก่อสร้างต่าง ๆ ประการที่สอง เป็นเพราะสถานการณ์การค้ากับต่างประเทศ ทำให้ระบบเงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ประการที่สาม รัชกาลที่ 3 ต้องการเงินมาใช้ในพระราชกุศล เช่น การให้ทานคนยากจน และถวายกฐิน การเลิกเก็บส่วยมาเป็นระบบภาษีมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อได้ทรงตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นและต่อมาเปลี่ยนมาเป็นกระทรวงการคลัง บุบรอก ชลารักษ์ให้ความเห็นต่อไปว่า จริง ๆ แล้วส่วยในอดีตก็คือภาษีอากรรูปแบบหนึ่ง แต่ส่วยจัดอยู่ในแบบภาษีถอยหลัง หมายถึงว่า ใครส่วยแต่ละคนต้องเสียส่วยในชนิดเดียวกัน และอัตราเดียวกัน โดยไม่คำนึงถึงรายได้ของแต่ละคน และในกระบวนการเก็บส่วยนั้น แม้กติกายัทธิธรรมชาติราษฎรก็ยังถูกบังคับให้หาเงินมาเสียส่วยอีก สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรเป็นอันมาก (บุบรอก ชลารักษ์, 2527 : 88 - 104)

ฤคดา ประภาพันธ์ เสนอบทความทางวิชาการเรื่อง ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงเก่า ยุคต้น เป็นการชี้ให้เห็นว่าภาษีอากร ซึ่งเป็นรายได้สำคัญของประเทศนั้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น (รัชกาลที่ 1- 5 ก่อนการปฏิรูป) มีความเป็นมาอย่างไร ฤคดา ประภาพันธ์อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงการเก็บภาษีอากรในรูปสิ่งของมาเป็นเงินตรามีมากขึ้นในรัชกาลที่ 3 เมื่อได้มีการติดต่อกับต่างประเทศ และพระองค์มีค่าใช้จ่ายในเรื่องพระบารุงศาสนาและการทำสงครามมาก การดำเนินการเก็บภาษีอากรในรัชกาลที่ 3 มีทั้งรัฐเก็บเองและให้เอกชนที่เรียกว่าเจ้าภาษี ประมูลจัดเก็บ ราษฎรถูกบีบคั้นจิตใจมาก เพราะนอกจากไม่ช่วยด้านชลประทานเพื่อใช้น้ำในการเพาะปลูกแล้ว ยังไม่ยอมรับรัฐก็มีวัชระธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้ง รัฐบาลกลับซ้ำเติมโดยกล่าวโทษว่า เป็นเพราะการเล่นของราษฎร (เล่นการพนัน) ฤคดา ประภาพันธ์สรุปว่า การเก็บภาษีอากรก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงมาสู่ระบบภาษีในปัจจุบัน ไม่ค่อยมีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนเปิดโอกาสให้มีการทุจริต รัฐเก็บได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเพราะผู้ประมูลต้องหาทางเก็บจากประชาชนให้ได้มากที่สุด เพื่อให้เหลือกำไรมาก

ประชาชนไม่มีทางฟ้องร้องเพราะระบบอุปถัมภ์และความสับสนของหน่วยงาน และในขณะที่ยุทธศาสตร์พยายามถ่ายเทหรือดูดซับความมั่งคั่งจากเบื้องล่างนั้น ก็ไม่ได้ส่งอะไรกลับคืนไปสู่ประชาชน นอกจากการใช้จ่ายอย่างฟุ้งเฟ้อในการก่อสร้างและรัฐพิธี จากปัญหานานาประการเหล่านี้เป็นเหตุให้รัฐบาลที่ 5 ทรงปรับปรุงระบบภาษีขึ้นมาใหม่ ซึ่งเป็นรากฐานของระบบภาษีในปัจจุบัน (एका ประภาพันธ์. 2527 : 105 - 134)

สำหรับ สุทธิ์ สุชาติ ได้อธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการเกณฑ์แรงงานและส่งส่วยไว้ในงานวิจัยเรื่อง การผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองในสังคมศักดินา ศึกษาเฉพาะการผลิตระดับหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 1839 - 2475 ว่าระบบไพร่มีอยู่คู่สังคมลานนา เพิ่งมาถูกยกเลิกให้ไพร่สังกัดมูลนาย และห้ามไม่ให้เจ้านายเกณฑ์แรงงานไพร่เข้าในกิจการส่วนตัวในปี พ.ศ. 2443 ไพร่หรือสามัญชนธรรมดาไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ทั้งในดินและเหนือพื้นดิน เพราะกฎหมายเกี่ยวกับการถือครองที่ดินในอาณาจักรลานนาระบุว่า "แผ่นดินทั้งหมดเป็นของท้าวพระยามหากษัตริย์" ซึ่งเขากล่าวว่าเป็นลักษณะทั่วไปของสังคมเอเชีย ที่ต่างจากสังคมยุโรปในยุค feudalism ที่ถือว่าที่ดินเป็นของขุนนาง สมาชิกของไพร่หรือชาวนาไทยต้องแบ่งปันผลผลิตออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) เสียภาษีให้แก่รัฐ 2) แบ่งให้เจ้าที่ดิน และ 3) เก็บไว้บริโภคเอง ในปี พ.ศ. 2427 ได้มีการปฏิรูปการเก็บภาษีใหม่ ให้ชำระเป็นเงินแทนสิ่งของและข้าวเปลือก จึงทำให้ระบบการแบ่งผลผลิตเปลี่ยนไปเป็นเงินแทนตั้งแต่นั้นมา (สุทธิ์ สุชาติ. 2527 : 358 - 361; 367)

การศึกษาค้นคว้าข้างต้นให้ข้อสรุปที่สอดคล้องกัน เริ่มตั้งแต่สาเหตุที่ไพร่หรือชาวนาต้องถูกเกณฑ์แรงงาน และส่งส่วย เป็นเพราะชาวนาอาศัยที่ดินทำกินและได้รับการคุ้มครองจากกษัตริย์ ส่วนการเปลี่ยนแปลงจากส่วยมาเป็นภาษีอากรนั้น สาเหตุที่สำคัญคือ ระบบเงินตราได้เข้ามาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน พร้อม ๆ กับการแผ่ขยายเข้ามาของทุนนิยมการค้าเป็นการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวิถีการผลิตใหม่ และอีกประการหนึ่งที่ยังสรุปค่อนข้างตรงกันคือการเก็บส่วนเกินในรูปของส่วยและอากรที่มีมาก่อนนั้น ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน และขาดคุณธรรม รัฐไม่สนใจว่าผลผลิตของชาวนาจะมากหรือน้อย คงเรียกเก็บในอัตราเท่ากัน แม้ว่าชาวนาจะประสบภัยแล้งการจัดเก็บส่วยและอากรก็มีการผ่อนผัน เมื่อเปลี่ยนมาเป็นระบบภาษีสามารถช่วยลดปัญหาเหล่านี้ลงได้ เพราะเป็นการเก็บตามรายได้ของชาวนา

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทยหลังปี พ.ศ. 2398

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทยหลังปี พ.ศ. 2398 กล่าวได้ว่า เป็นผลที่เกิดมาจากการที่สังคมชาวนาได้ผ่านกระบวนการหลายประการ ตั้งแต่การลงนามในสนธิสัญญาเบาริงยินยอมให้มีการค้าขายเสรีกับต่างประเทศ การยกเลิกระบบไพร่ทาส เปิดโอกาสให้ชาวนาได้ทำการเพาะปลูกอย่างเต็มที่ การยกที่ดินให้ เชื้อพระวงศ์และการให้กรรมสิทธิ์ที่ดินแก่ชาวนา ซึ่งทำให้สถานการณ์ของชาวนาในแง่การครอบครองปัจจัยการผลิต การแบ่งปันผลผลิตเปลี่ยนแปลงไปจนกระทั่งถึงเรื่องเกี่ยวกับการยกเลิกระบบการเกณฑ์แรงงานและส่วยมา เป็นระบบภาษีในรูปเงินตรา จะเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นหรือที่เรียกว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้ ได้ส่งผลให้เกิดการผลิตของชาวนาในรูปแบบการเกษตรกรรม เพื่อยังชีพ เปลี่ยนมาสู่การผลิตในรูปแบบเกษตรกรรม เพื่อการค้าหรือเพื่อขายที่ชัดเจนขึ้น หรือหากจะพิจารณาในแง่ความสัมพันธ์ทางการผลิตก็กล่าวได้ว่า กระบวนการเหล่านี้เองที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาเปลี่ยนจากเดิม ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตใหม่หลายลักษณะ ประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวนา ปรากฏในรูปแบบ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของที่ดินรายใหญ่กับชาวนาที่มีที่ดินน้อยและชาวนาริ่ที่ดินหากิน ปรากฏในรูปค่าเช่าและค่าจ้าง 3) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้านายทุนกับชาวนา ปรากฏในรูปดอกเบี้ยเงินกู้ การกดราคาผลิตผลการเกษตร รวมทั้งเป็นคนกลางในการขายปัจจัยการผลิตในราคาแพงเพื่อเอากำไร รายละเอียดสามารถหาความเข้าใจได้จากสภาพปัจจัยการผลิตและโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากการแผ่ขยายของทุนนิยมการค้าเข้ามาในประเทศไทยดังนี้

1. ปัจจัยการผลิต

ปัจจัยการผลิตที่สำคัญของชาวนาในช่วงนี้ได้แก่ ที่ดิน และแรงงาน สำหรับทุนและเทคโนโลยี เริ่มเกิดขึ้นบ้างแล้ว กรรมสิทธิ์ที่ดินเปลี่ยนมือมาจากพระมหากษัตริย์มาเป็นของนายทุน (เชื้อพระวงศ์ เจ้านายขุนนาง บริษัทเอกชน) และชาวนา แรงงานในการผลิตมีทั้งผลิตเองและแรงงานรับจ้าง สำหรับเทคโนโลยีในการผลิตเริ่มปรากฏในรูปการชลประทานและโรงสีข้าว ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในการควบคุมของนายทุน ทางด้านทุนเมื่อเข้าสู่การผลิตเพื่อ

ชายชานาเริ่มมีต้นทุนในการผลิตตั้งแต่ค่าเช่าที่นา ค่าพันธุ์ข้าว ค่าเครื่องมือทำนา และค่าโค กระบือ เพราะปัจจัยการผลิตเกือบทุกอย่างถูกตีค่าเป็นเงิน การช่วยเหลือกันในการปัจจัยการผลิต เหล่านี้ที่เคยมีมาก่อนเริ่มหมดไป ศิวรักษ์ ศิวารมย์ และ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ได้เสนอข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายจากการลงทุนที่ชานาต้องใช้อย่างต่ำสุดในปีต่าง ๆ ในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาริงไว้ดังนี้

การลงทุนผลิตข้าวเพื่อขายในปี พ.ศ. 2420

ค่าเช่านาดี	4 บาท
ค่าเช่านากลาง	2 บาท
ค่าเสนา	1 บาท
ค่าปลูกข้าว	1.50 บาท
ค่าไถ	2 บาท
ค่าค่า	1.50 บาท
ค่าเกี่ยว	2 บาท
ค่าลาเลี้ยง	2 บาท
ค่าบรรทุกรถไฟ	2 บาท
รวม	16.60 บาท

นํารวมค่าดอกเบี้ยร้อยละ 50 ต่อปี (ศิวรักษ์ ศิวารมย์. 2528 : 107)

ตาราง 1 การลงทุนผลิตข้าวเพื่อขายระหว่างปี พ.ศ. 2445 - 2475 (หน่วย : บาท)

รายการ	ก่อนปี 2445	2474
1. ค่าเช่านา 50 ไร่	100	125
2. ค่ากระบือ 2 ตัวปีละ	8	8
3. ค่าพันธุ์ข้าวปลูก 1.5 เกวียน	37.50	30
4. ค่าเครื่องมือในการหว่าน	20	30
5. ค่าเครื่องอุปโภคบริโภค สำหรับตนเองและลูกจ้าง 1 คน	100	100
6. ค่าลูกจ้าง 1 คน	40	110
รวม	305.50	433

ที่มา : (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. 2527:386)

จากข้อมูลข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า ศิวรักษ์ ศิวารมย์ และ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ มีความเห็นที่ตรงกันว่า การผลิตของชาวนาในช่วงทุนนิยมการค้าชาวนาต้องมีรายจ่ายค่าปัจจัยการผลิตเกือบทุกชนิดและเป็นการลงทุนที่ค่อนข้างสูงมากเมื่อเทียบกับค่าของเงินและรายได้ในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยมองว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ชาวนาผลิตข้าวเพื่อขายแล้วต้องประสบกับการขาดทุนและเป็นที่สิ้นในเวลาค่อยมา

2. โครงสร้างทางสังคม

ก่อนหน้าสนธิสัญญาเบาริง ชนชั้นในสังคมไทย แบ่งเป็น 2 ชั้นชั้นคือ ชนชั้นผู้ปกครอง ได้แก่ กษัตริย์ และเจ้านายขุนนาง กับชนชั้นผู้ถูกปกครอง คือ โพร ทาส หรือ ขาวนา เมื่อเข้าสู่ช่วงเศรษฐกิจทุนนิยมการค้าหรือผลิตเพื่อขาย ได้เกิดชนชั้นใหม่ขึ้นคือ กระฎุมพี หรือชนชั้นกลาง โดยคนจีนได้พัฒนาตัวเองขึ้นมาในช่วงนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่าการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางโดยปกติเป็นปรากฏการณ์ที่มีรากฐานมาจากสังคมตะวันตก คนกลุ่มนี้ไม่สังกัดอยู่กับชนชั้นปกครอง และไม่สังกัดในแวดวงขาวนา ซึ่งในระยะต่อมาคนกลุ่มนี้ได้เติบโตเป็นนายธนาคารหรือเจ้าของธุรกิจ ฯลฯ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536 : 31 - 32) สำหรับชนชั้นเดิมทั้งขาวนาและชนชั้นปกครอง พบว่ามีการแตกตัวรับโครงสร้างให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมการค้าโดยชนชั้นปกครองแสวงหารายได้จากการให้เช่าที่ดินและหันไปทำธุรกิจแปรรูปสินค้าเกษตร ส่วนขาวนาได้แตกตัวเป็นขาวนาหลายลักษณะ ซึ่ง โพรทฤษฎ์ สายสว่าง ได้กล่าวถึงขาวนาในช่วงปี พ.ศ. 2445 ไว้ในการศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาว่ามีถึง 5 ลักษณะคือ 1) คนที่มีเครื่องมือในการผลิต แต่ไม่มีที่ดิน ต้องเช่าที่ดิน 2) คนซึ่งไม่มีเครื่องมือและที่ดินต้องกู้ยืมจากเจ้าของที่ดิน ผลผลิตต้องจ่ายให้แก่เจ้าของที่ดินเป็นค่าเช่า และจ่ายดอกเบี้ยให้แก่เจ้าของที่ดิน 3) คนซึ่งไม่มีทั้งเครื่องมือและที่ดินแต่เคยเป็นทาส และเจ้าของที่ดินช่วยไถ่ตัวมาแล้วยอมให้ยืมเงินทุน ผลผลิตที่ได้ต้องแบ่งครึ่ง จนกว่าชดเชยหนี้หมดจึงจะกลายเป็นขาวนาเช่าแบบธรรมดา 4) เจ้าของที่ดินหามาของเขาเอง และจ้างลูกจ้างหามา ลูกจ้างได้รับอาหาร เสื้อผ้า และค่าจ้างจำนวนหนึ่ง 5) เจ้าของที่ดินจัดการทาของเขาเอง โดยให้ทาสของตนทำ ทาสจะได้รับ เสื้อผ้า เครื่องอยู่กิน และได้ไถ่ถอนตัวโดยคิดค่าตัวเท่ากับครึ่งหนึ่งของลูกจ้างปกติ จนกว่าจะไถ่ถอนหนี้ได้หมด จากนั้นฐานะของทาสก็จะเปลี่ยนเป็นลูกจ้าง (โพรทฤษฎ์ สายสว่าง, 2527 : 322)

สรุป จากการที่ปัจจัยการผลิตและโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตของขาวนาในลักษณะต่าง ๆ ขึ้นในช่วงหลังจากที่ทุนนิยมการค้าได้แผ่ขยายตัวเข้ามาในประเทศไทยดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับรัฐในรูปการเก็บภาษี

จากที่ได้ เสนอในส่วนของกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต จะเห็นว่าหลังจากที่ประเทศไทยต้องจ่ายสมลงนามในสนธิสัญญาเบาริง เปิดประเทศให้มีการค้าขายอย่างเสรีกับต่างประเทศแล้ว กระบวนการอื่น ๆ ที่ตามมา เช่น การยกเลิกระบบไพร่ทาส การใช้ระบบภาษีแทนการเกณฑ์แรงงานและส่งส่วย การเปิดให้จับจองที่ดินและมอบกรรมสิทธิ์ในที่ดินหากิน ในด้านหนึ่งอาจพิจารณาได้ว่ารัฐต้องการให้ชาวนามีเวลาทำมาหากินมากขึ้น สามารถผลิตข้าวเพื่อขายสนองความต้องการของตลาดที่กำลังมีสูง แต่ในอีกทางหนึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นความหวังของรัฐที่จะได้ผลประโยชน์จากการทำนาปลูกข้าวเพื่อขายของชาวนานี้ด้วย เพราะแทบจะกล่าวได้ว่ารายได้ส่วนใหญ่ของรัฐบาลในช่วงดังกล่าว ได้มาจากภาษีหรืออากรสำนา ฉะนั้นในแง่ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนากับรัฐจึงเป็นความสัมพันธ์ในรูปการเก็บภาษีมากกว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบอื่น สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร ให้ข้อมูลในส่วนนี้ไว้ว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2443 - 2448 อัตราภาษีของรัฐไม่เคยต่ำกว่าร้อยละ 6.9 (สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. 2527 : 384) ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของ ศิวรักษ์ ศิวารมย์ ให้ไว้ในการศึกษาเรื่อง กระบวนการแบ่งชนชั้นในชนบทระหว่างปี พ.ศ. 2435 - 2449 ว่ารัฐมีรายได้ส่วนใหญ่มากจากอากรสำนา และมีอัตราการเก็บที่สูง ดังนี้

ตาราง 2 อากรสำนาและรายได้ของรัฐระหว่างปี พ.ศ. 2435 - 2449 (หน่วย : บาท)

พ.ศ.	อากรสำนา	รายได้รัฐ	อัตราร้อยละ
2435	689,717	15,378,114	4.54
2440	1,476,189	24,808,001	5.95
2445	2,584,810	39,152,124	6.60
2449	6,944,793	57,014,805	12.18

ที่มา : (ศิวรักษ์ ศิวารมย์. 2528 : 115)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของที่ดินรายใหญ่กับชาวนาที่มีที่ดินน้อย และชาวนาไร้ที่ดินทำกินในรูปค่าเช่า

ปรากฏการณ์การเช่าที่เกิดขึ้นหลังจากที่ทุนนิยมการค้าแผ่ขยายเข้ามา พอลจะกล่าวได้ว่าเกิดจากสาเหตุ 3 ประการคือ ประการที่หนึ่ง เกิดจากระบบการจับจองและที่กรรมสิทธิ์ในที่ดินแก่ชาวนาไม่เป็นธรรม เช่น ชาวนาจริง ๆ ได้ครอบครองที่ดินจำนวนน้อย แต่เชื้อพระวงศ์และเจ้านายขุนนางที่เป็นภลภพของรัฐ ที่ทำหน้าที่ในการจัดสรรที่ดินซึ่งไม่ได้ทานา กลับได้ครอบครองที่ดินจำนวนมาก และมีความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นเมื่อชาวนาเริ่มปลูกข้าวเพื่อขายที่ดินจึงมีไม่เพียงพอ และชาวนาบางรายก็ต้องการที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ เพราะจะต้องปรับปรุงที่ดินมากนัก จึงไปเช่าที่ดินของผู้ครอบครองที่ดินรายใหญ่ดังกล่าว ประการที่ 2 เมื่อกิจการค้าข้าวเริ่มเฟื่องฟู ข้าราชการขุนนาง (คนมีเงิน) ตื่นตัวไปกว้านซื้อที่ดินเชิงกำไรไว้มากมาย แต่ชาวนาซึ่งขาดข้าวสารข้อมูลและไม่มีเงินที่จะกว้านซื้อที่ดิน ต้องตกเป็นผู้เช่าและต้องเช่าในอัตราที่สูง เพราะเจ้าของที่ดินข้างคั่นมุ่งเอากำไร (โพธิ์ อนุศล. 2533 : 5; สุนทรียาสาวิชัย. 2521 : ข) ประการที่สาม เกิดจากอิทธิพลของทุนนิยมการค้าทำให้ชาวนาหันมาทำการผลิตเฉพาะอย่าง คือ ปลูกข้าว ชาวนาต้องใช้เงินทุนในการผลิตจำนวนมาก ในขณะที่ชาวนาก็กินแบบนิยมซื้อสินค้าสำเร็จรูปแทนการผลิตเอง ทำให้ชาวนาต้องเป็นหนี้สิน นาที่ดินที่มีอยู่ของตนเองและสูญเสียที่ดินให้แก่ขุนนางในที่สุดชาวนาจึงอาศัยการเช่านาของนายทุนเท่านั้น ศิวรักษ์ ศิวารมย์ ให้อข้อมูลไว้ในการศึกษาเรื่องกระบวนการแบ่งชนชั้นชาวนาว่า สภาพการงานอง (การเป็นหนี้สิน) เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ปี พ.ศ. 2470 ชาวนาในภาคกลางที่มีที่ดินของตนเองนาที่ดินปจงานองเพียง 10 ราย แต่ในปี พ.ศ. 2473 คือ 3 ปีต่อมา ได้เพิ่มขึ้นเป็น 1,122 ราย และอีก 3 ปีต่อมา คือ พ.ศ. 2476 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 3,000 กว่ารายตามลำดับ เป็นการเพิ่มขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาในระบบทุนนิยมการค้า ชาวนาเป็นฝ่ายเสียเปรียบนายทุนอย่างสูง (ศิวรักษ์ ศิวารมย์. 2528 : 110) และมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าเช่ามากขึ้น จากการสำรวจสภาพเศรษฐกิจชนบทไทยของซิมเมอร์แมน ในปี พ.ศ. 2473 พบว่าร้อยละของชาวนาเช่า (เช่าทั้งหมดและเช่าบางส่วน) ภาคกลางมีถึงร้อยละ 36 ส่วนภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสานมีร้อยละ 27 ร้อยละ 14

และ ร้อยละ 18 ตามลำดับ (Zimmerman. 1931 : 39) และในปี พ.ศ. 2493 จากการสำมะโนการเกษตร พบว่าเฉพาะภาคกลางยังคงมีชานนาเข้าถึงร้อยละ 24.5 (นิพนธ์ พัวพงศกร. 2519 : 377)

3. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชานนากับนายทุนในรูปค่าจ้าง เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่นายทุนหรือเจ้าของที่ดินรายใหญ่ เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต อาศัยแรงงานของชานนา รับจ้างทำการผลิต แรงงานของชานนาจึงกลายเป็นปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่งของนายทุน โดยทั่วไปในการผลิตนายทุนพยายามมุ่งที่จะลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำที่สุด เพื่อให้ได้กำไรและนำไปลงทุนต่อแบบลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ชานนาถูกเอารัดเอาเปรียบอย่างมาก ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้อ้างถึงการสำรวจของ ชิมเมอร์แมน ว่า สภาภาคกลางในปี พ.ศ. 2473 มีครอบครัวชานนาถึงร้อยละ 36 ที่เป็นชานนาจ้าง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 21) ส่วนทางด้านค่าจ้าง หวีศิลป์ สืบวัฒนะ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับค่าแรงของชานนาจ้างในภาคกลางขณะที่ทุนนิยมการค้าแพร่ขยายเข้ามาว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2445 - 2474 ชานนาได้ค่าแรงอยู่ระหว่าง 40 - 110 บาทต่อปี ซึ่งนับว่าต่ำมาก (หวีศิลป์ สืบวัฒนะ. 2527 : 396)

4. ความสัมพันธ์ระหว่างชานนากับนายทุนในรูปเงินกู้และดอกเบี้ย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา กล่าวถึงชานนาในภาคกลางในช่วงปี พ.ศ. 2463 ว่า หลังจากที่ดินนิยมการค้าแพร่ขยายเข้ามา ชานนาหันไปปลูกข้าวเพื่อขาย ทำให้ชานนาต้องมีหนี้สินมากขึ้น ชานนาภาคกลางในช่วงปี พ.ศ. 2463 ชายข้าวได้เงินมาแล้วก็ใช้หมดไปในเรื่อง เลี้ยงผ้า อาหาร สร้างบ้าน บวชลูก แต่งงาน เล่นการพนันจนหมด ต้องไปกู้จากพ่อค้าของชาในตลาดหรือกู้จากชาวนารวย ในอัตราดอกเบี้ยสูงมากคือ แม้ 10 ลูก 5 หรือร้อยละ 50 รวมทั้งยังเป็นการให้กู้ระยะสั้นในเวลา 3 ถึง 4 เดือน ชานนาจึงไม่สามารถใช้หนี้คืนได้ นายทุนบางรายใช้วิธีการไม่สุจริต เช่น กู้ 500 แต่เดิมว่ากู้ 5,000 หรือเวลาชานนาบ้านใช้คืนเป็นข้าวก็นับเกี่ยวนค่าว่าที่ชานนาบ้านชนมาจริง สภาการเก็บดอกเบี้ยกล่าวได้ว่าพ่อชานนาปลูกข้าวได้ข้าวเปลือก เจ้าของเงินกู้ก็ไปทวงเอาถึงบ้าน ชานนาหุดหน้าออก นกเค้าแสดงพฤติกรรมอย่างโจ่งแจ้ง เพราะชานนามีทั้งความยากจนและความกลัว แม้ภรรยาจะมาใจไว้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 45, 50)

สำหรับ เพชรบุรี มีกุศล ได้เสนอภาพการเป็นหนี้สินและดอกเบี้ยในภาพรวมทั้งประเทศของพยานปี พ.ศ. 2473 ดังนี้

ตาราง 3 หนี้สินและดอกเบี้ยในภาพรวมทั้งประเทศ ปี พ.ศ. 2473

ภาค	เฉลี่ย เป็นหนี้ ครัวเรือนละ/บาท	ร้อยละของ ครัวเรือนที่เป็นหนี้สิน	ร้อยละของครัว เรือนที่เสียดอกเบี้ย	อัตราดอกเบี้ย ร้อยละ
อีสาน	14	11	56	32
กลาง	190	49	60	23
เหนือ	30	18	71	21
ใต้	20	18	41	32

ที่มา : (ไพฑูรย์ มีกุล. 2533 : 34)

5. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้าในรูปภาษี

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้าในรูปภาษีเกิดจากการกดราคาผลผลิตการเกษตรและขายปัจจัยการผลิตในราคาสูง เพื่อเอากำไรจากชาวนา ซึ่งถือเป็นลักษณะที่สำคัญของระบบทุนนิยมการค้า ไพฑูรย์ สายสว่าง ได้เสนอข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในลักษณะที่ว่าพ่อค้าเอากำไรจากการค้ากับชาวนาในช่วงปี พ.ศ. 2403 - 2433 มีอัตรากำไรอยู่ระหว่างร้อยละ 28 - 166 ซึ่งนับว่าเป็นอัตรากำไรเอาเปรียบที่สูงมากดังนี้

ตาราง 4 เปรียบเทียบราคาข้าวที่ชาวนาขายให้กับราคาส่งออกและกำไรที่พ่อค้าได้รับ
ระหว่างปี พ.ศ. 2403 - 2433

ปี	ราคาข้าว ในท้องนา	ราคาข้าวเปลือก บาท/เกวียน	ราคาส่งออก บาท/ทาบ (ข้าวที่สีแล้ว)	อัตรากำไร (ร้อยละ)
2403	16	42.50	2.50	166
2409	16	48.11	2.83	201
2410	14	32.64	1.92	133
2432	36	45.90	2.70	28
2433	38	51.00	3.00	34

ที่มา : (เพฑูรย์ สายสว่าง. 2527 : 347)

แม้กระทั่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 คือระหว่างปี พ.ศ. 2482 - 2483 แหล่งผลิตข้าวอื่น ๆ ไม่สามารถส่งข้าวออกสู่ตลาดโลกได้ ไทยกลายเป็นพ่อค้ารายใหญ่แต่ผู้เดียว บริษัทส่งข้าวออกของไทยต่างมีกำไรจากการซื้อถูกขายแพงกันเป็นจำนวนมาก สังคิต หิรัญะรังสรรค์ เสนอข้อมูลไว้ในการศึกษาเรื่องทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475 - 2503) ว่าราคาข้าวภายในประเทศบริษัทรับซื้อเพียงตันละ 30 บาท แต่สามารถส่งไปขายในตลาดโลกได้ราคาสูงถึงตันละ 200 กว่าบาท (สังคิต หิรัญะรังสรรค์. 2526 : 105)

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ชาวนาเป็นฝ่ายเสียเปรียบในการแบ่งสรรปันส่วน (distribution) อย่างมาก เสียเปรียบในฐานะการผูกครึกภาณีย์ เสีย

เปรียบพ้อค่านายทุนในรูปค่าเช่า ดอกเบี้ย ค่าจ้าง และกำไร ในประวัติศาสตร์ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวนากับรัฐและนายทุนหลายครั้ง เช่น กบฏชาวนาเชียงใหม (พ.ศ. 2432) กบฏเงี้ยวเมืองแพร่ (พ.ศ. 2445) กบฏผู้มีบุญภาคอีสาน (พ.ศ. 2444-2445) และกบฏผู้มีบุญภาคใต้ (พ.ศ. 2452 - 2554) แต่ในที่สุดชาวนาซึ่งอยู่ในฐานะชนชั้นผู้ถูกปกครองก็ถูกปราบปรามลงทุกครั้ง

เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างส่วนบนที่ได้สร้างความชอบธรรมให้กับชนชั้นที่ได้เปรียบบนการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา ส่วนหนึ่งของโครงสร้างส่วนบนได้สืบทอดมาจากพื้นฐานเดิม คือในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระศรีอารย คาสอนในศาสนาพุทธระบบอุบาสก และกฎหมาย ในเรื่องพระศรีอารยยังคงเป็นความเชื่อของชาวนา เพราะการเกิดกบฏผู้มีบุญในช่วงนี้อีกหลายครั้งเป็นเครื่องแสดงว่ายังมีความเชื่อเรื่องพระศรีอารยอยู่และเชื่อว่าพระศรีอารยได้ลงมาเกิดเพื่อช่วยเหลือพวกเขาแล้ว กรณีพุทธศาสนา สมบูรณ์ สุขสำราญ กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมืองว่า พุทธศาสนาเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชน ดังนั้นผู้ปกครองของไทยเกือบทุกสมัยได้ใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมทางการเมืองเช่น สมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการเสาะแสวงหาพระไตรปิฎกจากลังกามาพิมพ์พิมพ์ และปฏิรูปศาสนาโดยการตั้งนิกายธรรมยุติกขึ้นมา สมัยรัชกาลที่ 5 ทรงเป็นกษัตริย์องค์แรกฟื้นฟูชนชั้นครองราชย์ และจัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์ คือ มหามกุฎราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนรัชกาลที่ 6 ทรงปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมมาหมู่ประชาชนด้วยคำขวัญว่า "ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์" (สมบูรณ์ สุขสำราญ. 2534 : 1 - 2, 52 - 57) ทางด้านระบบอุบาสก นิธิ เอียวศรีวงศ์วิเคราะห์ว่าในช่วงที่ทุนนิยมการค้าได้แผ่ขยายเข้ามา ในบริบทของสังคมไทยได้ปรากฏความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนายจ้างกับกรรมกรให้เห็นทั่วไป (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2536 : 36) ซึ่งก็แสดงว่าระบบอุบาสกมันได้หลอมพร้อม ๆ กับวิถีการผลิตเพื่อยังชีพในสังคมศักดินา และเมื่อพิจารณาทางการเมืองและระบบกฎหมาย ซึ่งเป็นโครงกรอบที่กำหนดนโยบายเศรษฐกิจในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาริง รัฐได้ออกกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448 พระราชบัญญัติเกณฑ์จ้าง ร.ศ. 119 พระราชบัญญัติสำหรับหอรัษฎากรพิพัฒน์ซึ่งโดยสภาของกฎหมาย

นั่นถือว่าเป็นกฎเกณฑ์และกติกาของสังคม ที่กำหนดขึ้นโดยชนชั้นที่มีอำนาจ ในช่วงที่ปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราช ชนชั้นดังกล่าวคือ กษัตริย์ (หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือสภาผู้แทนราษฎร) งานที่นี้รวมตลอดจนถึงรัฐบาลที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเศรษฐกิจด้วย ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แนวโน้มของกฎเกณฑ์และกติกาของสังคม ชนชั้นปกครองยังคงกำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์และความได้เปรียบของฝ่ายตน เป็นสำคัญ

5. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทย หลังปี พ.ศ. 2503

กระแสนิยมได้แผ่ขยายเข้าสู่สังคมชาวนาไทยอีกระลอกหนึ่ง เมื่อธนาคารโลกและสหรัฐอเมริกาได้ขึ้นรัฐบาลไทยให้เปลี่ยนทิศทางและกลยุทธ์ในการพัฒนาประเทศ จากวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมไปสู่วิถีการผลิตแบบอุตสาหกรรม เพราะแนวทางนี้ยุโรปและสหรัฐอเมริกาเคยเปลี่ยนแปลงและประสบผลสำเร็จมาแล้ว ซึ่งในทางสังคมวิทยาเรียกแนวทางดังกล่าวว่าเป็นกระบวนการก้าวไปสู่ความทันสมัย (modernization) เป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมดั้งเดิม (traditional societies) ที่มีการจวนเจียนแจจจหน้าทีในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองน้อย ไปสู่การจวนเจียนแจจจหน้าทีมากขึ้น และมีความซับซ้อน โดยเชื่อว่าหน่วยของสังคมที่แยกออกมาทำหน้าที่เฉพาะอย่างภายใต้กลไกที่คอยประสานอย่างดี จะทำหน้าที่ได้มีประสิทธิภาพสูงกว่าหน่วยของสังคมที่ทำหน้าที่หลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกัน (นาถกรณ์ หะวานนท์. ม.ป.ป. : 6-7 ; Brinkerhoff and White. 1985 : 569-570) สเมลเซอร์ชี้ให้เห็นถึงรายละเอียดในการก้าวไปสู่ความทันสมัยว่าเกี่ยวข้องกับ 4 กระบวนการที่สำคัญ คือ

- 1) การเปลี่ยนแปลงจากการใช้เครื่องมือในการผลิตแบบง่าย ๆ ไปสู่การใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อน
- 2) การเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขาย
- 3) การเปลี่ยนแปลงจากการผลิตโดยใช้แรงงานคนและสัตว์ไปสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรม และ
- 4) การขยายความเป็นเมืองมีมากขึ้น (Harrison. 1991 : 22-23)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีของประเทศไทยซึ่งขึ้นสู่อำนาจด้วยการรัฐประหาร ในปี พ.ศ. 2500 สนองตอบโดยการจัดให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ. 2502 ทาหน้าที่วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติให้เป็นไปตามแนวทางการพัฒนาที่เน้นอุตสาหกรรม ซึ่งคณะผู้เชี่ยวชาญของธนาคารโลกเสนอแนะไว้ และในปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยก็เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) รัฐบาลเชิญชวนให้นายทุนต่างชาติมาลงทุนทำการผลิตในประเทศไทย โดยรัฐบาลลดหย่อนภาษีชนิดต่าง ๆ และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ไว้รองรับ ในขณะที่เกี่ยวกับรัฐบาลมีนโยบายกตราคาด้านอาหารหรือผลิตผลด้านการเกษตร เพื่อให้ค่าครองชีพอยู่ในระดับต่ำและค่าแรงต่ำไปด้วย จึงนับว่าเป็นจุดเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทยครั้งใหม่อีกครั้งหนึ่ง จากเดิมที่รัฐบาลเคยส่งเสริมให้ชาวนาผลิตข้าวเพื่อขายแล้วเปลี่ยนมาส่งเสริมการผลิตพืชเศรษฐกิจอย่างอื่น เช่น อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง หรือประกอบอาชีพอื่นที่อยู่ทางภาคอุตสาหกรรมแทน (ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ. 2503 : 4-9 ; กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2535 : 81 ; คาร์ล ฐานดี. 2532 : 35 ; ประเวศ วะสี. 2530 : 16-17; บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. 2534 : 27-28 ; ณรงค์ เล็งประชา. 2536 : 15 ; อ้อพิทย์ ราษฎร์นิยม. 2532 : 53)

ลักษณะการผลิตแบบอุตสาหกรรม

การผลิตแบบอุตสาหกรรมมีจุดเริ่มต้นมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ที่สามารถพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตโดยใช้เครื่องจักรแทนฝีมือมนุษย์ และส่งผลให้สามารถผลิตได้คราวละจำนวนมาก เดวิด เอส แลงเคส (David S. Landes) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และโออุจิ ทสึโตะมุ (Ohuchi Tsutomu) ได้กล่าวถึงการปฏิวัติอุตสาหกรรมและลักษณะการผลิตแบบอุตสาหกรรมไว้ในหนังสือเดียวกัน สรุปได้ว่า 1) มีการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือในการผลิตโดยใช้เครื่องจักรหรือกำลังของสิ่งของที่มนุษย์คิดแทนแรงงานมนุษย์และสัตว์ 2) มีการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิตโดยเกิดองค์กรรูปแบบใหม่และหน่วยผลิตที่ใหญ่ขึ้น แทนที่จะผลิตในบ้าน

หรือในบ้านของครอบครัวชาวนา ก็เปลี่ยนมาเป็นการผลิตในโรงงาน มีการแบ่งคนออกเป็นนายจ้างผู้จัดหาให้มีเครื่องจักรอันเป็นทุนในการผลิต และกรรมกรผู้ใช้แรงงานอีกฝ่ายหนึ่ง 3) มีการปรับปรุงในด้านการใช้วัตถุดิบ โดยเฉพาะมีการนำเอาโลหะและวัตถุเคมีมาใช้ในการผลิตอย่างมาก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2536 : 283-284 ; อ้างอิงมาจาก Landes. 1971 : 1-2 และ รอดูจิ หุตาคม. 2530 : 13) และเจตนาของการผลิตดังกล่าวเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่ามีการใช้ทุนเป็นจำนวนมากด้วย ฉะนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเกษตรกรรม แทนจะกล่าวได้ว่าต่างกันโดยสิ้นเชิง เพราะพลังในการผลิตของสังคม (the productive forces of society) ซึ่งได้แก่ความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยี ในวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรมพัฒนาออกไปห่างจากวิธีการผลิตแบบเกษตรกรรมมาก จนส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตเปลี่ยนแปลงไปด้วย คือ จากความสัมพันธ์ทางการผลิตที่จำกัดอยู่ในครอบครัวและชุมชน กลายเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ปรากฏในรูปองค์กรที่มีหน่วยผลิตที่ใหญ่ขึ้น หากการผลิตในโรงงาน กลุ่มคนที่ทำการผลิตมีความสัมพันธ์กันแบบนายจ้างกับลูกจ้าง คอยแทนกันด้วยเงินค่าจ้าง ความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุขเริ่มหายไป (Chen. 1980 : 125) แต่หากพิจารณาความสัมพันธ์ทางการผลิตในส่วนที่เป็นวิธีการผลิตเพื่อการค้าหรือผลิตเพื่อขายกับวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรม ในส่วนนี้ไม่ต่างกันมากนัก เพราะต่างก็เป็นวิธีการผลิตที่มีพื้นฐานมาจากทุนนิยมด้วยกัน (Gurley. 1988 : 32 ; วิทยากร เชียงกุล. 2533 : 68 ; ธรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2524 : 71) โดยวิธีการผลิตทั้งสองมีลักษณะร่วมกันที่สำคัญคือ เป็นการผลิตเพื่อหาการ แยกชนเป็นเจ้าของและความคุ้มครองการผลิต มีการผูกสิทธิต่อผลกำไรจากแรงงานเพื่อนำมาใช้ในการผลิตต่อไป (reproductions) ใช้ระบบเงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ส่วนลักษณะแตกต่างที่สำคัญ คือ การผลิตในรูปอุตสาหกรรมมักเป็นการผลิตที่ใหญ่กว่าการผลิตเพื่อขายทั่วไป มีการใช้เทคโนโลยีและปริมาณทุนในระดับสูง รวมทั้งมีการแบ่งงานกันทำที่ชัดเจนขึ้น ฉะนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตในวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ต่างไปจากวิธีการผลิตแบบการค้า จึงมีแนวโน้มว่าน่าจะอยู่ที่ระดับของการเอาเปรียบผูกสิทธิต่อผลกำไรเกินในการแบ่งสรร (distribution) ระหว่างเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตกับผู้ใช้แรงงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต กล่าวคือในวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรมระดับของการเอาเปรียบจะยิ่งมีมากขึ้น

สำหรับความหมายของ อุตสาหกรรม (industrial) ที่ใช้สื่อความหมายกันในประเทศไทย พระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การทำผลิตภัณฑ์ทุกชนิดไม่ว่าจะใช้เครื่องจักรหรือแรงงาน และให้หมายรวมตลอดถึงอุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมขนส่ง อุตสาหกรรมท่องเที่ยว และกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งจะได้มีพระราชกฤษฎีกาบัญญัติไว้เป็นการอุตสาหกรรม (ฉ้อทิพย์ ราชฤทธิ์นิม. 2532 : 2) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นที่ช่วยให้การอธิบายลักษณะการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่กล่าวข้างต้นมีความชัดเจนขึ้นอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1) เป็นการตีกรอบว่าขอบข่ายของอุตสาหกรรมนั้นครอบคลุมถึงอุตสาหกรรมประเภทใดบ้าง และ 2) เป็นการชี้ให้เห็นถึงเทคโนโลยีการผลิตว่าไม่จำกัดเฉพาะการผลิตด้วยเครื่องจักร แต่นับรวมถึงการผลิตที่ใช้แรงงานคนด้วย ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไทยในช่วงที่ทุนนิยมอุตสาหกรรมแผ่ขยายเข้ามาในประเทศไทย ผู้วิจัยจะใช้คำอธิบายของลักษณะการผลิตแบบอุตสาหกรรมในความหมายทั้งสองดังกล่าวข้างต้นเชื่อมโยงกัน เพื่อเป็นแนวทางในการหาข้อสรุป ซึ่งเป็นประเด็นหลักของการศึกษาครั้งนี้ว่า ท่ามกลางกระแสของทุนนิยมอุตสาหกรรมซึ่งมีลักษณะดังกล่าวจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา

การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต เพื่อการค้ามาสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรมได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจัง เมื่อประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504-2509) เป็นต้นมา ในช่วงเวลา 30 กว่าปีที่ผ่านมา ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาค่อนข้างมาก และพอจะกล่าวได้ว่ามีกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ หรือองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เข้ามาเกี่ยวข้องหลายประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาประเทศโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2) การย้ายแหล่งผลิตมาลงทุนในประเทศไทยของนายทุนต่างชาติ 3) การเติบโตของพ่อค้าคนกลางหรือนายทุนในชาติ 4) การแตกตัวของชาวนาและแรงงาน

1. การพัฒนาประเทศโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การมุ่งพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยการส่งเสริมให้มีการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรม ได้ปรากฏเป็นนโยบายของรัฐบาลมาตั้งแต่แผนพัฒนา ฉบับแรก โดยมีจุดมุ่งหมายและมาตรการส่งเสริม ดังนี้

แผนพัฒนา ฉบับที่ 1-2 (2504-2514) รัฐบาลให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า และส่งเสริมการใช้วัตถุดิบภายในประเทศ อุตสาหกรรมที่สำคัญได้แก่ กระดาษ น้ำตาล ประกอบรถยนต์ ยางรถยนต์ ซีเมนต์ แก้ว ยาสูบ รัฐบาลให้สิทธิพิเศษด้านภาษีและที่สำคัญคือรัฐบาลได้เริ่มลงทุนด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โดยเปิดโอกาสให้เอกชนลงทุนในกิจการเหล่านี้ได้ด้วย

แผนพัฒนา ฉบับที่ 3 (2515-2519) รัฐบาลให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมส่งออก อุตสาหกรรมขนาดย่อม และอุตสาหกรรมภูมิภาค โดยในขณะเดียวกันก็ยังคงให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า ประเภทของอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นในช่วงนี้ได้แก่ น้ำมันปิโตรเลียม น้ำมันพืช สิ่งทอ เหล็กเส้น ฝักรักษาป้องกัน โดยทั่วไปรัฐบาลเก็บภาษีนำเข้าสำหรับวัตถุดิบในอัตราสูงเพื่อสนับสนุนการใช้วัตถุดิบภายในประเทศ แต่ถ้าเป็นโครงการที่อยู่ภายใต้ที่ได้รับการส่งเสริม จะให้สิทธิพิเศษด้านภาษีอากรนำเข้าวัตถุดิบ เครื่องจักร อุปกรณ์ และยกเว้นภาษีเงินได้ในช่วงเวลาแรก ๆ

แผนพัฒนา ฉบับที่ 4 (2520-2524) อุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมช่วงนี้ได้แก่ อุตสาหกรรมขั้นพื้นฐานและอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงไปสู่ภาคอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมเหล็ก ปูน เยื่อกระดาษและกระดาษ มาตรการที่รัฐบาลใช้ในช่วงนี้คือ เพิ่มบริการในเรื่องการส่งเสริมการลงทุนให้สะดวกยิ่งขึ้น ให้ความสำคัญคุ้มครองอุตสาหกรรมชายฝั่งอัตราภาษีนำเข้าสำหรับสินค้าที่ผลิตได้ภายในประเทศ คุ้มครองราคาสินค้า ควบคุมการส่งออก และส่งเสริมการให้สินเชื่อระยะยาวมากขึ้น

แผนพัฒนา ฉบับที่ 5 (2525-2529) รัฐบาลเพิ่มแรงจูงใจทางเศรษฐกิจแก่อุตสาหกรรมส่งออกมากขึ้น โดยการพยายามลดอุปสรรคในการส่งออกต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประเทศให้กลายเป็นประเทศกึ่งอุตสาหกรรม ในขณะเดียวกันก็พยายามปรับปรุงอุตสาหกรรมขนาดย่อม

อุตสาหกรรมตามภูมิภาค อุตสาหกรรมพื้นฐาน ำให้พัฒนาขึ้นตามลำดับ มาตรการและนโยบายที่สำคัญในช่วงนี้คือ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนอกคั้งงานด้านเงินทุน การผลิต การจัดการ รวมทั้ง ะรับการส่งเสริมการลงทุนแก่อุตสาหกรรมที่ตั้งในกรุงเทพฯ และบริเวณพล

แผนพัฒนา ฉบับที่ 6 (2530-2534) ทิศทางการส่งเสริมอุตสาหกรรมตามแผน ฉบับนี้มาได้ เปลี่ยนไปจากเดิมมากนัก ยังคงำให้การส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งออก อุตสาหกรรม ขนาดย่อม อุตสาหกรรมภูมิภาค อุตสาหกรรมเกษตร แต่ได้เพิ่มอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ โดย เน้นผลิตอุปกรณ์โทรคมนาคม มาตรการและการส่งเสริมที่สำคัญได้แก่ การพัฒนาความสามารถ ผู้ประกอบการ การช่วยเหลือด้านการผลิต สนับสนุนสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ และให้สิทธิประโยชน์ใน การลงทุน

แผนพัฒนา ฉบับที่ 7 (2535-2539) อุตสาหกรรมเป้าหมายคือ อุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร อุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมท่องเที่ยว อุตสาหกรรม ภูมิภาค เพื่อให้เป็นเขตเศรษฐกิจใหม่ มาตรการส่งเสริมที่สำคัญได้แก่ พัฒนาศักยภาพให้ เพียงพอในการลงทุนของเอกชน พัฒนาลาดเงินตลาดทุนให้เป็นแหล่งเงินทุนของผู้ประกอบการ สนับสนุนการจัดทำสำนักงานตัวแทนการค้าของต่างประเทศในประเศไทย และการจัดตั้งองค์กร ทางการค้า และการลงทุนในระดับทวิภาคีและพหุภาคีสำหรับการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ (บรรณานุกรมเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. 2534 : 91-94, 108-109 ; 112-113 ; ศิววงศ์ จังคศิริ. 2535 : 61-66 ; กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2535 : 84-91)

ในขณะที่เดียวกันหากพิจารณาถึงนโยบายและการส่งเสริมด้านเกษตรกรรม ซึ่ง แทรกอยู่ในแผนพัฒนา แต่ละฉบับพบว่าเป็นความจงใจของรัฐบาลที่จะให้เกษตรกรหรือชาวนา เปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตคั้งนี้

แผนพัฒนา ฉบับที่ 1 (2504-2509) ส่งเสริมการผลิตพืชเศรษฐกิจอย่างอื่น นอกเหนือจากข้าว คือ ยางพารา ข้าวโพด ไม้สัก มันสำปะหลัง รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์

แผนพัฒนา ฉบับที่ 2 (2510-2514) เน้นการเพิ่มผลผลิต โดยรัฐบาลให้การ สนับสนุนด้านชลประทาน เผยแพร่วิทยาการแผนใหม่ จัดสรรที่ดิน ตลอดจนส่งเสริมในรูปแบบสหกรณ์ เพื่อให้เกษตรกรช่วยตัวเองได้

แผนพัฒนา ฉบับที่ 3 (2515-2519) เร่งรัดการผลิตสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออก มาตรการส่งเสริมที่สำคัญได้แก่ การกำหนดเขตการผลิตที่เหมาะสมกับท้องถิ่น จัดหาตลาด สนับสนุนด้านสินเชื่อ คำนวณวิจัยเพื่อให้ได้พืชผลที่หารายได้แก่เกษตรกร

แผนพัฒนา ฉบับที่ 4 (2520-2524) เน้นการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สามารถขยายการผลิตได้ เช่น ข้าวนาปรัง ข้าวโพด ถั่ว ข้าวฟ่าง อ้อย บอ และยางพารา รวมทั้งการผลิตที่ยังมีช่องทางการค้าได้อีก เช่น ปศุสัตว์ ประมงชายฝั่ง มะพร้าว ผักและผลไม้

แผนพัฒนา ฉบับที่ 5 (2525-2529) เน้นการเพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพการผลิตแทนการขยายพื้นที่ ส่งเสริมให้เอกชนลงทุนผลิตและพัฒนาเขตเกษตรก้าวหน้า เร่งผลิตให้สอดคล้องกับการส่งออกและใช้ภายในประเทศ กระจายการถือครองที่ดินของเกษตรกร รวมทั้งสร้างความเป็นธรรมในด้านราคาให้แก่ผู้ผลิตมากขึ้น

แผนพัฒนา ฉบับที่ 6 (2530-2534) แนวทางของรัฐบาลคือจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่และยังไม่ได้ใช้ประโยชน์มาใช้อย่างเหมาะสมให้เต็มที่ สนับสนุนการปลูกป่าและไม้เร็ว สนับสนุนการผลิตเพื่อขาย การรวมกลุ่มของเกษตรกร และการเชื่อมโยงการผลิตกับตลาด

แผนพัฒนา ฉบับที่ 7 (2535-2539) รัฐบาลสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร ปรับปรุงบริการด้านการเกษตรและสหกรณ์ เพื่อให้ถึงมือเกษตรกรอย่างแท้จริง ปรับปรุงการเพาะปลูกแบบผสมผสาน ถ่ายทอดวิทยาการที่จำเป็นแก่เกษตรกร ตลอดจนให้ความคุ้มครองแก่เกษตรกรรวมทั้งผู้คุมสมบูรณ์ เพื่อสงวนพื้นที่ไว้ใช้ทางการเกษตรเท่านั้น (อรรถิพย์ ราษฎร์นิยม, 2535: 192-195)

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีนโยบายอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมดังกล่าวข้างต้น ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการจำนวนมาก เช่น ทองโรจน์ อ่อนจันทร์ ได้วิจารณ์ไว้ในการศึกษาเรื่องนโยบายการพัฒนาชนบทกับความยากจนว่ารัฐบาลมีนโยบายพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 1 - 4 (2504-2524) เป็นจำนวนมาก ประกอบด้วยโครงการประเภทโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร เช่น ถนน การชลประทาน (capital intensive) โครงการส่งเสริมการเกษตรและวิชาการ (Labor intensive) โครงการประกันราคาสินค้าเกษตร โครงการปฏิรูปที่ดิน สหกรณ์การเกษตร

โครงการสร้างงานในชนบท ทองโรจน์ อ่อนจันทร์ วิเคราะห์ว่าเกือบทุกโครงการประสบปัญหา ตั้งแต่รัฐมีความสามารถในการจัดชลประทานน้อย พนักงานส่งเสริมการเกษตรมีไม่เพียงพอ การปฏิรูปที่ดินล่าช้า มีปัญหาในการประเมินราคาและจุดใจเจ้าของที่ดินรายใหญ่ให้ขาย รวมทั้งมีความยุ่งยากเพราะทักท้วงหลายหน่วยงาน การประกันราคาสินค้าเกษตรก็ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากพ่อค้าคนกลาง และสำหรับสินเชื่อเพื่อการเกษตรผู้ที่ได้ประโยชน์ คือ เกษตรกรรายใหญ่ที่มีฐานะดี ส่วนชาวนาจนจริง ๆ ที่เป็นชาวนาเช่าหรือรับจ้างไม่มีโอกาสได้รับการบริการเพราะไม่มีหลักทรัพย์ในการค้ำประกัน และธนาคารพาณิชย์เกรงหนี้สูญจึงปล่อยสินเชื่อให้กู้ต่ำ เพียงไม่เกินร้อยละ 2 - 5 ของเงินกู้ทั้งหมด โดยสรุปก็คือไม่ได้ช่วยให้เกษตรกรส่วนใหญดีขึ้นมากนัก (ทองโรจน์ อ่อนจันทร์. 2524 : 101-125)

แอนดรู เทอร์ตัน วิเคราะห์ไว้ในบทความเรื่องสถานการณ์ปัจจุบันในชนบทไทยว่า ตลอดระยะเวลาแห่งการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยสิ่งที่เกิดขึ้นคือ ประชากรจำนวนมากมีความยากจนสูงขึ้น รายได้ชนบทยิ่งห่างจากเมือง การถือครองที่ดินโดยการเช่ามีมาก นโยบายของรัฐบาลหลายประการล้มเหลวและไม่เกิดผลดีแก่เกษตรกร เช่น นโยบายราคาข้าว ควบคุมโดยเก็บค่าพรีเมียมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 เป้าหมายเพื่อลดราคาข้าวให้กับผู้บริโภค โดยจำกัดจำนวนการส่งออก เป็นการหาเงินจากผู้ส่งออก และแม้ในเวลาต่อมาจะหันมาช่วยชาวนา โดยกำหนดราคาประกันไว้สูง เช่น กำหนดราคาประกันไว้ตั้งแต่ 2,000 - 2,500 บาท แต่ปรากฏว่าจริงได้รับซื้อเพียงตั้งแต่ 1,300 บาท ซึ่งในที่สุดก็ยกเลิกไปครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2520 การจัดกลุ่มเกษตรกรก็เช่นเดียวกันในปี พ.ศ. 2516 ประเทศไทยมีกลุ่มสหกรณ์ที่รัฐจัดตั้งถึง 1076 แห่ง แต่มีสมาชิกที่เป็นชาวนาน้อยมาก ข้อมูลในปี พ.ศ. 2519 พบว่ามีสมาชิกที่เป็นชาวนาจริง ๆ เพียงร้อยละ 10 จากสมาชิกทั้งหมด 418,204 คน และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกประเภทอื่น ชื่อ ในส่วนของการถือครองที่ดินพบว่า 26 จังหวัดในภาคกลางมีอัตราถือครองที่ดินเช่าถึงร้อยละ 56 ในปี 2517 และในเขตเทศบาลพบว่ามีชาวนาเช่าถึงร้อยละ 90 และเช่าในอัตราสูงถึงร้อยละ 30-50 ของผลผลิต (แอนดรู เทอร์ตัน. 2525 : 73-81)

นอกจากนี้ยังมี บริษัท เบียมพจน์สานต์ และจำลอง อติกุล ได้วิเคราะห์ไว้ในเรื่อง วิเคราะห์แผนพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อใคร โดยบริษัท เบียมพจน์สานต์ ตั้งข้อสังเกตว่า ประการแรก

ยิ่งพัฒนายิ่งทรุด เพราะจากการประเมินแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4-5 แม้แต่สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็ยอมรับว่า แนวทางการพัฒนาที่ผ่านมาประเทศไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจรุนแรงในส่วนของชาวนาในชนบท นั่นคือความยากจนและการว่างงาน ธนาคารโลกจึงได้เปลี่ยนท่าทีทำให้ประเทศไทยเร่งดำเนินการใน 3 ด้าน คือ เร่งพัฒนาชนบทเพนใหม่ ช่วยเหลือพื้นที่ยากจน และเปลี่ยนแปลงนโยบายที่กระทบต่อส่วนรวมอย่างกว้างขวาง เช่น ปฏิรูปที่ดินให้เกิดความเป็นธรรม ประการที่สอง อุดมการณ์วางแผนของไทยไม่ได้เปลี่ยนแปลงที่พื้นฐาน เช่น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 มีการปฏิรูปพื้นฐานสร้างระบบเศรษฐกิจทุนนิยมสมัยใหม่ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 กระจายความเจริญสู่ภูมิภาค แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เน้นความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ กระจายการพัฒนาสู่ท้องถิ่นแต่ในทางปฏิบัติยังคงยึดหนทางทุนนิยมไม่เปลี่ยนแปลง ชนชั้นนายทุนจึงยิ่งรวยขึ้น ประการที่สามแผนเศรษฐกิจ กลไกตลาด และการพัฒนาแบบทุนนิยม โดยภาพรวมแผนของเราเป็น เครื่องมือของทุนนิยม ไม่อาจควบคุมเศรษฐกิจหรือแม้แต่จะชี้นำให้ เอกชนลงทุนพัฒนาใน เขตภูมิภาคล่างหลังได้เลย ทำให้เอกชนใช้เป็นเครื่องมือแสวงหากำไรสูงสุดของประเทศทุจริตทรัพยากรทุกประเภท รวมทั้งคนด้วย เพิ่งมายอมรับกันแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ว่าความเสื่อมทรามได้เกิดขึ้นทั่วทั้งชนบทและเมือง บริษัท เปี่ยมพงษ์สานต์ ชีวว่ารัฐบาลและสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ร่วมมือกันเป็นมิตรกับชนชั้นนายทุน ดำเนินการพัฒนาย่างเสรี โดยหวังว่าผลประโยชน์เหล่านี้จะตกมาถึงมือประชาชนบ้าง (บริษัท เปี่ยมพงษ์สานต์. 2524 : 101-125) ส่วนจำลอง อติกุล ได้ตั้งประเด็นว่าควรพิจารณา 3 ด้านคือ 1) เจตนาที่ปรากฏในแผนแต่ละฉบับเป็นอย่างไร 2) ความตั้งใจของรัฐบาลที่จะนำไปปฏิบัติ และ 3) ผลการพัฒนามากอยู่กับกลุ่มใดหรือใครได้ประโยชน์ ซึ่งพบว่าในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ข้อที่น่าสังเกตคือ รัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญกับการจ้างงานและการกระจายรายได้ นอกจากนั้น งบรายจ่ายด้านเกษตรกรรม รัฐบาลจ่ายไปเพียงร้อยละ 84 ในขณะที่จ่ายเงินเกินงบทางด้านอุตสาหกรรม โดยเชื่อว่าเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวแล้วจะหาประโยชน์ให้แก่ทุกคนในประเทศ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 ให้ความสำคัญ 2 อย่างคือ การพัฒนาคนและการพัฒนาภูมิภาค เขาตั้งข้อสังเกตว่า การคมนาคมรัฐบาลจัดไปไว้ เป็นอันดับหลังซึ่งนับเป็นเรื่องดี แต่ในส่วนของการจ่ายงบเกษตรยังคงต่ำกว่าเป้า และจ่ายงบอุตสาหกรรมสูงกว่าเป้าเหมือนเดิม ส่วนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 เหมือนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1

คือ สิบเอ็ดถึงมือเกษตรกรเพียงร้อยละ 10-15 ของประชากรทั้งหมด ถนน ไฟฟ้า น้ำสะอาด การศึกษาและสาธารณสุขประชาชนได้รับอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ที่ธนาคารโลกกำหนด และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 แม้รัฐบาลจะอ้างว่าเป็นแผนที่มุ่งสร้างความเป็นธรรมในสังคม เน้นการปรับปรุงนโยบายเศรษฐกิจหลายด้าน เช่น กระจายรายได้ คนว่างงาน ทรัพยากรเสื่อมโทรม ฯลฯ จาละง อติกุล วิเคราะห์ว่าแม้จะมีแนวทางใหม่แต่ก็ขาดการนำไปปฏิบัติ (จาละง อติกุล. 2524 : 154-179)

ในส่วนนี้หากหันไปพิจารณาถึงปรากฏการณ์ในประเทศเพื่อนบ้านของไทย เช่น มาเลเซีย ซึ่งเริ่มแผนพัฒนาฉบับแรกในปี พ.ศ. 2508 และอินโดนีเซีย ซึ่งเริ่มมีนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 พบว่าแนวทางของรัฐบาลและปัญหาที่ตามมาไม่แตกต่างจากของไทย กล่าวคือ เพื่อให้บริการอุปโภคบริโภคแก่ประชาชนไปสู่ความทันสมัย รัฐบาลได้ส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ มุ่งเพิ่มรายได้ประชาชาติเป็นสำคัญ ส่งผลให้ปัญหาต่าง ๆ ตามมาจำนวนมาก เช่น ประชากรอยู่แออัดในเมือง เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ เกิดการว่างงานและแรงงานไร้ฝีมือ ชาวนาทำตัวทันสมัยเลียนแบบการบริโภคของคนชั้นสูง ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดถูกใช้หมดไปอย่างรวดเร็ว अबดุลลาห์ (Abdullah) ผู้ซึ่งศึกษาเรื่องผลกระทบทางวัฒนธรรม - สังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมของมาเลเซีย ให้ความเห็นว่าปัญหาเหล่านี้แท้จริงแล้วเป็นผลอย่างหนึ่งที่รัฐบาลมุ่งหวังในโครงการ เพียงแต่ประหยชนำได้ตกแก่คนส่วนใหญ่ (Abdullah. 1980 : 136 - 137) อย่างไรก็ตามทั้งมาเลเซียและอินโดนีเซียก็เริ่มตระหนักถึงปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม และเริ่มที่จะแสวงหาแนวทางใหม่ที่จะช่วยให้ชาวนานับเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์มากขึ้น (Abdullah. 1980 : 135 - 147; Hadod. 1980 : 148 - 165)

กล่าวโดยสรุป นักวิชาการที่เสนอมาข้างต้นได้วิเคราะห์และมีความเห็นไปในทางเดียวกันว่า การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ของไทย เป็นแนวทางที่ผิดพลาดเป็นเครื่องมือช่วยให้นักนายทุนรวยขึ้น ได้ครอบครองปัจจัยการผลิตแทบทุกอย่าง ทั้งนี้เป็นเพราะรัฐบาลมีความลำเอียงในการใช้งบประมาณสนับสนุนด้านอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรม ให้ความสำคัญเฉพาะภาคโรงงานการผลิต และการแบ่งปันผลผลิตให้นักนายทุนเป็นฝ่ายได้เปรียบ ประกอบกับในช่วงนี้

เศรษฐกิจไทยได้ขยายฐานความสัมพันธ์กับระบบโลกต่อจากที่เคยเริ่มมาในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาริง
 แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น จึงกลายเป็นว่านายทุนต่างชาติเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่เอาเปรียบและดูดรีดส่วนเกินจาก
 ชาวนาโดยผ่านทางนายทุนในชาติ ชาวนาจึงยิ่งจนลงมากยิ่งขึ้น ในทางสังคมวิทยาได้มีคำอธิบาย
 ไว้ในทฤษฎีระบบโลก (world system theory) ก่อนข้างชัดเจนว่า ภายใตระบบเศรษฐกิจ
 ทุนนิยมโลกที่มีเพียงหนึ่งเดียว ได้ปรากฏเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่แบ่งงานกันหาระหว่าง
 ประเทศที่พัฒนาแล้วหรือที่เรียกว่าสังคมศูนย์กลาง (core societies) กับประเทศกำลังพัฒนา
 หรือที่เรียกว่าสังคมรอบนอก (periphery societies) ประเทศที่พัฒนาแล้วจะครอบงำ
 เศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา โดยแสวงหาผลประโยชน์และมุ่งหากำไรสูงสุดจากประเทศ
 กำลังพัฒนา เช่นเดียวกับที่ชนชั้นนายทุนในชาติเอาเปรียบชนชั้นกรรมมาชีพ (Brinkerhoff and
 White. 1985 : 570-571; Bollen and Appold. 1993 : 286) ระบบเศรษฐกิจแบบนี้
 ก่อให้เกิดการถ่ายเทความมั่งคั่งจากประเทศกำลังพัฒนาไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ระบบนี้ตั้งอยู่บน
 ความไม่เท่าเทียมกัน และหากจะมีการพัฒนาใดที่ทำให้คนจนดีขึ้น เล็กน้อย มักจะทำให้คนรวยดีขึ้น
 มาก (Lummis. 1992 : 24) นอกจากนี้แล้วทฤษฎีพึ่งพิง (dependency theory)
 ก็เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่พอจะอธิบายความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาว่ามีการเอาเปรียบและแสวง
 หาผลประโยชน์จากชนชั้นอื่นที่มีอิทธิพลเหนือกว่าในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับ
 สังคมโลก โดยทฤษฎีพึ่งพิงมุ่งอธิบายถึงสภาพความด้อยพัฒนา (underdevelopment) ที่ปรากฏ
 ในประเทศโลกที่สาม ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่การพึ่งพิงประเทศที่พัฒนาแล้วในด้านต่าง ๆ เช่น
 ทุน เทคโนโลยี การศึกษา ฯลฯ ว่าเกิดจากสาเหตุใด อังเดร กุนเดอร์ แฟรงค์ (Andre
 Gunder Frank) ผู้ซึ่งวางพื้นฐานแนวคิดนี้ได้ปฏิเสธความเชื่อใน 2 ประเด็นหลักของกระบวนการ
 การก้าวไปสู่ความทันสมัย (modernization) ที่อธิบายสาเหตุความด้อยพัฒนาในประเทศโลกที่
 สาม ประเด็นแรก ที่มองว่าการพัฒนามีทางเดินเป็นเส้นตรง (linear revolution) ฉะนั้น
 ความด้อยพัฒนาของประเทศโลกที่สามขณะนี้ เป็นเพราะยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น ซึ่งประเทศที่พัฒนา
 แล้วเคยประสบมาก่อน และในอนาคตประเทศโลกที่สามก็มีโอกาสที่จะพัฒนาไปสู่ความทันสมัยได้
 ถ้าหากได้เดินตามแนวทางของประเทศที่พัฒนาแล้ว แฟรงค์ กล่าวว่าไม่มีโอกาสที่จะเป็นเช่นนั้น
 ได้เลย เพราะประวัติศาสตร์ของประเทศโลกที่สามกับประเทศที่พัฒนาแล้วแตกต่างกัน กล่าวคือ

ประเทศที่พัฒนาแล้วไม่เคยมีอดีต เป็นอาณานิคมจึงมีโอกาที่จะพัฒนาและสะสมความมั่งคั่ง ส่วนประเทศโลกที่สามเคยเป็นอาณานิคมที่ถูกขูดรีดและเอาเปรียบมาโดยตลอด และจากกรณีของจีนและอินเดีย ก็ชี้ให้เห็นได้ว่าการพัฒนามาได้ดินเป็นเส้นตรง เพราะทั้งสองประเทศเคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน แต่ต้องมาค่อยพัฒนาลงเมื่อเข้าสู่ช่วงที่ตกเป็นอาณานิคม ประเด็นที่สองที่มองว่าความคืบหน้าของประเทศโลกที่สามเกิดจากองค์ประกอบภายใน (internal factors) เช่น การมีชนบทรบเร่เป็นส่วนใหญ่ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา การมีจำนวนประชากรมาก การลงทุนในประเทศน้อย ตลอดจนประชาชนขาดจิตสำนึกแรงจูงใจไม่สนใจพัฒนาการทำงาน แพร่งค์มีความเห็นเป็นทางตรงกันข้ามคือ เขาเชื่อว่าองค์ประกอบภายนอก (external factors) โดยเฉพาะการเข้ามามีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับภาษาได้ระบบทุนนิยมโลกของประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศโลกที่สามเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความคืบหน้า และนำไปสู่การพึ่งพิง โดยเขาอธิบายว่ากลไกที่ก่อให้เกิดสภาพดังกล่าว เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างเมืองศูนย์กลางกับเมืองบริวาร (metropolis-setellite relationship) ซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอาณานิคมและความสัมพันธ์นี้มันจำกัดอยู่เฉพาะระดับประเทศคือ ระหว่างประเทศมหาอำนาจ (เมืองศูนย์กลาง) กับประเทศอาณานิคม (เมืองบริวาร) แต่ความสัมพันธ์เชิงรูปธรรมจะปรากฏแผ่ขยายไปจนถึงเมืองภูมิภาคและท้องถิ่นของประเทศโลกที่สามด้วย ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าววางอยู่บนพื้นฐานของการกดขี่ขูดรีดและส่วนเกิน (วัตถุดิบ แรงธาตุ พืชผล กาโร) จากระดับหมู่บ้านไปสู่ระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับชาติ และสู่เมืองของประเทศศูนย์กลางตามลำดับ (So. 1990 : 91 - 97) อย่างไรก็ตามคำอธิบายดังกล่าวแม้จะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางแต่ก็ยังมีข้ออ่อนและได้รับการโต้แย้งในบางประเด็น เช่น การละเลยวิเคราะห์เรื่องชนชั้นในสังคม การไม่ได้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบภายในทั้ง ๆ ที่น่าจะมีส่วนอยู่บ้าง และการไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้ตามช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงไป (พิษณุ สุนทรารักษ์. 2531 : 13) ในเวลาต่อมานักคิดในสำนักพึ่งพิงหลายคนได้พยายามอธิบายเพิ่มเติมเพื่อแก้จุดอ่อนดังกล่าวสำหรับ เฟอร์นันโด เฮนรีเก คาร์โดโซ (Fernando Henrique Cardoso) ได้ปรับแนวทางการวิเคราะห์และมองปัญหาแบบใหม่ซึ่งค่อนข้างจะชัดเจนและสมบูรณ์ เขามองว่าสภาพความคืบหน้าและการพึ่งพิงมีสาเหตุมาจากการถูกกำหนดโดยองค์ประกอบภายนอก (ประเทศมหา

อำนาจทางเศรษฐกิจทั้งหลาย บริษัทลงทุนข้ามชาติ องค์การระหว่างประเทศ ฯลฯ) และโครงสร้างความสัมพันธ์ของชนชั้นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศที่ร่วมมือกัน ตลอดจนการกระจายขั้นตอนการผลิตไปยังประเทศโลกที่สามย่อมมีแน่นอน การลงทุนของบริษัทข้ามชาติจะดำเนินการโดยมีนายทุนในชาติและรัฐบาลของประเทศโลกที่สามร่วมด้วย แม้จะก่อให้เกิดการผูกขาดทางการผลิต สูญเสียทรัพยากรและปรากฏให้เห็นถึงการพึ่งพิง แต่การพัฒนาในประเทศย่อมเกิดขึ้น เช่นเดียวกัน (เป็นการมองการพึ่งพิงที่ควบคู่ความจริง) เพียงแต่ผลประโยชน์จากการพัฒนาดังลักษณะนี้ ทำหน้าที่จำกัดอยู่กับเฉพาะบางกลุ่ม บางชนชั้น ส่วนใหญ่ได้แก่ข้าราชการ นายทุนในชาติ และผู้มีกิจกรรมร่วมทั้งในและนอกประเทศ สำหรับชาวนาและแรงงานส่วนใหญ่แล้วพวกเขายังไม่ได้ประโยชน์เท่าไรนัก เพราะไม่ได้เป็นองค์ประกอบสำคัญของแนวร่วม เพื่อการพัฒนาในรูปแบบใหม่ของทุนนิยม (So. 1990 : 135 - 138 ; พิษณุ สุนทรารักษ์. 2531 : 26 - 31 ; อ้างอิงมาจาก Cadoso. 1973 : 7 - 16 และ Cadoso. 1978 : 22) หรือแนวร่วมที่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ได้เปรียบชนชั้นอื่น ฉะนั้นจะเห็นว่าท้ายที่สุดแล้วภายใต้การพัฒนาที่มุ่งสู่ความทันสมัยโดยการพัฒนาอุตสาหกรรม ชาวนาจะเป็นชนชั้นที่รองรับการเอาเปรียบและถูกกดขี่ ถูกรีดผลผลิตส่วนเกินจากชนชั้นอื่น ๆ ที่ขยายขอบเขตไปจนถึงในระดับทุนนิยมโลก

2. การลงทุนของบริษัทข้ามชาติในประเทศไทย

ด้วยบรรยากาศที่เอื้ออำนวยในการลงทุนและสิทธิประโยชน์ที่นักลงทุนจะได้รับ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา เช่น การมีแรงงานราคาถูก การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม สร้างสิ่งสาธารณูปโภคไว้รองรับ การควบคุมไม่ให้คนงานก่อความไม่สงบ และให้สิทธิประโยชน์ ดังปรากฏในพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2503 เช่น รัฐให้หลักประกันว่าจะไม่รื้อกิจการอุตสาหกรรมมาเป็นของรัฐ งดเก็บภาษีอากรขาเข้าสำหรับเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจการอุตสาหกรรม งดเก็บภาษีเงินได้ และอนุญาตให้นำเข้าเงินออกนอกประเทศได้ ส่งผลให้นักลงทุนต่างชาติย้ายแหล่งผลิตเข้ามาลงทุนในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก (Charoenloet. 1971 : 68 - 70; แอนส์ อูเทรชส์. 2525 : 145-153; กาซัย ลายสมิต. 2533 : 37-38 ; ฝรั่งค์ เพ็ชรประเสริฐ 2525 : 228-229 ; กองชัย อภิวัฒน์รังสรรค์. 2524 : 37) นักลงทุนต่างชาติหรือที่เรียกว่าบริษัทข้ามชาติได้ลงทุนใน

อุตสาหกรรมเกือบทุกรูปแบบ คือ 1) อุตสาหกรรมเพื่อพัฒนาสินค้าขั้นปฐม ได้แก่ เหมืองแร่ และผลผลิตเกษตรซึ่งเป็นวัตถุดิบของอุตสาหกรรม 2) อุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า ได้แก่ สินค้าแปรรูป ประเภทอาหาร เครื่องไฟฟ้า สินค้าในครัวเรือน และเครื่องจักรกลเกษตร 3) อุตสาหกรรมบริการเกษตร พาณิชยกรรมบริการบางจรรยาบรรณผลผลิตการเกษตร รวมไปถึงอุตสาหกรรมเกษตรเคมี 4) อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก เป็นอุตสาหกรรมที่เข้ามาลงทุนเพื่ออาศัยแรงงานราคาถูกเป็นหลัก เช่น สิ่งทอ แล้วส่งกลับไปยังประเทศอุตสาหกรรม (กาชัย ลายสมิต. 2533 : 108) ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของบรรษัทข้ามชาติที่มีต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมไทย และผลที่คนไทยส่วนใหญ่จะได้รับไว้วางงานหนึ่งได้แก่ แอนสท์ อุเทรชท์ ในเรื่องแรงงานราคาถูกในประเทศไทย กาชัย ลายสมิต ในเรื่อง เศรษฐกิจไทยในระบบทุนนิยม สุทธิ ประศาสน์เศรษฐ ในเรื่อง กานิดและลักษณะพิเศษของนายทุนอุตสาหกรรมไทย และกองชัย อภิวัฒน์รังสรรค์ ในเรื่องพัฒนาการบริษัทลงทุนข้ามชาติในประเทศไทย ดังนี้

แอนสท์ อุเทรชท์ วิเคราะห์ถึงปัจจัยดึงดูดและปัจจัยผลักดันเกี่ยวกับการโยกย้ายแหล่งผลิตมาลงทุนในประเทศไทยว่า ในทางแรกปัจจัยดึงดูดคือ นักการเมืองหันมาจับธุรกิจร่วมกับบรรษัทข้ามชาติ และบรรดานายหน้าทั้งหลายต่างหาหนทางดึงดูดนักลงทุนจากต่างประเทศ โดยการจัดตั้งอาณาเขตสำหรับผลิตและการค้าที่เรียกว่า เขตอุตสาหกรรม นิคมอุตสาหกรรม หรือเขตการค้าเสรี ซึ่งบริษัทต่างชาติสามารถผลิตสินค้าส่งตลาดโลกโดยเสียค่าเช่าจ้างต่ำ รวมทั้งค่าจ้างแรงงานต่ำและได้รับการปกป้องจากการก่อความไม่สงบจากกิจกรรมทุกรูปแบบ ส่วนอีกทางหนึ่งคือปัจจัยผลักดัน แอนสท์ อุเทรชท์ ชี้ว่าจริง ๆ แล้วบรรษัทเหล่านี้มีปัญหาเกี่ยวกับการผลิตในแหล่งผลิตเดิมอยู่ด้วย เช่น ถูกควบคุมในเรื่องการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรที่สูญเสียไป ค่าแรงสูงและต้องจ่ายเป็นค่าสวัสดิการแก่คนงาน การขึ้นราคาสินค้าก็ทำได้ลำบาก จึงหันมาลงทุนในประเทศไทยและประเทศโลกที่ 3 อื่น ๆ ดังนั้นการให้สิทธิประโยชน์ข้างต้น จึงกลายเป็นการเพิ่มกำไรให้กับบรรษัทข้ามชาติให้สูงขึ้นอีก (อุเทรชท์. 2525 : 145-153)

กาชัย ลายสมิต ได้ชี้ให้เห็นลักษณะการเอาเปรียบหรือการแสวงหาผลประโยชน์ของบรรษัทข้ามชาติไว้หลายลักษณะ ได้แก่ 1) การเคลื่อนย้ายขั้นตอนการผลิต บริษัทจะหาเฉพาะขั้นตอนที่ง่าย ๆ และใช้แรงงานมาก ส่วนการผลิตที่ทันสมัยยังคงตั้งอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว 2) บริษัทจะเข้าควบคุมการบริหารและงานขายการตลาด เพราะถึงแม้ทุนของบริษัทน้อยกว่า

ร้อยละ 50 (ตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมการลงทุน) แต่เป็นทุนใหญ่ ขณะที่ทุนไทยเป็นทุนแตกกระจาย

3) การร่วมกับทุนไทย กลุ่มคนไทยต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและสินค้าทุนจากบริษัทแม่ของบริษัทข้ามชาติ

4) การร่วมลงทุนกับกลุ่มคนไทยจริง ๆ แล้วเป็นการช่วยลดอัตราเสี่ยงที่เงินต้องลงทุน 100% ซึ่งเป็นประโยชน์ที่อยู่เบื้องหลังการร่วมทุนของบริษัทข้ามชาติด้วย (กองชัย ลายสึงค์, 2533 : 39, 52-53, 138-139)

สำหรับ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ กล่าวถึงนายทุนต่างชาติว่าขณะที่ระบบเศรษฐกิจไทยขยายตัวมากขึ้น การผลิตส่วนใหญ่ของอุตสาหกรรมแต่ละสาขาคงอยู่ในมือของบริษัทใหญ่ ๆ โดยเฉพาะบริษัทข้ามชาติ (transnational corporations) มากขึ้นทุกทีทำให้เป็นอุปสรรคปิดกั้นพัฒนาการในระดับสูงของนายทุนอุตสาหกรรมไทย เพราะบริษัทข้ามชาติเป็นผู้ผูกขาดเทคโนโลยี และช่องทางการตลาดในระดับโลก การพัฒนาอุตสาหกรรมไทยจึงต้องยอมปรองดองผลประโยชน์กับบริษัทข้ามชาติ ในการศึกษาถึงเหตุผลที่บริษัทไทยเข้าร่วมกับบริษัทข้ามชาติ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ พบว่า มีเหตุผลหลายประการ เช่น เห็นว่าอุตสาหกรรมที่ร่วมมือกันผลิตหวังพึ่งเทคโนโลยี ทุนและตลาดต่างชาติ หวังว่ารัฐบาลจะช่วยเหลือมากขึ้น และเป็นการขยายธุรกิจเดิม นอกจากนี้ เขายังได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่าการที่บริษัทไทยในประเศไทยมีความจำเป็นต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและการตลาดจากบริษัทข้ามชาตินั้นเป็นเครื่องชี้ชัดว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมมีลักษณะแบบพึ่งพา (dependent development) อย่างมาก เมื่อบริษัทเติบโตขึ้น การพึ่งพาจะขยายเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว (สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, 2525 : 249-255)

กองชัย อภิวัฒน์รังสรรค์ ให้ความเห็นในเรื่องการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติ ช่วง พ.ศ. 2503-ปัจจุบันว่า เป็นยุคทองของบริษัทข้ามชาติอย่างแท้จริง ในช่วง 20 ปีแรกเข้ามาดำเนินอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า ทำให้เศรษฐกิจไทยต้องพึ่งพิงการนำเข้า และทุกวันนี้บริษัทหันมาสู่อุตสาหกรรมส่งออก ซึ่งก็หมายความว่าเศรษฐกิจไทยกำลังเข้าสู่การพึ่งพิงการส่งออก ทั้งนี้เพราะบริษัทข้ามชาติเหล่านี้เข้ามาดำเนินธุรกิจอุตสาหกรรมเกือบทุกอย่าง

กองชัย อภิวัฒน์รังสรรค์ มองว่าการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติดังกล่าวนั้นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะในชนบทจะไม่สามารถหนีจากสภาพความล้าหลังไปได้เลย ซึ่งโดยนัยก็คือบริษัทเข้ามาเพื่อครอบงำทรัพยากร และไม่ได้ช่วยย้้าคนไทยเติบโตขึ้นเองได้ (กองชัย อภิวัฒน์รังสรรค์, 2524 : 37-44)

ข้อสรุปซึ่งเป็นประเด็นสำคัญจากการศึกษามาข้างต้นก็คือ มองว่าการเข้ามาลงทุนของบรรษัทข้ามชาติในประเทศไทย เป็นการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์และเอาเปรียบคนไทยโดยเฉพาะชาวนาที่เป็นชนชั้นล่างสุด และแนวโน้มนโยบายของรัฐบาลจะเปลี่ยนไปอย่างไร ผลักเพื่อทดแทนนำเข้าหรือผลิตเพื่อส่งออก บรรษัทข้ามชาติก็ยังคงเป็นผู้ผูกขาดความคุมการบริหารและการตลาดในการร่วมทุนกับนายทุนคนไทย ซึ่งหมายถึงการเป็นผู้รับประโยชน์สูงสุดด้วย ในความเห็นของผู้วิจัยว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา เป็นการขยายเครือข่ายของผู้ได้เปรียบชาวนาให้กว้างขวางออกไป ชาวนาต้องถูกขูดรีดหลายขั้นตอน

3. การเติบโตของพ่อค้าคนกลาง

ชนชั้นนายทุนของไทยในปัจจุบันเติบโตขึ้นมาจากพ่อค้าคนกลาง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน ในอดีตเคยส่งเงินกลับประเทศไปให้ญาติ ต่อมาหันมาลงทุนในประเทศไทยมากขึ้น นายทุนเหล่านี้หลายคนสะสมทุนได้มากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (จากการกักตุนสินค้ากึ่งการ) พวกเขาได้ตั้งธนาคาร บริษัทประกันภัย สมาคมการค้า ลงทุนในอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร เช่น น้ำตาล โรงสีข้าว โรงเลื่อย โรงงานทอผ้า บางคนเป็นนายหน้าให้บริษัทต่างชาติ หรือร่วมลงทุนกับบริษัทต่างชาติ (วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 68-69 ; ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2524 : 230-232) ฉะนั้นเมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนากับพ่อค้าคนกลาง เมื่อเข้าสู่ยุคทุนนิยมอุตสาหกรรม หลังปี พ.ศ. 2503 จะพบว่ามีความสัมพันธ์ที่ขยายวงกว้างตามไปด้วย

นักวิชาการหลายคนพยายามที่จะอธิบาย และให้ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตบางประการระหว่างชาวนากับนายทุนไทยไว้ดังนี้ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ เสนอไว้ในบทความทางวิชาการเรื่อง ธนาคารพาณิชย์ : ปลิงดูดเลือดสังคมไทย ได้ชี้ให้เห็นว่าธนาคารพาณิชย์ ทำหน้าที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) เป็นแหล่งดึงดูดเงินออมจากประชาชน 2) เป็นแหล่งเงินทุนสำหรับการประกอบการของเอกชน ครอบงำเงินฝากไปจัดสรรให้แก่ผู้ประกอบการต่าง ๆ ด้ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ กล่าวว่ากรรมการบริหารธนาคารพาณิชย์ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า นายทุนอุตสาหกรรม และเป็นนายธนาคารไปพร้อม ๆ กัน จึงกลายเป็นว่าการดำเนินธุรกิจธนาคารพาณิชย์เป็นการดึงเงินจากประชาชนมาลงทุนนั่นเอง จะมีอยู่เพียงส่วนน้อยที่จัดสรรกลับไปให้เกษตรกร

เช่น ระหว่างปี พ.ศ. 2512-2518 เกษตรกรได้รับการจัดสรรเงินกู้ส่วนนี้ เพียงไม่เกินร้อยละ 2-9 เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากการมุ่งนำเงินออกมาลงทุนด้านอุตสาหกรรมของกรมการบริหารธนาคารพาณิชย์แล้ว ธนาคารพาณิชย์ยังมองว่าถ้าให้เกษตรกรกู้เป็นการเสี่ยงต่อหนี้สูญและเป็นช่องทางที่ได้ผลตอบแทนต่ำด้วย ดังนั้น ธนาคารพาณิชย์จึงดูแลเหมือนมีหน้าที่ เพียงอย่างเดียวคือ ถ่ายเทเงินออกมาจากเกษตรกรในต่างจังหวัดเข้าสู่เมือง (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2519 : 237 - 258)

ปลาย่อ ชะนวนนท์ เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเติบโตของพ่อค้าคนกลาง โดยศึกษากรณีภาคเหนือ ข้อสรุปของเขาคือคล้ายกับของรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ คือ นายทุนของภาคเหนือในปัจจุบัน เติบโตมาจากพ่อค้าคนกลางเชื้อสายจีนในทศวรรษ 1960s เมื่อทุนนิยมการค้าและทุนนิยมอุตสาหกรรมแผ่ขยายเข้ามา พวกเขาไม่ค่อย ๖ พัฒนาตัวเองขึ้นทำธุรกิจงานบริษัท ธนาคาร และค่อย ๆ ขยายเครือข่ายเชื่อมกับส่วนกลางและต่างประเทศตามลำดับ สำหรับนายทุนหลังปี พ.ศ. 2503 เป็นยุคที่ชาวนาถูกพ่อค้าควบคุมมากขึ้น เพราะชาวนาเริ่มใช้วิธีการผลิตแผนใหม่ ใช้ปุ๋ย ทุนและเทคโนโลยี ชาวนาต้องผ่านการซื้อครีจากพ่อค้านายทุนหลายลักษณะ ตั้งแต่ต้องซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย และเครื่องทุ่นแรงการเกษตรในราคาแพง ถูกกดราคาผลผลิตให้ต่ำ และเสียดอกเบี้ยเงินกู้ ปลาย่อ ชะนวนนท์ วิเคราะห์ว่า ในที่สุดแล้วส่วนเกินเหล่านี้ก็จะถูกนำเข้าปทุมมา เวียนสร้างความเติบโตให้กับภาคการค้าและอุตสาหกรรมในเมือง เพราะบรรดาพ่อค้านายทุนเหล่านี้ล้วนมีธุรกิจตัวแทนอยู่หลายอย่างทั้งบริษัทและธนาคาร ที่กล่าวแล้วข้างต้น (ปลาย่อ ชะนวนนท์, 2530 : 98 - 113)

อัมมาร สยามวาลา อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับพ่อค้าคนกลางไว้บนผลงานทางวิชาการเรื่องเกษตรกรกับคนกลางว่า คนกลางเวลาซื้อก็กดราคาสินค้าของเกษตรกร แต่ถ้าขายปัจจัยการผลิต หรือสินค้าบริจจะตั้งราคาไว้สูง ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในสภาวะความยากจนตลอดเวลา ไม่มีโอกาสยกฐานะหรือขยายการเพาะปลูกเพราะไม่คุ้ม อัมมาร สยามวาลา ได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับนายทุนยุคใหม่ไว้หลายลักษณะ ได้แก่ 1) สินค้าที่มีปัญหาด้านการผลิตและแปรรูป เช่น ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง ชาวนาชาวไร่ดำเนินการได้เอง การผูกขาดจึงมีน้อย ชาวนาชาวไร่สามารถเลือกขายผู้ให้ราคาดี 2) สินค้าที่มีปัญหาเรื่องคุณภาพ

เช่น ยางพารา พ่อค้าคนกลางมีความชำนาญในการแยกแยะคุณภาพสินค้า จึงใช้เป็นช่องทางเอาเปรียบโดยการตีคุณภาพให้ต่ำกว่าปกติ แล้วซื้อในราคาถูกลง แต่ในขณะเดียวกันเนื่องจากชาวสวนยางมีรายได้น้อย การกู้ยืมเงินจากคนกลางจึงมีน้อย ทำให้สามารถเลือกขายพ่อค้าท้องถิ่นหรือโรงงานได้ตามที่เห็นสมควร 3) สินค้าที่ต้องผ่านอุตสาหกรรมแปรรูปขนาดใหญ่ เช่น ถั่วเหลืองและสับปะรด วิธีการที่โรงงานขอมาใช้คือหาสัญญาผูกมัดโดยการให้สินเชื่อบริษัทและจะขายคนอื่นไม่ได้ ซึ่งพบว่า โรงงานจะกดราคาและเอาเปรียบอย่างเต็มที่ 4) สินค้าที่เป็นวัตถุดิบป้อนโรงงานจำนวนมาก เช่น ไข่ วิธีการของโรงงานคือ แต่งตั้งพ่อค้าท้องถิ่นเป็นเอเยนต์และให้สินเชื่อก่อนให้เอเยนต์ขายอาหารเชื่อแก่ผู้เลี้ยงไข่อีกต่อหนึ่ง ขณะเดียวกันเอเยนต์ก็ผูกขาดการซื้อไข่จากเกษตรกร เป็นการเอาเปรียบเกษตรกรที่ซับซ้อนหลายชั้นหลายตอนทั้งขึ้นทั้งลง (อัมมาร สยามวาลา. 2529 : 89-120)

สรุป การเติบโตของพ่อค้าคนกลางในช่วงหลังปี พ.ศ. 2503 เป็นการสะท้อนภาพให้เห็นถึงการแตกตัวของพ่อค้าคนกลาง ทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง คือมีหลายกลุ่มและหลากหลายชั้น ดังนั้น เมื่อพิจารณาในแง่ความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนา จึงอาจมองว่าชาวนาได้มีความสัมพันธ์กับพ่อค้าคนกลางทั้งโดยตรงทางตรงและผ่านพ่อค้าคนกลางอื่น ๆ

4. การแตกตัวของชาวนาในชนบท

จากการที่รัฐบาลใช้แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็น เครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนสังคมไทยให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม ชักชวนให้บริษัทต่างชาติเข้ามาลงทุน เป็น จังหวะที่พ่อค้าคนจีน ซึ่งเคยทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคและปล่อยเงินกู้แก่ชาวนา ได้พัฒนาตัวเองขึ้นมาทำธุรกิจอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่จะรวมทุนกับบริษัทต่างชาติและจัดตั้งสถาบันการเงินในรูปแบบการพาณิชย์ เพื่อปล่อยเงินกู้และดึงเงินจากประชาชนมาทำธุรกิจไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งหากหันไปพิจารณาในส่วนของชาวนา การที่ชนชั้นพ่อค้านายทุนยิ่งเติบโตขึ้นมากเท่าไร โอกาสที่ชาวนาจะถูกเอาเปรียบต้องยากจนลงและล่มสลายที่ชาวนาค้นรณแตกตัวไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ก็ย่อมมีมากขึ้นด้วย ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ระหว่างสองชนชั้นต่างแปรผันไปในลักษณะที่เป็นปฏิภาคต่อกัน ซึ่งคำอธิบายในลักษณะนี้ จอห์น รัสกิน

(John Ruskin) เคยกล่าวไว้ในกฎทางเศรษฐกิจประการหนึ่ง สรุปได้ว่าศิลปะที่ทำให้คนกลุ่มหนึ่งเติบโตและร่ำรวยขึ้นก็คือศิลปะที่ทำให้คนอีกกลุ่มหนึ่งยากจนนั่นเอง (Lummis. 1992 : 26) สำหรับการแตกตัวของชาวนาไทยหลังปี พ.ศ. 2503 ได้มีการศึกษาและอธิบายไว้ ดังนี้

วีรพงษ์ รามางกูร ศึกษาไว้ในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1-4 ได้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรกรรมว่า การมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมและบริหารโดยพหุภาคมกภาคเกษตรกรรมไว้นั้น ให้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอาชีพ และการจ้างงานให้เกิดขึ้น ชาวนาสวนหนึ่งออกมาทำงานในภาคอุตสาหกรรม ในระยะแรก ๖ แรงงานเหล่านี้ก็ยังผูกพันอยู่กับภาคเกษตรกรรม เป็นการออกมาทำงานในโรงงานของสมาชิกบางคน พอถึงหน้านาช่วงปักดำหรือเก็บเกี่ยวก็กลับไปที่นา แต่ต่อมาแรงงานเหล่านี้ก็ถูกตัดขาดจากภาคเกษตรกรรมมากขึ้นทุกที เพราะความต้องการแรงงานในครัวเรือนสำหรับหาน้ำน้อยลง มีการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนและสัตว์ในเกือบทุกขั้นตอนของการผลิต ประกอบกับชาวนาต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทั้งค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการลงทุนในปัจจัยการผลิต และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบริโภคที่เปลี่ยนไป เป็นแรงผลักดันให้ชาวนาแตกตัวออกไปสู่อาชีพนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น (วีรพงษ์ รามางกูร. 2525 : 83-87)

แอนดรู เทอร์ตัน ได้วิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทไทย : การแยก การแตก และการรวม (differentiation, fragmentation, convergence) ในบทความเรื่องอำนาจท้องถิ่นและความแตกต่างทางชนชั้นในชนบทไว้ในลักษณะเดียวกันกับ วีรพงษ์ รามางกูร ว่าภายใต้การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชาวนาหรือผู้ผลิตรายย่อยที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตนั้นจะถูกดึงเข้าไปในวงจรสินค้าและการแลกเปลี่ยน ที่ทำให้ได้รับผลกระทบเลวร้าย ๖ ต้องสูญเสียอำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิตที่สำคัญ (ที่ดิน แรงงาน รวมทั้งสุขภาพและความชำนาญ เป็นต้น) และในขณะที่ปัจจัยการผลิตใหม่ (เงินทุน วัตถุดิบ พลังงาน เทคโนโลยี ข้อมูลสนเทศ การตัดสินใจ การขนส่ง การแปรรูป การเก็บสำรอง ฯลฯ) ตกเป็นของพ่อค่านายทุน จึงอาจกล่าวได้ว่าชาวนาได้กลายเป็นชนชั้นผู้ผลิตใหม่ที่ เป็นเสมือนแรงงานรับจ้าง นอกจากนั้นก็พบว่ายังเกิดการแบ่งแยกแนวใหม่ขึ้นอีกหลายแนว คือ แบ่งตามแขนงการผลิต ตามรูปแบบของกระบวนการแรงงาน ฯลฯ ผู้ผลิตแต่ละคนอาจมีหลาย

สถานภาพ กล่าวคือ อาจเป็นทั้งเจ้าของที่ดิน ทั้งผู้เช่าแบบจ่ายเงินหรือแบบกึ่ง (sharecropper/tenant) เป็นทั้งลูกจ้าง นายจ้าง พ่อค้ารายย่อยไปพร้อม ๆ กัน (แอนดรู เทอร์ตัน. 2533 : 39-40)

สมภพ มานะรังสรรค์ ได้กล่าวถึงการแตกตัวของชาวนาและแหล่งรองรับแรงงาน ชาวนาไว้ในบทความทางวิชาการเรื่องทางเลือกของแรงงานภาคเกษตรว่า ทางเลือกแรกของชาวนาคือ ทางเลือกในภาคเกษตรเอง กล่าวคือ เกษตรกรต้องหันไปทำการผลิตหลายชนิด (diversification) แทนการปลูกพืชชนิดเดียว (mono-culture) เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงและขยายแรงงานในเขตเกษตรกว้างหน้าพื้นที่ผลิตพืชเงินสด (cash crops) เช่น อ้อย สับปะรด ยางพารา ซึ่งแต่ละปีจะรองรับแรงงานได้ประมาณ 150,000-200,000 คน ทางเลือกต่อมา คือ การขายแรงงานนอกภาคเกษตร โดยมีแหล่งรองรับการจ้างงานในโครงการของรัฐ (กสช. ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518) นอกจากนั้นชาวนายังไปขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนไปขายแรงงานในต่างประเทศ สมภพ มานะรังสรรค์ วิเคราะห์ถึงโครงการของรัฐว่ารองรับแรงงานได้น้อยมากนัก ส่วนการจ้างงานในโรงงานอุตสาหกรรมนายจ้างก็มักจะเอาเปรียบ ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของ วรวิทย์ เจริญเลิศ เรื่องการแตกตัวของแรงงานในบทความทางวิชาการเรื่อง เศรษฐกิจไทยในระบบเศรษฐกิจโลก และบริษัท เปี่ยมพงษ์สานต์ เรื่อง การขยายตัวของชนชั้นแรงงานรับจ้างในชนบท ในบทความทางวิชาการเรื่องการพัฒนาชนบท การปฏิรูปที่ดิน และปัญหาแรงงานชนบท กล่าวคือ ทั้งสองคนให้ข้อสรุปว่า โครงการของรัฐส่วนมากมีปัญหา กรณีโครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) หน่วยงานของรัฐมีแนวโน้มจะใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงาน จ้างงานระยะสั้น ส่วนการปฏิรูปที่ดินรัฐบาลไม่ได้สนับสนุนอย่างจริงจัง องค์การปฏิรูปามีประสิทธิภาพ กลุ่มเจ้าของที่ดินรายใหญ่เป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมือง สำหรับการจ้างงานในโรงงานนายจ้างก็หันมาจ้างงานแบบชั่วคราวระยะสั้น เหม่งจ่าย หรือจ้างผลิตแบบรับช่วงแทนการจ้างแบบถาวรที่นายจ้างต้องเสียค่าจ้างและสวัสดิการแก่คนงาน ส่งผลให้แรงงานรับจ้างซึ่งส่วนใหญ่คือ ผู้ที่มีพื้นฐานจากชาวนาที่แตกตัวมาไม่มีความมั่นคงในอาชีพและมีสภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น (สมภพ มานะรังสรรค์. 2534 : 74-84 ; วรวิทย์ เจริญเลิศ. 2534 : 41-43 ; บริษัท เปี่ยมพงษ์สานต์. 2535 : 210-220)

สรุป จากการศึกษาและคำอธิบายของนักวิชาการข้างต้น กล่าวได้ว่า ผลการพัฒนาประเทศโดยมุ่งสร้างความเติบโตด้านอุตสาหกรรม ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวนาไทยในช่วง 30 กว่าปีที่ผ่านมาคือ การแตกตัวของชาวนาไปสู่การรับจ้างในสาขาอาชีพอื่น ๆ มากขึ้น ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาในสังคมยุคหลังปี พ.ศ. 2503 จึงหลากหลายและซับซ้อน เป็นความสัมพันธ์ที่ชาวนาค่อย ๆ สูญเสียอำนาจในการเป็นเจ้าของและควบคุมปัจจัยการผลิต ชาวนามีสิทธิในการกำหนดว่าตนเองจะได้รับการแบ่งปันจากการผลิตเท่าไร ชนชั้นพ่อค่านายทุนจะเป็นผู้กำหนด ซึ่งแน่นอนว่าโดยธรรมชาติ พ่อค่านายทุนย่อมหวังกำไรสูงสุด และการได้มากก็คือการโยกบังมูลค่าส่วนเกินจากแรงงานชาวนานั่นเอง ในส่วนนี้ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เคยอธิบายไว้ในเรื่อง "การสะสมทุนเบื้องต้น" (primary accumulation) ว่าเมื่อเศรษฐกิจของสังคมได้พัฒนาการมาถึงช่วงก่อนวิถิการผลิตแบบทุนนิยม ชาวนาจะถูกแยกออกจากที่ดิน กลายเป็นแรงงานรับจ้าง เนื่องจากการผลิตขนาดย่อมของชาวนาแต่เดิมได้เปลี่ยนเป็นโรงงานขนาดใหญ่ที่ใช้เทคโนโลยีที่เหนือกว่า โดยนายทุนจะเป็นผู้ครอบครองและควบคุมปัจจัยการผลิตแทน (Marx, 1982 : 637) ผู้วิจัยเห็นด้วยกับการวิเคราะห์ของนักวิชาการที่ได้ประมวลมาข้างต้น เพราะหากพิจารณาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535-2539) ก็พบว่ารัฐบาลก็ยอมรับว่าการพัฒนาที่ผ่านมาได้สร้างสิ่งเหล่านี้ให้เกิดขึ้นจริง รัฐบาลจึงกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะต้องให้การดูแลเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในเรื่องการกระจายรายได้ คือ เกษตรกร ผู้ประกอบการขนาดเล็ก และธุรกิจรายย่อย ลูกจ้างภาคเกษตร ลูกจ้างเอกชนที่มีรายได้โดยรวมอยู่ด้วย (ธนาคารไทยพาณิชย์, 2534 : 3)

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาหลังปี พ.ศ. 2503

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาหลังปี พ.ศ. 2503 ได้เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงหลังสนธิสัญญาเบาริง อีกระดับหนึ่ง เป็นผลมาจากการที่สังคมชาวนาได้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงหลายกระบวนการ เริ่มตั้งแต่ การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอุตสาหกรรมตามที่รัฐบาลต้องการ การหลั่งไหลเข้ามาลงทุนในกิจการ อุตสาหกรรมและการค้าของบรรษัทต่างชาติ การเติบโตและพัฒนาตัวเองมาหาธุรกิจธนาคารและ ร่วมหุ้นกับชาวต่างชาติของพ่อค้าคนกลางเชื้อสายจีน จนกระทั่งถึงการแตกตัวของชาวนาเป็น แรงงานรับจ้างในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ซึ่งจะเห็นว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ล้วนสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาหลังปี พ.ศ. 2503 ทั้งสิ้น แต่อย่างไร ก็ตามการทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาก็ยังสามารถพิจารณาได้จากสภาพ ของปัจจัยการผลิต และโครงสร้างทางชนชั้น ดังนี้

1. ปัจจัยการผลิต

สภาพปัจจัยการผลิตของชาวนาหลังปี พ.ศ. 2503 เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่าง เห็นได้ชัด สืบเนื่องจากคณะผู้เชี่ยวชาญของธนาคารโลก ซึ่งได้เข้ามาศึกษาสภาวะเศรษฐกิจไทย ตามคำเชิญของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ชี้แนะแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยแก่ รัฐบาลว่า ด้านเกษตรกรรมควรขยายการชลประทานให้กว้างขวางเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่ ควรจัด ให้มีการวิจัย ส่งเสริมการเกษตร การให้การศึกษและบริการเกี่ยวกับการเกษตรแก่ประชาชน ส่งเสริมการใช้ปุ๋ย และการใช้เทคนิคสมัยใหม่ รวมทั้งแนะนำให้ชาวนาไทยเปลี่ยนจากการปลูกข้าว อย่างเดียวมาปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างอื่น เช่น ข้าวโพด และมันสำปะหลัง (ธนาคารระหว่าง ประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ. 2503 : จ-ฉ, 4-9, 80-83) ซึ่งรัฐบาลได้นำมา เป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในเวลาต่อมา

1.1 ที่ดิน

สภาพที่เกษตรกรทุกคนมีที่ดิน เป็นของตนเองเริ่มไม่ เป็นความจริงมากขึ้นทุกที สืบเนื่องมาจากสาเหตุที่สำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรกเป็นเพราะที่ดินมีจำกัดใน ขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้พื้นที่ที่ถือครองต่อบุคคลและต่อครอบครัวน้อยลง เช่น ในปี พ.ศ. 2496 ที่ดินถือครองเพื่อการเกษตรในเขตภาคกลางมี 3 ใน 4 ของพื้นที่ทั้งหมด เกษตรกรถือครอง 26.4 ไร่ต่อครอบครัว ได้ลดลงเหลือ 21 ไร่ต่อครอบครัว ในปี พ.ศ. 2511 ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้รวมถึงพื้นที่ปลูกข้าวโพดแล้วด้วย (เอื้อมพร วงศาโรจน์. 2522 : 50-51

อ้างอิงมาจาก James C. Ingram. 1971 ; Yataka Harada. 2533 : 47) ประการที่สอง เป็นเพราะเกษตรกรต้องสูญเสียที่ดินให้กับธุรกิจภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ของนายทุน และการสร้างสิ่งสาธารณูปโภค ตั้งแต่ท่าถนน นิคมอุตสาหกรรม สนามกอล์ฟ โรงแรม รีสอร์ท และฟาร์มขนาดใหญ่ (big agri - businesses) ซึ่งจากการศึกษาเรื่องวิกฤติการณ์ที่ดิน เกษตรกรรมในยุคที่ดินมีราคาแพง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ของ พรจ เติมวารี พบว่า การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินเกิดขึ้นในทุกภาคของประเทศ กรณีสนามกอล์ฟ ซึ่งมีจะใช้ที่ดินเพื่อบริการอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย เช่น โรงแรม ศูนย์กีฬา และสวนเกษตร โดยเฉลี่ยใช้พื้นที่ประมาณ 1,000-2,000 ไร่ ในปี พ.ศ. 2530 มี 60 สนาม เพิ่มขึ้นเป็น 182 สนาม ในปี พ.ศ. 2534 สำหรับนิคมอุตสาหกรรมแต่ละแห่งใช้พื้นที่กว่า 1,000 ไร่ ในปี พ.ศ. 2534 มีประมาณ 11 แห่ง ส่วนการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ พรจ เติมวารี ให้ข้อมูลว่าบริษัทเอกชนจะทำการกว้านซื้อที่ดินบริเวณชายฝั่งทะเล เพื่อเพาะเลี้ยงกุ้งประมาณ 500-5,000 ไร่/บริษัท เช่น บริษัทนิคอร์คอะควา แคว้นกว้านซื้อที่ดินหิซะลาจำนวน 5,000 ไร่ บริษัทนเคเรือเจริญโภคภัณฑ์ซื้อที่ดินในจังหวัดเพชรบุรี 300 ไร่ ชุมพร 850 ไร่ สุราษฎร์ธานี 750 ไร่ นครศรีธรรมราช 3,200 ไร่ ปัตตานี 257 ไร่ และสงขลา 500 ไร่ รวมทั้งสิ้น 5,057 ไร่ (พรจ เติมวารี. 2534 : 100-101) จะเห็นว่าเป็นพื้นที่มหาศาลที่ชาวนาต้องสูญเสียที่ดินไป ซึ่งนั่นก็ย่อมหมายถึงว่าชาวนาต้องสูญเสียความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตไปให้นายทุน และนายตัวเองเข้าไปสู่ความสัมพันธ์ทางการผลิตใหม่ที่นายทุนจะเป็นฝ่ายกำหนดว่าจะให้ทำการผลิตอะไร และจะได้รับส่วนแบ่งจากการผลิตอย่างไรมันเอง

1.2 ทุน

ทุนในที่นี้หมายถึง เงินทุนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตภาคเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม พบว่าในส่วนที่เกษตรกรลงทุนผลิตเอง เกษตรกรอาศัยแหล่งเงินทุนในระบบและนอกระบบคหภาพรวม ดังนี้

ตาราง 5 แหล่งเงินทุนและสินเชื่อของชาวนานาปรามทั่วประเทศ (หน่วย : พันล้านบาท)

แหล่งเงินทุน	ยอดสินเชื่อ	ร้อยละของครัวเรือนที่กู้	
		2528	2531
นอกระบบ	15.4	49.00	41.4
ในระบบ			
- ธนาคารพาณิชย์	57.1	7.50	9.8
- ธกส.	26.3	43.50	48.8
- อื่น ๆ	1.3	n.a	n.a

ที่มา : (เรลิต ปันเปี่ยมรัชฎ์, 2534 : 50)

ข้อมูลข้างต้นให้คำอธิบายในระดับหนึ่งว่า ประการแรก จำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่กู้เงินมาลงทุนจากแหล่งเงินทุนนอกระบบคือจากญาติพี่น้องและนายทุนท้องถิ่นจากปี พ.ศ. 2528 ได้ลดลงร้อยละ 7.6 เมื่อถึงปี พ.ศ. 2531 โดยเกษตรกรหันมาใช้แหล่งเงินกู้จากธนาคารพาณิชย์ และ ธกส. เพิ่มขึ้นแทน ประการที่สอง ยอดสินเชื่อที่เกษตรกรได้รับมาจากแหล่งเงินทุนในระบบมากกว่านอกระบบ คือ จากในระบบรวม 84.6 พันล้านบาท ขณะที่นอกระบบเพียง 15.4 พันล้านบาท

หากพิจารณากันในรายละเอียด พบว่า จริง ๆ แล้วภาคเกษตรกรรมได้รับการปล่อยเงินกู้จากแหล่งเงินกู้ในระบบน้อยมาก เป็นเพราะการเกรงหนี้สูญ เช่น กรณี ธนาคารพาณิชย์ ในช่วงปี พ.ศ. 2512-2518 ปล่อยเงินกู้ให้แก่ภาคเกษตรกรรมสูงสุดไม่เกินร้อยละ 2.9 ใน

ขณะที่ปล่อยเงินกู้ให้แก่ภาคอุตสาหกรรมถึงร้อยละ 13.5-19.9 ของยอดเงินที่สินเชื่อทั้งหมด (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. 2519 : 249 อ้างอิงมาจากธนาคารแห่งประเทศไทย) สำหรับ แหล่งเงินทุนในระบบก็เช่นเดียวกัน นายทุนท้องถิ่นเกรงหนี้สูงจะยอมปล่อยเงินกู้เมื่อมีที่ดินมาเป็น หลักทรัพย์ค้ำประกันหรือถ้าไม่มีที่ดินมาค้ำประกันก็จะคิดอัตราดอกเบี้ยที่แพง เช่น ในภาคกลาง ประมาณร้อยละ 2 ต่อเดือน อีสานร้อยละ 5 ต่อเดือน หรือโดยทั่วไปประมาณร้อยละ 30-60 ต่อปี (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2535 : 18)

สรุป ในขณะที่รัฐบาลพยายามเปลี่ยนแปลงให้สังคมไทย เปลี่ยนไป เป็นสังคมอุตสาหกรรม มีรูปแบบการผลิตที่ก่ออาศัยเงินทุนสูง แต่ชาวนาขาดแคลนเงินทุนที่จะดำเนินการ ในการพึ่งพา แหล่งเงินกู้ ชาวนาได้รับการจัดสรรเงินกู้ค่อนข้างน้อย เพราะทั้งแหล่งเงินทุนในระบบและนอก ระบบต่างมองว่าภาคเกษตรกรรมผลตอบแทนต่ำและอาจเกิดหนี้สูงได้มาก ผู้วิจัยจึงเห็นว่าความ เสียเปรียบในการผลิต ชาวนาเสียเปรียบขั้นต้นายทุนตั้งแต่ยังไม่ได้เริ่มทำการผลิตด้วยซ้ำ

1.3 แรงงาน

แรงงานเกษตรกรในช่วงปี พ.ศ. 2503 ประเทศไทยมีในอัตราที่สูง โรเบิร์ต เจ. มัสคัต (Robert J. Muscat) รายงานไว้ในการศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาในประเทศไทยว่า ในปี พ.ศ. 2503 แรงงานในภาคเกษตรมีถึงร้อยละ 82 ในขณะที่ภาคบริการและอุตสาหกรรม มีเพียงร้อยละ 14 และ 4 ตามลำดับ (Muscat. 1966 : 179) แต่ในเวลาต่อมาแนวโน้มว่า เกิดการแตกตัวสูง และกระจายไปอยู่ตามเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ ดังนี้

ตาราง 6 การกระจายของแรงงานตามเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ ตั้งแต่ก่อนแผนฯ 1 - 6

(หน่วย : ล้านคน)

แผน/ปี พ.ศ.	เกษตรกรรม	อุตสาหกรรม	พาณิชยกรรม	บริการ	อื่น ๆ	รวม
ก่อนแผนฯ 1 (2503)	11.33	0.41	0.78	0.65	0.59	13.77
แผนฯ 2 (2513)	13.20	0.68	0.87	1.18	0.71	16.65
แผนฯ 3 (2518)	13.27	1.36	1.38	1.52	0.66	18.18
แผนฯ 4 (2522)	15.02	1.72	1.74	1.81	0.93	21.23
แผนฯ 5 (2528)	17.67	2.06	2.36	2.43	1.32	25.85
แผนฯ 6 (2532)	20.40	2.77	2.92	2.96	1.56	30.61

ที่มา : (ரசลิต บันเปียมรัษฎ์. 2534 : 7)

หากจะพิจารณาแง่การรองรับแรงงานเกษตรกรจากสาขาอาชีพอื่น จะเห็นว่าแม้การพัฒนาประเทศไปสู่สังคมอุตสาหกรรมจะผ่านมาจนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 โครงสร้างแรงงานภาคเกษตรกรรมก็ไม่ได้ลดน้อยลงในระดับที่น่าพอใจ กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2503 มีแรงงานภาคเกษตรกรรม 11.33 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 82.2 ของแรงงานทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2532 มีแรงงานภาคเกษตรกรรม 20.40 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 66.6 ลดลงร้อยละ 15.6 พอจะเป็นเครื่องชี้ว่าสาขาอาชีพนอกภาคเกษตรไม่ได้รองรับแรงงานเกษตรกรไปมากนัก ซึ่งสอดคล้องกับที่ บัณฑิตย ธรรมศิริรัตน์ ได้กล่าวถึง การลงทุนกรณของชาวต่างชาติที่มีผลต่อการจ้างงานในลักษณะการผลิตแบบอุตสาหกรรม ไว้ในโฉมหน้าแรงงานไทยว่า การลงทุนของชาวต่างชาติ 1 ล้านบาท ก่อให้เกิดการจ้างงานเพียง 7.02 คน กล่าวคือไม่ถึง 8 คน (บัณฑิต ธรรมศิริรัตน์. 2534 : 30)

นอกจากนั้นแล้ว จากการสำรวจบุคคลในวัยทำงานของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2533 พบว่า ในจำนวนประชากรทั้งหมด 55 ล้านคน มีผู้อยู่ในวัยทำงานเพียง 28.2 ล้านคน และส่วนใหญ่อยู่นในชนบท ซึ่งสอดคล้องกับแรงงานในภาคเกษตรกรรมข้างต้น สภาพแรงงานเหล่านี้มีลักษณะต่อเนื่อง กล่าวคือในช่วงต้นฤดูหนาว (กรกฎาคม-สิงหาคม) มีแรงงานทนายถึงร้อยละ 94 แต่บางช่วง เช่น ช่วงเก็บเกี่ยว (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม) แรงงานทนายมีเพียงร้อยละ 8.5 เท่านั้น (สมภทิ ธาทรชัญญ์. 2535 : 26) ซึ่งพอจะคาดเดาได้ว่าแรงงานในส่วนที่นอกเหนือจากภาคเกษตรกรรม คือ แรงงานในสาขานอกภาคเกษตรกรรม (อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม บริการและอื่น ๆ) และแรงงานที่หายไปในบางช่วงของฤดูหนาวจำนวนหนึ่งคงอพยพไปทำงานในสาขานอกภาคเกษตรกรรมดังกล่าวเช่นเดียวกัน จากการศึกษาของสมภทิ มานะรังสรรค์ ในเรื่อง ทางเลือกของแรงงานในชนบท พบว่า มีจำนวนแรงงานที่เดินทางไปขายแรงงานถึงต่างประเทศ เช่น ซาอุดีอาระเบีย ลิเบีย อิรัก คูเวต บาร์เรน สิงคโปร์ มาเลเซีย บรูไน ในช่วงปี พ.ศ. 2527-2529 มีประมาณ 300,000 คน และมีแรงงานทนายในโครงการสร้างงานในชนบทของรัฐบาล (กสช.) ระหว่างปี พ.ศ. 2523-2530 ประมาณ 1,000 กว่าคน โดยในปีแรก ๆ คือปี พ.ศ. 2523 และ 2524 มีแรงงานเข้าร่วมถึง 3,754 คน และ 4,085 คน ตามลำดับ และลดลงเรื่อย ๆ จนถึงปี พ.ศ. 2530 ลดลงเหลือ 1,061 คน (สมภทิ มานะรังสรรค์. 2534 : 91-92) ซึ่งในส่วนนี้เป็นเพราะโครงการ กสช. มีแนวโน้มว่าจะใช้เครื่องจักรกลมากขึ้น

สรุป แรงงานชาวนาในช่วงหลังปี พ.ศ. 2503 มีการแตกตัวและกระจายไปสู่สาขาอาชีพอื่นนอกภาคเกษตรกรรม แต่อย่างไรก็ตาม สาขาอาชีพอื่นโดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมก็ไม่ได้รองรับแรงงานภาคเกษตรกรรมมากนัก จนส่งผลให้แรงงานเกษตรกรรมส่วนหนึ่งต้องเดินทางไปขายแรงงานในต่างประเทศ

1.4 เทคโนโลยี

การผลิตในช่วงหลังปี พ.ศ. 2503 ซึ่งเป็นการผลิตที่เน้นอุตสาหกรรมนั้น ผู้ผลิตต้องใช้เทคโนโลยีในระดับที่สูงขึ้น และเทคโนโลยีดังกล่าวล้วนได้รับการถ่ายทอดมาจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ผู้ผลิตคนไทยต้องซื้อมาด้วยราคาแพง ในขณะที่ผลิตทางการเกษตร เมื่อผลิตแล้วกลับถูกกำหนดให้ขายในราคาถูก (Yotaka Harada. 2533 : 42, 108-109)

วิทยากร เชียงกุล ศึกษาเรื่องพัฒนาการทุนนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2503-2523 พบว่า ชาวนาภาคกลางของไทยและทั่วประเทศมีการใช้เทคโนโลยีในการผลิตที่ทันสมัย เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ในปี พ.ศ. 2506 พาร์มที่มีการใช้แทรกเตอร์มีร้อยละ 14.2 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 59.2 ในปี พ.ศ. 2521 การใช้น้ำในปี พ.ศ. 2506 มีร้อยละ 5.4 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 57.9 ในปี พ.ศ. 2521 นอกจากนั้นยังพบว่า มีการใช้เทคโนโลยีหลายชนิดเพิ่มขึ้นหลังจากได้ผ่านมาช่วงเวลาหนึ่ง เช่น ประมาณปี พ.ศ. 2519 นอกจากมีการใช้แทรกเตอร์และน้ำขุดแล้ว ยังพบว่า มีการใช้เทคโนโลยีชนิดอื่นเพิ่มขึ้นอีกหลายชนิด เช่น เครื่องสูบน้ำ เครื่องสี เครื่องนวดข้าว กังหันลม เครื่องพ่นยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น (วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 88-89)

หากพิจารณาในการผลิตภาคอุตสาหกรรมบ้าง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรายงานว่า การลงทุนประเภทเครื่องจักรนำเข้าจากต่างประเทศในปี พ.ศ. 2529 มีจำนวนร้อยละ 17.2 ของการลงทุนรวม เพิ่มเป็นร้อยละ 26.5 ในปี พ.ศ. 2536 โดยที่การลงทุนในเครื่องจักรที่ผลิตได้ในประเทศกลับน้อยลงคือ ร้อยละ 23.4 ในปี พ.ศ. 2529 เป็นร้อยละ 21.2 ในปี พ.ศ. 2536 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2536 : 10) ซึ่งข้อมูลดังกล่าวข้างต้นพอจะมีคำอธิบายได้อย่างน้อย 3 ประการ ว่าทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ประการแรก อาจเป็นได้ว่าเพราะเทคโนโลยีจากต่างประเทศมีประสิทธิภาพที่สูงกว่าที่ผลิตในประเทศ ประการที่สอง อาจเป็นได้ว่าบริษัทต่างชาติซึ่งคุมระบบบริหารและเครือข่ายการตลาดในบริษัทที่ร่วมทุนกับนายทุนไทยมีนโยบายที่จะซื้อเทคโนโลยีจากบริษัทในเครือของตนเองที่อยู่ในต่างประเทศ และประการที่สาม อาจเป็นเพราะบริษัทที่ลงทุนในเครื่องจักรต่าง ๆ ได้รับสิทธิในการนำเข้าเครื่องจักรโดยไม่ต้องเสียภาษี แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อวิถีการผลิตของคนไทย คือ การผลิตที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีจากประเทศที่พัฒนาแล้ว และตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ประเทศผู้เป็นเจ้าของเทคโนโลยีกำหนด มิ่งสรรพ สันติกาญจน์ ศึกษาเรื่องวิวัฒนาการแนวความคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีมายังประเทศด้อยพัฒนา ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีว่า ประเทศพัฒนาแล้วจะนำถ่ายทอดให้ทั้งหมด โดยเฉพาะเทคโนโลยีระดับสูงที่ใช้กลไกอัตโนมัติ ส่วนมากยังคงสงวนไว้ จะถ่ายทอดเฉพาะเทคโนโลยี

ระดับปานกลาง นอกจากนั้นยังพบว่า ประเทศผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีมีเงื่อนไขผูกมัดเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนไว้อย่างหนาแน่น เช่น ห้ามใช้เทคโนโลยีเมื่อสัญญาสิ้นสุด ต้องใช้กฎหมายของผู้ขาย กรรมสิทธิ์ของเทคโนโลยีที่ผู้ซื้อปรับปรุงเป็นของผู้ขาย ผู้ขายมีสิทธิใช้เทคโนโลยีที่ผู้ซื้อนำไปปรับปรุง โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม (royalty) (มิ่งสรรพ สันติกาญจน์. 2531 : 381-400)

กล่าวโดยสรุปก็คือ การผลิตในช่วงหลังปี พ.ศ. 2503 มีการใช้เทคโนโลยีที่สูงขึ้นอย่างกว้างขวาง บรรดาผู้ผลิตทั้งหลายทั้งคนไทยและนายทุนต่างชาติต่างนิยมใช้เทคโนโลยีที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ทำให้ประเทศไทยต้องสูญเสียเงินตราจำนวนมากในการซื้อเทคโนโลยี และในขณะเดียวกันก็ต้องผูกพันตัวเองเข้ากับข้อผูกมัดต่าง ๆ ที่ประเทศเจ้าของเทคโนโลยีกำหนดขึ้น ซึ่งล้วนแล้วแต่ทำให้ผู้ผลิตของไทยทั้งหลายมีความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เสียเปรียบทั้งสิ้น ซึ่งแน่นอนว่าบรรดาผู้ผลิตต่าง ๆ ก็จะไปผูกครีครุมูลค่าส่วนเกินในส่วนที่ตนเสียเปรียบจากชาวนาผู้บริโภคราคาแพง เมื่อมองโดยภาพรวมจึงกลายเป็นว่าชาวนาได้รับการเอาเปรียบผูกครีครุมูลค่าส่วนเกินที่ต่อเนื่องกันเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ประเทศเจ้าของเทคโนโลยี บริษัทผู้ผลิต บริษัทนายหน้า ตลอดจนพ่อค้าย่อย

2. โครงสร้างทางชนชั้น

ตามแนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ในสังคมที่มีวิถีการผลิตแบบทุนนิยม โครงสร้างทางชนชั้นแบ่งออกเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและผู้ใช้แรงงาน 2 ชนชั้นใหญ่ ๆ สภาวิถีการผลิตขยายไปทั่วเกือบทุกส่วนของสังคม แต่ในประเทศโลกที่สาม เช่น ประเทศไทย เป็นการปรากฏขึ้นของวิถีการผลิตแบบทุนนิยมในบางส่วนของสังคมว่าได้เกิดขึ้นพร้อมกันทั่วทุกภาค ดังนั้นการก่อตัวของชนชั้นในกระบวนการผลิตจึงมีลักษณะที่ค่อนข้างซับซ้อน (คารงค์ ฐานติ. 2532 : 78) มีทั้งโครงสร้างชนชั้นในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ที่ดำเนินการในรูปทั้งอุตสาหกรรม ผู้ผลิตรายเดียวอาจเป็นได้ทั้งเจ้าของปัจจัยการผลิต เป็นลูกจ้าง เป็นนายจ้าง และพ่อค้ารายย่อยไปพร้อม ๆ กัน (แอนดรู เทอร์ตัน. 2533 : 39-40) ฉะนั้นการพิจารณาถึงโครงสร้างชนชั้นในประเทศไทย นอกจากจะต้องคำนึงถึงการแตกตัว การ

รวมตัวของชนชั้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางแล้วยังจะต้องพิจารณาถึงสถานภาพ (status) ของบุคคลที่อาจจัดอยู่ในหลายชั้นของโครงสร้างทางสังคมด้วย น่าอากที่จะชี้ชัดลงไปว่าใครอยู่ในชนชั้นใดเสียทีเดียว (เอค เวลล์. 2525 : 202)

อย่างไรก็ตาม คาร์ล ฐานคี่ ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างของชนชั้นในประเทศโลกที่สามทั่วไปว่า ประกอบด้วย 3 ชั้น คือ 1) ชั้นปกครอง (ruling class) ได้แก่ กลุ่มขุนนางที่มีหุ้นส่วนในบริษัทอุตสาหกรรม เป็นผู้บริหารธุรกิจอุตสาหกรรม ธนาคาร และมีที่ดินทำสวนนาเช่า กลุ่มทหารและข้าราชการชั้นสูงที่มีอำนาจในการตัดสินใจงานของรัฐ กลุ่มพ่อค้า นักธุรกิจ และนายธนาคาร เป็นกลุ่มที่ลงทุนในธุรกิจปล่อยเงินกู้และทำการค้าระหว่างประเทศ นอกจากนั้นยังรวมถึงกลุ่มนายทุนต่างชาติ ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นนักลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมในประเทศหรือสถาบันการเงินระหว่างประเทศ ที่ให้ความช่วยเหลือในรูปของเงินให้เปล่าและเงินกู้ 2) ชั้นกลาง (middle class) ประกอบด้วยชาวนาเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก และขนาดกลาง ข้าราชการและหัวหน้างานประจำบริษัท ผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวรายย่อย 3) ชั้นต่ำ (subordinate class) ส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตรกรรมที่เรียกว่าชาวนา ประกอบด้วยชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก ชาวประมงชายฝั่งและกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งก็คือส่วนหนึ่งของชาวนาที่อพยพเข้ามาหางานในเมือง (คาร์ล ฐานคี่. 2532 : 80-87)

สำหรับในประเทศไทย ผาสัก พงษ์เพ็ชร ได้แบ่งกลุ่มต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้น เนื่องจากการขยายตัวเข้ามาในชนบทของทุนนิยมอุตสาหกรรมไว้ 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มชาวนา รายย่อยและชาวนาไร้ที่ดิน ชาวนารายย่อย หมายถึง ชาวนาที่มีที่ดินขนาดเล็กมากมีการผลิตส่วนเกินเพียงพอชีพ และมีข้อจำกัดเกี่ยวกับทุนและเทคโนโลยี ส่วนชาวนาไร้ที่ดิน เป็นกลุ่มที่แบกรับตัวเองไปเป็นแรงงานรับจ้าง 2) ชาวนากลาง เป็นชาวนาที่มีที่ดินขนาดใหญ่ การผลิตอาจอาศัยทั้งแรงงานครอบครัวและแรงงานรับจ้าง ใช้เครื่องมือเครื่องจักรช่วยในการผลิต การผลิตที่สำคัญ เช่น เลี้ยงไก่ ทำสวนยาง ปลูกสับปะรด ทำฟาร์มกุ้ง รวมทั้งผลิตในรูปที่ทำสัญญากับบริษัทขนาดใหญ่ (contract farm) 3) พวกที่ทำธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ (big agri-

businesses) และชวานารายาใหญ่เป็นกลุ่มที่ใช้ที่ดินขนาดใหญ่ตั้งแต่ 1,000 ไร่ขึ้นไป ใช้เทคนิคสมัยใหม่ บางครั้งหาพารมในรูปครบวงจร ตัวอย่างเช่น กลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ กลุ่มปลูกปาล์มคาบิลด์ส เพื่อส่งโรงงานกระดาษ กลุ่มที่ทำปาล์ม และสับปะรด 4) กลุ่มที่มีอิทธิพลอันท้องถิ่น ได้แก่ นายทุนเงินกู้ นายทุนนายจ้างหรือเจ้าของที่ดิน เป็นพวกที่มีความสัมพันธ์อันเชิงอุปถัมภ์กับชวานา (ผาสุก พงษ์เพจิตร. 2534 : 54-57)

สรุป โครงสร้างชนชั้นภายใต้วิถีการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมในประเทศไทยปัจจุบัน หากพิจารณาในลักษณะภาพนิ่ง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มข้าราชการชั้นสูง นักธุรกิจรายใหญ่ นายธนาคาร นายทุนต่างชาติ สถาบันการเงินระหว่างประเทศ ประเทศที่ช่วยเหลือและให้เงินกู้ เทียบได้กับชนชั้นปกครอง เพราะเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมในการกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจเกี่ยวกับเงื่อนไขของความสัมพันธทางการผลิต 2) กลุ่มข้าราชการผู้ประกอบการรายย่อยและชวานาที่มีที่ดินตั้งแต่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ หากการผลิตที่ใช้เทคนิคสมัยใหม่ และผลิตในรูปที่ทำสัญญาการผลิตกับพารมขนาดใหญ่ เทียบได้กับชนชั้นกลาง 3) กลุ่มชวานาที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก ชวาประมงชายฝั่งและกรรมกรในโรงงาน เทียบได้กับชนชั้นต่ำของสังคม และหากพิจารณาในภาพที่มีลักษณะพลวัต (dynamic) ชวานาจะแทรกอยู่ทั้งชนชั้นกลางและต่ำ ขึ้นอยู่กับสภาพการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ข้าราชการและพ่อค้า นายทุนแทรกอยู่ทั้งชั้นกลางและชั้นปกครองขึ้นอยู่กับระดับความรับผิดชอบและธุรกิจ นายทุนต่างชาติ สถาบันการเงิน ประเทศที่ให้การช่วยเหลือและให้เงินกู้จัดอยู่ในชนชั้นปกครอง เช่นเดียวกับรัฐบาล เพราะมีอำนาจขึ้นต่อการตัดสินใจของรัฐบาลได้

จากข้อสรุปที่ได้จากการพิจารณาปัจจัยในการผลิตและโครงสร้างชนชั้นของสังคมไทยหลังปี พ.ศ. 2503 สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ทางการผลิตได้ชัดเจน ประการแรก โครงสร้างทางชนชั้นจะบอกว่ชวานาที่แตกตัวออกอย่างกว้างขวางนั้นมีความสัมพันธ์กับชนชั้นอื่นในระดับใด ประการที่สอง เมื่อนำเอาปัจจัยทางการผลิตมาพิจารณาก็จะทราบว่าใครเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเหล่านั้น การได้มาซึ่งปัจจัยการผลิตได้มาอย่างไร เมื่อประมวลแล้ว ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชวานากับชนชั้นอื่น โครงสร้างหลักก็ยังคงประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์กับรัฐหรือ

รัฐบาลในรูปการเสียภาษี แต่ในขณะที่เกี่ยวกับรัฐบาลก็ให้การส่งเสริมอาชีพและให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชาวนา 2) ความสัมพันธ์กับพ่อค้านายทุนในประเทศและต่างประเทศในรูป ค่าจ้าง คอกเบี้ย กู้ยืม และค่าเช่า โดยที่ความสัมพันธ์จะมีหลายระดับและซับซ้อนขึ้น ชาวนาจะถูกเอิกฉานส่วนเกิน เหล่านี้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในรายละเอียดมีดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐบาล

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับรัฐบาล มี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกยังคงมีความสัมพันธ์ในรูปการเก็บภาษี ชาวนานำไปเพียงแต่จะต้องเสียภาษีเงินได้ แต่ยังคงต้องรับภาระในการเสียภาษีสินค้าเข้า เช่น น้ำมัน เคมีภัณฑ์ เครื่องจักร และสินค้าทั่วไป ในฐานะผู้บริโภคคนสุดท้ายแทนพ่อค้าคนกลางด้วย ภาษีที่รัฐบาลเก็บจากชาวนาจะเก็บในอัตราที่ค่อนข้างสูงมากโดยตลอด เช่น อัตราค่าหัวไร่เริ่มมาตั้งแต่ปีเพาะปลูก 2517/18 ถึง 2521/22 พบว่า เก็บถึงประมาณ 1 ใน 3 ถึง 1 ใน 2 ของราคาข้าวที่ขายได้ (วิทยากร เชียงกูล. 2526 : 122) หรืออาจพิจารณาจากอัตราภาษีส่งออกของสินค้าเกษตรในปี 2523 เป็นรายชนิดพบว่า รัฐบาลเก็บภาษีส่งออกข้าวและยางพาราถึงร้อยละ 26 ของราคาขาย ส่วนน้ำตาลนั้นเก็บถึงร้อยละ 33 ของราคาขาย (อัมมาร สยามวาลา และสุทัศน์ เศรษฐบุญสร้าง. 2521 : 40) ดังนั้นรายได้ของรัฐบาลที่ได้จากการเก็บภาษีจากชาวนาจึงยังคงเป็นรายได้ส่วนน้อยของประเทศ บุญยืน ชัยสุจริณี รวบรวมสถิติไว้ในหนังสือระบบเศรษฐกิจไทย พบว่า ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2528 มาจนถึงปีงบประมาณ 2532 รายได้ของรัฐบาลจากภาษีอากรเพิ่มขึ้นตามลำดับจาก 143,401 พันล้านบาท เป็น 150,299 175,701 178,550 และ 238,332 พันล้านบาทตามลำดับมีเพียงปีเดียวที่เก็บได้ต่ำกว่าร้อยละ 90 ของรายได้รวมทุกประเภท คือ ปีงบประมาณ 2531 รัฐบาลเก็บได้ร้อยละ 89.50 ซึ่งก็ยังนับว่าเก็บได้สูงมาก (บุญยืน ชัยสุจริณี. 2533 : 106) ลักษณะที่สองเป็นความสัมพันธ์ซึ่งก่อตัวขึ้นใหม่ แทนที่รัฐบาลจะเก็บภาษีจากชาวนาฝ่ายเดียว ได้เปลี่ยนมาเป็นการให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชาวนาด้วย บริการของรัฐที่สำคัญได้แก่ การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคหรือโครงสร้างพื้นฐาน บริการด้านสาธารณสุข ด้านการศึกษาและสังคมสงเคราะห์ ซึ่งรายละเอียดสามารถพิจารณาได้ดังนี้ 1) การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน

เช่น ถนน ไฟฟ้า ชลประทาน รัฐบาลได้ทุ่มเทงบประมาณในโครงสร้างดังกล่าว โดยหวังว่าจะช่วยให้อาชีพของประชาชนทั้งเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมก้าวหน้า ในแผนพัฒนา ฉบับที่ 1-4 รัฐบาลใช้งบประมาณโดยเฉลี่ยเกินร้อยละ 56.37 และเงินในส่วนนี้ได้รับสนับสนุนเงินกู้จากต่างประเทศเกินกว่าร้อยละ 90 (กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2535 : 99-100) แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลให้ความสำคัญต่อการประกอบอาชีพของประชาชนมาก แต่อย่างไรก็ตามจากผลการประเมินการดำเนินงานในแผนพัฒนา ฉบับที่ 6 (2530-2534) พบว่า ยังมีความขาดแคลนไฟฟ้า น้ำ การสื่อสารคมนาคม ถนน ท่าเรืออยู่มาก โดยเฉพาะในภูมิภาคต่างจังหวัด ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว ดังนั้น แผนพัฒนา ฉบับที่ 7 จึงมีการกำหนดเป้าหมายเพิ่มปริมาณโครงสร้างพื้นฐานขึ้นอีก เช่น พลังไฟฟ้าเพิ่มจาก 5,000 เมกะวัตต์ เป็น 14,500 เมกะวัตต์ เพิ่มโทรศัพท์จากสัดส่วน 3.6 หมายเลขต่อประชากร 100 คน เป็น 10 หมายเลขต่อประชากร 100 คน เป็นต้น (ธีระพล อรุณากสิกร และคนอื่น ๆ. 2434 : 13-14) 2) การให้บริการด้านสาธารณสุข รัฐบาลค่อนข้างให้ความสำคัญน้อยในระยะแรก รัฐบาลให้บริการในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ รวมศูนย์แพทย์และบุคลากรสาธารณสุขไว้ตามเมืองใหญ่ ๆ เพิ่งมาให้ความสำคัญมากในแผนพัฒนา ฉบับที่ 4 ซึ่งรัฐบาลได้จัดทำมีโครงการสาธารณสุขพื้นฐาน เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพดีถ้วนหน้าในปี 2543 ตามมติขององค์การอนามัยโลก (ปรีชา อุบยคิน และคนอื่น ๆ. 2528 : 2-8) อย่างไรก็ตามบริการสาธารณสุขของรัฐบาลก็ยังอยู่ในอัตราที่ขาดแคลน และจำกัดอยู่แต่ในเขตเมืองมากกว่าชนบท เทียนฉาย กิระนันท์ ได้ชี้ให้เห็นถึงดัชนีด้านสาธารณสุขที่ผ่านมามีในภาพรวม (กรุงเทพฯ และต่างจังหวัด) มีความขาดแคลนแพทย์และพยาบาล และในต่างจังหวัดขาดแคลนมากกว่าในกรุงเทพฯ ตัวอย่างเช่น ในปี 2527 ในกรุงเทพฯ อัตราส่วนแพทย์ต่อประชากร 1 : 1,512 ในขณะที่ต่างจังหวัด 1 : 10,740 และในกรุงเทพฯ อัตราส่วนพยาบาลต่อประชากร 1 : 501 ในขณะที่ต่างจังหวัด 1 : 2,224 (เทียนฉาย กิระนันท์. 2534 : 406) 3) การให้การศึกษาแก่ประชาชน รัฐบาลจัดการศึกษาเพื่อสนองตอบภาคเศรษฐกิจมาตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนา ฉบับที่ 1 มีคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติทำหน้าที่วางแผนการศึกษาของชาติ โดยเชื่อว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะเป็นหัวใจ

ในการพัฒนาเศรษฐกิจ ในระยะแรกจัดการศึกษาบังคับ 6 ปี แก่คนทั่วไป และกำลังจะขยายเป็น 9 ปี ในแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 งบประมาณที่จัดสรรไว้กับการศึกษาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ในแผนพัฒนา ฉบับที่ 1 ร้อยละ 7.65 เพิ่มขึ้นร้อยละ 22.89, 32.82 และ 37.74 ในแผนพัฒนา ฉบับที่ 2, 3 และ 4 ตามลำดับ (กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2535 : 98-99) แต่เมื่อพิจารณาถึงผลการศึกษาที่เกิดขึ้นแก่คนส่วนใหญ่พบว่าไม่ได้พัฒนาไปมากนัก เพราะจากการวิเคราะห์ลักษณะบางประการของกลุ่มครอบครัวที่ทำงาน ในช่วงปี พ.ศ. 2519, 2524 และ 2529 ของ ศิริณ พงศ์มณฑล ในบทความทางวิชาการเรื่องแนวโน้มเศรษฐกิจและกลยุทธ์การพัฒนาในทศวรรษหน้า พบว่า หัวหน้าครอบครัวมีอาชีพทางการเกษตรมากที่สุด คือ ประมาณร้อยละ 80 และในจำนวนนี้พบว่าการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวเกือบทั้งหมดคือร้อยละ 97.6 มีการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา (ศิริณ พงศ์มณฑล. 2534 : 18) นอกจากนั้น หากมาพิจารณาจากเด็กที่เข้าเรียนในปี 2535 พบว่าเด็กในกลุ่มของระดับประถมศึกษาเท่านั้นที่คาดว่าจะเรียนสูงสุดคือร้อยละ 94.62 ส่วนมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายมีเพียงร้อยละ 44.45 และร้อยละ 24.19 ตามลำดับ (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2535 : 8) ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าบริการการศึกษาของรัฐบาลที่จัดอย่างกว้างขวางและมีไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัยนั้น ประชาชนชาวนาข้าวไร่ได้รับบริการค่อนข้างน้อย เพราะเป็นระบบของการแข่งขัน ลูกชาวนาชาวไร่จะถูกคัดออกอยู่โดยตลอด โอกาสที่เข้าเรียนอยู่ในกลุ่มเดียวกับลูกพ่อค่านายทุนและข้าราชการจึงมีน้อย (เสนห์ จามริก และคนอื่น ๆ. 2531 : 9, 42 - 43) 4) การบริการด้านสังคมสงเคราะห์ รัฐบาลเห็นความจำเป็นที่จะต้องให้บริการด้านนี้มาก เพราะการพัฒนาอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ ตั้งแต่เรื่องที่อยู่อาศัยในเขตเมือง การไม่มีเวลาดูแลสุขภาพ ตลอดจนขาดหลักประกันในการหางาน บริการที่รัฐจัดให้แยกเป็น 2 ส่วน คือ การประกันสังคม (social insurance) เป็นการให้ความคุ้มครองแก่บุคคลโดยเฉพาะลูกจ้างให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการประชาสงเคราะห์ (social assistance) มุ่งช่วยเหลือบุคคลที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เช่น เยาวชนสตรี คนชรา คนพิการ ผู้ประสบวัย รัฐบาลได้เก็บเงินจากนายจ้างและลูกจ้างมาจัดตั้งกองทุนเงินทดแทน เพื่อช่วยเหลือเมื่อลูกจ้างประสบวัย (ปรีชา อุบะยสิน และคนอื่น ๆ. 2528 : 2-8)

ที่ผ่านมาบริการด้านสังคมสงเคราะห์ยังไม่กว้างขวางเท่าที่ควร เช่น ในแผนพัฒนา ฉบับที่ 4 รัฐบาลให้การสงเคราะห์เด็กและเยาวชนที่มีปัญหาได้เพียงร้อยละ 5.8 ของเด็กที่มีปัญหาทั้งหมด สงเคราะห์คนชราได้เพียงร้อยละ 0.13 ของคนชราจำนวน 2.4 ล้านคน (ปรีชา อุบายนสิน และคนอื่น ๆ, 2528 : 82-83) ในส่วนของกองทุนเงินทดแทนก็ยังไม่สามารถให้บริการแก่ผู้ใช้แรงงานได้ทั่วถึงนัก เพราะ ประการแรกในระยะแรกจำกัดเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและแรงงานภาคอุตสาหกรรม ต่อมาเมื่อเรามีกฎหมายประกันสังคม พ.ศ. 2533 จึงเริ่มทำให้บริการ และการคุ้มครองขยายไปสู่สาขาอาชีพเกษตรที่ เกี่ยวข้องกับชาวนาด้วย ประการที่สอง การจ่าย ค่าจ้างแก่แรงงานในภาคอุตสาหกรรม และสถานประกอบการยังมีน้อยเมื่อเทียบกับประชากร ทั้งหมด (ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์, 2535 : 177)

สรุป ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับชาวนาลักษณะแรกยังคงเก็บภาษีจากชาวนาใน อัตราสูง ส่วนลักษณะที่สอง เป็นความสัมพันธ์ที่รัฐบาลให้บริการด้านต่าง ๆ เพื่อให้ชาวนาและประชาชน ทั่วไปสามารถพัฒนาอาชีพและความ เป็นอยู่ให้ดีขึ้น แต่ดูเหมือนว่าบริการของรัฐตั้งแต่การสร้างสิ่ง สาธารณูปโภคพื้นฐาน การบริการสาธารณสุข การจัดการศึกษา ไปจนถึงการสังคมสงเคราะห์ ผลประโยชน์แทบแก่คนชั้นอื่นคือ พ่อค้ายาทุน และชนชั้นปกครองมากกว่าชาวนา ผู้วิจัยมีความ เห็นว่าการดำเนินการของรัฐบาลดังกล่าวจะยิ่งทำให้ชาวนาอ่อนแอลง ขณะเดียวกันก็เพิ่มศักยภาพ ให้กับชนชั้นที่เหนือกว่า ดังนั้นแรงของความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาจึงมีความ เป็นไปได้ ในระดับสูงที่ชาวนาจะถูกเอาเปรียบ และสูญเสียมูลค่าส่วนเกินที่รุนแรงขึ้น

2. ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของที่ดินกับชาวนาที่มีที่ดินน้อย และชาวนาที่ไร้ที่ดิน

ในรูปค่าเช่า

แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามเปลี่ยนสังคมเกษตรให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม แต่ก็ยังไม่ สามารถทำให้ชาวนาละทิ้งการหาหนามาได้ เนื่องจากภาคอุตสาหกรรมไม่สามารถรองรับแรงงาน ชาวนาที่มีจำนวนมากไว้ได้หมดประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือ ชาวนายังมีความจำเป็นที่จะต้องผลิตข้าวเพื่อบริโภค ดังนั้น เมื่อพิจารณาในส่วน of ความสัมพันธ์ในรูปค่าเช่าแล้วจึงยังคงมี ปรากฏให้เห็น โดยเฉพาะในช่วงระยะแรก ๆ ของการพัฒนา ซึ่งสถานการณ์เกี่ยวกับการกรำ ขื้อที่ดินของนายทุนอุตสาหกรรมยังไม่รุนแรงนัก ได้เกิดขึ้นในทั่วทุกภาค โดยภาคกลางมีมากที่สุดดังนี้

ตาราง 7 สภาพการเช่าที่ดินและไร่ที่ดินของชาวนา จำแนกตามรายภาค

ภาค	ร้อยละของที่ดินเช่า (คิดจากที่ดินทั้งหมด) 2505-06 2518-19		ร้อยละของครัวเรือนที่เช่า (คิดจากครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด) 2519	ร้อยละของครัวเรือน ที่ไร้ที่ดินรับจ้างทำ การเกษตร 2529
กลาง	82.2	34.0	41	10.7
เหนือ	14.2	2.7	27	5.3
ใต้	3.1	0.3	17	7.4
อีสาน	2.7	0.3	9	8.2

:

ที่มา : (แอนดรู เทอร์ตัน. 2533 : 71; รุสสิค ปันเปียมรัมย์. 2534 : 28 - 29)

สำหรับในด้านปริมาณเนื้อที่เช่า พบว่า มีการเช่าขนาดที่ใกล้เคียงกัน กรณีภาคกลาง ในช่วงปี พ.ศ. 2521 มีการเช่าตั้งแต่ต่ำกว่า 20 ไร่ ไปจนถึง 100 ไร่ขึ้นไป โดยจะเช่าขนาดตั้งแต่ 50 ไร่ลงมา ประมาณร้อยละ 86 วิทยากร เชียงกูล ให้ความเห็นว่าน่าจะขึ้นอยู่กับระดับของชาวนาว่าเป็นชาวนาจน ชาวนาขนาดย่อม หรือชาวนาขนาดใหญ่ (วิทยากร เชียงกูล. 2526 : 134) ในส่วนของอัตราค่าเช่า ชาวนาคงเสียค่าเช่าที่สูงมาก ในบางท้องที่อาจถึงร้อยละ 50 ของผลผลิตที่ชาวนาผลิตได้ สำหรับอัตราค่าเช่านาในภาคกลางในปี พ.ศ. 2508 อยู่ระหว่างร้อยละ 35-40.25 ของผลผลิตที่ชาวนาผลิตได้ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. 2519 : 450-451) ซึ่งอัตราค่าเช่าที่สูงนี้ได้เป็นมาโดยตลอด เช่นในปี พ.ศ. 2511-2516 การศึกษาของเทอร์ตัน พบว่า ค่าเช่ายังอยู่ระหว่างร้อยละ 30-50 ของราคาผลผลิต (เทอร์ตัน. 2525 : 76) และในปี พ.ศ. 2521 การศึกษาของวิทยากร เชียงกูล ก็พบว่าค่าเช่าประมาณ 1 ใน 3 ของราคาผลผลิต (วิทยากร เชียงกูล. 2526 : 134)

3. ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาในรูปค่าจ้าง

ผลจากการที่เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชาวนาแตกตัวเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ภาคนอกเกษตรตามไปด้วย สถานการณ์แรงงานไทยในปี พ.ศ. 2535 พบว่า จำนวนผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน 31.1 ล้านคน เป็นแรงงานในภาคเกษตร 18.7 ล้านคน และนอกภาคเกษตร 12.4 ล้านคน โดยกลุ่มที่อยู่นอกภาคเกษตรเป็นแรงงานรับจ้างในสาขาที่ก่อสร้างมากที่สุด รองลงมาคือสาขาอุตสาหกรรม และคมนาคม นอกจากนี้ยังพบว่ามีแรงงานอีกส่วนหนึ่งที่ไปทำงานในต่างประเทศ เฉพาะในส่วนที่ผ่านกรมแรงงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 จำนวน 118,957 คน และในปี พ.ศ. 2535 ยังคงมีแรงงานไทยในต่างประเทศถึง 50,453 คน (ฝ่ายวิชาการธนาคารกสิกรไทย. 2536 : 160-161, 166) สำหรับค่าจ้างที่ได้รับปรากฏว่าผู้ใช้แรงงานได้รับค่าจ้างในอัตราต่ำมาโดยตลอด ไตรรงค์ สุวรรณศิริ รายงานข้อมูลเกี่ยวกับค่าจ้างในช่วงปี พ.ศ. 2516 ว่า แรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จ่ายค่าจ้างวันละ 8-10 บาท ซึ่งอัตราค่าจ้างนี้ใช้มาแล้วกว่า 10 ปี นำมาให้เปลี่ยนแปลง ค่ากว่าค่าจ้างขั้นต่ำในประเทศเพื่อนบ้านมาก กล่าวคือ ในช่วงนั้นมาเลเซียจ่ายค่าจ้างวันละ 28 บาท และฟิลิปปินส์วันละ 24 บาท (ไตรรงค์ สุวรรณศิริ. 2525 : 181-182) และที่ร้ายกว่านั้นคือผู้ประกอบการต่างชาติเช่น ใต้หวัน ฮองกง และญี่ปุ่น ยังพยายามที่จะเรียกร้องให้รัฐบาลลดอัตราค่าจ้างให้ต่ำลงอีก รวมทั้งหาทางเลี่ยงจ่ายค่าจ้างแก่ผู้ใช้แรงงานให้ต่ำกว่าที่กำหนดเสมอ (แอนสท์ อุเทรชท์. 2525 : 154-155) และสำหรับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำของกระทรวงมหาดไทย ในจังหวัดที่สำคัญ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528-2535 มีดังนี้

ตาราง 8 อัตราค่าจ้างขั้นต่ำในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ของกระทรวงมหาดไทย

(บาท : วัน)

จังหวัด	2528	2530	2531	2532	2533	2534	2535
กรุงเทพ	70	73	76	78	90	100	115
จังหวัดอื่น ๆ							
(ค่าเบ)	59	61	63	65	74	82	94

ที่มา : (ฝ่ายวิชาการ ธนาคารกสิกรไทย. 2536 : 163)

จะเห็นว่า เป็นอัตราค่าจ้างที่ต่ำเมื่อเทียบกับค่าครองชีพ และยิ่งไปกว่านั้น จากการรายงานของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในเรื่องสถานการณ์ชนบทไทย พ.ศ. 2534 พบว่า มีหมู่บ้านทั่วทุกภาคที่มีอัตราค่าจ้างต่ำกว่าที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดนี้อีกเช่น หมู่บ้านภาคกลางที่อัตราค่าจ้างต่ำกว่า 42 บาท/วัน มีถึง 1,579 หมู่บ้าน ภาคเหนือที่อัตราค่าจ้างต่ำกว่า 32 บาท/วัน มีถึง 1,485 หมู่บ้าน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2535 : 159)

4. ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปดอกเบ๊

ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของวิถีการผลิตแบบอุตสาหกรรม คือ การใช้เงินทุนจำนวนมาก ชาวนาไทยซึ่งก้าวเข้ามาสู่วิถีการผลิตใหม่นี้ ส่วนใหญ่ไม่เคยสะสมทุนมาก่อน (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2535 : 67) ดังนั้น ในการผลิตนั้นว่าจะเป็นภาคเกษตรกรรม หรือ กึ่งอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการทำการเกษตรแบบก้าวหน้าหรือการผลิตขนาดใหญ่ เช่น ปศุสัตว์ สับปะรด เลี้ยงไก่ เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ชาวนาต้องไปกู้เงินมาจากแหล่งเงินกู้ทั้งในและนอกระบบ

การศึกษาของวิทยากร เชียงกูล เกี่ยวกับแหล่งเงินทุนของชาวนาในภาคกลาง ในช่วงปี พ.ศ. 2514-2522 พบว่า ชาวนาได้เงินจากหลายแหล่งได้แก่ ญาติ เพื่อนบ้าน เจ้าของที่ดิน พ่อค้า และสถาบันการเงิน โดยนิยมกู้จากพ่อค้ามากที่สุด รองลงมาคือ เพื่อนบ้านเจ้าของที่ดินและญาติ มีการกู้จากสถาบันการเงินน้อยที่สุด (วิทยากร เชียงกูล. 2526 : 117) ฮันส์ ลูเธอร์ ได้กล่าวถึงอัตราดอกเบี้ยที่พ่อค้าให้ชาวนาภาคกลางกู้เงินมาลงทุนในช่วงแรก ๆ ที่รัฐบาลส่งเสริมวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรมว่าอัตราดอกเบี้ยน่าตกใจ เพราะมีตั้งแต่ร้อยละ 46-60 (ลูเธอร์. 2525 : 103-104) ในเวลาต่อมารัฐบาลมีนโยบายจัดสรรเงินทุนสู่ภาคเกษตรกรรม โดยดำเนินนโยบายสินเชื่อเกษตรในปี พ.ศ. 2518 และนโยบายสินเชื่อสู่ชนบทในปี พ.ศ. 2530 ทำให้ชาวนาหันไปใช้แหล่งเงินทุนจากในระบบ โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) มากขึ้น ซึ่งในปี พ.ศ. 2531 คร่าว ๆ ชาวนาร้อยละ 58.6 กู้จากธนาคารพาณิชย์ และ ธกส. ยอดสินเชื่อเป็นเงินรวม 84.6 พันล้านบาท (เจสสิก ปิ่นเปี่ยมรัษฎ์. 2534 : 50) ในส่วนนี้หากพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า ชาวนารายย่อย หรือชาวนาที่ยากจนจะได้รับประโยชน์ค่อนข้างน้อยเพราะประการแรก การกู้และวงเงินขึ้นอยู่กับหลักทรัพย์หรือที่ดินค้ำประกัน ซึ่งชาวนาที่ยากจนมักมีข้อจำกัด บางครั้งเป็นช่องทางให้นายทุนเงินกู้ กู้เงินจากสถาบันการเงินในระบบไปให้ชาวนากู้ต่อ (เพลินพิศ สัตย์สงวน. 2531 : 425) ประการที่สอง สถาบันการเงินโดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์กลัวหนี้สูญ จึงปล่อยเงินกู้ให้นวงเงินต่ำ และมักจะเลือกลูกค้าที่เป็นลูกค้าชั้นดีนอกจากนี้ให้นวงเงินสูงแล้ว ยังคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำอีก เช่น ในปี พ.ศ. 2524-2525 อัตราดอกเบี้ยสำหรับลูกค้าทั่วไปอยู่ระหว่างร้อยละ 16-17.50 ต่อปี แต่สำหรับลูกค้าชั้นดีคิดในอัตราระหว่างร้อยละ 11.5-14.00 ต่อปี (ฝ่ายวิชาการธนาคารกสิกรไทย. 2536 : 190) ฉะนั้นสภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนานับรุ่นดอกเบี้ยในช่วงนี้ กล่าวได้ว่า ชาวนาโดยเฉพาะชาวนาที่ยากจนจะได้รับการจัดเงินทุนจากแหล่งเงินทุนในระบบน้อย แหล่งเงินทุนในระบบยังเป็นที่พึ่งของชาวนาทัวป และต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่าผู้ที่มีฐานะคืออยู่แล้วด้วย

5. ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปภาว

ในวิธีการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม หลังปี พ.ศ. 2503 ภาวไรที่อาจจะเกิดจากการที่ชาวนามีต่อชนชั้นอื่นนั้นแทบจะไม่มี ในทางตรงกันข้ามภาวไรที่ชนชั้นอื่นมีต่อชาวนากลับปรากฏให้เห็นชัดเจนหลายลักษณะ บางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ได้แก่ ลักษณะแรก ภาวไรที่เกิดจากการกีดกันการผลิตของชาวนาให้ต่ำลงแล้วนำขายในราคาสูง เช่น ในปี พ.ศ. 2535 ข้าว 100% ชั้น 2 ราคาขายส่งตลาดกรุงเทพฯ ต้นละ 7,079.17 บาท มันอัดเม็ด ราคาต้นละ 2,581.53 บาท ปรากฏว่าราคาส่งออกสูงถึงต้นละ 7,486.03 บาท และ 3,865.16 บาท ตามลำดับ ซึ่งให้เห็นว่า พ่อค้าได้กำไรจากข้าวช่วงนี้ต้นละประมาณ 400 บาท และจากมันอัดเม็ด ต้นละประมาณ 1,200 บาท (ฝ่ายวิชาการ ธนาคารกสิกรไทย. 2536 : 48-49) ซึ่งพ่อค้าได้กำไรจากข้าวค่อนข้างน้อย แต่ในพืชเศรษฐกิจอื่นพ่อค้าได้กำไรในระดับสูง นอกจากนั้นยังพบว่าราคาผลผลิตของชาวนามักจะถูกกดให้ต่ำอยู่อย่างต่อเนื่อง สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ ได้เปรียบเทียบราคาผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจที่สำคัญหลายชนิด ได้แก่ ข้าวเปลือกชั้น 1 ยางแผ่นรมควันชั้น 3 ข้าวโพด มันเส้น ถั่วเหลือง พบว่า ราคาในปี 2524 กับ 2534 ซึ่งห่างกัน 10 ปี แต่ราคาไม่ได้แตกต่างกันมากนัก เช่น ข้าวเปลือกราคาเพิ่มขึ้นเพียงต้นละ 255 บาท หรือข้าวโพดเพิ่มขึ้นเพียงต้นละ 138 บาท (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2536 : 23) และถ้าหากพิจารณาในส่วนที่ชาวนาต้องหาสัญญาณการผลิตกับบริษัท โดยรับสินค้าและบริการแล้ว ชาวนาจะยิ่งถูกกีดกันการผลิตมากยิ่งขึ้น ลักษณะที่สอง ภาวไรจากการขายปัจจัยการผลิต เช่น อาหารสัตว์ ปุ๋ย เครื่องจักรกล การเกษตร ชาวนาจะถูกขูดรีดกำไรผ่านคนกลางหลายชั้นที่มักจะขายในราคาแพงในส่วนของอาหารสัตว์ เช่น อาหารไก่ เป็ด สุกร วัว ปลา กุ้ง พบว่า ปริมาณความต้องการซื้อของชาวนามีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี (ฝ่ายวิชาการ ธนาคารกสิกรไทย. 2536 : 38) เป็นโอกาสให้นายทุนเอากำไรจากชาวนามากขึ้นด้วย โดยเฉพาะถ้าเป็นอาหารกุ้งด้วยแล้ว ภาวไรประมาณ 4 เท่าตัว (ขุนทอง ลอเสรีวานิช. 2534 : 141) ในส่วนของเครื่องจักรกล และเทคโนโลยีขั้นสูง ก่อนจะถึงมือผู้ผลิตคนไทยต้องผ่านบริษัทข้ามชาติ นายทุนนายหน้า พ่อค้าคนกลาง นอกจากจะมองอย่างหาบ ๆ ว่าเป็นสินค้าทุนที่ต้องซื้อด้วยราคาแพงแล้ว ในรายละเอียดสินค้าเหล่านี้ส่งเข้ามาสู่ผู้ผลิตคนไทยอย่าง

มีเรือนขาย และต้องเสียค่าธรรมเนียมหอจรัญญ์ ซึ่งส่วนใหญ่มากับร้อยละ 2.5 ของยอดขาย พบว่า ในปี พ.ศ. 2524 บริษัทในเครือต่างชาติที่ซื้อหุ้นเกินร้อยละ 50 มีกำไรส่งกลับประเทศทั้งหมด 1,330.3 ล้านบาท และในจำนวนนี้เป็นค่าธรรมเนียมหอจรัญญ์เป็นเงิน 758.5 ล้านบาท (สุธี ประศาสน์เศรษฐ. 2534 : 338-339) ลักษณะที่สาม การระงับการขายสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป ซึ่งชวามหาทุนนิยมสินค้าสำเร็จรูป ลักษณะที่สี่ การที่นายหน้าจัดหางานส่งคนงานไทยไปทำงานในต่างประเทศ ซึ่งคนงานแต่ละรายต้องเสียค่านายหน้าที่สูง แม้จะไม่มีตัวเลขเป็นทางการ แต่ในบทความทางวิชาการของ เพลินพิศ สัตย์สงวน เรื่องนโยบายสินค้าอุปโภคบริโภคกล่าวถึงลูกค้าชวามหาทุนเกินร้อยละ 70 ว่าได้กู้ยืมเงินสินเชื่อก้อนใหญ่จากธนาคารพาณิชย์ไปใช้ในต่างประเทศประสงค์ และในจำนวนนี้มีการนำเงินไปจ่ายให้นายหน้าจัดหางาน เพื่อไปทำงานในแถบตะวันออกกลางด้วย (เพลินพิศ สัตย์สงวน. 2531 : 424) ลักษณะที่ห้า การระงับการซื้อขายที่ดิน ทำบ้านจัดสรร หรือซื้อไว้เก็งกำไร ในส่วนนี้ผู้วิจัยมองว่าลูกค้าส่วนหนึ่งก็คือชวามหาทุน เพราะสุดท้ายแล้วแม้ที่ดินจะมีราคาแพง แต่เนื่องจากที่ดินมีจำกัด ชวามหาทุนก็ต้องเข้าลงทุนซื้อขายกับนายทุนอีกครั้ง ในส่วนนี้สามารถพิจารณาจากการจัดเก็บค่าบริการของกรมที่ดิน พบว่า มีการซื้อขายกันสูงมากในปี 2535 กรมที่ดินจัดเก็บได้ทั้งสิ้นประมาณ 19,000 ล้านบาท โดยให้บริการแก่ประชาชนถึงจำนวน 7 ล้านราย (ฝ่ายวิชาการ ธนาคารกสิกรไทย. 2536 : 10)

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชวามหาทุนข้างต้นได้นำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง ชวามหาทุนชาวไร่ และสหภาพแรงงานได้รวมตัวกันและออกมาเผชิญหน้ากับนายทุนและรัฐบาลหลายครั้ง เช่น กรณีพิพาทเรื่องที่ดินในนิคมทุ่งสาน (2510-2511) การร้องเรียนของชวามหาทุนเกือบทุกภาคต่อรัฐบาลกรณีถูกโกงที่ดิน ค่าเช่านา หักสิน ในช่วงประชาธิปไตยเบ่งบาน (2515-2518) และการเรียกร้องของสหภาพแรงงานเนื่องจากถูกกดค่าแรง และได้รับสวัสดิการที่น้อยกว่านายจ้าง หลังปี 2519 (วิทยากร เชียงกูล. 2526 : 88 ; ยันลี ลูเธอร์. 2525 : 97 ; แอนดรู เทอร์ตัน. 2525 : 90-94; กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2530 : 43-49) ความขัดแย้งระหว่างชวามหาทุนกับชนชั้นนายทุนยิ่งรุนแรงขึ้น เมื่อธุรกิจภาคอุตสาหกรรมเติบโตและขยายตัวสู่ชนบท ชวามหาทุนถูกแย่งที่ดิน แย่งน้ำจืด ป่าไม้ ป่าชายเลน และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ที่ชวามหาทุนเคยอาศัยทำ

มาหากัน ตลอดจนถึงความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากมลภาวะที่เกิดจากรังงานอุตสาหกรรม (บัณฑิตย
 ธรรมศรีรัตน. 2534 : 45-46 ; สำมารณ สระเกี. 2535 : 55-59 ; สมคมพชาคณ.
 2535 : 63-68 ; พรทิพย์ บุญครอบ และคนอื่น ๆ. 2534 : 91-93 ; พิศนธ์ ชาญเสนาะ.
 2535 : 53-56) อย่างไรก็ดีตามความขัดแย้งเหล่านี้ดูเหมือนว่าชาวนาได้รับการช่วยเหลือจาก
 รัฐบาลในฐานะผู้บริหารในทางปฏิบัติค่อนข้างน้อย สุรเดช อารงไทย และสุธี ประศาสน์ เศรษฐ
 ต่างมีความเห็นตรงกันว่า เป็นเพราะอำนาจการตัดสินใจระดับชาติตกอยู่กับคนส่วนน้อยในทั้งกลุ่ม
 และกลุ่มดังกล่าวคือ ผู้มีอิทธิพลทั้งในทางเศรษฐกิจ และการเมือง (สุรเดช อารงไทย. 2525 :
 14, 17-18 ; สุธี ประศาสน์ เศรษฐ. 2525 : 238-239) ฉะนั้นจึงน่าสงสัยที่นำแบบลาจ
 ที่นโยบายและมาตรการของรัฐบาลจึงมักเป็น เครื่องมือให้นายทุนเสมอมา เช่นกรณีห้ามนักหยุดงาน
 ประท้วง กตราคาข้าวและปราบปรามชาวนาอย่างรุนแรงในช่วงรัฐบาลเผด็จการ (วีรพงษ์ รามางกูร.
 2525 : 78) และสำหรับกรณีความขัดแย้งระหว่างนายทุนกับชาวนาในชนบทหลังปี 2530 รัฐบาล
 พยายามใช้วิธีประนีประนอมมากกว่าที่จะเป็นการแก้ปัญหาระยะยาว

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง ที่เป็นเงื่อนไขต่อการกำหนด
 รูปแบบแผนความสัมพันธ์ทางการผลิต และสร้างความชอบธรรมให้กับชนชั้นที่เอาเปรียบชาวนา
 ซึ่ง คาร์ล มาร์กซ เรียกว่าโครงสร้างส่วนบนที่ปรากฏชัดเจน ในช่วงนี้ ได้แก่ งานเรื่องการจัด
 การศึกษา สื่อสารมวลชน พุทธศาสนา และระบบกฎหมาย การจัดการศึกษา หลังปี พ.ศ. 2503
 ได้ถูกนำมาเป็น เครื่องมือของรัฐบาลในการผลิตกำลังคน เพื่อสนองตอบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ
 ตามแนวนโยบายอุตสาหกรรมที่รัฐบาลต้องการ และในอีกทางหนึ่งเป็นการใช้เพื่อหล่อหลอมความคิด
 คนในชาติให้ยอมรับในระบบแบบแผนความสัมพันธ์ทางการผลิต ตามความเชื่อของรัฐว่าจะนำ
 ประเทศไปสู่ความทันสมัย และนำมาซึ่งความอยู่ดีกินดีของคนในชาติได้ (พุทธทาสภิกขุ. 2533 :
 2-3 ; วิวัฒน์ชัย อัตถากร. 2530. : 12-15 ; วิทยากร เชียงกูล. 2533 : 36)
 การสื่อสาร สังคมหลังปี พ.ศ. 2503 เป็นยุคที่การสื่อสารมวลชนได้รับการพัฒนาอย่างกว้างขวาง
 ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทมีโอกาสรับทราบข่าวสารด้านต่าง ๆ หลายทางเช่น วิทยุทัศน์
 หนังสือพิมพ์ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลที่จะก่อให้เกิดคตินิยม ทศนคติ ความรู้สึก

ของมวลชนที่ผ่านมาสื่อสารมวลชนโดยเฉพาะวิทยุ โทรทัศน์ ถูกควบคุมโดยรัฐบาล (รังสรรค์ ธาระพรพันธุ์. 2532 : 107) นอกจากนั้นนายทุนเองก็ได้เข้ามาถือสิทธิพลานฐานะเจ้าของทุนหรือผู้ผลิตรายการ (วิทยากร เชียงกูล. 2533 : 120) จึงทำให้สื่อสารมวลชนกลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาลและนายทุนในการโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนคล้อยตามอุดมการณ์พัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาล โฆษณาสินค้าให้ประชาชนเกิดความต้องการบริโภคเพิ่มขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การขายตัวของตลาดและเศรษฐกิจต่อไป (วิวัฒน์ชัย อัครการ. 2530 : 6-7) พุทธศาสนา ได้สร้างความชอบธรรมให้แก่ชนชั้นที่ได้เปรียบชวามากขึ้น เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เริ่มโครงการพระธรรมทูต ๗ให้ออกไปเผยแผ่พุทธศาสนาแก่ประชาชน ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2507 โดยเชื่อว่า ถ้าประชาชนยึดมั่นในศาสนาแล้ว จะกลายเป็นปราการป้องกันคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีความคิดตรงข้ามกับทุนนิยมได้ และต่อมาได้มีโครงการในลักษณะเดียวกัน คือ โครงการอบรมพระภิกษุที่คัดเลือกมาจากต่างจังหวัด จนแล้วให้ออกไปพัฒนาวัดและท้องถิ่น (สมบูรณ์ สุขสำราญ. 2527 : 115 ; อมรา พงศาพิชญ์. 2534 : 186-188) จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นของพระนักพัฒนาที่มีบทบาทชี้นำประชาชนในการพัฒนาเศรษฐกิจในเวลาต่อมา ระเบียบกฎหมาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 จนถึงปัจจุบัน รัฐบาลได้ออกกฎหมายที่สร้างความได้เปรียบในทางความสัมพันธ์ทางการผลิตให้แก่บรรดานายทุนในชาติ และนายทุนต่างชาติ 3 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2503 ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 227 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2520 โดยสรุปสาระที่สำคัญคือ ยกเว้นเกี่ยวกับภาษีแก่ผู้ลงทุน ยอมให้ผู้ลงทุนผูกขาดการผลิตและจำหน่าย โดยรัฐไม่ทำการแข่งขัน อนุญาตให้ชาวต่างชาติถือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และส่งเงินออกนอกประเทศได้ (ปราณี หินกร. 2531 : 166-168, 194-196, 200-202 ; บรรณัท เงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. 2534 : 28-32) จะเห็นว่าเงื่อนไขแห่งความเสียเปรียบที่รัฐบาลทำขึ้นนี้ซึ่งแน่นอนว่า ชาวนาหรือคนไทยที่มิได้เป็นผู้ประกอบการในชายแห่งกฎหมายเหล่านี้ย่อมได้รับผลกระทบในความไม่เท่าเทียมกัน และในสภาพที่เงื่อนไขถูกกำหนดขึ้นมาในรูปกฎหมาย จึงกลายเป็นความชอบธรรมที่ชาวนาจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม และเมื่อพิจารณาตามสาระแห่งกฎหมายที่ออกมาพบว่า ฉบับหลัง ๆ จะมีแนวโน้มว่ารัฐบาลให้สิทธิประโยชน์ และความได้เปรียบให้แก่ทุนมากยิ่งขึ้น

กรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย

ความสัมพันธ์ทางการผลิต เป็นความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีต่อกันในกระบวนการผลิต ทั้งนี้ เพราะการผลิตใด ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมบุคคลย่อมมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ เช่น หากการผลิต แลกเปลี่ยน แบ่งปันและบริโภค โดยความสัมพันธ์ทางการผลิตเหล่านั้นจะแตกต่างกันไปตาม ลักษณะวิถีการผลิตของสังคม เช่น ล่าสัตว์ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม ดังนั้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงจากวิถีการผลิตหนึ่งไปสู่อีกวิถีการผลิตหนึ่ง ย่อมส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีอยู่เดิมต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย สำหรับงานวิจัยฉบับนี้สนใจที่จะศึกษาว่า เมื่อการผลิตในรูปนาถุ้ง ซึ่งเป็นวิถีการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมได้แผ่ขยายเข้าไปในชุมชน ชาวนา จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ในอดีตชุมชนชาวนาไทยเคยได้รับผลกระทบที่สำคัญมาครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อทุนนิยมการค้า ได้แผ่ขยายเข้ามาหลังสนธิสัญญาเบาริง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ เปลี่ยนจากการเกณฑ์แรงงานและส่งส่วยมาเป็นการค้าเก็บภาษี ส่วนความสัมพันธ์ทางการผลิต ระหว่างชาวนาด้วยกัน ซึ่งเดิมมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของและช่วยเหลือแรงงานกัน เริ่มมีน้อยลง เปลี่ยนมาใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและตอบแทนกันด้วยค่าจ้าง นอกจากนั้นความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจที่ชาวนาถูกเอาเปรียบจากพ่อค้านายทุนก็ค่อย ๆ ปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อชาวนา ไปกู้ยืมเงินมาลงทุน เข้าทำทำการผลิต รับจ้างทำการผลิต ตลอดจนจำยอมให้ถูกกดราคา ผลผลิตหรือซื้อปัจจัยการผลิตและสินค้าอุปโภคบริโภคในราคาแพง ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตดังกล่าว เป็นเพราะมีกระบวนการหรือองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เข้ามาเกี่ยวข้องหลายประการ ได้แก่ 1) การทำสนธิสัญญาเบาริง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการค้าขายกันโดยเสรี 2) การยกเลิกระบบไพร่ทาสทำให้ชาวนามีเวลาเพาะปลูกมากขึ้น 3) การจับจองที่ดินและการให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินแก่ชาวนา ทำให้ชาวนาได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ในขณะที่เดียวกันก็เป็นจุดเริ่มต้นของการกระจายการครอบครองปัจจัยการผลิต ที่นำไปห้ำหั่นกันระหว่างชาวนากับชนชั้นอื่น 4) การใช้ระบบภาษีแทนการเกณฑ์แรงงาน เป็นการกระตุ้นให้ชาวนาเร่งทำการผลิตเพื่อใช้บริโภคส่วนหนึ่ง และขายเพื่อนำเงินมาเสียภาษีอีกส่วนหนึ่ง

ส่วนผลกระทบของอุตสาหกรรมชุมชนชาวนาทั่วไปได้รับเมื่อเข้าสู่การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยด้วยการเน้นพัฒนาอุตสาหกรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ นอกจากจะปรากฏในรูปการเก็บภาษีแล้วยังได้ปรากฏความสัมพันธ์ทางการผลิตใหม่ ซึ่งรัฐหรือรัฐบาลได้ให้การส่งเสริมอาชีพและบริการด้านต่าง ๆ แก่ชาวนา เช่น การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคหรือโครงสร้างพื้นฐาน บริการสาธารณสุข การศึกษา และสังคมสงเคราะห์ ส่วนความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาด้วยกันและกับพ่อค้านายทุนพบว่าการแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาในรูปดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง และกำไร มีระดับที่รุนแรงขึ้น ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตดังกล่าวเป็นเพราะมีกระบวนการหรือองค์ประกอบซึ่งเป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมเข้ามาเกี่ยวข้องหลายประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาประเทศโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตแบบเกษตรกรรม ไปสู่วิธีการผลิตทุนนิยมอุตสาหกรรม 2) การเข้ามาลงทุนของบรรษัทต่างชาติในประเทศไทย โดยมีการย้ายแหล่งผลิตมาทำการผลิตในประเทศไทย ใช้แรงงานคนไทยทำการผลิต เพื่อจำหน่ายแก่ตลาดภายในและภายนอกประเทศ 3) การเติบโตของพ่อค้านายทุนไทยเป็นนายธนาคารและคานินธุรกิจขนาดใหญ่ ตลอดจนร่วมทุนกับบรรษัทต่างชาติ 4) การแตกตัวของชาวนาเป็นผู้ประกอบการขนาดย่อม และไปเป็นแรงงานรับจ้างทั้งในและนอกภาคเกษตร

กรณีชุมชนชาวนาอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ถือว่า ณ เวลาซึ่งอุตสาหกรรมนากุ้งได้แผ่ขยายเข้าไปนั้น โดยทางอ้อมเคยได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมมาแล้ว พร้อม ๆ กับชุมชนชาวนาอื่น ๆ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา แต่ผลกระทบโดยตรงซึ่งมีการผลิตในรูปอุตสาหกรรมเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและชัดเจน เพิ่งได้รับในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีความเชื่อมั่นขั้นต้นว่า ประการแรก ก่อนที่อุตสาหกรรมนากุ้งจะแผ่ขยายเข้าไปสู่ชุมชนชาวนาอำเภอหัวไทร ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาได้พัฒนาการเข้าสู่วิธีการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมในระดับหนึ่งแล้ว กล่าวคือ ในส่วนที่เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐบาลชาวนาคงจะได้รับบริการจากรัฐบาลในด้านสาธารณูปโภคหรือโครงสร้างพื้นฐาน เช่น

ถนน พาหุ ทอดจนบริการด้านการศึกษา สาธารณสุข และสังคมสงเคราะห์แล้ว ส่วนความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุนแม้จะขาดแคลนแหล่งจ้างงานในหมู่บ้านแต่แรงงาน ชาวนาสวนหนึ่งคงจะไปรับจ้างทำงานในโรงงานในเขตเมืองบ้างแล้ว ทางด้านที่ดินก็คงมีราคาแพงขึ้น เนื่องจากการกว้านซื้อเพื่อเก็งกำไรและมีการเปลี่ยนมือจากชาวนาไปสู่นายทุนมากขึ้น ชาวนานิยมซื้อปัจจัยในการผลิตและสินค้าอุปโภคบริโภคที่พ่อค้านำมาเสนอขายมากขึ้น พร้อม ๆ กับการจำยอมให้พ่อค้ากดราคาผลผลิตการเกษตร ตลอดจนมีการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินมาลงทุนในธุรกิจส่วนตัว เช่น ทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้วิจัยมองว่าน่าจะเป็นประสบการณ์ที่ชาวนาได้เรียนรู้จากการขยายตัวของทุนนิยมอุตสาหกรรม ฉะนั้นน่าจะมีความเป็นไปได้ที่ชาวนาจำนวนหนึ่ง อาจจะเข้าไปเรียนรู้ดังกล่าวมาปรับใช้ เมื่ออุตสาหกรรมนาถุ้งแผ่ขยายเข้าไปทำให้ตัวเองมีฐานะทางชนชั้นที่สูงขึ้น รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและนำตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเสียที่เดียว ประการที่สอง เมื่ออุตสาหกรรมนาถุ้งแผ่ขยายเข้าไปในชุมชน ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาที่มีต่อชนชั้นอื่น ตั้งแต่การเสียภาษีและการได้รับบริการพื้นฐานจากรัฐ ตลอดจนความสัมพันธ์กับนายทุนในรูปดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง และกำไร ชาวนาจะเสียเปรียบและถูกแสวงหาผลประโยชน์ในระดับที่รุนแรงกว่าเดิม แต่อย่างไรก็ตามคาดว่าจะไม่ต่างไปจากที่ชุมชนชาวนาอื่น ๆ โดยเฉพาะในภาคกลางเคยได้รับ ประการที่สาม ในส่วนของกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตก็น่าจะมาจากองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมในลักษณะเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในภาพรวมของประเทศดังที่ได้เสนอไว้ข้างต้น

เพื่อให้ได้คำตอบที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยจึงแบ่งขั้นตอนการศึกษาไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาก่อนที่อุตสาหกรรมนาถุ้งจะแผ่ขยายเข้าไปในชุมชน โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย 1) การศึกษาลักษณะการผลิตและปัจจัยในการผลิตว่ามีารใช้ที่ดิน เงินทุน เทคโนโลยีและแรงงานในการผลิตอย่างไร 2) การศึกษาโครงสร้างชนชั้นในสังคมว่าประกอบด้วยชนชั้นใดบ้าง แต่ละชนชั้นมีการแตกตัวและรวมตัวกันในลักษณะใด 3) การศึกษาโครงสร้างส่วนบนว่า การศึกษา การสื่อสารมวลชน

ศาสนา ความเชื่อและระบบกฎหมายมีส่วนช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับพ่อค้าคนกลางเกิดขึ้นได้อย่างไร และได้สร้างความชอบธรรมให้แก่ชนชั้นที่ได้เปรียบชาวนาคือรัฐและพ่อค้านายทุนอย่างไร

4) การศึกษาความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน และระหว่างชาวนากับรัฐว่าเป็นอย่างไร โดยข้อมูลในส่วนนี้ได้มาจากการสัมภาษณ์ระดับลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งหมด คือชาวนา พ่อค้านายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ แล้วนำข้อมูลมาพิจารณาประกอบกัน

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาว่า มีองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไร เช่น องค์ประกอบด้านนโยบายและการส่งเสริมการหางานทำของรัฐ การเคลื่อนย้ายเข้ามาหางานทำของบรรดานายทุนในชาติและนายทุนต่างชาติ (โดยเฉพาะกรณีการกวาดซื้อที่ดิน การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ การใช้เงินทุน และแรงงานในการผลิต) การเติบโตของพ่อค้าคนกลาง นายทุนท้องถิ่น และนายธนาคารในการค้า นินทรกิจ เชื่อมโยงกับการผลิตของชาวนา ตลอดจนองค์ประกอบด้านชาวนาว่าได้ตอบสนองต่อการหางานทำในชุมชนอย่างไร (หางานทำ ขายที่ดินให้นายทุน เป็นแรงงานรับจ้าง ฯลฯ) ข้อมูลในส่วนนี้ได้มาจากการสัมภาษณ์เป็นกลุ่มกับชาวนา และสัมภาษณ์ระดับลึกพ่อค้านายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ แล้วนำข้อมูลมาพิจารณาประกอบกัน

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาหลังจากที่อุตสาหกรรมหางานทำได้แผ่ขยายเข้ามาในชุมชน โดยศึกษาในขอบเขตเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 1 แต่ในขั้นตอนที่ 3 นี้จะให้ความสำคัญกับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปว่าเป็นอย่างไร ข้อมูลในส่วนนี้ได้มาจากการสัมภาษณ์ระดับลึกกลุ่มต่าง ๆ แล้วพิจารณาประกอบกันเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงผลกระทบของอุตสาหกรรมนากุ้ง ที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา เพื่อหาข้ออธิบายในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาที่มีอยู่ก่อนนั้นเป็นอย่างไร เมื่ออุตสาหกรรมนากุ้ง เข้าไปบนชุมชนได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตอย่างไร และประการสุดท้ายต้องการทราบว่า ในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้มีกระบวนการหรือองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง ซึ่งจะเห็นว่าการศึกษานี้ได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางการผลิตในวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมกับแบบอุตสาหกรรมที่แทรกเข้าไปในสังคมของชาวนาในเวลาต่อมา ฉะนั้นการศึกษาจึงมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาถึงวิวัฒนาการของความสัมพันธ์ทางการผลิตดังกล่าว โดยในแต่ละช่วงจะพิจารณาอย่างเป็นระบบคือ พิจารณาวិถีการผลิต โดยรวม ร่วมกับปัจจัยในการผลิต โครงสร้างชนชั้นทางสังคม และโครงสร้างส่วนบนซึ่งเป็นระบบย่อยว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาได้ก่อตัวและดำรงอยู่ในลักษณะใด และประการสำคัญจะให้ความสำคัญกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการแทรกตัวของเข้าไปของวิถีการผลิตใหม่ในชุมชน ดังนั้นการศึกษานี้จึงต้องศึกษาในระดับหมู่บ้านที่ค่อนข้างจะมีบริบทของตัวเอง คือมีสภาพวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมที่ชัดเจน และใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพเป็นหลัก เพราะพิจารณาเห็นว่า เป็นแนวทางที่ใช้ในการศึกษาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและสามารถนำข้อมูลมาหาข้อสรุปในเชิงทฤษฎีได้ในภายหลัง

พื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยเลือกอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ศึกษามากสงาม ประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4 บ้านเนินหนองหงส์ หมู่ที่ 6 บ้านเกาะเพชร และหมู่ที่ 8 บ้านย่านยาว ตำบลเกาะเพชร มีประชาชนรวมกันประมาณ 320 ครอบครัว มีอาชีพทำนากุ้งประมาณ

150 ครัวเรือน พื้นที่ดังกล่าวตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เรียบชายฝั่งทะเลอันดามัน อาณาเขตติดต่อกับอำเภอกระบุรี จังหวัดสงขลา ในอดีตอาชีพหลักของประชาชนคือ ทำนา ทำสวนและทำการประมงชายฝั่ง เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2518 บริการของรัฐด้านโครงสร้างพื้นฐาน คือ ถนนและไฟฟ้า เริ่มสร้างเชื่อมต่อกับอำเภอหัวไทรกับจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่เป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ค่อยมีมากนัก สาเหตุเพราะอำเภอหัวไทรเป็นเส้นทางผ่านจากภาคกลางไปสู่จังหวัดอื่นในภาคใต้ การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เพิ่งมี เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2531 เมื่อนายทุนต่างชาติ นายทุนต่างถิ่น เข้ามาเลี้ยงกุ้งกุลาดำและชักชวนให้ชาวนาเลี้ยงกุ้งกุลาดำด้วย

วิธีการศึกษา

การได้มาซึ่งข้อมูลนั้น งานวิจัยฉบับนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview) และการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (group interview) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การสัมภาษณ์ระดับลึก

วัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ระดับลึก เพื่อรวบรวมข้อมูลมาใช้ในการหาข้อสรุปว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา ก่อนและหลังที่อุตสาหกรรมกุ้งเข้ามาในชุมชนเป็นอย่างไร ดังนั้นขอบข่ายของประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์จึงประกอบด้วย เรื่อง 1) ลักษณะการผลิตและการใช้ปัจจัยในการผลิต 2) โครงสร้างชนชั้นในสังคม 3) โครงสร้างส่วนบน เช่น การศึกษา การสื่อสารมวลชน ศาสนา ความเชื่อ และระบบกฎหมาย 4) ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาด้วยกัน ระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุนและระหว่างชาวนากับรัฐ สำหรับบุคคลที่สัมภาษณ์ได้มาจากบุคคล 3 กลุ่ม รวม 40 คน กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย ชาวนากลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ชาวนาราย ชาวนากลาง และชาวนาจน(ชาวนารับจ้างและชาวประมง) โดยให้ครอบคลุมทั้งในช่วงที่ทำนาข้าวและทำนากุ้งจำนวน 20 คน การได้มาซึ่งชาวนาดังกล่าวได้เริ่มด้วยการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสและผู้นำชุมชนเพื่อให้ได้ชาวนารายแรกในกลุ่มต่าง ๆ ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวนาคนแรกในแต่ละกลุ่ม แล้วสืบเสาะขยายไปสู่ชาวนาคนอื่น ๆ ในลักษณะของการใช้ Snowball Sampling กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย

พ่อค้านายทุนกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ ผู้จัดการบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ ผู้จัดการธนาคารพาณิชย์ พ่อค้ารับซื้อกุ้งและเจ้าของร้านค้าในหมู่บ้านจำนวน 12 คน กลุ่มที่ 3 ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลต่าง ๆ ได้แก่ นายอำเภอ ประมงอำเภอ เกษตรอำเภอ หัวหน้าหน่วย ชกส. ฯลฯ จำนวน 8 คน ซึ่งบุคคลในกลุ่มที่ 2 และ 3 ได้มาโดยวิธีเจาะจง (purposive sampling)

2. การสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม

วัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม เพื่อรวบรวมข้อมูลมาใช้ในการหาข้อสรุปว่า การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา มีกระบวนการหรือองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง ดังนั้นขอบข่ายของประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์เป็นกลุ่มจึงเกี่ยวข้องกับเรื่อง 1) นโยบายและการส่งเสริมการทานากุ้งของรัฐ 2) การเคลื่อนย้ายเข้าในทานากุ้งของบรรดานายทุนในชาติและนายทุนต่างชาติ โดยเฉพาะกรณีการกว้านซื้อที่ดิน การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การใช้เงินทุน และแรงงานในการผลิต 3) การเติบโตของพ่อค้าคนกลาง นายทุนท้องถิ่น และนายธนาคาร ในการดำเนินธุรกิจเชื่อมโยงกับการผลิตของชาวนา 4) การตอบสนองของชาวนาต่อการทานากุ้งในชุมชน เช่น ร่วมทานากุ้ง ขายที่ดินให้นายทุน ตลอดจนเป็นแรงงานรับจ้าง สำหรับชาวนาที่ใช้ในการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (จำนวน 1 กลุ่ม) มีจำนวน 5 คน โดยเป็นผู้ที่เคยได้รับการสัมภาษณ์ระดับลึกมาแล้ว เพราะบุคคลเหล่านี้จัดว่าเป็น Key informants ที่รู้เรื่องดีกว่าชาวนาคนอื่น ๆ และคัดเลือกให้ครอบคลุมชาวนารวย ชาวนากลาง และชาวนาจน ทั้งในช่วงทานากุ้งและทานากุ้ง ในส่วนของบุคคลที่เกี่ยวข้องฝ่ายอื่น ๆ คือ กลุ่มพ่อค้านายทุน ซึ่งประกอบด้วย ผู้จัดการบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ ผู้จัดการธนาคารพาณิชย์ พ่อค้ารับซื้อกุ้ง และเจ้าของร้านค้าในหมู่บ้าน และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งประกอบด้วย นายอำเภอ ประมงอำเภอ เกษตรอำเภอ ผู้จัดการ ชกส. ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์ระดับลึกสัมภาษณ์ในขอบข่ายประเด็นเดียวกันแทน เพราะกลุ่มบุคคลเหล่านี้ค่อนข้างจะมีข้อจำกัดในเรื่องเวลาและความหลากหลายในสาขาอาชีพ ทำให้เป็นอุปสรรคและจัดสัมภาษณ์เป็นกลุ่มค่อนข้างลำบาก

สำหรับทางด้านคุณภาพของข้อมูล ซึ่งได้ข้อมูลมาโดยวิธีสัมภาษณ์ระดับลึกและสัมภาษณ์เป็นกลุ่มนี้ เชื่อว่าน่าจะเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้สูง เพราะประการแรกได้ทำการสัมภาษณ์กับบุคคลที่รู้เรื่องดี

(key informants) เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูลอย่างกว้างขวางตามขอบข่ายที่กำหนด โดยอยู่ภายใต้การทะลอมและสร้างบรรยากาศให้อ่อนน้อมของผู้สัมภาษณ์ จึงเชื่อได้ว่าสามารถได้ข้อมูลที่ถูกต้องและตรงกับสิ่งที่ต้องการวัด ประการที่สอง ได้รวบรวมข้อมูลมาจากบุคคลหลายฝ่ายคือ ชาวนาห์ค่านายทุน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำให้สามารถตรวจสอบซึ่งกันและกันได้ จึงเชื่อได้ว่าสามารถได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบคลุม และมีความคงเส้นคงวา

ขั้นตอนการวิจัย

1. ศึกษาสภาพชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ประชากรเป้าหมาย และบริบทของชุมชน เพื่อทำความเข้าใจสภาพชุมชนในลักษณะที่ถูกต้อง และใช้เป็นแนวทางการวางแผนการศึกษา เพื่อให้ได้คำตอบในปัญหาวิจัย
2. ศึกษาเอกสาร ซึ่งประกอบด้วยเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เป็นรายงานวิจัย เพื่อหาว่ามีแนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาวิจัยใดบ้างที่เคยอธิบายเกี่ยวกับปัญหานั้นมาก่อน หรืออาจจะใช้เป็นแนวทางการอธิบายได้ ต่อจากนั้นก็นำมาสร้างกรอบความคิดสำหรับการค้นหาอธิบายในปัญหาวิจัยครั้งนี้
3. การออกเก็บข้อมูลในพื้นที่ ผู้วิจัยได้มาใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านและเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2537 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2538 ใช้การบันทึกเทปในการสัมภาษณ์ระดับลึก และการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม เพื่อป้องกันการตกหล่นของสาระสำคัญ และเพื่อนำให้เกิดการระดม ผู้วิจัยได้พยายามสร้างความเข้าใจและสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ให้ข้อมูล
4. วิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม มาถอดเทป และจัดเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป "The Ethnograph" ช่วยในการวิเคราะห์ ต่อจากนั้นจึงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เชื่อมโยงข้อมูลที่จัดหมวดหมู่ไว้และหาข้อสรุป ซึ่งทฤษฎี
5. สรุปผลการวิจัยและเขียนรายงาน

บทที่ 4

สภาพชุมชน

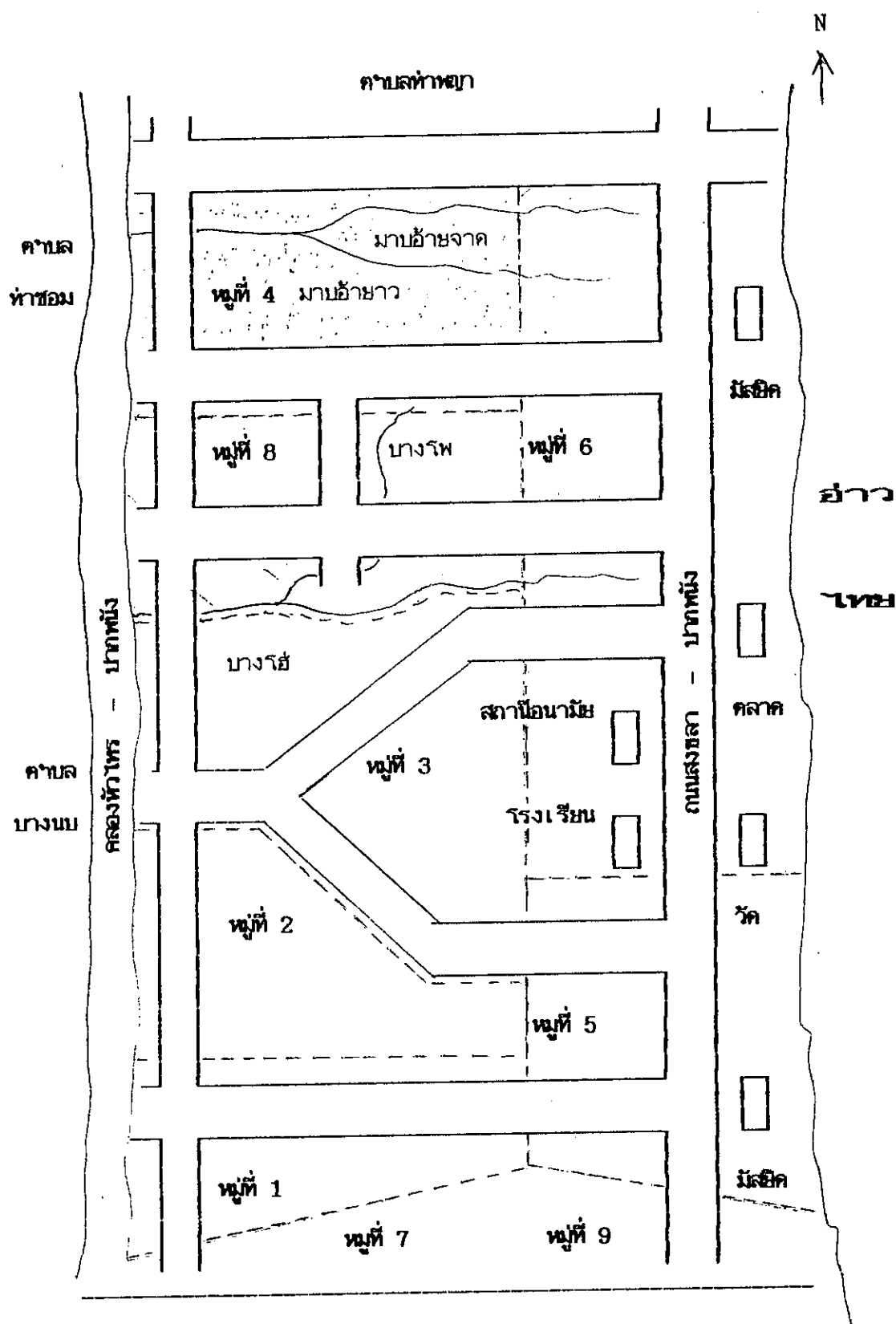
การศึกษาผลกระทบของอุตสาหกรรมนาุ้ง ที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนา อําเภอดําพระ จังหวัดนครศรีธรรมราช พื้นที่เป้าหมายที่ใช้สำหรับศึกษา เพื่ออธิบายผลกระทบของ อุตสาหกรรมนาุ้ง ประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 4 บ้านเนินหนองหงส์ หมู่ที่ 6 บ้าน เกาะเพชร และหมู่ที่ 8 บ้านย่านยาว ตำบลเกาะเพชร อําเภอดําพระ สาเหตุที่ได้เลือก 3 หมู่บ้านนี้เนื่องจาก ประการแรก เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม ชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านนี้ ในอดีตมีลักษณะที่ สามารถเป็นตัวแทนความเป็นชุมชนชาวนาอย่างครบถ้วน โดยเฉพาะด้านวิถีการผลิต กล่าวคือ บ้าน เนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว ซึ่งในอดีตเป็นหมู่บ้านเดียวกัน เพิ่งมาแยกออกเป็นสองหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2529 ชาวนาดังบ้านเรือนอยู่บนที่ดอน (ชาวนาในชุมชนเรียกที่ดอนว่า "เนิน") รอบ ๆ ชุมชนหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม ห่างจากชายฝั่งทะเลเข้าไปตอนในประมาณ 1.5 - 2 กิโลเมตร ชาวนา ยึดอาชีพการทํานาเป็นอาชีพหลัก และมีการทําสวน ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เช่น วัวและสุกรเป็นอาชีพ เสริม ส่วนบ้านเกาะเพชรนั้นตั้งอยู่ติดกับชายฝั่งทะเล ชาวนายึดอาชีพการทํานาและประมงเป็นอาชีพหลัก มีการปลูกมะพร้าว และเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะการเลี้ยงเบ็ดเป็นอาชีพเสริม ประการที่สอง ชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านนี้ ในปัจจุบัน (2538) มีการทํานาุ้งกันอย่างหนาแน่น โดยอาชีพการทํานาุ้งและอาชีพ ที่เกี่ยวข้องกันนาุ้งได้เริ่ม เข้ามาแทนที่ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพเดิมของชาวนาบ้าน เกาะเพชรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 บ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 ประการที่สาม ชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านนี้ ในอดีตยังเป็นพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จด้านการเกษตรอย่างสูง โดยเฉพาะใน เรื่องการทําไร่สวนผสม รวมทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีการต่อต้านการทํานาุ้งของชาวนาที่รุนแรงที่สุดคน บรรดาชุมชนชาวนาที่เปลี่ยนแปลงมาทํานาุ้งในอําเภอดําพระ จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงเชื่อว่าการ ศึกษาโดยใช้นี้ที่เป้าหมาย 3 หมู่บ้านดังกล่าว น่าจะช่วยทำให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงของ ชุมชนซึ่งเป็นผลมาจากการทํานาุ้งได้ชัดเจน

แต่ก่อนจะกล่าวถึง ผลกระทบของอุตสาหกรรมนาุ้งที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชน ชาวนาว่าเป็นอย่างไร บทนี้จะเสนอภาพชุมชนและบุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ เพื่อเป็นพื้นฐาน

การทำความเข้าใจในระบบความคิดและการให้คุณค่าแก่สิ่งต่าง ๆ ของชาวนา ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของชาวนา อันจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์และตีความต่อไป โดยจะกล่าวถึงแต่ละหมู่บ้านในด้านสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมไปตามลำดับ ส่วนใดที่เป็นลักษณะร่วมกันของทั้ง 3 หมู่บ้าน ก็จะกล่าวรวมกัน แต่ถ้าส่วนใดมีลักษณะที่แตกต่างกันจะแยกกล่าวเป็นรายหมู่บ้าน ดังนี้

บ้านเกาะเพชร บ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว เป็นหมู่บ้านในจำนวน 9 หมู่บ้านของตำบลเกาะเพชร อำเภอหัวหิน จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้

- หมู่ที่ 1 บ้านบางโหนด
- หมู่ที่ 2 บ้านไชยราม
- หมู่ที่ 3 บ้านบางดิ่ง
- หมู่ที่ 4 บ้านเนินหนองหงส์
- หมู่ที่ 5 บ้านหัวทรง
- หมู่ที่ 6 บ้านเกาะเพชร
- หมู่ที่ 7 บ้านบางปราชญ์
- หมู่ที่ 8 บ้านย่านยาว
- หมู่ที่ 9 บ้านคันสน

ภาพประกอบ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งหมู่ที่ 4, 6 และ 8 ตำบลเกาะเพชร อำเภอหัวหิน
จังหวัดนครศรีธรรมราช

บ้านเกาะเพชร

บ้านเกาะเพชรในอดีต คนทั่วไปเรียกบ้านเกาะเค็ดตามชื่อของพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งที่ขึ้นหนาแน่นบนแถบนี้ มีลักษณะเป็นไม้เลื้อยขึ้นเป็นกอทรงพุ่ม เพิ่งเปลี่ยนชื่อมาเป็นเกาะเพชรในช่วงที่มีการสร้างโรงเรียนขึ้นที่วัดเกาะเพชร บ้านเรือนของชาวบ้านปลูกเรียงรายไปตามแนวชายฝั่งทะเล และเนื่องจากชายฝั่งทะเลบางช่วงมีระดับต่ำ จึงทำให้ในช่วงฤดูฝนน้ำทะเลมักเอ่อล้นแนวชายฝั่งทะเล เข้ามาบนที่นาของชาวบ้านเสมอ ครั้งสุดท้ายเมื่อปลายปี พ.ศ. 2511 ต่อกับต้นปี พ.ศ. 2512 ชาวนาเล่าว่าน้ำทะเลหนุนสูงมาก ได้ไหลเข้ามาบนที่นาของชาวบ้านทางแถบบริเวณที่เรียกว่าบ้านบ่อคตที่เป็นบริเวณกว้างครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 2,000 - 3,000 ไร่ ครอบคลุมเข้าในตอนทางทิศตะวันตกจนถึงแนวคลองหัวทรี - ปากพื้ง ส่งผลให้ชาวบ้านนาไม่ได้ประมาณ 3 - 4 ปี คนนอกชุมชนอาจมองว่าชาวบ้านน่าจะมีความลำบากมาก แต่ปรากฏว่าในช่วงนั้นได้มีทุ่งและปลาทะเลเกิดขึ้นบนบริเวณที่นาของชาวบ้านเป็นจำนวนมาก เนื่องจากน้ำทะเลได้พัดพาเอากุ้งและปลาทะเล เข้าไปเจริญเติบโตและขยายพันธุ์ ชาวนาได้อาศัยจับกินและขายเอาเงินไปซื้อข้าวสารและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ในการดำรงชีวิต คล้ายกับว่าธรรมชาติได้ชดเชยในสิ่งที่ชาวบ้านได้สูญเสียไปและสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้น ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของชาวบ้านลงได้อย่างมากทางราชการเห็นความเดือดร้อนของชาวบ้าน จึงได้สร้างเขื่อนดินกันน้ำเค็มมาที่ไหลเข้ามาบนที่นา ทรายสร้างเป็นแนวขนานไปกับชายฝั่งทะเลในปี พ.ศ. 2517 ซึ่งเขื่อนดินดังกล่าว ชาวนาได้อาศัยเป็นถนนใช้เดินทางระหว่างหมู่บ้าน และในเวลาต่อมาได้รับการปรับปรุงเป็นถนนลาดยางใช้สัญจรไปหัวทรีและปากพื้งจนถึงปัจจุบัน และผลจากการมีถนนสายนี้ขึ้นมาในเวลาต่อมาทำให้ชาวบ้านได้ย้ายบ้านเรือน จากเดิมที่เคยอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลมาปลูกบริเวณสองฟากถนน ทั้งด้านตะวันออกและตะวันตก สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งว่าชาวบ้านเริ่มให้ความสำคัญกับการคมนาคมทางบกมากกว่าทางน้ำแล้ว สำหรับบริเวณถนนทั้งสองด้านนั้นกว้างประมาณด้านละ 10 - 15 เมตร มีน้ำขังตลอดปีชาวบ้านได้นำวัวมาปลูกในถนนตลอดแนวสองข้างทาง เวลารถผ่านจะเห็นคล้ายบึงน้ำใสที่มีบัวชูดอกและใบสะพรั่ง เป็นทัศนียภาพที่สวยงามมาก ส่วนน้ำในคูดังกล่าวชาวบ้านใช้สำหรับอาบ ชักเสื้อผ้าและบางคนก็ยังใช้ในการหุงข้าวทำอาหารด้วย แม้ปัจจุบันสภาพดังกล่าวได้ถูกทำลายไปโดยน้ำเค็มจากนาุ้ง แต่เราก็คงพอที่จะหาครุรงรอยของสภาพดังกล่าวได้จากพื้นที่ใกล้เคียงกับชุมชนบ้านเกาะเพชร เช่น แถบที่อยู่ใกล้ที่ว่าการอำเภอหัวทรีหรือใกล้โรงพยาบาลอำเภอหัวทรีซึ่งบริเวณนี้น้ำกุ้งยังขยายไปจนถึง

บ้านเกาะเพชรมีอาณาเขตด้านทิศเหนือติดต่อกับตำบลท่าพญา อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช ห่างจากอำเภอหัวไทร ประมาณ 15 กิโลเมตร การเดินทางไปยังบ้านเกาะเพชรสามารถไปได้ 2 ทาง คือ เข้าทางอำเภอปากพ่องไปตามถนนเลียบชายฝั่งอ่าวไทยพอสุดเขตอำเภอปากพ่องก็ถึงบ้านเกาะเพชร และอีกทางหนึ่งคือ เข้าทางสามแยกบ้านหน้าศาลตำบลหน้าสวนอำเภอหัวไทร โดยถ้าเริ่มต้นจากหน้าที่ว่าการอำเภอหัวไทร เมื่อนั่งรถขึ้นมาทางทิศตะวันออก ไปถึงสามแยกบ้านหน้าศาลเลี้ยวซ้ายไปตามถนนเลียบชายฝั่งทะเล ประมาณ 14 กิโลเมตร ผ่านตำบลหน้าสวนก็จะเข้าเขตตำบลเกาะเพชร เมื่อผ่านบ้านหัวทรงก็ถึงบ้านเกาะเพชร แต่ถ้าไปทางอำเภอร่อนค จังหวัดสงขลาตามแนวถนนเลียบชายฝั่งทะเลอยู่แล้ว เมื่อไปถึงสามแยกบ้านหน้าศาลก็ตรงไป โดยไม่ต้องเลี้ยวแต่อย่างใด ทุก ๆ วันมีรถสองแถววิ่งประจำทางระหว่างบ้านเกาะเพชร - ตลาดอำเภอหัวไทร เริ่มออกวิ่งเวลา 06.00 น. ค่าโดยสารคนละ 10 บาท รถออกวิ่งทุก ๆ ครึ่งชั่วโมง เที่ยวสุดท้ายจะหมดเวลา 16.00 น. ดังนั้นคนที่นั่งมีรถส่วนตัวเวลาเข้าสู่หมู่บ้านเกาะเพชรจะไม่มีรถกลับในช่วงเย็นและเวลากลางคืน สำหรับในอดีตนั้นชาวนาติดต่อกับชุมชนภายนอกโดยการเดินเท้า และโดยทางเรือ การเดินเท้าจะเดินไปตามชายหาดซึ่งมักจะเป็นการเดินทางระยะสั้นภายในหมู่บ้าน ส่วนทางเรือนั้นชาวนาต้องเดินเท้าไปทางทิศตะวันตก ลัดเลาะทุ่งนาผ่านบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว เพื่อไปลงเรือที่บ้านท่าซอมเป็นระยะทาง 3 - 4 กิโลเมตร ต่อจากนั้นลงเรือหางยาวเดินทางต่อไปตามลำคลองที่เชื่อมต่อกันระหว่างอำเภอหัวไทรและอำเภอปากพ่อง กรณีการเดินทางไกล เช่น การเดินทางไปยังจังหวัดสงขลาซึ่งไม่ค่อยมีมากนักต้องเดินทางข้ามวันข้ามคืนจึงจะถึง โดยมีเรือยนต์วิ่งรับส่งผู้โดยสารเลียบชายฝั่งทะเลไปจนถึงสงขลา เรือวิ่งข้ามมาประกอบด้วยเรือต้องหยุดรับส่งผู้โดยสารตลอดทาง แม้ระยะทางจากอำเภอหัวไทรไปยังสงขลาเพียงประมาณ 80 - 90 กิโลเมตร เรือยนต์ก็ยังต้องพักค้างคืนระหว่างทาง 1 คืน แล้วจึงเดินทางต่อไปสงขลา ดังนั้นในการเดินทางไปยังสงขลาจึงต้องใช้เวลากว่า 2 วัน หากคิดทั้งไปและกลับจึงไม่ต่ำกว่า 4 วัน จึงเป็นสาเหตุสำคัญให้การเดินทางออกนอกหมู่บ้านที่เป็นระยะทางไกล ๆ ของชาวนาหมู่บ้านเกาะเพชรในอดีตมีน้อยมาก

1. สภาพทางกายภาพ

ทางทิศตะวันออกของชุมชนบ้านเกาะเพชร เป็นชายฝั่งทะเลมีหาดทรายตลอดแนวจากเหนือจดใต้ ห่างจากชายฝั่งทะเลขึ้นมาประมาณ 30 - 40 เมตร มีสภาพเป็นเนินทรายที่น้ำทะเลพัดพา

ขึ้นมากองไว้ บางแห่งเป็นเนินสูงบางแห่งค่อนข้างราบ จนส่งผลให้น้ำทะเลหนุนน้ำไหลเข้าที่นา ดังกล่าวแล้ว บริเวณนันทราษฎร์มีคันมะพร้าวขึ้นหนาแน่นถัดขึ้นไปเป็นบ้านเรือนของชาวนา สภาพของ หาดทรายของชุมชนแห่งนี้ในอดีตก่อนปี พ.ศ.2531 มีหาดทรายขาวสะอาดสวยงามต่างไปจากแหล่งที่ พักตากอากาศที่มีชื่อ เช่น หัวหินหรือภูเก็ต ในวันที่คลื่นลมแรงมีเรือประมงชายฝั่งประเภทเบ็ดเข้ากลับ เย็นจำนวนนับ 100 ลำ ถูกลากขึ้นมาจอดเรียงรายให้เห็นเรือเวลาออกทะเลหาปลาเมื่อคลื่นลมสงบ ปัจจุบันบริเวณหาดทรายดังกล่าวได้มีท่อน้ำขนาดตั้งแต่ 8-12 นิ้ว วางทอดลงไปในทะเล ซึ่งชาวนา ใช้เป็นท่อนสูบน้ำไปยังบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำเข้ามาแทนที่

ทางทิศตะวันตกของชุมชนหมู่บ้านเกาะเพชรเป็นที่ราบลุ่ม ชาวนาใช้เป็นพื้นที่สำหรับทำนาเพาะปลูก มีเนื้อที่ประมาณ 3,500 ไร่ (สภาพตำบลเกาะเพชร.2538) มีแม่น้ำจิตธรรมราชาเชื่อมต่อกับคลอง หัวไทร - ปากพื้ง หลายแห่ง ได้แก่ มาบ้ายายจาด มาบ้ายายขาว คลองบางโพ คลองบางไร่ ชาวนาเคยใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกและเป็นเส้นทางในการสัญจรมา คลอดจนลำเลียงผลผลิต การเกษตร แต่ปัจจุบันคงเหลือสภาพดินน้อยมาก เนื่องจากการบุกรุกทำนาถุ้งและการปล่อยดินที่เลนจาก บ่อถุ้งลงไปในดินขึ้น พื้นดินข้าวประมาณ 3,500 ไร่ ดังกล่าว ปัจจุบันนี้ (2538) ไม่เหลือสภาพดิน อีกเลย ประมาณร้อยละ 30 ถูกซุดเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำขนาด 3 - 5 ไร่ และที่เหลืออีกประมาณ ร้อยละ 70 มีสภาพต่างไปจากทะเลเป็นบริเวณที่ขังน้ำเค็มที่ถ่ายมาจากบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำ น้ำขึ้นขึ้น รอยเฉพาะคันตาลจำนวนนับ 10,000 คัน ต้องเฝ้าระวังดินคายนเพราะทนความเค็มของน้ำไม่ได้ เมื่อมองไปที่บ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำจะเห็นเครื่องจักรกำลังหมุนในพัดคือน้ำฟุ้งกระจาย ตรงบริเวณขอบบ่อมี กระดอมที่หักคนเฝ้าดูแลบ่อถุ้ง และถ้าเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งของชาวนาไทยพุทธจะมีศาลพระภูมิให้เห็นบริเวณ บ่อเลี้ยงกุ้งด้วย หอดกกลางคืนแสงไฟจากบ่อเลี้ยงกุ้งจะสว่างไสวในหัวท้องทุ่ง

ทางทิศเหนือของชุมชนบ้านเกาะเพชรพื้นที่ค่อนข้างเป็นที่ลุ่ม แรกนี้คือบริเวณหาดทรายที่มีระดับ ต่ำ ในอดีตจึงมีการกัดเซาะตลิ่งของน้ำทะเลและไหลเข้าบ้านนาของชาวนา แม้ขณะนี้พื้นที่ดินถูก บุกรุกเป็นพื้นที่นาและแปรสภาพเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งแล้วก็ตาม สภาพที่กล่าวถึงนี้ยังพอที่จะเห็นสภาพเดิมได้ จากพื้นที่บางส่วนของตำบลท่าพญา อาเภอปากพื้งที่อยู่ติดกันและยังไม่ได้ถูกแปรสภาพ พื้นที่ยังเป็นพรุ เป็นที่ลุ่มมีน้ำขังตลอดปี

ทางทิศใต้ของชุมชนบ้านเกาะเพชรติดต่อกับหมู่ที่ 5 บ้านหัวทรง ด้านนี้สภาพพื้นที่มีระดับสูงกว่าทางทิศเหนือ ชาวนาตั้งบ้านเรือนกันหนาแน่นและเป็นที่ตั้งสถานที่สำคัญของชุมชนหลายอย่าง ได้แก่ วัดเกาะเพชร โรงเรียนสอนเด็กปฐมวัยสังกัดกรมการศาสนา โรงเรียนชุมชนบ้านเกาะเพชร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สถานีอนามัย ตลาด และมีวัด บริเวณดังกล่าวนี้จึงเป็นศูนย์กลางชุมชนบ้านเกาะเพชรและของตำบลเกาะเพชร

สภาพภูมิอากาศบริเวณบ้านเกาะเพชรและบริเวณใกล้เคียงมีเพียง 2 ฤดู คือ ฤดูฝนและฤดูร้อน มีฝนตกเกือบตลอดปี ปริมาณน้ำฝนประมาณ 2,383.2 มิลลิเมตรต่อปี มีจำนวนวันฝนตกประมาณ 172 วันต่อปี ฝนตกชุกมากที่สุดในเดือนพฤศจิกายน ปริมาณน้ำฝนประมาณ 628.1 มิลลิเมตร โดยมิวันฝนตกถึง 22 วัน และฝนตกน้อยที่สุดในเดือนกุมภาพันธ์ ปริมาณน้ำฝนประมาณ 42.6 มิลลิเมตร โดยมิวันฝนตกเพียงประมาณ 5 - 6 วัน ช่วงที่พายุจะกล่าวได้ว่าเป็นฤดูร้อน คือ เดือนมีนาคมและเมษายนเพียง 2 เดือนเท่านั้น อุณหภูมิในรอบปีไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 25.9 องศาเซลเซียสในเดือนมกราคม และสูงสุดประมาณ 28.7 องศาเซลเซียสในเดือนเมษายน ช่วงทำการเพาะปลูกของชาวนาคือ ตั้งแต่เมษายนถึงมกราคมเป็นเวลาถึง 10 เดือน แต่มีบางช่วงที่มีปริมาณน้ำมากเกินไป นอกจากหว่านแล้วปลูกพืชอย่างอื่นแทบไม่ได้ คือตั้งแต่เดือนกันยายนถึงมกราคม (บันทึกภูธรเนศวร และคนอื่น ๆ.2534 : 1 - 4)

2. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

ชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรในปี พ.ศ.2537 มีจำนวน 242 ครัวเรือน ประกอบด้วยชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือชาวไทยพุทธ 124 ครัวเรือน ชาวไทยมุสลิม 118 ครัวเรือน เป็นชาย 535 คน หญิง 692 คน รวมทั้งสิ้น 1,227 คน (สภาตำบลเกาะเพชร.2538) ตามประวัติการตั้งถิ่นฐาน ชาวนาเล่าว่าชาวไทยพุทธเข้ามาตั้งหลักแหล่งในหมู่บ้านเกาะเพชรอยู่ก่อน ส่วนชาวไทยมุสลิมเพิ่งอพยพเข้ามาที่หลังโดยอพยพมาจากแหล่งที่ชาวไทยมุสลิมอยู่หนาแน่น คือ ตำบลบ่อตรุ อำเภอระโนด และตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เพื่อหาแหล่งที่มีปลาชุกชุม ได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนเป็นการชั่วคราวอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล เพื่อทำการประมงน้ำเค็มครัวเรือน ต่อมาเมื่อปลานทะเลเริ่มน้อยลงชาวไทยอิสลามกลุ่มดังกล่าวจึงได้ตั้ง

หลักแหล่งอย่างถาวรทำการประมง เลี้ยงเบ็ดและรับจ้าง ปัจจุบันครอบครัวชาวไทยมุสลิมได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับในขณะที่ครอบครัวชาวไทยพุทธกลับมีจำนวนลดน้อยลง ชาวนาเสาให้ฟังว่าเนื่องจากชาวไทยพุทธนั้นมีการคุมภาเณนประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือบรรดาลูกหลานชาวไทยพุทธเมื่อไปเรียนต่อแล้วมักจะไปทำงานในเมืองหรือที่อื่นไม่ค่อยกลับมาทำงานที่บ้าน ต่างกับชาวไทยมุสลิมที่ไม่นิยมคุมภาเณนและไม่ค่อยย้ายถิ่นไปไหน

๙. ๒๕๖๐

อาชีพหลักของชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรคือการทำนา การทำประมง เลี้ยงสัตว์และรับจ้าง ชาวไทยพุทธส่วนใหญ่ทำนาและมีที่ดินเป็นของตนเอง ทำนาหว่านอาศัยน้ำฝน ส่วนชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ทำการประมงชายฝั่งและรับจ้างชาวนาเกี่ยวข้าว โดยชาวไทยมุสลิมยึดการทำประมงเป็นอาชีพหลัก จะใช้เวลาเฉพาะในช่วงที่คลื่นลมแรงออกทะเลหาปลาไม่ได้ ในราวเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม ซึ่งตรงกับช่วงที่ข้าวสุกรับจ้างชาวนาเกี่ยวข้าว และส่วนใหญ่มักขอรับค่าจ้างเป็นข้าวช่วยให้ได้มีข้าวกิน มีชาวไทยมุสลิมจำนวนน้อยที่มีที่ดินเป็นของตนเองหรือเช่าที่นาคนอื่นทำนา นอกจากการทำนาและการประมงแล้วยังมีการเลี้ยงเบ็ด ซึ่งพบว่าหากันเป็นลำเป็นสันในหมู่ชาวไทยมุสลิมควบคู่ไปกับการทำการประมงและรับจ้าง ในอดีตก่อนที่จะเปลี่ยนมาทำนาทุ่งชาวนามีผลผลิตข้าวเฉลี่ยปีละ 320 กิโลกรัมต่อไร่ มีรายได้จากการขายข้าวเฉลี่ยครัวเรือนละ 10,000 บาทต่อปี (บริษะ ศิริกุล, 2536 : 14 - 15) เบ็ดใช้คันละ 200 - 300 ฟอง (เฉพาะครัวเรือนที่เลี้ยง) ผลผลิตของชุมชนบ้านเกาะเพชรทั้งข้าวเปลือก กุ้ง ปู ปลาและไข่เบ็ด นอกจากจำหน่ายเพื่อบริโภคภายในชุมชนแล้วยังมีคนกลางมารับซื้อส่งไปขายในตัวจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง เช่น สงขลา ปัตตานี กระบี่ ปัจจุบันชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมต่างหันไปยึดอาชีพการนาทุ่งและอาชีพที่เกี่ยวข้อกับนาทุ่ง อาชีพเดิมที่ยังคงเหลืออยู่ คือการทำประมงและเลี้ยงเบ็ด แต่จำนวนผู้ทำประมงและเลี้ยงเบ็ดมีน้อยลงกว่าเดิม

การซื้อขายสินค้า ชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรจะไปซื้อหาสินค้าอุปโภคบริโภคจากร้านค้าในหมู่บ้าน และที่ตลาดนัดซึ่งเป็นที่นัดหมายนำสินค้ามาขายและซื้อหาสินค้าของหมู่บ้านในวันเสาร์ เฉพาะช่วงเช้าระหว่าง 05.30-10.00 น. ในวันนัดชาวบ้านจะนำผลผลิตผลการเกษตรมาวางจำหน่าย เช่น ข้าวสาร ผัก ผลไม้ กระบี่ ในส่วนของร้านค้าก็จะนำสินค้าสำเร็จรูปที่ซื้อหามาจากตลาดในเมือง เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก ถังน้ำ เสื้อผ้า มาวางขาย นอกจากคนในหมู่บ้านแล้วคนจากหมู่บ้านใกล้เคียงก็มาซื้อสินค้าจากตลาดนัดนี้ด้วย

การปกครอง เค็มตำบลเกาะเพชรเป็นส่วนหนึ่งของตำบลหน้าสคน เพิ่งแยกตัวและยกฐานะเป็นตำบลในปี พ.ศ. 2523 นายแดง รักษาน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านเกาะเพชร ได้รับเลือกตั้งเป็นภานคนแรกของตำบลเกาะเพชร เมื่อนายแดง รักษาน เกษียณอายุในเดือนสิงหาคม 2537 นายเจ๊ะหมัด ร๊ะสะมะหัด ผู้นำชาวไทยมุสลิมได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 คนต่อมา ส่วนภานตำบลเกาะเพชรผลการเลือกตั้งได้นายสมรชค เพชรราส ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านบางเหน็ดดำรงตำแหน่งแทน ชาวนาเล่ากันว่าชุมชนบ้านเกาะเพชรในอดีตมีจระผู้ร้ายชุกชุม เนื่องจากบรรดาชาวนาทั้งหลายหลังจากเสร็จจากการทำนาแล้วพากันจับกลุ่มเล่นการพนัน คี๋มสุรา เที่ยวเตร่เฮฮากันเป็นส่วนใหญ่ ผู้อาวูรและคนนาใหญ่คนใดที่ชกชมนจึงเป็นที่นับหน้าถือตาและเป็นที่พึ่งของลูกหลานและผู้ที่ย่อยกว่า คอยปกป้องไม่ให้ถูกรังแก ประนีประนอมและช่วยเหลือเมื่อมีเรื่องเดือดร้อน แม้จะผ่านมาถึงปัจจุบันในยุคของสังคมกึ่งชาวนามีงานทำกันตลอดปีไม่ค่อยมีเวลาจับกลุ่มกันดั่งเช่นแต่ก่อน แต่ผู้อาวูรก็ยังเป็นที่เคารพนับถือของลูกหลานและชาวนาทั่วไป มีเพียงพวกนักเลงที่ เคยได้ชื่อว่า เป็นคนนาใหญ่คนใด ชาวนาเสื่อมศรัทธาลงหันมาคบค้ากับพ่อค่านายทุนแทน สำหรับกลุ่มอิสลามซึ่งให้การเชื่อถือผู้นำทางศาสนาค่อนข้างสูงก็ยังคงมีมาโดยตลอดไม่เปลี่ยนแปลง

ด้านการศึกษา ชาวนาส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับการศึกษาภาคบังคับคือร้อยละ 65 ระดับมัธยมศึกษาเพียงร้อยละ 30 อนุปริญาและปริญาตรีขึ้นไปเพียงร้อยละ 5 - 6 เท่านั้น (สำนักงานสาธารณสุขตำบลเกาะเพชร. 2538) บุตรหลานชาวนาหากจะไปเรียนในระดับมัธยมหรืออุดมศึกษา นอกจากมีปัญหานเรื่องเงินที่จะส่งเสียแล้วการคมนาคมก็ยังลำบากมาก เมื่อเข้าสู่ช่วงทันท่วงการคมนาคมเริ่มสะดวกขึ้นและฐานะทางการเงินของชาวนาเริ่มมีความคล่องตัวสามารถส่งเสียให้ลูกหลานเรียนสูง ๆ ได้ ชาวนาส่วนใหญ่โดยเฉพาะชาวไทยพุทธมีการตื่นตัวทางการศึกษามาก ต่างมุ่งส่งให้ลูกหลานเรียนหนังสือในระดับมัธยมและอุดมศึกษา ส่วนชาวไทยมุสลิมนั้นส่วนใหญ่ให้ลูกเรียนเพียงแค่ระดับการศึกษาภาคบังคับแล้วให้ลูกออกไปช่วยประกอบอาชีพ และระหว่างที่ลูกเรียนอยู่ในระดับการศึกษาภาคบังคับผู้ปกครองที่เป็นชาวไทยมุสลิมจะให้ลูกหลานเรียนภาษาอาหรับควบคู่ไปด้วย โดยมีการสอนกันที่มัสยิดประจำหมู่บ้านในตอนเย็นหลังจากเลิกเรียนและวันเสาร์อาทิตย์ ปัจจุบัน (2538) บริการทางการศึกษาของรัฐที่จัดให้แก่ชาวนามีชุมชนหมู่บ้านเกาะเพชรประกอบด้วย โรงเรียนสอนเด็กปฐมวัยวัดเกาะเพชร ในความดูแลของกรมการศาสนา โรงเรียนชุมชนวัดเกาะเพชรซึ่งเป็นโรงเรียนขยาย

โอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เปิดสอนตั้งแต่ระดับ
อนุบาลไปจนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านซึ่งสนับสนุนโดยกรมการศึกษา
นอกโรงเรียน อย่างไรก็ตามโครงสร้างสำหรับการศึกษารองของชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชร ยังอยู่ใน
ระดับการศึกษาภาคบังคับและมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นส่วนใหญ่

ในด้านสาธารณสุข ลักษณะการรักษาโรคตามแบบแผนโบราณในชุมชนบ้านเกาะเพชรค่อนข้าง
เหลือร่องรอยอยู่น้อยมาก ที่พอจะพบเห็นมีเพียงการรักษาเกี่ยวกับการนวดแผนโบราณ ในกรณีเคล็ด
ขัดยอกแขนขาหรือต่อกระดูกกรณีกระดูกหัก ส่วนการรักษาแผนปัจจุบันชุมชนบ้านเกาะเพชรมีสถานอนามัย
1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการ 2 คน ปรากฏว่าชาวนาสวนใหญ่นิยมมาใช้บริการที่คลินิกที่ตัวอำเภอ
หัวโพและที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดนครศรีธรรมราชและสงขลา ไม่ค่อยนิยมมารับบริการตรวจรักษา
ที่สถานอนามัยและโรงพยาบาลประจำอำเภอ เนื่องจากที่คลินิกให้บริการที่ดีกว่า การเดินทางไปยัง
โรงพยาบาลประจำจังหวัดสามารถไปได้โดยสะดวกและโรงพยาบาลประจำจังหวัดมีความพร้อมในการ
ให้บริการตรวจรักษาสูงกว่า อย่างไรก็ตามกรณีของสถานอนามัยแม้จะไม่ได้ให้บริการเกี่ยวกับการ
ตรวจรักษาแก่ชาวนามากนัก แต่ก็ได้หาหน้าที่ประสานงาน และส่งผู้ป่วยมาเข้าโรงพยาบาลประจำ
อำเภอและจังหวัด ตลอดจนให้ความเห็นในเรื่องบัตรส่งเคราะห์ในการรักษาพยาบาลฟรีแก่ชาวนาที่มี
ฐานะยากจนด้วยดี

การติดต่อสื่อสาร การติดต่อสื่อสารภายในชุมชนระหว่างชาวนาด้วยกัน มีลักษณะเป็น
การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล โดยเฉพาะการสื่อสารระหว่างคนที่อยู่ในอาชีพเดียวกัน เช่น ในอดีต
กลุ่มชาวนา กลุ่มชาวประมง หรือระหว่างชาวนากับพ่อค้าโรงสี ชาวนากับพ่อค้าปุ๋ย ชาวนากับ
ลูกจ้างเก็บเกี่ยวข้าว หรือระหว่างชาวประมงกับพ่อค้ารับซื้อกุ้งและปลาที่ชาวประมงหามาได้ และ
ชาวประมงกับนายทุนที่ออกเงินซื้อเครื่องมือในการทำประมง ปัจจุบันกลุ่มอาชีพได้เปลี่ยนแปลงมาเป็น
กลุ่มลูกจ้างแพรับซื้อกุ้ง กลุ่มผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ กลุ่มผู้รับจ้างลากอวนในบ่อกุ้ง ตลอดจนถึงกลุ่มผู้สูง
อายุที่หมดความสามารถ อยู่บ้านเฉย ๆ จับกลุ่มพูดคุยกันทุกวันที่กระท่อมกลางหมู่บ้านซึ่งได้ช่วยกันสร้าง
ขึ้นมา นอกจากนั้นการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลที่พบมากได้แก่ การพบปะกันตามร้านน้ำชาทั้งกลุ่ม
ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม การพบปะกันในวันที่มีตลาดนัดของชุมชน แต่สำหรับการพบปะกัน
ที่วัดและมีสวดในวันที่มีกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งเคยมีมากในสมัยที่ชาวนาชาวดำได้มีน้อยลงเมื่อเข้าสู่ช่วงทำ
นากุ้ง เนื่องจากชาวนาใช้เวลาส่วนใหญ่กับการทำงานทั้งดูแลบ่อเลี้ยงกุ้ง

และรับจ้างมากขึ้น(สืบพงศ์ ธรรมชาติ, 2538 : 5) ส่วนการรับข่าวสารจากสังคมภายนอก นอกจากจะรับทราบโดยผ่านทางโทรทัศน์และวิทยุ ซึ่งแทบจะกล่าวได้ว่าชาวนามีทันทุกครัวเรือนแล้ว ชาวนาที่หาหน้หรือซื้อถุงกุลาและเลี้ยงกุลาส่วนมากมีโทรศัพท์มือถือเอาไว้ สามารถพูดคุยติดต่อรับทราบข่าวสารจากภายนอกได้โดยสะดวก นอกจากนี้ร้านขายอาหารถุง หรือร้านขายเวชภัณฑ์ทั้ง ตัวแทนบริษัทที่ มาเสนอขายสินค้าที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกุ้งก็เป็นสื่อบุคคลที่สำคัญในการติดต่อสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสารแก่ชาวนากุ้งทำให้รับรู้ถึงระดับราคากุ้งในท้องตลาด และเทคนิควิธีการเลี้ยงต่าง ๆ

ด้านศาสนา ความเชื่อและประเพณี ชาวนาบ้านเกาะเพชรนับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน มีวัดเกาะเพชรเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมทางศาสนาพุทธและมีมัสยิดบ้านเกาะเพชรเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมทางศาสนาอิสลาม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในน้ทั้งสองศาสนาเป็นไปด้วยดี มีความสมานสามัคคี ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในงานบุญงานสังคมและการประกอบอาชีพ ไม่เคยมีความขัดแย้งกัน เนื่องมาจากสาเหตุทางศาสนา ในเรื่องความเชื่อของชาวนา โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยพุทธยังมีความเชื่อเก่า ๆ ผังแน่นอยู่อีกหลายอย่าง โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว ชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรมีประเพณีการไหว้ผีบรรพบุรุษที่เรียกกันว่า "การหาบุญวันสารทหรือชิงเปรต" เหมือนกับชาวไทยพุทธทางภาคใต้ทั่วไป กล่าวคือ เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 และแรม 15 ค่ำ เดือน 10 รวมสองครั้ง บรรดาญาติ ๆ และลูกหลานทั้งใกล้และไกลจะเดินทางกลับบ้าน เพื่อไปร่วมหาบุญให้กับบรรพบุรุษหรือปู่ย่าตายายที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรยังมีความเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่ มีการตั้งศาลพระภูมิเกือบทุกบ้านแม้แต่ที่น้อเลี้ยงกุ้งก็ยังตั้งศาลพระภูมิ ชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรมีลักษณะค่อนข้างเชื่อข่าวลือง่ายและแพร่กระจายข่าวไปอย่างรวดเร็ว เช่นข่าวลือในเรื่องผีแม่ผ้ายมาเข้าฝันผู้คนที่มาเอาชีวิตรุกชายนคนหัวบิของครอบครัวชาวนา และโดยที่น้ทราบว่าเป็นการเสนอแนะของใครว่าให้หาหุ่นผู้ชายไว้หน้าบ้านแล้วลูกชายจะปลอดภัย ปรากฏว่าครอบครัวชาวนาที่มีลูกชายหัวบิก็หาหุ่นผู้ชายมาไว้ที่หน้าบ้านเกือบทุกบ้าน มีการตกแต่งอย่างสวยงาม เอาเสื้อผ้าจริงหลากสีมาสวมให้ หุ่นบางตัวมีหมวก เข็มขัด รองเท้า แว่นตาครบทุกอย่าง ด้านประเพณีของชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรก็เหมือนประเพณีของชาวนนครศรีธรรมราชทั่วไป คือ มีประเพณีชักพระ ชนัว ีโน้ สำหรับศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่นิยมได้แก่มโนราห์ และหนังตะลุง

ด้านครอบครัวและเครือญาติ ชุมชนชาวนาบ้านเกาะเพชรเป็นชุมชนชาวนาที่มีความผูกพันทางเครือญาติสูง ตระกูลดั้งเดิมของบ้านเกาะเพชรฝ่ายชายไทยพุทธคือ ตระกูลคงวัคใหม่ นอกจากนั้นก็เป็นตระกูลที่มาจากที่อื่นโดยผ่านทางการทำงาน เช่น เพชรแก้วเพชร เหมทานนท์ แทบจะไม่มีครอบครัวที่เข้าไปอยู่ใหม่ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือการทำงานกับคนภายในชุมชนเลย ส่วนทางฝ่ายชาวมุสลิมตระกูลดั้งเดิมได้แก่ตระกูลนิยมเดชและโต๊ะสะมะหัด การแต่งงานมักจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามด้วยกัน ชาวนาอธิบายว่า เนื่องมาจากเหตุผลทางศาสนาที่นับถือเป็นสำคัญ ทำให้ความสัมพันธ์แน่นแฟ้นขึ้น ในอดีตครอบครัวชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรมักเป็นครอบครัวขยาย(extended family) สมาชิกในครอบครัวนอกจากมีพ่อแม่ลูกแล้วยังมีปู่ย่าตายายญาติฝ่ายพ่อญาติฝ่ายแม่ ตลอดจนคนจากนอกหมู่บ้านมาอาศัยและช่วยทนาด้วยโดยจะได้รับการแบ่งที่ดินให้ทำบางรายมีการแบ่งปันผลผลิตหรือเงินทองให้ใช้ และเมื่อมาอยู่นาน ๆ หากยังไม่แต่งงานเจ้าของบ้านก็มักจะซื้อผู้หญิงในชุมชนจัดการแต่งงานให้ ซึ่งมีลักษณะการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันสูง ในปัจจุบันจากการที่สภาพเศรษฐกิจสังคมเปลี่ยนแปลงไป การแตกตัวเป็นครอบครัวเดี่ยว(nuclear family)มีมากขึ้น แต่ละคนมุ่งหางานหาเงิน ดูเหมือนว่าความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและระหว่างเครือญาติจะห่างเหินกัน แต่จากปรากฏการณ์การทนาดูซึ่งกันเป็นอาชีพใหม่ของชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรพบว่าชาวนายังคงมีการจับกลุ่มรวมหุ้นพึ่งพาเงินทอง และช่วยเหลือแรงงานกันในกลุ่มเครือญาติมากกว่าที่จะทำกับคนนอก ส่วนการเข้ามาพึ่งพาอาศัยของคนนอกชุมชนเป็นการเข้ามาในรูปของแรงงานรับจ้างเลี้ยงกุ้งเป็นส่วนใหญ่ มาจากหลายจังหวัดโดยเฉพาะทางภาคอีสานมีเป็นจำนวนมาก

บ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว

บ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว ในอดีตเป็นชุมชนเดียวกัน ตอนที่เริ่มจัดตั้งตำบลเกาะเพชรในปี พ.ศ.2523 สองหมู่บ้านนี้ยังคงรวมอยู่ในหมู่ที่ 4 เพิ่งมาแยกออกเป็นหมู่ที่ 8 อีกหมู่บ้านหนึ่งในปี พ.ศ.2529 ชื่อบ้านเนินหนองหงส์ใช้เรียกกันมานาน โดยเล่าต่อกันมาว่ามีภรรยา(นทระกูลท่าน) คู่หนึ่งมีขนสีสวยงามมาก ลงว่ายน้ำเล่นในหนองน้ำริมเนินอันเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน จากปรากฏการณ์ดังกล่าวผู้คนจึงเรียกชานชุมชนนี้ว่าบ้านเนินหนองหงส์ตั้งแต่นั้นมา ส่วนชื่อบ้านย่านยาวนั้นเมื่อก่อนแน่ชัดว่ามีความเป็นมาอย่างไร บ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวเคยมีชื่อเสียงใน

เรื่องการทำไร่สวนผสม มีผลผลิตจำนวนมากส่งออกไปขายยังตลาดหัวอิฐซึ่งเป็นตลาดสินค้าเกษตรที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราชและภาคใต้ ทุกสัปดาห์สามารถหารายได้ให้แก่ชาวนาเป็นเงินครัวเรือนละ 2,000 - 3,000 บาท (เนื้อที่เพาะปลูก 2 - 5 ไร่) ชาวนามีความสุขและเพลิดเพลินกับการได้ทำไร่สวนผสมควบคู่กับการทำนาปลูกข้าว ความมีชื่อเสียงของไร่สวนผสมของบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว โดยเฉพาะเรื่องพริกชี้หู(คิปรี่) ที่มีการปลูกกันมาก ส่งผลให้ทางอำเภอและจังหวัดเข้าไปให้การส่งเสริมและจัดงานวันพริกช่อขึ้นทุกปี เพื่อเผยแพร่กิจกรรมของชุมชน ความสำเร็จของชุมชนในอดีตนี้เป็นภาพที่ยังอยู่ในความทรงจำของชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวมาจนถึงทุกวันนี้ การแผ่ขยายเข้ามาของนาทุ่งในพื้นที่ชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวหลังปี พ.ศ.2532 ทำให้ไร่สวนผสมในส่วนของบริษัทรอบหมู่บ้านต้องหมดไป คงเหลือแต่บางส่วนที่เป็นบริเวณที่อยู่อาศัยบนเนิน พืชผักและไม้ยืนต้นต่าง ๆ ที่ยังคงมีอยู่ช่วงหลังนี้ เช่น มะพร้าว มะม่วง กล้าย มะขาม ลักษณะของชุมชนแห่งนี้เมื่อมองจากภายนอกดูเหมือนกับเกาะที่มีต้นไม้เขียวชะอุ่มล้อมรอบไปด้วยบ่อทุ่ง เป็นภาพที่ตัดกันอย่างหาดูได้ยาก ทราบจากชาวนาว่าการที่ชุมชนยังคงอยู่จนสภาพนี้ได้เนื่องมาจากเมื่อประมาณปี พ.ศ.2532 พร้อม ๆ กับการรุกเข้ามาของการทำนาทุ่งองค์กรเอกชนหนึ่งได้ให้เงินอุดหนุน สร้างคันดินรอบรอบพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านนี้ไว้เป็นแนวกันน้ำเค็ม ต้นไม้ที่เคยมีที่ท่าว่าจะแห้งเหี่ยวก็เริ่มเขียวและให้ผลผลิตดีขึ้นมาอีกครั้ง แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนของชาวนาเพียงไม่กี่ร้อยไร่

การเดินทางไปชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว ใช้เส้นทางที่เข้าสู่หมู่บ้านเกาะเพชรตั้งจากอำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอร่อนคูน จังหวัดสงขลา แล้วเดินทางต่อไปตามถนนลูกรังทางทิศตะวันตกอีกประมาณ 1.5-2 กิโลเมตร รถประจำทางยังไม่มีต้องใช้การเดินทางด้วยเท้าและรถส่วนตัว ส่วนรถจักรยานยนต์รับจ้างนาน ๆ จะมีสักคันมาส่งผู้โดยสารที่ท่าจ้างมาจากตลาดผ่านมา การเดินทางโดยทางเรือไปลงเรือที่ท่าขอมเพื่อไปอำเภอหัวไทรและบางขันชาวนานิยมใช้น้อยลงกว่าเดิม เพราะการเดินทางโดยทางบกสะดวกกว่า ในช่วงหน้าฝนการเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านลำบากมาก บางช่วงถนนขาดเนื่องจากน้ำหลาก ประกอบกับพื้นที่รอบ ๆ ชุมชนเป็นที่ลุ่ม ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ ปัจจุบันนี้สภาพถนนยิ่งลำบากมากยิ่งขึ้นเพราะหลังจากที่มีการทำนาทุ่ง ชาวบ้านจะคันดินขึ้นเลนจากคันบ่อมากองทิ้งไว้บริเวณ 2 ข้างถนน แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าสภาพถนนไม่ดีแต่ปริมาณรถ

ที่วิ่งไปมาแต่ละวันยังมีสูง ตั้งแต่รถจักรยานยนต์ รถบัส รถสิบล้อห้องเย็น รถชุดดิน รถบรรทุกน้ำ รถบรรทุกน้ำมัน เป็นภาพที่สะท้อนได้อย่างหนึ่งว่าภาครัฐยังให้การดูแลไม่ทั่วถึง ชาวนาเล่าว่าบางครั้งชาวนาต้องเรียกรถรับซื้อสินค้ามาซ่อมและถนอมกันเอง ในอดีตชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวเป็นชุมชนค่อนข้างปิด การคมนาคมลำบากมาก ส่งผลให้ชาวนาต้องพึ่งพาตนเองทำการผลิตสิ่งที่จะเป็นในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องข้าวปลาอาหารชาวนาแทบจะไม่ได้ออกรถเลย คงมีความจำเป็นที่จะต้องติดต่อกับสังคมภายนอกในเรื่องการซื้อหาเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มและการขายผลผลิตการเกษตร ในส่วนของผลผลิตนั้นถ้าพ่อค้ามารับซื้อชาวบ้านก็จะขนลาเลี้ยงวัวใช้รถเข็นมาขึ้นรถประจำทางที่บ้านเกาะเพชรเพื่อเดินทางต่อไปยังตลาดในตัวจังหวัด และวันใดที่ตรงกับวันของตลาดนัดบ้านเกาะเพชรก็จะนำไปขายที่ตลาดนัดบ้านเกาะเพชร หากกลับก็จะซื้อหาเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มหรือเครื่องใช้ที่จำเป็นอื่น ๆ กลับมาด้วย ชาวนาจะออกเดินทางกันตั้งแต่ก่อนสว่างเพื่อไปขายที่ตลาดนัดชุมชนบ้านเกาะเพชรและตลาดหัวอิฐให้ทันในคนเช้า

1. สภาพทางกายภาพ

ชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวมีเนื้อที่รวม 6,185 ไร่ เป็นพื้นที่ซึ่งเคยใช้ทำนา 2,806 ไร่ (สภาตำบลเกาะเพชร. 2538) ชาวนาปลูกบ้านเรือนบนพื้นที่เนิน ในอดีตรอบ ๆ หมู่บ้านโดยเฉพาะที่ใกล้กับถนนชาวนาจะหาไร่นาสวนผสม เพราะมีความสะดวกในการไปมาและขนส่งผลผลิตออกจากนา มีการทำกันเพียงครัวเรือนละ 2 - 5 ไร่ เนื่องจากชาวนาใช้แรงงานในครอบครัวมากกว่าที่จะใช้เครื่องจักรและแรงงานรับจ้าง จึงน่าจะหาพื้นที่มากกว่านี้ได้ ถัดออกไปจากบริเวณที่ทำไร่นาสวนผสม เป็นที่ราบลุ่มสำหรับทำนา เชื่อมต่อเป็นผืนเดียวกันกับที่นาของชุมชนบ้านเกาะเพชร ปัจจุบันพื้นที่เหล่านี้ได้ถูกแปรสภาพเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำหมดแล้ว

ทิศตะวันออกติดต่อกับชุมชนบ้านเกาะเพชร ด้านตะวันตกติดต่อกับตำบลท่าซอม อำเภอหัวไทร โดยมีคลองหัวไทร - ปากพริก เป็นแหล่งน้ำจืดตามธรรมชาติกั้นแนวเขตแดน และมีแหล่งน้ำจืดตามธรรมชาติที่แยกสาขามาจากคลองหัวไทร - ปากพริก คือ มาบ้ายยาว มาบ้ายจาก มีคลองบางโพคลองบางโฮ้เป็นเหมือนคลองส่งน้ำชลประทานตามธรรมชาติ ในอดีตเคยใช้อำนวยความสะดวกในการทำนาเพาะปลูกให้แก่ชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวอย่างมาก

ทิศเหนือจดตำบลท่าพญา อำเภอปากพนัง ในอดีตเคยมีประวัติน้ำทะเลไหลบ่าท่วมท้องทุ่ง พร้อมกับชุมชนบ้านเกาะเพชร เนื่องจาก เป็นที่ดินติดต่อกัน เป็นแปลงเดียวกันส่งผลให้พื้นดินบางแห่งก่อนนี้ จะถูกแปรสภาพเป็นนาทุ่งยังคงมีสภาพเป็นดินเปรี้ยว ดินเค็มอยู่บ้าง

ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ 3 บ้านบางคิง สภาพทุ่งนาด้านนี้ลักษณะเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ พื้นดิน มีระดับสูงกว่าทางด้านเหนือได้รับผลกระทบจากการไหลบ่าเข้ามาของน้ำทะเลน้อยกว่าด้านอื่น การทำ นาจึงได้ผลดี

ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลท่าชอม โดยมีคลองหัวโพธิ์ - ปากพนัง กันเขตแดน ซึ่งคลองดังกล่าว นอกจากเป็นแหล่งน้ำจืดที่ใช้ในการอาบ ซักเสื้อผ้าและใช้ในการเพาะปลูกแล้ว ยังเป็นแหล่งปลาน้ำจืด ที่อุดมสมบูรณ์ให้ชาวนาทั้งสองฝั่งคลองได้จับกินและขาย

ลักษณะของดิน บริเวณนี้ เป็นที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยของชาวนาบ้านเนินทองหงส์และบ้านย่าน ยาวเป็นดินร่วนปนทราย จึงเหมาะแก่การปลูกพืชยืนต้นและพืชผักมาก ด้ยออกมาบริเวณรอบนอกเป็น ทุ่งนาเป็นดินเหนียวสีคล้ำ นักวิชาการกองวางแผนใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดบริเวณนี้ว่าเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง มีการทับถมของตะกอนน้ำจืดหรือน้ำกร่อยบนตะกอนน้ำทะเลพื้นดินบาง แห่งจึงเป็นดินเปรี้ยว (บันทึก ธารเนศวร และคนอื่น ๆ. 2534 : 3)

สภาพภูมิอากาศ แม้ว่าชุมชนบ้านเนินทองหงส์และบ้านย่านยาว มีที่ตั้งอยู่ลึกเข้าไปตอนใน ห่างจากชายฝั่งทะเลประมาณ 1.5 - 2 กิโลเมตร แต่ลักษณะภูมิอากาศ ปริมาณน้ำฝนและอุณหภูมิก็ ไม่แตกต่างไปจากชุมชนบ้านเกาะเพชรซึ่งอยู่ติดกับทะเล สภาพโดยรวมคือมีฝนตกเกือบตลอดปี อุณหภูมิ ของอากาศร้อนมากที่สุดในเดือนมีนาคมและเมษายน การปลูกข้าวและทำไร่นาสวนผสมทำได้ประมาณ 10 เดือนในหนึ่งปี ช่วงที่ทำทำการเพาะปลูกพืชอย่างอื่นไม่ค่อยได้นอกจากข้าว คือในช่วงเดือนกันยายน ถึงมกราคม เนื่องจากปริมาณน้ำฝนมากเกินไป (บันทึก ธารเนศวร และคนอื่น ๆ. 2534 : 1 - 14)

2. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

ในปี พ.ศ. 2537 ชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์มีจำนวน 104 ครัวเรือน เป็นชาย 336 คน หญิง 303 คน รวมทั้งสิ้น 639 คน ชาวนาบ้านย่านยาวมีจำนวน 90 ครัวเรือน เป็นชาย 221 คน หญิง 220 คน รวมทั้งสิ้น 441 คน ทั้งสองหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธทั้งหมดและมีที่นับถือศาสนาอื่น (สภาตำบลเกาะเพชร. 2538)

อาชีพหลักของชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวก่อนที่จะมีการทำนาทุ่ง (ก่อนปี พ.ศ. 2532) คือการทำนา การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ การทำนาเป็นแบบนาหว่านอาศัยน้ำฝน ไม่มีระบบชลประทาน จึงกล่าวได้ว่าในอดีตชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวมีสภาพการทำนาที่แตกต่างไปจากชุมชนชาวนาอื่น ๆ เพิ่งมาพัฒนาเข้าสู่การทำนาสวนผสมเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2525 สาเหตุสำคัญเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำนา กล่าวคือเดิมลักษณะการทำนาของชุมชนบ้านเนินหนองหงส์ บ้านย่านยาวตลอดไปจนถึงบ้านเกาะเพชร เป็นการทำนาในท้องทุ่งซึ่งเป็นที่ราบลุ่มดินใหญ่ชาวนามินิยมทำคันนา ทำคันนากันเป็นแปลงใหญ่ตามจำนวนเนื้อที่ตนเองครอบครองหรือมีกรรมสิทธิ์เพียงเพื่อแสดงแนวเขตที่ดินครอบครอง ดังนั้นเมื่อฝนตกลงมาจึงไม่มีคันเก็บกักน้ำ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การทำนาในระยะแรก ๆ มีน้ำน้อยขาดผล ทางเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและจังหวัดจึงได้เข้ามาแนะนำให้ชาวนาทำคันนาเพื่อประโยชน์ในการเก็บกักน้ำฝน จัดทำให้มีการประกวดคันนาขึ้นเพื่อกระตุ้นชาวนาให้ทำคันนา ผลที่ตามมาคือที่เจ้าหน้าที่เกษตรเองก็ไม่ได้คิดมาก่อนคือ ในเวลาต่อมามีชาวนาบางคนเกิดความคิดริเริ่มปลูกผัก เช่น แตงกวา ถั่ว พริก มะเขือบนคันนาที่ขุดขึ้นมา ปรากฏว่าได้ผลดีมากนอกจากใช้บริโภคในครัวเรือนแล้วยังมีเหลือสำหรับขายด้วย ชาวนาอื่น ๆ จึงเอาอย่างปลูกกัน เป็นลำ เป็นสัน เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เห็นว่าเป็นโอกาสเหมาะจึงยื่นมือเข้ามาแนะนำให้ความรู้รวมทั้งจัดงบประมาณบางส่วนสนับสนุนจนเกิดเป็นโครงการทำนาสวนผสมขึ้นมา เพราะเห็นว่าสิ่งที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวนาที่ได้เริ่มทำกันนั้นคือพื้นฐานของทำนาสวนผสมตามหลักวิชาการ และจากการเริ่มต้นทำนาสวนผสมที่ชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวได้เกิดการขยายผลไปสู่หมู่บ้าน และตำบลใกล้เคียงอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา

การซื้อขายสินค้า บ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว ไม่มีตลาดในชุมชนมีเพียงร้านค้าย่อยขายของชำเล็ก ๆ น้อย 2-3 ร้าน ผลผลิตการเกษตรในส่วนที่เป็นข้าวนั้นมีพ่อค้ารับซื้อจากภายนอก

ชุมชนเข้ามาซื้อ โดยส่วนใหญ่เป็นโรงสีที่มาจากอำเภอหัวไทร สำหรับที่ไกล ๆ เช่น พ่อค้าโรงสีจากอำเภอสิชลก็พบว่าได้มาซื้อข้าวเช่นเดียวกัน ส่วนพืชผักอื่น ๆ ชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวได้นำไปจำหน่ายที่ตลาดนัดบ้านเกาะเพชรและตลาดหัวอิฐ ในอดีตการทามาหากินของชาวนาที่นั่นมีความเดือดร้อนเรื่องเงินทุน เนื่องจากการผลิตใช้เงินทุนน้อยมากและหากขาดเหลือเงินไม่พอแหล่งเงินทุนที่สำคัญที่ช่วยเหลือได้คือญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน พ่อค้าในหมู่บ้านและ ธกส. สำหรับแหล่งเงินกู้จากธนาคารพาณิชย์ ชาวนาเล่าว่าเพิ่งเข้ามามีบทบาทสำคัญเมื่อเข้าสู่ยุคการทากุ้งของชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวหลังปี พ.ศ.2532 เป็นต้นมา

ด้านการปกครอง หมู่ที่ 4 บ้านเนินหนองหงส์ มีนายอำพล เพชรแก้วเพชร เป็นผู้ใหญ่บ้านในอดีตพบว่า เคยสมัครเลือกตั้งกำนันตำบลเกาะเพชรแข่งขันกับอดีต กำนันแดง รักหวาน แต่แพ้การเลือกตั้ง ปัจจุบันยังคงเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่เช่นเดิม ส่วนหมู่ที่ 8 บ้านย่านยาว หลังจากแยกออกมาจากหมู่ที่ 4 แล้ว มีนายจรัส นวลขาว เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ในช่วงที่กำนันแดง รักหวาน เกษียณอายุ และได้มีการเลือกตั้งใหม่ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2537 นายจรัส นวลขาว ได้สมัครเลือกตั้งกำนันตำบลเกาะเพชรด้วยแต่แพ้การเลือกตั้งเช่นเดียวกัน ลักษณะการปกครองของชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวมีความผูกพันกันด้วยระบบเครือญาติ รักรู้เห็นอกเห็นใจกัน ผู้ได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำอย่างเป็นทางการเป็นคน ๆ เดียวกันกับผู้ซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือ ความขัดแย้งในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องการค้าขายชีวิตและการทามาหากินของลูกบ้าน ผู้ใหญ่บ้านมักจะเป็นคนไกลเกลี้ยประนีประนอมให้เข้าอกเข้าใจกันมาโดยตลอด แม้แต่ในยุคสังคมนากุ้งปัจจุบันนี้ ความขัดแย้งและความเดือดร้อนของลูกบ้านที่เกิดขึ้นได้หลายทาง ผู้ใหญ่บ้านก็ยังเป็นที่พึ่งให้กับบรรดาชาวาลูกบ้านได้ดี ดังนั้นถ้ามองในแง่ของการเคารพนับถือเชื่อฟังผู้อาวุโสแล้ว ดูเหมือนว่าจะเป็นจุดเด่นของชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว ซึ่งมีสูงกว่าชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกัน

ด้านการศึกษา ชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวมีการตื่นตัวทางการศึกษามาก ต่างไปจากชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชร ความหวังในการทามาหากินของชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว อยู่ที่ยกส่งเสียให้ลูกได้รับการศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญที่เกือบทุกคนรวบรวมอดทนต่อความยากลำบากเพื่อให้มีเงินส่วนหนึ่งส่งเสียให้ลูกได้เรียน เด็ก ๆ ในหมู่บ้านต้องเดินทางไป

เรียนหนังสือในระดับประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนชุมชนบ้านเกาะเพชร เป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร และในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต้องเดินทางไปเรียนในตัวอำเภอและจังหวัด เป็นระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร และ 60 กิโลเมตร ตามลำดับ ชุมชนบ้านเนินทองหงส์และบ้านย่านยาวไม่มีโรงเรียน ไม่มีวัด ไม่มีตลาด ไม่มีสถานอนามัยประจำชุมชน ต้องไปใช้บริการจากที่ชุมชนบ้านเกาะเพชร ซึ่งดูราวกับว่าชุมชนบ้านเกาะเพชรนั้นเป็นศูนย์กลางชุมชนใหญ่ ส่วนชุมชนบ้านเนินทองหงส์และบ้านย่านยาวนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนใหญ่ทั้งหมด

ด้านสาธารณสุข ในอดีตประวัติเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บหรือความเจ็บป่วยของชาวนาชุมชนบ้านเนินทองหงส์และบ้านย่านยาวไม่ปรากฏโรคภัยที่ร้ายแรง ที่พบโดยทั่วไปได้แก่ความเจ็บป่วยที่เป็นผลมาจากการใช้ชีวิตประปรายศรัทธาและการใช้กำลังหักโหมในการทำการเพาะปลูก ปัจจุบันอาชีพของชาวนาชุมชนบ้านเนินทองหงส์และบ้านย่านยาวเปลี่ยนแปลงไป ความเจ็บป่วยส่วนใหญ่มีสาเหตุเนื่องมาจากการหักโหมทำงาน เพราะชาวนาที่เลี้ยงกุ้งหรือรับจ้างเลี้ยงกุ้งต้องทำงานทั้งกลางวันและกลางคืนแทบไม่มีเวลาพักผ่อน ตลอดจนมีความเครียดเนื่องจากลงทุนมาก ๆ เก่งว่าจะขาดทุน นอกจากนี้มักพบว่าชาวนายังเป็นโรคผิวหนัง ซึ่งเกิดจากการขาดแคลนน้ำจืดในการอาบน้ำและใช้บริเวณทั่วไป สภาพความเจ็บป่วยที่ปรากฏไม่ต่างไปจากชุมชนบ้านเกาะเพชร เนื่องจากอยู่ในสภาพแวดล้อมและบริบทของสังคมเดียวกัน เวลาเจ็บป่วยชาวนาชุมชนบ้านเนินทองหงส์และบ้านย่านยาวต้องเดินทางไปใช้บริการที่สถานีอนามัยบ้านเกาะเพชร ไปที่คลินิกและที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด ชาวนาบ้านเนินทองหงส์และบ้านย่านยาวไม่นิยมไปรับบริการตรวจรักษาที่โรงพยาบาลอำเภอ เช่นเดียวกับชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชร เหตุผลที่สำคัญมีในลักษณะเดียวกันกับชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรคือ เนื่องจากความพร้อมในการให้บริการของคลินิกและโรงพยาบาลประจำจังหวัดมีสูงกว่า และประกอบกับการเดินทางในปัจจุบันมีความสะดวกมากขึ้น ชาวนาชุมชนบ้านเนินทองหงส์และบ้านย่านยาวบางรายไปรับการตรวจรักษาถึงจังหวัดสงขลาโดยเฉพาะที่โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การติดต่อสื่อสารระหว่างชาวนาภายในชุมชนและกับสังคมภายนอกมีหลายทาง การติดต่อสื่อสารระหว่างชาวนาในชุมชนบ้านเนินทองหงส์และบ้านย่านยาวด้วยกัน เป็นลักษณะการสื่อสารระหว่างบุคคล การจับกลุ่มสนทนากันตามบ้านยังปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง ทั้งนี้ เป็นเพราะสังคมชุมชนบ้านเนินทอง

หงส์และบ้านย่านยาวยังเกาะยึดกันมาก ระบบครอบครัว ระบบเครือญาติยังผูกพันกันสูง นอกจากนั้น ยังมีการติดต่อสื่อสารที่ผ่านทางร้านค้าและกลุ่มอาชีพ ในอดีตเวลาทานาบลูกฝึกชาวบ้านจะนำมาหาผู้ หุคคุยสนทนากันอย่างใกล้ชิด ทั้งเวลาปลูกข้าวและเวลาเก็บเกี่ยวข้าว หรือแม้แต่เวลาพบกันกลาง หมู่บ้านชาวนาก็สามารถหุคคุยแจ้งข่าวแก่กันอยู่เสมอ ปัจจุบันการติดต่อสื่อสารลักษณะดังกล่าวมาได้ หดหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว เสียทีเดียว ยังคงมีปรากฏให้เห็นในวิถีการผลิตใหม่ด้วย สำหรับการรับข่าวสารจากภายนอกปัจจุบันมีโทรทัศน์ และวิทยุ เป็นช่องทางการติดต่อสื่อสารที่สำคัญ แทนทุกร้วเรือนมีโทรทัศน์และวิทยุใช้ นอกจากนั้น ชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว ยังได้รับข่าวสารภายนอกจากพ่อค้าและตัวแทนบริษัท ที่ไปเสนอขายอาหารกุ้ง เวชภัณฑ์กุ้งและอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง และเป็นที่น่าสนใจกว่าทาง ราชการนั้นในอดีตสมัยที่หาไร่นาสวนผสม เจ้าหน้าที่ราชการโดยเฉพาะฝ่ายเกษตร เป็นผู้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเสมอมา แต่พอเข้าสู่ยุคสังคมนากุ้งพ่อค้าคนกลางกลับมีบทบาทที่สำคัญในการให้ ข่าวสารเกี่ยวกับการหาหากินแก่ชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวแทน ทั้งนี้ เพราะ ต้องการดึงชาวนาไปเป็นลูกค้า

ด้านศาสนา ความเชื่อและประเพณี มีลักษณะคล้ายกับชุมชนบ้านเกาะเพชรเนื่องจากการ ใช้ชีวิตร่วมกันกับชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชรตั้งแต่การทานาบลีนาแปลงเดียวกัน มีตลาด โรงเรียน วัดร่วมกัน และมีต้นตระกูลที่เป็นเครือญาติกันทำให้ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และการนับถือ ศาสนาจึงไม่ต่างกัน เพียงแต่กรณีบางส่วนของผู้คนบ้านเกาะเพชรที่มีชาวไทยมุสลิมอยู่ส่วนหนึ่ง ศาสนา และความเชื่อจึงต่างกันบ้าง แต่หากมองโดยภาพรวมนอกจากเรื่องศาสนาแล้วชาวไทยมุสลิมก็แทบจะมี ส่วนใดที่แตกต่างไปจากชาวไทยพุทธมากนัก เพราะในขณะที่ชาวไทยพุทธเชื่อเรื่องเขตนาง เรื่องควง เรื่องบุญกรรม ชาวไทยมุสลิมที่ชุมชนบ้านเกาะเพชรก็เชื่อในเรื่องเหล่านี้ด้วย นอกจากนั้นชาวนาชุมชน บ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวยังมีการตั้งศาลพระภูมิกันเกือบทุกร้วเรือน มีความเชื่อในเรื่องผี บรรพบุรุษ(การหาบุญก้อนสิบ) รวมทั้งเชื่อข่าวลือง่าย ประเพณีที่สำคัญได้แก่การชักพระ การชนวัว ตีไก่ศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่นิยมกันได้แก่หนังตะลุง มโนราห์ เช่นเดียวกับชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชร และชาวนาในชุมชนอื่น ๆ ของอำเภอหัวไทร

ด้านครอบครัวและเครือญาติ ตระกูลหลักของชาวนาชุมชนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว คือ ตระกูลเพชรแก้วเพชร และเหมทานนท์ ซึ่งสองตระกูลนี้ได้แพร่หลายไปสู่ชุมชนบ้านเกาะเพชร โดยผ่านทางการแต่งงานเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะครอบครัวในอดีตมักเป็นครอบครัวใหญ่นอกจากมีพ่อแม่ลูกแล้วยังมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ด้วย แต่นับปรากฏหลักฐานว่ามีคนต่างถิ่นมาอาศัยพึ่งพาที่หากินเหมือนครอบครัวชาวนาชุมชนบ้านเกาะเพชร สำหรับในปัจจุบัน (2538) โดยภาพรวมแล้วแนวโน้มที่ครอบครัวจะแตกตัว (fragmentation) เป็นครอบครัวเดี่ยวและเล็กลงมีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

สรุป ลักษณะที่สำคัญของชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่เป็นเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ การหามาหากินในอดีตมีการทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์และทำการประมง เมื่อมีการทำนาทุ่งอาชีพเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเกือบทั้งหมด คงเหลืออยู่เพียงการประมงและการสัตว์ (เลี้ยงเป็ด) เท่านั้น ลักษณะด้านประชากรจำแนกออกตามศาสนาที่นับถือได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มชาวนาไทยพุทธและกลุ่มชาวนาไทยมุสลิม โดยที่กลุ่มชาวนาไทยพุทธเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน ส่วนชาวนาไทยมุสลิม เพิ่งอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งหากินที่หลัง ฉะนั้นชาวนาแต่ละกลุ่มจึงเชื่อว่ามี ความเกี่ยวโยงสัมพันธ์เป็นญาติพี่น้องที่มาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ส่งผลให้มีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันมีสูง ด้านความเชื่อทั้งกลุ่มชาวนาไทยพุทธและชาวนาไทยมุสลิมต่างยึดมั่นในคำสอนในศาสนาที่ตนนับถือและผู้อาวุโสเป็นสำคัญ ในอดีตก่อนที่จะมีการทำนาทุ่งการเคลื่อนย้ายทางภูมิศาสตร์ของชาวนาเหล่านี้มีน้อย เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก การเคลื่อนย้ายที่หากินหรือเดินทางไปในที่ไกล ๆ เพิ่งมีมากขึ้นในช่วงที่มีการทำนาทุ่ง เพราะสภาพการคมนาคมเริ่มสะดวกขึ้น จากสภาพปัญหาดังกล่าวได้กลายเป็นข้อจำกัดต่อการศึกษารองของชาวนา และลูกหลานชาวนาด้วย ส่วนใหญ่จึงน่าจะเรียนในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาในตำบลเมืองและตัวจังหวัดได้ จบการศึกษามัธยมต้นแล้วมักจะออกช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพ แต่เมื่อเข้าสู่ชนาทุ่ง นอกจากการคมนาคมเริ่มสะดวกขึ้น ด้านฐานะการเงินของชาวนาก็พอที่จะส่งเสียให้ลูกหลานได้เรียนในระดับที่สูงขึ้นได้ บุตรหลานชาวนาจึงได้มีโอกาสเรียนสูงกว่าการศึกษามัธยมต้นมากขึ้น ทางด้านการปกครองนอกจากมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านคอยดูแลทุกข์สุขให้แก่ชาวนาแล้ว ยังมีผู้อาวุโสในชุมชนเป็นผู้ที่คอยประนีประนอมเวลาเกิดความขัดแย้งระหว่างชาวนาด้วยกัน มีข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ลักษณะการคบหาพวกนักเลงหรือคนโหดเหี้ยม นับถือ เป็นลูกพี่ที่เคยมีอันสลายหายสาบสูญได้ เริ่มลดลง ชาวนาจะหันมาคบค้าพวกพ่อค้านายทุนแทน เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของทุนนิยมที่เข้ามา สำหรับด้าน

สาธารณสุข ความเจ็บป่วยของชาวนาคูเหมือนว่ายิ่งเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากชาวนาหักโหมทำงานจนมีเวลาพักผ่อนน้อยรวมทั้งมีความวิตกกังวลว่าหากนาทุ่งแล้วจะขาดทุนไม่มีเงินใช้หนี้ ประกอบกับความขาดแคลนบุคลากรสาธารณสุขซึ่งมีอยู่ก่อนแล้ว กล่าวคือในช่วงที่เริ่มทำนาทุ่ง (พ.ศ.2532) อัตราส่วนแพทย์ต่อประชากรของจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ 1:15,336 และอัตราส่วนพยาบาลต่อประชากร คือ 1 : 72,70 (บัณฑิต ฐเนศวร และคนอื่น ๆ. 2534 : 20) และในช่วงที่ผ่านมารัฐได้เพิ่มจำนวนแพทย์และพยาบาลมากขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 เป็นต้นมาโรงพยาบาลเอทวาทรมีขีดความสามารถรับคนป่วยได้เพียง 30 เตียง มีแพทย์ประจำ 1 คน และแพทย์ซึ่งหมุนเวียนมาประจำตามช่วงเวลาอีก 2 คนมีพยาบาล 30 คน (ฝ่ายบริหาร โรงพยาบาลเอทวาท.2539) ดังนั้นอัตราความขาดแคลนบุคลากรสาธารณสุขที่จะให้บริการแก่ชาวนาจึงมากตามด้วย

ชุมชนชาวนาและกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดจากการทำนาท้ง

การศึกษาผลกระทบของอุตสาหกรรมนาท้ง ที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาในพื้นที่อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราชครั้งนี้ แม้ว่าในขั้นต้นผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีวิวาทนิยมประวัติศาสตร์(historical materialism)ของคาร์ล มาร์กซ์ ทฤษฎีความขัดแย้งของ คาร์ล เรนคอฟ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการก้าวไปสู่ความทันสมัย (modernization) ทฤษฎีระบบโลก (world system theory) ทฤษฎีพึ่งพิง(dependency theory)เป็นแนวทางในการหาคำตอบในปัญหาวิจัยว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาก่อนที่จะมีการทำนาท้งเป็นอย่างไร ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาเมื่อมีการทำนาท้งแล้วเป็นอย่างไร และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นมีกระบวนการอย่างไร แต่เมื่อผู้วิจัยลงเอยสัมผัสกับปรากฏการณ์และข้อมูลในพื้นที่พบว่า ส่วนใหญ่ความสัมพันธ์ทางการผลิตและกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นเป็นไปตามบริบท(context)ของสังคมเฉพาะที่ มากกว่าที่จะเป็นไปตามคำอธิบายของแนวคิดทฤษฎีที่ขมมาเป็นแนวทางในตอนต้น ฉะนั้นในการเสนอผลการวิจัยผู้วิจัยจะไม่มีติดอยู่กับแนวคิดทฤษฎีข้างต้น แต่หากตอนใดที่เกี่ยวข้องทั้งในแง่ความสอดคล้อง และความแตกต่าง ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงเป็นตอน ๆ ไป อย่างไรก็ตามในส่วนของการสรุปเป็นโครงสร้างหลัก ผู้วิจัยยังเห็นว่าการศึกษาความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาซึ่งเป็นชนชั้นที่เสียเปรียบในสังคม ยังมีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาประเด็นของวิธีการผลิต(mode of production) พลังในการผลิต(productive forces)โครงสร้างทางสังคมหรือชนชั้น(social class)และสิ่งซึ่ง คาร์ล มาร์กซ์ เรียกว่าโครงสร้างส่วนบน(superstructure)ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีวิวาทนิยมประวัติศาสตร์ และในส่วนของกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตก็ยังคงใช้องค์ประกอบที่เป็นเรื่องน่าทึ่งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่สำคัญมาพิจารณา โดยเฉพาะในประเด็นการส่งเสริมและนโยบายของรัฐบาล การดำเนินธุรกิจและเคลื่อนย้ายเข้าไปในชุมชนของพ่อค้านายทุนต่างกัน ตลอดจนการตอบสนองของพ่อค้านายทุนท้องถิ่นและชาวนาต่อวิถีการผลิตใหม่ ความที่ได้สรุปเป็นกรอบไว้ตั้งแต่ต้น

พื้นที่การศึกษาครั้งนี้คือ หมู่ที่ 4 บ้านเนินทองหงส์ หมู่ที่ 6 บ้านเกาะเพชร และหมู่ที่ 8 บ้านย่านยาว ในการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ระดับลึกและสัมภาษณ์ เป็นกลุ่มกับกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม คือ 1) ชาวนา ซึ่งตามลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนแบ่งออกเป็น ชาวนาเศรษฐกิจสูงคือ มีที่ดินเกินกว่า 50 ไร่ ขึ้นไป มีมากเกินกว่าที่ตัวเองจะทำได้หมดต้องแบ่งให้เช่าหรือแบ่งให้ชาวนายากจนอาศัยหากิน เป็นผู้มีฐานะทางการเงินดี เดิมทำนาเป็นอาชีพหลักเมื่อเข้าสู่ช่วงการทํานาทุ่งส่วนใหญ่เปลี่ยนมาเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ชาวนาเศรษฐกิจปานกลางคือมีที่ดินตั้งแต่ 30-50 ไร่ เพียงพอแก่การทำกินและมีฐานะทางการเงินพอใช้จ่ายรถยนต์เครื่องใช้ เดิมทำนาเป็นอาชีพหลัก มีบางส่วนเมื่อเข้าสู่ช่วงทํานาทุ่งได้เปลี่ยนมาเลี้ยงกุ้งกุลาดำ และชาวนาเศรษฐกิจต่ำคือมีที่ดินต่ำกว่า 30 ไร่ หรือไม่มีที่หากิน ฐานะทางการเงินฝืดเคืองไม่พอใช้ เดิมยึดอาชีพทำนา ทำการประมง และรับจ้าง เป็นอาชีพหลัก เมื่อมีการทํานาทุ่งได้หยุดการทำนา แต่ยังมีอาชีพด้านประมงและรับจ้างโดยหันมารับจ้างงานเกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง ดังนั้นในการรวบรวมข้อมูลจากชาวนาจึงเน้นที่กลุ่มเป้าหมายต่อไปนี้ คือ ชาวนาที่มีเศรษฐกิจสูง เศรษฐกิจปานกลาง และเศรษฐกิจต่ำ ทั้งในช่วงทํานาข้าวและทํานาทุ่ง

2) พ่อค้านายทุน ตามลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน แบ่งออกเป็น พ่อค้านายทุนท้องถิ่นและพ่อค้านายทุนต่างถิ่น พ่อค้านายทุนท้องถิ่น หมายถึงพ่อค้านายทุนที่อยู่ในชุมชนได้แก่พ่อค้าขายของชำ พ่อค้าทำธุรกิจแพปลาและนายทุนโรงสีข้าว ส่วนพ่อค้านายทุนต่างถิ่นหมายถึงพ่อค้านายทุนที่มาจากในเมืองหรือต่างชุมชนได้แก่ นายทุนโรงสีข้าว พ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิตการเกษตรและขายปัจจัยการผลิตทางการเกษตร พ่อค้าคนกลางรับซื้อกุ้งกุลาดำ และขายปัจจัยการผลิตเกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ นายทุนที่มาลงทุนเลี้ยงกุ้งกุลาดำในชุมชน และนายธนาคาร ในการรวบรวมข้อมูลจากพ่อค้านายทุนจึงเน้นที่กลุ่มเป้าหมายต่อไปนี้คือ พ่อค้านายทุนที่ขายของชำ ทำกิจการโรงสีข้าว ธุรกิจแพปลา ธุรกิจเลี้ยงกุ้งกุลาดำ รับซื้อกุ้งกุลาดำ ขายอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง ขายเวชภัณฑ์กุ้ง ขายอาหารกุ้ง และนายธนาคาร

3) เจ้าหน้าที่ราชการ ตามลักษณะของตำแหน่งหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น นายอำเภอ เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล ประมงอำเภอ เจ้าหน้าที่ ธกส. เจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตร ในการรวบรวมข้อมูลจึงเน้นกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว

ในการพิจารณาข้อมูลที่ได้รับจากชาวนา พ่อค้านายทุนและเจ้าหน้าที่ราชการ แม้ข้อมูลจากแต่ละแหล่งจะมีประโยชน์ในแง่การตรวจสอบซึ่งกันและกัน และช่วยเสริมกันในส่วนที่ข้อมูลจากแหล่ง

วัดแหล่งหนึ่งขาด แต่เนื่องจากชวานา พ่อค้านายทุน และเจ้าหน้าที่ราชการมีฐานข้อมูลที่แตกต่างกันมีความใกล้ชิดกับข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษาต่างกัน ดังนั้นข้อมูลจากทั้ง 3 แหล่ง จึงมักมีความขัดแย้งกันเสมอ ฉะนั้นในประเด็นใดที่พบว่าข้อมูลจากทั้ง 3 แหล่งขัดแย้งกัน ในการหาข้อสรุปผู้วิจัยจะพิจารณาในลักษณะเปรียบเทียบ เพื่อทำความเข้าใจกับสิ่งที่อยู่เบื้องหลังและค้นหาข้ออธิบายที่เชื่อถือได้ แต่ถ้าข้อมูลจากทั้ง 3 แหล่ง มีความสอดคล้องกันก็ถือว่าคำอธิบายในประเด็นนั้น เชื่อถือได้ ผู้วิจัยจะเสนอข้อสรุปในภาพรวม สำหรับขั้นของการตีความหรือสรุป ผู้วิจัยได้พยายามค้นหาความหมายและการให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ในประเด็นที่ศึกษาตามทัศนะของชวานาให้มากที่สุด รวมทั้งนำบริบทของสังคมในทุกด้าน ตั้งแต่ด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร การเมือง และสภาพทางภูมิศาสตร์ มาพิจารณาประกอบ และเพื่อให้ได้ เห็นปรากฏการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิตในช่วงทศวรรษข้าวและทศวรรษของชุมชนตำบลเกาะเพชรตลอดจนกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน ผู้วิจัยได้ใช้การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางการผลิตในช่วงทศวรรษข้าวกับช่วงทศวรรษระหว่างอดีตกับปัจจุบันของชุมชนตำบลเกาะเพชรเอง ขณะเดียวกันก็จะพยายาม เปรียบเทียบปรากฏการณ์ที่เคยเกิดขึ้นกับชุมชนอื่น เพื่อให้ได้เห็นถึงความแตกต่างและความเหมือนของปรากฏการณ์ในลักษณะเดียวกัน

1. ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชวานาก่อนที่จะมีการทศวรรษข้าว

การศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชวานาตำบลเกาะเพชรครั้งนี้ แม้ผู้วิจัยใช้ประเด็นเรื่องวิถีการผลิต (mode of production) พลังงานการผลิต (productive forces) โครงสร้างทางสังคม (social structure) และโครงสร้างส่วนบน (superstructure) มาพิจารณาหาข้อสรุปในปรากฏการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้น แต่เนื่องจากในการกล่าวถึงประเด็นวิถีการผลิต เป็นการชี้ให้เห็นถึงแบบแผนการผลิตของสังคม เช่น แบบเกษตรกรรมหรือแบบอุตสาหกรรม โดยนัย เป็นการกล่าวถึงภาพรวมเกี่ยวกับพลังงานการผลิต โครงสร้างทางสังคม โครงสร้างส่วนบนไปด้วยแล้ว และเมื่อกล่าวถึงในประเด็นของความสัมพันธ์ทางการผลิต (relations of production) ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ของคนในกระบวนการผลิต โดยนัย เป็นการกล่าวถึงรายละเอียดในเรื่องพลังงานการผลิต โครงสร้างทางสังคม และโครงสร้างส่วนบนว่า ภายใต้วិถีการ

ผลิตของสังคมนั้น การผลิตหลักคืออะไร ในสังคมประกอบด้วยชนชั้นใดบ้าง ใครเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ใครทำการผลิตโดยตรง และเมื่อผลิตแล้วมีการแบ่งปันกันอย่างไร ตลอดจนมีเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองอะไรบ้างที่ช่วยให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตดำรงอยู่และช่วยให้เกิดความชอบธรรมแก่ชนชั้นต่าง ๆ ฉะนั้นในการเสนอผลการวิจัยเพื่ออธิบายว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาก่อนที่จะมีการทํานาถั่วเป็นอย่างไร ผู้วิจัยจึงได้กำหนดให้อยู่ภายใต้ 2 เรื่องใหญ่ คือวิถีการผลิตของชุมชนชาวนาก่อนที่จะมีการทํานาถั่ว และความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาก่อนที่จะมีการทํานาถั่ว ดังนี้

วิถีการผลิตของชุมชนชาวนาก่อนที่จะมีการทํานาถั่ว

ในอดีตก่อนที่จะมีการทํานาถั่วเกิดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชร (พ.ศ.2532) ชาวนาประกอบอาชีพหลายอย่าง ได้แก่ ทํานา ทาสวน เลี้ยงสัตว์ ประมง ค้าขายและรับจ้าง จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนากลุ่มเป้าหมาย(key informants) พบว่าชาวนารายหนึ่ง ๆ ไม่ได้ทํานาเพียงอย่างเดียวตามแบบการผลิตเพื่อขาย ที่มุ่งผลิตเฉพาะอย่างในสิ่งที่ตนเองมีความถนัด แต่พบว่าการทํานาเป็นอาชีพหลักแล้วชาวนายังทําอย่างอื่นด้วย เช่น เลี้ยงเป็ด ทาสวน ค้าขาย หรือรับจ้าง ส่งผลให้ชาวนารายหนึ่งมีหลายสถานภาพ เหมือนลักษณะที่ แอนดรู เทอร์ตัน กล่าวไว้ใน "สถานการณ์ชนบทไทย" ว่าผู้ผลิตรายเดียวอาจเป็นได้ทั้งเจ้าของปัจจัยการผลิต เป็นลูกจ้าง เป็นนายจ้างและพ่อค้ารายย่อยไปพร้อม ๆ กัน(แอนดรู เทอร์ตัน.2533 : 39-40)เป็นเรื่องยากในแง่การพิจารณาว่าชาวนารายใดจัดอยู่ในชนชั้นใด(เอค เวลล์.2526:202) เป็นที่น่าสังเกตว่าการผลิตของชาวนายังคงจำกัดอยู่เฉพาะในส่วนของการผลิตอาหารเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นวัตถุประสงค์ในการผลิตจึงมีทั้ง เพื่อบริโภคและเพื่อขาย ทั้งนี้เพราะชาวนาซึ่งอยู่ท่ามกลางกระแสทุนนิยมการค้ายังมีความจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินในการซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ในส่วนที่ตนเองไม่ได้ผลิต แต่มีพ่อค้าคนกลางขายและยังรวมไปถึงเงินที่จะต้องใช้จ่ายเพื่อการเสียภาษีให้แก่รัฐอีกส่วนหนึ่งด้วย ลักษณะการพึ่งพาตนเองจึงลดลงไป

เมื่อพิจารณาถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เนื่องจากการแผ่ขยายเข้ามาของทุนนิยม วิธีการผลิตของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรยังได้รับผลกระทบอย่างมากนัก แม้ว่าการแผ่ขยายเข้ามาของทุนนิยมในประเทศไทยมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2398 นับ 100 ปี แล้วก็ตาม ชาวนายังมีวิธีการผลิตแบบเก่า พึ่งพาธรรมชาติ ใช้แรงงานคนและสัตว์เป็นหลัก การค้าขายส่วนใหญ่แบบเล็ก ๆ น้อยในละแวกบ้าน แบบแม่ค้าหัวบาทที่หาโดยผู้หญิง (ลิสิต ชีรเวคิน. 2529 : 26) สินค้าที่ขาย เช่น หนากพลู ไม้ซีก น้ำมันก๊าด สบู่ ผงซักฟอก ในสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต คงมีเพียงในส่วนของระบบเงินตราที่ดูเหมือนเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวนามากขึ้น ใช้เงิน เป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนซื้อขายและเป็นค่าตอบแทนในการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตต่อกัน เช่น ค่าเช่าค่าจ้าง ดอกเบี้ย

ลักษณะที่ปรากฏจึงเป็นเครื่องชี้ว่าระดับการพึ่งพาทายนอกยังไม่สูงนัก ปรากฏการณ์ที่เกิดกับชุมชนตำบลเกาะเพชร คงเหมือนกับที่เคยเกิดขึ้นกับชุมชนอื่นในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย เพียงแต่ได้รับผลกระทบไม่พร้อมกัน แม้ว่าทุนนิยมการค้าจะเข้าสู่ภาคกลางมานานแล้วก็ตาม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 52) และดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงสำหรับชุมชนตำบลเกาะเพชรจะช้ากว่าชุมชนอื่น ๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจัยสำคัญน่าจะเกิดจากการคมนาคม เพราะเพิ่งมีถนนลาดยางก่อนหน้านี้ที่จะมีการทำนากุ้งประมาณ 10 ปี เป็นถนนที่นำเชถนนสายหลักของจังหวัดนครศรีธรรมราช คนต่างถิ่นจึงไม่ค่อยผ่าน ส่วนคนในชุมชนเวลาจะเดินทางเข้าออกชุมชนต้องอาศัยรถสองแถวซึ่งนาน ๆ ถึงจะออกวิ่งสักคัน ดังนั้นโอกาสที่จะรับวัฒนธรรมจากภายนอกจึงมีน้อย ประการต่อมาจะเกิดจากปัจจัยด้านประชากร จากการสัมภาษณ์ชาวนาทุกกลุ่มพบว่า เดิมทีชุมชนตำบลเกาะเพชรมีชาวนานับถือครัวเรือนตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่แถบบนเนิน (เนินหนองหงส์) และริมทะเล ชาวประมงกลุ่มชาวไทยอิสลาม ตลอดจนชาวนาจากต่างชุมชนโดยเฉพาะจากทางจังหวัดสงขลาที่เข้ามาอาศัยที่หากินเพิงเข้ามาที่หลัง ฉะนั้นแนวทางการเติบโตของชุมชนจึงช้า และน่าจะเป้าหมายสำคัญที่พ่อค้านายทุนจะเร่งเข้ามาทำการค้า ประการสุดท้ายน่าจะเกิดจากความเชื่อเก่า ๆ ของชาวนาที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ ตลอดจนยึดมั่นในสิ่งที่ปฏิบัติอยู่เดิม ชาวนารายหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่าตอนที่เขานาหาไร่สวนผสมปลูกคั้ค้านจากบรรดาคนต่างคนแก่ในชุมชนอย่างมากที่มาชวนาให้ เป็นหลุม เป็นบ่อ และในตอนหลังที่มีการขุดที่นาเป็นบ่อเลี้ยงกุ้ง ชาวนาอีกรายเล่าว่าพ่อตาจรจรถึงกับนำหมูกับตน โดยกล่าวหาว่ามาหาให้ทรัพย์สินสมบัติ เสียหาย

ลักษณะการผลิตที่สำคัญในช่วงก่อนที่จะมีการทอผ้า การทอผ้ายังเป็นอาชีพหลักของชาวนาส่วนใหญ่ การทอผ้าในช่วงนี้ยังมีลักษณะที่ล้าหลัง ปัจจัยการผลิตที่สำคัญยังคงเป็นแรงงานคน สัตว์จอบ คราคเป็นหลัก ราคาเงินตามยังมีน้อย ส่วนการจ้างรถจักรไถนาของนายทุนก็จ้างเฉพาะที่เกรงว่าจะไถด้วยวัวไม่ทัน การใช้น้ำชาวนาส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ โดยชาวนาให้เหตุผลว่าดินดีอยู่แล้วเป็นการทอผ้าที่อาศัยน้ำฝน ไม่มีระบบชลประทาน การไถหว่านจะรองจนฝนตกคือประมาณเดือนเมษายน ชาวนาเรียกว่าหว่านรับ "หัวนา" (ต้นฤดูเข้าพรรษา) หลังจากนั้นก็ปล่อยให้ต้นข้าวเจริญเติบโตเอง ไม่มีการตกแต่งหลังจากข้าวงอกแล้ว กลับมาอีกครั้งเมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยวข้าว ทั้งนี้เพราะชาวนาทนมากจนไม่มีเวลาตกแต่ง และสำหรับบางพื้นที่สภาพดินเป็นดินเปรี้ยว ชาวนาบอกว่าถ้าไม่ตกแต่งแล้วต้นข้าวจะตาย และด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ข้าวที่ปลูกในชุมชนตำบลเกาะเพชรส่วนใหญ่จึงเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมือง เพราะมีความทนทานต่อสภาพของดินได้ดี ในด้านการเก็บเกี่ยวชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรยังใช้วิธีเก็บเกี่ยวที่ละรวงแล้วมัดเป็นช่อ เรียกว่า "เรียง" จึงต้องใช้แรงงานและเวลามากจึงจะแล้วเสร็จ แรงงานในครอบครัวมีไม่เพียงพอต้องจ้างแรงงานนอกครอบครัวเพิ่มเป็นประจำทุกปี อุปสรรคที่สำคัญในการทอผ้าคือเรื่องฝนแล้ง น้ำท่วม ซึ่งปรากฏว่าน้ำทะเลเคยไหลเข้าบึงในพื้นที่นาของชาวนาเป็นบริเวณกว้างมาหลายครั้ง แม้ในช่วงหลังทางราชการได้สร้างเขื่อนกั้นน้ำทะเลเข้า ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ เพราะชาวนาบางคนต้องการน้ำน้อยขณะที่บางคนต้องการน้ำมากจนขัดแย้งกันเองในการเปิดและปล่อยน้ำ อย่างไรก็ตามสำหรับด้านผลผลิตที่ได้รับส่วนใหญ่เพียงพอแก่การบริโภคและมีเหลือสำหรับขายโดยไม่เดือดร้อน

การทำสวน เดิมทีชาวนาทำสวนในลักษณะพืชผักสวนครัว หมายถึงการใช้พื้นที่แคบ ๆ ข้างบ้านปลูกพืชผักที่ใช้สำหรับทำอาหารในครัวเรือนไม่ต้องซื้อ และอาจมีเหลือสำหรับขายบ้างเล็กน้อย การปลูกไม้ผลใช้พวกสารเคมีต่าง ๆ ใช้มูลสัตว์ที่เลี้ยงเป็นปุ๋ย ชาวนาใช้เวลาว่างในลักษณะงานอดิเรกมากกว่าที่จะเป็นงานหลัก ต่อมาได้พัฒนามาสู่การเกษตรแผนใหม่ในรูปแบบไร่นาสวนผสมในปี พ.ศ. 2525 มีวัตถุประสงค์ผลิตเพื่อขายอย่างชัดเจน ขยายพื้นที่ออกไปเป็น 2 - 5 ไร่ นำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตอย่างกว้างขวาง เช่น ใช้ปุ๋ยเคมี ยากปราบศัตรูพืช และใช้รถชุดแทนแรงงานคน

"คนมาคู่กันเต็ม เนิน (เนินหนองหงส์) ในช่วงที่แมโครเข้ามาซุก
ร่องคืบลิ ในมีใครเคยเห็น... ตอนซุกถนนก็หนีไปแล้ว นี่มาซุก
ร่องคืบลึก"

(ชานา : ทานา เศรษฐกิจปานกลาง)

ชานาสามารถเก็บผลผลิตออกสู่ตลาดในจังหวัด (ตลาดหัวฮู) ได้ทุก 2 สัปดาห์ ทาง
ราชการให้ความสนใจและส่งเสริมอย่างจริงจัง มีการจัดงานเฉลิมฉลองในความสำเร็จของชานา
ทุกปี โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดลงมาเป็นประธาน ตั้งชื่อว่า "งานวันพริกซุ่ย" ชานาเล่าว่าเป็น
เพราะพริกหรือคืบลิ เป็นพืชที่นิยมปลูกและหารายได้ให้แก่ชานาอย่างมาก

การเลี้ยงสัตว์ วัตถุประสงค์มีทั้งเลี้ยงเพื่อใช้งานและเพื่อขาย ที่สำคัญได้แก่การเลี้ยง
วัวและการเลี้ยงเป็ด ชานาที่ทานาเลี้ยงวัวกันทุกครอบครัว อย่างน้อยครอบครัวละ 2 ตัว ทั้งนี้
เพราะในการไถนาของชานาชุมชนตำบลเกาะเพชรเป็นแบบไถนาวัวคู่ เหมือนชานานานาคาได้หัวไถ
การเลี้ยงคู่ส่วนใหญ่ เป็นการปล่อยให้หาหญ้ากินเองตามทุ่งนา ยกเว้นในช่วงฤดูหนาวและช่วงน้ำหลาก
เป็นการที่ชานาต้องไปหาหญ้าและผักบุ้งที่มีมากจากทุ่งนามาให้วัวกิน แต่สำหรับชานาบางรายที่ได้
เตรียมการไว้ก่อนโดยเก็บฟางข้าวเอาไว้กินก็ลำบาก สามารถให้วัวกินตลอดช่วงหน้าฝน ส่วน
การเลี้ยงเป็ดชานาเลี้ยงกันแทบทุกบ้าน ครอบครัวละ 200 - 300 ตัว ได้ใช้ประมาณ 100 -
150 ฟองต่อคืน เหตุผลที่มีการเลี้ยงเป็ดกันมากนอกจากเพราะชานานิยมบริโภคไข่เป็ดเป็นอาหาร
แล้ว การเลี้ยงเป็ดยังเป็นทางหนึ่งที่ช่วยรองรับข้าวที่ผลิตได้ในส่วนที่เหลือจากการบริโภคของชานา
เพราะถ้าขายให้แก่โรงสีข้าวจะได้ราคาต่ำ ชานาจึงนำมาเลี้ยงเป็ดแล้วขายไข่เป็ดแทน บางราย
ที่นำไข่เลี้ยงเป็ดก็สามารถขายข้าวให้แก่ผู้เลี้ยงเป็ดได้ในราคาที่สูงกว่าขายให้กับโรงสีข้าว ชานา
เล่าว่าถ้าขายให้แก่โรงสีข้าวราคาลงละ 20 บาท ขายให้แก่ผู้เลี้ยงเป็ดได้ถึงถึงละ 25 บาท

การทำประมง ส่วนใหญ่หากันแถบริมทะเลานหมู่ที่ 6 บ้านเกาะเพชร หากันเกือบทุกครัวเรือน
เป็นการประมงขนาดเล็ก แรงงานมีเพียงเจ้าของเรือกับลูกน้อง 2-3 คน ออกทะเลานตอนเช้า

และกลับคอนเป็นวางอวนจับสัตว์น้ำมาขาย โดยมีนายทุนที่ลงทุนซื้อเรือ เครื่องเรือ และอวนมาให้แก่ ชาวประมงคอยรับซื้อ ชาวประมงมีรายได้น่าพอใจแน่นอนบางวันได้มากบางวันได้น้อย ขณะเดียวกันก็ต้อง เลี้ยงกับคลื่นลมในทะเล และแม้แต่ในหน้ามรสุมคลื่นลมจัดซึ่งเป็นช่วงที่มีกุ้งชุกชุมชาวประมงก็ต้อง เลี้ยงภัยออกไปจับมาขาย

"คลื่นลมคนเข้าบางครั้งใจหายจริง ๆ บางคนถึงกับบน(บนบาน)

บาช คลื่นลมหน้ามรสุมแรง ภาค(ภาวนา)ขอให้ถึงคลั่ง ก้าว

บนก็ไม่ได้"

(ชวานา : ท้าการประมง เศรษฐกิจดำ)

การรับจ้าง ชวานาทำงานในหลายลักษณะได้แก่ รับจ้างเกี่ยวข้าว รับจ้างเก็บคัสลี รับจ้าง เป็นลูกน้องเรือประมง รับจ้างผูกอวน เป็นการหางานที่ใช้แรงงานแลกกับค่าจ้าง ชวานาน่ากลุ่มนี้ ส่วนใหญ่ได้แก่ชวานาที่มีที่ดินน้อยหรือไม่มีที่ดินทำกินโดยเฉพาะชาวไทยอิสลามแถบริมทะเล เวลาคลื่น ลมจัดออกทะเลหาปลาได้ก็หันมารับจ้างเกี่ยวข้าวบ้าง เก็บคัสลีบ้าง หางานทุกอย่างที่ช่วยให้มีรายได้ ชวานารับจ้างที่ยั่งยืนแข็งแรงจึงมีงานหาแทบไม่ว่างงาน ชุมชนชวานาคาบละเกาะเพชรในช่วงก่อนที่จะมี การทำนาทุ่งผู้มีอาชีพรับจ้างจึงสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างสุขสบาย เพราะนอกจากมีงานหาตลอดปี แล้ว ความต้องการแรงงานโดยเฉพาะในการเกี่ยวข้าวและเก็บคัสลีสูง ชวานาต้องการใช้คน จำนวนมากและเร่งให้ทันเวลา ก่อนฝนตกหรือการส่งออกขายยังตลาด ในขณะที่ชวานารับจ้างมีจำนวน นานักจึงมักเกิดการแย่งแรงงานกันอยู่เสมอ และผู้จ้างมักจะขึ้นค่าจ้างและให้บริการที่ดีกว่าผู้จ้าง รายอื่น

/ ลักษณะการผลิตซึ่งเป็นองค์ประกอบของวิถีการผลิตโดยรวม ของชุมชนชวานาคาบละเกาะเพชร ที่เสนอข้างต้น สะท้อนภาพเกี่ยวกับวิถีการผลิตว่าในช่วงก่อนที่จะมีการทำนาทุ่งชวานาคาเป็นชีวิตภายใต้ วิถีการผลิตเพื่อยังชีพและเพื่อขายไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ ในขั้นของการผลิตชวานายังผลิตแบบเก่าที่ ใช้ปัจจัยการผลิตที่ล้าหลัง แต่ในขั้นของการขายผลผลิตหรือข้อปัจจัยการผลิต ตลอดจนซื้อสินค้าที่จำเป็น ในการดำเนินชีวิต ชวานาถูกดึงเข้าสู่วิถีการตามแบบทุนนิยม ที่ต้องใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลก

เปลี่ยน เวลาซื้อขายต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง เพียงแต่วิธีการผลิตที่ปรากฏในช่วงก่อนที่จะมีการทำนาถั่ว ได้รับผลกระทบจากทุนนิยมที่แผ่ขยายเข้ามาสู่ชุมชนค่อนข้างช้ากว่าชุมชนชาวนาอื่น ๆ ของประเทศไทย ทั้งนี้เพราะถือว่าในช่วงเวลานั้น (2532) การพัฒนาของรัฐได้เข้าสู่ช่วงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530 - 2534) ซึ่งการพัฒนาชนบทส่วนใหญ่ได้ดำเนินไปอย่างกว้างขวางแล้ว

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาก่อนที่จะมีการทำนาถั่ว

ก่อนปี พ.ศ. 2532 สภาพสังคมของชุมชนตำบลเกาะเพชรมีวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมผลิตเพื่อยังชีพ ผลิตเพื่อขาย เพราะในขณะที่ยาวยังอาศัยการเกษตรเป็นอาชีพหลัก เช่น ทำนา ทำสวน ประมง เลี้ยงสัตว์ ค้าขายและรับจ้าง ชาวนาได้ผลิตทางด้านหัตถกรรม เช่น ทอผ้า จักสาน หรือสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เร่งทำการผลิตด้านการเกษตรให้มีส่วนเกินจากการบริโภค สำหรับขายเพื่อนำเงินไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็น เช่น เสื้อผ้า สบู่ ผงซักฟอกตลอดจนมีเงินเหลือส่วนหนึ่งสำหรับเสียภาษีให้แก่รัฐ เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงเวลาดังกล่าว จึงมีลักษณะการผสมผสานของการผลิตแบบชุมชนหมู่บ้านที่ชาวนามีการพึ่งพาอาศัยกัน นำผลิตผลส่วนหนึ่งเสียภาษีให้แก่รัฐในฐานะที่ทำกินในที่ดินซึ่งรัฐได้มอบกรรมสิทธิ์ให้ครอบครอง อันเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่สืบทอดมาจากสังคมศักดินา และสุดท้ายก็ยังมี การผลิตเพื่อขายตามแบบของทุนนิยมที่ชาวนาต้องเข้ามามีความสัมพันธ์กับชนชั้นอื่นในรูปค่าเช่า คอกเบี้ย ค่าจ้างและกำไร เป็นภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีการสั่งสมมาตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าในขณะที่สังคมชาวนารับเอาวิธีการผลิตใหม่เข้ามาแต่วิธีการผลิตเก่าก็ยังไม่ได้หมดไป จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนากลุ่มเป้าหมาย (key informant) พ่อค้านายทุน เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์ชาวนาเป็นกลุ่ม พบว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาตำบลเกาะเพชรมีดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ปรากฏเป็นความสัมพันธ์แบบสองทาง กล่าวคือเมื่อชาวนาประกอบอาชีพหรือทำการผลิต และนำผลิตผลส่วนเกิน

ส่วนหนึ่งเสียภาษีให้แก่รัฐ ทางฝ่ายรัฐก็หาหน้าทำให้บริการและส่งเสริมงาน เรื่องการประกอบอาชีพ ตลอดจนคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ชาวนา

จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนา พ่อค้านายทุน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ พบว่าชาวนาชุมชน ตำบลเกาะเพชรเสียภาษีหลายลักษณะ ได้แก่ ภาษีที่ดิน ภาษีอากรการทำประมง ภาษีร้านค้า ภาษีผู้ประกอบการโรงสีข้าว ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรได้ปฏิบัติต่อรัฐ เช่นเดียวกับชาวนาในชุมชนอื่น ๆ ของประเทศไทย ทั้งนี้เพราะชาวนาต่างปฏิบัติอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน และเป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อสอบถามเกี่ยวกับการเสียภาษีให้แก่รัฐ ชาวนาจะพูดถึงเฉพาะภาษีทางตรงที่กล่าวข้างต้น แต่ไม่มีแม้แต่ียวที่พูดถึงภาษีทางอ้อมซึ่งเกิดจากการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค และปัจจัยการผลิตซึ่งชาวนาต้องรับภาระแทนผู้ผลิตในฐานะผู้บริโภคคนสุดท้าย ที่ผู้ผลิตได้รวมค่าใช้จ่ายทั้งหมดรวมทั้งค่าภาษีไว้ด้วยแล้ว ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะชาวนามีการศึกษาน้อย ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องธุรกิจและระบบภาษีประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งคือแม้ชาวนาจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องธุรกิจและระบบภาษีแต่ชาวนาก็ต้องยอม เพราะชาวนาได้หยุดผลิตในสิ่งที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตมานานแล้ว หันมาหาการเกษตรเพียงอย่างเดียวจนต้องมีสภาพพึ่งพิงตลาดปล่อยให้พ่อค้านายทุนแสวงหาผลประโยชน์ แม้กระทั่งการเบียดบังด้วยการฉ้อโกงทำให้ชาวนาเสียภาษีแทนก็ต้องยอม

การเสียภาษีที่ดิน ชาวนาเสียในอัตราที่ใหม่เท่ากัน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านเนินหนองหงส์เล่าให้ฟังถึงสภาพการเสียภาษีที่ดินในช่วง 4 - 5 ปี ก่อนที่จะมีการทนายทนายว่า นาแปลงที่ติดกับถนนลาดยางเสียภาษีไร่ละ 5 บาท ส่วนที่อยู่ลึกเข้าไปห่างจากถนนลาดยางเสียภาษีไร่ละ 2.50 บาท ต่อปี เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างในการเสียภาษีดังกล่าวแล้วแสดงให้เห็นว่า การเรียกเก็บภาษีจากชาวนาเรียกเก็บตามราคาที่ดิน โดยยึดถือเกณฑ์คล้ายกับที่สำนักงานที่ดินประเมินราคาที่ดินโดยจำแนกไว้เป็นชั้น วัดความใกล้ไกลจากแหล่งความจริงและถือว่าถนนเป็นตัวชี้ประการหนึ่งในการกำหนดราคาที่ดิน แม้จะนำใช้ค่าตอบแทนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายเก็บภาษีที่ดินโดยตรงแต่ชาวนารายหนึ่งได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับอัตราเรียกเก็บภาษีสนับสนุนการวิเคราะห์ข้างต้นว่า เดิมทีนำซื้อขายกันในตลาด

2,000 บาท ทางราชการเก็บภาษีในอัตราไร่ละ 1 บาท แต่พอที่นาซื้อขายกันนานราคาสูงขึ้นเป็น ไร่ละ 3,000 - 3,500 บาท ทางราชการเก็บภาษีในอัตราเพิ่มขึ้นเป็นไร่ละ 1.50 บาท และ 2.50 บาท ตามลำดับ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐบาลในการเสียภาษีที่นาขึ้น ชาวนาทุกกลุ่มที่อยู่ในข่ายต้องเสียภาษีที่นาต่างให้ข้อมูลตรงกันว่า จะได้รับการยกเว้นถ้าหากนาไม่ไ้ผล

"คำร้างวัดนั้น ที่นาร้างเขาไม่เก็บ เก็บที่หา"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจสูง)

"เสียทุกปีถ้าหาได้กิน ถ้าไม่ได้กินเขาไม่เก็บ"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจปานกลาง)

ลักษณะที่ทางราชการหรือรัฐบาลปฏิบัติต่อชาวนาด้วยการยกเว้นและผ่อนปรนอย่างนี้นั้น รัฐบาลได้ใช้เป็นแนวทางมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้ทรงปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีให้เป็นธรรม (ฎาดา ประสานธ์.2527 : 105 - 134) การที่รัฐบาลมีความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ดีกับชาวนามีการผ่อนปรน และรู้ถึงความเดือดร้อนของชาวนาที่ทานาไม่ไ้ผลเป็นเพราะรัฐบาลได้ใช้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับชาวนาเป็นเครือข่ายในการจัดเก็บภาษีและรายงานเกี่ยวกับการผลิตของชาวนาให้ทราบ

การเสียภาษีอากรการหาประมง เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอให้ข้อมูลว่าการเก็บภาษีอากร การหาประมง ทางราชการจัดเก็บตามประเภทของเครื่องมือจับสัตว์น้ำ เช่น อวนลาก อวนลอย และมีอัตราการเก็บที่เท่ากัน โดยมีหลักพื้นฐานว่าเครื่องมือจับสัตว์น้ำที่จับได้มากกว่าจะเรียกเก็บ ภาษีในอัตราที่สูงกว่า สำหรับยอดภาษีอากรการหาประมงในอำเภอหัวไทรซึ่งมีการทำกันเพียง 2 ตำบลคือ ตำบลเกาะเพชรและหน้าสคน เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอเล่าว่าสามารถเก็บได้ปีละหลายแสน บาท ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเก็บภาษีอากรการหาประมงของรัฐบาลสูง ประการแรกเป็นเพราะมีเรือประมงจำนวนมาก

"จำนวนเรือประมงแถวนี้หรือครับ อ๊ะ... นับหลังคาเรือนกัน

เลขครับ 200 - 300 หลัง"

(ชาวนา : ทาการประมง เศรษฐกิจต่ำ)

ประการต่อมา เป็นเพราะเจ้าหน้าที่ประมงเองจึงอาจแจ้งในการจัดเก็บภาษีอากร โดยลงไปสำรวจ
ข้อมูลจำนวนเรือประมงในพื้นที่และปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ ตลอดจนลงไปเก็บภาษีถึงในหมู่บ้าน

"การหาที่นี้แต่ละปีจะมีประมงจังหวัดมาทุกปี มาหาข้อมูลทุกปี
รายได้แต่ละวันของชาวเล (ชาวประมง) แต่ละวันได้ทำอะไร
มาขออุทิศให้บ้างหาไว้ จดไปหมด กุ้งขนาดนั้นก็ไล่ละเท่านั้น"

(พ่อค่านายทุน : อรุณกิจแพปลา)

"เสียปีละ 150 บาท มีเจ้าหน้าที่มาบอกล่วงหน้า แล้วนัดเรา
ไปจ่ายที่บ้านภานัน"

(ชาวนา : ทหารการประมง เศรษฐกิจดำ)

ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการเสียภาษีอากรการหาประมงให้แก่รัฐ เป็นความสัมพันธ์
ทางการผลิตที่ชาวนาซึ่งประกอบอาชีพประมงส่วนหนึ่งมองไปในทางที่ขุ่นเคือง เพราะ ประการแรก แม้
ฐานความคิดในการเรียกเก็บภาษีอากรการหาประมงจะเหมือนกับภาษีที่นา คือชาวประมงต้องเสียภาษี
ให้แก่รัฐเพราะออกไปจับกุ้ง ปู ปลาในทะเลอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่รัฐเป็นเจ้าของ ในขณะที่ภาษี
ที่นาได้รับการผ่อนปรนตามความเดือดร้อนของชาวนา แต่ในการเก็บภาษีอากรการหาประมงชาวประมง
ได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ที่แตกต่างไปจากชาวนา กล่าวคือนอกจากความเข้มงวดในการเก็บภาษี
แล้ว ในบางครั้งด้วยความต้องการที่จะจับสัตว์น้ำมาขายให้มีรายได้มาก ๆ ชาวประมงบางรายจึงได้
ใช้เครื่องมือผิดประเภท เช่น ในเรื่องขนาดความกว้างของตาอวนที่ถี่เกินไปกว่าที่กฎหมายกำหนด จนเป็น
เหตุทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจับกุมและปฏิบัติที่แตกต่างไปจากผู้ร้าย ประการที่สอง ชาวนามองว่าในการหา
ประมงรัฐไม่ได้ช่วยเหลืออะไรคอยแต่เก็บภาษีอย่างเดียวซึ่งต่างไปจากการหานา ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ
โดยเฉพาะเกษตรตำบลลงไปแนะนำส่งเสริมในการประกอบอาชีพอย่างใกล้ชิด

"ไม่เห็นหน้าประมง นี่หุจจริงนะ ประมงไม่เคยมาเลย"

"เรื่องประมงนี้ไม่เห็นเสียเลย"

(ชาวนา : ทหารการประมง เศรษฐกิจดำ)

การเสียภาษีร้านค้า พบว่าชาวนาเสียภาษีร้านค้าให้แก่รัฐน้อย ไม่ว่าจะมองในด้านจำนวน ผู้เสียภาษีหรือยอดเงินภาษีที่รัฐเก็บได้ ทั้งนี้ เพราะในชุมชนตำบลเกาะเพชรการซื้อขายสินค้ายังอยู่ใน วงแคมีร้านค้าที่เข้าขายต้องเสียภาษี ได้แก่ร้านค้าขายของชาวนานวน 3 - 4 ร้าน และในจำนวนนี้ เจ้าของร้านค้ารายหนึ่งให้ข้อมูลว่าไม่ได้เสียภาษีกันทุกร้าน ยังมีบางร้านที่ม่ได้เสียภาษี

"แต่ก่อนเสียภาษีปีละครั้ง ตอนนี้เสีย 2 ครั้ง เสียมานานแล้ว

เพื่อน ๆ เขามักเห็นว่าใครจะเสีย (ภาษี) เสียเท่าแต่เรา

(เฉพาะเรา)"

(พ่อค่านายทุน : ชายของชา)

สาเหตุที่เกิดความไม่เสมอภาคในการเสียภาษีดังกล่าวนี้ เจ้าของร้านค้ารายเดียวกันบอก ว่าเป็น เพราะ เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ได้ลงมาตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพการทำการค้าในชุมชน บ่อยนักเป็นหน้าที่ของเจ้าของร้านค้าเดินทางไปเสียภาษีที่อำเภอ และในการประเมินเพื่อเรียกเก็บ ภาษีก็อาศัยการบอกเล่าจากเจ้าของร้านค้าจนเป็นเหตุทำให้เก็บภาษีอากาได้น้อย เพราะมีช่องทาง รั่วไหลไม่สามารถเก็บได้เต็มที่

"เขาไม่รู้ เราเป็นคนบอกเขาเอง บอกต่ำไปบ้าง ไม่อย่างนั้น

เราจะกินอะไรเล่า"

(พ่อค่านายทุน : ชายของชา)

โดยเฉลี่ยเจ้าของร้านค้าเสียภาษีปีละประมาณ 200 - 300 บาท เมื่อรวม 4 ร้าน ซึ่งเป็นภาษีทั้งชุมชนตำบลเกาะเพชร รวมแล้วเป็นเงินไม่เกิน 1,200 บาทต่อปี

การเสียภาษีผู้ประกอบการโรงสีข้าว เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐใน ลักษณะเดียวกันกับการเสียภาษีร้านค้า เพราะการทำธุรกิจโรงสีข้าวก็ถือว่าเป็นการค้าในลักษณะหนึ่ง ผู้ประกอบการโรงสีข้าวกับเจ้าของร้านค้าขายของชาวนาในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นคนที่ฐานะทางเศรษฐกิจดี นอกจากนั้นเจ้าของร้านค้าของชาบบางรายก็เป็นผู้ประกอบการโรงสีข้าวด้วย อัตราการเก็บภาษีสำหรับ โรงสีข้าวโดยเฉลี่ยประมาณ 2,000 บาทต่อปี ภาษีจากโรงสีข้าวไม่ได้เป็นรายได้ส่วนใหญ่ที่รัฐเก็บ

จากชวานา เพราะในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีโรงสีข้าวเฉลี่ยหมู่บ้านละ 1 โรงเท่านั้น ดังนั้นชุมชนตำบลเกาะเพชรที่ศึกษาซึ่งประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน รัฐจึงสามารถเก็บภาษีได้ไม่เกิน 6,000 บาท ต่อปี เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ของผู้ประกอบการโรงสีข้าวซึ่งเป็นภาษีเรสุทิตต่อวัน อัตราการเสียภาษียังต่ำมาก เพราะแม้เป็นเพียงโรงสีข้าวขนาดเล็กในชุมชนที่สีข้าวกิน หมายถึงสีข้าวที่ชวานานำมาสีคราวละ 2 - 3 ถัง เพื่อบริโภคและอาจจะสีข้าวสำหรับขายบ้าง เมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าน้ำมัน ค่าลูกน้อง ค่าข้าวเปลือกแล้วผู้ประกอบการโรงสีข้าวบอกว่ายังมีกำไรสุทธิวันละอย่างน้อย 400 บาท นั่นคือประมาณเดือนละ 12,000 บาท หรือปีละ 144,000 บาท

การเสียภาษีทางอ้อม โดยทั่วไปน่าจะประเมินออกมาเป็นตัวเลขได้โดยตรง แต่อย่างไรก็ตามภาษีทางอ้อมสามารถพิจารณาได้จากการซื้อขายสินค้าสำเร็จรูปที่พ่อค้านำมาขาย แต่เนื่องจากตลาดของชุมชนตำบลเกาะเพชรยังแคบ ชวานามีการซื้อขายกันน้อย ชวานาจะซื้อเฉพาะสิ่งที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต เช่น เสื้อผ้า สบู่ ผงซักฟอก และปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช สำหรับรกร้างนาและสินค้าหุง เพื่อยบปรากฏว่ามีการซื้อขายกันน้อยมาก ดังนั้นภาษีทางอ้อมที่ชวานาต้องรับการแทนพ่อค้านายทุนผู้ผลิตจึงมีน้อยด้วย

ทางด้านบริการพื้นฐานที่รัฐให้แก่ชวานาเพื่อแลกเปลี่ยนกับการเสียภาษีของชวานา ที่สำคัญได้แก่ การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน (ถนน ไฟฟ้า ชลประทาน) การส่งเสริมอาชีพ การให้การศึกษ บริการด้านสาธารณสุข ตลอดจนการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชวานา แม้ว่าบริการเหล่านี้จะปรากฏในนโยบายของรัฐมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) แต่ชุมชนชวานาในชนบทยังได้รับน้อย เหตุผลที่รัฐหรือทางราชการนำมาอ้างอยู่ เป็นประจำคืองบประมาณมีจำกัด

สำหรับชุมชนตำบลเกาะเพชรก่อนที่จะมีการทํานาทุ่งปรากฏว่ามีถนนลาดยางไว้แล้ว ชวานาสามารถเดินทางไปยังตัวอำเภอหัวไทร อำเภอปากพะยูน้อยและจังหวัดกาญจน์ได้โดยสะดวก การมีถนนสายนี้ขึ้นมา ชวานาเล่าว่าไม่ได้เป็นความตั้งใจของทางราชการที่จะสร้างให้ เป็นถนนโดยตรง

เนื่องจากเกิดภัยธรรมชาติรุนแรงน้ำทะเลกัดเซาะตลิ่งจนชาวบ้านต้องหามบ้านหนี และป่าไผ่ที่น้ำทะเลหนุนสูงน้ำจะไหลเข้าบ้านที่นาของชาวนา เป็นบริเวณกว้าง

"บ้านเดิมผมอยู่ริมชายหาด อยู่มา ๖ ปี น้ำเค็มกัดเซาะชายหาดขาด
เซาะถึงเสาบ้าน จึงได้ช่วยกันหามบ้านหนีมาอยู่ที่นี้ ต้องแกลง
(ยกอาหาร) ให้เพื่อนกินกัน มีหลายครอบครัวที่ต้องย้ายบ้าน"
(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจปานกลาง)

"การหาถนนนี้ เนื่องจากน้ำเค็มกัดเซาะชายหาดขาด รัฐบาลเห็น
ว่าบ่อดินใช้ได้ จึงหาคนกันน้ำเค็มให้"
(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจสูง)

ชาวนาต้องประสบกับปัญหาการหาน้ำได้ เพราะน้ำเค็ม ชานา ต้องซื้อข้าวสารกินมาหลาย
ครั้ง ทางราชการได้เข้าช่วยเหลือด้วยการสร้างคันดินกั้นน้ำเค็มมีประตูเปิดปิดระบายน้ำให้มีปริมาณ
พอเหมาะกับการหานาและเพาะปลูก ชาวนาได้อาศัยคันดินดังกล่าวเดินทางมาหาผู้กันดินตั้งแต่นั้นมา
คันดินถนนสายนี้ จึงเป็นที่รู้จักกันในกลุ่มชาวนาตำบลเกาะเพชรว่าคือ เขื่อนกั้นน้ำเค็ม เพียงแต่ในด้าน
ประโยชน์ใช้สอย เขื่อนดังกล่าวสามารถใช้เป็นถนนควบคู่ไปด้วย และเพิ่งได้รับการปรับปรุงเป็นถนน
ลาดยางเมื่อประมาณ 10 ปี ก่อนที่จะมีการหานากุ้ง

การสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มของทางราชการให้กับชาวนาและสามารถใช้เป็นถนนพร้อม ๆ กัน
ในสายตาของรัฐบาลที่ยึดแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย นับว่าเป็นการให้บริการพื้นฐานที่
ประสบผลสำเร็จและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาวนาอย่างสูง แต่หากได้ศึกษาในระดับลึกลงไปชาวนาใน
ชุมชนตำบลเกาะเพชรเล่าว่า การมีเขื่อนกั้นน้ำเค็มแม้จะแก้ปัญหาให้น้ำเค็มไหลเข้าที่นาได้แต่ไม่ได้
ช่วยให้การหานาส่วนใหญ่ดีขึ้น เพราะเขื่อนที่ทางราชการสร้างและมีประตูเปิดปิดนั้นทางราชการสั่งให้
ไปว่าพื้นที่นาของชุมชนตำบลเกาะเพชรมีทั้งที่ลุ่มและที่ดอน ฉะนั้นจึงหาความพอดีของระดับน้ำได้ยากและ
ที่ชาวนาต้องการน้ำมากแต่ชาวนาลุ่มต้องการน้ำน้อย ถ้าระบายน้ำออกให้พอดีกับชาวนาลุ่มชาวนา
ดอนก็ขาดน้ำ ถ้ากักน้ำให้พอดีกับชาวนาดอนนั้นก็ยอมหมายความว่าน้ำต้องท่วมที่นาของชาวนาลุ่ม ก่อให้เกิด
เกิดความขัดแย้งกันเองในกลุ่มชาวนามากทุกปี

"ตอนที่ผมทานากับพ่อได้ผลดี มาช่วงหลังพ่อติดถนนชลประทาน

นี้แหละ พ่อถนนกัน น้ำมันยัง ชาวบ้านไม่รู้เรื่อง บางคนว่า

ยิ่งน้ำมันยิ่งชั่ววสวย คนหนึ่งให้เปิด พวกนาคอนให้เปิด พวก

นาฬิกาให้ปิด สุดท้ายข้าวเปลือกหมดเกือบทุกปี"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจสูง)

ในส่วนของการราชการหลังจากสร้างเขื่อนให้แล้วก็ปล่อยให้ชาวนาจัดการกันเอง และไม่ได้เข้าไปช่วยแก้ไขในความขัดแย้งของชาวนาแต่อย่างใด นอกจากนี้แล้วสิ่งที่เป็นผลพวงจากการสร้างเขื่อนกันน้ำ เค็มจนกลายเป็นถนน เขื่อนหมู่บ้านและอำเภอ โดยนี้แล้วการกระทำของรัฐเป็นการเปิดประตูชุมชนชาวนาให้สินค้าจากเมืองหลวงไหลเข้ามาขาย ขณะเดียวกันก็เป็นทางลัดเสียงทรัพยากรและผลผลิตจากชุมชนออกสู่เมือง ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงภายในชุมชนเหมือนเดิมอีกแล้ว เริ่มขยายออกไปสู่ระดับชุมชนเมือง ระดับประเทศ และระดับโลกตามลำดับ ชาวนามุ่งผลิตเพื่อขาย ความคิดในเรื่องการจัดการเกี่ยวกับผลผลิตได้เปลี่ยนไป เช่น ข้าวพันธุ์ดี พืชผักสวย ๆ ตลอดจนกุ้ง ปู ปลาตัวโต ๆ ที่หามาได้แทนที่จะเลือกไว้กินหรือฝากญาติพี่น้องที่รักใคร่เหมือนแต่ก่อนเปลี่ยนมาเป็นเลือกไว้ขายก่อน แม้กระนั้นก็ตามสิ่งที่ชาวนาได้รับไม่ได้หมายความว่าผู้ซื้อจะให้ราคาสูงตามคุณภาพของสินค้าที่ชาวนาได้เลือกสรรแล้ว หรือชาวนาจะสามารถกำหนดราคาได้เอง แต่ผู้ซื้อซึ่งเป็นพ่อค้าคนกลางจะเป็นผู้กำหนดราคา และชาวนาต้องยอมเป็นฝ่ายเสียเปรียบมาโดยตลอด ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น มีสภาพแตกต่างจากชุมชนชาวแถบภาคกลาง เมื่อคราวที่ประเทศไทยเปิดประตูการค้ากับต่างชาติในปี พ.ศ. 2398 จึงนับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต วิธีการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิตครั้งสำคัญของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร จากสังคมดั้งเดิม (traditional society) ชาวนาทำการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่สังคมที่ชาวนาทำการผลิตเพื่อขายกันอย่างกว้างขวาง ตามแนวทางของทุนนิยม (capitalism) ในแง่สิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานนอกจากเขื่อนดังกล่าวแล้วไม่ปรากฏว่ามีระบบชลประทานในลักษณะอื่นอีก ทำให้ชาวนาต้องประสบกับภาวะการขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูกตลอดมา สำหรับทางด้านไฟฟ้าชาวนาเล่าให้ฟังว่าทางราชการได้มาติดตั้งให้พร้อม ๆ กับถนนลาดยาง ส่วนบริการด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานอื่น ๆ เช่น โทรศัพท์ ประปา จนถึงปัจจุบันนี้ (2538) ก็ยังไม่มี

ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงการจัดการบริการด้านสิ่งแวดล้อมภาคพื้นฐาน ที่รัฐบาลได้ดำเนินการมากกว่า 30 ปี แล้วนั้นชาวนาซุมชนตำบลเกาะเพชรยังได้รับน้อยมาก

การส่งเสริมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ จากการสัมภาษณ์ชาวนาทุกกลุ่มพบว่าเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล เป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในการบรรเทาเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ใกล้ชิดกับชาวนา ทั้งนี้เป็นเพราะงานของเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลสอดคล้องกับการประกอบอาชีพของชาวนามากที่สุด เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลทำหน้าที่แนะนำให้ความรู้ในการปลูกพืช การเลี้ยงปศุสัตว์ การเลี้ยงปลา การเลี้ยงสัตว์ปีก สาธิตการทำปุ๋ยหมัก สาธิตการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น พริก มะม่วง และบางครั้งก็นำพันธุ์พืชมาแจกแก่ชาวนา อย่างไรก็ตามแม้เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลจะได้รับการยอมรับจากชาวนาทุกกลุ่มว่า ได้เข้าไปช่วยเหลือเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ แต่ชาวนาก็ยังมีความรู้สึกในการยอมรับเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลผู้ทำหน้าที่เป็นกลไกในการให้บริการของรัฐที่แตกต่างกัน ชาวนามางรายชมว่าเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลเอาใจใส่ต่อการประกอบอาชีพของชาวนามาก แต่บางรายให้ความเห็นว่าการทำงานของเจ้าหน้าที่นั้นต่อเนื่องขึ้นอยู่กับนโยบายของหน่วยเหนือเป็นสำคัญ เบื้องหลังความคิดเห็นที่แตกต่างกันนี้ อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากการใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ทางราชการและการเข้าถึงบริการของรัฐ เพราะพบว่าผู้ที่ชมว่าเจ้าหน้าที่เกษตรเอาใจใส่คือผู้ใหญ่บ้านและเกษตรกรตัวอย่าง นอกจากนั้นอาจสืบเนื่องมาจากความต้องการของชาวนาที่จะให้รัฐช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องมากกว่าหาเพื่อการสาธิต ประการต่อมาในเรื่องคำแนะนำหรือหลักวิชาที่แนะนำแก่ชาวนา ชาวนามองานไปใช้ได้ทันทีต้องมีการนำประสบการณ์อีกครั้ง ทั้งนี้เป็นเพราะเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลยึดมั่นกับฐานความคิดที่ว่า หากวิธีการหนึ่งประสบผลสำเร็จในพื้นที่หนึ่งแล้วสามารถที่จะนำไปใช้กับพื้นที่อื่น ๆ ได้ด้วย ส่งผลให้คำแนะนำและหลักวิชาของเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลมีข้ออ่อนลงไป อย่างไรก็ตามสำหรับในภาพรวมเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลยังเป็นกลไกของรัฐที่ให้บริการด้านการส่งเสริมอาชีพที่ดีตามความรู้สึกของชาวนา

การให้การศึกษาแก่ประชาชน หากพิจารณาเพียงการศึกษาในระบบ บริการด้านนี้ของรัฐจัดว่ายังน้อย เพราะในชุมชนตำบลเกาะเพชรซึ่งประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน มีโรงเรียนประถมศึกษาเพียง 2 โรง หากแต่ที่วางพื้นฐานการศึกษาในระยะยาวให้แก่เยาวชนในระดับประถมศึกษาและ

อนุบาลศึกษา ลูกหลานของชาวนาหากประสงค์ที่จะเรียนในระดับที่สูงกว่านี้ต้องเดินทางไปเรียนที่ตัวอำเภอและจังหวัด ชาวนาต้องนำลูกไปฝากให้อาศัยอยู่กับบ้านญาติหรือตามวัด จากสภาพที่ขาดแคลนบริการทางการศึกษาดังกล่าว ดูเหมือนว่าจะเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการศึกษาของลูกหลานชาวนา จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาทุกกลุ่ม พบว่าลูกหลานของชาวนาไทยพุทธที่มีฐานะยากจนและลูกหลานชาวนาไทยมุสลิม ทำหน้าที่เมื่อเรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ให้ออกหางานช่วยเหลือครอบครัว

"เรียนจบโรงเรียนที่นั่นแล้วคงให้ออกหางานหา พ่อได้ช่วยกัน

จะให้ได้เรียนสูงคงไม่มีอะไรส่งเสียให้เรียน"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจดำ - ชาวนาไทยพุทธ)

"ผมเริ่มออกเล(ทะเล)หาปลาตั้งแต่เริ่มออกจากโรงเรียน"

"ออกจากโรงเรียนก็เริ่มค้ากุ้งแม่หวัดในทะเล"

(ชาวนา : ฐกรกิจแพปลา ชาวนาไทยมุสลิม)

ลูกหลานชาวนาที่มีฐานะเศรษฐกิจในระดับปานกลางขึ้นไป พ่อแม่จะพยายามให้ลูกได้เรียนในระดับที่สูงขึ้น เพื่อให้มีอาชีพที่มั่นคงต้องทำนาหรือล่าปลาเหมือนพ่อแม่ เจตนาของชาวนานานส่วนนี้สามารถพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ชาวนามีต่อชนชั้นอื่น โดยเฉพาะเหตุผลในการกู้ยืมเงินและใช้หนี้โรงสีข้าว สหกรณ์การเกษตร หรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.) พบว่าเหตุผลที่สำคัญและพบมาก คือต้องการใช้เงินเพื่อการศึกษาของลูกหลาน

"บางรายมาเอาเงินล่วงหน้า ลูกเปิดหอมขอมมาจากกรุงเทพฯ
เราก็ให้"

(พ่อค้ายายทุน : โรงสีข้าว)

"บอกว่าอยู่มาก่อนเกิด ปีนี้จะรีบออกไปไหน แกว่าลูกเรียนจบ
แล้วจะเอา นส.3 ไปไว้บ้าน น้อยากเป็นหนี้"

(เจ้าหน้าที่ราชการ : สหกรณ์การเกษตร)

"พอมีรายได้อาชาวนาต้องใช้จ่ายในการครองชีพก่อน ต่อมาก็
ส่งเสียให้ลูกเรียน เหลือแล้วจึงมาใช้หนี้ ธกส."

(เจ้าหน้าที่ราชการ : ธกส.)

เกี่ยวกับบริการด้านการศึกษาของรัฐ หากพิจารณาให้ครอบคลุมถึงการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาที่ไม่เป็นทางการแล้ว นับว่ารัฐสนับสนุนและจัดบริการด้านนี้ให้แก่ชาวมาเลย์มาไม่น้อย โดยเฉพาะบริการที่จัดให้แก่ชาวนากลุ่มที่อยู่นอกโรงเรียน หากการประกอบอาชีพอยู่ที่บ้าน บริการด้านการศึกษาดังกล่าวได้แก่ การจัดที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ซึ่งดำเนินการโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดให้มีทุกหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้ด้านการเกษตรโดยผ่านทางเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล การให้ความรู้ผ่านทางเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายอื่น ๆ ไปสู่กลุ่มชาวมาเลย์ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสมาชิก ธกส. กลุ่มสมาชิกสหกรณ์การเกษตร ตลอดจนผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชาวมาเลย์สามารถเรียนรู้และรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับอาชีพและการดำเนินชีวิต ซึ่งรัฐได้ใช้สื่อบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การศึกษานอกระบบนี้ก็ยังมีข้ออ่อน คือชาวนาถูกรัฐครอบงำให้เชื่อและทำตามภาระแสนทุนนิยม โดยหวังว่าเมื่อได้ทุนแล้วจะก่อให้เกิดการพัฒนาแก่ตนเองและชุมชน ปัจจัยสำคัญที่รัฐนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้ชาวนาเชื่อโดยนัยมีการจัดเรียง ประการแรกคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวนาให้การยอมรับอยู่ก่อนแล้ว ประการที่สอง ข้อมูลที่ชาวนาได้รับทั้งจากตัวบุคคลและสื่อสารมวลชน ชาวนามักจะได้รับฟังเฉพาะส่วนดีของระบบทุนนิยม แต่ไม่ค่อยได้ทราบถึงข้ออ่อนและฐานะของชาวนาในกระแสนิยมที่แท้จริง อย่างไรก็ตามหากพิจารณาให้ละเอียดปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับชาวนาภายใต้การบริการของรัฐที่ดำเนินการพัฒนา เศรษฐกิจและมุ่งหาประเทศให้ทันสมัยแล้ว การขึ้นนำชาวนาให้ตกอยู่ในสภาพดังกล่าวนี้ รัฐคงปฏิเสธไม่ได้ว่าไม่รู้ถึงผลที่จะตามมา अबดุลลาห์ (Abdullah) ได้แสดงทัศนะไว้ในการศึกษาเรื่อง The Socio - Culture Impact of Industrialization : A Reflection on the Malaysian Society. กรณีประเทศมาเลเซียที่ดำเนินการพัฒนาประเทศในลักษณะเดียวกับประเทศไทยว่า แท้จริงแล้วเป็นความจงใจของรัฐบาลที่จะทำให้เกิดขึ้น (Abdullah. 1980 : 135 - 147)

บริการด้านสาธารณสุข แม้ว่าวัตถุประสงค์ของรัฐบาลต้องการที่จะให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี แต่ดูเหมือนว่านโยบายกับการปฏิบัติของรัฐบาลยังไม่มีความสัมพันธ์กัน เพราะสภาพชุมชนตำบลเกาะเพชร ก่อนหน้าที่จะมีการทบทวน (2532) บริการด้านสาธารณสุขที่ชาวนาได้รับยังอยู่ในสภาพที่ขาดแคลน กล่าวคือ มีความขาดแคลนด้านสถานที่และบุคลากรสาธารณสุข ทั้งตำบลเกาะเพชรมีสถานอนามัยให้

บริการด้านสาธารณสุขแก่ชาวนาเพียง 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ 2 คน ในระดับอำเภอมีโรงพยาบาลประจำอำเภอ 1 แห่ง สามารถรับผู้ป่วยได้จำนวน 30 เตียง มีแพทย์ประจำ 1 คน หมุนเวียนมาจากที่อื่นอีก 2 คน พยาบาล 30 คน (ฝ่ายบริหาร โรงพยาบาลอำเภอหัวไทร.2539) ซึ่งนับว่าอยู่ในอัตราที่ต่ำ แพทย์ที่เชี่ยวชาญก็มีจำนวนน้อย ดังนั้นชาวนาที่มีเงินพอจะเสียค่ารักษาพยาบาลให้กับโรงพยาบาลที่มีชื่อเสียงได้ ก็จะไปใช้บริการจากโรงพยาบาลประจำจังหวัด บางรายไปใช้บริการที่โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดสงขลา คงมีเพียงชาวนาที่มีฐานะยากจนซึ่งไม่มีทางเลือกไปรักษาพยาบาลที่อื่นได้ ต้องใช้บริการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลที่รัฐจัดให้ และจากการเข้าไปสังเกตการณ์ คราวที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับจังหวัดพบปะประชาชนทำให้ทราบว่า ชาวนานิยมมารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ เพราะเจ้าหน้าที่พยาบาลไม่สนใจและเอาใจใส่คนป่วย การที่ชาวนามีความรู้สึกเช่นนี้อาจมีสาเหตุมาจากอัตราการขาดแคลนบุคลากรสาธารณสุขสูง กล่าวคือขณะที่มีแพทย์ 3 คน พยาบาล 30 คน มีขีดความสามารถรับคนป่วยไว้รักษาที่โรงพยาบาลได้เพียง 30 เตียง แต่ประชากรของอำเภอหัวไทรรวมชายหญิงมีถึง 70,649 คน (ปี 2536) (ปริษะ ศิริกุล. 2536 : 11) และแม้ที่มีฐานะเศรษฐกิจก็จะไปใช้บริการจากสถานบริการสาธารณสุขในตัวจังหวัดหรือที่อื่นแล้วก็ตาม ยิ่งก็ว่ายังขาดแคลนบุคลากรสาธารณสุขอีกมากทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง จนเป็นเหตุให้ชาวนาเกิดความไม่พอใจและตำหนิว่าบริการไม่ดี

บริการด้านการเงิน รัฐได้กำหนดเป็นนโยบายช่วยเหลือชาวนา ที่สำคัญได้แก่การให้สินเชื่อเป็นเงินกู้ยืมลงทุนในการผลิต ระบายข้าวและประกันราคาข้าว แต่ในทางปฏิบัติปรากฏว่าที่ผ่านมารัฐทำได้ผลน้อย มักจะมีปัญหาในขั้นตอนนโยบายปฏิบัติ (ทองโรจน์ อ่อนจันทร์.2524:101-125; จาลอง อติกุล. 2524 : 154 - 179) เกี่ยวกับเงินกู้ที่ผ่านทาง ธกส. เจ้าหน้าที่ ธกส.บอกว่าได้ปล่อยเงินกู้ให้แก่ชาวนาลงทุนทำการผลิตได้ทุกขั้นตอน ซึ่งดูเหมือนว่าชาวนาจะได้รับบริการอย่างทั่วถึงและไม่มีอุปสรรคใด ๆ

"ในการทนายชาวนาต้องจำทั้งนั้น เพราะแรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ เหมือนอย่างเกษตรกรเขาทำคนละ 40 ไร่ บางคน 100ไร่ ก็มี ถ้าทำมากก็ต้องใช้ทุน.. ทุนนี้ เช่น ต้องซื้อถาก

ธกส. ก็ให้เงินไปซื้อ หรือว่าไม่ชอบรถเก่า ก็เอาเงิน ธกส. ไป
 จ้างรถ พอถึงเวลาหาพันธุ์ข้าวมาปลูกถ้าไม่มีเงินก็เอาเงิน ธกส.
 ไปซื้อ ปลูกเสร็จแล้วไม่มีปุ๋ยใส่ก็เอาเงิน ธกส. ไปซื้อปุ๋ย"
 (เจ้าหน้าที่ราชการ : ธกส.)

แต่เมื่อสัมภาษณ์ระดับลึกชาวบ้านแต่ละกลุ่มปรากฏว่าชาวบ้านที่มีฐานะเศรษฐกิจดี มีหลักทรัพย์
 ทำนันทน์ที่ให้บริการ เนื่องจาก ธกส. เกรงหนี้สูญ และที่ผ่านมายังไม่พบว่ามี การผ่อนผันทางออก
 เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านที่ยากจนแต่ประการใด ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวบ้านกับรัฐโดยการ
 ให้บริการด้านการเงินผ่านทางธกส. นี้ จึงต่างไปจากที่ชาวบ้านได้พบธนาคารพาณิชย์ซึ่งมักกลัวหนี้สูญ
 ไม่ยอมเสียเปรียบและมุ่งหาประโยชน์ในรูปดอกเบี้ยจากชาวบ้าน อุปสรรคที่ทำให้ชาวบ้านบางส่วนไม่มี
 หลักทรัพย์แต่ไม่สามารถใช้บริการเงินกู้จาก ธกส. ซึ่งเป็นบริการของรัฐได้ ชาวนายหนึ่งเล่าว่า
 เจ้าหน้าที่บริการไม่ดี พูดจาไม่สุภาพกับชาวบ้านที่ไปติดต่อ นอกจากนั้นยังมีข่าวว่ากู้ยาก ทำให้ชาวบ้าน
 ที่ยังไม่กู้ก็ยังไม่กล้าไปติดต่อ

"พวกคุณ (เจ้าหน้าที่ ธกส.) คำว่า ธกส. นี่สนับสนุนคนมี
 (คนมีเงิน) คนมีสมบัติทั้งนั้น คนจนจริง ๆ ไม่ได้ช่วย...
 ผมเกรง ที่เขื่อนว่ามึงมาชวนทะเลาะที่บ้าน แล้วจะยิงทาง
 (สตาจค์) เขาได้หรือ"
 (ชาวบ้าน : ทานา เศรษฐกิจปานกลาง)
 "ไม่เคยเข้าใกล้ แต่เห็นเขาว่าให้หน่อย"
 (ชาวบ้าน : ทาการประมง เศรษฐกิจต่ำ)
 "เขาว่าเอายากจัง คนที่ไม่เป็นลูกค้าเขามาก่อนเขาไม่ให้
 ต้องประกันมึงประกันกูกัน"
 (ชาวบ้าน : ทานา เศรษฐกิจต่ำ)

ประเด็นที่น่าจะได้รับความสนใจเป็นพิเศษคือ ในความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวบ้านกับรัฐ
 ผลิตผ่านทาง ธกส. นั้น เวลาชาวบ้านไปกู้เงินแม้จะไม่ได้เป็นความตั้งใจ แต่ชาวบ้านถูกสอนให้บท

เพื่อให้มีเหตุผลหนักแน่นเพียงพอที่จะได้รับการอนุมัติเงินกู้ จนกลายเป็นเงื่อนไขว่าถ้าใครยกทานไม่ เป็น จะไม่ได้รับการอนุมัติให้กู้ เรียกกันในกลุ่มชาวนาว่า "สอบตกหรือสอบผ่าน"

"วันนั้นเขานัดประชุมลูกค้า คนที่บ้านเขาเป็นลูกค้าอยู่ 2 คน
 ผนาบด้วย ไปคุยกับเขาแล้วสมัครเป็นลูกค้า ธกส. แต่สอบตก
 เพื่อนเขาสอบได้เขาดีใจกันจัง คือเมื่อสอบผ่านจะได้กู้เงิน เขา
 จะถามรายรับรายจ่ายต่อปีต่อเดือนว่า สามารถที่จะส่งคืนเขาได้
 หรือไม่ ถ้าเราให้สัมภาษณ์รายได้ไม่เท่ารายจ่ายเขาก็ไม่ให้
 เป็นอันว่าสอบตก แต่ถ้าใครยกทานเก่งก็สอบได้ ดีใจกันจัง มานั่ง
 หัวเราะกันว่ากูสอบได้แล้ว"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจปานกลาง)

กรณีการรับจำนำข้าว ซึ่งวัตถุประสงค์ของรัฐก็เพื่อให้ชาวนาที่มีความต้องการใช้เงินเอาเงิน
 ไปใช้ก่อน หลีกเลี่ยงการขายข้าวออกสู่ตลาดพร้อมกันมาก ๆ เพราะจะเป็นช่องทางให้พ่อค้าคนกลาง
 ได้ แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ ธกส.เองให้ข้อมูลว่าหาได้ไม่เต็มที ประการแรก เนื่องจากได้รับ
 เงินโครงการมาล่าช้า ประการที่สอง เจ้าหน้าที่ที่ออกไปประเมินเพื่อรับจำนำข้าวมีน้อย ทำให้ความ
 สามารถในการรับจำนำข้าวเพื่อช่วยชาวนาที่เดือดร้อนหาได้ไม่มากนัก ทางด้านเจ้าของโรงสีข้าวซึ่ง
 อยู่ในฐานะที่น่าจะได้รับประโยชน์จากบริการด้านนี้ของรัฐ ก็มองความล้มเหลวของระบบการรับจำนำ
 ข้าวว่าการรับจำนำข้าวของรัฐบาลแทบไม่มีอะไรเกิดขึ้น เพราะหลังจากรับจำนำข้าวไปแล้วเท่าที่
 ผ่านมารัฐบาลไม่สามารถควบคุมพ่อค้าคนกลางได้เลย ราคาข้าวยังคงที่หรือขึ้นน้อยมากชาวนาเพียง
 แค่นำเงินไปใช้ก่อนและต้องเสียดอกเบี้ยให้ ธกส. ซึ่งไม่ต่างไปจากการกู้เงินทั่ว ๆ ไป

"เช่นตั้งราคา 3,200 บาท เข้าไปเดือนเก้าเดือนสิบก็ยังราคา
 นั้นแหละ คอกเบี้ยชาวนาจ่ายฟรี ถ้าข้าวขึ้นไปสองสามร้อยจะได้
 เอาส่วนนี้ไปจ่ายค่าคอกเบี้ย นี่ขาดทุนทุกปี"

(พ่อค้านายทุน : โรงสีข้าว)

ด้านการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวนา บริการด้านนี้ของรัฐยัง
 ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ปรากฏว่าในช่วงก่อนที่จะมีการทำนาทุ่งในชุมชนตำบลเกาะเพชร มีโจรผู้ร้าย
 ชุกชุมมีการปล้นทรัพย์สินและข่มขืนตัวของชาวนาอยู่เป็นประจำ ชาวนารายหนึ่งเล่าว่าแม้แต่เงินที่
 หอกรฐินได้ต้องแบ่งกันเก็บรักษา เพื่อนำให้เป็นที่ยกย่องของโจรผู้ร้าย ชาวนาให้เหตุผลว่าหากจะหาย
 ก็จะได้หายไม่หมด การที่เป็นเช่นนี้อาจเกิดจากหลายสาเหตุ เป็นต้นว่ากำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจมีน้อย
 ทำให้การดูแลทั่วถึง การคมนาคมไม่สะดวกทำให้การติดต่อกับทางอำเภอและสถานีตำรวจจึงกลาย
 เป็นเรื่องยาก ทั้ง ๆ ที่ระยะทางไม่ถึง 15 กิโลเมตร แต่ในความคิดของชาวนาที่ใช้การเดินทาง
 ถือว่าไกลมาก การมีโจรผู้ร้ายชุกชุม และเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถเป็นที่พึ่งของชาวนาได้ทำให้
 ชาวนาหันไปคบค้ากับพวกนักเลงและพวกโจรผู้ร้าย ผูกมิตรเพื่อนำให้ข่มขืนและปล้นทรัพย์สินมีค่า
 หรือหากเวลาถูกข่มขืนแล้วก็จะได้อาหารช่วยเลี้ยงและฝากเลี้ยง ชาวนาจึงนิยมมาแจ้งความกับเจ้าหน้าที่
 ตำรวจ ชาวนาให้เหตุผลว่าถ้าแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจแล้วว่าถูกข่มขืนจะไม่ได้คืน

สรุป ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรกับรัฐ เป็นแบบสองทาง
 เหมือนกับชุมชนชาวนาอื่น ๆ ตามแนวทางที่รัฐปฏิบัติต่อราษฎรทั่วไปหลังจากมีการปรับปรุงระบบภาษีใน
 สมัยรัชกาลที่ 5 และเน้นการให้บริการพื้นฐานแก่ราษฎรตั้งแต่เริ่มพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามประเทศ
 ที่พัฒนาแล้ว แต่ในทางปฏิบัติจากการศึกษากรณีชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงเวลาก่อนที่จะมีการทำนาทุ่ง
 พบว่าทั้งการเก็บภาษีและการให้บริการพื้นฐานของรัฐกับชาวนา ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันนั้นมีความหลากหลาย
 หลายตามกลุ่มชนชั้น ดังนี้

การเสียภาษีนั้น พบว่าชาวนากลุ่มที่เสียภาษีให้แก่รัฐมากที่สุดคือกลุ่มชาวนาที่ทำนาการประมง
 รองลงมาคือกลุ่มที่ทำนา และน้อยที่สุดคือกลุ่มที่ทำนาการค้า ซึ่งประกอบด้วยร้านค้าขายของชำและ
 โรงสีข้าว และเมื่อพิจารณาถึงการปฏิบัติที่รัฐต่อชาวนาก็พบความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะเดียวกัน
 คือกลุ่มชาวนาที่ทำอาชีพประมงจะถูกเรียกเก็บภาษีอย่างเข้มงวด รายได้ที่ได้มาอาจถูกจับกุม
 วนขณะที่กลุ่มที่ทำอาชีพทำนาถ้าปีใดทำนาไม่ได้ผลจะได้รับการผ่อนปรนไม่ต้องเสียภาษี และกลุ่มที่ทำ
 การค้านั้น พบว่ายังมีพ่อค้าที่หลีกเลี่ยงไม่เสียภาษีและหากจะเสียภาษีก็จะเสียแต่น้อย ๆ โดยให้ข้อมูล

ปริมาณการค้าขายน้อยกว่าความเป็นจริง โดยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ได้เข้มงวดและลงไปตามพื้นที่
ฉะนั้นหากมองในลักษณะการเบียดบังมูลค่าส่วนเกินในการผลิต หรือแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนา
ชาวนากลุ่มที่ยากจนที่สุด (ชาวนาประมง) กลับถูกรัฐเบียดบังแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการเก็บภาษีมาก
ที่สุด ส่วนกลุ่มที่มีฐานะเศรษฐกิจดีขึ้นก็จะได้รับการผ่อนปรนและคลายความเข้มงวดลงตามลำดับ ลักษณะ
ที่ปรากฏนี้ต่างไปจากความสัมพันธ์ทางการผลิต กรณีรัฐกับชาวนายากจนในชุมชนของชยะแห่งหนึ่ง
ในกรุงเทพมหานคร สิทธิพร สมบูรณ์บุรณะ ผู้ซึ่งศึกษารัฐชีวิตคนในชุมชนดังกล่าวได้สรุปไว้ตอนหนึ่งว่า
ชาวนาเป็นผู้พัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยที่รัฐไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือมากนัก แต่ในทางตรงข้าม
รัฐกลับกีดกันและดึงผลประโยชน์จากพวกเขาโดยไม่คำนึงถึงความยากลำบากที่พวกเขาได้รับ (สิทธิพร
สมบูรณ์บุรณะ . 2538 : 14) จึงพอจะยืนยันได้ว่าชาวนายากจนในพื้นที่อื่นก็ได้รับการปฏิบัติจากรัฐ
ในลักษณะที่เข้มงวด และเบียดบังมูลค่าส่วนเกินในการผลิตจากพวกเขาไปมาก เช่นเดียวกัน

สำหรับบริการพื้นฐานที่รัฐให้แก่ชาวนา จากการศึกษาพบว่าในภาพรวมระดับชุมชนยังมีน้อย
ถนนลาดยางและไฟฟ้าเพิ่งเข้าสู่ชุมชนก่อนหน้าที่จะมีการทำนาถ้าง (2532) ประมาณ 10 ปี ระบบการ
ชลประทานยังไม่มี แม้ว่าพื้นที่ดังกล่าวได้รับการกล่าวขานว่าเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของจังหวัด
นครศรีธรรมราชและภาคใต้ คงปล่อยให้ชาวนาทำนาโดยอาศัยน้ำฝนและธรรมชาติซึ่งนับวันจะหา
ความแน่นอนไม่ได้ ทางด้านสถานศึกษา ชุมชนตำบลเกาะเพชรมีโรงเรียนประถมศึกษาเพียง 1 โรง
ส่วนบริการสาธารณสุขไม่มียาแผนกแพทย์ พยาบาลหรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขยังไม่สามารถให้บริการที่ดี
แก่ชาวนาได้ เนื่องจากขาดบุคลากรและความพร้อม จนทำให้ชาวนาที่มีฐานะดีหันไปใช้บริการจาก
โรงพยาบาลอื่น ๆ ที่ดีกว่า ส่วนใหญ่จะมีแต่ชาวนาที่มีฐานะยากจนที่ไม่มีทางเลือกต้องไปใช้บริการ
และมีปากเสียงกับเจ้าหน้าที่อยู่เป็นประจำว่าให้บริการไม่ดีขาดการเอาใจใส่ต่อคนป่วย ด้านความ
ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวนาปรากฏว่ามีโจรผู้ร้ายชุกชุม โดยที่เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือผู้รับ
ผิดชอบยังไม่สามารถให้การคุ้มครองได้ทั่วถึง จนเป็นที่หวาดเกรงของชาวนาไม่กล้าที่จะเก็บรักษาทรัพย์สิน
สมบัติไว้กับตัว กลัวโจรปล้น จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ชาวนาต้องหันไปคบค้าและผูกมิตรกับพวกนักเลง
และโจรผู้ร้ายเพื่อไม่ให้ถูกปล้น และเมื่อเวลาถูกปล้นก็จะไม่เบ่งความกับเจ้าหน้าที่ของทางราชการ
แต่จะไปหาพวกนักเลงที่หาตัวเป็นคนหาเหตุคนใดให้ช่วยสืบแล้วทำการไถ่ถอนคืน การอุปถัมภ์เชิงลูกพี่

ลูกน้องที่ อคิน รพีพัฒน์ อธิบายไว้ในชีวิตและจุดจบของสลัม(อคิน รพีพัฒน์.2522 : 57) ปรากฏให้เห็นในชุมชนชานาครที่มีชานาชุมชนตำบลเกาะเพชรอย่างชัดเจน คงมีเพียงบริการด้านการส่งเสริมอาชีพที่เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลลงมาให้คำแนะนำแก่ชานาเท่านั้น ที่ชานาอาจจะยอมรับว่าได้รับการจากรัฐมากและสร้างเจตคติที่ดีต่อรัฐค. ะกับการเสียภาษีได้บ้าง นอกจากรัฐจะให้บริการพื้นฐานแก่ชานาน้อยแล้วยังพบว่ารัฐยังขาดการเอาใจจริงเอาใจในการให้บริการพื้นฐานด้วย เช่น กรณีการขุดเจาะแหล่งน้ำ ชานารายหนึ่งเล่าว่าเคยทำโครงการเสนอต่อทางราชการให้นำมาขุดเจาะน้ำเพื่อใช้ที่สถานีอนามัยของชุมชน โดยอ้างเหตุผลว่ามีความจำเป็นมากเพราะจะได้อำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านที่มารับการรักษาพยาบาล ปรากฏว่าทางราชการก็ได้ไปทำการขุดเจาะให้ตามคำขอ แต่น้ำไม่ค่อยออกและคุณภาพน้ำที่ออกมานั้นก็ยังมีรสขม ซึ่งต่อมาในระยะหลังตอนที่เอกชนเข้ามาทำการเลี้ยงกุ้ง ชานาเล่าว่าเขาขุดในที่เดียวกันน้ำออกก็มากเพราะเขาเจาะลึก กลายเป็นข้อพิสูจน์ให้ชานาสรุปว่ารัฐช่วยเหลือให้บริการแก่ชานาไม่จริงจัง ประการสุดท้าย ในภาพรวมระดับชุมชนพบว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นนโยบายของรัฐปฏิบัติให้บริการไม่ดีกับชานา หากตัวเป็นนายแทนที่จะรับใช้และคอยให้การช่วยเหลือแก่ชานาจนเป็นเหตุให้ชานาหลายรายที่มาติดต่อ มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อรัฐและยังลุกลามไปถึงการให้ข้อมูลแก่ชานาคนอื่น ๆ ให้เกิดความกลัวไม่กล้าไปติดต่ออีกด้วย สำหรับระดับบุคคลพบว่าผู้ที่ได้รับการจากรัฐมากที่สุดได้แก่กลุ่มพ่อค้า คือร้านค้าและโรงสี เช่น กรณี การสร้างถนนถือว่าเป็นการช่วยให้การค้าขายของพ่อค้าเติบโตขึ้น เพราะการเดินทางไปซื้อสินค้ามาขายทำได้สะดวกขึ้น แม้ชานาจะได้รับความสะดวกกับการมีถนนด้วย แต่จะเป็นไปตามลักษณะที่ ลัมมิส (Lummis) กล่าวไว้ คือ ภายใตระบบทุนนิยมซึ่งตั้งอยู่บนความไม่เท่าเทียมกันนี้หากมีการพัฒนาใดที่ทำให้คนจนดีขึ้นเล็กน้อยมักทำให้คนรวยดีขึ้นมาก ๆ (Lummis.1992 : 24) และในกรณีที่รัฐยังไม่สามารถแก้ไขระเบียบและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับเงินสินเชื่อกู้ผ่านทาง ธกส.ได้ ทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับชานาที่ยากจน มีเพียงชานาที่มีหลักทรัพย์เท่านั้นที่สามารถใช้บริการได้ ทั้งนี้เพราะ ธกส.เกรงหนี้สูญ สำหรับเงินรับจำนำข้าวเปลือกก็เช่นเดียวกันพ่อค้านายทุนเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงบริการนี้ได้ ดังนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ชานามีต่อรัฐ ชานากลุ่มที่เป็นชนชั้นต่ำสุด คือ ชานาจนและชาวประมงถูกเบียดบังและแสวงหาผลประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกันกลับได้รับการจากรัฐน้อยที่สุดด้วย ส่วนชนชั้นที่ยับยั้งขึ้นมา เช่น ชานาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เจ้าของร้านค้า

ผู้ประกอบการโรงสีข้าวถูกเบียดบังน้อย แต่ได้รับการมากขึ้นเป็นลำดับ จึงนับเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ใหม่ เป็นธรรมกับชาวนาโดยเฉพาะชาวนาที่ยากจนอย่างมาก

เมื่อพิจารณาถึงการดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐในช่วงก่อนที่ จะมีการทํานาทุ่งในชุมชนตำบลเกาะเพชรข้างต้น อาจพิจารณาได้ว่าเกิดจากปัจจัยที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ ประการแรกเกิดจากกฎหมายซึ่งกำหนดให้ชาวนาต้องเสียภาษี โดยที่ชาวนามีโอกาสได้มีส่วนร่วมและได้แย้งในส่วนที่พวกตนเสียเปรียบได้เสีย ประการที่สอง เกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดู เหมือน จะมีความลำเอียงไปกับฝ่ายพ่อค้านายทุน คอยให้ความสะดวกและลดความเข้มงวดในการปฏิบัติตาม กฎหมายลง ประการที่สาม เกิดจากการที่รัฐได้ใช้อำนาจโดยผ่านทางผู้นำชุมชน คือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเคยปกครองกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่ชาวนายกย่องให้การยอมรับนับถือ เป็นลูกพี่ลูกน้องที่ เคยช่วยเหลือกันมา เมื่อรัฐมอบหมายให้คนกลุ่มนี้ไปเก็บภาษีจากชาวนาหรืออาศัยบ้านของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นที่นัดเก็บภาษี ก็ยิ่งทำให้ชาวนาเสียเปรียบได้เสีย ประการที่สี่ ศาสนาก็เป็นปัจจัยสำคัญ เพราะในขณะที่ศาสนาพุทธ สอนให้ยอมต่อการเอาเปรียบของผู้อื่น โดยถือว่าความทุกข์ลำบากในชาตินี้ นํามาจะด้วยสาเหตุใดล้วน เป็นผลกรรมของชาติก่อน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528 : 32 ; วิทยากร เขียงกุล. 2526:168) ศาสนา อิสลามมุ่งให้เชื่อในผู้นำศาสนา ฉะนั้นเมื่อผู้นำศาสนายอมรับอำนาจรัฐแล้วชาวไทยมุสลิมในชุมชนก็ยอม ทาตามโดยสิ้นเชิง ที่สำคัญคือในชุมชนตำบลเกาะเพชรนี้ หมู่ที่ 6 บ้านเกาะเพชร ซึ่งมีชาวไทยมุสลิม อาศัยอยู่มากมีผู้ใหญบ้านเป็นชาวไทยมุสลิมด้วย จึงทำให้ชาวนากลุ่มไทยมุสลิมยอมรับอำนาจรัฐและเสีย ภาษีโดยง่าย ประการที่ห้า วัฒนธรรมในการปฏิบัติงานที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติต่อชาวนา โดยคิดว่า ตัวเองเป็นนายและชาวนาเป็นผู้ตามยังคงอยู่ในความคิดของทั้งสองฝ่าย (ลิขิต อีร์เวคิน. 2529 : 5) ชาวนาจึงไม่ค่อยได้คิดในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ตัวเองเสียเปรียบมากนัก ประการที่หก การจัดศึกษาของรัฐครอบงำชาวนาให้เชื่อมั่นและปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามระบบทุนนิยม เคยเชื่อว่า จะช่วยให้เกิดการพัฒนาดังในส่วนของคุณคคล ชุมชน และประเทศโดยส่วนรวม การจัดการศึกษาที่ให้กับชาวนา มุ่งครอบงำทางอุดมการณ์ให้ชาวนารับรู้ในส่วนดีของระบบทุนนิยมด้าน เคี้ยว ชาวนามีโอกาสที่ได้รับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนากับชนชั้นอื่น ในระบบทุนนิยม (ยศ สันตสมบัติ. 2534 : 29 - 30) นอกจากนั้นการที่ชาวนาสวนใหญ่ยังมีการ

ศึกษาค่า ก็ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เรามีความรู้เกี่ยวกับระเบียบของทางราชการ จนเป็นเหตุให้ไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐได้

2. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาค่ายกัน

แม้ว่าสภาพสังคมของชุมชนตำบลเกาะเพชรก่อนที่จะมีการทนายจ้าง (2532) ได้พัฒนาเข้าสู่ช่วงทุนนิยมการค้าชาวนา เริ่มทำการผลิตเพื่อขายกันแล้ว แต่ยังพบว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาค่ายกัน ในลักษณะการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป โดยที่ทุนนิยมการค้าซึ่งได้แผ่ขยายเข้ามา ไม่ได้ไปทำลายความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีอยู่เดิมให้หมดไป ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาค่ายกันยังคงมีอยู่ ที่สำคัญ ได้แก่ การช่วยเหลือให้ที่หากิน การช่วยเหลือกันด้านการเงิน และการช่วยเหลือแรงงานในการผลิต

2.1 การช่วยเหลือให้ที่หากิน

การช่วยเหลือให้ที่หากิน เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงหรือชาวนารวย ซึ่งมีที่ดินมากกว่าที่แรงงานในครอบครัวจะทำได้หมด แบ่งที่ดินบางส่วนให้ชาวนาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำหรือชาวนาจนซึ่งไม่มีที่หากินหรือมีที่หากินน้อย ชาวนาจนซึ่งอาศัยที่หากินของชาวนารวยนี้ มีทั้งชาวนาในชุมชนเองและมาจากต่างชุมชน

"เป็นคนอิสลามชาวเกาะเพชรนี่แหละ ที่ให้นาเขาทำเลย ปีหนึ่ง 20 ไร่ นึกค่าเช่าเลี้ยงเขาทั้งครอบครัวให้ เขาอยู่บ้านหลังหนึ่ง"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจสูง)

"มันมาจากหนองหอย มาจากสงขลาเน่น มาเก็บข้าวจ้างแล้ว น้กลับ พลอย(อาศัย)อยู่ในสวนแล้วพลอยทำด้วย ลูกปาว(ลูกชาย) เขาก็มาเอนากับผม"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจปานกลาง)

โดยพื้นฐานของชาวนาจนที่ไปอาศัยที่หากินของชาวนารวย ส่วนใหญ่ เป็นชาวนารับจ้าง และชาวประมง เป็นกลุ่มที่ต้องซื้อข้าวสารกิน การได้อาศัยที่หากินจึงทำให้พวกเขาสามารถดำรงชีพ

อยู่ได้ ความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะการช่วยเหลือให้ที่ทำงานน่าได้มีความหมาย เพียงว่าชาวนารวยมีความเมตตาสงสารชาวนาจนผู้ที่มีฐานะค้ำยกว่า ตามที่ได้รับการกล่อมเกลามาจากศาสนาที่ตนนับถือ (ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม) และพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่ในความสัมพันธ์ทางการผลิตดังกล่าว ชาวนารวยได้รับผลตอบแทนจากการให้ที่ทำงานด้วย ประการแรกคือแรงงานในการผลิต โดยทั่วไปแล้วจะไม่ได้ทำสัญญาต่อกันว่า เมื่ออาศัยที่ทำงานแล้วจะต้องช่วยเหลือด้านแรงงานในการทำนาแก่เจ้าของที่ทำงาน แต่ผู้ที่อาศัยที่ทำงานถือว่าการให้อาศัยที่ทำงานเป็นบุญคุณที่ต้องตอบแทนกัน การช่วยด้านแรงงานของชาวนาจนจะช่วยในการทำนาคงแต่พอว่างงานจนถึงการเก็บเกี่ยว ประการที่สอง คือชุมชนตำบลเกาะเพชร เป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากการดูแลของทางฝ่ายบ้านเมือง การมีชาวนาจนมาอาศัยที่ทำงานหรือมาอยู่ร่วมบ้านเดียวกันทำให้มีพรรคพวกเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดความอบอุ่นแก่ชาวนารวยไม่ต้องหวาดกลัวโจรผู้ร้ายมากนัก ฉะนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการช่วยเหลือให้ที่ทำงาน ชาวนารวยจึงน่าได้ เป็นเพียงผู้ให้ฝ่ายเดียวแต่พร้อม ๆ กันนั้นก็เป็นผู้รับด้วย เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกันกับที่ ชัยนัค วรรณะภูติ อธิบายไว้ในกรณีความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนภาคเหนือตอนล่างว่า ในสภาวะที่ชาวนาเจ้าของที่ดินต้องการแรงงานจำนวนมาก จึงได้คิดวิธีผูกขาดแรงงานรับจ้างหรือชาวนาไร้ที่ดินด้วยการรับมาอุปถัมภ์ ๗ ที่อยู่อาศัย ให้ที่ทำงาน เวลานามีข้าวสารก็ให้ยืมโดยนิต้องคืนเป็นข้าวเงิน แต่ให้ใช้แรงงานแทน (ชัยนัค วรรณะภูติ.2537 : 168) หากจะกล่าวโดยสรุปก็คือ เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะการอุปถัมภ์กัน แม้จะวางบนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนที่มิเท่าเทียมกัน แต่ทั้งสองฝ่ายต่างพึ่งพาและแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิต ในรูปการช่วยเหลือให้ที่ทำงานดำรงอยู่ได้ นอกจากเกี่ยวกับ เรื่องการอุปถัมภ์เพื่อต้องการแรงงานในการผลิต และการสร้างฐานกำลังคน เพื่อป้องกันโจรผู้ร้ายแล้ว ปัจจัยอื่น ๆ ที่น่าจะเกี่ยวข้อง คือ 1) ที่ดินมีราคาถูก ซื้อขายกันไม่เกินไร่ละ 3,000 บาท ค่าเช่าไร่ละ 100 - 200 บาทต่อปี ประกอบกับไม่ค่อยมีคนสนใจที่จะซื้อและเช่า ฉะนั้นการให้ชาวนาที่จนมีที่ทำงานอาศัยทำกินแล้วมูลค่าผลตอบแทนน่าได้คิดออกมาเป็นข้าวเงินแต่ผลตอบแทนที่ชาวนารวยได้รับจากในทางอื่นย่อมมีมากกว่าการขายหรือให้เช่า 2) ความเป็นญาติพี่น้องกัน ซึ่งพบว่าในชุมชนตำบลเกาะเพชรต้นตระกูลเดิมมีเพียงไม่กี่ตระกูล แทบจะกล่าวได้ว่าชาวนาต่าง

มาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ในช่วงหลังเท่านั้น เมื่อมีการแต่งงานกับคนนอกชุมชนบ้าง จึงทำให้ความเป็นญาติห่างออกไป แม้ชาวนาที่มาจากบ้านหนองหอยที่ เคยกล่าวถึงข้างต้นว่ามารับจ้างเกี่ยวข้าวและอาศัยที่หากินในที่ดินของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร ก็เชื่อว่าน่าจะมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติด้วย เพราะจากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนายหนึ่งพบว่าลูกชายในแต่งงานมีครอบครัวกับชาวจังหวัดสงขลา และอีกรายหนึ่งบอกว่าบรรพบุรุษของตนมาจากสงขลา เช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการช่วยเหลือให้ที่หากินดังกล่าวได้เริ่มอ่อนตัวลง เมื่อกระแสทุนนิยมการค้าแผ่ขยายเข้ามาในชุมชนมากขึ้นในช่วงก่อนการหานากุ้ง แต่การช่วยเหลือดังกล่าวก็ไม่ได้หยุดเสียทีเดียว เพียงมาหยุดลงอย่างสิ้นเชิงเมื่อเข้าสู่ช่วงการหานากุ้ง เพราะชาวนามีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและวิถีการผลิตไปจากเดิม ส่งผลให้ระบบคุณค่าที่เคยใช้ในการมีความสัมพันธ์ทางการต่อกันของชาวนาเปลี่ยนจากการมีน้ำใจและคอยช่วยเหลือกันมาวัดกันด้วยเงินแทน

2.2 การช่วยเหลือด้านการเงิน

ในสังคมที่ทุนนิยมการค้าแผ่ขยายเข้ามาในชุมชน และระบบเงินตรากลายเป็นหัวใจสำคัญของการผลิตและการแลกเปลี่ยน กล่าวคือปัจจัยการผลิตนอกจากมีที่ดินและแรงงานแล้ว เงินทุนก็เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่าในการผลิตต่าง ๆ ชาวนาเริ่มมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น ในการหานามีค่าใช้จ่ายเป็นค่าจ้างเหมา ค่าปุ๋ย ค่าจ้างเก็บเกี่ยว การทำประมงก็เช่นเดียวกันชาวประมงมีค่าใช้จ่ายสำหรับปัจจัยการผลิตหลายอย่าง เช่น ค่าเครื่องเรือ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าอวน ค่าจ้างลูกน้อง เป็นต้น

จากการที่มีค่าใช้จ่ายในการผลิตเกิดขึ้นหลายอย่าง ทำให้ชาวนาที่ประกอบอาชีพห่านาและประมงจึงไม่ค่อยมีโอกาสดำรงชีพพอค่านายทุนผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตจะเป็นฝ่ายเบียดบังมูลค่าส่วนเกินไปจากชาวนา คงมีชาวนาเพียงส่วนน้อยที่สามารถเก็บออมเงินมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าชาวนาอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะในวิถีการผลิตเพื่อขาย สินค้าเกษตรพ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคา ชาวนาตกอยู่ภายใต้การเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค่านายทุนด้วยการซื้อผลผลิตจากชาวนาในราคาถูก แต่ขายปัจจัยในการผลิต เช่น ปุ๋ย เครื่องจักร ยาปราบศัตรูพืช ตลอดจนสินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตจากโรงงาน

ในราคาแพง (อัมมาร สยามวาลา. 2529 : 89 - 120) แหล่งเงินทุนหลักตัวชานาที่สามารถยืม มาใช้คชนค้องเสียคอกเบี้ย เสียคอกเบี้ยคต่ำ หรือบางครั้งเสียคอกเบี้ยบางครั้งม่เสียคอกเบี้ย เป็น การช่วยเหลือกัน ใต้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และชานารวย

"พม่ใช้ทุนพม่เอง ก้านพม่ก็ยืมพม่"

(ชานา : ทานา เศรษฐกิจสูง)

"แกให้พม่ก็มี บางคราวแกก็เอาคอกบ้าน คราวก่อน ๖ เคยเอา ของแก แกม่เอาคอกเบี้ย คราวนี้บอกให้แกเอาเองว่าให้เอา ร้อยละ 5 บาท ช่วยเหลือกัน"

(ชานา : ทานา เศรษฐกิจต่ำ)

"ม่ให้หีบยืมมาจากไหน เพราะแพนเขา เป็นลูกคนมีเงินน หัวโหร"

(ชานา : ทานา เศรษฐกิจสูง)

ท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่แผขยายเข้ามามุมชน ปัจจัยสำคัญที่ทาให้ความสัมพันธ์ทางการ ผลิตานลักษณะการช่วยเหลือกันด้านการเงินยังสามารถคงอยู่ได้ พม่จะสรุปได้ว่า ประการแรก เกิดจากความเป้นญาติพี่น้องกัน ซึ่งมีพื้นฐานของการช่วยเหลือกันทุกด้านอยู่ก่อนแล้วโดยเฉพาะน บริบทของวิถีการผลิตเพื่อยังชีพ ประการที่สอง เกิดจากระบบอุปถัมภ์ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงค้อง การจะครองใจชานาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เพื่หวังผลเกี่ยวกับการช่วยงาน (ทานาและทาสวน) ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขการตัดสินใจรับจ้างเก็บเกี่ยวข้าว หรือเก็บคืบสีของชานารับจ้างของชุมชนคาบล เกาะเพชร นอกจากความเป้นญาติพี่น้องและความค้องการได้ค่าจ้างสูงแล้ว การมีบุคคลต่อกันมาก่อน ก็เป้นอีกเงื่อนไขหนึ่งและพบว่าชานามักจัดไว้เป้นอันดับแรก ๖ ของการตัดสินใจ

"ของพี่จ้างวันละ 30 - 40 คน พวกข้าง ๖ บ้านพม่บอกว่าจ้าง เก็บข้าวเขาก็ไปกันเต็ม เลี้ยงขมเลี้ยงอะไรนั้นม่ เพราะพี่ มม่เวลาทา เพียงแต่ทาความดีไว้มาก พม่ขอช่วยเหลือกัน"

(ชานา : ทานา เศรษฐกิจสูง)

ความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะการช่วยเหลือด้านการเงินข้างต้น สะท้อนให้เห็นลักษณะการผสมผสานระหว่างความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบเก่า กับความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบใหม่ กล่าวคือการช่วยเหลือกันระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบการผลิตเพื่อยังชีพ ส่วนการยืมเงินแล้วคิดค่าตอบแทนในรูปดอกเบี้ยนั้น เป็นความสัมพันธ์ที่เข้ามาพร้อมกับระบบทุนนิยม โดยความสัมพันธ์ทั้งสองได้ปรากฏให้เห็นควบคู่กันมาในเวลาเดียวกัน ลักษณะเช่นนี้ได้ปรากฏให้เห็นในชุมชนชาวนาภาคอื่นเช่นเดียวกัน เช่น จากการศึกษาเรื่อง กาดจั่ว(ตลาดจั่ว)และการปรับตัวของชุมชนภาคเหนือ ฐิติธิ ฐชาติ ได้สรุปไว้ว่า แม้ระบบเศรษฐกิจชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบตลาด แต่เศรษฐกิจในระบบเก่าที่มีการอุ้มชูและช่วยเหลือกันได้คงมีลักษณะปะปนอยู่ในเศรษฐกิจระบบใหม่ (ฐิติธิ ฐชาติ. 2538 : 17)

จากความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการช่วยเหลือด้านการเงินที่กล่าวข้างต้น เมื่อพิจารณาว่าใครได้อะไรหรือมีการแสวงหาผลประโยชน์จากกันเพียงใด ข้อสรุปคล้ายกับการช่วยเหลือให้ที่หากันคือภาพด้านหน้าดูเหมือนว่าการช่วยเหลือของชาวนารวยเกิดจากความเมตตาสงสารชาวนาที่ยากจนให้ได้มีเงินใช้จ่ายในการผลิตเมื่อเกิดคือคร้อนเรื่องเงิน แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วถือว่าเบื้องหลังการให้ยืมเงินโดยยืมคิดดอกเบี้ยหรือคิดดอกเบี้ยในอัตราค่า หรือบางครั้งคิดดอกเบี้ยบางครั้งยืมคิดดอกเบี้ยนั้น คือการสร้างเงื่อนไขสำคัญของชาวนารวยในการครองใจชาวนารับจ้างตามลักษณะการอุ้มชู เพื่อหวังผลตอบแทนในด้านอื่น ๆ ที่จะตามมา ฉะนั้นแม้การเอาเปรียบหรือใครได้อะไรจากกัน คงสรุปได้ว่าทั้งสองฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ และเป็นความพอใจของทั้งสองฝ่ายมากกว่าที่จะกล่าวว่าเป็นการเอารัดเอาเปรียบและแสวงหาผลประโยชน์จากการมีความสัมพันธ์ต่อกัน

2.3 การช่วยเหลือแรงงานในการผลิต

ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการช่วยเหลือแรงงานในการผลิต อาจกล่าวได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาช้านานของสังคมชาวนา จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาทุกกลุ่มพบว่าในช่วงก่อนที่จะหามาจ้าง ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรมีการช่วยเหลือแรงงานในการผลิตกันดีมาก สะท้อนให้เห็นถึงความมีน้ำใจต่อกัน และส่วนใหญ่ปรากฏให้เห็นในเรื่องการหามา คานา

และเกี้ยวข้าว ชาวนารายหนึ่งเล่าว่าแม้คราวที่ถูกอ่อนนในช่วงหน้านาก็สามารถฝากลูกไว้กับเพื่อนบ้านให้ช่วยเลี้ยงได้

"ช่วงนั้นผมลูกอ่อน ไปถึงบอกว่าลูกคุณมาช่วยดูลูกให้ฉันที

เราไม่คิดค่าจ้างกัน เสร็จแล้วตอบแทนกันด้วยการซื้อผ้าถุงผ้าไหม

ให้กัน เคี้ยวนี้ (ช่วงหน้านาทุ่ง) กลายเป็นค่าจ้างหมด"

(ชาวนา : หานา เศรษฐกิจปานกลาง)

ลักษณะความสัมพันธ์ทางผลิตในรูปการช่วยเหลือแรงงานในการผลิต โดยทั่วไปถือว่าสอดคล้องกับที่ แจ็ก เอ็ม พอตเตอร์ ศึกษาไว้ในเรื่องโครงสร้างสังคมชาวนาไทย และ และฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่ศึกษาไว้ในเรื่องเศรษฐกิจไทยในอดีต (นจกร อิทธิจิระจรัส.2526 : 79 ; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.2533 : 10 - 21) กล่าวคือ พบว่าชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรมีการช่วยเหลือกันด้านแรงงานในการผลิตกันอย่างกว้างขวาง แต่ในการศึกษาคั้งนี้ยังพบรายละเอียดที่เพิ่มเติมในส่วนหนึ่งคือการช่วยเหลือแรงงานในการผลิตนั้น นอกจากเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันในฤดูกาลผลิตหนึ่ง ๆ แล้ว ลักษณะที่สองยังเป็นการช่วยเหลือแรงงานที่เกิดจากเจ้าของนาเกรงว่าจะหาลานมทันฤดูกาลจึงได้วานชาวนารายอื่นให้ช่วยเหลือ ลักษณะนี้มีข้อผูกพันว่าจะต้องแลกเปลี่ยนแรงงานกันในฤดูกาลผลิตเดียวกัน เพียงแต่ชาวนาหวังว่าเมื่อช่วยเหลือคนอื่นแล้วในฤดูกาลต่อไปหากตนมีความจำเป็นจะได้วานคนอื่นให้ช่วยบ้าง ชาวนาที่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการช่วยเหลือแรงงานกันทั้งสองลักษณะข้างต้น ส่วนมากมักเกี่ยวข้องเป็นญาติพี่น้องและมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคมในระดับใกล้เคียงกัน ลักษณะที่สาม เป็นการช่วยเหลือแรงงานในการผลิตที่ชาวนาทำให้กับผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าตน โดยเป็นผู้ที่เคยมีบุญคุณและอุปถัมภ์กันมาก่อน ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ไม่มีการตอบแทนกันด้วยการแลกเปลี่ยนแรงงาน ชาวนาผู้อยู่ในฐานะรับการอุปถัมภ์เป็นฝ่ายช่วยเหลือแรงงานแก่ผู้อุปถัมภ์ฝ่ายเดียว

เมื่อพิจารณาถึงการดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิต ในรูปการช่วยเหลือแรงงานกันของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรแล้ว พอจะสรุปได้ว่า ปัจจัยที่สำคัญ คือ 1) สภาพการหาลานที่ยัง

ต้องอาศัยธรรมชาติ ซึ่งเป็นตัวกำหนดค่าให้ชวานาค้อง แรงหาการผลิตให้หันหน้าผน ถ้าแรงงานใน
ครอบครัวร่วมเพียงพอก็ต้องขอความช่วยเหลือชวานาอื่น ๆ 2) ความเป็นญาติพี่น้องกัน จะด้วยสภาพ
การผลิตตามปกติหรือกรณีเร่งให้ทันฤดูกาลผลิต สำหรับในกลุ่มเครือญาติซึ่งมีบรรพบุรุษเดียวกันมักจะ
ช่วยเหลือกันอยู่แล้ว 3) ระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ในสังคมชวานามารโดยตลอด ชวานาช่วยทานาให้เพราะ
เคยมีการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ กันมาก่อน เช่น เคยให้ที่พักกิน เคยให้ยืมเงิน เคยเป็นธุระในการช่วย
สิ้นและนำก่อนวัวเวลาถูกขมยคืน ฉะนั้นหากจะพิจารณาถึงความได้เปรียบเสียเปรียบในการมีความ
สัมพันธ์ทางการผลิตต่อกันแล้ว ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปช่วยเหลือแรงงานในการผลิตทั้ง 3
ลักษณะ เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่สะท้อนให้เห็นการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ดีต่อกัน มากกว่า
การเอาเปรียบหรือแสวงหาผลประโยชน์จากกัน

ภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้น ในสายตาของคนนอกอาจจะคิดว่าก่อให้เกิดผลใน
ทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว แต่พร้อม ๆ กับผลทางเศรษฐกิจยังก่อให้เกิดผลทางสังคมอย่างน้อย
2 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง เป็นการช่วยกระชับความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติให้แน่นแฟ้นอยู่เสมอ
เพราะการขอให้ชวานาอื่นมาช่วยทานาให้แก่ตนเองแต่ละครั้งนั้น มักมีการนับญาติกันทุกครั้งทั้งฝ่าย
ที่ขอความช่วยเหลือและฝ่ายที่จะมาช่วย ประการที่สอง ในการไปช่วยทานาให้กันนี้ พบว่าเมื่อ
เพื่อนบ้านมาขอความช่วยเหลือ ชวานาจะแบ่งแรงงานในส่วนของลูกชายลูกสาวไปช่วย ทำให้หนุ่มสาว
มีโอกาสพบกัน เป็นทางหนึ่งที่สังคมประเพณีเปิดไว้สำหรับการเลือกคู่ครอง เพราะขณะทานาหรือ
เกี่ยวข้าวได้พูดคุยสนุกสนานกันไป ถ้าคิดวางแผนเศรษฐกิจผลผลิตจากการทงานเวลาไปช่วยกันในระยะ
นี้ แม้บ้านภาพรวมจะได้ผลผลิตมาก แต่ถ้าคิดถึงผลผลิตเฉลี่ยต่อคนแล้วจะได้น้อย ฉะนั้นความสัมพันธ์
ทางการผลิตในรูปการช่วยเหลือแรงงานกันในการผลิต จึงกล่าวได้ว่าเป็นกลไกหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้
สังคมชวานาชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงก่อนที่จะมีการทงานทุ่งค่างอยู่ได้

3. ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยม

3.1 ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปเงินกู้และดอกเบี้ย

การผลิตที่สำคัญของชวานาชุมชนตำบลเกาะเพชรก่อนที่จะมีการทงานทุ่งค่าง คือ การทานา
ประมง และไร่นาสวนผสม ความจำเป็นในการใช้เงินทุนเริ่มมีมากขึ้น เมื่อชวานาได้รับการส่งเสริม

าหัน่า เทรนโรยี่สมัยาใหม่มาใช้ในการผลิต เพื่อาให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น สำหรับการทานาจากการสัมภาน์
ระดับลิกชานาทุกกลุ่มพบว่ายังมีการใช้ เทรนโรยี่ไม่สูงนัก ชานาส่วนาใหญ่ยังนิยมใช้วัานการเอนา
การใช้รถจักรเอนาเดินตามยังมีน้อย และการว่าจ้างรถจักรเอนาของนายทุนชานาจะว่าจ้างเฉพาะ
ในส่วนที่ชานาเเกรงว่าจะเอนด้วยว่าไม่ทันฤดูกาลเท่านั้น เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ย ชานาบอกว่าไม่ค่อย
ได้ใส่กัน เพราะดินอ้วน หมายถึงดินมีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว หากจะใช้ปุ๋ยก็เฉพาะตอนที่ต้องการ
เร่งคั่นกล้าหรือคั่นข้าวต้งต้อง ดังนั้นเคยภาพรวมแล้วชานาใช้ทุนเกี่ยวกับ เทรนโรยี่การผลิตค่า
แต่อย่างไรรก็ตามในการค่าเงินชีวิตชานาก็ยังมีความจำเป็นใช้เงินทุนนค่านอื่น ๆ อีกหลายอย่างได้แก่
ค่าจ้างเกี่ยวข้าว ค่าอาหาร ค่าเสื้อผ้า ค่ารักษาพยาบาลสมาชิกในครอบครัวเวลาเจ็บป่วย ค่าเล่า
เรียนบุตร ตลอดจนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับงานสังคมของเพื่อนบ้าน สภาพที่ปรากฏต่างไปจากสังคม
ชานาแถบภาคกลางในระยะที่ทุนนิยมแผ่ขยายเข้ามาในระยะแรก ๆ ทำให้ชานาค้องมีหนี้สิน ทั้งนี้
เพราะชานาส่วนาใหญ่ไม่มีรายได้อื่นนอกจากการขายข้าวปีละครั้ง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 45 -
64) ทางด้านการทาประมง พื้นฐานของชาวประมงส่วนาใหญ่เป็นชาวไทยอิสลาม นมึที่คันทากัน เป็น
ชนชั้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับชานานุ่มชนเดียวกัน การทาประมงมีความ
จำเป็นต้องใช้เงินทุนสำหรับเป็นค่าเรือ เครื่องเรือ และอวน ซึ่งต้องใช้เงินทุนนชั้นคั่นประมาณ
ลาคะ 30,000 - 50,000 บาท นอกจากนั้นในแต่ละวันที่ออกไปหาปลาายังต้องมีค่าใช้จ่ายอีกหลาย
อย่าง เช่น ค่าน้ำมัน ค่าข้าวหอ ค่าปุ๋ย ค่าจ้างลูกน้องวันหนึ่งเฉลี่ยนค่ากว่า 400 บาท จึงกลาย
เป็นว่าชาวประมงซึ่งยากจนอยู่แล้วเมื่อลงมือประกอบอาชีพกลับต้องพึ่งพาเงินทุนจนวนมาก ในส่วนของ
การทำไร่นาสวนผสมลักษณะการผลิตมีการใช้ เทรนโรยี่ค่อนข้างสูง เพราะเป็นการทาการเกษตรแผน
ใหม่ตามที่ทางราชการเข้าไปแนะนำส่งเสริม ระยะแรกชานาใช้แรงงานนการชูดุยก่ร่อง แต่ใน
เวลาต่อมาชานาหันมาจ้างรถชูดของนายทุน เพราะเห็นว่าสะดวกและรวดเร็วกว่า ดังนั้นค่าใช้จ่าย
ที่เกิดขึ้นจึงมีตั้งแต่ค่าชูดุยก่ร่อง ค่าปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ค่าจ้างเก็บผลผลิตโดยเฉพาะคัปลี ค่า
ขนส่งผลผลิตออกสู่ตลาด บางรายยังมีค่าเช่าอีกด้วย เพราะที่ดินของตนเองอยู่ไกลจากถนน จึงต้อง
เช่าที่นาของชานารายอื่นทา ดูเหมือนว่าชานาที่ทาไร่นาสวนผสมจะมีความจำเป็นในเรื่องเงินทุนไม่
แพ้การทาประมงของชาวประมง แต่จากการสัมภาน์ผู้ที่ทาไร่นาสวนผสมกลับพบว่ามีารใช้ทุนไม่สูงและ
นมีความเดือดร้อนเรื่องเงินทุน เพราะไร่นาสวนผสมนั้นชานาทากันในพื้นที่น่มากประมาณละ 2 -

5 ไร่ ขณะเดียวกันก็สามารถมีรายได้จากการนำผลผลิตออกจากนาอย่างต่อเนื่องทุก ๆ 2 สัปดาห์ ทำให้ชาวนาที่ทำไร่ นาสวนผสมมีสภาพคล่องทางการเงินสูง อย่างไรก็ตามในการประกอบอาชีพของชาวนาไม่ว่าในด้านใดโดยภาพรวมแล้วยังคงมีความจำเป็นต้องใช้เงินทุน เพียงแต่ความต้องการในการใช้เงินทุนต่างกันไปตามลักษณะอาชีพเท่านั้น

แหล่งเงินทุนที่ชาวนาสามารถกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายเพื่อลงทุนในการผลิต ได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง นายทุนเจ้าของโรงสีข้าว ชาวนารวย นายทุนเงินกู้(เจ้าแก่) ธกส. และสหกรณ์การเกษตร จากสภาพที่ปรากฏแหล่งเงินทุนเหล่านี้สามารถจำแนกได้ 4 ประเภท คือ 1) แหล่งเงินทุนปลอดดอกเบี้ย ได้แก่การยืมเงินพ่อแม่ ญาติพี่น้อง และนายทุนเจ้าของโรงสีข้าว เป็นการยืมที่อยู่บนพื้นฐานของระบบเครือญาติและการอุปถัมภ์ซึ่งต่อกัน สำหรับนายทุนเจ้าของโรงสีข้าวแม้จะไม่ได้มีความสัมพันธ์เป็นญาติกับชาวนา แต่การมีความสัมพันธ์ในลักษณะการให้กู้เงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย กระทำไปเพื่อหวังผลให้ชาวนาเป็นพรรคพวกไว้ซื้อข้าวเปลือก การยืมเงินลักษณะนี้เป็นการยืมระยะสั้นในจำนวนเงินไม่มาก เมื่อชาวนาได้เงินมาก็จะรีบนำมาคืน 2) แหล่งเงินทุนที่คิดดอกเบี้ย เป็นบางครั้งบางคราว ส่วนใหญ่พบในการที่ชาวนาจะยืมเงินจากชาวนารวยที่มีความสัมพันธ์เป็นญาติกันทาง ๆ วัตถุประสงค์ในการให้ยืมของชาวนารวยมีความเป็นไปได้ว่าต้องการสร้างบุญคุณหรือที่เรียกว่าความดี เพื่อให้ชาวนานับถือเชื่อง ค่อดจนช่วยทำงานให้ 3) แหล่งเงินทุนที่คิดดอกเบี้ยนอกระบบ ซึ่งได้แก่การกู้ยืมเงินจากนายทุนเงินกู้ สำหรับการกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ยังไม่ค่อยมี ในชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงก่อนที่จะมีการทำนาผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นนายทุนเงินกู้ได้แก่ ผู้ประกอบธุรกิจแพรับซื้อกุ้งและปลาที่ชาวประมงมาขาย มีจำนวน 6 - 7 ราย ภาพที่ปรากฏดูเหมือนเป็นเพียงสัญญาว่านายทุนหรือเจ้าแก่ลงทุนให้แก่ชาวประมง เมื่อได้ปลามาแล้วให้นำมาขายให้แก่เจ้าแก่ แต่ในความเป็นจริงการลงทุนแบบนี้เป็นการสัมพันธ์ทางการผลิตที่ทำงานในลักษณะการกู้เงิน บางรายต้องหาเป็นหนังสือสัญญาและต้องมีหลักทรัพย์โดยเฉพาะนส.3 มาค้ำประกันด้วย การกู้เงินดังกล่าวนายทุนคิดผลตอบแทนซึ่งอาจเรียกว่าดอกเบี้ยจากชาวประมงในอัตราที่สูงมาก

“พอเราไปซื้อกุ้งซื้อปลาเราตั้งกฎว่า 1,000 ละ 300 บาท คือ

ถ้าเขามีรายได้ 1,000 บาท บัง(อิสลาม)หักไว้ 300 บาท ให้

เขาไป 700 บาท ทำอย่างนี้มาตลอด”

"คนที่ลงทุนด้วยตนเองก็มีเราับซื้อหมด เพียงแต่ราคาขายต่างกัน

ก็ร้อยละ 10 บาท"

(พ่อค้านายทุน : อรุณกิจแพปลา)

"อย่างหามาได้ ราคาทั่วไปก็ร้อยละ 200 บาท เขาคิดให้เราแค่

150 บาท หามาได้ต้องขายให้เขา"

(ชาวนา : ทหารประมง เศรษฐกิจดำ)

แม้ว่าข้อมูลจะไม่ตรงกัน เสียแต่ก็พอได้ว่ามีความสอดคล้องกัน โดยสะท้อนให้เห็นว่า ชาวนาประมงต้องเสียดอกเบี้ยให้แก่เจ้าที่ลงทุนให้ในอัตราสูง ประมาณร้อยละ 25 - 30 ต่อครั้งที่หาปลามาได้ หรือเมื่อขอยอดเงินครบ 1,000 บาท ตามที่เจ้าที่กำหนด 4) แหล่งเงินทุนมีดอกเบี้ยในระบบ ได้แก่การกู้เงินจาก ธกส. และสหกรณ์การเกษตร แหล่งเงินทุนทั้งสองนี้คืออัตราดอกเบี้ยใกล้เคียงกันคือร้อยละ 0.9 - 14.5 ต่อปี กรณีของ ธกส. ที่ให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำร้อยละ 5 ต่อปีนั้น จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ธกส. พบว่าเป็นเพียงบางโครงการที่รัฐบาลสนับสนุนเท่านั้น เช่นโครงการปรับปรุงสร้างการผลิตข้าวเพื่อลดพื้นที่นากินและจากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาพบว่าชาวนาจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้ใช้บริการเงินกู้จาก ธกส. ซึ่งทราบว่าเป็นจากหลายสาเหตุตั้งแต่ถ้าไม่มีหลักทรัพย์ไม่มีสิทธิกู้ เจ้าหน้าที่ ธกส. บริการไม่ดี พูดจาไม่สุภาพกับชาวนาที่ไปติดต่อทำให้ชาวนาไม่อยากไปใช้บริการ ชาวสื่อกว่ากู้ยากและบริการไม่ดีทำให้ชาวนาอื่น ๆ ซึ่งไม่คุ้นเคยกับระบบราชการอยู่แล้วไม่กล้ามาติดต่อ นอกจากนั้นการประชาสัมพันธ์ของ ธกส. ไปยังชาวนาโดยตรงยังมีน้อย ส่วนมากชาวนารับรู้เรื่องการกู้เงิน ธกส. จากเพื่อนบ้านมากกว่าที่จะได้รับจากเจ้าหน้าที่หรือการสื่อสารของทาง ธกส. ทำให้ชาวนามีข้อมูลน้อยและโอกาสรับฟังข้อมูลที่คลาดเคลื่อนมีมาก สำหรับการกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตรก็เช่นเดียวกันผู้ที่กู้จะต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ พร้อมกันนั้นระเบียบของสหกรณ์การเกษตรเองก็เป็นอุปสรรคในการกู้เงินของชาวนา กล่าวคือไม่ว่าชาวนาจะมีโครงการพิเศษอย่างไร ชาวนามีหลักทรัพย์มากแค่ไหนชาวนาจะได้รับอนุมัติเงินกู้ไม่เกิน 80,000 บาท โดยเจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตรให้เหตุผลว่าเป็นระเบียบกำหนดไว้แบบนี้ และทางคณะกรรมการเชื่อว่าเพียงพอแล้วสำหรับการลงทุนทางการเกษตรของชาวนา ในส่วนนี้หากพิจารณาถึงเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการจำกัดวงเงินกู้ น่าจะเป็นเพราะการเกรงหนี้สูญ เช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณาแนวทางการได้เปรียบเสียเปรียบ และการแสวงหาผลประโยชน์ระหว่างชนชั้น จากการที่ชาวนามีความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการกู้เงินและดอกเบี้ย ในลักษณะต่าง ๆ ข้างต้น ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาที่ทำการประมงกับเจ้าแก้ว เจ้าแก้วได้เบียดบังส่วนเกินและแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนามากที่สุด รองลงมาคือระหว่างชาวนาที่ทานากับ ธกส. และสหกรณ์การเกษตร และที่มีการเบียดบังส่วนเกินหรือเอาเปรียบน้อยที่สุดคือระหว่างชาวนาจนกับชาวนารวย เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการกู้ยืมเงินหรือดอกเบี้ย หากเป็นความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ชนชั้นเดียวกันหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมใกล้เคียงกัน จะมีการเบียดบังส่วนเกินหรือเอาเปรียบกันน้อย แต่จะมีการเบียดบังส่วนเกินและเอาเปรียบกันมากขึ้น เมื่อ เป็นความสัมพันธ์ของคนต่างชนชั้น ซึ่งถือว่าสอดคล้องกับความเชื่อของ คาร์ล มาร์กซ เกี่ยวกับคนในสังคมว่าแต่ละชนชั้นมีการแสวงหาผลประโยชน์หรือถูกแสวงหาผลประโยชน์จากชนชั้นอื่น (Fusfeld.1982 : 49) และคำอธิบายของ อคิน ริฟท์นั้ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในสังคมว่า หากเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอนระหว่างคนที่อยู่ในระดับเดียวกัน ความสัมพันธ์จะเป็นแบบพึ่งพาอาศัยกัน แต่หากเป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งหรือระหว่างชนชั้น ความสัมพันธ์จะปรากฏในรูปที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากกัน (อคิน ริฟท์นั้, 2538) ซึ่งสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความสัมพันธ์ทางการผลิตดังกล่าวก็คือ ในกลุ่มชนวนอนส่วนใหญ่คือญาติและพรรคพวกกัน ส่วนในกลุ่มแนวตั้งส่วนใหญ่ไม่มีความผูกพันทางญาติและพรรคพวกแต่ผูกพันกันด้วยเหตุผลทางธุรกิจที่หวังผลประโยชน์จากกลุ่มที่ด้อยกว่า

จากการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่าชาวนารายหนึ่งอาจกู้เงินจากหลายแหล่ง เช่น จากพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง นายทุนเจ้าของโรงสีข้าว ชาวนารวย ธกส. สหกรณ์การเกษตร และเจ้าแก้ว และจากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาทุกกลุ่มพบว่า ชาวนาส่วนใหญ่เวลาต้องการเงินทุนเพื่อใช้ในการผลิตชาวนาจะยืมเงินจากพ่อแม่ก่อน ถ้าไม่มีแล้วจึงไปยืมญาติพี่น้อง นายทุนเจ้าของโรงสีข้าว ชาวนารวย เจ้าแก้ว ธกส. และสหกรณ์การเกษตรตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วิทยากร เชียงกูล เรื่องพัฒนาการทุนนิยมในประเทศไทย กรณีภาคกลาง ที่พบว่าหลังจากทุนนิยมแผ่ขยายเข้าสู่ภาคกลาง แม้ความต้องการเรื่องเงินทุนจะมีสูง แต่ชาวนาจะกู้เงินจากสถาบันการเงินน้อยที่สุด (วิทยากร เชียงกูล, 2526 : 117) ที่เป็นเช่นนั้นนอกจากปัญหาเรื่องระเบียบแบบแผนและบริการของเจ้าหน้าที่

ไม่ดีแล้วอาจเป็นเพราะชวานาไม่อยากเป็นหนี้ และหากมีความจำเป็นต้องใช้เงินทุนก็จะเลือกที่แม่เสีย
คอกเบี้ยหรือเสียคอกเบี้ยในอัตราต่ำก่อน

"แม่... ผมยืมเงินพ่อ ธกส. ผมไม่ยืม"

"พอเอาเงินไปคืนเขาว่าให้ยืมต่อรีบส่งไปไหน"

(ชวานา : หานา เศรษฐกิจสูง)

"บอกว่าป้าอยู่ก่อนเกิดรีบออกไปไหน แกว่าลูกเรียนจบแล้วไม่รู้"

อยู่ไปทำไม อยากเอา นส.3 ไปไว้บ้าน"

(เจ้าหน้าที่ราชการ : ธกส.)

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิต ในรูปเงินกู้หรือคอกเบี้ยระหว่างชวานากับ
พ่อแม่ ญาติพี่น้อง นายทุนเจ้าของโรงสีข้าว แก้วแก้ว ธกส. และสหกรณ์การเกษตรสามารถดำรง
อยู่ในลักษณะข้างต้นได้ พอลจะสรุปได้ว่าเกิดจากปัจจัยด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์
การนำเทคโนโลยีเข้าใช้ในการผลิต (เครื่องจักร ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช) การขาดแคลนเงินทุน
ระเบียบแบบแผนของทางราชการโดยเฉพาะของ ธกส. และสหกรณ์การเกษตร เป็นตัวกำหนดที่
สำคัญ ซึ่งข้อสรุปในส่วนนี้ชวานาอาจจน โดยเฉพาะชวานาที่ทำการประมงยังคงถูกเอาเปรียบจาก
นายทุนมากที่สุด เพราะปัจจัยการผลิตด้านเงินทุนและเทคโนโลยีการผลิต นายทุนเป็นผู้ครอบครอง
ชาวประมงเป็นเพียงผู้ทำการผลิตเมื่อได้ผลผลิตมาแล้ว นายทุนที่ลงทุนให้เป็นผู้กำหนดว่าจะแบ่งปันกัน
อย่างไร เช่น หักไว้เท่าไร ให้ชาวประมงไปเท่าไร โดยที่ชาวประมงไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงความ
สัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้ได้ เพราะถ้าไม่รับเงื่อนไขของนายทุนก็หมายถึงว่าไม่สามารถมีเรือและอุปกรณ์ออก
ไปจับปลาได้ ความสัมพันธ์ในส่วนนี้ค่อนข้างสอดคล้องตามคำอธิบายของ คาร์ล มาร์กซ์ เกี่ยวกับความ
สัมพันธ์ทางการผลิตตามวิธีการผลิตแบบทุนนิยมที่ว่าผู้ทำงานไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ปัจจัย
การผลิตเป็นของนายทุน ดังนั้นผู้ทำงานต้องผลิตมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) เพื่อให้นายทุนจะได้
นำไปใช้ในการผลิตใหม่ (reproduction) (วิทยากร เชียงกูล. 2526 : 21 - 22 ; กาชัย
ลายสมิต. 2533 : 28) สำหรับแหล่งเงินทุนในระบบ เช่น ธกส. หรือสหกรณ์การเกษตร ภาพโดย
รวมชวานาที่ยากจนทั้งที่มีหลักทรัพย์ และไม่มีหลักทรัพย์ยังได้รับการไม่ทั่วถึง ข้อจำกัดด้านระเบียบ
กฎหมายและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่เป็นอุปสรรคที่สำคัญ แต่อย่างไรก็ตามชวานาชุมชนตำบลเกาะเพชร

ก็ยังมีแหล่งเงินทุนที่แม่เลี้ยงคอกเลี้ยงจากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ชาวนาราย และนายทุนเจ้าของโรงสีข้าว ที่คอยอุ้มชู ทำให้เป็นทางเลือกที่ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนจากการถูกเอาเปรียบได้ทางหนึ่ง

3.2 ความสัมพันธ์ทางการผลิตในหมู่บ้าน

การผลิตของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร ในช่วงก่อนที่จะมีการทำนาทุ่งที่สำคัญ ประกอบด้วยการทำนา ไร่นาสวนผสม และการทำประมง ดังนั้นสิ่งที่ เป็นสินค้าของชาวนาจึงได้แก่ ข้าวเปลือก พืชผักจากสวน (ที่มีชื่อเสียงที่สุดคือพริกชี้ฟ้าหรือคิบริ) และสัตว์น้ำ การขายข้าวเปลือก ชาวนานิยมขายให้แก่นายทุนเจ้าของโรงสีข้าว เนื่องจากข้าวที่ชาวนาปลูกเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมือง ทางโรงสีให้ราคาค่ากว่าข้าวทั่วไป เช่น ขณะที่ข้าวพันธุ์ดีราคาซื้อถึงละ 30 บาท ข้าวพันธุ์พื้นเมือง โรงสีจะซื้อเพียง 28 บาท ชาวนานิยมขายให้แก่ผู้เลี้ยงเบ็ดแทนเพราะได้ราคาดีกว่า ชาวนา รายหนึ่งได้เล่าถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับการซื้อขายข้าวในอดีตว่าถ้าขายโรงสีได้ 20 บาทต่อถัง ขายให้ ชาวนาที่เลี้ยงเบ็ดได้ถึง 25 บาทต่อถัง การที่ผู้เลี้ยงเบ็ดให้ราคาสูงกว่าโรงสีเป็นเพราะผู้เลี้ยงเบ็ด มีจำนวนมาก ดังนั้นความต้องการข้าวจึงมีสูงและสำหรับข้าวที่ซื้อให้เบ็ดกินกันมีความจำเป็นที่จะต้อง ใช้ข้าวพันธุ์ดีแต่อย่างใด ดังนั้นตลาดข้าวพื้นเมืองของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรจึงรองรับข้าวที่ ชาวนาผลิตไว้ได้หมด ชาวนาแทบไม่เดือดร้อนจากการเอาเปรียบของนายทุนเลย

เมื่อพิจารณาถึงต้นทุนการผลิต จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาทุกกลุ่มพบว่าค่าใช้จ่ายซึ่งเป็นต้นทุนการผลิตในช่วงของการผลิตเพื่อขายมีหลายอย่าง และมีแนวโน้มว่าสูงขึ้นเรื่อย ๆ เช่น กรณีการปลูกข้าวค่าใช้จ่ายที่สำคัญ ได้แก่ ค่าจ้างนาไร่ละ 70 - 80 บาท ค่าข้าวปลูกถึงละ 40 บาท ค่าจ้างเก็บเกี่ยวไร่ละ 25 - 50 บาท บางรายยังมีค่าเช่าไร่ละ 100 - 200 บาท ซึ่งยังไม่รวมค่าน้ำ ค่าแรงงานตนเองและของสมาชิกในครอบครัวที่ร่วมกันทำ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ซึ่งได้ศึกษาและเก็บข้อมูลในเรื่องต้นทุนการผลิตในการทำนามาโดยตลอด พ่อค่านายทุนซึ่งใกล้ชิดกับ ชาวนา และชาวนาที่เลิกทำนาแล้วหันมาประกอบอาชีพค้าขายต่างกล่าวตรงกันว่าการทำงานเป็นอาชีพ ที่ทำแล้วมีกำไร

"การทานานี้จะมาได้ข้อมูลจากเกษตรกร เวลาออกไปในพื้นที่ว่า
ในฤดูกาลทานานี้ ๖ เขาจะต้องใช้จ่ายอะไรบ้าง ยกตัวอย่าง
ค่าไถนา ค่าไร่ละเท่าไร มาจนถึงการบรรจุข้าวที่เกือบเสร็จ
แล้วลงในกระสอบ และขั้นสุดท้ายคือจ้างให้เขาบรรทุกไปขาย
เมื่อรวมต้นทุนการผลิตแล้ว ในภาวะราคาข้าวเกรียนละ 3,000
บาท ตัวเกษตรกรเองยังขาดทุนอีกไร่ละประมาณ 50 - 100
บาท"

(เจ้าหน้าที่ราชการ : เกษตรอำเภอ)

"บ้านเขาไม่ได้ทำ ไม่มีนาสักฟ้ามือหนึ่ง แต่แรกเคยไม่ให้ซื้อแถว
อย่าหาเลยนา เกาแล้วไม่ได้อะไรมาได้กิน"

(พ่อค้านายทุน : ธุรกิจแพปลา)

"อยู่มาจนอายุเท่านี้น้องเอ๋ย ทานมาแล้วสารพัด เลี้ยงหมูครวละ
20 ตัว ก็เลี้ยงแล้ว เลี้ยงเป็ดครวละ 200 - 300 ตัวก็เลี้ยงแล้ว
ออกแล้แล้ว ทานากี้แล้ว นี่มาช่อดูกคนทานานะยังนึกสงสารนึ่ง
รถไปแทน เห็นคนถอนหญ้า เห็นคนไถ ก็อดต้องหันหน้าไปอื่น เนื่อง
จากงานนี้เราเคยทานมาแล้วไม่มีกำไร"

(พ่อค้านายทุน : ชายของข้า)

ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้น ดูเหมือนว่าชาวนาจะมีความสัมพันธ์กับพ่อค้านายทุนน้อย
และแม้ว่าในตอนขายชาวนาจะขายให้แก่ชาวนาที่เลี้ยงเป็ดด้วยกันก็ตาม แต่ในขั้นตอนของการผลิต
ชาวนาก็ยังมีความสัมพันธ์กับพ่อค้านายทุนอีกหลายขั้นตอน เช่น จ้างไถ ซื้อปุ๋ย และตอนขายพ่อค้าก็ยัง
เข้ามามีบทบาทในการกำหนดราคา จึงทำให้การผลิตของชาวนาแทบไม่มีโอกาสได้กำไรเลย โดย
ภาพรวมความสัมพันธ์ทางการผลิต ในลักษณะการผลิตและการขายข้าวของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร
แตกต่างจากการผลิตและขายข้าวของชาวนาภาคกลางและพื้นที่อื่น ๆ เพราะพ่อค้าโรงสีที่มารับซื้อข้าว
จากชาวนาเอาเปรียบและแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาได้น้อย การขายข้าวให้แก่โรงสีนั้นคงมี
อยู่บ้างในกรณีที่ชาวนามีความเดือดร้อน เรื่องเงินและไม่มีเงินจริงสักก่อน และกรณีที่ชาวนาบางรายที่

ต้องการความสะดวก เพราะการขายให้แก่โรงสีนั้นทางโรงสีเอากระสอบใบใส่ข้าวและขนออกมาเอง
จากนาโคยที่ชาวนานำต้องลำบากในขั้นตอนดังกล่าว

การที่ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร ยังคงปลูกข้าวต่อไปแม้ไม่ค่อยมีกำไรเป็นเพราะปัจจัย
หลายประการ ประการแรก ชาวนายังคงผลิตเพราะต้องผลิตเพื่อการบริโภคด้วย ประการที่สอง
สภาพแวดล้อมเป็นตัวกำหนด กล่าวคือการมีที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มอาชีพที่เหมาะสมตามความคิดของ
ชาวนาก็คือการทำนาและเพาะปลูก ประการที่สาม การทำนาเป็นวัฒนธรรมในการผลิตของชาวนา
ลูกหลานรุ่นหลังที่เกิดมาส่วนใหญ่วางตัวทำนาต่อจากบรรพบุรุษ โดยแทบไม่ต้องถามเหตุผลว่าทำไม
ต้องทำนา คล้ายกับการสืบทอดในเรื่องการนับถือศาสนา ถ้าพ่อแม่นับถือศาสนาอะไรลูกหลานที่เกิด
มาก็ต้องนับถือศาสนานั้นไปด้วย ซึ่งอาจจะมีบ้างในบางรายที่แตกแถวไปจากพ่อแม่เปลี่ยนไปนับถือ
ศาสนาอื่นที่ตนศรัทธา ประการที่สี่ สภาพารคมขนาดมที่เพิ่งสะดวกก่อนทำนาทุ่งไม่นาน ซึ่งก็ไม่น่าเชื่อว่า
เมื่อมีถนนแล้วจะหมายความว่าชาวนาจะไปไหนมาไหนได้สะดวก ข้อจำกัดในเรื่องยานพาหนะในการ
เดินทางยังเป็นอุปสรรค เพราะการเข้าออกชุมชนมีเพียงรถสองแถวที่นาน ๆ จึงจะออกวิ่งสักคัน
ดังนั้นโอกาสที่ชาวนาจะได้พบเห็นหรือเรียนรู้อาชีพใหม่จึงมีอยู่ในวงแคบ สภาพที่ปรากฏต่างไปจาก
ที่ ลิซิด อีร์เวคิน อธิบายถึงลักษณะสังคมสมัยเก่า (traditional society) มากนัก คือ
ชาวนามักมีการเคลื่อนย้ายทางภูมิศาสตร์น้อย เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวก โอกาสในการทำมาหา
เลี้ยงชีพแหล่งอื่นก็ไม่ค่อยมี บางคนอาจอยู่ในหมู่บ้านไม่เคยออกจากบ้านไปไกลเกิน 10 กิโลเมตร
ผลที่ตามมาคือ ความคิดความอ่านและทัศนคติถูกจำกัดอยู่ในวงแคบ (ลิซิด อีร์เวคิน.2529 : 6 - 7)

ในเรื่องการขายพืชผลจากสวน ชาวนาให้สัมภาษณ์ว่าสามารถขนออกไปขายได้ทุก 2 สัปดาห์
ชาวนามีรายได้จากการขายผลผลิตคราวละ 2,000-3,000 บาท ในขณะที่ต้นทุนการผลิตเฉลี่ยแล้ว
ประมาณปีละไม่เกินร้อยละ 2,000 บาท เป็นค่ารถชุด ค่าปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ค่าจ้างเก็บ ชาวนา
รายหนึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกดีปรีซึ่งเป็นพืชที่มีชื่อเสียง และหารายได้ให้แก่ชาวนาในการทำสวน
มากที่สุดว่า การปลูกดีปรีลงทุนต้นละ 2 - 3 บาทต่อปี แต่สามารถขายผลผลิตได้เงิน 20 - 30 บาท
ต่อปี ชาวนาส่วนใหญ่ต่างบอกว่ามีกำไรมาก มีรายได้นับเป็น 10 เท่าของต้นทุนการผลิต แต่ด้านการ
คิดของชาวนา ชาวนาอาจสนใจถึงข้อมูลที่สำคัญแค่ 2 เรื่อง คือ 1) ชาวนาสนใจถึงค่าแรงงาน

ในส่วนของตนเอง และสมาชิกในครอบครัวที่ห้องทำงานเต็มวันเกือบทุกวัน ต่างจากการทำนาที่ทำเพียงบางช่วงไม่ได้ทำตลอดปี 2) ชาวนาสัมผัสถึงมูลค่าส่วนเกินที่ตกเป็นกำไรแก่พ่อค้านายทุน เพราะในขณะที่ชาวนาคิดว่าตัวเองมีกำไรมากนั้น เป็นเพียงการคิดในเชิงเปรียบเทียบกับรายได้หลักที่เคยได้รับจากการทำนา แต่สัมผัสถึงส่วนที่ถูกเอาเปรียบว่าเมื่อพ่อค้าซื้อไปแล้วพ่อค้ายังเอากำไรต่ออีกเท่าไร

แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางการผลิตในส่วนนี้ จากการสัมภาษณ์ชาวนาทุกกลุ่มที่ทำไร่ นาสวนผสมพบว่า พ่อค้านายทุนก็ไม่ได้เอาเปรียบในระดับที่รุนแรงจนเกินไป เพราะในการขาย ชาวนามีการรวมกันขาย ประกอบกับสินค้าเกษตรที่ออกไปจากชุมชนตำบลเกาะเพชรมีชื่อเสียง เป็นที่ต้องการของตลาด โดยเฉพาะดีปรีได้รับการยอมรับจากพ่อค้าและผู้ซื้อว่ามีคุณภาพดี เนื่องจากชาวนาได้มีการปรับปรุงพันธุ์อยู่อย่างต่อเนื่อง ทำให้ในการขายสามารถมีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลางอยู่บ้าง พ่อค้าคนกลางไม่อาจกดราคาและเอาเปรียบจนเกินไป

สำหรับการขายสัตว์น้ำ ชาวประมงส่วนใหญ่มีสัญญาซื้อขายกับพ่อค้าที่รับซื้อในลักษณะการ ลงทุนให้ก่อน เช่นเดียวกับกรณีการเลี้ยงไก่ ปลาช่อน ปลาตะเพียน ในพื้นที่ภาคกลางและภาคเหนือ ที่ชาวนาทำการผลิตโดยมีข้อผูกพันกับพ่อค้านายทุนที่เป็นบริษัทอุตสาหกรรมต่างชาติ (วิทยากร เชียงกูล. 2526 : 51) โดยพ่อค้าที่รับซื้อสัตว์น้ำจากชาวประมงให้กู้เงินไปซื้อเรือ เครื่องเรือและ อวน ค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ประมาณ 30,000 - 50,000 บาทต่อลำ เมื่อได้กุ้งได้ปลาขึ้นมาขายให้ แก่พ่อค้าที่ลงทุนให้กับตนเอง ชาวประมงเรียกพ่อค้าเหล่านี้ว่า "เถ้าแก่" ค่าใช้จ่ายส่วนนี้ถือว่าเป็น ต้นทุนการผลิตในขั้นต้นเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยการผลิต นอกจากนี้แล้วชาวประมงยังมีค่าใช้จ่ายประจำวัน ทุกครั้งที่ออกไปจับปลาอีกได้แก่ ค่าน้ำมัน ค่าอาหาร ค่าบุหรี ค่าจ้างลูกน้อง เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าวันละ 400 บาท โดยภาพรวมจึงเห็นว่าต้นทุนการผลิตสำหรับการทำประมงนั้นสูง แต่เมื่อพิจารณาถึงรายได้ กลับพบว่าอาชีพการทำประมงมีรายได้ที่มั่นคงแน่นอน ไม่สามารถคาดการณืล่วงหน้าได้ว่าวันใดจับปลาได้ วันใดจับปลาไม่ได้

"งานประมงนี้ไม่แน่นอน บางวันได้สี่ห้าสิบบาท บางวันได้ถึงพัน

บาทหรือสี่ห้าร้อยแล้วแต่เช้า น้ำ ถ้าวันดีก็วางถูก"

(ชาวนา : ทำการประมง เศรษฐกิจคำ)

ทุกครั้งที่มาได้ ถ้าจะเขียนบางส่วนเกิน จากการผลิตของชาวประมงในหลายลักษณะ แล้วแต่เงื่อนไขที่หาไว้ในสัญญาเงิน ถ้าบางรายรับซื้อโดยกตราคาให้ต่ำกว่าท้องตลาดทั่วไป ก็ลดกำไร 10 บาท บางรายถ้าตลาดทั่วไปซื้อราคาก็ลดกำไร 200 บาท จะซื้อในราคา 150 บาท นอกจากนั้นบางรายตั้งกฎว่าถ้าชาวประมงมีรายได้ 1,000 บาท จะหักไว้ 300 บาท ชาวประมงได้รับเพียง 700 บาท ชาวประมงตกอยู่ในภาวะที่พูดไม่ออกเพราะต้องพึ่งพาเงิน ถ้า และนั่นเมื่อพิจารณาถึงประเด็นของกำไร จึงกล่าวได้ว่าชาวประมงแทบไม่มีกำไรจากการประกอบอาชีพเลย ผู้ที่มีกำไรที่แท้จริงคือ ถ้า ชาวประมงเปรียบเสมือนผู้รับจ้างทำการผลิตให้กับ ถ้า เท่านั้น และจากการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวประมงกับ ถ้า นี้ ได้สร้างความร่ำรวยให้แก่บรรดา ถ้า อย่างรวดเร็ว

เมื่อพิจารณาในแง่การเอาเปรียบหรือแสวงหาผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ชาวประมงถูกเอาเปรียบอย่างรุนแรงแต่ชาวประมงก็ไม่มีโอกาสเลือกทางอื่นได้ ต้องดำรงความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ไว้เพราะ ประการแรก ชาวประมงส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินหากิน จึงต้องยึดทะเลเป็นแหล่งหากิน ประการที่สอง ชาวประมงอาศัยอยู่ริมทะเลและประกอบอาชีพประมงมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนเกิดความรู้สึกว่ามีความมั่นคงว่าการทำอาชีพอื่น ประการที่สาม ชาวประมงมีฐานะยากจนไม่มีเงินทุนที่จะนำมาซื้อเรือ เครื่องเรือ และอวน จึงต้องพึ่งพานายทุน ประการที่สี่ ชาวประมงมีความถนัดในการหาปลาแต่ไม่ถนัดในเรื่องขาย ดังนั้นจึงต้องอาศัยพ่อค้าคนกลางในการส่งปลาที่หามาได้มาขายยังตลาดในเมือง ด้วยสถานการณ์ที่บังคับข้างต้นทำให้ชาวประมงต้องยอมรับเงื่อนไขความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ให้นายทุน เอาเปรียบ เพื่อให้ตัวเองได้ประกอบอาชีพ

สรุป ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปกำไร โดยภาพรวมชาวนาแทบไม่มีกำไรจากการผลิต แม้ว่าในเรื่องการทำนา ประมง และไร่นาสวนผสม กรณีการทำไร่นาสวนผสมแม้จะมองว่ามีกำไร แต่หากคิดค่าใช้จ่ายทุกด้านแล้วก็ถือว่าแทบไม่มีกำไร เช่นเดียวกัน ผู้ที่มีกำไรมาจากไร่นาสวนผสมเป็นพ่อค่านายทุนที่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนา ถ้าไรของพ่อค่านายทุนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระดับของการเบียดบังส่วนเกินจากชาวนา ในความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ปรากฏพ่อค่านายทุนมีกำไรจากการลง

ทุนให้ชาวประมงและรับซื้อกุ้งและปลาที่ชาวประมงมาขายได้กำไรมากที่สุด รองลงมาคือการที่พ่อค้า นายทุนได้จากการซื้อข้าว และพืชผักในราคาถูกแต่ขายป้อนจากรผลิต เช่น ไข่ ยาบราบศัตรูพืช เครื่องจักร ในราคาแพง เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชาวนาต้องยอมให้พ่อค้า นายทุน โอบกอดส่วนเกินทั้ง ๆ ที่ชาวนาเองก็น่าจะรู้ว่าตัวเองเสียเปรียบ คือเรื่องเงินทุนและตลาดซึ่งตกอยู่ภายใต้การควบคุมของ พ่อค้า นายทุน ชาวนาอยู่ในสภาพที่ต้องพึ่งพาพ่อค้า นายทุนอย่างน้อย 3 เรื่อง คือ 1) พึ่งพาพ่อค้า นายทุนเรื่องการให้ยืมเงินทุน 2) พึ่งพาพ่อค้า นายทุนในเรื่องการรับซื้อผลผลิตเกษตรไปขายให้แก่ ผู้บริโภค 3) พึ่งพาพ่อค้า นายทุนในเรื่องการนำปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เช่น ไข่ ยาบราบศัตรูพืช เครื่องจักร ตลอดจนเครื่องอุปโภคบริโภคจากแหล่งผลิตมาขายให้แก่ชาวนา หากพิจารณาถึงบทบาท ของภาครัฐในฐานะชนชั้นปกครอง มีเพียงการส่งเสริมให้ชาวนาทำการผลิต แต่ไม่สามารถเข้ามา ช่วยเหลือชาวนาให้ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้า นายทุนน้อยลงได้

3.3 ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปจำจ้าง

แม้ว่าชุมชนตำบลเกาะเพชร ยังมีวิถีการผลิตแบบพึ่งผลิต เพื่อยังชีพพึ่งผลิต เพื่อขาย สภาพการขยายตัวของทุนนิยมการค้ายังไม่กว้างขวาง แต่การจ้างงานที่ปรากฏในช่วงก่อนการทานากุ้ง ได้ปรากฏให้เห็นในหลายกิจกรรมการผลิต เช่น จ้างถอนนา เป็นนายหน้าให้นายทุนเจ้าของรถจักร ถอนนา รับจ้างเกี่ยวข้าว รับจ้างเก็บพริกชี้หนู (ตบลิ) เป็นลูกน้องเรือประมง และรับจ้างผูกอวน

การรับจ้างถอนนา เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับนายทุนเจ้าของรถจักร ถอนนา โดยความสัมพันธ์ได้ผ่านทางนายหน้าซึ่งเป็นคนในชุมชนเดียวกันกับชาวนา หากหน้าที่ติดต่อ ชาวนาที่ประสงค์จะจ้างถอนนา จะนั้นในประเด็นที่มักจะมองกันว่าสังคมชาวนาเป็นสังคมที่คดเคี้ยว ชาวนานี้มีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกจึงไม่ถูกต้องเสียทีเดียว เพราะในความเป็นจริงสังคมชาวนา มีความสัมพันธ์กับสังคมอื่น หรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ใหญ่กว่าหรือเจริญกว่า เรดฟิลด์ ได้แบ่ง เครือข่ายความสัมพันธ์ของชาวนาออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมิญาติและเพื่อนฝูง เป็นเครือข่ายเชื่อมรยางค์กันรดยานผูกพันกับพื้นที่ 2) เครือข่ายความสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจ มีพ่อค้าคนกลางคอยเชื่อมรยางค์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค 3) เครือข่ายทางการเมืองมี

ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ราชการคอยเชื่อมโยงระหว่างชาวบ้านกับรัฐ(ชัยงค์ วรรณะภูติ. 2537 : 45 - 46) และสำหรับความสัมพันธ์ทางการผลิตในเรื่องการรับจ้างถอนนา ชาวนาหัวบคิดว่าเมื่อนายทุนถอนนาให้แล้ว คนมีหน้าที่จ่ายเงินเป็นค่าจ้างในอัตราไร่ละ 70 - 80 บาทเท่านั้น แต่หากคิดอย่างละเอียดแล้ว ในจำนวนเงินที่ชาวนาดึงต้องจ่ายเป็นค่าจ้างถอนนานั้น นายทุนเจ้าของรถจักรถอนาได้รวมค่าใช้จ้างที่เป็นค่านายหน้าร้อยละ 10 ให้แก่คนนำชุมชนไว้ด้วยแล้ว นอกจากนั้นยังพบว่าตลอดช่วงการถอนนาหากรับจ้างถอนนาให้ชาวนารายใด ชาวนานั้นต้องรับภาระในการจัดหาอาหารให้แก่คนงานถอนาและนายหน้าด้วย

“พอฝนตกเราไม่ต้องหุงข้าว ถ้ากำลังทำงานกินของเจ้านาทั้งนั้น
แต่ถ้าฝนตกหยุดจึงมากินที่บ้านผม พารถไป 3 คัน คันหนึ่ง
3 คน ลองคิดดู”

(ชาวนา : หานา - นายหน้ารถถอนา เศรษฐกิจสูง)

จะเห็นว่านายทุนแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาในแทบทุกทาง ซึ่งการที่ชาวนาต้องยอมปฏิบัติตนนายทุนเช่นนี้ ประการแรก เป็นเพราะนายทุนเป็นผู้ครอบครองเทคโนโลยีในการผลิต(รถจักรถอนา) ชาวนาเกรงว่าถ้าไม่จ้างจะหามาไม่ทันฤดูกาล เพราะล้าหลังความสามารถในการถอนาด้วยตัวชาวนารายหนึ่งบอกว่า ปีหนึ่งได้ไม่เกิน 20 ไร่ ในขณะที่ชาวนาสวนใหญ่มีพื้นที่นาเกือบ 100 ไร่ ประการที่สอง ชาวนาอาจไม่เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนายหน้าที่มีอยู่ในระบบทุนนิยมว่า ความจริงแล้วชาวนาเองเป็นผู้รับภาระในการจ่ายเงินให้แก่คนนำหน้าไม่เช่นนั้น ประการที่สาม การที่ชาวนายอมจัดหาอาหารเลี้ยงคนงานถอนาและนายหน้าในช่วงถอนา โดยที่ไม่ได้คิดว่าเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายแต่อย่างใดนั้น เหตุผลด้านนายทุนที่ขมขื่นกับชาวนา เพื่อให้ช่วยจัดหาอาหารให้คือในชนบทหาซื้ออาหารลำบากไม่ค่อยมีร้านขายอาหาร แต่สำหรับด้านชาวนาแล้วถือว่าเป็นวัฒนธรรมในการต้อนรับแขกที่มาจากต่างถิ่นเป็นความเต็มใจที่จะหาให้โดยไม่คิดว่าเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด

การรับจ้างเกี่ยวข้าว งานเกี่ยวข้าวของชุมชนตำบลเกาะเพชรมีลักษณะแตกต่างจากการเกี่ยวข้าวในภาคกลาง กล่าวคือ ที่ชุมชนตำบลเกาะเพชรมีการเกี่ยวข้าวที่ละรวง แล้วนำมามัดเข้าเป็นข้อ

เรียกว่า "เรียง" ไม่ได้ใช้เคียวตัด จากพฤติกรรมในการเกี่ยวข้าวที่ปรากฏนี้จึงมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานรับจ้างในการเกี่ยวเกี่ยวจำนวนมาก การเกี่ยวเกี่ยวข้าวในช่วงหน้าข้าวสุกวันหนึ่งชาวนาต้องใช้เวลาจ้างรับจ้าง 10 - 20 คน การเกี่ยวเกี่ยวข้าวของชาวนาแต่ละรายคาดว่าจะหมดต้องใช้ใช้เวลา 20 - 30 วัน รายที่หามากก็ต้องใช้เวลามากกว่านี้ ดังนั้นในการเกี่ยวเกี่ยวข้าวชาวนาจึงเร่งที่จะเกี่ยวเกี่ยวให้เสร็จโดยเร็ว เพราะเกรงว่าฝนจะตกถ้าเกี่ยวไม่ทันข้าวจะงอก หรือถ้าปล่อยไว้นานคอรวงข้าวแห้งทำให้เกี่ยวเกี่ยวยาก ชาวนาจ้างก็จะเกี่ยงไม่ยอมมาเกี่ยวเกี่ยวให้ จากสภาพการดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขให้ชาวนาต้องระดมจ้างแรงงานรับจ้างเพื่อให้เสร็จเร็ว โดยขึ้นค่าจ้างและค่าบริการที่คิดกว่าชาวนายรายอื่น ภาพที่ปรากฏในช่วงหน้าเกี่ยวเกี่ยวข้าวจึงมักมีการแย่งแรงงานรับจ้างกัน

"ถ้าข้าวรวงใหญ่จ้างร้อยละ 20 ก็มี 20 เรียงนะ ร้อยละ 25

ก็มี แต่ถ้าพอข้าวคอแห้งเกี่ยวไม่ทันต้องขึ้นให้ เป็นร้อยละ 30 - 40

ไปนั้น"

"ถ้าเขาเก็บนาคุณแล้ว ผมจะไปจ้างเขา ถ้าคุณจ้างอยู่เดิมร้อยละ

20 ผมต้องจ้างร้อยละ 22 หรือ 24 หรือขึ้นไปถึงร้อยละ 35

ร้อยละ 35 แล้วยังรวมทุกเรื่อง มาเกี่ยวข้าวเรา เรากวน

แมลงลักให้กิน"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจปานกลาง)

"เราเจ้าของนาแพ้เขา พอเราไปว่าจ้างทั้ง ๆ ที่มันจะไปให้

นั้นแหละ แต่มันพูดว่าคนนั้นให้อย่างนั้นคนนี้ให้อย่างนี้ เราเลย

ร้อนใจ ถ้ารวงใหญ่ขอช่วยมันมันก็ไป แต่พอเห็นข้าวรวงเล็ก

รุ่งขึ้นบอกคนอื่นเสียแล้ว"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจสูง)

"เอาใจจริง ๆ นั้นแหละ หุงข้าวให้กิน ทำขนมให้กิน เอารด

ไปรับไปส่งถึงที่ เรียงข้าวที่ได้เขาก็มาส่งถึงบ้าน"

(ชาวนา : รับจ้าง เศรษฐกิจต่ำ)

อย่างไรก็ตาม การให้ค่าจ้างสูงและบริการที่ดีกว่าชาวนารายอื่น ก็ยังไม่ได้เป็นเครื่องชี้ว่า แรงงานรับจ้างจะตัดสินใจไปเก็บเกี่ยวข้าวให้แก่ชาวนาใด การอุปถัมภ์ช่วยเหลือและมีบุญคุณต่อกันมาก่อนตลอดจนความเป็นญาติพี่น้องก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ด้อยไปกว่ากัน ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตจากรูปค่าจ้างในส่วนของการเกี่ยวข้าวแล้ว ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชรต่างไปจากการจ้างในแถบภาคกลางหรือการจ้างงานทั่วไป เพราะผู้ว่าจ้างไม่ได้กดขี่และเอาเปรียบชาวนารับจ้าง พฤติกรรมของผู้ว่าจ้างกลับเอาใจและเสนอเงื่อนไขที่ดีกว่าให้กับผู้รับจ้างซึ่งสภาพเช่นนี้มักพบได้ทั่วไป ในสังคมที่กิจกรรมการผลิตยังไม่มีภาระนาเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคนมากนัก

การรับจ้างเก็บต้นสี ลักษณะคล้ายกับการรับจ้างเก็บเกี่ยวข้าว คือแรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอสอดคล้องแรงงานรับจ้างในการเก็บผลผลิตออกสู่ตลาดในทุก ๆ 2 สัปดาห์ ชาวนาที่หาสวนต้องเบียดค่อว่าจ้างชาวนารับจ้างล่วงหน้า และให้บริการที่ดีกว่ารายอื่น เหมือนการรับจ้างเก็บเกี่ยวข้าวที่สำคัญคือมีการปลูกกันเกือบทุกบ้านในแถบหมู่ที่ 4 บ้านเนินหนองหงส์และหมู่ที่ 8 บ้านย่านยาว แรงงานรับจ้างจึงแทบไม่ว่างงาน

"หลังเก็บข้าวเสร็จจ้างเขาเก็บต้นสี ต้องติดต่อกัน ไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย ๆ สมมุติว่าพรุ่งนี้ผมจะเก็บต้นสี วันนี้ก็ต้องออกหาว่าใครเก็บของใครที่ไหน ถ้ากำลังเก็บที่แปลงของคุณเลเห็นแหละนะ เบี้ยวขาวเดิน ถามว่าพรุ่งนี้คุณติดที่ไหนบ้างไปเก็บของผมด้วย ประมาณ 100- 200 กิโลกรัม บางทีก็ต้องแบ่งคนงานกันเพราะปลูกกันทุกคน... ต้องไปจ้างคนนอกหมู่บ้านมาเก็บ"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจปานกลาง)

อัตราค่าจ้างเก็บต้นสีกิโลกรัมละ 1.50 - 2 บาท ชาวนาจ้างคนที่เก็บได้รวดเร็วจะได้ประมาณวันละ 20 กิโลกรัม ดังนั้นชาวนาจ้างจึงมีรายได้น่าพอใจวันละ 40 บาท แต่ชาวนาก็ยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ทั้งนี้เพราะชาวนามีค่าครองชีพต่ำ มีพืชผักและอาหารที่นึ่งต้องซื้อจำนวนหนึ่ง

ประการต่อมาในครอบครัวชาวนายังมีแรงงานหลายคนที่ยังทำงานในวันหนึ่งจึงอาจมีรายได้ถึง 100 บาท ประการสุดท้ายสินค้าสำเร็จรูปในเมืองที่ไปยั่วทำให้ชาวนาอยากจะมีและอยากจะทำยิ่งมีมากนัก เนื่องจากสภาพการคมนาคมที่ไม่สะดวกเป็นข้อจำกัด ทำให้พ่อค้ายังไม่สามารถลำเลียงเข้ามาขายได้มาก

การรับจ้างเป็นลูกน้องเรือประมง เรือประมงลำหนึ่งใช้แรงงานทั้งเจ้าของเรือและลูกน้องรวม 2 - 3 คน ออกไปจับปลาในทะเลในระดับความลึกตั้งแต่ 3 - 13 วา ต้องไปอยู่ในทะเลทั้งวัน ค่าจ้างสำหรับลูกน้องจะได้รับส่วนแบ่งคิดเป็นร้อยละ 20 สำหรับการไป 3 คน แต่ถ้าไป 2 คน จะได้รับร้อยละ 30 เจ้าของเรือบอกว่าเพราะลูกน้องต้องทำงานหนักกว่า แต่เนื่องการออกทะเลหาปลารายได้ไม่แน่นอน วันใดที่หาปลาไม่ได้ลูกน้องหรือชาวนาจ้างก็พลอยไม่ได้รับค่าจ้างด้วย ต่อมาการตอบแทนในการจ้างงานจึงเปลี่ยนมาจ้างเป็นรายวันในอัตราวันละ 100 บาท ซึ่งดูเหมือนว่ายังค่อนข้างน้อยแต่ถ้ามองในส่วนเจ้าของเรือว่ามีการเอาเปรียบกันเกินไปหรือไม่ เจ้าของเรือต้องใช้จ่ายในการออกเรือแต่ละวันหลายอย่าง เช่น ค่าน้ำมัน ค่าข้าวหอ ค่าบุหรี่ปั๊ตต้องเตรียมมาเพื่อการอยู่ในทะเลตลอดทั้งวัน วันใดที่ไม่ได้ปลาหรือได้ปลาน้อยก็ย่อมหมายความว่าเจ้าของเรือต้องขาดทุนความสัมพันธ์ทางการผลิตในการจ้างงานด้านการหาประมงนี้ เป็นความสัมพันธ์แบบสามเส้าคือเจ้าของเรือและลูกน้องที่รับจ้าง ผู้ที่ได้ประโยชน์มากที่สุดคือเจ้าของเรือ สำหรับเจ้าของเรือและลูกน้องนั้นในความเป็นจริงมีสภาพเพียงแรงงานรับจ้างของเจ้าของเรือหรือรับช่วงการผลิตจากเจ้าของเรือมาอีกต่อหนึ่ง ดังนั้นการที่ลูกน้องเรือประมงได้รับส่วนแบ่งน้อยจึงไม่ได้หมายความว่าเจ้าของเรือจะได้มาก และเบียดบังส่วนเกินจากการผลิตจนร่ำรวย เพราะเมื่อหาปลาได้มากก็จะถูกเจ้าของเรือเบียดบังไปมากตามตัวด้วยจนเจ้าของเรือแทบไม่มีเงินเก็บสำรองสำหรับเป็นค่าซ่อมเรือหรือใช้หนี้สินเจ้าของเรือ เพราะพอได้มาก็ใช้หมดไป นานเข้าเรือก็ผุ เครื่องซารุด อวนขาด ต้องไปกู้ยืมเงินจากเจ้าของเรือใหม่เป็นหนี้ที่ผูกพันกันมาสิ้นสุด สภาพความเป็นจริงชาวประมงกับลูกน้องเรือประมงเป็นชนชั้นเดียวกัน มีความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบพึ่งพากันมากกว่าที่จะเอาเปรียบกัน แต่พอมาพิจารณาในส่วนของเจ้าของเรือประมงกับเจ้าของเรือ ความสัมพันธ์ทางการผลิตกลับเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นตามแบบทุนนิยมอย่างชัดเจน ดังนั้นทั้งคู่คือเจ้าของเรือประมงและลูกน้องต่างถูกเอาเปรียบจากเจ้าของเรือด้วยกัน เพียงแต่ลูกน้องนั้นไม่ได้เข้ามามีความสัมพันธ์กับเจ้าของเรือโดยตรง

การจ้างงานลูกน้องหากมีแรงงานในครอบครัว ชาวประมงจะใช้แรงงานในครอบครัว หากไม่มีจึงหาจากญาติพี่น้องและถ้ายังไม่มีอีกจึงไปว่าจ้างเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตามแม้จะเป็นเพื่อนบ้านแต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตในส่วนนี้ก็ยังเป็นเสมือนการผลิตในครอบครัว สังเกตได้จากคำที่เรียกแรงงานรับจ้างว่า "ลูกน้อง" บ่งบอกถึงความรู้สึกของผู้จ้าง (ชาวประมง) ที่มีต่อแรงงานรับจ้างว่าเหมือนลูกหรือเหมือนน้อง เป็นที่น่าสังเกตว่าการรับจ้างในส่วนนี้ไม่ปรากฏว่ามีแรงงานต่างกันและแรงงานสตรีเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นอีกอย่างหนึ่งว่าการหาประมงในชุมชนตำบลเกาะเพชร เป็นเพียงธุรกิจครอบครัวและเหมาะสมสำหรับแรงงานผู้ชาย ครอบครัวทำหน้าที่เป็นหน่วยผลิตตามลักษณะการผลิตเพื่อยังชีพ ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวประมงกับลูกน้องจึงไม่อาจมองในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นได้เลย

การรับจ้างผูกอวน แรงงานสตรีในชุมชนตำบลเกาะเพชรแม้ไม่ได้ออกทะเลหาปลาร่วมกับผู้ชาย แต่แรงงานสตรีมีส่วนร่วมในอาชีพประมงด้วยการรับจ้างผูกอวน ให้กับชาวประมงที่ซื้ออวนมาใหม่ โดยนำทุนมาผูก เอาตะกั่วมาถ่วง รวมทั้งการผูกอวนในลักษณะการผูกตาอวนซ่อมที่ขาด หรือเสริมตาอวนตามความต้องการของชาวประมง จากการสัมภาษณ์แรงงานสตรีที่รับจ้างผูกอวนพบว่าชาวประมงทั้งในชุมชนตำบลเกาะเพชร และจากอำเภอปากพนังมาว่าจ้างให้ผูกอวนตลอดทั้งปี วันหนึ่งพวกเขาสามารถผูกอวนได้ 1 หัว ได้รับค่าจ้างหัวละ 25 บาท ในสายตาของคนนอกอาจมองว่าเป็นค่าตอบแทนที่น้อย แต่แรงงานรับจ้างเหล่านี้บอกว่าพอเลี้ยงชีพอยู่ได้

"แต่ก่อนค่าใช้จ่ายมันมากเท่าไร ผูกอวนหัวละ 25 บาท ก็พอ

อยู่ได้ มาตอนนี้ของแพงขึ้นทุกวัน ได้มากก็จ่ายมาก"

(ชวานา : รับจ้าง เศรษฐกิจดำ)

ข้อมูลจากการบอกเล่าข้างต้นนอกจากจะตีความได้ว่า ในอดีตธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ อาหารต่าง ๆ สามารถหาได้จากในชุมชน ความจำเป็นในเรื่องการใช้จ่ายเงินจึงยังไม่สูงเหมือนในปัจจุบัน (2538) ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ที่ช่วยให้แรงงานรับจ้างเหล่านี้ดำรงชีพอยู่ได้ภายใต้อัตราค่าจ้างที่ต่ำน่าจะได้แก่ 1) ชวานาจ้างหางานทุกอย่าง เช่น นอกจากรับจ้างผูกอวนแล้วยังรับจ้าง

เกี่ยวข้าวและเก็บคืบสั้วขาย ทำให้มีรายได้มาจากหลายทาง 2) สมาชิกในครอบครัวช่วยกันหางานหารายได้ สำหรับรายได้จากแรงงานรับจ้างสตรี เป็นเพียงรายได้เสริมมาช่วยรายได้หลักของครอบครัว ฉะนั้น เมื่อรวมรายได้ที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวทั้งหมดจึงช่วยให้พออยู่ได้ สำหรับกรณีที่ค่าจ้างผูกอวนต่ำ มีข้อสังเกตบางประการคือโดยปกติในชนบทแรงงานสตรีต่ำกว่าแรงงานผู้ชายซึ่งเกิดจากงานส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้แรงกายมากกว่าการใช้ความคิด ความละเอียดอ่อนที่ต้องใช้ฝีมือตลอดจนเรื่องการจัดการที่สตรีมีเท่าผู้ชายหรืออาจสูงกว่า นอกจากนั้นชาวประมงที่มาว่าจ้างเองก็มีรายได้ต่ำ ถูกบรรดาเจ้าแก๊ว เบียดบังส่วนเกินจากการผลิตจนตัวเองก็แทบจะอยู่ไม่ได้ ฉะนั้นหากชาวประมงจะเรียกร้องค่าจ้างให้มากกว่านี้ชาวประมงเองก็คงไม่มีได้ ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวประมงกับชาวประมงเป็นความสัมพันธ์ของชนชั้นเดียวกัน เพียงแต่เมื่อทุนนิยมแผ่ขยายเข้ามาได้นำเอาระบบเงินตราเข้ามาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน จนส่งผลให้ชาวประมงซึ่งยังคงทำกิจกรรมการผลิตร่วมกันในลักษณะเดิมหันมาตอบแทนกันด้วยเงิน ดังนั้นสภาพการเอาเปรียบกันจึงไม่ค่อยปรากฏรุนแรง

สรุปความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าจ้างของชาวประมงที่ว่าจ้างให้ผู้อื่นหางานให้ ตั้งแต่จ้างเก็บเกี่ยวข้าว เก็บคืบสั้ว ผูกอวน เป็นลูกน้องเรือประมง ยกเว้นค่าจ้างเกณฑ์เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวประมงกับชาวประมงมากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชนชั้น การกดค่าจ้างและเบียดบังส่วนเกินจึงค่อนข้างปรากฏให้เห็น กลับตรงกันข้ามผู้ว่าจ้างต้องขึ้นค่าจ้างและให้บริการที่ดีเพื่อให้ผู้รับจ้างหางานให้ การที่ชาวประมงสามารถมีความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ดีได้ ประการนี้เพราะชาวประมงที่ว่าจ้างยังไม่มีภาระนำเทคโนโลยีที่สามารถใช้แทนแรงงานคนมาใช้ในการผลิต สภาพการจ้างงานที่เกิดขึ้น ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิมสมัยสังคมหมู่บ้าน เพียงการใช้เงินตราเข้ามาเกี่ยวข้องเมื่อหางานเสร็จก็จ่ายค่าตอบแทนกันเป็นเงิน แต่ในส่วนของการผลิตแล้วแทบไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ยังคงทำนา ทำสวน ทำการประมง โดยผู้รับจ้างมุ่งหวังที่จะได้ค่าจ้างมาใช้สอยซื้อหาสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ วิถีชีวิตท่ามกลางระบบทุนนิยมที่เข้ามาทำนั้น ดังนั้นแม้ว่าในกลุ่มชาวประมงจะมีระดับความแตกต่างกันในฐานะทางเศรษฐกิจสังคมอยู่บ้าง แต่การแสวงหาผลประโยชน์จากการมีความสัมพันธ์ต่อกันจึงแทบไม่มี หรือหากมีก็ไม่รุนแรงเหมือนกับที่ชาวประมงมีความสัมพันธ์กับนายทุนหรือรัฐ สิ่งที่เป็นตัวชี้ถึงความแตกต่างได้ดี ประการแรกคือ อัตราค่าจ้างและบริการ ในขณะที่นายทุน

พยายามเบียดบังเอาประโยชน์ให้มากที่สุด ด้วยการนำเทคโนโลยีเข้ามาแทนแรงงานคนแล้วกดค่าจ้างให้ต่ำ แต่สำหรับชาวนามีเทคโนโลยีแล้วหลังยังต้องพึ่งพาแรงงานชาวนาจึงต้องให้ค่าจ้างสูงและบริการที่ดีแก่ผู้รับจ้างเพื่อเอามาใจให้ลูกจ้างมาทำงานให้แก่ตน ประการที่สอง ลูกจ้างมีทางเลือกหลายทาง เพราะแม้ไม่รับจ้างก็อาจออกทะเลหาปลาได้หรือหาอย่างอื่นได้ รวมทั้งมองหาผู้ว่าจ้างรายใหม่ ครอบงำต้องกลัวว่าจะไม่มีใครจ้าง ประการที่สาม ระบบความคิดของชาวนาแม้จะอยู่บนฐานผู้ว่าจ้างกับระบบความคิดของพ่อค่านายทุนที่แท้จริงไม่เหมือนกัน เพราะขณะที่พ่อค่านายทุนมุ่งแต่จะเอากำไรให้มากที่สุด แต่ชาวนายังคิดถึงเรื่องการช่วยเหลือกันตามแบบพฤติกรรมของผู้คนในวิถีการผลิต เพื่อยังชีพ ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ต่างจากที่ปรากฏในชุมชนชาวนาทั่วไปของไทยช่วงที่ทุนนิยมเริ่มแผ่ขยายเข้ามา

เมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าจ้างข้างต้นว่า สามารถดำรงอยู่ได้อย่างไร ปัจจัยที่สำคัญมีความคล้ายคลึงกับการที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะอื่น ๆ คือ

- 1) ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ซึ่งสังเกตได้จากคำว่าลูกน้องที่สะท้อนให้เห็นว่าเป็นการจ้างงานจากญาติพี่น้อง
- 2) ระบบอุปถัมภ์ที่มีระหว่างลูกพี่ลูกน้องผู้ใหญ่ผู้น้อย ได้ปรากฏความสัมพันธ์ที่ตอบแทนกันระหว่างชาวนาที่ว่าจ้างกับชาวนารับจ้าง ด้วยเหตุผลที่ว่าช่วยผู้อื่น เพื่อหวังให้ผู้อื่นช่วยเหลือเป็นการตอบแทน แม้จะต่างโอกาสกัน ขณะเดียวกันก็มีเหตุผลว่าจำเป็นต้องช่วยเหลือผู้อื่น เพราะเขาเคยช่วยเหลือตัวเองมาแล้ว
- 3) สภาพของวิถีการผลิตเป็นตัวกำหนด กล่าวคือขณะที่ชาวนายังใช้เทคโนโลยีหลังความจำเป็นในการใช้แรงงานจำนวนมาก การเอาใจแรงงานด้วยการขึ้นค่าแรงให้บริการที่ดี ตลอดจนการช่วยเหลือเพื่อสร้างบุญคุณแก่ชาวนารับจ้างจึงเป็นสิ่งจำเป็น ขณะเดียวกันชาวนารับจ้างก็มีความจำเป็นต้องรับจ้างเพราะส่วนใหญ่มหาหน้า รับจ้างเกี่ยวข้าว เพื่อเอาข้าวมากินและนำเงินไปใช้จ่ายซื้อสิ่งของที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต เพียงแต่ในการรับจ้างชาวนารับจ้างในชุมชนมีโอกาที่จะเลือกว่าควรหาราคาสูงกว่า ใครให้บริการดีกว่าและใครเคยมีบุญคุณกับตนมาก่อน
- 4) การว่าจ้างเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ระบบทุนนิยมได้แผ่ขยายเข้ามา ระบบเงินตรากลายเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต ตั้งแต่การซื้อปัจจัยการผลิต การตอบแทนค่าจ้าง การจ่ายเป็นค่าเสียโอกาสสำหรับที่ดินหากิน(ค่าเช่า) และเงินทุน(ดอกเบี้ย) ตลอดจนจนถึงการใช้เงิน เพื่อการซื้อหาสิ่งจำเป็น และการช่วยงานสังคมเพื่อนบ้าน

3.4 ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าเช่า

โครงสร้างทางสังคมของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร ประกอบด้วย 1) ชาวนาที่มีฐานะเศรษฐกิจสูงหรือชาวนารวย หมายถึงชาวนาที่ครอบครองที่ดินเกินกว่า 50 ไร่ขึ้นไป มีมากเกินกว่าที่ตัวเองจะทำได้หมดต้องแบ่งให้เช่าหรือแบ่งให้ชาวนาที่ยากจนอาศัยทำกิน เป็นผู้มีฐานะทางการเงินดี 2) ชาวนาเศรษฐกิจปานกลางหรือชาวนากลาง หมายถึงชาวนาที่ครอบครองที่ดิน 30 - 50 ไร่ เพียงพอสำหรับการทำกินและมีฐานะการเงินพอเลี้ยงตัวเองได้รถยนต์คือครุฑ 3) ชาวนาเศรษฐกิจต่ำหรือชาวนาจน หมายถึงชาวนาที่ครอบครองที่ดินต่ำกว่า 30 ไร่ลงมา และมีฐานะทางการเงินยากจน บางรายต้องอาศัยที่ทำกินของชาวนารวย รับจ้างทำงาน ตลอดจนยืมเงินจากชาวนารวยเพื่อใช้จ่ายเกี่ยวกับการทำนาและรายจ่ายอื่นในครอบครัว จากโครงสร้างทางสังคมข้างต้นเป็นเครื่องชี้ว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าเช่า น่าจะปรากฏให้เห็นในชุมชนตำบลเกาะเพชร และเมื่อสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาทุกกลุ่ม พบว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตเกี่ยวกับการเช่าที่ดินมี 2 ลักษณะ คือ การเช่าที่ดินเพื่อทำนา และการเช่าที่ดินเพื่อทำไร่สวนผสม การเช่าที่ดินทำนามีน้อยเพราะส่วนใหญ่เป็นการให้อาศัยทำกินมากกว่าที่จะเรียกเก็บค่าเช่า หากเก็บค่าเช่าก็เก็บในอัตราค่า

"ค่าเช่าถูก ไร่ละ 100 บาท"

"เขาว่าเขาเช่าแต่เขาก็ไม่ได้ให้ค่าเช่า เพราะจริง ๆ แล้วเขาทำไม่ได้ผมก็ไม่ได้เอา"

(ชาวนา : ทำนา เศรษฐกิจสูง)

"สมัยก่อนค่าเช่าลิดน้อย ที่ดินไม่มีราคา ไร่ละ 100 - 200 บาท พวกแขก พวกจีนมีนา โดยมากมันพลอยทำเฉย ๆ ไม่ได้ค่าเช่า"

(ชาวนา : ทำนา เศรษฐกิจปานกลาง)

"ทำ 10 ไร่ ค่าเช่าต่อปีไร่ละ 200 บาท"

(ชาวนา : ทำนา เศรษฐกิจต่ำ)

ดังนั้นจะเห็นว่าการเช่าที่นา ในความหมายของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรจึงต่างไปจากความหมายการเช่าที่ทำนาในแถบภาคกลาง หรือตามแบบทุนนิยมที่ชาวนาเช่าที่นาจากนายทุนที่ครอบ

ครองที่ดินจำนวนมากแต่ไม่ได้ทำนา ปล่อยาให้ชาวนาเช่าเพื่อหวังค่าตอบแทนในรูปค่าเช่า โดยเก็บในอัตราสูงและเข้มงวด

การที่เจ้าของที่ดินในชุมชนตำบลเกาะเพชรคิดค่าเช่าในอัตราค่า หรือคิดค่าเช่าบ้างไม่คิดค่าเช่าบ้างในลักษณะไม่เข้มงวด ปัจจัยสำคัญที่น่าจะอยู่เบื้องหลังความสัมพันธ์ทางการผลิตดังกล่าวถ้าพิจารณาจากทางฝ่ายเจ้าของที่ดิน พบว่าการครอบครองที่ดินจำนวนมากแต่ไม่มีความสามารถที่จะทำได้หมดคือ เหตุผลที่ชาวนาคัดสินใจแบ่งที่ดินส่วนที่เหลือให้เช่า แม้จะได้ค่าเช่าต่ำก็ยังไม่เป็นทางเลือกที่ดีกว่าการปล่อยาให้กร้าง และหากพิจารณาจากทางฝ่ายชาวนาเช่าซึ่งโดยทั่วไปคือกลุ่มชาวนารับจ้าง แม้ไม่มีที่ดินทำกินและไม่ได้ทำนาแต่พวกเขาก็สามารถมีข้าวกิน เพราะในการเก็บเกี่ยวข้าวชาวนาต้องมาจ้างพวกเขาให้ไปเก็บเกี่ยว ซึ่งเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จชาวนารับจ้างก็ขอรับค่าจ้างเป็นข้าว ในส่วนนี้ชาวนาที่ว่าจ้างก็ไม่ขัดข้อง เนื่องจากไม่ต้องขายข้าวหรือนำเงินจากรายได้ส่วนอื่นมาจ่ายเป็นค่าจ้างให้แก่ชาวนารับจ้าง ชาวนาเจ้าของที่ดินรายหนึ่งเล่าว่าชาวนารับจ้างกลับได้ดีกว่าเจ้าของนา เพราะถ้าเก็บได้ร้อยไร่บางคราวอาจจะได้ค่าจ้างถึง 35 ไร่ คงเหลือเป็นของเจ้าของนาเพียง 65 ไร่ นอกจากนั้นหากพิจารณาในภาพรวม ความสัมพันธ์ที่ผูกพันเป็นญาติพี่น้องมีบรรพบุรุษร่วมกันทำให้มีการแบ่งปันและช่วยเหลือกันในการผลิต นอกจากนั้นสังคมชาวนายังเป็นสังคมที่มีลักษณะการอุปถัมภ์สูง หมายถึงผู้ที่มิฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงกว่า จะได้รับการปลุกฝังให้เอื้อเฟื้อและอุปถัมภ์ผู้ที่ด้อยกว่าทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการเช่าที่ดิน มีลักษณะของการพึ่งพาตามแบบวิถีการผลิตเพื่อยังชีพมากกว่าการเช่า ที่พยายามเรียกค่าเช่าจากผู้เช่าให้สูงและเข้มงวดตามแบบวิถีการผลิตแบบทุนนิยม

การเช่าที่ดินอีกลักษณะหนึ่งคือการเช่าที่ดินเพื่อทำไร่นาสวนผสม การเช่าในลักษณะนี้เริ่มมีรูปแบบเป็นไปตามแนวทางของระบบทุนนิยม แม้เจ้าของที่ดินจะไม่ใช่นายทุนที่ครอบครองที่ดินจำนวนมาก แต่เนื่องจากนาที่อยู่ติดถนนและใกล้บ้านของชาวนาที่ใช้สำหรับทำไร่นาสวนผสมนั้นมีจำกัด ชาวนาที่มีที่ดินอยู่ติดถนนต้องมาขอแบ่งเช่าจากชาวนาที่มีที่ดินอยู่ใกล้ถนน ประกอบกับการทำไร่นาสวนผสมหารายได้ดีกว่าให้แก่ชาวนา จึงส่งผลให้อัตราค่าเช่าที่ดินในส่วนที่เช่าสำหรับทำไร่นาสวนผสมสูงขึ้นและมีการเก็บค่าเช่ากันอย่างเข้มงวด โดยเก็บค่าเช่าในอัตราไร่ละ 1,000 บาทต่อปี ชาวนาซึ่งเช่าที่ดิน

ผู้อื่นหาเรณาสวนผสมแล้วว่าสาเหตุที่ต้องยอมเช่าในอัตราที่สูง เพราะต้องการที่ใกล้บ้าน เพื่อจะได้ออก
 ปลูกและได้สะดวกและสามารถขนพืชผักซึ่งเป็นผลผลิตออกสู่ตลาดได้ง่าย แต่อย่างไรก็ตามการเช่าที่นา
 เพื่อหาเรณาสวนผสมแม้จะดูเหมือนว่ามีอัตราค่าเช่าที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับค่าเช่าที่ทานา แต่ในทาง
 กลับกันจำนวนเงินที่ชาวนาดองจ่ายเป็นค่าเช่านี้มีจำนวนไม่มากนัก เพราะการเช่าที่หาเรณาสวนผสม
 ไม่ได้เช่ากันนานเนิ่นนาน

"ส่วนนาปลูกแล้วไม่เกิน 5 ไร่ คนที่ยืนยันจริง ๆ แล้วนะ มากกว่า

นั้นหาไม่รอด(หาไม่ไหว)"

(ชาวนา : ทานา เศรษฐกิจบ้านสูง)

เมื่อพิจารณาถึงสภาพการเอารัดเอาเปรียบระหว่างผู้เช่ากับผู้ให้เช่า ทั้งกรณีเช่าที่ดิน
 ทานาและเช่าที่ดินหาเรณาสวนผสม จากการที่ชาวนาเช่าที่ของชาวนาซึ่งเป็นชนชั้นเดียวกันน่าจะเป็น
 เครื่องชี้ได้อย่างหนึ่งว่า เหตุผลการช่วยเหลือกันน่าจะมาก่อนการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากอีกฝ่าย
 หนึ่ง แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงก่อนการหานากุ้ง การช่วยเหลือกันโดย
 ไม่คิดค่าเช่าหรือคิดในอัตราค่าเช่าที่ต่ำกว่าที่ชาวบ้านไม่คิดค่าเช่าบ้าง เกิดขึ้นเฉพาะการเช่าที่ทานา
 ส่วนการเช่าที่หาเรณาสวนผสมกลับมีการคิดค่าเช่าในอัตราที่สูง เพราะขณะที่ค่าเช่าที่สำหรับทานาไร่ละ
 100 - 200 บาทต่อปี ค่าเช่าที่หาเรณาสวนผสมสูงถึงไร่ละ 1,000 บาทต่อปี ปรากฏการณ์ดังกล่าว
 จึงเป็นคำอธิบายถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงไปตามระบบทุนนิยม โดยแสดงให้เห็นว่าในส่วนของการหา
 เรณาสวนผสมได้รับอิทธิพลจากทุนนิยมมาก ชาวนาเริ่มมีความคิดและค่านิยมเลียนแบบคนงานสังคมทุน
 นิยมโดยไม่รู้ตัว ฉะนั้นสภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าเช่าของชาวนาในชุมชนตำบล
 เกาะเพชรจึงมีลักษณะที่ผสมกัน บางกรณียังคงเป็นไปตามแบบผลิตเพื่อยังชีพแต่บางกรณีเปลี่ยนเป็น
 แบบทุนนิยมไปแล้ว ซึ่งหากพิจารณาในประเด็นของการดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่า
 เช่าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนตำบลเกาะเพชรนี้ อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์
 และระบบทุนนิยมร่วมกันส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้น

โดยสรุป ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร ในช่วงก่อนที่จะมีการหา
 นากุ้งในรูปการเสียภาษี การช่วยเหลือกันของชาวนา ตลอดจนความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าเช่า

คอกเบี้ย ค่าจ้าง และกำไร ที่ปรากฏขึ้นมาพร้อมกับการแผ่ขยายของทุนนิยม เข้าไปในชุมชน บังคับ
 ที่ปรากฏชัดเจนช่วยให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปแบบต่าง ๆ คาร์งอยู่ ได้แก่ระบบ เครือญาติ ระบบ
 อุปถัมภ์ ระเบียบแบบแผนของทางราชการ กฎหมาย สภาพทางภูมิศาสตร์ในเรื่องที่ตั้งชุมชน การ
 คมนาคมและการเคลื่อนย้ายประชากร และสำหรับด้านศาสนา ความเชื่อ การศึกษาและการเมืองอัน
 เป็นองค์ประกอบที่ คาร์ล มาร์กซ์ เรียกว่า โครงสร้างสวบน (superstructure) ก็คือว่ายังคง
 มีอิทธิพลช่วยให้เกิดการยอมรับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นอย่างมาก สำหรับศาสนาพุทธพบว่า
 ศาสนส่วนใหญ่มุ่งให้ชาวนายอมรับสภาพความสัมพันธ์อันในสังคมและมุ่งให้ช่วยเหลือผู้อื่น เช่นให้พอก
 ในสิ่งที่ตนมี ให้เชื่อเรื่องชาติได้ดี ให้มีจิตเมตตาสงสารต่อผู้ที่ด้อยกว่า หรือการสร้างบุญคุณกับคนอื่น
 โดยเชื่อว่าจะได้รับตอบแทนในลักษณะเดียวกัน ทางด้านการศึกษากล่าวได้ว่ามีความสำคัญต่อการตอก
 ย้ำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะต่าง ๆ คาร์งอยู่อย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก
 วน่งการกล่อมเกลาศึกษาให้เด็กยอมรับและสืบต่อความสัมพันธ์ที่เป็นอยู่ จากพ่อแม่หรือผู้อาวุโส
 ในชุมชนไปสู่เยาวชนรุ่นหลัง ประการที่สอง การศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้องกับวน่งที่ช่วยทำให้เกิดการเลื่อน
 ขึ้นทางสังคมช่วยให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงมีความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ได้เปรียบ แม้จะเป็นเพียงการ
 ศึกษาที่ไม่เป็นทางการ กล่าวคือชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงก่อนที่จะมีการทนายจ้างสังคมค่อนข้างปิด
 คงมีเพียงคนบางกลุ่มที่ได้มีโอกาสพบปะกับคนต่างถิ่น ได้เข้าบ้านเมืองได้พบได้เห็นได้เรียนรู้ถึงการ
 เปลี่ยนแปลงของสังคมและอาชีพใหม่คนกลุ่มนี้ได้แก่ พ่อค้าขายของชาติที่เข้าบ้านเมืองเพื่อซื้อของมาขาย
 เป็นประจำ แก้วแก้วแพปลาที่รับซื้อกุ้งและปลาจากชาวประมงไปส่งตลาดในเมืองทุกวัน นายทุนโรงสีข้าว
 ที่สีข้าวสารแล้วส่งไปให้ลูกค้ายังจังหวัดต่าง ๆ และนายหน้ารถนาซึ่งนายทุนต่างถิ่นมาขอให้ติดต่อกับ
 ชาวนาที่จะโอนามีโอกาสพูดคุยและแลกเปลี่ยนความรู้กันอยู่เสมอ ตรงกันข้ามชาวนาที่ทนายทาสวน
 ออกทะเลหาปลาใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่งานในชุมชน ไม่ค่อยได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความคิดกับ
 คนต่างถิ่นและเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมรอบ ๆ ตัว ทำให้ความคิดแคบ เช่น ทนายหรือ
 หาปลาแล้วถ้าแก้วแก้วไม่ซื้อก็ไม่รู้จะไปขายใครที่ไหน เวลาไปติดต่อกับทางอำเภอหรือติดต่อกับ
 บริการ ธกส. ก็ไม่รู้จะไปติดต่อกับใครเกิดความไม่มั่นใจในตนเอง ส่งผลให้ชาวนาคงอยู่ในสภาพที่
 ต้องพึ่งพาบรรดาพ่อค่านายทุนที่กล่าวถึงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สำหรับด้านการเมืองการนิเทศชนตำบลเกาะเพชร นอกจากจะมองในประเด็นว่ารัฐได้ใช้อำนาจตามกฎหมายเพื่อให้อาณาภิวัตน์ตามแล้ว โดยทางอ้อมก็มีส่วนช่วยให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะต่าง ๆ ของชาวนาดำรงอยู่ เพราะการเข้าไปส่งเสริมในเรื่องการทำไร่สวนผสมนั้น พ่อชาวนาทำกันมากแต่พื้นที่ซึ่งเหมาะสมกลับมีจำกัดทำให้เกิดการเช่าที่ดินในอัตราสูง มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันก็ชักจูงให้พ่อค้าเข้าไปรับซื้อผลผลิตและค้าขายเอากำไร และในอีกทางหนึ่งภาษาได้สภาพที่ภาครัฐเข้าไปดูแลในด้านต่าง ๆ นานาทั่วถึง ได้ก่อให้เกิดการช่วยเหลือกันเองของกลุ่มชาวนาและการอุปถัมภ์กันระหว่างผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงกับผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ

2. กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาตำบลเกาะเพชร หลังปี พ.ศ. 2532 ส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต(mode of production) จากเดิมซึ่งชาวนาทำนาเป็นอาชีพหลักและมีอาชีพอื่น ๆ ประกอบ เช่น ทำสวน ประมง เลี้ยงสัตว์ ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ และรับจ้าง เปลี่ยนมาเป็นทำนาถ่วงเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นอาชีพหลัก เลิกทำนาโดยสิ้นเชิง มีอาชีพอื่น ๆ ประกอบ เช่น รับซื้อกุ้ง ขายอาหารกุ้ง ขายเวชภัณฑ์กุ้ง รับจ้างเลี้ยงกุ้ง รับจ้างลากอวนจับกุ้ง และรับจ้างเลี้ยงกุ้ง ส่วนอาชีพเดิมที่ยังคงเหลืออยู่ได้แก่การเลี้ยงเป็ดและการทำประมง ซึ่งชาวนาบอกว่ายังเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดี โดยภาพรวมของทั้งชุมชนชาวนาต้องเปลี่ยนสถานภาพ(status) และความสัมพันธ์ทางการผลิตกับบุคคลที่เข้ามาแต่เดิมในแทบทุกขั้นตอนของการผลิต โดยชาวนาต้องไปมีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับคนกลุ่มใหม่และมีความซับซ้อนขึ้นกว่าเดิม ส่วนใหญ่จะเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ต้องผ่านบุคคลประเภทนายหน้าคนกลาง(intermediaries) เสมอ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จากการรวบรวมเอกสารงานวิจัยขั้นต้น เชื่อว่าได้เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการและเกิดขึ้นภาษาต้องประกอบด้วยหรือเงื่อนไขด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่สำคัญได้แก่ 1) นโยบายและการส่งเสริมของรัฐบาล 2) การดำเนินธุรกิจและการเคลื่อนย้ายเข้าของลงทุนในชุมชนของพ่อค่านายทุนต่างกัน 3) การตอบสนองของพ่อค่านายทุนท้องถิ่นต่อวิธีการผลิตใหม่ 4) การแตกตัวและการตอบสนองของชาวนาต่อวิธีการผลิตใหม่ ซึ่งเมื่อได้สัมภาษณ์ชาวนาเป็นกลุ่มสัมภาษณ์ระดับลึกพ่อค่านายทุนและเจ้าหน้าที่ราชการแล้ว พบว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงเป็นดังนี้

2.1 นโยบายและการส่งเสริมของรัฐบาล

ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2504 - 2509) มาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535 - 2539) รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในแผนพัฒนาฉบับหลัง ๆ จะมีการสอดแทรกการพัฒนาในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าไปด้วย แต่แนวทางปฏิบัติรัฐบาลยังให้น้ำหนักกับการพัฒนาเศรษฐกิจมาเปลี่ยนแปลง ดังนั้นในฐานะที่ธุรกิจการทอผ้าถุงสามารถหารายได้ให้แก่ประเทศปีละหลายหมื่นล้านบาท (ปี 2532 มีรายได้ 11,072.14 ล้านบาท และ ปี 2534 มีรายได้ 15,950 ล้านบาท) และเมื่อพิจารณาจากเป้าหมายการผลิตแล้ว ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 รัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายการผลิตถุงกุดเตาสำหรับปี พ.ศ.2539 ไว้สูงถึง 300,000 ตัน เกือบเป็นสองเท่าของปี พ.ศ.2535 (175,000 ตัน) (สิริ ทุทธวิภาส และ ลีลา เรืองแป้น. 2535 : 954 ; กลุ่มวิจัยสินค้าเกษตรที่ 2 . 2533 : 40) ภาพโดยรวมทั้งประเทศจึงสรุปได้ว่ารัฐบาลมีนโยบายให้การส่งเสริมการเลี้ยงกิ้งกูดเตา

เมื่อพิจารณาเฉพาะในส่วนของการเลี้ยงกิ้งกูดเตา ในพื้นที่ชุมชนตำบลเกาะเพชรที่ศึกษาคั้งนี้ สิ่งที่แสดงว่ารัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการเลี้ยงกิ้งกูดเตาหรือการทอผ้าถุง ที่สำคัญได้แก่ 1) การจัดทอแผนพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง 2) การจัดทอหน่วยเคลื่อนที่ออกชักชวนชาวนาให้เลี้ยงกิ้งกูดเตาปลูกข้าว 3) การสนับสนุนด้านเงินทุนในการทอผ้าถุง และ 4) การยกเว้นภาษีเงินได้แก่ผู้ทอผ้าถุง

2.1.1 การจัดทอแผนพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง

การจัดทอแผนพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง เกิดขึ้นหลังจากที่เอกชน (บริษัทสยามหัตถกรรมฟาร์ม) และชาวนารายแรก (นายสออด บัวมาตร) ได้ลงมือเลี้ยงกิ้งกูดเตาไปแล้วและปรากฏว่าการเลี้ยงกิ้งกูดเตาของชาวนาด้งกล่าว เพียงครั้งเดียวในช่วงเวลาเพียง 3 เดือนครึ่ง ก็สามารถให้ผลตอบแทนหลายเท่าของต้นทุนการผลิต และด้งว่าการทอผ้าขาวประมาณ 10 ปี ได้สร้างความแตกตั้นและตกตะลึงให้กับภาคธุรกิจ ธนาคาร และหน่วยงานของรัฐ

"มากัน เต็มบ่อเลย ชาวบ้านมาเหมือนเล่นราแข่งเลย (ชมการ
แสดงมหรสพที่ประชันกัน) กำนันผู้ใหญ่บ้านที่ไปประชุมประจำเดือน
นายอำเภอเอาใส่ให้มาแลกหมอค เต็มบ่อ ข้าง ๆ เต็มหมอค เพราะ
ไม่เคยมีใครเลี้ยงมาก่อน"
(ชวานา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ - ชวานารายแรก เศรษฐกิจสูง)

ด้วยความเชื่อมั่นว่าการทำนากุ้ง จะสามารถพลิกสภาพเศรษฐกิจของชาวนาที่ยากจนให้มี
เศรษฐกิจที่ดีขึ้นได้ ทางราชการจัดการนำของจังหวัดนครศรีธรรมราช กองทัพภาคที่ 4 และสภา
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังขึ้นในปี พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นปี
แรกของการทำนากุ้งในอำเภอทิวาทร สำคัญที่ปรากฏในแผนพัฒนาดังกล่าวคือการแบ่งพื้นที่ในเขต
ลุ่มน้ำปากพนังออกเป็นโซนนากุ้งและนาข้าวอย่างชัดเจน พื้นที่ใดเหมาะแก่การทำนาข้าวทางราชการก็
ยังคงมีนโยบายส่งเสริมให้ทำนาข้าวต่อไป ส่วนพื้นที่ใดเหมาะแก่การทำนากุ้งทางราชการก็มีนโยบาย
ส่งเสริมให้ทำนากุ้งแทน เจตนารมณ์ของทางราชการที่จัดทำแผนพัฒนาดังกล่าวขึ้นมาก็เพื่อหวังให้ชาวนา
อาจมองว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่หากพิจารณาให้ละเอียดแผนดังกล่าวยังมีปัญหาและข้อบกพร่องอยู่หลายประการ
คือประการแรก การกำหนดโซนนาข้าวและนากุ้ง ทางราชการกำหนดขึ้นตามหลักวิชาการภายใต้ความ
คิดที่มองชาวนาเหมือนวัตถุว่า สามารถเคลื่อนย้ายหรือจัดกระทำ(manipulate) ตามที่ทางราชการ
ต้องการได้ทุกอย่าง มองข้ามชาวนาในมิติของความเป็นมนุษย์ว่าชาวนามีชีวิตจิตใจ การที่ชาวนาจะ
ร่วมมือหรือทำตามนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่หลายประการ เช่น การมองเห็นเป้าหมายที่จะได้รับการ
กระทำ มั่นใจว่าถ้าทำแล้ว(เลี้ยงกุ้ง)มีกำไร (Barlett. 1980 : 139) ตลอดจนระดับการพัฒนา
(modernity) ที่อยู่ในตัวชาวนาแต่ละคน (ชยันต์ วรรณะภูติ. 2537 : 39) ฉะนั้นการกำหนดว่า
ให้พื้นที่ด้านหนึ่งทำนากุ้งและอีกด้านหนึ่งให้ทำนาข้าว จึงไม่ต่างจากการบังคับให้ชาวนาต้องเปลี่ยน
ไปตามที่ทางราชการกำหนด ประการที่สอง แผนพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังเป็นแผนที่ขาดงบประมาณสนับสนุน
ทำให้ไม่สามารถดำเนินการตามแผนได้ เช่น เรื่องการจัดหาระบบชลประทานน้ำเค็มเพื่อให้ชาวนา
ได้รับความสะดวกและช่วยลดต้นทุนการผลิตนั้น ปรากฏว่าจนกระทั่งถึงปัจจุบัน(2538)ก็ยังไม่สามารถ
สร้างได้ตามที่วางแผนไว้ ประการที่สาม ทางราชการไม่ได้ลงเฝ้าติดตามว่าในการชดเชยเลี้ยงกุ้งชาวนา

และนายทุนทั้งหลายได้ทำตามที่วางแผนไว้หรือไม่ บ่อยครั้งที่ชาวนาและนายทุนที่ต้องการหานากุ้งชดเชย เลี้ยงกุ้งกันเองตามอำเภอใจ โดยเฉพาะในส่วนของชาวนาใครมีที่ดินตรงไหนก็ขุดตรงนั้น นั่นมีความ เป็นระเบียบและทำอย่างขาดหลักวิชา เพราะแม้แต่การจะเว้นพื้นที่สำหรับรองรับของเสียจากบ่อ (น้ำเสียและขี้เลน) ก็ยังไม่มี จากการกระทำดังกล่าวจึงได้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ที่สำคัญ คือ เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวนาข้าวกับชาวนากุ้งอย่างรุนแรง เนื่องจากน้ำเค็มที่ชาวนากุ้งสูบเข้ามา เลี้ยงกุ้งไหลเข้าที่นาและสวนของชาวนาข้าว นอกจากนั้นยังมีปัญหาเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ดินน้ำที่เคยเขียวชะอุ่ม แอ่งน้ำจืดจำนวนมากที่ชาวนาเคยใช้สำหรับอาบและคั้นกินตลอดจนเป็นแหล่ง เพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด ริมถนนตลอดสายคูน้ำที่เคยเต็มไปด้วยบัวที่ชูดอกและใบสวยงาม การหานากุ้งได้ ทุกลายสิ้น คงเหลือให้เห็นแต่ดินน้ำที่ขุ่นตันตาย แอ่งน้ำและคูน้ำที่เคยไปด้วยดินขี้เลนที่ชาวนากุ้งดูดขึ้น มาจากกันบ่อกองทับถมทิ้งไว้ จากการกระทำของชาวนากุ้งที่ขาดการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและขาดการ ควบคุมติดตามของทางราชการดังกล่าวนี้ ในที่สุดแอ่งน้ำเหล่านั้นได้กลายเป็นแหล่งสะสมสารเคมีและ เพาะเชื้อโรคกุ้งทำลายชาวนากุ้งเอง ฉะนั้นแผนพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังที่ทางราชการได้จัดทำขึ้นโดยสรุป แล้วจึงนำส่งไปจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่รัฐบาลได้จัดทำขึ้นในระดับชาติ กล่าวคือ เป็นแผนที่มีแนวทางดูเหมือนว่าจะเกิดผลดีกับชาวนาล้วนๆ แต่ในชั้นการนำไปปฏิบัติมีปัญหา เพราะ เป็นแผนที่มุ่งเน้นแต่เพียงด้านเศรษฐกิจ จนลืมนึกถึงปัญหาด้านอื่น ๆ ที่จะตามมา และการที่แผน พัฒนาลุ่มน้ำปากพนังออกมาในลักษณะนี้ เป็นสิ่งที่ไม่น่าแปลกใจเลย เพราะจากการสัมภาษณ์ระดับลึกพ่อค้า นายทุนและข้าราชการ พบว่านายทุนที่เข้ามาหานากุ้งในอำเภอหัวไทร รุนแรง เบิกได้รับ หนี้จากทาง ราชการเข้ามาร่วมวางแผนซึ่งแท้จริงแล้วก็คือการเข้ามามีสิทธิในการพัฒนาให้กับทางราชการนั่นเอง

2.1.2 การจัดหน่วยเคลื่อนที่ออกชักชวนชาวนาให้เลี้ยงกุ้งแทนการปลูกข้าว

การจัดหน่วยเคลื่อนที่ออกชักชวนชาวนาให้ชาวนาเลิกทำนาแล้วหันมาเลี้ยงกุ้ง ทาง อำเภอได้ทำในหลายลักษณะ โดยทางตรงทางอำเภอได้ร่วมกับนายทุนออกประชาสัมพันธ์ให้ชาวนาทราบ กำหนดโรงเรือนและวัดแถบริมทะเลานพื้นที่ซึ่งสามารถส่งเสริมให้เลี้ยงกุ้งได้ เป็นจุดนัดพบ เชิญนายทุน ที่มีความรู้ในเรื่องการหานากุ้งมาอธิบายให้ชาวนาทราบถึงวิธีการเลี้ยง และผลตอบแทนที่จะได้จากการหานากุ้งว่ามีสูงกว่าการนาข้าวหลายเท่า

"นาทุ่งนี่ะ พวกได้หวั่นเข้ามาอบรม ครั้นอบรมเดือนเมษาแล้ว

เว้นมา 4 - 5 เดือนทามาจากทางใต้ (ทิศใต้) แล้วต่อมา "

(ชานา : เลี้ยงทุ่งกุลาคำ เศรษฐกิจปานกลาง)

"พอคือนั้น ธกส. เขาก็ออกชี้แจงเรื่องนี้ผมก็ออกไปกับเขา เริ่ม

ตั้งแต่ย่านหัวทศตลอดมาตามแนวชายทะเลปากกระวะ นิคม

รัตนาสถน เกาะเพชร"

(พ่อค้านายทุน : ธุรกิจเลี้ยงทุ่งกุลาคำ)

นอกจากนี้นายอำเภอยังได้ให้นำนและผู้นำหมู่บ้านไปประชุมประจำเดือนที่อำเภอ ในการเลี้ยงทุ่งกุลาคำของชาวนารายแรกเพื่อให้กลับไปเล่าให้ลูกบ้านฟัง งานนี้เป็นการสื่อสารเพื่อให้ชาวนาคัดสินใจทำนาทุ่ง ถือว่ากำนันและผู้นำหมู่บ้านเป็นสื่อบุคคลในท้องถิ่น (localite) ซึ่งตามแนวคิดของรเจอร์ส เชื่อว่าสื่อบุคคลดังกล่าวมีอิทธิพลในการจูงใจสูง (Rogers. 1983 : 208) และสำหรับในทางอ้อมซึ่งอาจจะนำใจความตั้งใจของทางอำเภอหรือเจ้าหน้าที่ราชการทั้งหลาย พบว่าข้าราชการจำนวนมากตั้งแต่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ครู ตำรวจ หมอ ได้ลงมือทำการเลี้ยงทุ่งซึ่งดูราวกับว่าข้าราชการเหล่านั้นจะทำให้ชาวนากุเป็นตัวอย่าง แต่จากการสัมภาษณ์ชาวนาพบว่า เป็นการกระทำเพื่อตัวเอง ที่หวังความร่ำรวยจนทำให้การปฏิบัติหน้าที่ได้ไม่เต็มที่ เช่น ชาวนาเบียดต่อกับทางอำเภอ บางครั้งไม่พบนายอำเภอ ไม่พบปลัดอำเภอ ในโรงพยาบาลบางวันคนป่วยต้องรอหมอเพราะหมอไปดูนาทุ่งส่วนที่โรงเรียนบางห้องเรียนนักเรียนต้องนั่งคอยครูเพราะครูอยู่อยู่กับนาทุ่ง

"นายอำเภอทำนาทุ่งด้วย ปลัดก็คนก็คน... ทำนาทุ่งทั้งหมด"

"ครูทำนาทุ่งทั้งนั้น ไม่รู้เวลาไหนจะสอนเด็ก ครูโรงเรียนเรา

30 กว่าคนทำนาทุ่งนับวันถูกเหมือนกันว่าก็คน รู้สึกว่าครูเขารุ่น

เกี้ยวที่นั่น"

(ชานา : ชานา เศรษฐกิจปานกลาง)

พฤติกรรมของข้าราชการเหล่านี้ได้ส่งผลทางด้านการเร่งเร้า หรือเป็น เรือโนเซาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการทำนาข้าวมาทำนาทุ่งอย่างมาก เพราะบุคคลเหล่านี้ล้วนเป็นผู้ทำการ

เปลี่ยนแปลง (change agent) ที่ชาวนาเชื่อถือทั้งสิ้น แต่ที่การคล้อยตามของชาวนาเกิดขึ้นค่อนข้างช้า เพราะข้อจำกัดในเรื่องขาดแคลนเงินทุน รวมทั้งระดับความคิด และการตัดสินใจของชาวนาช้ากว่าพวกข้าราชการ จึงพบว่าชาวนาที่คล้อยตามและลงมือทำนาทุ่งนาระยะแรกมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพ่อค้าขายของชา ชาวนา รวย ชาวนาที่อดีตเคยเป็นนายหน้ารถจักรยานนา ทั้งนี้เพราะชาวนาเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีการติดต่อกับสังคมภายนอกมาโดยตลอด (intermediary) ได้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคม ฉะนั้นการยอมรับต่อสิ่งใหม่จึงสามารถทำได้รวดเร็วกว่าชาวนาทั่วไป

2.1.3 การสนับสนุนด้านเงินทุนในการทำนาทุ่ง

เกี่ยวกับการช่วยเหลือด้านเงินทุนในการทำนาทุ่ง การสนับสนุนของรัฐบาลที่ชาวนาพูดถึงมีเพียงเงินกู้ที่ผ่านทาง ธกส. ซึ่งรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนเป็นเงินทุนในการผลิตของชาวนามาตั้งแต่ช่วงทำนาข้าว เมื่อชาวนาบางส่วนหันมาทำนาทุ่งความจำเป็นในเรื่องเงินทุนยิ่งมีมากขึ้นหลายเท่า เพราะในการเลี้ยงกุ้งกุลาคาชาวนาต้องใช้เทคโนโลยีทันสมัยเข้าช่วยเป็นส่วนใหญ่ ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงกุ้งกุลาคาที่สำคัญได้แก่ ค่าจ้างชุดบ่อ ค่าเครื่องจักรและอุปกรณ์บ่อ ค่าลูกกุ้งที่นำมาเลี้ยง ค่าอาหารและเวชภัณฑ์กุ้ง ค่าจ้างคนเฝ้าบ่อกุ้ง (คนเลี้ยงกุ้ง) ตลอดจนค่าจ้างลากอวนจับกุ้ง ชาวนาทุ่งทุกกลุ่มต่างให้ข้อมูลตรงกันว่า บ่อขนาด 3 ไร่ ใช้เงินทุนทั้งหมดประมาณ 500,000 บาท แต่ถ้ามีบ่อและอุปกรณ์การเลี้ยงอยู่แล้วใช้เงินประมาณบ่อละ 300,000 บาท เป็นค่าอาหาร ค่าเวชภัณฑ์ และค่าใช้จ่ายในการดูแลทั่วไป ความจำเป็นของชาวนาทุ่งในเรื่องเงินทุนจึงมีสูง ประกอบกับที่ผ่านมาชาวนามักเคยสะสมเงินจำนวนมากเช่นนี้มาก่อน ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นกับสังคมชาวนาทั่วไปในระยะก่อนเข้าสู่ช่วงทุนนิยมอุตสาหกรรมอันเป็นวิถีการผลิตใหม่ (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. 2535 : 67) ดังนั้นแม้ว่าชาวนาจะพยายามพึ่งพาญาติพี่น้องและใช้วิธีการรวมทุนกันก็ตาม การกู้เงินจากแหล่งอื่นมาสมทบจึงยังคงมีแทบทุกราย

"ลงทุนกันไม่รู้ก็แสนยืมเขามาทั้งนั้น ใครที่บอกว่าไม่ยืมธนาคารนั้น

ข้าพเจ้าเพ (จากบทสัมภาษณ์)"

(ชาวนา : ทำนาทุ่ง เศรษฐกิจสูง)

เจ้าหน้าที่ ธกส. ให้สัมภาษณ์ว่าปัจจุบัน (2538) ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรเป็นสมาชิก ธกส. จำนวน 211 ราย วัตถุประสงค์ในการกู้เงินส่วนใหญ่เพื่อนำไปเลี้ยงกุ้งกุลาดำ และลักษณะ การให้บริการเงินกู้ของ ธกส. ยังไม่ต่างไปจากที่เคยปฏิบัติมาในช่วงที่ชาวนาทานาข้าว กล่าวคือผู้ที่ จะมีสิทธิกู้เงินต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ส่วนที่ต่างออกไปจริง ๆ คือเรื่องการกำกับติดตาม เจ้าหน้าที่ ธกส. เล่าว่าถ้ากู้เงินเพื่อนำไปเลี้ยงกุ้งก็ต้องให้เงินกู้ จะจ่ายเงินเป็นงวดตามความก้าวหน้าของงานและ งานส่วนของวงเงินที่อนุมัติให้กู้จะไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงของสภาพการผลิตว่ามีความจำเป็นในการ ใช้เงินเพียงใด และเมื่อได้เงินไปแล้วเป็นหน้าที่ของชาวนากู้ไปบริหารเงินเองว่าจะใช้จ่ายในขนาดเท่าไร ทาง ธกส. ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยการจัดหาให้เหมือนตอนทานาข้าว เช่น ชาวนากู้เงินเพื่อนำไปซื้อปุ๋ยหรือรถไถนา ธกส. จะจัดซื้อให้แทนการให้เป็นตัวเงิน สำหรับในตอนที่ทานากุ้งนี้ทาง ธกส. ทำได้เพียงการให้เงินและกำกับการใช้เงินเท่านั้น

การปฏิบัติของ ธกส. ในฐานะเป็นธนาคารของรัฐที่มุ่งช่วยเหลือเกษตรกร ภาพโดยรวมแม้วิธีการผลิตของชาวนาเปลี่ยนแปลงไปแล้วแต่แนวทางของ ธกส. ยังไม่เปลี่ยนแปลง ชาวนารายที่มีหลักทรัพย์เท่านั้นที่มีโอกาสได้รับบริการ และ ธกส. ยังเกรงหนี้สูงอยู่มาก ดังเห็นได้จากกรณีในช่วงที่ชาวนากุ้งเลี้ยงกุ้งได้กำไรดี กุ้งไม่เกิดโรค ธกส. บ่อยเงินกู้ให้แก่ชาวนากุ้งเต็มที่ แต่พอการทานากุ้งเริ่มมีปัญหา กุ้งเกิดโรค ชาวนากุ้งประสบกับการขาดทุน การปล่อยเงินกู้ของ ธกส. เริ่มชะลอลงทันที เพราะเกรงว่าชาวนาไม่มีเงินใช้หนี้ ทั้ง ๆ ที่ชาวนามีหลักทรัพย์มาค้ำประกันไว้แล้วก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามแม้การให้บริการเงินกู้ของ ธกส. จะมีข้อบกพร่องที่สามารถหยิบยกมาเป็นประเด็นในการวิพากษ์วิจารณ์อยู่มากก็ตาม แต่แรงงของการให้สินเชื่อแก่ชาวนากุ้งเพื่อลงทุนเลี้ยงกุ้งนั้น กล่าวได้ว่าเป็นมาตรการทางการเงินของรัฐบาลอย่างหนึ่ง ที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการทานาข้าวไปสู่การทานากุ้งอย่างกว้างขวางทางหนึ่ง

2.1.4 การยกเว้นภาษีเงินได้แก่ผู้ทานากุ้ง

การยกเว้นภาษีเงินได้แก่ผู้ทานากุ้ง จากการสัมภาษณ์ชาวนาเป็นกลุ่มและสัมภาษณ์ระดับลึกเจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ ต่างให้ข้อมูลตรงกันว่าทานากุ้งซึ่งเป็นอาชีพที่หารายได้ให้แก่ชาวนา

กุงและประเทศปละหลายหมื่นล้านบาทนั้น ชาวนาkungยังม่มีการเสียภาษีเงินได้ ในประเด็นนี้ เจ้าหน้าที่ ประมวให้เหตุผลว่า เพราะการเลี้ยงkungเป็นอาชีพที่ทางราชการส่งเสริมให้เกษตรกรทำ มีอยู่ช่วงหนึ่ง ที่ชาวนาkungสงสัยว่าทางราชการจะเรียกเก็บภาษี ชาวนาkungเล่าว่าทางราชการให้ใบแจ้งว่าเลี้ยงkung ฤดูกาลงานกบ่อ เลี้ยงในพื้นที่เท่าไร เพื่อความสะดวกในการควบคุมดูแล แต่ชาวนาkungเกรงว่า ทางราชการต้องการข้อมูลเพื่อจะเรียกเก็บภาษีเงินได้จากการทำนาkung ชาวนาkungส่วนใหญจึงม่ได้ใบแจ้งต่อทางราชการแต่ประการใด มีเพียงชาวนาkungบางรายที่ใบแจ้ง แต่เวลาใบแจ้งก็แจ้งน้อยกว่าที่เป็นจริง รอดคิดว่าหากจะต้องถูกเรียกเก็บภาษีก็จะเสียให้น้อยที่สุด

"ผมจดแล้ว (จดทะเบียนผู้เลี้ยงkung) คอนนั้นถ้าม่จดม่ได้

เขาประกาศให้จด แต่มันถามว่ากบ่อ ผมจดเพียง 2 บ่อ

แต่จริง ๆ 7 บ่อ"

"ของผมจด 2 บ่อ เหมือนกัน เลี้ยง 10 กว่าบ่อ จดเพียง

2 บ่อ"

(ชาวนา : เลี้ยงkungฤดูกาล เศรษฐกิจสูง)

จนถึงปัจจุบันนี้ (2538) ชาวนาที่เลี้ยงkungฤดูกาลทุกกลุ่มให้สัมภาษณ์ว่ายังม่มีการเก็บภาษีเงินได้จากผู้เลี้ยงkungฤดูกาลแต่อย่างใด การที่ทางราชการยกเว้นม่เก็บภาษีแก่ผู้ทำนาkungนี้ถือว่าเป็น การสร้างแรงจูงใจอย่างหนึ่งให้ชาวนาชาวอยากรเลี้ยงkungฤดูกาล เพราะขณะที่ชาวนาทำนาและทำ การประมง ทั้ง ๆ ที่ชาวนามีรายได้น้อยแต่ยังต้องเสียภาษีให้แก่รัฐ ซึ่งหากพิจารณาแง่ความ เป็นธรรม การที่รัฐอ้างว่าการเก็บภาษีอากรประมง เพราะชาวประมงไปจับสัตว์น้ำอันเป็นทรัพยากร ธรรมชาติที่รัฐครอบครอง และการเก็บภาษีที่นาเพราะชาวนาทำนาค้นที่ดินซึ่งรัฐให้กรรมสิทธิ์ในการ ทำกิน (สุวิทย์ เทษวรัตน์. 2527 : 254 ; สุสิทธิ์ ชูชาติ. 2527 : 358 - 361) แต่มายกเว้น ในการพิจารณาทำนาkungน่าจะเป็นเหตุผลที่ยังฟังม่ขึ้น เพราะการทำนาkungก็ยังคงทำนาค้นนาเช่นเดียวกัน รัฐก็ น่าจะอ้างสิทธิ์ในการให้ที่ทำกินและเรียกเก็บภาษีแก่ชาวนาkungด้วย แต่รัฐกลับยกเว้นการเสียภาษีเงินได้ การปฏิบัติของรัฐเช่นนี้ เห็นชัดว่าเพราะรัฐต้องการส่งเสริมให้ชาวนาหันมาทำนาkungกันมาก ๆ จึงได้ ใช้มาตรการทางภาษีเข้าช่วย

2.2 การดำเนินธุรกิจและเคลื่อนย้ายเข้าลงทุนในชุมชนของพ่อค้านายทุนต่างกัน

ในการประกอบธุรกิจพ่อค้านายทุนพยายามที่จะมองหาแหล่งผลิต และตลาดซึ่งสามารถสร้างโอกาสทำกำไรให้กับตัวเองอยู่ตลอดเวลา ไม่ได้ทำในลักษณะเจาะเหมือนชาวนา กรณีชุมชนตำบลเกาะเพชร อำเภอหัวโพธิ์ ภาพการทำนาทุ่งที่ภาคเอกชนหลงใหลหันเข้าลงทุนนั้นเป็นเพราะบรรดาพ่อค้านายทุน ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับผลตอบแทนในการลงทุนแล้วว่ามีความได้อย่างแน่นอน สิ่งที่เป็นปัจจัยดึงดูดพ่อค้านายทุนต่างกัน เข้าลงทุนในชุมชนตำบลเกาะเพชร นอกจากในเรื่องผลตอบแทนหรือกำไรแล้ว ที่สำคัญยังมีอีกหลายประการ ได้แก่ 1) สภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการทำนาทุ่ง กล่าวคือโครงสร้างของพื้นดิน เป็นดินเหนียวเกือบจืดริมฝั่งทะเล เมื่อขุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำสามารถเก็บกักน้ำได้พร้อมทั้งลดค่าใช้จ่ายในการสูบน้ำเข้ามาเลี้ยงกุ้งเพราะอยู่ใกล้ทะเล นอกจากนี้ยังมีชายฝั่งทะเลที่ทอดเป็นแนวยาวไม่มีอ่าว เมื่อถึงหน้ามรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงประมาณ เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม คลื่นลมที่แรงช่วยพอกอากาศในน้ำทำให้น้ำสะอาดขึ้นโดยธรรมชาติ

"ข้ายังไม่กล้าปล่อยช่วงนี้ว่า ให้อุ่นขึ้นสักทีก่อนแล้วค่อยปล่อย

เพราะถ้าชักน้ำเข้ามาทุ่งตายหมดอีก"

"วันก่อนคนมาจากแม่กลอง (ภาคกลาง) มาบอกว่าถ้าเลี้ยงใน

ลักษณะนี้จะได้นาน แต่พอมาอีกทีในช่วงมรสุมธรรมชาติเกิด

การพอกตัวในอากาศที่คลื่นจัด ซึ่งเขานิยามถึงมาก่อนบอกว่า

ถ้าอย่างนี้คงเลี้ยงได้อีกนาน

(พ่อค้านายทุน : ธุรกิจเลี้ยงกุ้งกุลาดำ)

อย่างไรก็ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยนี้ ผู้จัดการฝ่ายเลี้ยงกุ้งกุลาดำของบริษัท ซีพี. ให้ความเห็นว่าแม้สภาพภูมิศาสตร์จะเอื้ออำนวยแต่คงจะอยู่ไม่นาน ถ้าชาวนาทุ่งยังคงปล่อยสิ่งสกปรกลงสู่ทะเล เพราะวันหนึ่งทะเลรองรับน้ำไหวจะเกิดการหมักหมมโดยเฉพาะในส่วนของสารเคมีที่ปล่อยสลายแล้ว ต่อไปจะเลี้ยงกุ้งไม่ได้อีก 2) ที่ดินมีราคาถูก เพราะในช่วงก่อนที่จะมีการทำนาทุ่งที่ดินทั่วไปซื้อขายกันเพียงในราคาประมาณไร่ละ 3,000 บาท สามารถลดต้นทุนการผลิตให้กับพ่อค้านายทุนต่างถิ่นที่เข้ามาลงทุนในชุมชนตำบลเกาะเพชรได้มาก 3) คนในชุมชนตำบลเกาะเพชรเองก็มีส่วนถึง

พ่อค้านายทุนต่างถิ่น เข้ามา ในส่วนของพ่อค้านายทุนในท้องถิ่นก็ถือว่าได้ร่วมมือกันหาธุรกิจให้กว้างขวาง ขึ้น หาหน้าที่เป็นคนกลางให้กับพ่อค้านายทุนต่างถิ่น สำหรับชาวนาเองก็มีส่วนอยู่มาก จากการสัมภาษณ์ ระดับลึกและสัมภาษณ์ เป็นกลุ่มชาวนาพบว่า ชาวนาในชุมชนเองเป็นผู้ชักชวนให้พ่อค้านายทุน เข้ามาเลี้ยง กุ้งกุลาดำคอยช่วยเหลือให้ความสะดวก ตลอดจนให้หลักประกันในเรื่องความปลอดภัยและปัญหาต่าง ๆ ให้กับพ่อค้านายทุนต่างถิ่น

"พวกบ้านเรานี่แหละ บอกว่าเข้ามาหาเลย (นากุ้ง)ผมรับรองเอง
นั่นนี่อะไร"

(ชาวนา : ท่านา เศรษฐกิจปานกลาง)

"ตอนนั้นผมยังไม่เป็นผู้ใหญ่บ้าน พงศ์นี่แหละก่อนเพื่อน (คนที่นั่งใกล้)

พงศ์ว่ามาเลยผมจัดการให้เอง (กวาดซื้อที่ดิน)"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจสูง)

4) การส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้แก่พ่อค้านายทุนต่างถิ่น ที่เข้ามาลงทุนในชุมชนของทางราชการ หากพิจารณาอย่างผิวเผินอาจคิดว่าทางราชการแทบไม่ได้ช่วยเหลืออะไร เพราะแม้แต่ พ่อค้านายทุนที่ เข้ามาลงทุนในชุมชนทุกกลุ่มต่างให้สัมภาษณ์ไปในทางเดียวกันว่า ทางราชการไม่ได้ช่วยเหลืออะไร เมื่อธุรกิจการทานากุ้งเติบโตหารายได้ให้กับจังหวัดและประเทศอย่างมหาศาล ก็ฉวยโอกาส อ้างว่าเกิดจากการส่งเสริมของทางราชการ ทั้ง ๆ ที่ปล่อยให้เอกชนและชาวนาดำเนินการกันเอง

"เรื่องของรัฐนี้น่าสงสัย ผมพูดกับเพื่อน เสมอว่ารัฐบาลเหมือน

พ่อแก่ผม แต่ก่อนบ้านอยู่ตรงนี้ พอถึงหน้าเดือนสิบก็ไปตัดสะตอ

ที่เขารามแก้ว ลานกั้ง (เก็บสะตอด้วยวิธีตัดลงมาทั้งกั้ง) หาบลง

มาเลย แล้วไม่เคยไปดูแลเดือนสิบหน้าก็ไปอีกลานกั้งแล้วหาบ

ลงมาอีก รัฐบาลก็เหมือนกันนั่นแหละได้แต่ลานกั้งหาบอย่างเดียว"

(พ่อค้านายทุน : ธุรกิจเลี้ยงกุ้งกุลาดำ)

แต่หากพิจารณาโดยละเอียด แม้ว่าการส่งเสริมของทางราชการจะไม่น่าปรากฏ เป็นรูปธรรม ให้เห็นมากนัก เนื่องจากมีข้อจำกัดด้าน เรื่องงบประมาณและกำลังคน แต่การที่พ่อค้านายทุนสามารถ

เข้ามาลงทุนในชุมชนโดยที่ทางราชการเปิดทางให้มาได้ เข้าไป ชัมงวดหรือแม้แต่เวลาเกิดปัญหาขัดแย้งกับชาวนาข้าวในระยะแรก ๆ การที่ทางราชการวางเฉยจนถูกโจมตีจากชาวนาข้าวว่าทางราชการล่าเอียงก็น่าจะนับได้ว่าเป็นการส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้แก่พ่อค้านายทุนอย่างหนึ่ง โดยมุ่งหวังที่จะให้ธุรกิจการหานากุ้งเติบโตขึ้นโดยเร็ว และชาวนาที่ยากจนจะได้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้นด้วย

หากพิจารณาในแง่ปัจจัยผลักดัน พบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวการหานากุ้งในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทยกำลังซบเซาถึงจุดที่มีปัญหา กุ้งเป็นโรค ผู้เลี้ยงเสี่ยงต่อการขาดทุน สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมมากจนองค์กรเอกชน (NGO.) ออกมาต่อต้านคัดค้านการหานากุ้ง เพราะก่อนที่การหานากุ้งจะแผ่ขยายลงมายังภาคใต้ การหานากุ้งในประเทศไทยได้เริ่มที่ภาคกลางก่อน แล้วขยายสู่ภาคตะวันออกต่อจากนั้นจึงลงมาทางภาคใต้(ขุนทอง ลอเสรีวานิช. 2534 : 141) ภาพที่ปรากฏจึงเหมือนกับที่ แอนส์ อูแธรชท์ ได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยตั้งและปัจจัยผลักดันเกี่ยวกับการขยายแหล่งผลิตของนักลงทุนจากต่างประเทศมาลงทุนในประเทศไทย อันเป็นภาพในระดับประเทศว่า ในขณะที่รัฐบาลไทยให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ เพื่อให้ทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศไทยนั้น จริง ๆ แล้วในส่วนของผู้ค้านายทุนเหล่านั้นก็มีปัญหาต่อการลงทุนในแหล่งเดิม เช่น ปัญหาค่าแรงงานมีอัตราสูง ปัญหาต้องรับภาระจัดสวัสดิการให้คนงาน ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ซึ่งผู้ลงทุนทำการผลิตต้องเสียค่าใช้จ่ายในการป้องกันและฟื้นฟูสภาพ บรรดาพ่อค้านายทุนต่างชาติจึงอยากมาลงทุนในประเทศไทย(แอนส์ อูแธรชท์. 2525 : 145 - 153)

พ่อค้านายทุนที่เข้ามาในอำเภอหัวไทร แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่เข้ามาลงทุนหานากุ้ง และกลุ่มที่เข้ามาเพื่อทำการค้า

2.2.1 การเข้ามาลงทุนหานากุ้งของนายทุนต่างถิ่น

บริษัทสยามทากิอินฟาร์ม เป็นบริษัทแรกที่เข้ามาลงทุนหานากุ้ง ตามด้วยบริษัทเจริญโภคภัณฑ์หรือ ซีพี. และนายทุนรายย่อยอื่น ๆ สำหรับในพื้นที่ชุมชนตำบลเกาะเพชรที่ทำการศึกษาค้นนี้ ชาวนาให้สัมภาษณ์ว่าการหานากุ้งในรูปบริษัทยังไม่มี แต่อย่างไรก็ตามชุมชนตำบลเกาะเพชร

ก็เป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งได้รับผลกระทบจากการเข้าปลงทุนของบริษัทเหล่านั้นด้วย เพราะบริษัทตั้งอยู่ในตำบลที่ติดต่อกัน(บริษัทห่านากุ้งที่ตำบลหน้าสตน) การที่ในพื้นที่ชุมชนตำบลเกาะเพชรนั้นมีนายทุนในรูปบริษัทเข้าปลงทุนเป็นเพราะ ประการแรก เกี่ยวกับโครงสร้างของพื้นที่ที่เป็นดินเหนียวที่ตำบลหน้าสตนมีโปงแกือกถึงริมฝั่งทะเล ทำให้ลคค่าใช้จ่ายในการสูบน้ำเข้ามาเลี้ยงกุ้งได้มากกว่า ส่วนที่ตำบลเกาะเพชรโครงสร้างดินเหนียวอยู่ห่างฝั่งทะเลออกมามากกว่า นายทุนจึงให้ความสนใจที่ตำบลหน้าสตนก่อน ประการที่สอง ตามข้อเท็จจริงนายทุนยังมีความต้องการที่ดินในพื้นที่ตำบลเกาะเพชรด้วย แต่เนื่องจากการเข้าบริหารงานของนายทุนที่ตำบลหน้าสตนก่อน ทำให้ชาวบ้านชุมชนตำบลเกาะเพชรเริ่มคิดในประเด็นการสูญเสียที่ดินให้แก่รายทุน บางรายต้องการไว้ห่านากุ้งเองบางรายต้องการเก็บราคา จนานที่สุดก็ยังไม่ได้ขายใคร

อย่างไรก็ตามนายทุนก็ยังสามารถซื้อไว้ได้บางส่วน แต่ยังไม่สามารถซื้อที่ดินแปลงใหญ่เข้าไปดำเนินการในรูปบริษัทได้ ที่ดินเหล่านั้นจึงกลายเป็นที่ว่างเปล่าปล่อยทิ้งไว้ เป็นที่ซึ่งน้ำเค็มซึ่งชวานากุ้งระบายออกมาจากบ่อนับ 1,000 ไร่

การเข้าของพ่อค้านายทุนกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เพื่อห่านากุ้ง เริ่มต้นด้วยการไปติดต่อขอซื้อที่ดินจากชวานาเพื่อห่านากุ้ง การติดต่อขอซื้อที่ดินเพื่อห่านากุ้งของนายทุนต่างกันได้เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการ โดยนายทุนได้ส่งตัวแทนเข้ามาติดต่อกับชวานาที่เป็นคนกว้างขวาง มีผู้คนในชุมชนรู้จักนับหน้าถือตาให้เป็นผู้ติดต่อขอซื้อให้ เช่น กำนัน ชวานาที่เคยเป็นนายหน้ารถจักรยานยนต์ เจ้าของร้านขายน้ำชา เป็นต้น กรณีบริษัทสยามทากิณพารม การเข้าติดต่อขอซื้อที่ดินจากชวานาบริษัทได้ติดต่อผ่านทางชวานาคีตเคยเป็นนายหน้ารถจักรยานยนต์ ซึ่งเป็นคนกว้างขวางในพื้นที่เป็นคนติดต่อขอซื้อที่ดินจากชวานา โดยที่นายหมอบอกว่าจะซื้อไปทำอะไร ภายหลังเวลาเพียง 13 วัน บริษัทสามารถซื้อได้ถึง 280 ไร่ อาณาเขตจากริมถนนสายสงขลา - นครศรีธรรมราชด้านตะวันออก ไปจนถึงริมคลองหัวไทรด้านตะวันตก ส่วนกรณีบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ซึ่งเข้ามาทีหลัง การติดต่อขอซื้อที่ดินของชวานา บริษัทได้ติดต่อผ่านทางเจ้าของร้านน้ำชาและกำนันในฐานะที่เป็นผู้รู้จักคนกว้างขวาง มีการมีและชวานามีความเกรงใจ แม้ว่าชวานาจะเริ่มรู้แล้วว่านายทุนซื้อไปห่านากุ้ง และชวานาบางราย

น้อยชายแต่บริษัทเจริญโภคภัณฑ์ก็ยักว้นซื้อได้ถึง 1,200 ไร่ การที่นายทุนสามารถกว้นซื้อที่ดินจากชาวนาได้จำนวนมากเช่นนี้ ปัจจัยที่สำคัญ คือ 1) การเข้าหาบุคคลที่เคยเป็นคนกลางระหว่างชาวนากับนายทุนต่างถิ่นมาก่อน (นายหน้าโรงจักรนา) ให้เป็นผู้ติดต่อให้ เพราะบุคคลดังกล่าวนี้มีประสบการณ์ในการติดต่อมาก่อน จึงทำให้การเจรจาซื้อที่ดินเป็นไปโดยง่าย 2) การใช้ผู้นำชุมชน (กำนัน) เป็นผู้ติดต่อแม้จะไม่เคยเป็นคนกลางในการติดต่อให้กับนายทุนต่างถิ่นมาก่อน แต่เป็นผู้รู้จักของคนทั้งตำบล ผู้คนให้ความเชื่อถือและเกรงใจ ทำให้สามารถติดต่อซื้อที่ดินได้มากเช่นเดียวกัน 3) การให้ราคาสูงในช่วงแรกการกว้นซื้อที่ดินของบริษัทสยามหัตถิณพาร์มั้น จากราคาซื้อขายปกติไร่ละ 3,000 บาท บริษัทซื้อในราคาไร่ละ 5,000 บาท เกือบเท่าตัวของราคาซื้อขายปกติ ช่วงหลังเมื่อบริษัท ซีพี. เข้ามาขายที่ดินยอมขายบริษัทให้ราคาสูงถึงไร่ละ 17,000 - 20,000 บาท จึงเป็นสิ่งจูงใจชาวนาให้ตัดสินใจขายที่ดินมา เช่นเดียวกัน

ขบวนการกว้นซื้อที่ดินชาวนา เพื่อขายให้แก่นายทุนห่านาทุ่งยังไม่มีหยุด เพราะบรรดาพวกที่เป็นนายหน้าซื้อที่ดินให้แก่นายทุนทั้งหลาย เริ่มเกิดความคิดที่จะหารายได้จากการเป็นคนกลางโดยการกว้นซื้อที่ดินไว้ขายให้แก่นายทุนรายใหม่ที่ยังเข้ามาอยู่เรื่อย ๆ ที่ผ่านมากพวกเขานั้นต่างยังไม่รู้เท่าทัน ถูกนายทุนหลอกล่่ามากกว่าที่จะได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสม เพราะชาวนาที่เป็นนายหน้ากว้นซื้อที่ดินให้แก่บริษัทสยามหัตถิณพาร์มให้สัญญาว่าหลังจากซื้อให้ครบตามจำนวนแล้ว ทางบริษัทเอาเงินใส่ซองให้ เป็นค่าตอบแทน 15,000 บาท ซึ่งตอนนั้นตัวเขาเองรู้สึกดีใจมากแล้ว ส่วนทางบริษัท ซีพี. ซึ่งเข้ามาทีหลัง จากการสัญญาเป็นกลุ่มชาวนาซึ่งอยู่ในชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าว พบว่าทางบริษัทให้ค่าตอบแทนน้อยเช่นเดียวกัน ดังนั้นกลุ่มนายหน้าเหล่านี้จึงได้กว้นซื้อที่ดินสำรองไว้สำหรับขายนายทุนที่เข้ามาใหม่ ปรากฏว่ายังสามารถขายที่ได้อีกประมาณ 400 ไร่ แต่ขณะที่กลุ่มนายหน้าที่ดินซึ่งเป็นชาวนานชุมชนกำลังจะเรียนรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเป็นนายหน้าซื้อขายที่ดินอยู่นั้น การห่านาทุ่งได้ประสบปัญหา คือในปี พ.ศ. 2534 ทุ่งเกิดโรค บรรดานายทุนต่างถิ่นจึงเริ่มชะลอการลงทุนลง ประกอบกับชาวนาเริ่มนำขายที่ดินโดยบางรายยังต้องการเก็บไว้เก็บราคา บางแห่งที่ดินอยู่ห่างจากถนนและชายฝั่งทะเล การสูบน้ำเข้าบ่เลี้ยงกุ้งต้องลงทุนสูงจึงไม่เป็นที่สนใจของนายทุน นอกจากการกว้นซื้อที่ดินของชาวนาเพื่อห่านาทุ่งแล้ว การเข้าบ่ห่านาทุ่งของนายทุนต่างถิ่นยังเข้าบาน

ลักษณะการเข้าที่กินด้วยรถยนต์เข้ามาเป็นเวลา 5 ปี การเข้ามาบนลักษณะนี้ในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีมาก เนื่องจากชาวนาอยู่ระหว่างการตัดสินใจว่าจะขายหรือเก็บไว้ เพราะได้เห็นตัวอย่างของชาวนาตำบลหน้าสวนที่อยู่ติดกันแล้วว่า เมื่อขายนาไปแล้วก็ไม่มีอะไรประกอบอาชีพอะไร และเงินที่ได้มาใช้จ่ายไปไม่นานก็หมด ถ้าจะลงมือทำนาถึงเสียเองทุนก็ไม่ค่อยมีเงินทุนหรือหากจะมีเงินทุนอยู่บ้างแต่ก็ยิ่งกล้า ๆ กลัว ๆ ดังนั้นชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรจึงตัดสินใจให้นายทุนเข้ามามากกว่าที่จะขาย

2.2.2 การเข้ามาลงทุนทำการค้าของพ่อค้านายทุนต่างกัน

สำหรับพ่อค้านายทุนต่างกันกลุ่มที่เข้ามาเพื่อทำการค้า ลักษณะการเข้ามาบนชุมชนตำบลเกาะเพชร พ่อค้านายทุนกลุ่มนี้ไม่ได้เข้ามาโดยตรงแต่จะส่งตัวแทนเข้ามาติดต่อกับชาวนาที่เลี้ยงกุ้งเพื่อขายอาหารกุ้ง เวชภัณฑ์กุ้ง อุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งและการรับซื้อกุ้ง ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างพ่อค้านายทุนกับชาวนาในชุมชนจึงผ่านเครือข่าย(network) ที่ซับซ้อน นายทุนกลุ่มนี้ได้เข้ามาดำเนินการธุรกิจในเวลาใกล้เคียงกันกับนายทุนกลุ่มแรก ชาวนาที่เลี้ยงกุ้งในช่วงแรก ๆ เล่าว่าในตอนแรกแม้ว่าการเลี้ยงกุ้งกุลาค่าหาทั้งแบบง่าย ๆ แต่ในด้านอาหารกุ้งและอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งแทบทุกอย่าง ผู้เลี้ยงต้องเดินทางไปซื้อที่จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดกาฬสินธุ์ เช่น สงขลา พัทลุงกว่าจะได้มาเป็นไปด้วยความลำบาก

"อาหารกุ้งแถวนี้ไม่มี ต้องเหมารถไปซื้อที่นครนั้น"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาค่า เศรษฐกิจสูง)

แต่ในเวลาต่อมาเมื่อมีการเลี้ยงกุ้งกันมากขึ้น การซื้ออาหารและอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งทุกอย่างชาวนาก็ก็น่าไม่ต้องเดินทางไปซื้อที่อื่นอีกแล้ว เพราะมีตัวแทนของพ่อค้านายทุนเข้ามาเสนอขายในชุมชนชาวนากุ้งรายหนึ่งเล่าว่า เพียงแค่โทรศัพท์บอกไปว่าต้องการอะไร ทางร้านจะจัดส่งมาให้ทันที แสดงให้เห็นว่าระบบทุนนิยมการค้าได้แผ่ขยายเข้ามาบนชุมชนตำบลเกาะเพชรอย่างรวดเร็ว

การขายอาหารกุ้ง บริษัทใหญ่ที่ครองตลาดอาหารกุ้งชุมชนตำบลเกาะเพชร คือ บริษัทเจริญโภคภัณฑ์ เครือข่ายของบริษัทในการทำการค้ากับชาวนากุ้งนั้นทางบริษัทมีตัวแทนรายใหญ่(wholesale)

ในอำเภอหัวไทรรับอาหารกุ้งไปจำหน่าย 1 ราย ต่อจากนั้นจะมีตัวแทนจำหน่ายรายย่อย (retail) รับอาหารกุ้งจากตัวแทนบริษัทไปขายยังในชุมชนให้กับชาวนากุ้งอีกต่อหนึ่ง ปรากฏว่าในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีตัวแทนจำหน่ายรายย่อยประมาณ 6-7 ราย เพราะฉะนั้นว่าที่ชาวนากุ้งจะได้รับอาหารกุ้งไปเลี้ยงได้ อย่างน้อยต้องผ่านคนกลางถึง 2 คน มีเพียงชาวนากุ้งบางรายเท่านั้นที่ฐานะเศรษฐกิจสูง เวลาซื้ออาหารกุ้งขายไม่ต้องผ่านคนกลางถึง 2 คน ใช้การซื้อด้วยเงินสดจากตัวแทนจำหน่ายรายใหญ่ ในอำเภอโคยตรง

ในส่วนของการขายเวชภัณฑ์และอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งก็เป็นไปในลักษณะคล้าย ๆ กัน คือทางบริษัทจะส่งตัวแทนติดต่อกับกลุ่มพ่อค้าในชุมชน และผู้ที่มีฐานะเศรษฐกิจสูงให้ เป็นตัวแทนจำหน่าย โดยนำสินค้ามาวางเมื่อขายได้ก็จะแบ่งกำไรให้ ในการทำการขายเวชภัณฑ์ยังปรากฏอีกลักษณะหนึ่งคือผู้ขายจัดเป็นคลินิกกุ้ง เวลาชาวนากุ้งมีปัญหาเกี่ยวกับกุ้งก็จะนำตัวอย่างนั้นและกุ้งมาตรวจที่คลินิกซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญเรื่องกุ้งประจำอยู่ ทำหน้าที่ตรวจสอบสภาพน้ำและวินิจฉัยอาการของกุ้ง จากนั้นก็แนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับโรคกุ้งและจัดยาให้ โดยไม่คิดค่าบริการในการตรวจแต่จะคิดเพียงค่ายา ปรากฏว่าชาวนากุ้งนิยมมาใช้บริการมาก คลินิกเหล่านี้ส่วนใหญ่อตั้งอยู่ในตัวอำเภอหัวไทร คาบเนินธุรกิจโดยลูกหลานของชาวนาที่ไปเรียนหนังสือแล้วกลับมา รายที่ได้รับความนิยมจากชาวนากุ้งมากทราบว่าเคยทำงานกับบริษัท ซีพี. ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงและการรักษาโรคกุ้งมาก่อน ต่อมาจึงได้ออกมาเปิดคลินิกกุ้งเป็นของตนเอง สำหรับเวชภัณฑ์ที่นำมาจำหน่ายส่วนใหญ่ทางบริษัทจัดส่งมาให้ เป็นตัวแทนจำหน่ายหรือขายเงินเชื่อมากกว่าที่จะซื้อขายกันด้วยเงินสด เจ้าของคลินิกกุ้งให้สัมภาษณ์ว่าจากการที่ได้มีโอกาสตรวจสอบสภาพน้ำและโรคกุ้งที่ชาวนากุ้งนำมาตรวจ และการที่ได้พูดคุยกับบรรดาตัวแทนจำหน่ายเวชภัณฑ์ของบริษัทต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้และนำวิธีการใหม่ ๆ มาใช้รักษาโรคกุ้งอยู่เสมอ

การรับซื้อกุ้งกุลาค่า ผู้เลี้ยงกุ้งกุลาค่ารายแรกเท่านั้นที่ต้องนำกุ้งไปขายเองด้วยความลำบาก ต่อมาเมื่อมีการเลี้ยงกุ้งเพิ่มขึ้น และพ่อค้าคนกลางทราบว่ามีการเลี้ยงกุ้งที่ตำบลเกาะเพชรกันมาก พ่อค้านายทุนจากมหาชัย สงขลา นครศรีธรรมราช ตลอดจนบริษัท ซีพี. เองก็ได้เข้าไปรับซื้อกุ้งกุลาค่าทั้งในชุมชนและแย่งกันซื้อ ในเวลาต่อมาการรับซื้อกุ้งกุลาค่าได้เปลี่ยนแปลงไปอีกครั้ง เมื่อ

นายทุนจากมหาวิทยาลัยสามารถครองตลาดกุ้งกุลาค่าชุมชนตำบลเกาะเพชรส่วนใหญ่ไว้ได้ ซึ่งชาวนากุ้งบอกว่าเป็นเพราะนายทุนมหาวิทยาลัยจ่ายเงินสด หมายถึงซื้อด้วยเงินสดและไม่เคยผิดสัญญา ดังนั้นในเวลาต่อมา นายทุนจากมหาวิทยาลัยจึงไม่ต้องลงมาซื้อเอง แต่มีชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรทำหน้าที่เป็นผู้รับซื้อกุ้งกุลาค่า แล้วนำไปขายให้แก่นายทุนที่มหาวิทยาลัย ชาวนาที่ทำหน้าที่ดังกล่าวหากมองอย่างผิวเผินดูเหมือนกับเป็นนายทุนหาซื้อกุ้งกุลาค่าจากชาวนากุ้ง แต่ในความเป็นจริงแล้ว เป็นเพียงผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางรับซื้อกุ้งส่งให้นายทุนที่มหาวิทยาลัย ไม่เช่นนั้นนายทุนที่แท้จริงเพราะเงินที่นำมาลงทุนในการซื้อกุ้งกุลาค่าแต่ละคราว นายทุนจากมหาวิทยาลัยเป็นผู้ส่งมาให้ทั้งหมด

นายทุนต่างถิ่นที่เข้ามาดำเนินธุรกิจ ในช่วงที่ชาวนากำลังเปลี่ยนอาชีพมาทำนากุ้งอีกกรณีหนึ่งคือ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด จากการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้จัดการธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาอำเภอหัวไทร พบว่า ธนาคารกรุงเทพ จำกัด ได้เข้ามาดำเนินธุรกิจอยู่ก่อนที่จะมีการทำนากุ้งในอำเภอหัวไทรประมาณ 2 - 3 ปี เมื่อชาวนาลงมือทำนากุ้งกันมาก ธนาคารกรุงเทพ จำกัด ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนเงินทุนในการทำนากุ้งแก่ชาวนากุ้ง รวมทั้งรับฝากเงินและส่งผ่านเงินไปยังปลายทาง เป็นอีกหนึ่งที่ช่วยทำให้การทำนากุ้งขยายออกไปอย่างกว้างด้วย ซึ่งพบว่าแม้แต่บริษัท ซีพี. และบริษัท เค.ฟาร์ม ซึ่งเป็นบริษัทใหญ่ในอำเภอหัวไทรก็ยังใช้บริการสินเชื่อจากธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาอำเภอหัวไทรเช่นเดียวกัน

การเข้ามาของนายทุนต่างถิ่นนี้ว่าในลักษณะใด ทั้งการลงทุนทำนากุ้ง ค้าขาย หรือให้สินเชื่อ กล่าวได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมให้การทำนากุ้งเติบโตขึ้น เป็นเงื่อนไขและตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากการทำนาข้าวมาทำนากุ้ง ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาที่มีมาแต่เดิมต้องเปลี่ยนแปลงไป

2.3 การตอบสนองของพ่อค่านายทุนในท้องถิ่นต่อการเปลี่ยนวิถีการผลิตใหม่

การตอบสนองของพ่อค่านายทุนในท้องถิ่นเกิดขึ้นหลายลักษณะ ได้แก่ การเลี้ยงกุ้งกุลาค่า การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาค่า การรับซื้อกุ้งกุลาค่า การขายอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งกุลาค่า

พ่อค้านายทุนท้องถิ่นส่วนใหญ่ทำการเลี้ยงกุ้ง เพราะเป็นกลุ่มที่มีเงินทุนสำรองอยู่บ้างแล้ว เพียงแต่หาแหล่งเงินทุนในระบบและนอกระบบเข้ามาสนับสนุนก็สามารถทำการเลี้ยงกุ้งได้ โดยที่ปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เช่น ที่ดิน แรงงาน เทคโนโลยี พ่อค้านายทุนท้องถิ่น สามารถจัดหามาได้โดยง่ายมาก ที่สำคัญคือในการทานากุ้ง กลุ่มพ่อค้านายทุนท้องถิ่นเหล่านี้มักได้รับการเชื่อถือจากพ่อค้านายทุนต่างถิ่นที่เข้ามาดำเนินการธุรกิจที่เกี่ยวข้องด้วย พ่อค้านายทุนท้องถิ่นเหล่านี้จึงมักจะได้รับเป็นตัวแทนจำหน่ายอาหารกุ้ง และเวชภัณฑ์กุ้งไปพร้อมกันด้วย สำหรับการขายวัสดุอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง เช่น พ่อค้า ฝูวซี, พัดคีน้า ยอย (ข้อต่อ) พุน บูนขาว พ่อค้านายทุนท้องถิ่นเหล่านี้บางรายก็เป็นผู้นำสินค้าเข้ามาขายด้วย แต่ในส่วนของการขายเวชภัณฑ์กุ้งนั้น แม้พ่อค้านายทุนเหล่านี้จะได้รับเป็นตัวแทนให้ขายด้วยแต่ไม่ค่อยได้รับความนิยมจากชาวนากุ้ง ชาวนากุ้งนิยมซื้อจากคลินิกกุ้งมากกว่า เพราะเวลาไปซื้อจะได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งและการรักษาโรคกุ้งที่นำเชื่อถือเกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งด้วย

การเปลี่ยนแปลงการผลิตจากนาข้าวมาเป็นนากุ้ง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของชาวนาในชุมชนตำบลเกาะเพชรนั้น ชนชั้นที่มีการตอบสนองได้เร็วที่สุด คือ พ่อค้าขายของชำ เจ้าแกแผลลา อดีตนายหน้ารถจักรยาน และเจ้าของโรงสีข้าว การที่ปรากฏการณ์เกิดขึ้นในลักษณะนี้เป็นเพราะ 1) คนกลุ่มนี้มีฐานะเศรษฐกิจสูงเมื่อเปรียบเทียบกับชาวนาในชุมชน พร้อมทั้งจะลงมือเลี้ยงกุ้งกุลาคาและร่วมมือทำธุรกิจร่วมกับพ่อค้านายทุนต่างถิ่น ขณะเดียวกันการมีฐานะเศรษฐกิจสูงเป็นสิ่งที่สร้างความเชื่อถือให้แก่พ่อค้านายทุนต่างถิ่น นำไปสู่การให้สิทธิพิเศษ สินเชื่อหรือเครดิต ทำให้ธุรกิจของนายทุนท้องถิ่นคล่องตัวขึ้น ulyนโยบายก็คือเป็นการเพิ่มศักยภาพหรือพลังในการผลิตให้แก่นายทุนท้องถิ่นมากขึ้น 2) พ่อค้านายทุนท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้นล้วนเคยมีความสัมพันธ์ในการดำเนินการธุรกิจกับพ่อค้านายทุนต่างถิ่นมาก่อน จึงเป็นการง่ายที่จะขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ออกไปอีก แม้จะนำใช้ความสัมพันธ์กับพ่อค้านายทุนคนเดิมก็ตาม 3) พ่อค้านายทุนท้องถิ่นมีระดับการศึกษาและการพัฒนาในตัวสูงกว่าชาวนาทั่วไป ทำให้พ่อค้านายทุนท้องถิ่นมีศักยภาพในการติดต่อมีการตัดสินใจได้รวดเร็วและถูกต้องมากขึ้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเจ้าของโรงสีข้าวจะเป็นนายทุนที่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตไปทานากุ้งน้อยกว่าพ่อค้านายทุนกลุ่มอื่น ๆ และบางรายกลับมีความคิดไปในทางคัดค้านการเปลี่ยนแปลงมาสู่การทานากุ้ง ทั้งนี้ เพราะพ่อค้าโรงสีข้าวอาจคิดว่าตัวเองมีความมั่นคงในอาชีพเดิมอยู่แล้ว เมื่อมาทานากุ้งแม้จะได้กำไรหรือผลตอบแทนสูงแต่ก็มีความเสี่ยงสูงด้วย

"เลี้ยงกุ้งเป็นอาชีพที่มั่นคงแน่นอน ผู้อื่นนี่ (โรงสีข้าว) ฆ่าได้
ได้น้อยก็จริงแต่ได้ทุกวัน"

"ปีที่ทานากุ้งผมยังหาโรงสีต่อให้อีก 1 ปี ชาวชาวบ้านแห่มาจาก
ที่อื่น ไปเก็บข้าวจ้างแล้วเอามาสี ตอนนี้โรงสียังอยู่ครบ
บางคนว่าเอาไว้ดูต่างหน้า"
(พ่อค่านายทุน : โรงสีข้าว)

การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ พ่อค่านายทุนท้องถิ่นเลี้ยงจำนวนหลายบ่อ ส่วนใหญ่เกินกว่า 10 บ่อ
เรียกกันในกลุ่มชาวนากุ้งทั่วไปว่ายักษ์ใหญ่ โดยจ้างแรงงานต่างถิ่นเข้ามาช่วยในการเลี้ยงกุ้ง สำหรับ
ค่านายทุน พบว่ามีการรวมตัวกันในกลุ่มญาติพี่น้อง ลักษณะการเลี้ยงแม้จะไม่ได้ตั้งเป็นบริษัทแต่จาก
การสัมภาษณ์พ่อค่านายทุนท้องถิ่นพบว่าการแบ่งงานกันทำค่อนข้างชัดเจน เช่น ฝ่ายเลี้ยง ฝ่ายดูแล
เครื่องยนต์ ไฟฟ้า และฝ่ายซื้ออาหาร ที่เป็นเช่นนี้อาจเกิดจากสาเหตุที่สำคัญสองประการ คือประการ
แรก การเลี้ยงขนาดใหญ่ เช่นนี้มีการลงทุนจำนวนมาก จึงมีความจำเป็นต้องดูแลอย่างใกล้ชิดและแบ่ง
งานกันอย่างชัดเจน ประการที่สอง พื้นฐานการศึกษาของพ่อค่านายทุนส่วนใหญ่อยู่ในระดับที่สูงกว่า
ชาวบ้าน และในการทำงานธุรกิจที่ผ่านมาก็มีหลายอย่างเป็นระบบมากกว่าที่จะทำแบบรวม ๆ โดยไม่มี
ขั้นตอนที่ชัดเจน เมื่อหันมาทำนากุ้งจึงยังคงใช้แบบแผนการทำงานที่เคยทำมาก่อน

การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำ เป็นการตอบสนองอีกลักษณะหนึ่งของพ่อค่านายทุนท้องถิ่น ที่เกิดขึ้น
เพื่อรองรับผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำโดยผู้เลี้ยงไม่ต้องการเดินทางไปซื้อที่ไกล ๆ เช่น กูเก็ดหรือชลบุรี การเพาะ
เลี้ยงลูกกุ้งของพ่อค่านายทุนท้องถิ่น ดูเหมือนว่าจะไม่แข่งขันกับการเพาะเลี้ยงของพ่อค่านายทุนต่างถิ่น
แต่ปรากฏว่าผลผลิตยังไม่เพียงพอความต้องการของผู้เลี้ยงทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ เพราะแม้แต่
บริษัท ซีพี. ในบางครั้งก็ต้องซื้อลูกกุ้งจากฟาร์มเพาะเลี้ยงในชุมชนด้วย ในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีผู้
เพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำเลี้ยงจำนวน 3 ราย ระยะแรกพ่อค่านายทุนทำการเพาะพันธุ์เอง แต่ต่อมา
ปรากฏว่าความนิยมของชาวนากุ้งผู้พันธุ์ที่เพาะเลี้ยงจากกูเก็ด และชลบุรีไม่ได้ พ่อค่านายทุนท้องถิ่นที่
เพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำ จึงเปลี่ยนมาเป็นผู้รับซื้อจากแหล่งเพาะเลี้ยงดังกล่าวมาขายหรืออนุบาลไว้รอ
ขายชาวนากุ้งแทน

การรับซื้อกุ้งกุลาดำ หลังจากที่นายทุนมหาชัยครองตลาดกุ้งกุลาดำในชุมชนตำบลเกาะเพชร ไปได้ทั้งหมดแล้ว ปรากฏว่าพ่อค้านายทุนที่เคยหาแพมารับซื้อกุ้งและปลาจากชาวประมงมาก่อน และ ชวนาทั่วใบให้ความสนใจเข้ามา เป็นผู้รับช่วงซื้อกุ้งกุลาดำส่งไปขายต่อให้แก่นายทุนที่มหาชัยเป็นจำนวน มาก ลักษณะการรับซื้อกุ้งกุลาดำผู้รับซื้อหรือที่เรียกว่า "แพ" เหล่านี้ ได้ติดต่อกับนายทุนทางมหาชัย เพื่อซื้อกุ้งกุลาดำไปขายให้ โดยขอรับเงินจากนายทุนมหาชัยมาซื้อกุ้งกุลาดำจากชาวนากุ้ง เมื่อนำกุ้ง ไปขายนายทุนก็จะหักเงินในส่วนที่ลงทุนให้ก่อนคืน และเมื่อจะซื้อกุ้งกุลาดำใหม่อีกก็โทรศัพท์ไปบอกทาง มหาชัย ว่า ก็จะส่งเงินมาให้ เป็นคราว ๆ ไป การออกเงินทุนให้ก่อนนี้ จากการสัมภาษณ์แพรับซื้อกุ้ง กุลาดำพบว่ามีการเรียกเอาหลักทรัพย์สินค้ำประกันทุกอย่างใด เป็นความสัมพันธ์ที่วางบนพื้นฐานการ เชื่อใจกันและกัน เคยปรากฏว่ามีแพรายใดปิดหัวเงินที่ได้รับมาจากนายทุนมหาชัย ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่า เป็นเพราะความซื่อสัตย์อันเป็นพื้นฐานลักษณะนิสัยของคนชนบททั่วไปที่มีค่อนข้างสูง ตลอดจนอาจคิดว่าการที่นายทุนออกเงินทุนให้ก่อนช่วยให้ตัวเองประกอบอาชีพอยู่ได้ เป็นผู้ไม่เดือดร้อนกับตน แต่อีกทางหนึ่ง เป็นเพราะนายทุนมหาชัยได้ใช้เวลาเป็นเครื่องควบคุม คือจะเรียกคืนภายใน 1 - 2 วัน ทุกครั้งที่ นาทุ้งไปขาย การรับซื้อกุ้งกุลาดำสำหรับพ่อค้านายทุนท้องถิ่นเป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทาง การผลิตในลักษณะการค้าเป็นงานเพียงเล็กน้อย เพราะพ่อค้านายทุนท้องถิ่นมีพื้นฐานและความพร้อม ในการติดต่อกับนายทุนต่างถิ่นอยู่ก่อนแล้ว แต่ในส่วน of ชาวนาที่ปรากฏว่าได้ขยับขึ้นมาเป็นคนกลาง หมาแพรับซื้อกุ้งกุลาดำด้วยนี้ ต้องเปลี่ยนแปลงไปมีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับคนกลุ่มใหม่มากมายได้ บรรทัดฐานที่แม่เคยเรียนรู้และปฏิบัติมาก่อน จึงมีเพียงบางรายที่สามารถเลื่อนขั้นทางสังคมเป็นพ่อค้า คนกลางมีฐานะเศรษฐกิจสูงขึ้นได้สำเร็จ

สรุป การตอบสนองต่อวิถีการผลิตใหม่ของพ่อค้านายทุนท้องถิ่นได้เกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ กัน ได้แก่ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำ การรับซื้อกุ้งกุลาดำ การขายอาหารกุ้ง เวชภัณฑ์กุ้งและอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง โดยได้เริ่มขึ้นก่อนชาวนาทั่วไป หรือแม้แต่ชาวนารวย ทั้งนี้ เพราะคนกลุ่มนี้มีการติดต่อกับบรรดาพ่อค้านายทุนในเมืองมาก่อน และเป็นคนกลางระหว่างชาวนากับ พ่อค้ามาโดยตลอด เช่น เป็นนายหน้ารถขนนา หรือนายหน้ารถขนคอนหาไร่นาสวนผสม คนนากุ้งและ ปลาไปขายยังตลาดในเมือง นอกจากนั้นยังพอที่จะกล่าวได้ว่าพ่อค้านายทุนท้องถิ่นเหล่านี้มีการศึกษาสูง

มีความทันสมัย(modernity) ในระดับที่ใกล้ เคียงกับพ่อค้านายทุนท้องถิ่นจึงสามารถร่วมมือกันได้โดย ง่ายกว่าใน เรื่องใด ปรากฏการณ์ เกี่ยวกับการตอบสนองของพ่อค้านายทุนท้องถิ่นด้วยการทานากุ้ง รับซื้อกุ้งกุลาค่าส่งไปขายให้แก่ภายนอกห้วย เป็นคนกลางขายวัสดุอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง ขาอาหาร และเวชภัณฑ์ มีความหมายยิ่งไปกว่าการสนับสนุนหรือเปิดทางให้พ่อค้านายทุนท้องถิ่นเข้ามาหาการ เลี้ยงกุ้งและค้า เป็นธุรกิจงานชุมชน แต่ยังเป็น การร่วมมือกับพ่อค้านายทุนท้องถิ่นถูกขับทรัพยากรหาลาย สภาพแวดล้อม ตลอดจนเอาเปรียบชาวนาภษาได้รูปแบบความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะต่าง ๆ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการตอบสนองต่อวิถีการผลิตใหม่(การทานากุ้ง)ของพ่อค้านายทุนท้องถิ่น เป็นปัจจัย สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตในเวลาต่อมาด้วย

2.4 การแตกตัวและตอบสนองของชาวนาต่อวิถีการผลิตใหม่

หลังจากที่การทานากุ้งได้เกิดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชร ทหารายได้ให้แก่ผู้ทานากุ้ง เป็นเงินจำนวนนับแสนหรือล้าน ข้าวสาลีของชาวนาด้วยกันได้ออกไปทั่ว การออกประชาสัมพันธ์ของ ทางราชการก็ได้ผ่านไปแล้ว แต่ชาวนาก็ไม่ได้ตอบสนองด้วยการทานากุ้งตามคำชักชวนและแรงกระตุ้น ไปเสียทุกราย ประการแรก เพราะชาวนามีเงินทุนเพียงพอ เนื่องจากการทานากุ้งต้องใช้เงินทุน จำนวนหลายแสนบาท แต่ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรส่วนใหญ่ขาดแคลนเงินทุนและที่ผ่านมาชาวนาชุมชน ตำบลเกาะเพชรไม่เคยมีการสะสมทุนจำนวนมากมาก่อน เช่นเดียวกับชาวนาทั่วไปของไทย ประการที่สอง อาจเป็นเพราะชาวนาต้องการรอคนอื่นทำก่อนว่าได้ผลเพียงใด อย่างไรก็ตามแม้ปรากฏว่าชาวนา รายแรกทำได้ผลแล้วแต่ชาวนาอื่น ๆ ก็ยังกลัว ๆ กลัว ๆ เพราะไม่เคยทำงานที่ลงทุนมากและเสี่ยง อย่างนี้มาก่อน ประการที่สาม คือมีกลุ่มที่นำขอมรับการเข้ามาของนากุ้ง ชาวนากลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนชรา และชาวนาที่เคยทำไร่นาสวนผสมประสบผลสำเร็จสูงมาก่อน ยังผึ่งใจและคิดถึงอดีตทำให้ไม่ค่อยค่อย การทานากุ้งมาโดยตลอด โดยถือว่าเป็นต้นเหตุทำให้ข้าวและไร่นาสวนผสมของตนต้องล้มสลายไป กลุ่มผู้ชรานั้นหากยังมีการทานาข้าวก็ยังคงจะทำงานได้ต่อไป แต่พอทานากุ้งพวกเขาต้องหยุดอาชีพ ของตัวเองลงเพราะนอกจากการมีจิตใจที่ผูกพันอยู่กับการทานามาตลอดช่วงชีวิตจนไม่อาจรับอาชีพใหม่ ได้แล้ว กลุ่มผู้ชราก็ไม่เหมาะที่จะทำงานในระบบใหม่ของการทานากุ้งที่ต้องทำงานแข่งกับเวลาและ หาอย่าง เป็นระบบมีการปฏิบัติที่เคร่งครัดนั้นมีการฝึกหัดเหมือนคอนทานาหาสวน สำหรับชาวนาที่ทำไร่

นาสวนผสมมาก่อน แม้จะตอบสนองต่อการทำนาทุ่งไปในทางที่ลึกลับแต่ในที่สุดก็ถูกกระแสการทำนาทุ่งผลักดันเข้าปสู่อาชีพการทำนาทุ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บางรายทำนาทุ่งบางรายเป็นนายหน้ารับซื้อทุ่งเป็นที่น่าสนใจกว่ากลุ่มที่รออยู่เพื่องานก่อนหน้านี้คือกลุ่มชาวนารวย แม้ว่าจะจะเป็นกลุ่มที่พอจะมีการสะสมเงินทุนอยู่บ้างแต่ก็ไม่กล้าเสี่ยง ในระยะแรกสิ่งทีชาวนารวยชุมชนตำบลเกาะเพชรตัดสินใจทำก็คือยอมให้นายทุนต่างถิ่นเช่าที่ดินเลี้ยงกุ้ง ทำสัญญาเป็นเวลาคราวละ 5 ปี เมื่อครบกำหนดแล้วชาวนารวยจึงได้ลงมือทำการเลี้ยงกุ้งเอง เหตุผลที่สำคัญนอกจากเหตุผลสัญญาเช่าน่าจะเป็นเพราะมีบ่ออยู่แล้วไม่ต้องลงทุนเพิ่มมาก ประหยัดค่าใช้จ่ายไปได้ส่วนหนึ่ง และบ่อนั้นถ้าไม่เลี้ยงกุ้งก็ไม่ได้รู้จะใช้ประโยชน์อะไรได้อีก ประการต่อมาคือชาวนารวยเริ่มมีความเชื่อมั่นว่าเลี้ยงแล้วได้ผลตอบแทนสูงแน่นอน เพราะได้ดูชาวนารายอื่นเลี้ยงมาหลายครั้งแล้ว และประการสุดท้าย คือเงินจากการให้นายทุนต่างถิ่นเช่าที่ดินเลี้ยงกุ้งในอัตราไร่ละ 10,000 บาทต่อปี ในช่วง 5 ปี ที่ผ่านมามีชาวนารวยสามารถสะสมทุนได้มากพอที่จะทำการเลี้ยงกุ้งได้แล้ว

เมื่อมีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำกันมาก ได้ก่อให้เกิดอาชีพใหม่ที่เกี่ยวกับการทำนาทุ่งขยายไปข้างหน้าและข้างหลังอย่างกว้างขวาง เช่น รับจ้างขุดบ่อทุ่ง รับจ้างขุดซีเมนต์ล้างบ่อทุ่ง ขายอาหารกุ้ง ขายเวชภัณฑ์กุ้ง เปิดคัสติงกุ้ง ขายวัสดุอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง เพาะเลี้ยงลูกกุ้ง รับซื้อกุ้ง นายหน้าซื้อกุ้ง รับจ้างเลี้ยงกุ้ง รับจ้างสูบน้ำและลากอวนจับกุ้ง รับจ้างเป็นลูกน้องแพรับซื้อกุ้ง ขายน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค การแตกตัวและตอบสนองของชาวนาเข้าสู่อาชีพเหล่านี้ชาวนารวยและชาวนากลางส่วนาพ่จะเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นอันดับแรก เพราะพอจะมีเงินทุนสะสมอยู่บ้างรวมทั้งสามารถที่จะแสวงหาจากแหล่งเงินทุนอื่นมาเพิ่มได้ ส่วนชาวนาจนและชาวประมงส่วนาพ่เมื่ออยากจะเลี้ยงกุ้งแต่ต้องเข้าสู่อาชีพรับจ้างเพราะไม่ต้องการใช้เงินทุนและเทคโนโลยี เพียงแต่ขายแรงงานของตนทางานให้กับเจ้าของนาทุ่งฟาร์ม เพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำหรือเ้าแก่เจ้าของแพรับซื้อกุ้งกุลาดำ สำหรับการขายอาหารกุ้ง ขายเวชภัณฑ์กุ้ง การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำ นอกจากนายทุนจะเป็นผู้ดำเนินการในส่วนนี้แล้วปรากฏว่าชาวนารวยบางรายก็ประกอบอาชีพนี้ด้วย

การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ชาวนารวยจะเลี้ยงประมาณ 8 - 10 บ่อ จำนวนใกล้เคียงกับการเลี้ยงของพ่อค่านายทุนท้องถิ่น เพราะทั้งคู่มีฐานะเศรษฐกิจที่ใกล้เคียงกันมากนัก ส่วนชาวนากลางจะ

เลี้ยงประมาณ 2 - 3 บ่อ แต่ละบ่อต้องใช้ทุนสูง ประมาณบ่อละ 300,000 บาท(บ่อขนาด 3 ไร่) ดังนั้นในการเลี้ยงของชาวนากลางแม้จะเลี้ยงเพียงไม่กี่บ่อ แต่ก็ต้องใช้จ่ายเป็นเงินเกือบล้านบาท เช่นเดียวกัน จึงพบว่าในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำของชาวนากลางระยะแรก ๆ มักเป็นการรวมหุ้นกันในกลุ่มญาติพี่น้อง ใครมีเงินเท่าไรก็มาร่วมกันเมื่อขายกุ้งแล้วก็แบ่งการกัน และปรากฏว่าเมื่อเลี้ยงไปได้ระยะหนึ่ง พอมีเงินเป็นของตัวเองชาวนากลางบางรายก็แยกออกมาเลี้ยงเป็นการส่วนตัวสำหรับชาวนารวยที่เริ่มดำเนินการเลี้ยงหลาย ๆ บ่อ ต้องลงทุนหลายล้านบาท ก็พบว่าการรวมหุ้นกันในกลุ่มญาติพี่น้องเช่นเดียวกัน พฤติกรรมการรวมหุ้นในกลุ่มญาติพี่น้องไม่ต่างไปจากกลุ่มพ่อค้านายทุนท้องถิ่นและชาวนากลาง พฤติกรรมลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่า แม้จะเป็นการผลิตในระบบทุนนิยม ซึ่งอุตสาหกรรมแต่พฤติกรรมการรวมตัวของคนในชุมชน ทั้งพ่อค้านายทุนและชาวนายังผูกพันอยู่กับความเป็นญาติพี่น้อง และการช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพ นอกเหนือจากการช่วยเหลือกันและรวมหุ้นกันในกลุ่มญาติพี่น้องแล้ว ในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำชาวนายังได้รับสินเชื่อกหรือเครดิตในเรื่องอาหารกุ้งจากนายทุนด้วย ซึ่งชาวนากุ้งเล่าว่าค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหารกุ้งเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าด้านอื่น ๆ และส่วนนายทุนจะให้เครดิตครึ่งหนึ่ง หมายความว่าในการเลี้ยงช่วง 4 เดือน ชาวนากุ้งต้องหาเงินสำหรับซื้ออาหารกุ้งให้เพียงพอสอง 2 เดือนแรก ส่วนอีก 2 เดือนหลัง พ่อค้านายทุนขายให้ด้วยเงิน เชื้อค่อจ่ายค่อนชาวกุ้งได้ เป็นการช่วยลดความเดือดร้อนเรื่องเงินทุนให้กับชาวนากุ้งได้มาก การที่นายทุนกล้าที่จะให้เครดิตส่วนนี้กับชาวนามีเหตุผลที่สำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก เพราะการให้เครดิตหากันในลักษณะเงินกู้ที่มีการนำหลักทรัพย์มาค้ำประกัน ดังนั้นแม้ว่าชาวนากุ้งจะเลี้ยงกุ้งแล้วขาดทุนแต่นายทุนก็ยังมิหวั่นไหวเป็นลสิ่งค้ำประกันอยู่ ประการที่สองเนื่องจากประสบการณ์ในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นตัวแทนคนเงื่อนไขดังกล่าวกว่า กล่าวคือในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำหลังจากเดือนที่สองไปแล้ว หากกุ้งเกิดตายชาวนากุ้งก็ยังสามารถจับกุ้งไปขายเรียกทุนคืนได้ในระดับเสมอตัวและชาวนากุ้งยังมีเงินพอใช้หนี้ได้ นอกจากเหตุผลสองประการนี้แล้วยังมีชาวนากุ้งบางรายที่มีความสัมพันธ์กันเป็นการส่วนตัวกับพ่อค้านายทุนเคยช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันมากก็อาจได้รับเครดิตด้วย บางรายที่มีความสัมพันธ์กันเป็นพิเศษแม้เงินมีคจไว้ในช่วง 2 เดือนแรกก็มักต้องมี ซึ่งจากการสังเกตและสอบถามประวัติของพ่อค้านายทุนเหล่านั้นพบว่าอดีตเคยเป็นชาวนากลางมาก่อน หลังจากเลี้ยงกุ้งกุลาดำไประยะหนึ่งจึงได้ขยับขึ้นมาเป็นพ่อค้านายทุนขายอาหารกุ้ง แสดงให้เห็นว่าพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับ

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของพ่อค้านายทุนรายใหม่นี้ ยังมีรากฐานเดิมอยู่ ไม่ได้มุ่งแต่ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจหรือกำไรเพียงอย่างเดียว การช่วยเหลือและความมีน้ำใจตามลักษณะของคนในสังคมชาวนา ยังคงแฝงอยู่ด้วย

การเปลี่ยนแปลงการผลิตจากการทำนาปลูกข้าวมาเลี้ยงกุ้งกุลาดำ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครั้งสำคัญของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร จากการมีวิถีที่เรียบง่ายใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด มาสู่การใช้จ่ายเงินนับแสนนับล้านชาวนาต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าไม่เคยพบมาก่อน

"แต่แรกเราทำนา คนมีนา 100 ไร่ เงินแสนไม่เคยเห็น พบแต่
เงินหมื่นพอมือบ้าง พอมาทำนากุ้งเงินล้านมีแล้ว เด็ก ๆ รู้จักเงินล้าน
เด็กโรงเรียนพาไป 500 (ใบจ่ายที่โรงเรียน) มันสนุกดี"
(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

ในการทำนากุ้ง แต่ละวันสมาชิกในครอบครัวแทบไม่มีเวลาว่างต้องช่วยกันทำงาน ตอนเช้าสามีออกมาดูบ่อกุ้งตอนบ่ายเปลี่ยนให้ภรรยาไป และแม้แต่เวลากลางคืนก็แทบไม่ได้พักผ่อนต้องผลิตเปลี่ยนกันนอนคนละประมาณ 4 - 6 ชั่วโมง เพราะต้องคอยให้อาหาร ตรวจสอบพ่น้ำ(ดูสีน้ำ)ดูแลเครื่องตีน้ำ คอยคิดเครื่องยนต์ดับ เครื่องยนต์ตามกำหนดเวลา เกรงว่ากุ้งจะตาย ทุกอย่างทำไปตามกำหนดเวลา ชาวนาแทบเลิกตัวไปหมดไม่ได้ เพราะการที่กุ้งตายครั้งหนึ่งหรือบ่อหนึ่งนั้น ย่อมหมายถึงการสูญเสียทรัพย์สินแทบทั้งหมดของชาวนาที่มีอยู่ เนื่องจากที่นาและทรัพย์สินเหล่านั้นชาวนาได้เอาไปเป็นหลักประกัน ค้ำประกันเงินกู้บ้าง ค้ำประกันเกี่ยวกับการขอเครดิตอาหารกุ้งจากพ่อค้านายทุนบ้าง ชาวนากุ้งส่วนใหญ่จึงตกอยู่ในความวิตกกังวลและเครียด โดยเฉพาะในช่วงการปล่อยกุ้งในระยะ 2 เดือนแรก เพราะถ้ากุ้งตายก็หมายถึงหมดตัว แต่ถ้าผ่านเดือนที่ 2 ไปแล้ว แม้กุ้งจะตายชาวนากุ้งก็ยังสามารถขายกุ้งเรียกทุนคืนได้เกือบเสมอตัว นับจากเดือนที่สองไปแล้วชาวนากุ้งจะเริ่มยิ้มได้ เพราะการเลี้ยงในเวลาต่อมา นั้น ชาวนากุ้งให้สัมภาษณ์ว่านั่นคือส่วนที่จะเป็นกำไร หากสามารถเลี้ยงไปจนครบเทอม คือ ครบ 3 เดือนครึ่งหรือ 4 เดือน ชาวนากุ้งบอกว่าจะได้กำไรเป็นเท่าตัว คือถ้าลงทุนประมาณ 300,000 บาท จะขายได้ประมาณ 600,000-700,000 บาท รายที่เลี้ยง 2 - 3 บ่อ ก็สามารถมีเงินล้านได้ภายใน

ไม่เกินไปก่อน ดังนั้นแม้ว่าการเลี้ยงกุ้งกุลาดำจะมีความเสี่ยงสูงแต่ผลตอบแทนก็สูง เช่นเดียวกัน
ในระยะหลัง ๆ ชาวนาจึงอยากที่จะเลี้ยงกุ้งกุลาดำโดยไม่ค่อยกลัวความเสี่ยง

การรับจ้าง ในช่วงการทานากุ้งอาชีพการรับจ้างที่สำคัญ ได้แก่ การรับจ้างเลี้ยงกุ้ง การรับ
จ้างทำงานอยู่กับแพรับซื้อกุ้งกุลาดำ การรับจ้างสูบน้ำและลากอวนจับกุ้ง ผู้มีอาชีพเหล่านี้ส่วนใหญ่คือ
ชาวนาจนและชาวประมง ซึ่งไม่สามารถเข้าสู่อาชีพอื่นได้เพราะขาดเงินทุน

"พี่เห็นเขาบางคนก็คิดหันไปก็คิด เพราะเงินที่จะหมุนไม่มี
ด้านความคิดพอที่จะคิดไปได้ แต่เหมือนพายเรือในอ่าง
คิดสร้างนั่นสร้างนี่ ไม่มีเงินทุนสร้างก็ทำไม่ได้ ความคิด
มีแต่ทุนไม่มี"

(ชาวนา : รับจ้าง เศรษฐกิจต่ำ)

อาชีพการเลี้ยงกุ้งกุลาดำสามารถรองรับแรงงานชาวนาได้ไม่มากนัก ความต้องการแรงงาน
มีเพียงไม่กี่คนบ่อละ 1 คน กรณีชาวนากลางที่ทานากุ้งรายละ 1 - 2 บ่อ ส่วนใหญ่จะดูแลตนเองหรือ
อาจจะจ้างแรงงานจากนอกครอบครัวในชุมชนแต่ไม่เกิน 1 คน สำหรับชาวนารายละลดค่าไปจนถึงบริษัท
แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานภาคอีสาน สภาพที่ปรากฏอาจตีความได้ว่าเป็นเพราะขาดแคลนแรงงาน
แต่ยังมีเหตุผลอีกประการหนึ่งที่มีน้ำหนักมากกว่าคือ จากการสัมภาษณ์ระดับลึกพ่อค้านายทุนและสัมภาษณ์
เป็นกลุ่มชาวนาได้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ ชาวนารับจ้างซึ่งเป็นคนในพื้นที่นิยมน้อย

"กรรมกรพวกนี้ค่อนข้างมีปัญหา เพราะถ้าเอาคนท้องถิ่นมาเช่าว่าเป็น
การถูกคนท้องถิ่นนะ ผมก็เป็นคนที่นี้ นิัยการทำงานเขามากจะคบ
หาเขาในเรื่องพวกซี้ล้า หาใหญ่ เพราะท้องถิ่นนี้พี่น้องกันทั้งนั้น
คุยว่าเป็นลูกหลานผู้จัดการ หลานประธานบริษัท มีนาใหญ่เหลือเกิน
พอเอามันออกทั้งพี่น้องน้องมันพี่น้องเราทะเลาะกันแทบหมด ก็เลยเอา
แรงงานที่อื่น แรงงานของผมทั้งหมดเอามาจากอีสาน พวกนี้ดีตรง

ที่ว่าลักษณะเหมือนอาเหล่ หมายความว่าถ้าชาโรคเราก็คอดหิ้งมันมัน
เคยมัน"

(พ่อค่านายทุน : ชูรกิจเลี้ยงกุ้งกุลาคา)

"มันลักเครื่อง ลัก(ขโมย)ทอดแห พาเพื่อนไปลากอวน เอาอวนไป
ลากไปปล่อย คนเฝ้าก็ลักด้วย ที่บริเวณนั้นทะเลเกิดซูกชุม ลักแล้วขาย
บาท ๖ นี่แหละ หน้าบ้านเราตรงนั้นลักของ ซีพี. มาขายเกือบทุกคืน"

(ชานา : เลี้ยงกุ้งกุลาคา เศรษฐกิจสูง)

การรับจ้างทำงานอยู่กับแพรับซื้อกุ้งกุลาคา มีทั้งแรงงานผู้ชายและผู้หญิง แรงงานผู้หญิงหา
หน้าที่คิด เลือกกุ้งออกตามขนาดต่าง ๆ เพื่อชั่งและส่งไปขายที่มหาชัย แพรับซื้อกุ้งหนึ่ง ๆ ต้องการ
แรงงานผู้หญิงอายุตั้งแต่ 14 ปี ขึ้นไป ประมาณ 20 - 30 คน ส่วนแรงงานผู้ชายหาหน้าที่เกี่ยวกับการ
การยกกุ้งและอุปกรณ์ต่าง ๆ ประมาณ 4 - 5 คน ในเดือนหนึ่ง ๆ แรงงานที่รับจ้างอยู่กับแพรับซื้อ
กุ้งกุลาคาไม่มีงานหาเฉลี่ยประมาณ 15 วัน ขึ้นอยู่กับความสามารถในการคัดซื้อกุ้งของเถ้าแก่ว่าซื้อ
ได้มากหรือได้น้อย ในบางครั้งต้องไปซื้อที่ทะเล ๆ แรงงานรับจ้างเหล่านี้ต้องไปนอนค้างที่บ้านเถ้าแก่
เพื่อรอเวลาออกเดินทาง อาชีพรับจ้างทำงานอยู่กับแพรับซื้อกุ้งกุลาคาในชุมชนตำบลเกาะเพชรสามารถ
รองรับแรงงานในชุมชนไว้ได้ทั้งหมด เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งกุลาคาทำกันแทบทุกบ้านซึ่งชานาเล่าว่าใน
ช่วงหลังใครมีที่นาเพียงแค่ 3-4 ไร่ ก็ขุดบ่อเลี้ยงกุ้งกันทั้งนั้น จากการสำรวจในปี พ.ศ.2536 พบว่า
ขณะที่ชานาชุมชนตำบลเกาะเพชรมีจำนวน 916 ครัวเรือน มีการเลี้ยงกุ้งกุลาคา 489 ราย (รวม
นายทุนต่างถิ่นที่เข้ามาเลี้ยงกุ้งกุลาคาด้วย) และนับจำนวนบ่อได้ถึง 778 บ่อ (บริษั ศิริกุล.2536 :
14 - 15) การเริ่มต้นเลี้ยงในแต่ละคราวมักจะใกล้เคียงกันแต่ก็ไม่พร้อมกันเสียทีเดียว ประกอบกับ
เมื่อเวลาเลี้ยงบางรายเลี้ยงครบ 4 เดือน บางรายเลี้ยงไม่ครบ 2 เดือนบ้าง ในการเลี้ยงเป็นโรค
บางราย 3 เดือน หรือ 3 เดือนครึ่งบ้างในการเลี้ยงแล้วโรคเร็ว ดังนั้นการจับกุ้งขึ้นมาขายจึงไม่
พร้อมกันและปรากฏว่ามีการจับกุ้งขายกันเกือบทุกวัน วันละหลาย ๆ บ่อ ยกเว้นวันเสาร์วันอาทิตย์
หรือวันหยุดทำการของธนาคารเพราะเมื่อขายกุ้งกุลาคาแล้ว แพไม่สามารรถรับโอนเงินจากทางมหาชัย
มาให้ชานากุ้งได้

การรับจ้างสูบน้ำและลากอวนจับกุ้ง แรงงานกลุ่มนี้มาจากชาวประมง เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นอาชีพที่แตกต่างจากอาชีพเดิม โดยชาวประมงเหล่านี้หยุดออกทะเลหาปลานานาเครื่องเรือที่มีอยู่แล้วมาใช้เป็นเครื่องสูบน้ำ ต่อจากนั้นก็ซื้อท่อน้ำและซื้ออวนสำหรับจับกุ้งมารับจ้างสูบน้ำออกจากบ่อกุ้ง และลากอวนจับกุ้ง จะเห็นว่าเป็นงานที่พวกเขามีความถนัดอยู่แล้ว เพียงแต่ย้ายแหล่งจากการจับกุ้งในทะเลมาจับกุ้งในบ่อเลี้ยงกุ้งเท่านั้น ชาวประมงเหล่านี้หาตัวเป็นกลุ่มประมาณ 4 - 5 คน ต่อจากนั้นก็หาลูกน้องมาช่วยงานเพิ่มอีก 5 - 10 คน ในการทำงานมีหัวหน้าและลูกน้องเหมือนสมัยที่หาประมง เพียงแต่ขยายงานออกไปและมีความรับผิดชอบมากขึ้น ผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้า จากการสังเกตพบว่ามีมักเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีติดต่อกับลูกค้าได้เก่ง ในระยะแรก ๆ มีผู้รับจ้างไม่กี่รายเวลาจะจับกุ้งชาวชานากุ้งจะเป็นฝ่ายมาติดต่อเอง แต่ในระยะหลัง ๆ พอชาวประมงเห็นว่ามีรายได้ดีชาวประมงรายอื่น ๆ ก็หันมารับจ้างลากอวนจับกุ้งกันมากขึ้น จนเกิดการแข่งขันและแย่งลูกค้ากันขึ้น แต่อย่างไรก็ตามอาชีพการรับจ้างสูบน้ำและลากอวนจับกุ้ง หากพิจารณาทั้งระบบของวิถีการผลิตถือว่าเป็นอาชีพหนึ่งในระบบธุรกิจการเลี้ยงกุ้งกุลาค่าที่ได้แบ่งงานออกมาทำ ช่วยให้การเลี้ยงกุ้งครบวงจรขึ้น ชาวชานากุ้งทำหน้าที่เลี้ยงกุ้งกุลาค่าเพียงอย่างเดียว เมื่อเจตเดิมที่หรือได้ขนาดที่จะจับขายได้ก็จะเป็นหน้าที่ของแรงงานรับจ้างเหล่านี้

การขายอาหารกุ้ง ในส่วนของชาวนาที่เข้ามาเป็นผู้ประกอบการในฐานะเป็นตัวแทนขายอาหารกุ้ง ได้แก่ชาวนารวย เพราะเป็นผู้ที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจสูง เป็นที่เชื่อถือของนายทุนที่รับช่วงมาจากบริษัทอีกต่อหนึ่ง มีสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมบางอย่างของชาวนารวย คือชาวนากลุ่มนี้ ซึ่งเคยทั่วไปเลี้ยงกุ้งกุลาค่าด้วยมักนิยมมาใช้เครดิตกับทางร้านแต่นิยมจ่ายเงินสด ชาวนารวยให้เหตุผลว่าการซื้อด้วยเครดิตทางร้านเอากำไรมาก พฤติกรรมดังกล่าวได้กลายเป็นสิ่งที่สร้างความเชื่อถือในเรื่องการเงินให้แก่ชาวนารวย ส่งผลให้ได้รับเลือกเป็นตัวแทนจำหน่ายอาหารกุ้งให้กับนายทุนในเวลาต่อมา การขายอาหารกุ้งชาวนารวยค่อนข้างได้รับความสะดวก เพราะบริษัทจะส่งอาหารกุ้งมาให้ที่บ้าน ชาวนารวยไม่ต้องเข้าไปเก็บเงินดังสินค้าของตัวแทนจำหน่ายรายใหญ่ในอำเภอหัวโพ ชาวนาที่ขายอาหารกุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีเพียงจำนวน 3 - 4 ราย ในขณะที่ผู้เลี้ยงกุ้งกุลาค่ามีจำนวนเกือบ 500 ราย ชาวนาที่ขายอาหารกุ้งรายหนึ่งบอกว่าชาวนากุ้งที่มาซื้ออาหารกุ้งโดยขอเครดิต

มีจำนวนมาก หากไม่เลือกลูกค้าจะขายยาก ทำไรก็ได้ เพราะพวกที่เลี้ยงกุ้งกุลาค่าแต่ไม่ค่อยมีทุนนั้นมีจำนวนมาก

การรับซื้อกุ้ง ผู้ที่เข้าสู่อาชีพการรับซื้อกุ้ง พบว่าส่วนหนึ่งเป็นชาวนาค้าย มีทั้งชาวนากลางและชาวประมง ไม่จำกัดเฉพาะผู้ที่หาแพรับซื้อกุ้งและปลาจากชาวประมงมาก่อน ที่เมื่อมีการเลี้ยงกุ้งก็ขยายการรับซื้อไปถึงกุ้งกุลาค่าด้วย และด้วยเหตุผลที่เคยประกอบอาชีพเกี่ยวกับการซื้อขายกุ้งมาก่อน ทำให้สามารถติดต่อกับพ่อค้าคนกลางในระบบตลาดได้ง่ายขึ้น แต่ในขณะเดียวกันกลับปรากฏว่าได้เกิดผู้ที่รับซื้อกุ้งรายใหม่ที่ไม่ม่มีประสบการณ์มาก่อนเข้ามาด้วย คือมาจากชาวนาทัวบนและชาวประมงทั้งนี้เพราะการลงทุนหานากุ้งในระยะแรกทำให้ชาวนาเหล่านั้นมีรายได้ดี หากเลี้ยงกุ้งแล้วไม่ค่อยสามารถสะสมเงินทุนได้ในเวลาอันรวดเร็ว เมื่อเห็นเพื่อนบ้านหาแพรับซื้อกุ้งแล้วร่ำรวยอย่างรวดเร็ว ประกอบกับรับทราบว่าการรับซื้อกุ้งกุลาค่าไปขายไม่ได้ใช้ทุนของตนเอง นายทุนที่มหาชัย เป็นผู้ออกทุนให้ ชาวนาบางส่วนที่กล่าวถึงจึงได้หาทางติดต่อกับนายทุนที่มหาชัย เพื่อซื้อกุ้งไปขาย และในขั้นตอนของการติดต่อกันพบว่ามีญาติและเพื่อนบ้านที่รับซื้อกุ้งอยู่ก่อนแล้ว เป็นผู้แนะนำให้รู้จักกับนายทุนมหาชัยแล้วรับซื้อกุ้งไปขายให้นายทุนที่มหาชัย

"ทานารีนหนึ่งปี เลี้ยงกุ้งนี้ 4 เดือน ยิ่งช้ากว่าหาแพอันนี้

วันต่อวัน พังเขาเล่าว่าได้กำไรเป็นแสน"

"เราจะเอากันแสนก็โทร (โทรศัพท์) บอกไป ตอนนั้นหาแพ

นวย (อานวย) ซื้อกุ้งวันละคัน (รถบรรทุก 10 ล้อ) ห้างล้านห้า

เขาก็ให้ ให้ทั้งนั้นวันละล้านสองล้านเขาก็ให้ ำให้เรานากุ้งไป

ำให้เขาอย่างเดียว"

(ชาวนา : แพรับซื้อกุ้งกุลาค่า)

เกี่ยวกับการซื้อกุ้งกุลาค่า พบว่าหากผู้รับซื้อกุ้งที่เดิมทีมาจากชาวนาและชาวประมงมักจะม่ประสบผลสำเร็จงานการรับซื้อกุ้ง สาเหตุที่สำคัญ ประการแรก เป็นเพราะไม่เคยเรียนรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการค้าขายมาก่อน ทำให้ไม่รู้เท่าทันของกลไกในระบบตลาด ประการที่สอง

ชวานาส่วนใหญ่มีพื้นฐานในเรื่องความซื่อสัตย์สูง การรับซื้อกุ้งกุลาดำจากชวานากุ้งจึงทำอย่างตรงไปตรงมาไม่คิดที่จะเอาเปรียบผู้ขายจึงทำให้มีกำไรน้อยหรือขาดทุน ดังนั้นผู้รับซื้อกุ้งกุลาดำกลุ่มนี้เมื่อทำไป 1 - 2 ครั้งจึงมักจะหยุด ไม่เหมือนผู้รับซื้อกุ้งที่มาจากพ่อค้าเก่าพวกนี้วิธีการต่าง ๆ ในการเบียดบังส่วนเกินจากผู้ขายมากจึงสามารถค้าเงินมาได้ตลอด ซึ่งในส่วนนี้ตามความจริงแล้วชวานากุ้งบางคนรู้และเข้าใจในสภาพที่พวกตนถูกเอาเปรียบจากพ่อค่านายทุน ผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำรายหนึ่งเล่าว่ารายได้ที่เกิดจากการเลี้ยงพวกเขาต้องเลี้ยงพวกพ่อค้าคนกลางด้วย เพราะค่าใช้จ่ายทุกอย่างตั้งแต่ค่าจ้างคนงาน ค่าขนส่ง พ่อค่านายทุนคิดเอาจากกุ้งงานบ่อที่พวกเขาเลี้ยงทั้งสิ้น แต่ที่ยังต้องยอมเพราะไม่มีทางเลือกอย่างอื่น

การขายเวชภัณฑ์หรือยากุ้ง โดยทั่วไปพบว่าผู้ที่ประกอบอาชีพนี้คือ พ่อค่านายทุน แต่ในการประชุมชนตำบลเกาะเพชรในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ชวานารายที่เลี้ยงกุ้งจำนวนมากจะได้รับความไว้วางใจจากทางบริษัทผู้ผลิตยาให้เป็นตัวแทนรับยาไว้ขายด้วย หากขายไม่ได้ทางบริษัทก็จะมารับคืนแต่ถ้าขายได้ก็จะมีส่วนแบ่งให้ การที่ทางบริษัทหรือบรรดาตัวแทนจำหน่ายมุ่งเป้าหมายไปที่ชวานาราย อาจเป็นเพราะชวานารายส่วนใหญ่เลี้ยงกุ้งกุลาดำจำนวนมากหลายบ่อ ทำอย่างเป็นลำเป็นสัน เป็นกลยุทธ์ทางการตลาดของบริษัทที่ต้องการที่จะให้ชวานากุ้งทั่วไปเห็นว่าแม้แต่ชวานากุ้งรายใหญ่ยังใช้ผลิตภัณฑ์ของตัวเอง เพื่อให้ชวานากุ้งรายอื่น ๆ ได้ซื้อไปใช้ตามบ้าง แต่ปรากฏว่าไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควรเนื่องจากการซื้อเวชภัณฑ์กุ้ง ชวานากุ้งต้องการคำวินิจฉัยและคำแนะนำจากผู้มีความรู้ด้วย ดังนั้นชวานากุ้งส่วนใหญ่จึงนิยมไปซื้อจากคลินิก

"ปกติที่ร้าน (คลินิก) จะพูดคุยกับลูกค้า เรื่องการเลี้ยงกุ้งอยู่เสมอ

เดือนหนึ่งผมจัด case พิเศษ 2 วัน สัมมนาลูกค้าตามวัดตาม

โรงเรียน ครั้งหนึ่ง ๆ ลูกค้าประมาณ 100-300 คน ในหัวข้อ

เทคนิคต่าง ๆ จับหัวข้อขึ้นมาแล้วบรรยายให้เขา"

(พ่อค่านายทุน : ชายเวชภัณฑ์กุ้ง)

การรับจ้างเป็นนายหน้ารับซื้อกุ้งกุลาดำ ชวานากลุ่มนี้มาจากชวานากลางเป็นส่วนใหญ่มักจะหาชวานากุ้งกันมีทุน แต่อาศัยความเป็นผู้รู้จักคนมากและหันออกไปสอบถามว่าใครจะจับกุ้งขายบ้างหาหน้าที

เป็นคนกลางติดค่าให้ผู้ซื้อและผู้ขายมาตกลงซื้อขายกัน เมื่อมีการซื้อขายกันจะได้รับค่าตอบแทนจากผู้ซื้อ กุ้งกิโลกรัมละ 0.50 - 1 บาท ดูเหมือนว่าจะน้อยแต่ในการซื้อขายคราวหนึ่งอย่างน้อย 3 - 4 คัน ผู้มีอาชีพเป็นนายหน้าสามารถได้ค่าตอบแทนเป็นเงินนับ 1,000 บาท พบว่าชาวนาในชุมชนตำบล เกาะเพชรที่มีอาชีพนี้มีจำนวนต่ำกว่า 10 คน

สรุป สภาพชุมชนตำบลเกาะเพชรเมื่อมีการทำนากุ้งแทนการทำนาข้าว ได้ส่งผลให้ชาวนา แยกตัวและตอบสนองด้วยการเข้าสู่อาชีพใหม่ต่าง ๆ กัน เช่น เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ขายอาหารและเวชภัณฑ์ กุ้ง รับซื้อกุ้ง และรับจ้าง ฯลฯ นอกจากนั้นแล้วยังปรากฏว่ายังมีชาวนาอีกจำนวนหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่เป็น กลุ่มคนชรา คนกลุ่มนี้หากยังทำนาข้าวพวกเขาจะพอที่จะหางานได้อีก แต่เมื่อเปลี่ยนมาทำนากุ้งและ อาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับนากุ้ง ชาวนาเหล่านี้ได้หยุดอาชีพของตัวเองลงหยุดทำให้ลูกหลานประกอบอาชีพ ต่อไป ส่วนหนึ่งเกิดจากความรู้สึกที่รับอาชีพใหม่ไม่ได้ เพราะมีความผูกพันกับอาชีพการทำนาที่หาอยู่ เค็ม โดยเฉพาะการทำไร่นาสวนผสมที่สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนชาวนาตำบลเกาะเพชรในอดีต ส่วน อีกประการหนึ่งเกิดจากอาชีพใหม่ เช่น การเลี้ยงกุ้ง รับจ้างเลี้ยงกุ้ง เป็นนายหน้ารับซื้อกุ้ง ชาวนา เหล่านี้ทำไม่ได้ เพราะเป็นระบบการทำงานที่ต้องหาอย่างเร่งรีบ และทุ่มเททั้งกลางวันและกลางคืน ความแบบวิถีการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมมีการนำ เครื่องจักรและเครื่องจักรเข้ามาใช้อย่างกว้างขวาง เพราะความเคยชินกับระบบการทำงานในวิถีการผลิตที่ใช้ เครื่องจักรและเครื่องจักรในช่วงที่ผ่านมาน้อย เมื่อมาใช้ เครื่องจักรทันสมัยและเครื่องจักรมากขึ้น ชาวนาขาดการเรียนรู้ในเรื่องการป้องกันรักษา ความปลอดภัย ชาวนาเล่าว่าแทบทุกคนจะได้ยินข่าวว่าชาวนากุ้งเสียชีวิตเนื่องจากความประมาท บางรายลงไปในบ่อเพื่อหว่านอาหารกุ้ง แต่ล้มทับ เครื่องยนต์โคนาเบ็ดคติน้ำดีเสียชีวิต บางรายเลื้อยผา เกือบเกี่ยวกับเสาหมอนเบ็ดคติน้ำดีตรงข้อต่อที่ชาวนากุ้งเรียกว่ายอย ชาวนาถูกรัดเข้าบจนเสียชีวิต ซึ่งนับว่าเป็นอันตรายที่น่าจะเกิดขึ้นกับชาวนากุ้ง สำหรับชาวนาในกลุ่มคนชราทุก ๆ วัน จะมาจับกลุ่ม คุยกันที่กระท่อมกลางหมู่บ้าน และรู้สึกว่าจะจะเป็นพวกที่แปลกแยกไปจากสังคม แต่เนื่องจากเป็นคนเล็ก คนแก่หรือผู้สูงอายุในชุมชนจึงสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้โดยไม่มีใครกล้าที่จะลบหลู่หรือดูแคลน เมื่อผู้ วิจัยเข้าไปพูดคุยและสอบถาม บรรดาคนชราเหล่านี้เล่าความหลังให้ฟังอย่างพรั่งพรู ระบายความ คับข้องใจที่มีมานาน ส่วนใหญ่เล่าถึงกรณีน้ำเค็ม ชานาและการบรื่องเรียนแต่ไม่ได้รับการช่วยเหลือ โดยยังฝังใจว่าทางราชการมีใจเลอา อีัยงกับพวกตน

"เสียเวลาเปล่า พ่อโปรบ (รบเร้า) นายอำเภอ นายอำเภอ
ว่าให้บอกผู้ว่าฯ พ่อโปรบผู้ว่าฯ ผู้ว่าฯ ว่าให้บอกท่าน
ท่านว่าบอกเอาเองเถิด"

"ในนครกรุงเทพฯ เป็นเคียน (นับเคียน) ลองคิดดู ในทนาย
อาณัติ อาภาภิรมย์ นายใหญ่ ๆ หรือรัฐมนตรีพวกนี้นั่งทำงาน
เพื่อผลประโยชน์ทั้งนั้น ใครละที่เล็งมาเห็นชาวบ้าน"

"ตอนที่มิชชันนารีเข้ามา รัฐบาลกรีฑาตรลงมา พ่อผมลุกขึ้น
จะทูลนายอำเภอถามว่าคุณชื่ออะไร ผมว่าชื่อบุรีแก้วว่าผมเวลา
แล้ว ผมเวลาแล้ว นี่ยอมให้ทูล ผมเสียใจมาจนถึงทุกวันนี้"

(ชานา : ทานา เศรษฐกิจปานกลาง)

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2538) การเปลี่ยนแปลงจากการทานชาวไปทานกุงในชุมชนตำบลเกาะ
เพชรได้เกิดขึ้นเต็มพื้นที่แล้ว ปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ชาวนาต้องหันไปทานกุง และอาชีพที่เกี่ยวข้อง
กับกุงนั้นมีหลายด้านซึ่งเกี่ยวโยงสัมพันธ์กัน เริ่มตั้งแต่การส่งเสริมชาวกุงของทางราชการโดย
ไม่สนใจความเดือดร้อนของชาวนาผู้ที่ยังอยากจะทานข้าวต่อไป เมื่อมีแผนพัฒนาลุ่มน้ำปากหมื่นขึ้นมา
ดูเหมือนว่าแผนพัฒนาลุ่มน้ำปากหมื่นนั้นเอง ที่จริงจะให้พื้นที่นาชาวนาในเขตชุมชนตำบลเกาะเพชรเปลี่ยน
เป็นนาถั่วทั้งหมด ชาวนาชาวที่บรื่องเรียนว่าน้ำเค็มเข้าที่นาชาวกล้าเสียหายกลับได้รับการวางเฉย
จากทางราชการ เพราะทางราชการได้กำหนดพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นโครงการเลี้ยงกุงไว้อย่างนั้นแล้ว
และบรรดาข้าราชการที่รับเรื่องราวร้องทุกข์ก็ล้วนเป็นผู้ที่เลี้ยงกุงด้วย จึงปรากฏว่ามีใครสนใจต่อ
การร้องเรียนของชาวนา นอกจากนั้นทางอำเภอยังจัดหน่วยเคลื่อนที่ออกทำการชักชวนชาวนาชาวให้
เลิกทานนาหันมาทานกุง กำหนดจุดพบปะชาวนาตามวัดและโรงเรียนแถบริมทะเลในพื้นที่ส่งเสริมการ
เลี้ยงกุงกุลาตา นับว่าเป็นการกระตุ้นที่มีผลอย่างมากเพราะเป็นการชักจูงโดยใช้การสื่อสารทางตรง
ชาวนากลุ่มที่มีการศึกษาและระดับการพัฒนาในตัวค่อนข้างสูง มีการตอบสนองในทันที การชักจูงและ
ครอบงำความคิดชาวนาให้คล้อยตามว่าการทานกุงจะช่วยให้ชาวนามีชีวิตที่ดีขึ้นอย่างแน่นอนเพียงแค่นั้น
เมื่อก่อนผู้ใหญ่นานาประมุขประจำเคียนที่อำเภอหลังจากขึ้นแจ้งราชการแล้ว นายอำเภอได้ให้ท่าน
ผู้ใหญ่นานาบอกการเลี้ยงกุงกุลาตาที่ชาวนาได้เลี้ยงขึ้นเพื่อให้บอกต่อแก่ชาวนาลูกบ้าน นับว่าเป็น

การชักชวนที่ได้ผลมาก ฝ่ายทางด้านนายทุนต่างก็ไม่มีโอกาสรีบเข้ากว้านซื้อที่ดินและหานากุ้งหันที่นาสินค้ำ เช่น อาหารกุ้ง เวชภัณฑ์กุ้งและอุปกรณ์ต่าง ๆ เข้ามาขาย ภัยร่วมมือกับฝ่ายพ่อค้านายทุนท้องถิ่นและอดีตนายหน้ารถเก๋งที่มีอยู่เดิม ส่งผลให้บรรดาพ่อค้านายทุนท้องถิ่นและนายหน้าเหล่านั้นเลี้ยงกุ้งกุลาดำและเป็นคนกลางระหว่างพ่อค้านายทุนต่างกับชาวนาในชุมชน สำหรับทางฝ่ายชาวนารวยและชาวนากลางที่มีการศึกษาสูงเป็นกลุ่มที่ตอบสนองต่อวิถีการผลิตใหม่ได้รวดเร็ว เช่น เคียวกัน ลงมือหานากุ้ง บางรายรับจ้างเป็นนายหน้ารับซื้อกุ้งให้กับผู้รับซื้อกุ้ง คงมีแต่ชาวนากลางที่มีการศึกษาค่ำและชาวนาจนเป็นกลุ่มที่ตอบสนองช้ากว่ากลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน การตอบสนองเป็นไปในลักษณะกระแสนิยมพาไปมากกว่าที่จะเกิดจากการคิดและตัดสินใจของตัวเอง กล่าวคือบางคนไม่ได้สมัครใจที่จะหานากุ้งแต่เมื่อทานากุ้งไม่ได้ก็ต้องยอม บางรายที่ต้องรับจ้างเพราะค่าครองชีพสูงถ้าไม่หาเงินก็ไม่สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมใหม่ได้ ทั้งชาวนากลางและชาวนาจนให้สัมภาษณ์ว่าในช่วงนั้นรู้สึกสับสนมากไม่รู้จะทำอาชีพอะไร ในขณะที่ของทุกอย่างต้องซื้อ แม้กระทั่งน้ำอาบ น้ำดื่ม น้ำสำหรับพุงข้าวก็ต้องซื้อ จึงต้องยอมรับจ้างและเป็นฝ่ายยอมพวกที่หานากุ้ง

การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นทั้งในส่วนของภาครัฐ พ่อค้านายทุนท้องถิ่น พ่อค้านายทุนท้องถิ่น และการตอบสนองของชาวนาข้างต้นกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนคาบลำเคือง จากการที่เคยทำงานรวม ๆ กันแบบทุกอย่างมาสู่การแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน การติดต่อระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุนท้องถิ่นและพ่อค้านายทุนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นใหม่เป็นภาพที่แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจเกือบทั้งโลกเข้าด้วยกัน เกิดการถ่ายทอดทรัพยากรจากชุมชนสู่ระดับท้องถิ่นระดับภูมิภาค ระดับชาติ และสู่เมืองในสังคมโลกตามลำดับ เกิดการเอาเปรียบในลักษณะปลาใหญ่กินปลาเล็ก ชาวนาแม้จะมีชีวิตที่สะดวกสบายขึ้นแต่ขณะเดียวกันก็ต้องพึ่งพาสังคมภายนอกในเกือบทุก ๆ ด้านมากขึ้นด้วย การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตส่วนใหญ่เกิดจากปัจจัยภายนอก (external factors) ส่วนปัจจัยภายใน (internal factors) เป็นเพียงปัจจัยเสริม เช่น เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เคยเกิดขึ้นกับชุมชนชาวนาในแถบภาคกลาง แต่ลักษณะการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะอัตราความเร็วในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่ชุมชน

คาบเลาะเพชรได้เกิดขึ้นรวดเร็วกว่า ภายในเวลา 2 - 3 ปี ชาวนาใช้พื้นที่ซึ่งเคยทานข้าว
ซุกเป็นบ่อเลี้ยงกุ้ง ตลอดจนเข้าสู่อาชีพใหม่ที่เคยแทบจะไม่มีเหลืออาชีพเดิมอยู่อีกเลย ดังนั้นปรากฏการณ์
ที่เกิดขึ้นน่าจะเรียกว่าเป็นการปฏิวัติ(revolution)วิธีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตมากกว่า
ที่จะเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบค่อย ๆ เปลี่ยนไป(evolution)

บทที่ 6

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาในช่วงทศวรรษ

การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากการทำนาข้าวเป็นหลัก มาสู่การทำนาถั่วในชุมชนตำบลเกาะเพชรได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยชาวนา พ่อค้านายทุน และข้าราชการกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาค้นคว้าให้ข้อมูลที่ตรงกันว่า หลังจากที่บ้านไร่เอกชนและชาวนารายแรกเริ่มเลี้ยงกุ้งกุลาดำที่ตำบลน้ำสน ในปี พ.ศ. 2530 แล้ว เพียงปีเดียวการทำนาถั่วได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางในตำบลน้ำสนและบางส่วนของตำบลเกาะเพชร ต่อมาในปี พ.ศ. 2531 เกิดอุทกภัยน้ำท่วมในพื้นที่ตำบลน้ำสนและตำบลเกาะเพชร ส่งผลให้น้ำเค็มจากบ่อเลี้ยงกุ้งไม่สามารถระบายออกสู่ทะเลได้ น้ำเค็มจากบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำไหลเข้าสู่พื้นที่นาของชาวนาข้าว จนเกิดการโต้เถียงระหว่างชาวนาข้าวกับชาวนาถั่วอย่างรุนแรง แต่ในที่สุดก็สู่การหาทางออกซึ่งดำเนินการโดยชาวนารวย และพ่อค้านายทุนภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลไม่ได้ แม้ว่าชาวนาจะได้ส่งตัวแทนไปร้องเรียนถึงความเดือดร้อนกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ขณะนั้นก็ยังไม่มีอาจช่วยเหลือได้ ทั้งนี้เพราะทางราชการเองเป็นฝ่ายส่งเสริมให้ทำนาถั่วแทนนาข้าว ดังนั้นในปี พ.ศ. 2532 - 2533 การทำนาถั่วจึงเกิดขึ้นเต็มพื้นที่ตำบลเกาะเพชรและเป็นปีสิ้นสุดของการทำนาข้าว

การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตที่เกิดขึ้นนี้หากมองทั้งระบบ พบว่าปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้วิถีการผลิตของชุมชนชาวนาเปลี่ยนแปลงจากการทำนาข้าวมาสู่การทำนาถั่ว ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการ คือ 1) นโยบายและการส่งเสริมของรัฐบาลที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและเห็นว่าการทำนาถั่วเป็นอาชีพที่ช่วยให้เศรษฐกิจของชาวนาและประเทศโดยรวมดีขึ้น 2) การเข้ามาลงทุนของพ่อค้านายทุนต่างถิ่นทั้งในรูปการเลี้ยงกุ้งกุลาดำและการค้าขายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกุ้ง โดยมีผลตอบแทนจากการลงทุนจากรัฐบาลเป็นปัจจัยที่ผลักดัน 3) การตอบสนองของพ่อค้านายทุนท้องถิ่น ผู้ซึ่งเคยมีการติดต่อกับพ่อค้านายทุนต่างถิ่นอยู่แล้วได้ตอบสนองทั้งในรูปการเลี้ยงกุ้งกุลาดำและทำหน้าที่เป็นคนกลาง (broker) รับสินค้าและอุปกรณ์ เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งกุลาดำมาจากนายทุน

แก่ชวานากุ้ง เป็นการร่วมมือกันระหว่างพ่อค้านายทุนต่างถิ่นกับพ่อค้านายทุนท้องถิ่นค้าขายกับชวานากุ้ง

4) การตอบสนองและการแตกตัว(fragmentation)ของชวานา ชวานาจำนวนเกินกว่าครึ่งตอบสนองด้วยการเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการขนาดย่อมเลี้ยงกุ้งกุลาค่า มีทางเลือกของตัวเองไม่ต้องรับจ้างนายทุน มีเพียงชวานาจนและชาวประมงเท่านั้นที่ไม่มีที่ดินจึงไม่สามารถมีที่สำหรับขุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาค่า และเป็นหลักฐานหักล้างประกันเงินกู้จาก ธกส. หรือธนาคารพาณิชย์นำเงินมาลงทุนเลี้ยงกุ้งกุลาค่าได้ ในส่วนของชาวประมงก็พบว่า มีทางเลือกของตนเอง แล่กุ้งออกซึ่งภูมิปัญญาของตนเองโดยนำเอาเครื่องเรือประมงมาดัดแปลงเป็นเครื่องสูบน้ำขึ้นบ่อเลี้ยงกุ้งรับจ้างจับกุ้งกุลาค่าให้แก่ชวานากุ้งมีส่วนร่วมในความสัมพันธ์ทางการผลิตของวิถีการผลิตใหม่ที่เกิดขึ้น จะเห็นว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาข้างต้นมีทั้งปัจจัยภายนอก(external factors) คือ รัฐบาลและพ่อค้านายทุนต่างถิ่น และปัจจัยภายใน(internal factors)คือ พ่อค้านายทุนท้องถิ่นและชวานาเอง ไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว เหมือนอย่างที่นักวิชาการบางรายพยายามอธิบายให้น่าหนักว่าเกิดจากการแผ่ขยายเข้ามาของทุนนิยม โดยละเลยการพิจารณาถึงคนในชุมชนเอง (วิทยากร เชียงกูล. 2526 : 21; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528 : 36 - 44) และหากพิจารณาเฉพาะในส่วนของชวานาที่ได้ตัดสินใจเลี้ยงกุ้งกุลาค่ามาตั้งแต่เริ่มแรก จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชวานาที่เลี้ยงกุ้งกุลาค่าพบว่า มวลเหตุปัจจัยที่สำคัญ ประการแรกเนื่องจากเห็นว่าผลตอบแทนจากการเลี้ยงกุ้งกุลาค่าสูงมาก เพราะหากเลี้ยงแล้วกุ้งไม่ตายสามารถยกฐานะสร้างควมร่ำรวยให้กับตนเองได้ภายใน 1 ปี หรือการเลี้ยงเพียง 2 - 3 ครั้ง สามารถมีเงินแสนหรือล้านซื้อรถปิคอัพมาขับ สร้างบ้านหลังใหม่ มีโทรศัพท์มือถือใช้ ภาพหรือตัวอย่างความสะอาดสบายในลักษณะการบริโภคนิยมเหล่านี้เป็นสิ่งที่เร้าให้ชวานาจำนวนมากเลิกทำนาข้าวหันมาทำนากุ้งแทน

"พอเกิดเห็นเงิน เห็นว่าตลาดต้องการแน่นอน ราคาค่อนข้างสูง

เลี้ยงแค่ไหนเขา (ชวานา) ก็เอา"

(พ่อค้านายทุน : ธุรกิจเลี้ยงกุ้งกุลาค่า)

"ขอโทษนะเพื่อนมาพูดว่ากุ้งจะหานากุ้งด้วย เพราะบ่อมันเขาจับ

ที่หนึ่ง(คราวหนึ่ง) 3 - 4 แสนบาท เราจะมานั่งตาแหล่(ตาหลัว)

อยู่คนเดียวมันได้ จึงต้องหาด้วย"

(ชวานา : เลี้ยงกุ้งกุลาค่า เศรษฐกิจปานกลาง)

"ภายใน 4 เดือน เขาได้ไม่รู้กี่แสน เราพวกที่มาได้เขาก็เลย

น้ำตาไหล"

(ชานา : รับจ้าง เศรษฐกิจค่า)

ประการที่สอง เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในระยะแรกเลี้ยงง่าย เลี้ยงแล้วกุ้งไม่ค่อยตาย เพราะสภาพน้ำยังดีมาก การสังแสงของสารเคมีและสิ่งสกปรกที่จะทำให้กุ้งเป็นโรคยังมีน้อย ผู้เลี้ยงแทบจะไม่ต้องใช้ยารักษาเลย จึงดูเหมือนว่าการเลี้ยงกุ้งกุลาดำที่กำลังสร้างความร่ำรวยให้กับชาวนาที่เลี้ยงอยู่ก่อนนั้นใคร ๆ ก็เลี้ยงได้ ชาวนาสวนใหญ่เล่าให้ฟังว่าเลี้ยงง่ายและลงมือเลี้ยงโดยที่ไม่มีความรู้มาก่อนเลยเห็นเพื่อนบ้านเลี้ยงแล้วมีกำไรจึงลงมือเลี้ยงบ้าง

การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร เนื่องจากการแผ่ขยายของทุนนิยมอุตสาหกรรมมาดังนี้ โดยภาพรวมมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากชุมชนภาคกลางและพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทยที่เคยเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตมาแล้วอย่างน้อยใน 2 เรื่อง คือ 1) เรื่องเวลา ในภาคกลางและพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทยหลังจากที่ทุนนิยมอุตสาหกรรมแผ่ขยายเข้ามาในชุมชน ต้องใช้เวลาประมาณ 5 - 10 ปี เป็นอย่างน้อย จึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตครอบคลุมเต็มพื้นที่ ในขณะที่ชุมชนตำบลเกาะเพชรใช้เวลาเพียงไม่ถึง 3 ปี การทานาข้าวได้หมดไปจากชุมชน นาข้าวบางแปลงแม้ว่าเจ้าของไม่ได้ขุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำแต่ก็ทานาข้าวไม่ได้เพราะน้ำเค็มจากบ่อเลี้ยงกุ้งไหลซึมมาทั่ว 2) เรื่องสถานภาพของชาวนา ในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทยหลังจากที่ทุนนิยมอุตสาหกรรมได้แผ่ขยายเข้าไป ชาวนาสวนใหญ่แตกตัวเป็นแรงงานรับจ้างหรืออาจรับช่วงการผลิตบางขั้นตอนมาทำ แต่ในชุมชนตำบลเกาะเพชรปรากฏว่าในขณะที่บริษัทเอกชนลงมือเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ชาวนาก็ลงมือเลี้ยงกุ้งกุลาดำด้วย มีสถานภาพเป็นผู้ผลิตรายย่อย (petty commodity production) มากกว่าที่จะเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้างให้กับนายทุน หากพิจารณาแนวทางการจัดระเบียบความแตกต่าง (differentiation order) ของบุคคลในสังคม กล่าวได้ว่าชาวนาเหล่านี้ถูกจัดขึ้นมากอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับพ่อค่านายทุนที่เลี้ยงกุ้ง เกิดการเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) ขึ้นมากอยู่ในอีกระดับหนึ่ง ชนชั้นช่องว่างระหว่างชาวนารวยกับชาวนาจนให้กว้างขึ้นฐานะ

ทางเศรษฐกิจของชาวนาจึงไม่ได้ใกล้เคียงกัน เหมือนในช่วงทศวรรษ 1930 (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2538 : 18; Wolf. 1966 : 2 - 14) อีกแล้ว

เมื่อเริ่มมีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในชุมชนตำบลเกาะเพชร ชาวนาไม่ได้ลงมือเลี้ยงกุ้งทุกราย คงมีทั้งผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำและผู้ที่ไม่ได้เลี้ยงกุ้งกุลาดำรวมกันอยู่ สาเหตุที่สำคัญในการไม่เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ทั้ง ๆ ที่ผลตอบแทนสูงมาก ประการแรก เนื่องจากการทำนาถูกเป็นการผลิตที่มีพื้นฐานมาจากการผลิตในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม กล่าวคือหากการผลิตคราวละมาก ๆ มีการใช้เงินทุน เทคโนโลยีและความรู้ในระดับสูง ซึ่งต่างไปจากการทำนาข้าวมาก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2536 : 283 - 284 ; Gurley. 1988 : 32) คงมีแต่ชาวนารวยและพ่อค้าคนกลางในชุมชนตำบลเกาะเพชรซึ่งมีพื้นฐานด้านการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างดีสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนและเทคโนโลยี สามารถเลี้ยงกุ้งกุลาดำได้ ในระยะแรกมีประมาณร้อยละ 5 - 10 แต่ในเวลาต่อมาได้มีการเลี้ยงมากขึ้นในกลุ่มชาวนากลาง สำหรับชาวนาจนและชาวประมงนั้นน่าจะเข้าถึงแหล่งเงินทุนและเทคโนโลยีได้ จึงต้องเข้าสู่อาชีพการรับจ้าง ประการที่สอง เป็นเพราะพื้นฐานเดิมของชาวนาสวนใหญ่ค่อนข้างยึดมั่นในประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมไม่ยอมเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ (ลิขิต อีร์เวคิน. 2529 : 8 ; สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2538 : 10)

"แรก ๆ เขา (ชาวนา) ไม่ยอมรับที่จะไปผูกพันให้เป็นร่อง
เขาไม่กล้าเลี้ยง"

(เจ้าหน้าที่ราชการ : เกษตรตำบล)

"หุคหุช ชักชวนอย่างไรรู้ว่ามีใครเห็นด้วย เขา (ชาวนา) บอกว่า
พิมพ์หาได้เพราะผมเป็นข้าราชการมีเงินเยอะ ทุกคนหุคอย่างนั้น
หมด ผมว่าถ้าอย่างนั้นผมลาออกหาให้ดู... สรุบเอาเป็นว่าเขา
อยากมีเงินนั้นแหละ อยากทำนากุ้ง แต่กลัวไม่หาร้อยแบะพัน
ประการ"

(พ่อค้านายทุน : ธุรกิจเลี้ยงกุ้งกุลาดำ)

"อย่างผมนี้ห่อตา(ห่อของภรรยา)ว่าเป็นใบไม้ได้ คือมันเคยเห็น
จึงไม่กลัวเสียง แก่ค่านไม้ให้ทำ ของผมตรงนี้เป็นที่คืนห่อตา
ผมเอารกมาซุกแกนไม้ห่อมาแล(มองดู)เลย แก่บ่ยอมให้ทำ
แก่ภรรยาหลายวัน"
(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจสูง)

ฉะนั้นจึงพบว่าในระยะแรกมีชาวนาจำนวนมาก โดยเฉพาะในกลุ่มที่ทำไร่นาสวนผสมได้
ต่อต้านการทำนากุ้งอย่างรุนแรง เรียกร้องให้รัฐเข้ามาจัดระเบียบทางสังคมใหม่ (normative
order) กำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ หรือนำกฎระเบียบที่มีอยู่แล้วมาใช้อย่างจริงจัง โดยเฉพาะในเรื่อง
การปล่อยน้ำเค็มและสิ่งสาปรกจากบ่อเลี้ยงกุ้งลงในคู คลอง ซึ่งเป็นที่สาธารณะ และพื้นที่นาข้าว
เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทำนากุ้งของชาวนากุ้ง ส่งผลกระทบต่อการทำนาข้าวของชาวนาที่ยังอยากจะทำ
นาข้าวต่อไป อย่างไรก็ตามแม้ชาวนากลุ่มดังกล่าวจะต่อต้าน หรือแม้เต็มใจต่อการเปลี่ยนแปลง
วิถีการผลิต แต่ในที่สุดแล้วกระแสกดดันทั้งจากรัฐบาลที่มีนโยบายส่งเสริมการทำนากุ้งที่แสดงออกมา
จนชาวนาข้าวเกิดความรู้สึกว่ารัฐบาลมีความลำเอียงเข้าข้างชาวนากุ้ง ตลอดจนการรุกของผู้เลี้ยงกุ้ง
ทั้งบริษัทเอกชนและชาวนากุ้งที่ขยายการผลิตออกไปภายนอกเขตยัง ส่งผลให้น้ำเค็มไหลซึมเข้าที่นาของ
ชาวนาข้าวจนทำนาไม่ได้ ชาวนาทั้งชุมชนตำบลเกาะเพชรต้องหยุดการผลิตด้านเกษตรกรรมไปในที่สุด

วิถีการผลิตของชุมชนชาวนาในช่วงที่มีการทำนากุ้ง

การผลิตหลักของชุมชนตำบลเกาะเพชร ได้เปลี่ยนแปลงจากการทำนาข้าวมาสู่การทำ
นากุ้งอย่างสิ้นเชิงในปี พ.ศ. 2533 ภาาการผลิตเฉพาะอย่างและแบ่งงานกันทำตามแบบวิถีการผลิต
แบบทุนนิยมได้ปรากฏขึ้นมากกว่าในช่วงทำนาข้าว แม้แต่ในส่วนของการเลี้ยงกุ้งกุลาดำชาวนาก็
ไม่ได้ทำการผลิตทุกอย่างที่ครบวงจร เพราะในขั้นของการเพาะเลี้ยงลูกกุ้ง การซุกบ่อเลี้ยงกุ้ง
การจับกุ้งขึ้นจากบ่อ ชาวนากุ้งต้องจ้างผู้อื่นมารับช่วงไปทำ ชาวนากุ้งทำเฉพาะในส่วนของการ
เลี้ยงกุ้งเท่านั้น ทั้งนี้เพราะในแต่ละขั้นตอนของการผลิตดังกล่าวต้องอาศัยเงินทุนจำนวนมากรวมทั้ง
ต้องใช้เทคโนโลยีเฉพาะด้านในระดับสูง จึงเป็นข้อจำกัดที่ไม่น่าเชื่อว่าชาวนาทุกคนจะทำได้ทุกอย่างและ

หากจะอธิบายด้วยแนวคิดตามทฤษฎีการเลือกอย่างมีเหตุผล (rational theory) ของเอลส์เตอร์ (Elster. 1986 : 4) ภาษาได้ข้อจำกัดของเงินทุนและเทคโนโลยี (ซึ่งเอลส์เตอร์ แยกออกเป็น ด้านกายภาพและเศรษฐกิจ) ชื่อนานาส่วนใหญ่คงประเมินแล้วว่าการเลี้ยงกุ้งกุลาค่าเป็นทางเลือกที่สามารถทำได้ และมีความเหมาะสมกับตนเองมากที่สุด จึงได้เลือกทำเฉพาะการเลี้ยงกุ้งกุลาค่า

ในการเลี้ยงกุ้งกุลาค่าที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชร หน่วยการผลิตได้เปลี่ยนแปลงจากการผลิตในครอบครัวซึ่งเคยมีมาในสมัยที่นานาเข้ามาสู่การผลิตในระบบโรงงาน ซึ่งมีการดำเนินการในรูปแบบหรือโดยนายทุนต่างกันและนายทุนท้องถิ่น และผลิตในระบบทั้งโรงงานที่ดำเนินการโดยชาวนารวยและชาวนากลาง การเลี้ยงกุ้งกุลาค่าทั้งสองลักษณะมีความแตกต่างกันในหลายด้าน ที่สำคัญได้แก่

- 1) เรื่องเงินทุน บริษัทใช้เงินทุนสูงกว่าชาวนากุ้งมาก เพราะขนาดของการผลิตใหญ่กว่า รวมทั้งมีระบบการจัดการที่ดีเกี่ยวกับเงินทุนที่ได้มา บริษัทมีแผนการใช้เงินว่าจะได้เงินมาจากแหล่งใดและใช้ไปบนเรื่องใด มีระบบบัญชีที่ชัดเจน ในขณะที่ชาวนาค่อนข้างจะขาดในเรื่องแผนการใช้เงิน กล่าวคือหลังจากได้เงินทุนมาแล้วก็ไม่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะใช้จ่ายในเรื่องใดบ้าง

"หุ้นส่วนของผมส่วนใหญ่ เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจ ป.4 ร่ำรวยเพราะใช้
ความได้เปรียบค้าขายกับคนในพื้นที่ หอมหากระบบใหญ่ เป็นบริษัท
วิธีการจัดการองค์การอะไรไม่รู้เรื่อง ทักกันไม่ได้เพราะไม่รู้เขาเอา
เงินไปเลี้ยง แล้วใครจะจ่ายอะไรก็หนีไป"
(พ่อค้านายทุน : ทำธุรกิจเลี้ยงกุ้งกุลาค่า)

- 2) เรื่องเทคโนโลยี การผลิตโดยบริษัทนิยมใช้พลังงานจากกระแสไฟฟ้าในการหมุนใบพัดคีน้า ส่วนชาวนากุ้งนิยมใช้เครื่องจักรแทนเพราะเกรงไฟฟ้าดับ และสำหรับการปล่อยลูกกุ้งบริษัทปล่อยในอัตราต่อพื้นที่แบบทาง ๆ ปล่อยให้เหตุผลว่ากุ้งจะได้โตเร็วเมื่อจับจะได้กุ้งตัวโตและราคาดี แต่ชาวนานิยมปล่อยลูกกุ้งแบบเน้นในอัตราที่สูงกว่าบริษัทประมาณ 3 เท่า เช่น เนื้อที่บ่อประมาณ 3 ไร่ บริษัทปล่อยลูกกุ้งประมาณ 80,000-100,000 ตัว แต่ชาวนากุ้งจะปล่อยถึง 300,000 ตัว ปล่อยให้เหตุผลว่าเพื่อไว้สำหรับกุ้งบางส่วนที่อาจตายระหว่างการเลี้ยง เมื่อเวลากุ้งเป็นโรคบริษัทและชาวนากุ้งต่าง

มีแนวทางของตนเองที่แตกต่างกัน บริษัทใช้การศึกษาและแก้ปัญหาด้วยการค้นคว้าวิจัยในห้องทดลอง (lab) แต่ชานนาใช้การสังเกตและพยายามหาข้อสรุปเอาเอง ซึ่งนั่นก็คือบริษัทมีแบบแผนความคิดในลักษณะ deductive approach ที่หยิบส่วนย่อยหรือบางส่วนมาศึกษาแล้วสรุปว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดเป็นเช่นนั้น ขณะที่ชานนามีแบบแผนความคิดในลักษณะ inductive approach พิจารณาปรากฏการณ์ทั้งหมดในลักษณะที่เกี่ยวข้องกันแบบองค์รวม เพื่อหาคำตอบของส่วนย่อยที่กำลังเป็นปัญหา 3) ในเรื่องที่ดิน บริษัทเลี้ยงนที่กินแปลงใหญ่ขนาดบ่ออย่างต่ำประมาณบ่อละ 8 ไร่ ขณะที่ชานนาเลี้ยงนในที่บ่อขนาดเล็กเพียงไม่กี่บ่อละ 5 ไร่ เหตุผลที่สำคัญของชานนาคือการขุดบ่อขนาดเล็กก็เพื่อจะให้การดูแลได้ทั่วถึง ที่สำคัญคือชานนาทุ่งน่ออาจคาดได้ว่าเลี้ยงกุ้งแล้วบ่อไหนกุ้งจะตายหรือล้ม ดังนั้นหากกุ้งตายก็สามารถเช็คเช็กกันระหว่างบ่อที่ตายกับบ่อที่มันตาย สามารถลดอัตราความเสียหายและอัตราการขาดทุนให้น้อยลงได้ 4) ในเรื่องแรงงาน ชานนาจ้างใช้แรงงานในครอบครัวและแรงงานในชุมชนที่เป็นญาติ หากยังไม่พอจึงจ้างแรงงานต่างถิ่น ในขณะที่บริษัทนั้นจ้างแรงงานต่างถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ulya ให้เหตุผลว่าตั้งโรงงานดีกว่าและนั่นต้องมีปัญหาให้ทะเลาะกันในกลุ่มญาติพี่น้อง

“น่าจะว่าเป็นการดูถูกคนท้องถิ่นนะ ผมก็เป็นคนที่นี่ นิสัยการหางานเข่มาก หัวหมอ(มีเล่ห์เหลี่ยม) พอเอามันออกทั้งพี่น้องมันพี่น้องเราทะเลาะกันหมด จ้างไม่ได้ทั้ง ๆ ที่ผมอยากจ้าง ตอนนี่ที่จ้างก็เกิงานหมู่บ้านอยู่บ้างก็ประมาณ ๖๐๐ เพราะควบคุมได้ง่าย”

“แรงงานของผมเอามาจากอีสานทั้งหมด พวกนี้ก็ตรงที่ว่ามันมีลักษณะเหมือนอะไหล่ หมายความว่ามันทำงานตามหน้าที่และพอมันชำรุดเราถอดทิ้ง มันไม่เคยบ่น”

(พ่อค่านายทุน : ธุรกิจเลี้ยงกุ้งกุลาคา)

ส่วนในด้านจำนวนแรงงานต่อปริมาณงานที่รับผิดชอบ ยังน่าจะที่จะเปรียบเทียบกันได้ เพราะบริษัทมีการแบ่งงานออกเป็นฝ่าย ๆ ในขณะที่ชานนาจ้างแรงงานรับจ้างให้ทำทุกอย่างในคน ๆ เดียว 5) ในเรื่องการมุ่งหากำไร บริษัทมีพฤติกรรมแสวงหากำไรสูง จนดูออกว่าพยายามเอารัดเอา

เปรียบผู้ใช้แรงงานเพื่อหวังจะนำส่วนเกินไปผลิตต่อ(reproduction) ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างนายจ้างเจ้าของปัจจัยการผลิตกับแรงงานรับจ้างขาดความมีน้ำใจต่อกัน มีสภาพเหมือนกับปีเตอร์ เอส.เจ.เฉิน(Peter S.J. Chen)อธิบายไว้ในเรื่อง Culture and Industrialization ว่าความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุขระหว่างนายจ้างกับแรงงานรับจ้างจะน้อยจนปรากฏให้เห็น (Chen.1980 : 125) ขณะที่การผลิตของชาวนากุ้งยังปรากฏให้เห็นความสัมพันธ์ในส่วนนี้อยู่มาก เช่น เมื่อได้กำไรก็จะแบ่งปันให้กับญาติและผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง

ความแตกต่างในเรื่องวิธีคิดวิธีมอง การให้คุณค่าในปัจจัยการผลิตของคนมีปัญญาในการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตที่แตกต่างกัน กล่าวได้ว่าชาวนากุ้งใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแนวทางในการผลิต แต่บริษัทเอกชนใช้ภูมิปัญญาตะวันตกเป็นแนวทางในการผลิต จึงพบว่าการเลี้ยงกุ้งกุลาดำตามวิธีการของชาวนาได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการที่ดูแลการเลี้ยงกุ้งกุลาดำของบริษัทเอกชนว่า เป็นการเลี้ยงที่มีความเสี่ยงสูงและน่าถูกหลักวิชาการ เวลามีปัญหาหรือกุ้งเป็นโรคชาวนาช่วยตัวเองไม่ได้ต้องพึ่งพาร้านขายยา (หมอตี) กล่าวคือเมื่อปรากฏว่าน้ำเปลี่ยนสีหรือกุ้งมีอาการผิดปกติ ชาวนากุ้งก็จะนำตัวอย่างน้ำและกุ้งไปปรึกษาร้านขายยาหรือคลินิกกุ้ง เพื่อตรวจและซื้อยากลับมา การแก้ปัญหาดังกล่าวไม่ได้ เป็นการคัดวงจรหรือสาเหตุที่แท้จริงของโรคให้หมดไป ตรงกันข้ามทางด้านบริษัทเมื่อเวลาประสบปัญหาเกี่ยวกับโรคกุ้ง นักวิชาการของบริษัทจะหาการศึกษาในห้องทดลอง เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริง และต่อมาเมื่อการเลี้ยงกุ้งกุลาดำได้ผ่านไปอีกระยะหนึ่งประมาณปี พ.ศ.2533 ชาวนากลางซึ่งมีเงินทุนน้อยไม่สามารถสูบน้ำจากทะเลมาเลี้ยงได้ ได้นำน้ำทิ้งจากบ่อเลี้ยงกุ้งกลับมาเลี้ยงใหม่ เพราะในความคิดของพวกเขา เห็นว่ายังมีคุณค่าและถือว่ายังเป็นน้ำดีที่เสียเลี้ยงกุ้งได้ต่อไป ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากบรรดานักวิชาการสิ่งแวดล้อม (นิภาพร วัชรสินธุ์ และคนอื่น ๆ.2534 : 76) และนักวิชาการของบริษัทเอกชนมากยิ่งขึ้น คุยบอกว่าน้ำทิ้งเหล่านั้นเป็นน้ำเสีย การเลี้ยงแบบนั้นกุ้งจะตาย เป็นการทำให้คุณค่าและความหมายค่อน้ำทิ้งที่ต่างไปจากชาวนา แต่ผลจากการเลี้ยงของชาวนากลับปรากฏว่าสามารถเลี้ยงได้โดยกุ้งไม่ตาย ทั้งนี้ เพราะน้ำที่สูบน้ำขึ้นมาเลี้ยงใหม่นั้นน้ำมีชีน้ำเสียตามที่นักวิชาการเข้าใจ ส่วนน้ำใหม่แล้วน้ำที่ถ่ายออกมาจากบ่อยังสามารถเลี้ยงกุ้งได้ แต่ที่ถ่ายออกมาส่วนหนึ่งเพราะต้องการจับกุ้งขาย อีกส่วนหนึ่งเพื่อถ่ายน้ำเก่าออกและใส่น้ำใหม่ในลักษณะที่ เพียงแค่เกรงว่าน้ำจะเสีย หรือหากเป็นน้ำเสีย

จริง ๆ น้ำเหล่านั้นก่อนที่จะนำกลับมาใช้ ล้างถังอีกครั้ง ได้มีการตกตะกอนของสารที่ จือบนอยู่นั้นและ แสงแดดช่วยฆ่าเชื้อโรคไปได้อีกส่วนหนึ่งแล้ว ดังนั้นน้ำที่สูบกลับขึ้นบ่ ล้างใหม่จึงกล่าวได้ว่าได้รับการ บำบัดและปรับสภาพให้เป็นน้ำดีโดยธรรมชาติมาแล้ว เมื่อปรากฏการณ์ได้ปรากฏให้เห็นว่าชาวนา ล้างถัง ได้ผลดี ขณะที่ทางบริษัทเอกชนซึ่งมีนักวิชาการดูแลกลับล้างแล้วถังมีอัตราการตายสูงกว่าชาวนา จึง เป็นสาเหตุทำให้ชาวนามักค่อยซื้อถือนักวิชาการของบริษัทเอกชนที่ล้างถัง หันไปพึ่งพาร้านขายยาหรือ คลินิกกึ่งกันเป็นส่วนใหญ่ พร้อม ๆ กันนี้นายทุนที่เคยปล่อยน้ำจากบ่อ ล้างถังลงที่นาของชาวนาก็เริ่มได้ ความคิดใหม่ที่จะเก็บน้ำส่วนนั้นไว้ ล้างใหม่นำม่อปล่อยน้ำให้ชาวนาถัง เพราะเห็นว่าช่วยลดต้นทุนใน การสูบน้ำมาจากทะเลได้มาก

ในเรื่องผลตอบแทนจากการล้างถังกุลาตาของชาวนา เกิดปรากฏการณ์ที่น่าสนใจคือชาวนา ล้างถังได้รับผลตอบแทนในอัตราสูงกว่าบริษัท จากการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้จัดการบริษัทนครพาร์มซึ่งเป็น บริษัทล้างถังกุลาตาในเครือบริษัท ซีพี.ก็ได้ยอมรับว่า บริษัทได้รับผลตอบแทนจากการล้างถังกุลาตา ในอัตราที่ต่ำกว่าชาวนาจริง สาเหตุที่สำคัญ ประการแรกคือ ในเรื่องการดูแล ชาวนาล้างถัง กุลาตาครอบครัวละ 1 - 2 บ่อ ดังนั้นในการดูแลสมาชิกในครอบครัว (พ่อ แม่ ลูก) คอยผลักดัน เปลี่ยนกันมาดูแลเข้า เขียง เย็น สามารถดูแลได้ทั่วถึง เมื่อน้ำเปลี่ยนสีหรือถังมีอาการผิดปกติก็สามารถ นำไปตรวจที่ร้านขายยาหรือคลินิกกึ่งกันที่ แต่บริษัทเอกชนทำไม่ได้ เพราะบริษัท ล้าง เป็นจำนวนมาก ำใช้แรงงานรับจ้างเป็นผู้ ล้างและดูแลทั้งหมด จึงน่าจะทิ้งจะให้การดูแลเอาใจใส่ เหมือนกับที่ชาวนา ล้าง ของตนเองได้ ดังนั้นโอกาสที่น้ำจะเสียและถังเป็นโรคจนอาการรุนแรง กว่าที่จะรู้จักสายเค็มแก้ไขย่อมมีสูง ประการที่สอง ในเรื่องขนาดของบ่อ ชาวนาถังนิยมล้างถังกุลาตาในบ่อขนาดเล็กลงเกิน 5 ไร่ แม้นรายที่มีที่ดินและเงินทุนมากก็ตาม ดังนั้นเวลาเกิดปัญหาล้างแล้วถังตายบ่อใดบ่อหนึ่ง ชาวนาถังก็ ยังมีบ่ออื่นไว้ชดเชย แต่ในส่วนของบริษัทนิยมล้างในบ่อขนาดใหญ่ ดังนั้นเวลาเกิดปัญหาถังตายจึง เสียหายมาก นอกจากสาเหตุที่ได้รับการเปิดเผยจากผู้จัดการบริษัทดังกล่าวแล้ว จากการสัมภาษณ์ ระดับลึกชาวนาถังแถบใกล้ ๆ บริษัท พบว่าอัตราผลตอบแทนของบริษัทที่ต่ำยังมีสาเหตุมาจากการลักษณะ ถังอีกสาเหตุหนึ่งด้วย ชาวนาถังเล่าว่ามีคนลักษณะถังของบริษัทออกมาขายแทบทุกคืน บางครั้งยามของ บริษัทเองเป็นคนขายหรือ เป็นสาขาให้บ้จกร ทำให้การล้างของบริษัทมีช่องทางรั่วไหลมาก

การผลิตที่สำคัญในช่วงที่มีการทานากุ้ง นอกจากการทานากุ้งแล้วยังมีการเพาะเลี้ยงลูกกุ้ง การค้าขายและรับจ้าง การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำ ในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีผู้ดำเนินการเพียงจำนวน 3 ราย ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าแปลกใจมาก เพราะเมื่อพิจารณาถึงจำนวนผู้เลี้ยงกุ้งทั้งชาวนาและนายทุนรวมแล้วเกือบ 500 ราย หรือประมาณ 800 บ่อ (บริษั ศิริกุล. 2536 : 25) สาเหตุสำคัญที่ผู้เพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำน้อยอาจเป็นเพราะ อาชีพการเพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำต้องอาศัยนักวิชาการตลอดจนเทคโนโลยีในระดับสูงจึงทำให้ชาวนามองว่าเป็นเรื่องยาก และที่สำคัญคือการเพาะเลี้ยงลูกกุ้งของชาวนาที่ดำเนินการอยู่แล้วในชุมชนตำบลเกาะเพชร ยังไม่สามารถครองตลาดลูกกุ้งกุลาดำส่วนใหญ่ในตำบลเกาะเพชรได้ แสดงให้เห็นว่าการอยู่ใกล้แหล่งเลี้ยงกุ้งไม่ได้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดที่ชาวนากุ้งจะตัดสินใจซื้อลูกกุ้ง แต่เงื่อนไขที่สำคัญที่สุดกลับเป็นลักษณะกุ้งและสายพันธุ์กุ้งที่แข็งแรงและโตเร็ว ดังนั้นจึงพบว่าแม้มีฟาร์มทำการเพาะเลี้ยงลูกกุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชรและเจ้าของฟาร์มเพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำเป็นญาติของชาวนากุ้ง แต่ชาวนากุ้งส่วนใหญ่ก็ยังเดินทางไปซื้อลูกกุ้งนอกชุมชนคือแถบสงขลา(อำเภอสะทิงพระ) ชลบุรีและภูเก็ต เพื่อให้ได้ลูกกุ้งพันธุ์ดีมาเลี้ยง

การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำโดยปกติใช้เวลาประมาณคร่าวละ 1 เดือน ช่วงที่เพาะเลี้ยงจริง ๆ ประมาณ 20 - 23 วัน และเป็นช่วงหาความสะอาดบ่อและตากบ่อประมาณ 7 วัน ผู้ทำการเพาะเลี้ยงลูกกุ้งบอกว่าการเพาะเลี้ยงลูกกุ้งของชาวนากุ้งสามารถทำได้เกือบตลอดปี ยกเว้นในช่วงหน้ามรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ คือประมาณเดือนพฤศจิกายนชาวนากุ้งไม่นิยมเพาะเลี้ยงลูกกุ้งโดยให้เหตุผลว่า เพราะเป็นช่วงที่ฝนตกชุกความเค็มของน้ำทะเลน้อยไม่เหมาะที่จะสูบน้ำมาเพาะเลี้ยงลูกกุ้ง จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวทางฝ่ายชาวนาที่เลี้ยงกุ้งก็ไม่นิยมเลี้ยงกุ้งเช่นเดียวกันซึ่งหากพิจารณาถึงระดับความเค็มของน้ำที่ลดลง น่าจะไม่เป็นอุปสรรคมากนักในแง่ของผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำในช่วงดังกล่าว เพราะชาวนากุ้งมีความสามารถที่จะปรับสภาพน้ำให้มีความเค็มสูงหรือต่ำได้ตามใจใช้เกลือและน้ำจืดผสม แต่ความเค็มที่น้ำจะท่วมบ่อหรือบ่อแห้งน่าจะเป็นเหตุผลที่มีน้ำหนักมากกว่าจึงทำให้ชาวนากุ้งไม่นิยมเลี้ยงกุ้ง ฉะนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าเหตุผลที่ผู้เพาะเลี้ยงลูกกุ้งไม่นิยมเลี้ยงในช่วงหน้ามรสุมได้ด้วยว่า เหตุผลสำคัญที่ผู้เพาะเลี้ยงลูกกุ้งไม่เลี้ยงกล่าวถึงน่าจะมาจากความต้องการลูกกุ้งกุลาดำเลี้ยงของชาวนากุ้งมีน้อยด้วย

การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งโดยทั่วไปทางกัน 3 ลักษณะ คือ 1) การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งแบบสมบูรณ์ หมายถึงการเพาะเลี้ยงที่นำพ่อพันธุ์แม่พันธุ์กุ้งกุลาดำจากทะเลมาเลี้ยงแล้วให้ไข่ ในการฟักครวหนึ่ง ต้องใช้พ่อพันธุ์แม่พันธุ์ประมาณ 30 - 50 ตัว พ่อพันธุ์แม่พันธุ์ตัวหนึ่งใช้เพาะพันธุ์ได้ประมาณ 3 ครั้ง หากเกินกว่านั้นผู้เพาะเลี้ยงบอกว่าจะได้พันธุ์ไม่ดี ขั้นตอนต่อนั้นผู้เพาะเลี้ยงก็นำไข่ไปฟักต่อจนเป็น ตัวแล้วส่งขายให้แก่ผู้เลี้ยงกุ้ง การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งในลักษณะนี้ต้องใช้นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญ ชาวนากุ้ง เรียกว่าต้องมือถึง จากการสังเกตและสัมภาษณ์ระดับลึกพ่อด้านนายทุนพบว่านักวิชาการที่ประจำ อยู่ตามฟาร์มเพาะเลี้ยงลูกกุ้งของชาวนากุ้ง ไม่ได้เป็นผู้ที่เรียนมาจากสถานศึกษาโดยตรงแต่เป็นแรงงาน ที่ว่าที่เคยทำงานในฟาร์มเพาะเลี้ยงลูกกุ้งมาจากที่อื่น เช่น ภูเก็ต หรือชลบุรีมาก่อนจนมีประสบการณ์ สามารถเพาะเลี้ยงเองได้จึงมารับจ้าง แรงงานเหล่านี้ในระยะแรกคือแรงงานจากภาคเหนือและ อีสาน และจากการเข้าในศึกษาการเพาะเลี้ยงลูกกุ้งที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ตำบลเกาะ สิเหร่ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต ซึ่งเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำส่งขายให้แก่ชาวนากุ้งใน ภาคใต้และชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร พบว่าแรงงานที่ได้ชื่อว่าเป็นนักวิชาการเหล่านี้ส่วนมากเป็น พวกจีนฮ่อที่มาจากทางภาคเหนือ แต่ในเวลาต่อมาเมื่อเจ้าของฟาร์มสามารถเรียนรู้และทำเองได้ก็ เลิกจ้างแรงงานเหล่านี้ 2) การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งแบบรับช่วง หมายถึงการไปซื้อไข่กุ้งกุลาดำจากฟาร์ม ที่เพาะเลี้ยงแบบสมบูรณ์ (ตามข้อ.1) มาทำให้เป็นตัวแล้วอนุบาลให้โตจากนั้นก็ส่งขายให้แก่ชาวนากุ้ง นำไปเลี้ยง การเพาะเลี้ยงในลักษณะนี้ไม่ต้องอาศัยนักวิชาการที่มีความรู้มากนัก หลังจากให้นักวิชาการ เลี้ยงให้ดูเพียงไม่กี่ครั้งในตอนหลังเจ้าของฟาร์มมักจะทำการเพาะเลี้ยงเอง ทำให้สามารถประหยัดค่า จ้างลงได้ส่วนหนึ่ง 3) การอนุบาลลูกกุ้งกุลาดำ ฟาร์มเพาะเลี้ยงลูกกุ้งในลักษณะนี้ดำเนินการเพียงไป ซื้อลูกกุ้งกุลาดำที่มีการฟักออกเป็นตัวแล้วมาอนุบาลต่อเพื่อเตรียมส่งขายให้แก่ชาวนากุ้งนำไปเลี้ยง ลักษณะ การเพาะเลี้ยงลูกกุ้งกุลาดำในระยะหลังโดยเฉพาะในชุมชนตำบลตำบลเกาะเพชรจะหันมาทำการเพาะ เลี้ยงในลักษณะนี้กันมาก เพราะไม่ต้องใช้ความรู้และเทคโนโลยีขั้นสูง รวมทั้งไม่ต้องลงทุนมากแต่กลับ ได้กำไรดี เนื่องจากสามารถปล่อยพ่อพันธุ์กุ้งที่ตรงตามความต้องการของชาวนากุ้งมาขายให้ชาวนากุ้ง ได้ ทำให้ชาวนากุ้งส่วนใหญ่มักต้องไปซื้อจากที่นั่น ๆ อีกต่อไป

ด้านการค้าขาย การค้าขายที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการทานากุ้งและเกี่ยวข้องกับการทานากุ้ง ได้แก่ การทานหารับซื้อกุ้งกุลาดำ การขายอาหารกุ้ง การขายเวชภัณฑ์กุ้ง และขายอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับ

การเลี้ยงกุ้งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมที่มุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมอาหารทางกุ้ง ภาพในระดับกว้าง (macro) ได้ก่อให้เกิดการลงทุนในประเทศอื่นตามมาเกิดอาชีพใหม่ขยายไปทั้งข้างหน้าและข้างหลังอย่างกว้างขวาง โดยในส่วนของอาชีพการขายอาหารกุ้ง ขายเวชภัณฑ์กุ้งและอุปกรณ์ เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งนั้น เป็นอาชีพที่สนับสนุนให้การทานกุ้งมีความพร้อมและเติบโตขึ้น และเมื่อเลี้ยงจนโตแล้วก็มีนายหน้ามาติดต่อ เพื่อให้นำกุ้งมาซื้อไปขายให้กับพ่อค้านายทุนมหาชัย ซึ่งเป็นนายทุนใหญ่ระดับชาติที่ส่งกุ้งกุลาดำไปขายยังตลาดต่างประเทศ คือ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และประเทศประชาคมยุโรป (บึงอร สาขาสินธุ์.2532 : 16)

1) การหาแหรับซื้อกุ้งกุลาดำ ในชุมชนตำบลเกาะเพชร ก็มีเพียงคอยรับซื้อกุ้งและปลาทูจากชาวประมง เมื่อมีการทานกุ้งเกิดขึ้นเพ เหล่านี้ไม่ได้เติบโตขึ้นมาหาหน้าทีรับซื้อกุ้งกุลาดำแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะ ประการแรกในการหาแหรับซื้อกุ้งกุลาดำผู้ซื้อต้องมี เงินทุน เวียนแต่ละวันอย่างน้อยนับล้านบาท ถ้าแหหรือนายทุนท้องถิ่นมีเงินทุนไม่เพียงพอ ส่งผลให้นายทุนมหาชัยซึ่งเป็นนายทุนในระดับชาติเข้ามาหาธุรกิจแหรับซื้อกุ้งกุลาดำแทน ประการที่สอง ตลาดกุ้งกุลาดำส่วนใหญ่คือตลาดต่างประเทศ บรรดาแหแก่ที่รับซื้อกุ้งอยู่ก็มีความสามารถเพียงแต่ส่งไปขายยังตลาดในเมือง จึงไม่อาจดำเนินธุรกิจแหรับซื้อกุ้งกุลาดำที่มีตลาดในต่างประเทศได้ สำหรับแหรับซื้อกุ้งกุลาดำในชุมชนตำบลเกาะเพชรที่ปรากฏอยู่จำนวนมากนั้น ความจริงเป็นเพียงคนกลางที่อาสารับซื้อกุ้งกุลาดำส่ง ไปให้แก่นายทุนมหาชัยภายใต้เงื่อนไขที่นายทุนมหาชัยสนับสนุนให้ยืมเงินสำหรับซื้อกุ้งกุลาดำจากชาวนากุ้ง และเมื่อซื้อแล้วก็นำไปขายให้แก่นายทุนที่ยืมเงิน โดยนายทุนจะหักเงินที่ยืมพร้อมดอกเบี้ยไว้ทุกครั้ง เมื่อจะมีการซื้อกุ้งในคราวหน้าอีก แหซื้อกุ้งในตำบลเกาะเพชรก็จะโทรศัพท์ไปบอกนายทุนมหาชัย นายทุนทางมหาชัยก็จะส่งเงินผ่านทางธนาคารมาให้เป็นคราว ๆ ไป โดยที่นายทุนทางมหาชัยจะไม่รับรู้ว่าแหรับซื้อกุ้งทางตำบลเกาะเพชรจะได้กำไรหรือขาดทุน ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างแหรับซื้อกุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชรกับนายทุนมหาชัย จึงคล้ายกับความสัมพันธ์ระหว่างแหแก่ที่ออกเงินให้แก่ชาวประมงในช่วงที่ทานข้าว ต่างกันเพียงแต่การขยายฐานจากความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เป็นชาวนากับพ่อค้านายทุนในเมือง เชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาไปสู่สังคมระดับชาติและสังคมโลก

การเข้าสู่อาชีพการรับซื้อกุ้งกุลาดำเป็นเรื่องน่ายก เพียงแค่ชาวนาต้องหาช่องทางเข้าถึง นายทุนมหาชัยหาสัญญาเงิน เพื่อซื้อกุ้งไปให้นายทุนเท่านั้น จากการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ทำธุรกิจแปรรูปซื้อ กุ้งหลายรายพบว่าผู้ที่ทำอยู่ก่อนแล้ว คือญาติและพรรคพวก เป็นผู้แนะนำให้รู้จักกับนายทุนและเป็นผู้รับรอง ในระยะแรก ส่วนผู้ที่ทำอยู่ก่อนนั้นมักเป็นคนสนิทกับนายทุนมหาชัย เคยให้การช่วยเหลือแก่นายทุน มหาชัยในช่วงที่ลงมาซื้อกุ้งกุลาดำโดยตรงที่ตำบลเกาะเพชรในระยะแรกๆ เริ่มเลี้ยงกุ้งกุลาดำ

แรงจูงใจที่ผลักดันให้ชาวนาอยากจะทำแปรรูปซื้อกุ้ง นอกจากในเรื่องที่ได้รับการสนับสนุน ด้านการเงินจากนายทุนมหาชัยแล้ว จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาที่ทำแปรรูปซื้อกุ้งกุลาดำแล้วชาวนา จนต้องเลิกกิจการไป พบว่ากำไรซึ่งเป็นผลตอบแทนจากการทำแปรรูปซื้อกุ้งกุลาดำเป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญ ชาวนายรายเดิมเล่าว่าตัวเขื่อนั้นก่อนทำแปรรูปซื้อกุ้งกุลาดำ เคยทำนากุ้งมาก่อน เลี้ยงกุ้งกุลาดำได้กำไร ทุกครั้งแต่ที่ตัดสินใจหันไปทำแปรรูปซื้อกุ้งกุลาดำเพราะเห็นว่าได้กำไรมากกว่า โดยมองการทำแปรรูปซื้อ กุ้งกุลาดำได้กำไรวันต่อวัน นั้ต้องรอถึง 4 เดือน เหมือนการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ และ 1 ปี เหมือน การทำนาข้าว และหากโชคก็อาจมีกำไรนับแสนบาทภายในวันเดียว

ลักษณะของงานการทำแปรรูปซื้อกุ้งกุลาดำ เริ่มต้นด้วยการให้นายหน้าออกไปสอบถามว่าใครที่ ใดบ้างที่ต้องการจะขายกุ้ง เมื่อนายหน้ากลับมากลางทางแปรรูปซื้อกุ้งกุลาดำก็ออกไปตกลงราคาซื้อขาย กับชาวนากุ้ง การตกลงราคาซื้อกุ้งในบ่อชาวนากุ้งและแปรรูปซื้อกุ้งกุลาดำมีข้อตกลงที่ใช้เป็นแนวปฏิบัติ ต่อกันในกลุ่มชนตำบลเกาะเพชรคือ ใช้วิธีทอดแหกุ้งขึ้นมาแล้วนำไปชั่งเพื่อหาว่าโดยเฉลี่ยมีจำนวนกี่ตัว ต่อหนึ่งกิโลกรัมและจะซื้อขายกันในราคาเท่าไร เป็นการซื้อแบบคว่าบ่อหรือแบ่งตามขนาดของกุ้งแต่ ส่วนใหญ่ขายกันแบบคว่าบ่อ หมายถึงว่าเมื่อถึงเวลาจับกุ้งขึ้นมาว่ากุ้งขนาดเล็กหรือใหญ่ จะซื้อขาย กันในราคาเฉลี่ยเท่ากันหมดทุกขนาด ในการลุ่มนี้ชาวนากุ้งและทางแปรรูปซื้อกุ้งสามารถประเมินได้ด้วย ว่าปริมาณกุ้งในบ่อมีปริมาณกี่ตัน ลักษณะที่ต่างกันนี้แตกต่างจากเทคนิคการลุ่มตัวอย่างในการทำวิจัย โดย หลักการแล้วมีความน่าจะเป็นสูง หมายถึงมีโอกาสเป็นไปตามจำนวนที่ประเมินว่าในเรื่องขนาดกุ้ง หรือจำนวนกุ้ง แต่ในการลุ่มเพื่อตกลงราคานี้ ทั้งทางชาวนากุ้งและทางแปรรูปซื้อกุ้งต่างมีวิธีการส่วนตัว ที่จะให้ได้เปรียบฝ่ายตรงข้าม เช่น ฝ่ายชาวนากุ้งพยายามทอดแหให้ได้กุ้งตัวโต ๆ เพื่อให้ได้ราคาสูง

ฝ่ายเพียบซื้อกุ้งก็พยายามวิ่งทางด้านตางข้างเป็นต้น สะท้อนภาพให้เห็นความพยายามที่จะแสวงหาผลประโยชน์จากชนชั้นอื่นตามเชื้อของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้อย่างชัดเจน (Smelser. 1981 : 14 ; Fusfeld. 1982 : 49) ดังนั้นความคลาดเคลื่อนจากการลงทุนที่ต่างกันระหว่างชาวนากุ้งผู้ขายกับเพียบซื้อกุ้งจึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ สิ่งที่เพียบซื้อกุ้งกลัวมากที่สุดคือตอนลงทุนได้กุ้งขนาดโต ทำให้ตอนตกลงราคาต้องกำหนดค่าไว้สูง แต่พอถึงวันจับขึ้นมาจากบ่อจริง ๆ กุ้งส่วนใหญ่กลายเป็นกุ้งเล็ก ซึ่งแพจะต้องซื้อตามราคาดัชนีทำให้ขาดทุนทันที เป็นที่น่าสังเกตว่าการหอดแผลกุ้งในบ่อเพื่อประเมินว่ากุ้งมีปริมาณเท่าไรและกุ้งส่วนใหญ่มีขนาดใด เพื่อประโยชน์ในการตกลงราคานี้ พบว่าแถบจังหวัดจันทบุรีซึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกห่างไกลจากชุมชนตำบลเกาะเพชรมาก ในพื้นที่ที่มีการทำนากุ้งก็มีการหอดแผลกุ้งในบ่อในลักษณะเดียวกันนี้ (ดวงใจ บุญศรีรักษา. 2533 : 76) ในประเด็นนี้อาจตีความได้ว่าการลงทุนกุ้งเป็นวิธีการที่เพียบเข้ามาใช้เมื่อเริ่มทำนากุ้งและนำภูมิปัญญาของชาวนากุ้ง แต่เกิดจากความคิดของฝ่ายพ่อค้านายทุนที่นำเอาเทคนิคการลงทุนอย่างมาใช้ เมื่อตกลงจะซื้อจะขายกันเรียบร้อยแล้ว ก่อนจับกุ้งขึ้นจากบ่อชาวนากุ้งจะได้รับเงินค่ากุ้งโดยโอนเงินเข้าบัญชีธนาคารอย่างน้อยร้อยละ 80 ส่วนที่เหลือเป็นการกันเงินไว้สำหรับการประเมินที่คลาดเคลื่อน และหากยังเหลืออีกเท่าไรก็จะจ่ายให้หมดเมื่อจับเสร็จหรือในวันรุ่งขึ้น เรือนเซซื้อตกลงในการจ่ายเงินที่เกิดขึ้นนี้ชาวนากุ้งเล่าว่า คิมมีการซื้อขายวางอยู่บนพื้นฐานการเชื่อใจกัน ซื้อขายด้วยเงิน เชื่อบอกว่าชาวนากุ้งถูกแพซื้อกุ้งโกงไปเป็นเงินจำนวนมาก รายหนึ่ง ๆ เป็นเงินนับล้าน ซึ่งสำหรับชาวนาแล้วถือว่าเป็นเงินจำนวนมากหาศาลทีเดียว ได้กลายเป็นบทเรียนสำหรับชาวนากุ้ง ทำให้ชาวนากุ้งมีความรอบคอบในการขายกุ้งและยอมขายกุ้งถูกละค่าด้วยเงินเชื่ออีกต่อไป

"ตอนนั้นจ่ายเป็นเช็ค คีเช็ค 7 วัน คิมมา ๆ เสร็จแล้วค่อย
ผ่อนให้สักแสนอะไรก่อน ขอผิดต่อไปอีกห้าวันสิบวัน พยายามจับ
กุ้งและหาบอย่างนั้นทุกบ่อ รวมแล้วกว่าสิบล้าน"

(พ่อค้านายทุน : ชายอาหารกุ้ง)

"คนคามเขียรตามปากนัง (คนแถบเขียรใหญ่และปากนัง) ตามมา
จะยี่กรอกอยู่แล้ว เจ้าบ่อยังยอมให้จับอีก ผมว่านี่องพื้นเมืองคิค

อย่างไรมันบิเคามาจิ้งแล้ว ทานจิ้งยังยอมมาให้จับ อ้อ ของผม

มันไม่ทำ บิงเข้าบิคนค"

(ชวานา : ทานากัง เศรษฐกิจสูง)

"แต่ก่อนบิงกันบ้อย คืออย่างนั้นะพวกแพ้วหมอ เช่น ราคาบิง

500,000 บาท อย่างนี้มันยอมมาให้เช็คคังมันยอมคิคคูก เพราะคคิ

แบบนี้คิคคูกันก็วัน"

(ชวานา : รับจาง เศรษฐกิจต่ำ)

2) การขายอาหารกุง ในขณะที่ยุทธชนคาบลเกาะเพชรมีการเลี้ยงกุงกุลาคากันมาก แต่กลับปรากฏว่ามีผู้ขายอาหารกุงเพียงไม่กี่ราย ทั้งนี้เพราะ ประการแรก เครือข่ายของผู้รับอาหารกุงจากบริษัทมหาชน บริษัท (ซีพี.) กำหนดให้มีตัวแทนขายส่งอาหารกุงในอำเภอหัวโพเพียงรายเดียว ประการที่สอง แม้ว่าในส่วนของผู้แทนขายปลีกจะไม่มีข้อกำหนดในเรื่องจำนวนผู้ขายไว้ แต่เงื่อนไขเกี่ยวกับเงินประกันหรือหลักทรัพย์ที่ต้องนำไปให้แก่ตัวแทนขายส่ง มีมูลค่าหลายแสนหรือนับล้านบาทได้กลายเป็นข้อจำกัด ที่สะกิดกันชวานาที่สนใจจะขายอาหารกุงด้วย แต่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันออกไป ประการที่สาม ภัยพื้นฐานของชวานาไม่ได้รับการปลูกฝังให้สนใจที่จะทำการค้ามาตั้งแต่อดีต ถูกบิกันโอกาสเพราะถูกเกณฑ์ไปรับใช้รัฐ ได้แต่ทำการผลิตเพียงเพื่อยังชีพตามความจำเป็นแห่งการดำรงชีวิต (Robinson and other, 2534 : 5) เมื่อทุนนิยมการค้าแผ่ขยายเข้ามาชวานาปล่อยให้อาชีพการค้าขายหาค้นจริงจังในกลุ่มคนจีน ส่วนชวานาเองมีเพียงการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ในละแวกบ้าน (ลิซิด ชีรเวคิน, 2529 : 26) ดังนั้นจึงพบว่าในคาบลเกาะเพชรมีผู้ขายปลีกเพียง 5 - 6 ราย เท่านั้น และจากการสังเกตผู้ที่ประกอบอาชีพการค้าขายอาหารกุงในชุมชนคาบลเกาะเพชร พบว่าคุณลักษณะที่สำคัญของผู้ขายอาหารกุงมีเพียงแต่ เป็นผู้มี เงินทุนและหลักทรัพย์ หรือเคยทำการค้ามาก่อน เท่านั้น แต่คุณลักษณะด้านการศึกษา การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเลี้ยงกุงกุลาคาคา ซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นการแก้ลูกค้าที่มาซื้ออาหารกุงก็เป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพราะพบว่าผู้ขายรายที่เป็นนายทุนท้องถิ่นและมีความรู้เพียงเรื่องการค้าขายอย่างเดียว กลับเป็นผู้ขายที่มีอาชีพเป็นครูมาได้ เพราะเวลาลูกค้ามาซื้อ เขาสามารถให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงกุงได้ดีกว่า ชวานากุงส่วนใหญ่ซึ่งเลี้ยงโดยชนเผ่าไม่ค่อยมีความรู้

จึงอยากจะมาซื้อกับผู้ที่ให้คำแนะนำที่ดีแก่คน แต่อย่างไรก็ตามในความสำเร็จของผู้ขายอาหารกึ่งที่มาได้ มีพื้นฐานมาจากพ่อค้านายทุนที่ทำการค้ามาก่อนมักประสบปัญหาในเรื่องญาติและพรรคพวกอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพราะพื้นฐานความสัมพันธ์กันในกลุ่มเครือญาติและพรรคพวกมีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน เวลาซื้ออาหารกึ่ง ลูกค้าจึงมักจะอ้างความเป็นญาติและพรรคพวกเพื่อขอใช้เครดิตยกย่นต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน หรือต่อรองในเรื่องราคาและเวลาใช้หนี้ จนเป็นสาเหตุสร้างความยุ่งยากใจให้แก่ผู้ขายอาหารกึ่งที่มาได้ เกิดขึ้นมาจากพ่อค้านายทุนอย่างมาก

ระบบการขายอาหารกึ่งในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีทั้งชายส่ง ชายบสีก ขณะเดียวกันก็มีทั้งชายเงินสดและชายเงิน ชื่อ (เครดิต) ซึ่งชวานากึ่งทั่วไปเรียกว่า เค. ตามภาษาที่พวกพ่อค้านายทุนใช้กัน ชวานารับเข้ามาใช้โดยไม่รู้ตัว ภาพโดยทั่วไปการใช้เค. มีสูงกว่าการซื้อชายด้วยเงินสดมาก เนื่องจากการให้เค. เป็นวิธีการเพิ่มอำนาจซื้อให้แก่ผู้ซื้อ ดังนั้นชวานาซึ่งโดยทั่วไปไม่เคยสะสมเงินจำนวนมาก (แสนหรือล้านบาท) มาก่อน (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2535 : 67) มีเพียงที่ดินเป็นหลัก ทรัพย์สินใช้ค้ำประกันเงินกู้ สามารถนำเงินมาใช้เป็นค่าจ้างชุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาค่าและอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งเท่านั้น จึงต้องขอเค. ในส่วนของอาหารกึ่งเลี้ยงกุ้งกุลาค่ากันอย่างกว้างขวาง

3) การขายเวชภัณฑ์หรือยา กุ้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ยารักษาโรคกุ้งเริ่มเป็นปัจจัยสำคัญในการเลี้ยงกุ้งกุลาค่าของชวานากุ้งชุมชนตำบลเกาะเพชร เนื่องจากกุ้งกุลาค่าเริ่มเป็นโรค ชวานากุ้งน่าจะเสี่ยงแบบง่าย ๆ เหมือนที่เคยทำมาก่อนได้อีก สาเหตุเพราะการสะสมของสารเคมีและสิ่งสกปรกในน้ำที่ใช้เลี้ยงกุ้งมีสูง ชวานากุ้งต้องเพิ่มความระมัดระวังและเอาใจใส่ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพน้ำและอาการของกุ้งอย่างใกล้ชิด หากพบว่ามีสภาพผิดปกติชวานากุ้งก็รีบนำตัวอย่างน้ำและกุ้งไปปรึกษาวิทยากรหรือคลินิกกุ้งทันที เป็นที่น่าสังเกตว่าชวานากุ้งนิยมมาปรึกษาขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของทางราชการหรือบริษัทเอกชนที่เลี้ยงกุ้ง เหตุผลที่สำคัญประการแรกคือ ถ้าไปปรึกษาร้านขายยาหรือคลินิกกุ้งชวานากุ้งจะได้รับการช่วยเหลือทันที ในขณะที่การช่วยเหลือของหน่วยงานราชการและบริษัทต้องเป็นไปตามขั้นตอนและมีหลายฝ่าย ซึ่งชวานากุ้งบอกว่ารอไม่ได้ เพราะเวลากุ้งเป็นโรคกุ้งจะตายเร็วมาก ประการที่สอง ชวานากุ้งไม่ค่อยเชื่อในความสามารถของ

เจ้าหน้าที่ราชการและนักวิชาการของบริษัทเอกชน ในส่วนของเจ้าหน้าที่ราชการนั้นอาจเป็นเพราะเจ้าหน้าที่นั้นไม่ได้ลงมามีชีวิตกับชาวบ้านเหมือนสมัยท่านาข้าว ที่มีเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลลงไปคอยแนะนำและสาธิตการเพราะปลูกอย่างใกล้ชิดตลอดมา แสดงศักยภาพที่เหนือกว่าชาวบ้านออกมาให้เห็น ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นชาวบ้านจึงมั่นใจว่าสามารถเป็นที่ปรึกษาและพึ่งพาได้ สำหรับนักวิชาการของบริษัทเอกชนแม้ว่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง แต่จากผลการเลี้ยงกุ้งปรากฏว่ากุ้งของบริษัทขายบ่อๆ ชาวนากุ้งจึงสรุปว่านักวิชาการนั้นได้มีความรู้จริงทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริง บางครั้งความบกพร่องที่เป็นสาเหตุให้กุ้งตายอาจเกิดจากสาเหตุเพราะฝ่ายเลี้ยงขาดการเอาใจใส่ และฝ่ายบริหารควบคุมดูแลไม่ถึง

ในการขายชาวกุ้ง พบว่าผู้ขายนั้นได้เป็นผู้ที่เรียนมาทางด้านโรคกุ้งโดยตรง ดังนั้นเพื่อให้ชาวนากุ้งเกิดความเชื่อถือ ผู้ขายชาวกุ้งจึงต้องหมั่นศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับโรคกุ้งอยู่เสมอ ช่องทางเพิ่มพูนความรู้ของผู้ขายชาวกุ้งที่สำคัญคือ การได้รับฟังอาการป่วยของกุ้งและสภาพน้ำที่เปลี่ยนสีจากชาวนากุ้ง และรับฟังคำอธิบายสรรพคุณของยาจากบรรดาพวกตัวแทนจำหน่ายชาวกุ้งบ่อๆ หากกรณีใดที่ไม่เคยรู้ถึงวิธีการรักษามาก่อน เวลาตัวแทนจำหน่ายยามาติดต่อก็จะขอความรู้โดยการสนทนากับพวกตัวแทนจำหน่ายเหล่านั้น หรือบางครั้งอาจจะเป็นความรู้จากชาวนารายอื่นที่มีวิธีการรักษาของตัวเอง และได้ผลดีมาแล้ว

"พวก sale หรือบริษัท เจ้าหน้าที่พวกนี้มีประโยชน์สูงมาก เราคบกับบริษัทมาก (หลายบริษัท) sale เข้ามาวันหนึ่ง ได้คุยกันครึ่งหนึ่ง เช่น เขาหยิบหัวข้อการสร้างสารภูมิคุ้มกันทานในการเลี้ยงกุ้งมาคุยให้ฟัง อีกวันหนึ่งมีอีกคนมาพูดเรื่องจุลินทรีย์ให้ฟัง อีกวันหนึ่งมีคนมาคุยเรื่องการใช้แบคทีเรียกำจัดของเสียอะไรทานองนี้ มาวันนี้คุยเรื่องนั้นเรื่องนี้ มันจะกลายเป็นว่าเราได้ประโยชน์ทั้งจาก sale และเกษตรกร บางทีได้สูงกว่าแรงเงาการเข้าบ่มนี้เรียนเสียด้วยซ้ำ"

(พ่อค้าขายกุ้ง : ชายเวทย์กุ้ง)

กระบวนการเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชาวนากุ้ง ร้านขายยากุ้ง (คลินิก) และตัวแทนจำหน่ายยามืออยู่อย่างต่อเนื่อง ชาวนากุ้งต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าการเลี้ยงกุ้งเป็นเรื่องที่เรียนรู้กันจนมีวันจบหลักสูตร มีหลายสูตรหลายวิธีที่อาจเลี้ยงหรือรักษาราคกุ้งแล้วประสบผลสำเร็จได้เหมือนกัน แตกต่างไปตามสถานที่และเวลา ประกอบกับโรคกุ้งได้เปลี่ยนแปลงและรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จึงไม่มีสูตรสำเร็จใด ๆ ที่ถูกต้องที่สุด และด้วยเหตุที่การขายยากุ้งเป็นอาชีพที่ผู้ขายต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งและวิธีรักษาราคกุ้งอย่างกว้างขวางนี้ ในการประกอบอาชีพขายยาราคกุ้งจึงไม่เพียงแต่ต้องมีปัจจัยด้านเงินทุนเพียงอย่างเดียว แต่ปัจจัยด้านความรู้ในเรื่องโรคกุ้งและวิธีรักษาราคกุ้งให้สามารถเป็นที่พักพิงของผู้เลี้ยงกุ้งได้ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ การขายยากุ้งคล้ายกับการขายยารักษาราคของคนทั่วไป ที่ผู้ขายต้องมีความรู้เกี่ยวกับอาการของโรคและตัวยาที่ใช้รักษา ด้วยเงื่อนไขข้างต้นการขายยากุ้งจึงกลายเป็นอาชีพที่ค่อนข้างผูกขาด เพราะผู้ที่มีความรู้ดังกล่าวมีไม่มากนัก ปรากฏว่าผู้ที่ได้รับความนิยมจากชาวนากุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีเพียง 1 - 2 รายเท่านั้น จากการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ประกอบการอาชีพขายยารักษาราคกุ้ง พบว่าเป็นผู้ที่เคยทำงานกับบริษัท ซีพี. มาก่อน ได้รับประสบการณ์และความรู้พื้นฐานมาจากการทำงานกับบริษัท ซีพี. จึงทำให้สามารถวินิจฉัยเกี่ยวกับโรคกุ้งและแนะนำยาที่ใช้รักษาได้ดีกว่าคนอื่น ๆ การขายยากุ้งหากจะเปรียบเทียบกับการขายอาหารกุ้งซึ่งเป็นอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ทั้งสองอาชีพมีข้อแตกต่างที่น่าสนใจ 2 ประการ คือ ประการแรก ในการขายยากุ้งปรากฏว่าความเป็นญาติและพรรคพวกกลับให้การสนับสนุนการค้าขายเป็นอย่างดี ไม่ได้ใช้ความเป็นญาติและพรรคพวกมาต่อรองเรื่องราคาสร้างความลำบากใจให้กับผู้ขายเหมือนการขายอาหารกุ้ง ประการที่สอง ผู้ขายไม่จำเป็นต้องวางหลักทรัพย์ในการรับยามาขาย เพราะทางบริษัทผู้ผลิตมอบให้ขายในลักษณะเป็นตัวแทนจำหน่าย ให้เครดิตแก่คลินิกผู้จำหน่ายมาขายโดยไม่ต้องชำระเงินก่อนเป็นเวลา 1-2 เดือน ผู้ขายรายหนึ่งเล่าว่าบริษัทเอามาให้ขายครบเดือนจะมากู้ครั้งหนึ่งถ้าขายได้ก็จะมีส่วนแบ่งกำไรให้แต่ถ้าขายไม่ได้ก็จะนำกลับ ผู้ขายแทบไม่มีความเสี่ยงเลย และยังในรายชื่อของผู้ขายที่หาออกขายได้สูงเป็นที่ยอมรับของลูกค้า(ชาวนากุ้ง) ด้วยแล้วบริษัทผู้ผลิตจำนวนมากจะแย่งกันมาติดต่อขอให้เป็นตัวแทนขาย

4) การขายอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งกุลาค่า เช่น เครื่องจักร ท่อน้ำ ในอดีตนี้ธุรกิจด้านนี้ ครอบงำรวมอยู่ในมือพ่อค้านายทุนต่างถิ่นที่ดำเนินการค้าขายสินค้าอยู่ก่อนในตลาดของตัว

จังหวัด ผู้ประกอบการด้านนี้ส่วนใหญ่ เป็นผู้มีเงินทุนมากและมีเครดิตทางการค้า ฉะนั้นจึงดูเหมือนว่า ชาวนาแพนมีวีรโอกาส เข้าสู่อาชีพนี้ได้เลย เพราะเขามีพื้นฐานดังกล่าวและที่สำคัญคือชาวนามุ่งแต่จะ หาหากุ้งมากกว่าอย่างอื่น ในระยะแรกชาวนาต้องไปซื้อหัวสุกอุบารณ์ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งกุลาคา ในเมืองและต่างจังหวัด เช่นัทหลุง เป็นต้น ต่อมา เริ่มสะดวกขึ้น เมื่อมีนายหนามาติดต่อและนามาขายถึง ในชุมชน และเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้นผู้ขายส่ง (wholesale) ในเมืองนำสินค้ามาส่งให้ถึงในชุมชน นายทุนท้องถิ่นจึง เริ่มเข้ามา เป็นคนกลางในการขายบ้าง ในฐานะที่มีเงินทุนและ เครดิตทางการค้าดีกว่า ชาวนาอื่น ๆ ในชุมชน ชาวนาทุ่งแพนที่จะซื้อจากผู้ขายรายใหญ่ในเมืองต้องหันมาซื้อผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้สินค้าจากผู้ผลิตว่าจะถึงชาวนาผู้บริโภคต้องผ่านพ่อค้าคนกลางหลายชั้นค่อนข้างมากขึ้น เป็นเหตุให้ ชาวนาถูกเอากำไรไปในหลายขั้นตอน ในประเด็นนี้ทางบ้านชาวนามักจะตระหนักว่าได้ถูกเอาเปรียบ ในขั้นตอนต่าง ๆ ตรงกันข้ามกลับพอใจที่มันต้องเดินทางไปซื้อให้ลำบาก การซื้อขายอุปโภคเกี่ยวกับการ เลี้ยงกุ้งกุลาคานั้นมีการให้เครดิตเหมือนการซื้ออาหารกุ้ง สินค้าทุกอย่างต้องซื้อด้วยเงินสดชาวนา กุ้งเล่าว่าราคาส่งของที่ซื้อต่อรองราคามักได้เลข ผู้ขายบอกราคาเท่าไรก็ต้องซื้อ เหตุผลสำคัญที่อยู่ เบื้องหลังคือขอเพียงให้ได้มีอุปโภคที่ใช้ในการเลี้ยงกุ้ง ชาวนาทุ่งยอมทำตามเงื่อนไขของพ่อค้านายทุน ได้ทุกอย่าง

“ได้ต่อ (ต่อรอง) นั้นแหละ แต่ไม่เชื่อว่าจะได้ มันเชื่อว่า เราต้องซื้อแน่นอน ยกตัวอย่างเครื่องนะ เวลาไปซื้อต้องต่อคิว เข้าแถวยาวเหยียดเลย เวลาเราไปซื้อเครื่องซื้อไปถ้าคร บก่อนเขาก็คุยกับคนนั้นก่อน แล้วกลับมา ๆ กว่าที่จะถึงเรา เรา จะไปต่อรองราคาแทบไม่มีจังหวะ”

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาคา เศรษฐกิจบ้านสูง)

“ผมไปซื้อเบ็ดกับเพื่อนเขย เขานั่งกันเป็นแถว คุณจะซื้ออะไรก็ หารายการของคุณแล้วถ้าแกก็ส่งบิลให้ดูน้องบจิดของ คนนี้ส่ง อะไรก็หาต่อ พอเราไปต่อรองว่าที่คุณบอก 5,300 บาท ผมขอ สัก 300 บาท เป็นค่าโดยสารรถ มันว่าไม่ได้ ๆ ผมไม่มีเวลา ที่จะมาพูดต่อราคากับคุณ นี่ผมก็จัดมันกัน มันพูดอย่างนี้ครับ”

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาคา เศรษฐกิจปานกลาง)

ด้านการรับจ้าง การรับจ้างเป็นอาชีพที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในช่วงการหางานว่าง เมื่อวิถีการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไป การรับจ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ในภาพรวมนอกจากอาชีพรับจ้างจะเปลี่ยนแปลงไปแล้ว สิ่งที่ค่อนข้างจะแตกต่างไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัดคือ แรงงานต่างถิ่นจากภาคอื่นจำนวนมาก เข้าสู่ชุมชนอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน และในกลุ่มผู้มีอาชีพรับจ้างด้วยกัน เริ่มมีการแข่งขันกันเองเกิดขึ้น ความสัมพันธ์ทางการผลิตทั้งในแนวตั้งหรือระหว่างชนชั้นและแนวนอนคือในกลุ่มชาวนาจ้างด้วยกัน เริ่มถูกมองในแง่ผลประโยชน์และเหตุผลทางธุรกิจ ให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าที่วางบนพื้นฐานของเงินมากกว่าความมีน้ำใจและช่วยเหลือกัน การจ้างงานที่สำคัญได้แก่การรับจ้างเลี้ยงกุ้งกุลาค่า การรับจ้างลากอวนจับกุ้งในบ่อกุ้ง การรับจ้างทำงานอยู่กับเห็บชื้อกุ้งและรับจ้างเป็นนายหน้ารับชื้อกุ้ง

1) การรับจ้างเลี้ยงกุ้ง เป็นงานที่ค่อนข้างมั่นคงและมีค่าตอบแทนสูงกว่าการรับจ้างงานอื่น ๆ เพราะการรับจ้างเลี้ยงกุ้งกุลาค่าได้รับค่าตอบแทนเป็นรายเดือน ตั้งแต่เดือนละ 3,000-5,000 บาท และถ้าเลี้ยงแล้วมีกำไรหรือเป็นไปตามเป้าหมายที่เจ้าของกำหนด จะได้รับเงินพิเศษเฉลี่ยกิโลกรัมละ 1 บาท ซึ่งนับเป็นเงินจำนวนไม่น้อยในความรู้สึกรับจ้าง เนื่องจากการจับกุ้งชายควาหนึ่งมีจำนวนกุ้งประมาณ 5,000 - 8,000 กิโลกรัม นั่นก็หมายความว่าผู้รับจ้างจะได้รับเงินเพิ่มอีก 5,000 - 8,000 บาท นอกจากนั้นในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกและอาหาร เจ้าของนากุ้งจะจัดหาให้แก่ผู้รับจ้างพร้อมเกือบทุกอย่าง สำหรับในรายที่มีภรรยาก็อาจจ้างภรรยาคูหาให้ช่วยกันดูแลก็ต้องกลับบ้านให้หัดอาศัยกันที่บ่อกุ้งเสีย ในขณะที่งานรับจ้างอื่น ๆ เช่นลากอวนจับกุ้ง เลี้ยงกุ้งอยู่กับเห็บชื้อและ เป็นงานที่เสร็จในวันเดียว ดังนั้นค่าจ้างจึงจ่ายเป็นรายวัน วันไหนที่นำพาหรือไม่มีงานก็ไม่ได้ค่าจ้าง

การเข้าสู่งานรับจ้างเลี้ยงกุ้งกุลาค่าค่อนข้างยาก เพราะการเลี้ยงกุ้งกุลาค่ามีการลงทุนหลายแสนบาทขณะเดียวกันความเสี่ยงต่อการได้กำไรและขาดทุนก็มีสูง เงื่อนไขดังกล่าวทำให้เจ้าของนากุ้งต้องเลือกคนที่มีความเอาใจใส่และไว้วางใจได้ให้เป็นผู้เลี้ยงกุ้งของตน สำหรับในส่วนของบริษัทเอกชนที่ลงทุนเลี้ยงกุ้งกุลาค่าก็ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ เช่นเดียวกัน แต่มีความคิดที่แตกต่างจากชาวนากุ้งในเรื่องการคัดเลือกแรงงานรับจ้างเข้าทำงานอย่างชัดเจน คือบริษัทานิยมจ้างแรงงานในชุมชน

เหมือนชานากุ้ง โดยให้เหตุผลว่ามีปัญหาในเรื่องการกำกับดูแลและมองว่าแรงงานในชุมชนนี้เสียใจที่
ไม่ตั้งใจทำงาน ความแตกต่างในเรื่องแรงงานรับจ้างนี้ได้นำไปสู่ความแตกต่างของความสัมพันธ์ทาง
การผลิตระหว่างชานากุ้งกับแรงงานรับจ้างเลี้ยงกุ้ง และระหว่างบริษัทกับแรงงานรับจ้างเลี้ยงกุ้ง
เพราะในขณะที่ชานากุ้งกับแรงงานรับจ้างเป็นญาติและคนในชุมชนเดียวกัน ดังนั้นนอกจากจ่ายค่าจ้าง
เป็นค่าตอบแทนแล้วทั้งสองฝ่ายยังมีความผูกพันร่วมทุกข์ร่วมสุข เห็นอกเห็นใจกันสูง แต่กรณีบริษัท
เอกชนกับแรงงานรับจ้าง เป็นความสัมพันธ์ที่ใช้ค่าจ้างตอบแทน เพียงอย่างเดียว และพยายามให้ค่าจ้าง
ในอัตราต่ำสุดเพื่อให้ได้กำไรมาก นอกจากนี้การรับจ้างเลี้ยงกุ้งในส่วนของบริษัท เอกชนยังมีการแบ่ง
งานออกเป็นฝ่าย เช่น ฝ่ายให้อาหาร ฝ่ายดูแลกระแสน้ำให้ฝ่ายตรวจสอบคุณภาพน้ำและโรคกุ้ง ฝ่ายรักษา
ความปลอดภัย ฯลฯ แต่การรับจ้างเลี้ยงกุ้งให้กับชานากุ้งแรงงานรับจ้างต้องทำทุกอย่าง ตั้งแต่ให้อาหารกุ้ง
คิดเครื่องดับ เครื่องพ่นยาฆ่าเชื้อคิโน่า คอยสังเกตสภาพน้ำและการเจริญเติบโตของกุ้งตลอดมา
จนถึงเป็นยามเฝ้าบ่อกุ้ง หากมองอย่างผิวเผินอาจจะเข้าใจว่าเป็นเพราะชานากุ้งเลี้ยงจำนวนน้อยจึง
ทำหน้าที่ทุกอย่างได้ แต่พบว่าในรายที่เลี้ยงนับ 10 บ่อ และจ้างแรงงานรับจ้างเลี้ยงกุ้งหลายคนก็มี
ระบบการจัดการอย่างเดียวกันนี้ ไม่ได้แยกงานออกเป็นฝ่ายอย่างเช่นบริษัทเอกชน จึงเป็นเครื่องชี้
ได้อย่างหนึ่งว่าชานากุ้งมีระบบการคิดระบบการทำงานที่เป็นแบบอย่างของตนเอง เคยชินอยู่กับระบบการ
ผลิตที่มีมาแต่เดิมในสังคมชานากุ้ง เมื่อหันมาผลิตในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมก็ยังคงนำแบบแผนการท
งานแบบเดิมมาใช้

2) การรับจ้างลากอวนจับกุ้ง แรงงานกลุ่มนี้เป็นชาวประมงที่เคยจับปลาในทะเล เมื่อมีการ
ทำนากุ้งจึงได้ขึ้นมาจับจ้างลากอวนจับกุ้งในบ่อเลี้ยงกุ้ง ทั้งนี้เพราะชาวประมงมีความถนัดงานจับกุ้ง
และปลานทะเลมาก่อน ขณะที่ชานากุ้งหรือพ่อค้านายทุนที่เลี้ยงกุ้งไม่เคยทำงานนี้ ภาพที่ปรากฏขึ้น
จึงสะท้อนให้เห็นลักษณะการแบ่งงานกันทำตามความถนัด ยิ่งมีการเลี้ยงกุ้งอุตสาหกรรมมากก็ดูเหมือนว่า
แนวโน้มความต้องการแรงงานรับจ้างลากอวนจับกุ้งตอนจะขายกุ้งก็อาจจะสูงตามไปด้วย แต่แนวโน้ม
ดังกล่าวเป็นไปไม่ได้เพียงในระยะแรกเท่านั้น เพราะมีผู้รับจ้างลากอวนจับกุ้งเพียงไม่กี่ราย แต่ในเวลา
ต่อมาชาวประมงรายอื่น ๆ ต่างก็ทะเลซึ่งเคยเป็นแหล่งที่สามารถหาทุกอย่างในชีวิตพวกเขา ขึ้นมา
รับจ้างลากอวนจับกุ้งกันมากขึ้น จากเดิมซึ่งเคยรอให้ชานากุ้งมาก็คิดต่อว่าจะให้จับที่ไหน มาตอนนี้

ต้องออกไปหาผู้เลี้ยงกุ้งสอบถามว่ามีใครจะจับกุ้งที่ไหนบ้าง และที่สำคัญคือเพื่อให้ได้งานหาผู้รับจ้างลากอวนจับกุ้งยอมลดค่าจ้างให้ต่ำกว่าผู้รับจ้างรายอื่น ๆ จึงส่งผลให้อาชีพการรับจ้างลากอวนจับกุ้งมีสภาพค่อนข้างลำบาก เพราะเกิดการแย่งลูกค้ากันขึ้น อย่างไรก็ตามชาวประมงส่วนใหญ่บอกว่าก็ยังดีกว่าหาประมงทะเล เพราะนอกจากกุ้งและปลาจะลดน้อยลงทุกทีในอ่างคาคาได้ว่าออกทะเลแล้วจะได้กุ้งและปลาหรือไม่แล้ว ถ้าแก่ที่ลงทุนทำให้เอาเปรียบมากเกินไป เมื่อก่อนชาวประมงออกทะเลหาปลาใช้แรงงานประมาณ 2 - 3 คน แต่เวลารับจ้างลากอวนจับกุ้งต้องใช้นามากกว่านั้น ชาวประมงจึงได้รวมกลุ่มกัน 4 - 5 ราย นำเครื่องเรือมาเป็นเครื่องสูบน้ำ ส่วนอวนนั้นชาวประมงบอกว่าต้องซื้อใหม่ เพื่อให้ขนาดของตาอวนเหมาะสมกับขนาดของกุ้งกุลาดำ สำหรับลูกน้องก็นำลูกน้องเก่าตามมาด้วย รวมแล้วทำงานร่วมกันประมาณ 15 คน ดังนั้นแม้จะเป็นงานใหม่แต่แรงงานที่หาได้ก็ยังเป็นกลุ่มเดิม มีความผูกพันเป็นญาติและเพื่อนบ้าน เพียงแต่ขยายหน่วยผลิตที่ใหญ่ขึ้นและความต้องการแรงงานมีมากตามไปด้วย จึงไม่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นมากนัก ภาระกิจการลากอวนจับกุ้งที่สำคัญคือขึ้นจากบ่อให้แก่แพรับซื้อกุ้ง ซึ่งรอชั่งน้ำหนักอยู่แล้วถือว่าเสร็จงาน วันหนึ่งชาวประมงเหล่านี้จึงใช้เวลาทำงานไม่เต็มวันใช้เวลาเพียงประมาณ 3 - 4 ชั่วโมงเท่านั้น จึงยังคงมีลักษณะการทำงานเหมือนชาวนา และชาวประมงสมัยก่อนที่ยังมีเวลาว่างแอบเฟื่องอยู่มาก

3) การรับจ้างแพรับซื้อกุ้งกุลาดำ การทำงานในแพรับซื้อกุ้งกุลาดำมีทั้งแรงงานผู้ชายและแรงงานผู้หญิง ผู้ชายทำหน้าที่ในการยกสิ่งของสัมภาระที่ใช้ในการบรรจุกุ้งและชั่งกุ้งซึ่งเป็นงานหนัก ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ในการคัดเลือกกุ้งออกตามขนาดก่อนชั่งน้ำหนัก และในแต่ละแพจะมีแรงงานคนหนึ่งทำหน้าที่ชั่งน้ำหนักกุ้ง คุชได้รับการฝึกเทคนิควิธีการชั่งมาอย่างดี จากการเปิดเผยของผู้ประกอบการแพรับซื้อกุ้งรายหนึ่งบอกว่า คนที่ได้ฝึกมาอย่างดีแล้วสามารถชั่งน้ำหนักจากการชั่งได้ประมาณครั้งละ 2 - 3 ชีด หรือ 200 - 300 กรัม (ชั่งครั้งละ 20 กิโลกรัม) ซึ่งเมื่อรวมแล้วในการชั่งคราวหนึ่งมีจำนวนกุ้งประมาณ 3 - 8 ตัน ทางแพรับซื้อกุ้งสามารถชั่งน้ำหนักได้หลายสิบกิโลกรัม แรงงานรับจ้างแพรับซื้อกุ้งเหล่านี้มีจำนวนประมาณแพละ 30 - 40 คน เจ้าของแพรับซื้อกุ้งกุลาดำบอกว่าจะหาแรงงานจากญาติพี่น้องก่อนถ้ายังไม่เพียงพอก็ไปหาเพื่อนบ้าน แต่ละวันใช้แรงงานไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขว่า กุ้งที่จะจับนั้นเป็นบ่อขนาดเล็กหรือใหญ่ จำนวนบ่อเดียวหรือหลายบ่อ ถ้าบ่อเล็กจำนวน

บ่อเคียวใช้แรงงานประมาณ 20 - 30 คน เฉพาะแรงงานในชุมชนก็เพียงพอแล้ว แต่ถ้าเป็นบ่อนาคาหลหรือหลายบ่อต้องไปหาแรงงานจากชุมชนอื่นมาเพิ่ม และบางครั้งหากหาไม่ได้ก็ใช้วิธีการเพิ่มค่าจ้างให้เป็นสองเท่า จากการสังเกตแรงงานในกลุ่มนี้ไม่ปรากฏว่ามีแรงงานต่างถิ่นจากภาคอื่น ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเนื่องจากเป็นงานที่หนักแน่นอน วันไหนที่ซื้อกุ้งได้ก็ได้ทำงานวันไหนที่ซื้อกุ้งไม่ได้ก็ไม่ได้ทำงานวันนั้นก็มีค่าจ้าง แต่สำหรับแรงงานในชุมชนตำบลเกาะเพชรนั้น แม้ว่าบางวันไม่ได้ทำงานก็พอจะเลี้ยงชีพไปได้ เพราะอยู่ท่ามกลางญาติพี่น้องที่คอยช่วยเหลือกัน การรับจ้างแหรบซื้อกุ้งกุลาดำมีลักษณะเป็นแพเคลื่อนที่จับกุ้งที่เหนียวกับขบวนใบที่นั้น กางคันที่กล 7 บ่อหรือริมถนน เตรียมเครื่องชั่ง ตะกร้าใส่กุ้ง น้ำมันแข็ง รวมทั้งรถตู้ห้องเย็นคอยรับกุ้งไปส่งที่มหาชัย เวลาใบจับที่กล 7 แรงงานรับจ้างของแพต้องนอนค้างคืนที่บ้านเจ้าของแหรบซื้อกุ้งถึงบ้านให้ลูก ๆ อยู่ตามลำพัง หรือถ้าไม่ไปค้างคืนก็ต้องออกจากบ้านใบตั้งแต่เช้าและกลับมาตอนเย็น แรงงานเหล่านี้ต้องเดินทางไปกับคณะของแพใบหัวแม่เฉพาะแต่ในตำบลเกาะเพชร แต่ยังไม่ต่างตำบลและต่างอำเภออีกด้วย ต่างจากแพย่อยของเจ้าเก่าในชุมชนที่เคยรับซื้อกุ้งและปลาจากชาวประมง เพราะเป็นแพขนาดใหญ่ใช้แรงงานเพียงคนเดียวมีที่ตั้งประจำอยู่ที่คือที่บ้านเจ้าเก่าหรือท่าเรือคอยรับซื้อปลาที่ชาวประมงนำมาขาย

4) การรับจ้างเป็นนายหน้า ในช่วงการหาบุงได้ปรากฏให้เห็นอาชีพการเป็นนายหน้า 2 อย่าง คือ นายหน้ารับซื้อกุ้งกุลาดำและนายหน้ารถชุดบ่อกุ้ง นายหน้ารับซื้อกุ้งกุลาดำเป็นอาชีพรับจ้างอย่างหนึ่งที่ผู้รับจ้างหาหน้าที่คอยติดต่อผู้ขายกุ้งให้แก่แหรบซื้อกุ้ง แม้จะมองว่าเป็นงานเบาและมีรายได้ดีแต่คนกลุ่มนี้มีจำนวนน้อยมาก ซึ่งอาจจะมองได้ว่าการที่ชาวานานิยมรับจ้างเป็นนายหน้ารับซื้อกุ้งกุลาดำเพราะมีงานอื่นที่ทำได้ผลตอบแทนดีกว่า เช่น ถ้ามีที่ดินมีทุนก็จะเลือกเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นอันดับแรกแต่ถ้าไม่มีทุนไม่มีที่ดินก็อาจจะเลือกรับจ้างเลี้ยงกุ้งแทน นอกจากนั้นยังอาจมองได้ว่าเป็นเพราะคุณลักษณะเฉพาะตัวของชาวานาน้อย เนื่องจากมีการมีอาชีพเป็นนายหน้าคุณลักษณะที่สำคัญคือการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีความรู้เกี่ยวกับการค้าขายอยู่บ้าง ซึ่งจะหาชาวานาที่มีคุณลักษณะอย่างนี้ค่อนข้างยาก รวมทั้งชาวานาอาจพิจารณาว่า อาชีพการเป็นนายหน้าแม้จะเป็นงานเบาแต่เป็นอาชีพที่มั่นคงแน่นอน เพราะจากการสอบถามผู้ที่ซื้ออาชีพเป็นนายหน้ารับซื้อกุ้งกุลาดำพบว่า ในเคื่อนหนึ่งสามารถติดต่อผู้ขายกุ้งให้แก่แหรบซื้อกุ้งได้เพียงไม่กี่ราย เพราะนอกจากมีนายหน้าคนอื่นด้วยแล้ว เจ้าของแพก็เป็นฝ่ายออกหาลูกค้าราย

ตรงอีกส่วนหนึ่งด้วย ถ้าสามารถหาลูกค้าให้แก่แพจนมีการซื้อขายกัน นายหน้าจะได้รับค่าตอบแทน
 กิโลกรัมละ .50 - 1 บาท แต่ในระยะหลังบางแพบอกว่าถ้าได้กำไรน้อยก็จะให้ค่านายหน้าน้อยลง
 อาชีพการเป็นนายหน้าจึงเป็นเพียงอาชีพเสริมของผู้ที่มีอาชีพอย่างอื่นอยู่แล้วเท่านั้น บางรายซึ่งรัก
 จักรยานยนต์รับจ้าง บางรายเป็นครูใช้เวลากลางวันเรียนเด็กแล้วหรือในวันเสาร์วันอาทิตย์ก็ออกหาว่า
 ใครต้องการขายกุ้งที่แพบ้าง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการหาลูกค้าแล้วคงสู้ครูไม่ได้ เพราะครูมีมนุษยสัมพันธ์
 และเทคนิคการติดต่อกับลูกค้า ส่วนนายหน้าลักษณะที่สองคือ นายหน้ารถซดบ่อกุ้ง เป็นอาชีพที่คอยติด
 ต่อกับผู้ที่เลี้ยงกุ้งว่าใครจะซดบ่อกุ้งบ้าง หรือบ่อที่ซดแล้วเมื่อเลี้ยงเสร็จในคราวหนึ่งใครจะซดลอก
 ตกแต่งบ่อบ้าง เป็นอาชีพที่แตกต่างไปจากนายหน้ารถจักรกลนาสมัยนานาข้าว ต่างกันเพียงนายหน้า
 รถซดนี้มีงานหาตลอดปี เพราะการซดบ่อของชาวนากุ้งมีอยู่เสมอเรื่อย ๆ ขณะเดียวกันผู้ที่เลี้ยงบ่อแล้ว
 ก็ต้องการที่จะแต่งบ่อและลอกบ่อใหม่เตรียมเลี้ยงกุ้งใหม่ แรงงานรับจ้างกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เติบโตขึ้นมา
 จากนายหน้ารถจักรกลนาเดิม หากหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างชาวนาที่จะว่าจ้างในชุมชนกับนายทุนต่างกัน
 เป็นคนกว้างขวางในชุมชนมีการมีพอที่จะจัดการเก็บเงิน และดูแลเรื่องความปลอดภัยขณะทำงานในชุมชน
 ให้แก่คณะของนายทุนได้ นายทุนเป็นผู้เลือกจะให้ใครเป็นนายหน้า แต่การหาหน้าที่นายหน้าซดบ่อ
 กุ้งลูกค้าให้แก่แพรับซดกุ้งจะเป็นใครก็ได้ที่สามารถหาลูกค้าซดกุ้งให้แก่แพได้ ฉะนั้นการเป็นนายหน้ารับ
 ซดกุ้งจึงเป็นอาชีพที่ค่อนข้างเปิดกว้างสำหรับทุกคน ส่งผลให้อาณาจักรครองที่จะให้นายทุนเกรงใจนั้นแทบ
 จะไม่มี อย่างไรก็ตามแม้หน้าที่จะต่างกัน แต่การหาหน้าที่นายหน้าในช่วงนานาข้าวและช่วงนานากุ้งได้
 สะท้อนความสัมพันธ์ทางการผลิตได้ว่า ในระบบทุนนิยมแบบผลิตเพื่อขายจะมีนายหน้าคนกลางเข้ามามีส่วนร่วม
 ร่วมในความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนา และเมื่อทุนนิยมเฟื่องฟูเข้าสู่ทุนนิยมอุตสาหกรรมการติดต่อ
 โดยผ่านคนกลางก็ยิ่งมีมากขึ้นตามลำดับ

โดยสรุปจะเห็นว่าการหานากุ้ง เป็นวิถีการผลิตที่มีพื้นฐานการผลิตตามแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม
 เมื่อเข้ามาแทนที่การหานาข้าวในชุมชนตำบลเกาะเพชร ทำให้โครงสร้างด้านอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการ
 นานาข้าวเปลี่ยนแปลงไป มีอาชีพใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการหานากุ้งเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ห่อค่านายทุน
 ต่างกันจำนวนมากมุ่งเข้ามาลงทุนในชุมชนตำบลเกาะเพชรทั้งค้าขายและหานากุ้ง แรงงานจากภาคอีสาน
 หลังไหลเข้าไปหางานทำ เนื่องจากแรงงานในชุมชนมีไม่เพียงพอประกอบกับบริษัทเอกชนซึ่งเป็นนายทุน

ต่างถิ่นไม่ต้องการแรงงานในชุมชนโดยทำให้เหตุผลว่าความคุมขาก สิ้นค้าประเภทเครื่องจักรและเวชภัณฑ์
 กุ้งซึ่งผลิตโดยบริษัทต่างชาติถูกส่งเข้ามาขายในชุมชน และเมื่อเลี้ยงกุ้งจนแล้วกุ้งจะถูกส่งกลับออกไป
 ขายยังตลาดนอกชุมชนเช่นเดียวกัน ที่สำคัญจะเห็นว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา
 ชุมชนตำบลเกาะเพชร ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในชุมชนและจังหวัดใกล้เคียงอีกแล้ว แต่ได้ขยายออกไปสู่
 ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับสังคมโลกแล้ว เชื่อมเศรษฐกิจชุมชนตำบลเกาะเพชร เข้ากับ
 เศรษฐกิจโลก จากที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนชาวนาตำบลเกาะเพชรได้มีการจัดระเบียบทางสังคม
 ใหม่ ทั้งวางแผนโครงสร้างทางชนชั้นและบรรทัดฐานที่ใช้เป็นข้อตกลงในการปฏิบัติร่วมกัน ผู้ที่ครอบครอง
 ปัจจัยการผลิตด้านเงินทุนและเทคโนโลยีที่แท้จริง กลับเป็นพ่อค่านายทุนจากต่างถิ่นแทนชาวนารายซึ่ง
 เคยครอบครองที่ดินจำนวนมาก สำหรับชาวนารายและชาวนากลางที่มีที่ดินอยู่ในครอบครอง เมื่อเข้า
 สู่ช่วงการทานากุ้งแล้วสามารถนำที่ดินในค้ำประกันเงินกู้จาก ธกส. และธนาคารพาณิชย์มาลงทุนชดเชย
 และซื้ออาหารกุ้งทานากุ้งได้ จึงไม่อาจที่จะจัดไว้ในชนชั้นค่าของสังคมเสียทีเดียว คงมีแต่ชาวนาจน
 และชาวประมงที่ไม่มีทั้งที่ดิน เงินทุนและเทคโนโลยีเพียงพอแรงงานจึงไม่มีทางเลือกอย่างอื่น ต้องเข้า
 สู่อาชีพการรับจ้างกลายเป็นชนชั้นค่าของสังคมต่อไป แผนบรรทัดฐานทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงจาก
 บรรทัดฐานเดิมที่กำหนดโดยศาสนา ระบบอุปถัมภ์และเครือญาติที่ถูกฝังให้ชาวนามีการ
 แบ่งปันช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน อยู่อย่างพอกินพอกินไม่เบียดเบียนหรือเอาเปรียบผู้อื่น เปลี่ยนมายึด
 บรรทัดฐานตามฐานความคิดของระบบทุนนิยม ที่กำหนดโดยพ่อค่านายทุนซึ่งครอบครองปัจจัยการผลิต
 (ทุนและเทคโนโลยี) ได้รับปลูกฝังให้แสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (ดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง
 ค่าไร) ในการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับผู้ที่ค้ำกว่าเพื่อนำไปขยายการผลิตให้เติบโตขึ้น อย่างไรก็ตาม
 ก็ตามในส่วนของชาวนากุ้งชุมชนตำบลเกาะเพชร ระบบเครือญาติ และพรรคพวกยังเข้ามาเป็นตัว
 กำหนดความสัมพันธ์ทางการผลิตอยู่มาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบรรทัดฐานที่มีมาตั้งแต่สมัยนาข้าวยังไม่ได้
 ถูกทำลายหมดไปเสียทีเดียว ได้ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจของชาวนายังคงมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ทางการ
 ผลิตในวิถีการผลิตใหม่ ผสมผสานและก่อให้เกิดบรรทัดฐานใหม่ในสังคมชาวนาช่วงทานากุ้ง ในรูปแบบ
 ที่ไม่เหมือนทุนนิยมจากตะวันตกเสียทีเดียว ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาและการยืนยัน
 ของนักวิชาการหลายท่าน เช่น ลิซิค วีระเวทิน กล่าวไว้ในเรื่อง สังคมไทยกับการพัฒนาประเทศ ว่า
 แม้ระบบทุนนิยมจะแผ่ขยายเข้ามาสังคมไทยเริ่มเข้าสู่สมัยใหม่ แต่ยังสามารถรักษาของเก่าอยู่อย่างดี

(ลิขิต ธีรเวคิน.2529 : 10) พรพิไล เลิศวิชา กล่าวไว้ในการศึกษาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ยืนยันว่าผลการวิจัยจำนวนมากรวมทั้งของตัวเธอล้วนบ่งชี้ว่า ระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยยังคงเป็นเศรษฐกิจก่อนทุนนิยม เป็นเศรษฐกิจที่รักษาความสัมพันธ์ที่ช่วยเหลือกันและกัน และรักษาพันธะทางศีลธรรมต่อกันไว้ได้ (พรพิไล เลิศวิชา.2534 : 7) ตลอดจนผลการศึกษาของ ชูลีห์ ชูชาติ เรื่อง "ภาคครัว (ตลาดครัว) และการปรับตัวของชุมชนชาวนาภาคเหนือ" ได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่าแม้ระบบการตลาดเปลี่ยนแปลงเป็นระบบการผลิตเพื่อขาย แต่ชาวนาก็ยังไม่มีอุดมการณ์เพื่อแสวงหากำไรอย่างแท้จริง ซึ่งนั่นคือการผสมผสานระหว่างระบบเก่าและระบบใหม่ในสังคมชาวนา (ชูลีห์ ชูชาติ.2538 : 23)

1. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ

ภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ ในช่วงที่มีการทํานาทุ่งในชุมชนตำบลเกาะเพชร ชาวนายังคงมีหน้าที่ในการเสียภาษีอากรและรัฐมีหน้าที่ในการให้บริการและส่งเสริมด้านต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมด้านอาชีพ การศึกษา สาธารณสุข ดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวนา ตลอดจนสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน ภาพโดยรวมแทบจะไม่มีแตกต่างไปจากในช่วงที่มีการทํานาข้าว ดังนี้

1.1 การเสียภาษีอากร

หลังจากที่ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรได้เปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากการผลิตที่ทํานาข้าวเป็นหลักไปสู่การทํานาทุ่งและอาชีพอื่น ๆ สภาเกี่ยวกับการเสียภาษีอากรน่าจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะเมื่อผู้อยู่ในวิถีการผลิตใหม่นี้หากการผลิตมากขึ้นมีรายได้เพิ่มขึ้นการเสียภาษีอากรให้แก่รัฐก็ควรจะเพิ่มตามไปด้วย แต่ปรากฏว่าภาพการเก็บภาษีทางตรงจากชาวนาทุ่งยังมีน้อย จากการสัมภาษณ์ระดับลึกเจ้าหน้าทีประมงอำเภอได้รับการชี้แจงว่า กรมประมงไม่มีนโยบายในการเก็บภาษีอากรในส่วนนี้เคยให้เหตุผลว่า เพราะการทํานาทุ่งเป็นอาชีพที่ทางราชการให้การส่งเสริม แต่หากได้พิจารณาอย่างครอบคลุม จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาทุ่งและบริษัทเอกชนที่ทํานาทุ่งพบว่า เกี่ยวกับการเสียภาษีอากรรัฐน่าจะเคยกเว้น เสียให้ ก็ยว ยังคงมีการเก็บภาษีจากบริษัทเอกชนและชาวนาทุ่ง เพียงแต่นำได้เก็บอย่างเข้มงวดเหมือนในช่วงที่เก็บภาษีจากชาวประมงซึ่งจับปลาในทะเล

ภาษีอากรทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่ผู้ทํานาทุ้งและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทํานาทุ้งต้องจ่ายให้แก่
 แก่รัฐได้แก่ ภาษีเงินได้ ภาษีการค้า ภาษีสินค้าประเภทเครื่องจักร เวชภัณฑ์และสินค้าอุปโภค
 บริโภค ลักษณะการเก็บภาษีเงินได้และภาษีการค้าของรัฐในกรณีชุมชนตำบลเกาะเพชรยังขาดความ
 เสมอภาคและไม่ทั่วถึง กล่าวคือมีการเก็บภาษีเงินได้และภาษีการค้ากับบริษัทผู้ผลิตและตัวแทนขายส่ง
 แต่ในระดับพ่อค้าขายปลีกและชาวนาทุ้งรัฐยังไม่ได้มีการเรียกเก็บภาษี เพราะรัฐมีนโยบายส่งเสริม
 ดังกล่าวข้างต้น สำหรับภาษีประเภทสินค้าเข้าประเภทเครื่องจักร เวชภัณฑ์ สินค้าอุปโภคบริโภคตลอด
 จนสินค้าออกทุ้งกุลาค่านั้น ส่วนใหญ่การเก็บภาษีรัฐไม่ได้เรียกเก็บจากชาวนาทุ้งและผู้ทำธุรกิจนาทุ้งโดย
 ตรง จะเรียกเก็บจากผู้นำเข้าและส่งออกต่างประเทศแทน แต่จากการที่ชาวนาทุ้งและผู้ทำธุรกิจนาทุ้ง
 ต้องใช้สินค้าเหล่านี้จำนวนมาก ย่อมเป็นเครื่องชี้ได้ว่าชาวนาทุ้งและผู้ทำธุรกิจนาทุ้งคือ ผู้ที่รับภาระ
 ในการเสียภาษีในส่วนนี้แทนผู้ผลิตหรือผู้นำเข้า เนื่องจากผู้ขายได้รวมภาษีเป็นต้นทุนส่วนหนึ่งของสินค้า
 ไว้ด้วยแล้ว แม้ภาพที่ออกมาอาจมองได้ว่ารัฐค่อนข้างจะหย่อนหรือผ่อนปรนในการเก็บภาษีอากรกับ
 ชาวนาทุ้ง และผู้ทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการทํานาทุ้งอยู่มาก ไม่เคร่งครัดและเข้มงวดเหมือนการเก็บภาษี
 อากรกับชาวนานในช่วงที่ยังไม่มีมีการทํานาทุ้ง แต่หากพิจารณาแง่ผลประโยชน์หรือภาษีที่รัฐพึงได้รับโดย
 รวมนับว่าสูงกว่าเดิมมากเพราะ ประการแรก การหย่อนหรือผ่อนปรนด้านภาษีถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำ
 ให้การทํานาทุ้งและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการทํานาทุ้งเติบโตอย่างรวดเร็ว เพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน
 และรายได้ประชาชาติ ประการที่สอง ภาษีอากรที่เก็บในระดับชุมชนซึ่งเก็บจากชาวนาทุ้งโดยตรงอาจ
 จะน้อย แต่ในระดับชาติกลับได้รับสูงมากซึ่งสามารถพิจารณาได้จากปริมาณสินค้า เข้าที่กล่าวแล้วและสินค้า
 ออกทุ้งกุลาค่า เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอให้ข้อมูลว่าเรื่องนี้ว่า เฉพาะอำเภอหัวไทรซึ่งมีการทํานาทุ้ง
 หนาแน่นเพียงสองตำบล คือตำบลเกาะเพชรและตำบลหน้าสวน ฉะนั้นแล้วสามารถส่งออกทุ้งกุลาค่าถึงปีละ
 2 หมื่นตัน และจากรายงานวิจัยเรื่องผลกระทบจากการทํานาทุ้งต่อสังคมและวัฒนธรรม : ศึกษากรณี
 อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดย สืบพงศ์ ธรรมชาติ
 พบว่าในสองอำเภอมียอดจำหน่ายทุ้งในปี พ.ศ. 2534 สูงถึงประมาณ 20,000 ล้านบาท (สืบพงศ์
 ธรรมชาติ. 2538 : 9) จึงเชื่อว่าภาษีที่รัฐได้รับในส่วนนี้ย่อมมากตามไปด้วย

ในการศึกษาครั้งนี้ ยังได้พบสิ่งที่น่าสนใจบางประการเกี่ยวกับพฤติกรรมภาษีอากร
 ของผู้ประกอบการตั้งแต่บริษัทเอกชนที่เลี้ยงทุ้งกุลาค่า พ่อค้านายทุนและชาวนารวยที่ทํานาทุ้งตลอดจน

ชวานากุ้งรายย่อยกล่าวคือ บริษัทเอกชนนั้นในขณะที่ไม่อาจปฏิเสธหน้าที่ในการเสียภาษีอากรได้ เนื่องจากมีรายรับรายจ่ายที่ชัดเจนสามารถตรวจสอบได้ บริษัทจะพยายามเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ จากรัฐ เช่น ขอให้รัฐเข้ามาดูแลในเรื่องการจัดระบบระบายน้ำทิ้ง จัดชลประทานน้ำเค็ม จัดให้มีแล็บ (lab) ทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาพน้ำและโรคกุ้งกุลาดำ กระจายข่าวทางวิทยุและโทรทัศน์ ให้ผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำได้ทราบสถานการณ์เกี่ยวกับสภาพน้ำที่สูบเข้ามาเลี้ยงกุ้ง รวมทั้งให้รัฐปรับปรุงเกี่ยวกับระเบียบและขั้นตอนในการขอใช้กระแสน้ำทำให้เกิดความสะดวกแก่ผู้ไปขอใช้บริการ สำหรับกรณีพ่อค้านายทุนและชาวนารายที่เลี้ยงกุ้งกุลาดำ พบว่าจนถึงปัจจุบันยังไม่เสียภาษีเงินได้จากการทานากุ้งนั้นกลับมีพฤติกรรมส่อเค้าว่าพยายามหลีกเลี่ยงการเสียภาษีเงินได้ เช่น กรณีพ่อค้าขายปลีอาหารกุ้งกุลาดำในชุมชนตำบลเกาะเพชร เมื่อสัมภาษณ์เกี่ยวกับภาษีได้บอกว่าตนเองไม่ต้องเสียภาษีเพราะรัฐเก็บจากเอเยนต์ (ตัวแทนขายส่ง) แล้ว ทั้ง ๆ ที่พ่อค้าขายปลีเองก็มีเงินได้จากการขายอาหารกุ้งจำนวนมาก และอยู่ในข่ายที่กฎหมายกำหนดให้เสียภาษีเงินได้ ส่วนกรณีชาวนารายที่เลี้ยงกุ้งเพียงแต่ทราบว่าทางราชการให้ใบจดทะเบียนว่าเลี้ยงกุ้งกุลาดำจำนวนเท่าไรก็เกิดความระแวงเกรงว่าจะถูกเรียกเก็บภาษี ดังนั้นชาวนารายที่เลี้ยงกุ้งกุลาดำส่วนใหญ่จึงไม่ไปจดทะเบียน และในจำนวนส่วนน้อยที่ไปจดทะเบียนก็บอกจำนวนที่เลี้ยงน้อยกว่าความเป็นจริง เช่น เลี้ยงจริง 10 บ่อ บอกว่าเลี้ยงเพียง 1-2 บ่อ เป็นต้น ซึ่งค่อนข้างจะตรงกันข้ามกับชาวนารายย่อยที่มีพื้นฐานมาจากชาวนากลาง มีแนวโน้มจะหลีกเลี่ยงภาษีและเห็นว่าการเสียภาษีเป็นสิ่งที่เหมาะสม โดยมองว่ารัฐจะได้เงินไปใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ

"สมควร เพราะรัฐบาลมีอะไรจะให้พวกข้าราชการครุรวมไปถึงตำรวจ ทหาร ผมก็ไม่ได้ซื้ออะไร เหมาะสม เขาสร้างโรงเรียนให้ลูกเราเรียนอะไรบ้าง รัฐบาลช่วยคุ้มกันไม่ให้เพื่อนลักวัวเรา คุ้มกันแล้วถึงยังไม่ได้ผล แต่เขาก็ได้ทำ"

(ชวานา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้สามารถสะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมของพ่อค้านายทุน ซึ่งเป็นคนในสังคมเมืองได้ว่ามีพฤติกรรมเสียภาษีมากที่สุด ขณะเดียวกันก็มีเรียกร้องสิทธิจากรัฐมากที่สุดด้วย ตรงกันข้ามกับพฤติกรรมของคนในชนบทที่มีอัตราเสียภาษีน้อย และไม่ค่อยเรียกร้องสิทธิจากรัฐ

ฉะนั้นหากพิจารณาแง่การเข้าถึงบริการของรัฐ จึงอาจสรุปได้ว่าผู้เข้าถึงบริการของรัฐได้มากคือ พ่อค้านายทุน ปัจจัยสำคัญที่อยู่เบื้องหลังทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐเกิดขึ้น และดำรงอยู่ในลักษณะไม่เสมอภาคนี้อาจเป็นเพราะ ประการแรก ชาวนาเป็นชนชั้นที่ยอมรับสภาพการเอารัดเอาเปรียบของรัฐเพื่อแลกมาตั้งแต่สมัยทำการผลิตเพื่อยังชีพ เพื่อแลกกับการได้อาศัยที่หากินและช่วยคุ้มครองความปลอดภัยจากรัฐ เมื่อเข้าสู่การผลิตเพื่อขายความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินเพื่อการพัฒนาประเทศยิ่งมีมากขึ้น การเก็บภาษีจากชาวนาจึงกลายเป็นความชอบธรรมที่ชาวนาทั่วไปให้การยอมรับสำหรับพ่อค้านายทุนซึ่งดำเนินธุรกิจมาตั้งแต่อดีตและเติบโตมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่ได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยมาตลอด (ลิขิต ชีรเวคิน, 2529 : 26) ฉะนั้นโอกาสที่จะมีการใช้อำนาจรัฐในการคัดค้านใจเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนนั้นย่อมมีมาก พฤติกรรมการเอารัดเอาเปรียบและเรียกร้องสิทธิพิเศษจากรัฐ จึงน่าจะเป็นเรื่องแปลกสำหรับสังคมปัจจุบันที่รัฐและพ่อค้านายทุนร่วมมือกันทำธุรกิจ

"คนทำธุรกิจใหญ่ ๆ เข้ามาถึงจะมาหาใครก่อน จะต้องอยู่กับ

ใครถึงทำได้ (หานากุ้ง) ระดับคนเหมือนผมเหมือนชาวบ้านทั่วไป

จะไม่นั่งคุยกับเจ้านายใหญ่ ๆ คงลำบากเงินเราไม่มี"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

"เอสเคพาร์ม ชานี (ชานี ศักดิ์เศรษฐ์ อดีตรัฐมนตรีช่วย

ว่าการกระทรวงมหาดไทย) หุ่นอยู่ด้วย ชานีว่าตรงนี้กำหนดเป็น

พื้นที่เศรษฐกิจแล้ว ใครจะไปล่าหูกอะไร"

(ชาวนา : รับจ้าง เศรษฐกิจต่ำ)

"พี่เลี้ยงบ่อเล็ก ๆ เป็นเพื่อนชาวบ้าน"

(เจ้าหน้าที่ราชการ : นายอำเภอ)

ประการที่สอง มีความเป็นไปได้ว่าเป็นเพราะพื้นฐานการศึกษาของชาวนารายย่อยที่เลี้ยงกุ้งกุลาดำ

เพราะชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรร้อยละ 70 "(สำนักงานสาธารณสุขตำบลเกาะเพชร, 2538)

ยังอยู่ในกลุ่มที่จบการศึกษาระดับภาคบังคับ จึงทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ในการเสีย

ภาษีอากรและสิทธิที่พึงได้จากรัฐ นอกจากนั้นยังอาจเป็นไปได้ว่าการศึกษาที่ชาวนาได้รับ ชาวนาถูก

ครอบงำโดยส่วนกลางหรือรัฐ(ยศ สันตะสมบัติ, 2534 : 29 - 30) ให้คิดและยอมรับหน้าที่ในการ

เสียภาษีมาโดยตลอด โดยรัฐได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงความคิดตลอดจน

นิสัยของพลเมืองให้เป็นไปตามที่รัฐต้องการ (ซีวรัตน์ นิจนตร. 2528 : 3 ; สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. 2531 : 54) จึงทำให้ชาวนารายย่อยไม่คิดที่จะหลีกเลี่ยงภาษีและเรียกร้องบริการที่พึงได้รับจากรัฐมากนัก

1.2 การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานและการให้บริการของรัฐ

การสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานและการให้บริการ ซึ่งถือเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนกับการเสียภาษีอากรของชาวนา ในเรื่องนี้ชาวนาต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ชลประทานมีน้อย ไม่สอดคล้องกับการเติบโตของเศรษฐกิจและภาษีอากร อันมีมูลค่ามหาศาลที่รัฐได้รับจากการทานากุ้งของชุมชนตำบลเกาะเพชร

"ไม่เลย สำนวณแล้วก็พันบาท 2 - 3 หมื่นแล้ว ไร่มันก็ออกแล้ว

(ออกข้าว) ทุกคนจนบ้านนี้ก็ยังไม่ช่วยทำอะไร"

"ถนนขอยื่นเข้าไหม ชาวนาช่วยกันเอง เขา (ทางราชการ)

หันหลังให้เราแล้ว"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

สำหรับบริการของรัฐ พบว่าชาวนากุ้งไม่ได้รับความสะดวกจากเจ้าหน้าที่ราชการ และระเบียบของทางราชการเป็นอุปสรรคอย่างมาก เช่น กรณีการขออนุญาตเจาะถนนเพื่อฝังท่อให้น้ำผ่านไปยังบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ชาวนาเล่าว่ายื่นเรื่องแล้วว่าจะได้ขุดเป็นเวลานานถึง 4 เดือน กรณีการขอคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งจากสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนตำบลเกาะเพชรก็เช่นเดียวกัน หากชาวนาส่งนาบัตรประชาชนมาแสดงก็จะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าเป็นสถานที่ตั้งบ่อ แต่อาจอนุโลมสำหรับชาวนากุ้งรายที่เจ้าหน้าที่รู้จัก นอกจากนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐยังมีพฤติกรรมอื่น ๆ อีกหลายอย่างทำให้ชาวนากุ้งต้องใจว่ารัฐไม่สนใจที่จะช่วยเหลือชาวนากุ้งอย่างจริงจัง

"รัฐบาลไม่ช่วยดูสถานะตามหลังชาวบ้านปล่อยให้ขุด (ขุดบ่อเลี้ยงกุ้ง)

ละเนะละนะ ตอนนี้เลยแก้ปัญหามาแล้ว"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจสูง)

"ไม่มีสักอย่าง ตั้งแต่ปล่อยกุง เลี้ยงกุง ปล่อยขี่เลนลงที่สาธารณะ

รัฐบาลไม่ได้ออกมาตราการอะไรควบคุมป้องกันเลย"

(ชานา : เลี้ยงกุงกุลาฯ เศรษฐกิจปานกลาง)

ดังนั้นเหตุผลของรัฐที่มีมักจะนำมาอ้างแก่ชานาเสมอว่า ที่ไม่สามารถสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานและให้บริการแก่ชานาได้ทั่วถึงเพราะขาดแคลนค่านงบประมาณ จึงน่าจะไม่ต้องเสียทีเดียวและน่าจะอธิบายให้ชานาคลายความสงสัยได้ เพราะอย่างน้อยปัจจัยด้านระเบียบของทางราชการและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่ร่วมกันส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างรัฐกับชานากุงที่เกิดขึ้นนี้ ซึ่งหากรัฐมีความตั้งใจช่วยเหลือชานากุงจริงแล้ว การปฏิรูประบราชการและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เป็นสิ่งที่หน่วยงานต้องเพิ่มงบประมาณ แต่สามารถช่วยเหลือชานากุงได้อย่างมาก

ด้านการศึกษา ซึ่งเป็นบริการอย่างหนึ่งของรัฐ ปรากฏว่าในช่วงเวลาที่มีการทานากุงโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนตำบลเกาะเพชร ได้รับการขยายโอกาสจาก ป.6 - ม.3 เป็นการยกระดับการศึกษาขั้นต่ำของชานาให้สูงขึ้น ที่รัฐได้ดำเนินการทั่วประเทศในลักษณะเดียวกัน ในระยะสั้นการขยายการศึกษาดังกล่าวมาได้ช่วยให้การทานากุงของชานาชุมชนตำบลเกาะเพชรดีขึ้น เพราะกลุ่มเป้าหมายอยู่ที่เยาวชนลูกหลานชานาไม่ใช่วัยชานา จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชานาทุกกลุ่มพบว่า การส่งเสริมให้ชานาทานากุงได้ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของรัฐอย่างมาก ในฐานะที่การศึกษาเป็นทั้งเหตุ(cause) และผล (effect) ของตัวแปรอื่น ๆ (ธีรวัฒน์ นิเจนตร.2528 : 4) ทางหนึ่งนั้นเมื่อมีการทานากุง เศรษฐกิจของชานาส่วนใหญ่นั้นมีเงินส่งให้ลูกเรียนสูง ๆ ระดับมัธยมและอุดมศึกษา ในโรงเรียนดี ๆ ได้ แต่อีกทางหนึ่งการทานากุงทำให้การศึกษาของรัฐที่จัดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีคุณภาพต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด สาเหตุที่สำคัญคือครูไม่มีเวลาเอาใจใส่สอนนักเรียน ผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลและอบรมลูก และแม้แต่ในเรื่องการจัดหาอาหารให้ลูกกินก่อนไปโรงเรียนกับปล่อยให้ลูกไปซื้อกินจากที่แม่ค้าหาขาย

"สมัยนั้นบ่อกุ้งก็เกิดวิชาดีเหลือเกิน"

"ครู 30 กว่าคน นั้นบ่อกุ้งเหมือนกันว่าทำบ่อกุ้งก็คน แต่รู้ลึกว่า

ครูเขาวัดคนเคียวที่นั่นหา"

(ชาวนา : หานากุ้ง เศรษฐกิจปานกลาง)

"ครูทำบ่อกุ้งทั้งนั้นบ่อกุ้งเวลาไหนจะสอนเด็ก"

"ตอนเช้ามาบ่อกุ้ง เย็นไปบ่อกุ้ง กลัมนอนบ่อกุ้งอีกที

ก็ตอนเย็น"

(ชาวนา : รับจ้าง เศรษฐกิจต่ำ)

"คอนหาพารมนี้มันได้กุ้งขาว ลูกต้องซื้อข้าวที่ตลาด"

(พ่อค่านายทุน : ทำธุรกิจเฉพาะเลี้ยงลูกกุ้ง)

การส่งเสริมการศึกษานานาชาติการห่านากุ้งที่เห็นชัดเจนคือ การส่งเสริมเกี่ยวกับการทำให้
 ความรู้ด้านอาชีพการห่านากุ้ง จากการศึกษาในระดับศึกษาชานา พ่อค่านายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ
 พบว่ารัฐเป็นผู้มีส่วนในการผลักดันหรือกระตุ้นให้ชานาเลิกอาชีพห่านากุ้งไปห่านากุ้งแทน โดยได้ร่วม
 กับบริษัทเอกชนจัดหน่วยเคลื่อนที่ออกให้ความรู้แก่ชานากุ้ง ให้ทำนั้นผู้ใหญ่บ้านไปดูตัวอย่างการเลี้ยง
 จากผู้เลี้ยงกุ้งรายแรกแล้วให้กลับไปบอกลูกบ้าน และในบางครั้งทางราชการได้เชิญวิทยากรจาก
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์มาให้ความรู้ในการเลี้ยงกุ้งแก่ชานากุ้ง ลักษณะการให้ความรู้ด้านอาชีพ
 ดังกล่าวจึงเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมและสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ (วีระ บารุงรักษ์, 2538 :
 31) ด้านการประกอบอาชีพให้กับชานาชุมชนตำบลเกาะเพชร แต่อย่างไรก็ตามชานากุ้งส่วนใหญ่ก็
 ยังมองว่ารัฐยังให้บริการด้านนี้น้อย โดยชานากุ้งพึ่งประเด็นในทัศนคติการของทางราชการโดยเฉพาะ
 เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ เปรียบเทียบว่าไม่ได้ออกไปให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดเหมือนเจ้าหน้าที่เกษตร
 ตำบลคอนหานากุ้ง ชานากุ้งจึงมองเจ้าหน้าที่ทางราชการว่ามีความเฉื่อยชาไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง
 หากเปรียบเทียบกับการให้บริการของพ่อค่านายทุนในเรื่องเดียวกันนี้แล้วต่างกันมาก พ่อค่านายทุนนำ
 เอาวิทยากรและเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้และให้บริการแก่ชานากุ้ง ตลอดจนจัดอบรมให้ความรู้
 แก่ชานากุ้งอยู่เสมอ เพื่อมุ่งทำให้ชานากุ้งเป็นลูกค้ามาก ๆ ดังนั้นการที่รัฐไม่ได้ออกมาเป็นผู้นำด้าน

วิทยาการและเทคโนโลยีปล่อยให้อาวานากุ้งหันไปพึ่งพาพ่อค้านายทุน ก็เท่ากับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้พ่อค้านายทุนแสวงหาผลประโยชน์จากชาวานากุ้งได้สะดวกนั่นเอง

ด้านสาธารณสุข แทนที่จะเน้นมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างใดเกิดขึ้น การให้บริการที่มีอยู่ก่อนของหน่วยงานระดับจังหวัด อาเภอและตำบลให้บริการนั้นแตกต่างไปจากเดิมมากนัก อัตราส่วนแพทย์ต่อคนป่วยและพยาบาลต่อคนป่วยยิ่งเพิ่มความขาดแคลนรุนแรงขึ้น เมื่อคิดรวมไปถึงประชากรในส่วนของแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาหางานในชุมชนตำบลเกาะเพชรด้วย ในขณะที่ความเจ็บป่วยของคนในช่วงการทานากุ้งได้เพิ่มขึ้นจากในช่วงทานาข้าวมาก สาเหตุประการแรก เนื่องจากการหางานในระบบการผลิตใหม่หรือการทานากุ้งนี้ชาวานาและแรงงานที่ทำการผลิตทั้งหลายมีเวลาพักผ่อนน้อย ชาวานากุ้งต้องอยู่กลางแจ้งกลางวันกลางคืน คอยให้อาหารทุก 4 ชั่วโมง คอยคิดเครื่องยนต์ดับ เครื่องยนต์หมุนในพัดคีน้าตามเวลาที่กำหนด ชาวานากุ้งเหล่านี้ทำงานหักเหนามากและเพื่อช่วยให้สามารถทำงานได้นานส่วนใหญ่มักดื่มเครื่องดื่มประเภทสปีรिटคีนคีน กระหิงแดง รวมทั้งกินยาเสพติดประเภทระท่อมเข้าช่วยซึ่งการกระทำดังกล่าวจะเห็นว่ายิ่งทำให้ร่างกายทรุดโทรมและเจ็บป่วยมากขึ้น ประการที่สอง ความไม่รู้เท่าทันในเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มาใช้ในการผลิตโดยเฉพาะเครื่องจักร ชาวานากุ้งต้องเสียชีวิตในกับความประมาทแทนทุกเดือน บางรายถูกใบพัดคีน้าตี บางรายลื่นล้มที่สวมใบเกี่ยวกับเครื่องยนต์ที่ทำงานส่งผลให้ร่างกายของชาวานากุ้งเข้าโรงพยาบาล เสียชีวิต ประการที่สาม เกิดจากอุบัติเหตุเนื่องจากการทานากุ้งจนวกรบนท้องถนนได้ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวานากุ้งแทบทุกบ้านมีรถมอเตอร์ไซด์และรถยนต์ไว้ใช้งาน นอกจากนั้นยังมีรถยนต์จากนอกชุมชนที่เข้ามาติดต่อทำธุรกิจกับชาวานากุ้งบนถนนแทบไม่ว่าง สัตริกรชนจึงมีสูงตามไปด้วย ประการที่สี่ ความเจ็บป่วยที่มีสาเหตุมาจากการเพี้ยวหาความสุขในเวลาว่างคีนคีนสุรา เพี้ยวตามห้องอาหารและสถานบริการทางเพศ เมื่อชาวานากุ้งชุมชนตำบลเกาะเพชรมีเศรษฐกิจดีขึ้น ความต้องการพื้นฐานด้านการรักษาพยาบาลของชาวานากุ้งจึงต้องการการรักษาพยาบาลที่ดีด้วย ประกอบกับชาวานากุ้งส่วนใหญ่มิมีรถยนต์ส่วนตัวจึงสามารถเข้ามามเมืองได้สะดวก ดังนั้นเวลาสมาชิกในครอบครัวเกิดเจ็บป่วยชาวานากุ้งชุมชนตำบลเกาะเพชร จึงมักเดินทางไปรับการรักษาจากสถานบริการสาธารณสุขในเมืองกันมาก โดยยอมเสียค่าใช้จ่ายและค่าบริการที่แพงกว่าเพื่อแลกกับการด้านสาธารณสุขที่ดีกว่า ภาพที่เกิดขึ้นจึงทำให้ดูเหมือนว่าบริการสาธารณสุขของรัฐ ในส่วนที่ให้บริการแก่ชาวานากุ้งชุมชนตำบลเกาะเพชรโดยตรงกลับด้อยไปกว่าเดิมมาก

ด้านการป้องกันความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวนา ภาพโดยรวมชาวนามีความ

ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินดีขึ้น สาเหตุที่สำคัญ เป็นเพราะชาวนาคิดว่าใช้เวลาส่วนน้อยกับการทำงาน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าในชุมชนตำบลเกาะเพชรแทบไม่มีใครว่างงาน จึงส่งผลให้ไม่มีเวลาสำหรับการจับกลุ่มดื่มสุรา เล่นการพนันหรือชกต่อยกันแบบก่อคดีปล้นจี้และลักขโมยเหมือนสมัยก่อนนานาข้าว ดังนั้นปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่ช่วยให้ชาวนามีงานทำ จึงน่าจะมีความสำคัญมากกว่าปัจจัยด้านการเมืองที่ฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐให้การดูแลเอาใจใส่ต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวนา อย่างไรก็ตามจากการเข้ามามีชุมชนตำบลเกาะเพชร ผู้วิจัยพบว่าการลักขโมยและการปล้นทรัพย์สินของชาวนายังไม่ได้หมดไปเสียทีเดียว ยังมีการลักขโมยทุ่งกุลาค้าของชาวนากุ้งอยู่เสมอ บางครั้งผู้รับจ้างเลี้ยงกุ้งเป็นคนลักขโมยหรือเป็นสาขาให้บริจกร นอกจากกุ้งแล้วผู้รับจ้างเลี้ยงกุ้งบางรายยังขโมยอาหารกุ้งของชาวนาผู้จ้างไปขาย ซึ่งชาวนาผู้จ้างหรือเจ้าของบ่อกุ้งเองก็ทราบเบาะแสแน่นอน เรื่องนี้ จนเป็นเหตุให้มีการคัดค้านผู้เลี้ยงกันอย่างรอบคอบในเวลาต่อมา คุณลักษณะที่สำคัญของผู้ที่จะมารับจ้างเลี้ยงกุ้งนอกจากมีความเอาใจใส่แล้วต้องซื่อสัตย์ไม่ลักขโมยด้วย ในช่วงที่ผู้วิจัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนตำบลเกาะเพชรได้มีการปล้นเกิดขึ้นในชุมชนหนึ่งครั้ง ชาวนาเจ้าทุกข์ได้ไปแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่กลับถูกตำหนิจากฝ่ายผู้นำชุมชนว่าน่าจะปล่อยเขาให้เป็นหน้าที่ของตน เพราะสามารถได้ความจริงและมีโอกาสได้ทรัพย์สินคืนมากกว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับค่านิยมว่าในขณะที่ค่านิยมของชาวนาผู้รับจ้างอุปถัมภ์ เริ่มเปลี่ยนแปลงหันไปพึ่งอำนาจจากแหล่งอื่น แต่ค่านิยมทางฝ่ายผู้นำชุมชนผู้เคยให้การอุปถัมภ์แก่ชาวนา ยังคิดว่าความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ที่มีมาก่อนยังคงใช้ได้ดี ลักษณะการต่างความคิดและค่านิยม เช่นนี้เป็นปรากฏการณ์ที่มักเกิดขึ้นในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงสังคม จากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม หรือจากสังคมชนบทไปสู่สังคมเมืองเสมอ ในเรื่องนี้ แอลวิน ทอฟเฟอร์ (Alvin Toffler) ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมซึ่งมีสาระสนับสนุนประเด็นข้างต้นว่าในงานเขียนเรื่อง การเปลี่ยนแปลงพลังอำนาจ(power shift) ว่ามนุษย์ในยุคดั้งเดิมพลังอำนาจทางกายภาพหรืออิทธิพลเหนือความสัมพันธ์ทางสังคมมนุษย์ แต่ต่อมาเมื่อสังคมมีความเจริญและมี การปฏิรูปอุตสาหกรรม พลังอำนาจทางการเงินหรือเศรษฐกิจจะเข้ามาแทนที่ (บำรุงรักษ์, 2538 : 26 - 30) กล่าวโดยสรุปก็คือผู้คนจะเปลี่ยนแปลงฐานการพึ่งพาที่ยึดคนใหญ่คนโตนิยมคบหากับลักษณะนับถือเป็นลูกพี่ หันไปพึ่งพาคนมีเงินหรือคบหาคำนายทุน เป็นลูกพี่ เวลาเมื่อเรื่องทุกข์ร้อนก็มักพึ่งตำรวจ และฟ้องร้องขอความเป็นธรรมจากศาลแทน

ด้านการสนับสนุนเกี่ยวกับเงินทุนรัฐเข้าให้เงิน ชื่อผ่านทาง ธกส. และการจัดองค์กรชาวนาในรูปสหกรณ์ที่มีมาตั้งแต่สมัยการทนาข้าว เมื่อมาถึงช่วงการทนาทุ่ง การเปลี่ยนแปลงแทบจะไม่มีอะไรที่เป็นสิ่งใหม่ เพราะแนวทางการดำเนินงานและนโยบายของรัฐบาลยังคงใช้กับเกษตรกรเหมือนกันทั่วประเทศ เพียงแต่ในทางปฏิบัติที่ใช้กับชาวนาที่เลี้ยงกุ้งกุลาดำจะต่างออกไปบ้าง เช่น ธกส. เวลาปล่อยเงินกู้มีการกำกับติดตามมากขึ้น ส่วนสหกรณ์ก็เพิ่มงวดการให้กู้เป็นเดือนละ 2 ครั้ง ช่วยให้การหมุนเงินเร็วขึ้นสอดคล้องกับความต้องการใช้เงินที่สูงของชาวนา แต่จากการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรอำเภอหัวหินพบว่าในส่วนของการทนาในช่วงการทนาทุ่ง มีส่วนในการช่วยเหลือด้านเงินทุนแก่ชาวนาทุ่งน้อย เพราะเงินทุนของสหกรณ์มีน้อยไม่สอดคล้องกับความต้องการของชาวนาทุ่งที่สูง ดังนั้นสมาชิกส่วนใหญ่จึงลาออกนอกล.3 ไปสมัครเข้าเป็นสมาชิก ธกส. เพื่อกู้เงิน ธกส. หรือกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์แทน

ในช่วงการทนาทุ่ง ธกส. ได้รับเงื่อนไขในการให้ชาวนาทุ่งหลายประการ ที่สำคัญคือจะปล่อยเงินกู้เมื่อได้ตรวจสอบว่าชาวนาทุ่งได้มีการดำเนินการไปแล้วจริง ชาวนาทุ่งเล่าว่าต้องให้เห็นบ่อทุ่งและเห็นทุ่ง ธกส. จึงให้กู้ เมื่อเลี้ยงครบกำหนดขายกุ้งแล้วจะได้กำไรหรือขาดทุนชาวนาทุ่งต้องส่งใช้หนี้ให้หมด เมื่อต้องการจะเลี้ยงใหม่ก็ต้องไปกู้ใหม่อีก มีสภาพต่างไปจากการยืมเงินนายทุนมหาชัยมาซื้อกุ้งของแหรบซื้อกุ้งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งอาจตีความได้ว่าหากปล่อยวันนานเกรงหนี้สูญจะเกิดขึ้น นอกจากนั้นเงื่อนไขในเรื่องหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ ธกส. ก็ยังกำหนดให้ชาวนาทุ่งนำมาประกอบการกู้ทุกครั้ง เงื่อนไขที่ ธกส. ปฏิบัติต่อชาวนาทุ่งข้างต้น ชาวนาจนยังคงไม่มีโอกาสได้ใช้บริการเหมือนเดิม เพราะไม่มีหลักทรัพย์ ส่วนชาวนารวยและชาวนากลางซึ่งมีหลักทรัพย์นำเงินจาก ธกส. ก็ได้รับการปฏิบัติที่เข้มงวดในเรื่องการกู้และใช้หนี้ จึงกลายเป็นว่าหากไม่มีทุนเดิมมาลงทุนขึ้นต้นเป็นค่าชุดบ่อ ซื้อลูกกุ้งมาปล่อยและซื้ออาหารมาเลี้ยงให้เห็นก่อนก็จะไม่ได้กู้ ดังนั้นชาวนาทุ่งส่วนใหญ่ที่หวังพึ่งพาเงินทุนจาก ธกส. จึงต้องไปกู้เงินจากแหล่งอื่นมาลงทุนในส่วนนี้ก่อน เป็นการเพิ่มหนี้และเพิ่มภาระให้แก่ชาวนาทุ่ง ด้วยเหตุผลเพียงแต่ความมั่นใจว่าชาวนาทุ่งจะนำเงินไปลงทุนจริงและมีความเป็นไปได้ว่าหนี้จะสูญ การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ ธกส. อาจกล่าวได้ว่ามุ่งรักษาสภาพระบบชนของรัฐบาลมากกว่าที่จะผ่อนปรน เพื่อช่วยให้ชาวนาทุ่งได้เข้าถึงบริการด้านเงินทุน และใช้ประโยชน์จากเงินทุนของรัฐอย่างทั่วถึง

"รัฐบาลข่าว(ประกาศ)ว่าให้ใบกู้ แต่พอใบกู้ได้มาน้อยแล้วจะทำ
(ห่านากุ้ง)ได้อย่างไร"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

"ถ้าไม่มีเอกสารสิทธิ์ คงเข้าร่วมโครงการไม่ได้ เพื่อความ
อยู่รอดของ ธกส."

(เจ้าหน้าที่ราชการ : เกษตรอำเภอ)

"ระยะหลังนี้เราชะลอ เพราะเป็นอาชีพค่อนข้างเสี่ยง"

(เจ้าหน้าที่ราชการ : ธกส.)

เหตุผลสำคัญที่ทำให้ ธกส. เข้มงวดและปรับเปลี่ยนเขาให้ต่างไปจากช่วงห่านากุ้งน่าจะสืบเนื่องมาจาก 1) พฤติกรรมชาวนาในการกู้เงินและใช้หนี้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือเดิมชาวนากู้เงินเป็นหนี้ระยะเฉพาะการกู้เงินจำนวนมากต้องใช้เวลาคืนซึ่งเป็นทรัพย์สินที่มีค่าที่สุดของชาวนามาค้ำประกัน เกรงว่าถ้าไม่มีเงินใช้หนี้จะถูกยึดที่ดิน ชาวนาจึงรีบใช้หนี้โดยเร็ว แต่เมื่อชาวนาหันมาห่านากุ้งมีรายได้จากการห่านากุ้งจำนวนมาก และดูเหมือนว่าจะได้มาง่ายกว่าตอนห่านากุ้ง หลังจากขายกุ้งแล้วชาวนากุ้งส่วนใหญ่มักจะนำไปใช้จ่ายใน เรื่องอื่น ๆ เช่น สร้างบ้านใหม่ สร้างรถยนต์ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เข้ามาช่วยมากกว่าที่จะคิดถึงการนำเงินไปลงทุนผลิตใหม่ เหมือนความคิดของพ่อค้านายทุนทั้งหลาย ทำให้ต้องค้างจ่ายหนี้ ธกส. 2) จำนวนเงินกู้ที่ชาวนากุ้งขอกู้สูงขึ้น ดังนั้น ธกส. จึงพยายามหามาตรการควบคุมเกี่ยวกับ การปล่อยเงินกู้ให้แก่ชาวนากุ้งมากขึ้น 3) ความเสี่ยงต่อการเลี้ยงกุ้งแล้วขาดทุนมีสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยที่ชาวนากุ้งไม่อาจคาดการณ์ได้ว่าการเลี้ยงแต่ละคราวกุ้งจะตายหรือไม่ จะได้กำไรหรือขาดทุน จนชาวนากุ้งเองต้องยกให้เป็นเรื่องของดวงหรือโชคชะตา ก่อนปล่อยกุ้งลงบ่อมีการเซ่นไหว้เจ้าที่ตามความเชื่อที่มีมาตั้งแต่สมัยห่านากุ้งให้ช่วยบันดาล ำให้การเลี้ยงกุ้งประสบผลสำเร็จโดยที่กุ้งไม่ตาย ในระยะแรกของการเลี้ยงเท่านั้นที่ดูเหมือนจะเป็นไปตามคำขอหรือการบนบานของชาวนากุ้ง แต่พอนานเข้าปรากฏว่าเลี้ยงแล้วกุ้งตายมีอัตราสูงมากขึ้น จนทำให้ ธกส. เกรงว่าชาวนากุ้งจะนับถือบุญใช้หนี้จนเกิดหนี้สูญ จึงได้เข้มงวดและปรับทิศต่อชาวนากุ้งอย่างเข้มงวด

การสนับสนุนเงินทุนผ่านทาง ธกส. ประเภทดอกเบี้ยต่ำ ร้อยละ 5 ต่อปี ปรากฏว่าถึงมือเกษตรกรน้อยมาก เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอให้ข้อมูลว่าระหว่างปี พ.ศ. 2537 - 2539 ได้รับเงินจัดสรร 7,030,000 บาท เพื่อให้แก่เกษตรกรเป้าหมายจำนวน 257 ราย แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2537 ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่ปรากฏว่าเงินถึงมือเกษตรกรเพียง 16 ราย ซึ่งน้อยมาก กล่าวคือเพียงร้อยละ 6.22 เท่านั้น เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภออธิบายในส่วนนี้ว่า เพราะเกษตรกรขาดหลักทรัพย์ค้ำประกัน ในประเด็นนี้หากพิจารณาในรายละเอียดแล้ว เพียงแต่เกษตรกรไม่มีหลักทรัพย์เพราะฐานะยากจน แต่เป็นเพราะว่าขาดหลักทรัพย์ เนื่องจากได้นำไปใช้ในการกู้ธนาคารพาณิชย์ หรือใช้ในการขอเครดิตด้านอื่นมาก่อนแล้ว ประการต่อมาชาวบ้านกุ่มอาจมีหลักทรัพย์แต่เนื่องจากเป็นที่นาที่อยู่ห่างไกลที่น้ำเหมาะสม เช่น อยู่ห่างจากถนนหรือเป็นแปลงที่เข้าทำปอแง ในส่วนนี้ทั้ง ธกส. และธนาคารพาณิชย์มักไม่รับพิจารณา เพราะคิดว่า เมื่อเลิกทำนาแล้วพื้นที่ดังกล่าวจะใช้ทำประโยชน์ได้น้อย และที่สำคัญคือ ประการที่สาม เงินสนับสนุนเกษตรกรในอัตราดอกเบี้ยต่ำนี้ไม่ได้ปล่อยให้แก่เกษตรกรกู้ยืมทั่วไป แต่เป็นเงินที่เข้ามาควบคู่กับโครงการที่รัฐบาลส่งเสริม เช่น โครงการปรับปรุงโครงสร้างการผลิต เพื่อลดพื้นที่การหว่านข้าว อาชีพการทำนาจึงไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขที่จะกู้ได้ ฉะนั้นเงินที่ผ่านทาง ธกส. เพื่อให้เกษตรกรกู้ดอกเบี้ยต่ำนี้จึงไม่ได้ช่วยชาวนาอย่างแท้จริง โดยเฉพาะชาวนากุ่มซึ่งกำลังมีความต้องการเงินทุนสนับสนุนจำนวนมาก

สรุป ภาพโดยรวมชาวนายังคงเสียภาษีให้แก่รัฐ เพียงแต่เมื่อหันมาทำนาทำสวนส่วนใหญ่เสียภาษีทางอ้อมมากกว่าภาษีทางตรง ภาษีส่วนใหญ่รัฐเก็บผ่านทางพ่อค้านายทุนแต่พ่อค้านายทุนหลักภาระในเรื่องภาษีให้กับชาวนาโดยรวมไว้บนราคาสินค้าที่ขายให้แก่ชาวนากุ่ม และในขณะที่ชาวนากุ่มเป็นผู้ที่เสียภาษีให้แก่รัฐมากที่สุดคนบรรดาผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับรัฐ เมื่อพิจารณาถึงบริการของรัฐทั้งด้านสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน และบริการด้านการศึกษา สาธารณสุข การส่งเสริมอาชีพ และการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปรากฏว่าแม้รัฐจะได้ดำเนินการมาตั้งแต่เริ่มพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยตามประเทศที่พัฒนาแล้ว (พ.ศ. 2504) แต่รัฐก็ทอดทิ้งค้ำองบประมาณ (Robinson and other. 2534 : 5) ระบอบและกฎหมาย ตลอดจนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นอุปสรรค ทำให้ชาวนาที่อยู่ห่างไกลได้รับบริการน้อย จากการศึกษางานวิจัย เรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งกุลาดำต่อชุมชนประมง ในตำบลสนามชัย อำเภอกำแพง จังหวัดจันทบุรี โดย ดวงใจ บุญศิริรักษา พบว่าชาวนากุ่มประสบปัญหาในลักษณะเดียวกันคือได้รับบริการ

ด้านต่าง ๆ จากรัฐน้อย ชาวนากุ้งพยายามร้องขอให้รัฐเข้าไปช่วยในเรื่องการจัดระบบถ่ายเพ้น้ำที่น้ำเสีย ระบบการชลประทานน้ำเค็ม เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมให้เลี้ยงกุ้งอยู่ได้นาน ตลอดจนเรื่องการควบคุมราคาอาหารกุ้งไม่ให้สูงเกินไป ดูแลเรื่องราคากุ้งไม่ให้ตกต่ำ (ดวงใจ บุญศิริรักษา. 2533: 76) จึงเป็นเครื่องชี้ว่าสภาพความขาดแคลนในเรื่องการให้บริการของรัฐแก่ชาวนากุ้งปรากฏในทุกพื้นที่ไม่เฉพาะแต่ในชุมชนตำบลเกาะเพชร ด้วยสภาพดังกล่าวชาวนากุ้งซึ่งกำลังต้องการความช่วยเหลือจากรัฐอย่างมาก จึงเกิดความรู้สึกว่ารัฐไม่ได้อะไรกับพวกเขาเลย พ่อค้านายทุนกลับเป็นผู้ได้ประโยชน์จากบริการของรัฐมากกว่า และพยายามเรียกร้องให้รัฐช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างรัฐกับชาวนากุ้งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในลักษณะนี้อาจสืบเนื่องมาจากหลายสาเหตุ ประการแรก เกิดจากการเสียภาษีถูกกำหนดขึ้นด้วยกฎหมาย ดังนั้นแม้ว่าชาวนาจะตระหนักในความเสียเปรียบก็ไม่สามารถฝ่าฝืนได้ ประการที่สอง ชาวนาหรือทนายราษฎรเป็นผู้มีหน้าที่เสียภาษีให้แก่ชนชั้นปกครองมาตั้งแต่อดีต (สิทธิ วีระเวทิน. 2529 : 6) โดยนัยย่อมหมายถึงชาวนาถูกสอนให้ยอมรับหน้าที่ที่ต้องเสียภาษีให้แก่รัฐ ประการที่สาม ระบบราชการไทยมีระบบพรรคพวกแฝงอยู่มาก และมีแนวโน้มว่าชนชั้นปกครองและพ่อค้านายทุนเริ่มเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ดังนั้นในการกำหนดกฎระเบียบและการใช้กฎระเบียบ โดยพื้นฐานแล้วเชื่อว่าชนชั้นปกครองจะพยายามใช้อิทธิพลที่มีกำหนดบรรทัดฐานในการกระจายสิ่งที่มีค่า(อำนาจ, ความศรัทธาในถือ, ความยุติธรรม, ความนิยมชื่นชอบ, ความอยู่ดีกินดี, ความมั่งคั่ง, ความรอบรู้และทักษะ) ไว้ครอบครองหรือเพื่อให้เกิดประโยชน์ของกลุ่มตนเป็นสำคัญ (Lasswell. 1958 : 13 - 23)

2. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากุ้งด้วยกัน

ชุมชนชาวนากุ้งหรือชุมชนในชนบท ชาวนามีความหลากหลายด้านอาชีพและสภาพทางสังคมน้อย (สุทธิศักดิ์ พุทธาติ. 2538 : 1) เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตใหม่จากระบบเกษตรกรรมไปสู่ระบบอุตสาหกรรม ส่งผลให้เกิดอาชีพใหม่ขึ้นอย่างกว้างขวาง กรณีชุมชนตำบลเกาะเพชรชาวนากุ้งต้องแตกตัวเข้าสู่อาชีพใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม โดยชาวนารวยและชาวนากกลางส่วนใหญ่รับสภาพของตัวเองขึ้นเป็นผู้ประกอบการขนาดย่อมมีอาชีพเลี้ยงกุ้งกุลาค่า มีสภาพเหมือนกับที่ บลายอ้อ ชะนันท อธิบายไว้ในเรื่อง นายทุนพ่อค้ากับการก่อกำและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย ว่าใน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวชาวนาไทยจะกลายเป็นผู้ผลิตรายย่อย กล่าวคือแรงงานเป็น เจ้าของปัจจัย การผลิตมากกว่าที่จะเป็นแรงงานรับจ้างโดยมีนายทุนเป็น เจ้าของปัจจัยการผลิต (ปลาย่อ ชนชนน. 2529 : 31) คงมีเพียงชาวนาจนและชาวประมงส่วนใหญ่กลายเป็นแรงงานรับจ้าง ความสัมพันธ์ทาง การผลิตในรูปค่าจ้างได้เริ่มชัดเจนขึ้น เมื่อชาวนาฝ่ายหนึ่งกลายเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (ที่ดิน ทุน และเทคโนโลยี) อีกฝ่ายหนึ่งมีเพียงแรงงานรับจ้างทำการผลิตโดยได้รับเงิน เป็นค่าตอบแทน และความสัมพันธ์ทางการผลิตยิ่งซับซ้อนมากขึ้น เมื่อนายทุนต่างกัน และแรงงานจากภาคอื่น เข้ามามีส่วนร่วมมา ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนตำบลเกาะเพชร ผลผลิตที่ได้ฝ่ายเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือผู้ว่าจ้าง เป็นผู้กำหนดว่าจะแบ่งปันกันอย่างไร มีลักษณะเป็นไปตามแบบทุนนิยมตะวันตกมากขึ้น ซึ่งตามความคิด ของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เชื่อว่าการแสวงหาผลประโยชน์จากชนชั้นที่ด้อยกว่า จะเกิดขึ้น ในสถานการณ์เช่นนี้ (Smelser. 1981 : 14 ; Fusfeld. 1982 : 49) โดยบทบาทของรัฐไม่ได้ เข้ามาเกี่ยวข้องมากนัก ดูเหมือนว่ามีเพียงส่งเสริมให้มีการทำนาถุ้ง เช่น ชักชวนให้ทำนาถุ้งและให้ สินเชื่อผ่านทางธกส. เหมือนอย่างที่ เคยทำมาตั้งแต่สมัยที่นาข้าว ไม่ได้เข้ามาแทรกแซงในด้านต่าง ๆ บ่อยนักให้เป็นไปตามกลไกของตลาด เช่น ในเรื่องราคา บ่อยนักให้เป็นไปตามเงื่อนไขในระบบทุนนิยมที่ ผู้ว่าจ้างเป็นผู้กำหนด และเมื่อพิจารณาถึงลักษณะของปัจจัยการผลิต การทำนาถุ้งเป็นการผลิตที่มุ่งผลิต เพื่อขายเอากำไร ต้องการผลิตให้ได้คราวละมาก ๆ ต้องใช้เงินทุนจำนวนมากหรือล้านบาท เพื่อการ ลงทุน ชาวนาหันมาใช้เครื่องจักรแทนแรงงานสัตว์ ขี้อายการถุ้งที่ผลิตจากต่างประเทศจนเป็น เงื่อนไขที่ดึงดูดชาวนาถุ้งเข้าไปเป็นเหยื่อการบริโภคนิยม โดยผ่านพ่อค้าคนกลางตั้งแต่ระดับชาติมาจนถึงระดับ ชุมชน ด้านความรู้ในการเลี้ยงกุ้งชาวนาเริ่มต้นจากการไม่มีความรู้เลย เมื่อหาการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จึงเท่ากับเป็นการเริ่มต้นมีความสัมพันธ์ทางการผลิตลักษณะใหม่สำหรับชาวนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าได้เกิด การเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยไม่ได้มีความสัมพันธ์แบบเก่าที่เคยมีมาให้เห็นอีกเลย แต่เมื่อได้สัมภาษณ์ ระดับลึกชาวนาหลาย ๆ ราย พบว่าการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นระหว่างชาวนา ด้วยกันนั้นมีน้อย การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนจะพบในความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ชาวนามีกับชนชั้นอื่น โดยเฉพาะกับกลุ่มที่เพิ่งเข้ามาในช่วงทำนาถุ้ง แต่ความสัมพันธ์ที่เป็นพื้นฐานเดิมคือการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนกันระหว่างชาวนาด้วยกันยังคงมีให้เห็นและไม่ได้ถูกทำลายไปมากเหมือนในชุมชนอื่น ๆ ที่ทุนนิยม อุตสาหกรรมเฟื่องฟูเข้าไป ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาด้วยกันในชุมชนตำบลเกาะเพชร ที่สำคัญได้แก่ 1) การแลกเปลี่ยนความรู้ในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ 2) การกู้ยืมเงิน 3) การให้เครดิต

ในการซื้อขายอาหารกึ่งกุลาคา 4) การอุดหนุนร้านค้าขายอาหารกึ่งกุลาคาและเวชภัณฑ์ที่เป็นของ
ญาติและพรรคพวกเดียวกัน 5) การชักนำเข้าสู่อาชีพใหม่ 6) การเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายเงินแก่
ญาติและพรรคพวกเมื่อเลี้ยงกึ่งกุลาคาแล้วมีกำไร

2.1 การแลกเปลี่ยนความรู้ในการเลี้ยงกึ่งกุลาคา

การเลี้ยงกึ่งกุลาคาในระดับชาวนาของชุมชนตำบลเกาะเพชร ความรู้พื้นฐานเดิม
ที่ใช้ในการเลี้ยงกึ่งนั้นมีเลย เพราะชาวนาใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับการทำนาข้าว การเลี้ยงสัตว์ที่ผ่านมามี
เพียงการเลี้ยงวัว หมู เป็ดและไก่ สำหรับการเลี้ยงสัตว์น้ำชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรแทบไม่เคย
ทำมาก่อน ชาวนาหรือชาวประมงได้อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติไปจับสัตว์น้ำในทุ่งนา ทะเล
มาทำอาหารและขาย แม้ว่าพื้นที่ในไร่นาของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรจะเหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์น้ำ
เพราะมีคูหรือร่องน้ำระหว่างแปลงผักในช่วงที่ทำไร่นาสวนผสม จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาบอกว่า
เกรงว่าจะมีสารเคมีจากการฉีดพ่นยาฆ่าแมลงตกค้างอยู่ในน้ำจะเป็นอันตรายได้จึงไม่นิยมเลี้ยง ดังนั้น
เมื่อเริ่มต้นเลี้ยงกึ่งกุลาคา ในระยะแรกชาวนาจึงเลี้ยงแบบลองผิดลองถูกมากกว่าจะเลี้ยงตามหลักวิชา
แต่สำหรับชาวนาที่เลี้ยงกึ่งในเวลาต่อมา ชาวนาส่วนใหญ่ได้สอบถามความรู้ในการเลี้ยงจากเพื่อนบ้านที่
เลี้ยงอยู่ก่อน สอบถามจากร้านค้าที่ขายอาหารและขายยากึ่งกุลาคา

“เราไม่ค่อยเข้าใจเพราะนักวิชาการไม่มี ชักน้ำเข้ามา บ่อย

ลูกกึ่ง ทำกันแบบอนาถาอย่างนั้นเอง”

“น่าเชื่อกันอะไรเลี้ยงกันตามยถากรรม แต่ก็ได้ดีเหมือนกัน แบบว่า

ไปรับพื้นบ่อใส่ซื้ออะไรพวกนี้แหละ เจ้าร้านนั้นแหละคอยแนะนำ”

“ส่วนมากถามเพื่อนข้าง ๆ เพราะไม่เคยเลี้ยงมาก่อน”

(ชาวนา : เลี้ยงกึ่งกุลาคา เศรษฐกิจปานกลาง)

“ผมไม่เคยเลี้ยง ระยะแรกเขา (เจ้าของบ่อกึ่ง) บอกให้ก่อน”

(ชาวนา : รับจ้าง เศรษฐกิจต่ำ)

“ชาวบ้านพอเลี้ยงได้ผล เขาก็ศึกษากันไป”

(เจ้าหน้าที่ราชการ : นายอำเภอ)

จ"แต่ก่อนเลี้ยงกันตามสบาย ที่เรียกว่านาุ้งคือคล้ายทานา บล่อยกุ้ง
แล้วกู ๆ กันบ้าง คีน้าให้อาหารตามปกติ เคียวนี้หาอย่างนั้นมาได้
อยู่ไม่รอดแน่"

(พ่อค้านายทุน : อูรก็จเลี้ยงกุ้งกุลาคา)

การเลี้ยงกุ้งกุลาคาของชาวนากุ้งแตกต่างไปจากการเลี้ยงของบริษัทของเอกชน ที่เน้น
วิชาการซึ่งได้ศึกษามาโดยตรง คอยควบคุมดูแลและมีการค้นคว้า เฝม คิมจากห้องแลบ (lab) เสม
รวมทั้งต่างไปจากการเลี้ยงในระดับของพวกพ่อค้านายทุนและข้าราชการ ที่เน้นได้ความรู้มาจากหลาย
แหล่งที่สำคัญ คือจากพวกร้านค้าขายอาหารและขายยา นอกจากนั้นยังได้รับความรู้มาจากการอ่าน
หนังสือและดูการเลี้ยงกุ้งกุลาคาที่บันทึก เทบโดยนักวิชาการที่เชี่ยวชาญ

การให้ความรู้ในเคาร์เลี้ยงกุ้งกุลาคาระหว่างชาวนาด้วยกัน วางอยู่บนพื้นฐานการช่วย
เหลือกันระหว่างญาติและเพื่อนบ้าน ชาวนาแทบจะไม่คิดถึงสิ่งตอบแทนใด ๆ ดูเหมือนว่าชาวนาจะ
มีความสุขกับการที่ได้สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กัน ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวนาที่มีมาตั้งแต่
สมัยทานาและหาเรนาสวนผสม โดยที่น่กล่าวไว้ว่าเมื่อบอกแล้วชาวนารายอื่นจะมา เป็นคู่แข่งแย่งอาชีพ
และในอีกทางหนึ่งอาจเป็นเพราะในกลุ่มของชาวนาผลประโยชน์มันได้ซัดกัน ต่างจากพ่อค้านายทุนที่
หาการค้า หรือให้บริการใด ๆ มักหวังผลประโยชน์ที่จะได้รับ เป็นสำคัญ กรณีการให้ความรู้ในการ
เลี้ยงกุ้งแก่ชาวนากุ้ง ก็เพื่อหวังกำไรที่จะได้จากการขายอาหารและขายยากุ้ง เพราะถ้าชาวนา
ทานากุ้งมากขึ้น ร้านค้าก็จะมีลูกค้ามากขึ้นตามไปด้วย

2.2 การกู้ยืมเงิน

งานการเลี้ยงกุ้งกุลาคา ชาวนากุ้งต้องจะใช้เงินทุนจำนวนมาก เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับ
เทคโนโลยีสมัยใหม่ทัน่าเข้ามาใช้ เป็นค่าใช้จ่ายชุดบ่อ ค่าใช้จ่ายในการสูบน้ำจากทะเลหรือดูคลองเข้า
บ่อ ค่าอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง เช่น เครื่องยนต์หมุนเครื่องคีน้า ใบพัดคีน้า นอกจากนั้นยังมีค่าใช้จ่ายใน
การซื้อลูกกุ้งกุลาคา ค่าอาหารกุ้ง ค่าเวชภัณฑ์กุ้ง ตลอดจนค่าใช้จ่ายสูบน้ำและลากอวนจับกุ้งคอนขาย
การกู้ยืมเงินจึงเป็นสิ่งที่ กิดขึ้นกับชาวนากุ้งชุมชนตำบลเกาะเพชรทราย (ทั้งบริษัทเอกชนและชาวนา)

การยืมเงินส่วนหนึ่งได้มาจากแหล่งเงินทุนในระบบ โดยชวนาทึงกู๋มาจากสถาบันการเงินคือ ธนาคารพาณิชย์ และ ธกส. อีกส่วนหนึ่งกู๋มาจากแหล่งเงินทุนนอกระบบ คือจากญาติพี่น้องและพรรคพวกตลอดจนนายทุนเงินทุนชุมชน ชวนาทึงกู๋เล่าว่าส่วนใหญ่มักจะทุนกันในกลุ่มญาติพี่น้องก่อน ใครมีเท่าไรก็ลงกันมารายที่มีเงินก็ลงเงินรายที่มันมีเงินก็ลงแรง มันก็ผูกมัดตายตัว ลักษณะเช่นนี้ได้ปรากฏให้เห็นในชุมชนชวนาทึงกู๋อื่น ๆ เช่นเดียวกัน ซึ่ง สมศักดิ์ ศรีสันติสุข กล่าวว่า เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนในชนบท (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2538 : 13) มีลักษณะเป็นการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนกันมากกว่าที่จะเป็นหุ้นส่วนกันอย่างในระบบทุนนิยม ในระยะหลังเมื่อมีป่าไร่แล้วชวนาทึงกู๋ชุมชนตำบลเกาะเพชรบางรายจึงได้แยกออกไปเลี้ยงตามลำพัง กรณีการกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์และ ธกส. แม้จะมีระเบียบที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติความสัมพันธ์ส่วนตัวก็เป็นปัจจัยสำคัญต่อการจะได้กู้เงินหรือไม่ ชวนาทึงกู๋รายหนึ่งเล่าว่าบางครั้งต้องไปกู้เงินจากธนาคารที่ปากหนังหรือระโนด เพราะที่นั่นมีพรรคพวกซึ่งสามารถช่วยพูดกับผู้จัดการให้ได้ และเมื่อได้สัมภาษณ์ระดับลึกผู้จัดการธนาคารพาณิชย์ก็พบว่าธนาคารอนุมัติเงินกู๋ นอกจากพิจารณาหลักทรัพย์สินที่มาค้ำประกันแล้วความน่าเชื่อถือของบุคคลที่ขอกู๋ก็เป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งด้วย ดังนั้นการมีพรรคพวกที่รู้จักกับผู้จัดการธนาคารพาณิชย์และช่วยพูดให้ ถือว่าเป็นการสร้างความสำเร็จให้อีกข้อก็ว่าได้ ชวนาทึงกู๋ลักษณะหนึ่งด้วย ภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ชวนาทึงกู๋ช่วยเหลือกันนี้แม้จะมีความน่าเชื่อถือกันระหว่างผู้ให้และผู้รับ แต่ชวนาทึงกู๋ไม่ได้เรียกร้องผลประโยชน์จากกันช่วยเหลือ เพราะเป็นญาติและเคยอุปถัมภ์หรือมีบุญคุณกันมาก่อน

2.3 การให้เครดิตในการซื้ออาหารกู๋

ในช่วงเริ่มต้นเลี้ยงกู๋กุลาคามีการมาซื้อขายอาหารกู๋กันด้วยเงินสด แต่ผู้เลี้ยงกู๋กุลาค่าส่วนใหญ่ขาดแคลนเงิน เพราะต้องใช้จ่ายเพื่อการลงทุนในส่วนอื่น่มากแล้ว เมื่อนายทุนต้องการขายสินค้า ประกอบกับเห็นว่าภายในช่วงเวลา 2 - 4 เดือน ชวนาทึงกู๋ก็สามารถใช้เงินคืนได้ เทคนิคในการเพิ่มอำนาจซื้อให้แก่ผู้ซื้อจึงได้ถูกนำมาใช้ พ่อค่านายทุนขายอาหารกู๋บางรายกำหนดเงื่อนไขในการซื้อขายด้วยเงิน เชื่อหรือ เคะ ว่าให้วางเงินคาวนร้อยละ 20 ส่วนที่เหลือค่อยจ่ายตอนจับกู๋ขาย บางรายกำหนดให้วางคาวนครึ่งหนึ่งส่วนอีกครั้งหนึ่งจ่ายตอนขายกู๋ เช่นเดียวกัน และหากกู๋กินอาหารเกินจำนวนที่ได้ประมาณไว้ในส่วนนั้นชวนาทึงกู๋ยังได้รับเครดิตอาหารต่อไป แต่ต้องจ่ายดอกเบี้ยเพิ่มให้ พ่อค่านายทุนที่ขายอาหารกู๋ในอัตราร้อยละ 3 จนกว่าจะได้ขายกู๋ ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิด

ขึ้นพร้อมกับการให้ เครดิทในการซื้ออาหารกึ่งคึ่งกล่าว พบว่าหากผู้ขายอาหารกึ่ง เป็นชาวนานำเงินมาลงทุน
ท้องถิ่นหรือนายทุนต่างกัน ความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะการช่วยเหลือกันจะปรากฏให้เห็น เช่น
เวลาขายให้กับผู้ที่ เคยช่วยเหลือกันหรือมีบุญคุณกันมาก่อน อาจจะไม่ต้องจ่ายเงินคาวนหรือคิดเงินคาวน
แต่น้อย จึงน่าจะ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ในระบบทุนนิยมการค้าเสียทีเดียว แสดงให้เห็นว่าความเป็น
ญาติและพรรคพวกที่เคยช่วยเหลือและอุปถัมภ์กันมาก่อน ยังเข้ามามีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ทางการค้า
ในช่วงที่ทานากัง เคยช่วยลดระดับการแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาด้วยกันให้น้อยลงกว่าที่พ่อค้า
นายทุนอื่น ๆ ปฏิบัติต่อชาวนา

"คนอื่นต้องคาวน แต่ฉันไม่ต้องคาวน บอกตรง ๆ นะ ฉันขาดทุน

แพ้มช่วยเหลือสับาห์เดียว เราเป็นคนจริงเพื่อนเลยเชื่อ"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งลาค่า เศรษฐกิจต่ำ)

"พวกที่มาเค. ส่วนมากเป็นลูกค้าเก่าทั้งนั้น หรือเป็นญาติกัน

ทั้งนั้น บางทีจะขอให้คาวนน้อย ๆ มากถึงพูดว่ามึงไม่ให้เชื่อ

(ซื้อเงินเชื่อ) หรือกับกู เราก็เลยอึดอัด บางทีเป็นญาติเองบางที

เป็นญาติเมียบ้าง ต้องช่วยเหลือกันเพราะเขานำเงินมาซื้ออาหาร

คางค์(สตางค์)ไม่พอ"

(พ่อค้านายทุน : ขายอาหารกึ่ง)

ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ชาวนาช่วยเหลือกัน ด้วยการยอมให้ซื้ออาหารกึ่งด้วยเงินเชื่อ
อาจจะต้องมีเงินคาวนหรือจ่ายเงินคาวนน้อย อาจมองว่าเป็นการเสี่ยงสำหรับผู้ขายอาหารกึ่งมาก
เพราะส่วนใหญ่คนกลุ่มนี้คือชาวนากลางและชาวนาจน แม้จะมีหลักทรัพย์ค้ำประกันหากไปซื้ออาหาร
จากพ่อค้านายทุน พ่อค้านายทุนคงจะปฏิเสธไม่ขายให้อย่างแน่นอน แต่สำหรับชาวนาที่เป็นผู้ขาย
อาหารกึ่งกลับบอกว่าลูกค้าที่เป็นชาวนานำเงินมาซื้อเลย พวกเขามักเคยผิดสัญญาหากเลี้ยงแล้วขาดทุน
ก็จะมีการฟ้องชำระหนี้ แต่ลูกค้าที่ดูเหมือนร่ำรวยซื่อตรงหรือเป็นพวกในเมืองพวกนี้มักล้มเหลว เพราะ
บางครั้งเงินคดที่นำมาค้ำประกันเงินกู้ เป็นเงินคดปลอมก็มี และมีหลายรายที่ผิดสัญญากลับฟ้องร้องอยู่ที่
ศาลก็มี ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างกันในระบบการจําแนกลูกค้าของผู้ขาย

ที่เติบโตมาจากชวานากับผู้ชายที่เป็นพ่อค้าขายทุมาแต่เดิม โดยผู้ชายอาหารที่เติบโตมาจากชวานา จะเข้าใจธรรมชาติของชวานา (ลูกค้า) ด้วยกันได้ดีและถูกต้องกว่าพ่อค้าขายทุมาทั่วไป

2.4 การอุทธรณ์ร้านค้าที่เป็นญาติและพรรคพวก

ในการพิจารณาการอุทธรณ์ร้านค้าที่เป็นญาติและพรรคพวก เป็นอีกลักษณะหนึ่งของความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชวานาด้วยกันท่ามกลางกระแสทุนนิยม ที่กำลังแผ่ขยายเข้ามาสู่ชุมชนตำบลเกาะเพชรอย่างรุนแรง การค้าที่สำคัญคือการขายอาหารกุ้งและขายยารักษาโรคกุ้ง ปรากฏว่าชวานาจะไปอุทธรณ์ร้านค้าที่เป็นญาติพี่น้องและพรรคพวกมากที่สุด เห็นได้ชัดในการสืบเสาะถึงกุ้งหรือร้านขายยารักษาโรคกุ้ง เพราะแม้ว่าร้านอื่น ๆ จะมีบริการที่คล้ายคลึงกันคือ ให้บริการตรวจสภาพน้ำ วินิจฉัยโรคกุ้งให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งกุลาค่า ขายยารักษาโรคกุ้งประเภทเดียวกันในราคาที่ไม่แตกต่างกัน ตั้งอยู่ในทำเลที่ชวานากุ้งสามารถไปหาได้โดยสะดวก เช่นเดียวกัน จึงเป็นเรื่องที่ความความเป็นญาติและพรรคพวกเดียวกันเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ดังกล่าวขึ้น ทั้งนี้เพราะในความเป็นญาติและพรรคพวกก่อให้เกิดความรู้สึกที่สำคัญกับชวานาอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) ความรู้สึกเป็นกันเอง ที่สามารถจะพูดคุยต่อกันโดยเฉพาะเกี่ยวกับโรคกุ้งซึ่งชวานากุ้งวิตกกังวลมากได้อย่างละเอียด ซึ่งชวานาเชื่อว่าในความเป็นญาติพี่น้องและพรรคพวก ทางร้านค้าคงช่วยเหลือด้วยความจริงใจมากกว่าคนนอก 2) การเอากำไรหรือเบียดบังส่วนเกินจากการขายกุ้ง ชวานาคิดจากพื้นฐานความรู้สึกของตัวเองว่าในความเป็นญาติพี่น้องหรือพรรคพวกคงจะได้รับการลดหย่อนบ้าง และน่าจะซื้อได้ในราคาต่ำกว่าการซื้อจากร้านของพ่อค้านายทุนที่มิได้เป็นญาติพี่น้องหรือพรรคพวกกัน 3) เมื่อพิจารณาถึงภูมิหลังของชวานาที่ปฏิบัติต่อกันพบว่า วัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชวานาจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีค่อนข้างสูงกว่าชวานาในภาคอื่นและภาคใต้ทั่วไป คือความรักพวกรักห้อง (อภิมพ ชูบุรุษ, 2531 : 39) ฉะนั้นการอุทธรณ์ร้านค้าที่เป็นญาติหรือพรรคพวกเดียวกัน จึงเป็นเรื่องปกติที่บรรดาชวานาในจังหวัดนครศรีธรรมราชปฏิบัติอยู่เป็นประจำ

2.5 การชักนำเข้าสู่อาชีพใหม่

ความสัมพันธ์ทางการผลิตในส่วนนี้ สามารถพบได้ในการเข้าสู่อาชีพการเลี้ยงกุ้งกุลาค่า และการหาเห็บซื้อกุ้งกุลาค่า ในการเลี้ยงกุ้งกุลาค่าพบว่าหลังจากชวานารายแรกหาหนากุ้ง

ประสบผลสำเร็จมีรายได้อีกก็ได้ชักชวนให้เพื่อนบ้านเลี้ยงด้วย ขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ เริ่มจากการชักชวนในกลุ่มญาติให้มาร่วมลงทุนและบอกต่อให้เพื่อนบ้านทำด้วย คนที่เลี้ยงอยู่ก่อนหน้าทำให้ความรู้แก่ผู้เลี้ยงรายใหม่ขยายออกไปเป็นลูกโซ่ ซึ่งในส่วนนี้ชาวนาที่เลี้ยงกุ้งที่หลังแทบทุกรายต่างเล่าว่า เห็นเพื่อนบ้านทำก็ทำด้วยและได้รับการแนะนำวิธีเลี้ยงจากเพื่อนบ้าน กรณีการหาแพรับซื้อกุ้งกุลาดำซึ่งดูเหมือนจะเป็นเรื่องยากมากสำหรับชาวนาที่ใหม่ เคยมีพื้นฐานด้านการค้าขาย แม้เคยมีการติดต่อกับบรรดาพ่อค้านายทุนมาก่อน โดยเฉพาะนายทุนต่างถิ่นที่อยู่ทางไกลถึงมหาชัย (ภาคกลาง) ในการหาแพรับซื้อกุ้งชาวนาจำเป็นต้องเข้าถึงนายทุนกลุ่มนี้ เพื่อขอเป็นผู้รับซื้อกุ้งกุลาดำไปส่งให้นายทุน และขอยืมเงินจากนายทุนมาจ่ายเป็นค่ากุ้งที่ซื้อจากชาวนากุ้ง ปรากฏว่าผู้ที่เข้าสู่อาชีพหาแพรับซื้อกุ้งกุลาดำในระยะแรก เป็นเพราะการสนับสนุนนายทุนมหาชัยตกลงมาซื้อกุ้งกุลาดำที่ชุมชนตำบลเกาะเพชรในระยะแรก คอยช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการติดต่อซื้อกุ้งจากชาวนากุ้งจนนายทุนไว้วางใจ และได้มอบหมายให้ซื้อกุ้งไปขายโดยทางนายทุนมหาชัยให้ยืมเงินในการซื้อกุ้งกุลาดำ ส่วนชาวนาอีกจำนวนหนึ่ง ที่เข้าสู่อาชีพการหาแพรับซื้อกุ้งในระยะหลัง พบว่าญาติและพรรคพวกที่หาอยู่ก่อนเป็นผู้ชักนำเข้าไปโดยฝ่ายที่ชักนำเข้าไป ไม่ได้คิดว่าชาวนารายใหม่จะเข้าไป เป็นคู่แข่งขึ้นทางการค้าในการรับซื้อกุ้งกุลาดำแต่อย่างใด

"ตอนแรกน้องสาวหาอยู่ก่อน เราขึ้นไปขายกุ้งอย่างนี้แหละ

พอสนิทกันเราก็ขอทางนั้นว่าจะรับซื้อกุ้งไปให้เขา"

"มหาชัยไม่รู้จึกว่าอยู่ตรงไหนอะไร หน้าจวนหาอยู่ก่อน ฉันไป

บอกแกว่าจะไปขายกุ้ง เนื่องจากคนดีกัน น้าจวนเลขโทร

(โทรศัพท์)ไปจากนี้ บอกว่าเราไปขายกุ้งรถสิบล้อยี่ห้อนั้น พอเรา

ไปถึงเขาก็รออยู่แล้ว"

(พ่อค้านายทุน : รับซื้อกุ้งกุลาดำ)

2.6 การเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายเงินแก่ญาติและพรรคพวกเมื่อเลี้ยงกุ้งแล้วมีกำไร

การเลี้ยงอาหารและการแจกจ่ายเงินแก่ญาติพี่น้องและพรรคพวกเมื่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำแล้วมีกำไรนี้ เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในชุมชนตำบลเกาะเพชร อาจจะเรียกว่าเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมา บางรายพอมีกำไรถึงกับซื้อวัว ซื้อหมูหรือต้มหาอาหาร

เลี้ยงญาติและเพื่อนบ้าน บางรายรับหนึ่งตะลึง มณราห์ หรือภาพยนตร์กลางแปลงมาให้ญาติและเพื่อนบ้านดู เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยทานาข้าวความสัมพันธ์ในลักษณะนี้แม้จะเคยมีมาก่อนแล้วแต่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้กลับมีมากกว่า หากพิจารณาถึงปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังความสัมพันธ์ดังกล่าวพบว่าปัจจัยที่สำคัญหลายอย่างคือ ประการแรก เกี่ยวกับวัฒนธรรม ชาวนา เป็นผู้มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจต่อญาติและพรรคพวกอยู่แล้ว เมื่อเลี้ยงกุ้งแล้วประสบผลสำเร็จกุ้งไม่ตาย สามารถขายได้เงินคราวละหลายแสนบาท จึงเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายมากขึ้นกว่าเดิมด้วย

"บ้านนี้ะหาถูกต้องตรงกับเราคือ ทำได้กำไรแล้วแจกพี่เจกน้อง แจกนางพรรคพวกคนละสี่ร้อยห้าร้อย ำให้หลานคนละร้อย แจกทุกครั้ง แล้วยังบอกญาติอีก มันบน (บนบาน) ว่าถ้าได้คราวนี้จะซื้อวัวสักตัวหาบุญนอกแขกมากินบุญกัน"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาตา เศรษฐกิจปานกลาง)

"เช่นบนว่าวาคนี้ถ้าได้สามแสนขึ้นไปจะแกวัวตัวหนึ่ง พอได้ 4 แสนก็แกวัวจริง ๆ บางคนบนว่าถ้าได้งวดนี้จะรับหนึ่งฉาย รับมณราห์ รับหนึ่งลุงอะไรพวกนี้ ก็มักขึ้นตามปาก พอขึ้นจริง ๆ ก็ทางจริง ของผมก็ทำทุกงวด"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาตา เศรษฐกิจสูง)

ประการที่สอง เกี่ยวกับความเชื่อของชาวนา การเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายเงินแก่ญาติพี่น้องและพรรคพวกสืบเนื่องมาจากการบนบาน ตามความเชื่อเดิมของชาวนาไทยโดยทั่วไปในทุกภาคมีความเชื่อว่าผืนดินผืนน้ำและป่าไม้ล้วนมีเจ้าที่เป็นผู้คุ้มครองดูแล บางพื้นที่เมื่อเสร็จจากงานถึงกับทำพิธีขอโทษแม่พระธรณี เพราะถือว่าเป็นพระผู้มีบุญคุณ (ยส สันตสมบัติ.2434 : 30) ดังนั้นก่อนลงมือเลี้ยงกุ้งกุลาตาแต่ละครั้ง พบว่าชาวนาทุ่งชุมขนตำบลเกาะเพชรมีการบนบานขอให้เจ้าที่บันดาลให้การเลี้ยงกุ้งมีกำไร และถ้ามีกำไรก็จะมีการแก้บนตามที่เคยพูดไว้ แม้ว่าชาวนาทุ่งบางรายโดยเฉพาะชาวนาทุ่งที่มีการศึกษาคดีและค่อนข้างเป็นคนทันสมัยจะบอกว่าไม่ค่อยเชื่อเรื่องเจ้าที่ แต่จากการเลี้ยงกุ้งกุลาตาของชาวนาตั้งแต่รายแรกเป็นต้นมา พบว่ามีการเซ่นไหว้และตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่กันแทบทุกราย และในระยะต่อมาเมื่อการเลี้ยงกุ้งกุลาตามีความเสี่ยงสูงมากขึ้น กุ้งเป็นโรคและตาย

บ่อย การบึ่งคสิณิกังบางครั้งก็ช่วยมาได้ ที่พึ่งสุดท้ายของชาวนาคือการบมมานเจ้าที่และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติให้ช่วย ถ้าได้การมากก็เลี้ยงใหญ่และแจกจ่ายมาก ถ้าได้การน้อยก็เลี้ยงและแจกจ่ายน้อย ประการที่สาม ในแง่ศาสนาถือว่ามีส่วนสำคัญทำให้ความสัมพันธ์ในลักษณะการเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายเงินทองของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรดำรงอยู่ เพราะการกระทำดังกล่าวถือเป็นการให้ทานแก่ผู้ที่มีฐานะค้อยกว่า โดยนาคคิดว่าเป็นการสิ้นเปลือง แต่ในทางกลับกันผู้ที่ได้กระหาอย่างนี้กลับปรากฏว่าเลี้ยงกุ้งกุลาค่าแล้วมีกำไรอยู่เรื่อย ๆ จนทำให้ชาวนาทั้งรายอื่น ๆ ต่างทำตามกันมาก ผลที่เกิดจากการเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายเงินทอง ในทางหนึ่งเป็นการแบ่งปันผลคอนแทนทางเศรษฐกิจจากชาวนาไปสู่ญาติและพรรคพวก แต่ในอีกทางหนึ่งเป็นการประจักษ์ว่าความสำเร็จในการเลี้ยงกุ้งกุลาค่า ตลอดจนเป็นการกระชับความสัมพันธ์ในสังคมญาติและพรรคพวกให้เหนียวแน่นขึ้น ย้ำความรู้สึกของชาวนาที่เป็นญาติและพรรคพวกให้คอยช่วยเหลือและตั้งใจทำงานให้แก่เจ้าของนากุ้ง

สรุปความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาด้วยกัน ชาวนายังคงมีการช่วยเหลือกันอย่างเหนียวแน่นแม้เข้าสู่การหานากุ้ง แบบแผนความสัมพันธ์ทางการผลิตตามแบบทุนนิยมมาได้ เข้าไปแทนที่ความสัมพันธ์เดิมของชาวนาได้ทั้งหมด ชาวนายังคงช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนกันในด้านความรู้ในการเลี้ยงกุ้งกุลาค่า การกู้ยืมเงิน การเข้าสู่อาชีพใหม่ การให้เครดิตในการซื้ออาหารกุ้ง การเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายเงินแก่ญาติและพรรคพวกเมื่อเลี้ยงกุ้งแล้วมีกำไร ลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงมีลักษณะผสมผสาน ระหว่างความสัมพันธ์ในวิถีการผลิตแบบกึ่งผลิต เพื่อยังชีพทั้งผลิตเพื่อขายในช่วงทานข้าวและผลิตเพื่อขายตามแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมในช่วงหานากุ้ง ปัจจัยที่ช่วยให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตข้างต้นเกิดขึ้นและดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่เข้มแข็ง ประกอบด้วย

- 1) การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในการผลิตและการขยายหน่วยผลิตให้ใหญ่ขึ้นตามแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ส่งผลให้ชาวนาคงอยู่ในฐานะลำบาก ขาดแคลนทั้งเงินทุนและเทคโนโลยี การรวมตัวกันและการช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ ในการผลิต จึงเป็นทางเลือกของชาวนาที่นาค้องบึ่งพยานายทุนให้นายทุนเอาเปรียบมากนัก
- 2) ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน ชาวนาได้รับการสั่งสอนให้รักใคร่และช่วยเหลือกัน(สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2538 : 8 ; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. 2537 : 39 - 49) ตลอดจนระบบผู้นำใหญ่ที่คอยช่วยเหลือหรืออุปถัมภ์กัน ได้สืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง (เบญจลักษณ์ ธารพร. 2538 : 6 ; เบ็ญจ อ่อนท้วม. 2538 : 9 - 10) ดังนั้นแม้การ

ทานากุ้งซึ่งเป็นวิธีการผลิตใหม่ที่เน้นความสัมพันธ์ในรูปอาชีพ ค่าเช่า ค่าจ้างหรือดอกเบี้ยได้เกิดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชรก็ตาม แต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาที่คอยช่วยเหลือกันมาก่อนก็แทรกอยู่ในความสัมพันธ์ทุกรูปแบบ 3) วัฒนธรรมของชาวนาจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความรักหวงห้องสูงมากจากการศึกษางานวิจัยเรื่อง แรงจูงใจที่มีผลต่อการสมัครงานในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบว่าค่านิยมพื้นฐานของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชที่สำคัญประการหนึ่งที่เป็นสาเหตุของการสมัครงาน คือ ความรักหวงรักห้องสูง โดยความเป็นหวงห้องจะอยู่เหนือสิ่งอื่นใดแม้กฎหมายหรือความเป็นธรรม(อัฒพ สุบำรุง. 2531 : 39) นอกจากนั้นความรักหวงรักห้องและช่วยเหลือกันยังปรากฏในตำนานพื้นบ้านเรื่องเกลอเขากับเกลอเล บรรยายให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาที่อาศัยอยู่แถบบริเวณลุ่มเขา มีอาชีพทำนาทำสวน กับชาวนาที่อาศัยแถบบริเวณลุ่มทะเลมีอาชีพจับสัตว์น้ำว่า มีการแบ่งหาส่วนหนึ่งของที่ตัวเองมีไปฝากแก่กันและคอยช่วยเหลือกันนยามเดือดร้อน(ฐิติ ฐชาติ.2538 : 13 ; บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ.2538 : 2) ด้วยความผูกพันที่ฝังรากลึกดังกล่าว จึงเชื่อว่าแม้เศรษฐกิจจะเปลี่ยนมาสู่การผลิตเพื่อขายหรืออุตสาหกรรมก็ตาม ชาวนาก็ยังคงให้การช่วยเหลือกันในกลุ่มญาติและพรรคพวก ยากที่จะหาไปจากชุมชนแถบนี้ได้ 4) มติด้านเวลา จะเห็นว่าการเข้ามาของนากุ้งหรือทุนนิยมอุตสาหกรรม ได้แผ่ขยายเข้าสู่ชุมชนชาวนาตำบลเกาะเพชรรวดเร็วมาก นอกจากจะมองในแง่การสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ชาวนาปรับตัวแทบหมดแล้ว ในอีกด้านหนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นเรื่องดีสำหรับชาวนาที่ยังมีความเคยชินอยู่กับความสัมพันธ์แบบเดิมที่มักช่วยเหลือกัน ดังนั้นแม้วิธีการผลิตในระบบการทานากุ้งจะเป็นแบบทุนนิยมเต็มตัว พ่อค่านายทุนมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาในทุกรูปแบบ แต่สิ่งที่ชาวนาสวนส่วนใหญ่ทำก็คือการช่วยเหลือกันในการผลิตทุก ๆ เรื่อง จึงทำให้ชาวนาสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยที่ตนต้องถูกเอารัดเอาเปรียบจากชนชั้นพ่อค่านายทุนจนเกินไป

3. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค่านายทุน

3.1 ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปดอกเบี้ย

ในช่วงการทานากุ้งของชาวนาทูราช ทั้งชาวนารวยและชาวนากลางไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงการกู้ยืมเงินได้เลย และเหตุผลในการกู้เงินที่สำคัญก็เพื่อนำไปลงทุนในการผลิต คือเลี้ยงกุ้งกุลาดำและค้าขายมากกว่ากู้เงินเพื่อเหตุผลอื่น เช่น เพื่อการศึกษาบุตร ใช้จ่ายในระหว่างฤดูกาลผลิต

เหมือนเมื่อตอนทานข้าว(วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 110) ในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำชวานากุ้งแพ
ทุทรายเล่าให้ฟังว่าต้องใช้เงินทุนขั้นต่ำประมาณ 300,000 บาท ต่อหนึ่งบ่อ(บ่อขนาด 3 - 5 ไร่)
หากเลี้ยงหลายบ่อก็ต้องใช้เงินทุนจำนวนนับล้านบาท

"ลงทุน 3 ไร่ เท่านั้น ที่เหลือให้เขาเช่า ใน 3 ไร่ นี้
ลงข้าวหนึ่งอย่างค่าแล้ว 300,000 บาท สำเร็จรูปแล้วนะ
อุปกรณ์ อะไหล่ต่าง ๆ มีพร้อมแล้ว ตั้งแต่บ่อ เครื่องตีน้ำ เหลือ
ซื้อลูกกุ้งซื้ออาหาร น้ำมัน อาหารเสริม นี่แหละหนักตรงนี้
เรียกว่าเล่นงานข้างกันเลย"

(ชวานา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

จากคำบอกเล่าของชวานากุ้งบ่งชี้ว่าในการผลิตของชวานาที่ผ่านมา ไม่เคยลงทุนจำนวนมาก
อย่างนี้มาก่อน ดังนั้นเงินที่เคยสะสมมาก่อนจึงไม่เพียงพอที่จะลงทุนเลี้ยงกุ้งกุลาดำได้ และแม้ว่า
ชวานาจะมีการรวมหุ้นกันในบรรดาญาติพี่น้องแล้วเงินทุนก็ยังไม่เพียงพอ แหล่งเงินทุนที่ชวานานิยมกู้มาก
ที่สุดคือ ธนาคารพาณิชย์และ ธกส. สำหรับการกู้เงินจากนายทุนเงินกู้ ซึ่งเคยมีมากในสมัยที่ชวานา
ทานข้าวนั้นก็มีน้อยลงในช่วงทานกุ้ง สาเหตุเพราะ 1) อัตราดอกเบี้ยที่กู้จากนายทุนเงินกู้สูงกว่า
อัตราดอกเบี้ยที่กู้จากธนาคารพาณิชย์และ ธกส. กล่าวคือนายทุนเงินกู้คิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 - 6
ต่อเดือน เมื่อคิดอัตราดอกเบี้ยต่อปีก็ร้อยละ 60 - 72 ต่อปีนั่นเอง ในขณะที่ธนาคารพาณิชย์คิด
อัตราดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 15 - 16 ต่อปี ส่วน ธกส. คิดอัตราดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 9 - 14.50
ต่อปี และหากเป็นเงินในโครงการที่รัฐส่งเสริมจะได้กู้ในอัตราดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 5 ต่อปีตามลำดับ
2) นายทุนเงินกู้ในชุมชนส่วนใหญ่ระดมเงินที่มีไปใช้ในการเลี้ยงกุ้งของตนเอง จึงไม่ค่อยมีเงินให้ชวานา
กู้เหมือนแต่ก่อน เพราะเห็นว่าการทานกุ้งได้ผลตอบแทนดีกว่าการปล่อยเงินกู้ให้แก่ชวานา

3.1.1 การกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์

ธนาคารพาณิชย์ซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญของชวานากุ้งชุมชนตำบลเกาะเพชร
คือธนาคารกรุงเทพ จำกัด ชวานานิยมไปใช้บริการกู้เงินทั้งสาขาอำเภอหัวหิน ปากพื้งและระโนด
(สงขลา) สาเหตุที่นิยมไปกู้กับธนาคารกรุงเทพ จำกัด อาจเป็นเพราะธนาคารกรุงเทพ จำกัด เป็น

ธนาคารพาณิชย์แห่งเดียวที่มีอยู่ในอำเภอหัวโพธิ์ในช่วงทศวรรษ 1970 และได้ให้การสนับสนุนธุรกิจการทอผ้ามาตั้งแต่เริ่มแรก จึงทำให้ชาวทอผ้ามีความผูกพันมากกว่าธนาคารพาณิชย์อื่น ส่วนเหตุผลที่ต้องไปกู้ยืมต่างสาขาทอผ้า กอปรกับและอำเภอกระนั้น ชาวทอผ้าให้เหตุผลในเรื่องนี้ว่า เพราะสามารถติดต่อได้ง่าย คุยมีความสนิทสนมเป็นส่วนตัวกับผู้จัดการธนาคารหรือมีพรรคพวกคอยให้การช่วยเหลือ นอกจากนี้แล้วยังได้รับการเปิดเผยจากชาวทอผ้าบางรายว่าเป็นเพราะได้กู้ยืมที่สาขาอำเภอหัวโพธิ์มาแล้ว แต่ยังต้องการเงินเพื่อการลงทุนเพิ่มอีกจึงต้องไปกู้ยืมที่สาขาอื่นด้วย

เกี่ยวกับเงื่อนไขในการกู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์ของชาวทอผ้า จากการสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้จัดการธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาอำเภอหัวโพธิ์ พบว่าทางธนาคารได้กำหนดเงื่อนไขข้อตกลงในการให้บริการเงินกู้แก่ชาวทอผ้าที่สำคัญประกอบด้วย 1) ให้กู้เพื่อนำไปประกอบอาชีพ 2) คิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 14 - 15 ต่อปี 3) ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ 4) ผู้กู้ต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ

“ขณะนี้ให้เฉพาะลูกค้าเก่า รายใหม่เราชะลอ ลูกค้าเก่าเรารู้ว่าที่ผ่านมาเขามีรายได้อีกในเกณฑ์ดี เลี้ยงแล้วประสบความสำเร็จ หรือเขาก็มีอาชีพอย่างอื่น เช่น มีร้านค้าในตลาดหรือรับราชการที่มีอาชีพอ่างหลายปีถ้ามีปัญหาจากนาทอผ้าก็ยังช่วยตัวเองได้ หลักทรัพย์ส่วนใหญ่เราจะเอาแปลงที่ดินมาใช้ทอผ้า เพราะทอผ้านี้ถ้าธุรกิจล้มเหลวแล้วหาอย่างอื่นไม่ได้ แต่่นั่นเขาจะไม่รับค้ำประกันเชิง แปลงที่เป็นนาทอผ้าแต่การคมนาคมสะดวกติดถนนเข้าได้ทุกฤดูกาลเราก็พิจารณา”

(พ่อค่านายทุน : ธนาคารพาณิชย์)

จะเห็นว่าเงื่อนไขที่ทางธนาคารพาณิชย์กำหนดข้างต้น มีความคล้ายคลึงกับเงื่อนไขที่ ธกส. กำหนดเพื่อให้บริการเงินกู้แก่ชาวทอผ้า ที่สำคัญคือธนาคารพาณิชย์ และธกส. จะพิจารณาปล่อยเงินกู้ตามสถานการณ์ที่เห็นว่าการเลี้ยงกุ้งได้กำไรดี หรือคาดว่าจะได้รับดอกเบี้ยและการชำระหนี้ตามกำหนด กล่าวคือปล่อยเงินกู้มากในช่วงที่การเลี้ยงกุ้งรุ่งเรือง แต่จะชะลอการปล่อยเงินกู้ในช่วงที่เห็นว่ากุ้งตายมาก

จึงสรุปได้ว่าแนวทางปฏิบัติในการปล่อยเงินกู้ของธนาคารพาณิชย์ และ ธกส. แตกต่างกันไป เพราะจะมุ่งพิจารณาในเรื่องผลตอบแทน หลักทรัพย์ และความเสี่ยงเป็นสำคัญ ต่างกันเพียงบางประการในเรื่องอัตราดอกเบี้ยในฐานะที่ ธกส. เป็นสถาบันการเงินของรัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือด้านเงินทุนแก่ชาวนา จึงคิดดอกเบี้ยในอัตราต่ำกว่าธนาคารพาณิชย์ของนายทุนเล็กน้อย โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 9 - 14.50 ต่อปี สำหรับการกู้ประเภททั่วไป และร้อยละ 5 ต่อปี สำหรับเงินกู้ตามโครงการที่รัฐบาลส่งเสริม (เช่น โครงการปรับโครงสร้างการผลิต เพื่อลดพื้นที่นาข้าว) ในการชำระหนี้ถ้าไม่ส่งตามกำหนด ชาวนาจะถูกปรับให้เสียดอกเบี้ยเพิ่มในอัตราร้อยละ 3 ตามจำนวนวันที่ค้างส่ง

จากเงื่อนไขข้อตกลงในการกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ ตลอดจน ธกส. และนายทุนเงินกู้ในชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าทุกฝ่ายล้วนพยายามกำหนดเงื่อนไขเพื่อให้ตัวเองอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบชาวนาทั้งสิ้น ประการแรก ชาวนากู้ต้องจ่ายดอกเบี้ยเป็นค่าตอบแทนในการกู้ยืมเงินในอัตราที่สูง โดยนายทุนเงินกู้คิดดอกเบี้ยจากชาวนากู้ในอัตราสูงที่สุด เพราะการกู้ในลักษณะนี้มักเป็นการกู้ที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2527 : 224) รองลงมาคือธนาคารพาณิชย์ และ ธกส. ตามลำดับ ในการพิจารณาการกู้จากธนาคารพาณิชย์และ ธกส. ซึ่งชาวนากู้นิยมมากที่สุดนั้น ชาวนากู้กู้ประมาณร้อยละ 300,000 - 500,000 บาท ชาวนากู้ต้องจ่ายเงินเป็นค่าดอกเบี้ยให้แก่ธนาคารพาณิชย์และ ธกส. ถึงปีละประมาณ 40,000 - 50,000 บาท ประการที่สอง แม้ชาวนาจะเลี้ยงแล้วกุ้งขายหรือขาดทุน แต่ธนาคารพาณิชย์ ธกส. และนายทุนเงินกู้จะไม่ได้รับผลกระทบใด ๆ ยังสามารถได้เงินคืนจากหลักทรัพย์ที่ค้ำประกัน ประการที่สาม โดยปกติธนาคารพาณิชย์ ธกส. และนายทุนเงินกู้มักเลือกปล่อยเงินกู้เฉพาะผู้มีเครดิตดีหรือมีอันจะกิน (วิษากร เชียงกูล, 2526 : 115) ยึดมั่นในเหตุผลเชิงธุรกิจมากกว่าที่จะให้การช่วยเหลือเหมือนอย่างที่ชาวนาช่วยเหลือกัน

แม้ว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปดอกเบี้ยหรือการกู้เงิน ชาวนาจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบและถูกเบียดบังส่วนเกินในการผลิตไปมาก แต่ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวดูเหมือนจะยังมีมากขึ้น ชาวนากู้แทบจะคิดถึงจำนวนเงินที่ต้องจ่ายเป็นค่าดอกเบี้ยและความเสียเปรียบที่ได้รับ แต่จะคิดเพียงว่าจะสามารถกู้เงินมาจากที่ใดได้บ้าง ปัจจัยที่ทำให้ชาวนาต้องยอมรับความเสียเปรียบเกิดจาก 1) การทำ

นาถุงาให้ผลตอบแทนสูงจึงเป็นแรงกระตุ้นให้ชาวนาอยากเสี่ยงกู้กันมาก แต่เนื่องจากไม่เคยสะสมเงินทุนมาก่อน จึงต้องพึ่งพาเงินกู้จากแหล่งต่าง ๆ แม้จะต้องจ่ายดอกเบี้ยในอัตราสูงและถูกเอาเปรียบอย่างไรชาวนาก็ยอม 2) นายทุนและรัฐหลังจากเห็นว่าการทำนาถุงาหารายได้ดี จึงหาที่ว่าจะให้การสนับสนุน เสนอเงื่อนไขให้กู้เงินลงทุน ซึ่งในความคิดของชาวนาแล้วการกู้ยืมเงินกู้ยืมที่ตนเองอยู่แบบนี้ ชาวนาถือว่าเป็นการช่วยเหลือและมีบุญคุณมากกว่าที่จะคิดว่าเป็นการเอาเปรียบจากตน 5) ชาวนาถูกสอนโดยคำสอนในศาสนาที่นับถือ โดยเฉพาะศาสนาพุทธซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของชาวนาสอนให้ เป็นฝ่ายที่ยอมมากกว่าที่จะเอาเปรียบผู้อื่น กล่าวคือสอนให้ละความโลภ ให้ลดอัตตาและไม่ให้แก่งัดตัวไม่ให้เบียดเบียน (เอาเปรียบ) ผู้อื่น ให้คุณค่ากับเรื่องนามบุญคุณโทษ เรื่องกรรมเก่า (เอกวิทย์ ฌ กลาง. 2534 : 69 ; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528 : 32 ; วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 168) จะเห็นว่าล้วนเป็นคำสอนที่เอื้อให้ชนชั้นพ่อค้านายทุนเอาเปรียบทั้งสิ้น รวมทั้งมีความหมายว่าชาวนาต้องเป็นฝ่ายที่ยอมรับสภาพการเสียเปรียบดังกล่าว ฉะนั้น เมื่อชาวนากู้ยืมเงินของพ่อค้านายทุนมา ชาวนาสวนใหญ่ก็มีกฎปฏิบัติตามสัญญาโดยนัยบังคับแล้ว 6) แม้อัตราดอกเบี้ยจะสูงการเอาเปรียบจะรุนแรง แต่เนื่องจากแหล่งเงินกู้มีน้อย จึงทำให้ชาวนากู้ยืมมีทางเลือกอื่น เพราะแม้แต่แหล่งเงินกู้ที่มีอยู่นั้น กว่าที่ชาวนากู้จะได้กู้เงินยังต้องติดต่อกันเป็นเวลานานและยากลำบาก

3.1.2 การกู้ยืมเงินจากนายทุนมหาชัยเพื่อนำมาซื้อทุ่งกุลาคำ

ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ชาวนากู้ยืมดอกเบี้ยให้แก่พ่อค้านายทุนอีกลักษณะหนึ่งคือการกู้ยืมเงินจากนายทุนมหาชัยมาเพื่อซื้อทุ่งกุลาคำ ในกรณีนี้ชาวนากู้ยืมต้องเสียดอกเบี้ยให้แก่พ่อค้านายทุนในอัตราที่สูงมาก คล้ายกับการผลิตในลักษณะมีข้อผูกพันในการใช้แรงงาน บัญชีปันผล และ บัญชีอ้อย ที่ชาวนาทำการผลิตภายใต้ข้อผูกพันยืมเงินนายทุนมาลงทุน ชาวนาจะถูกกดราคาและเอาเปรียบเอาเปรียบอย่างเต็มที่ (อัมมาร สยามวาลา. 2529 : 89, 120 ; วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 145) ชาวนาที่หาเช่าไร่ซื้อทุ่งหลายรายได้เล่าเกี่ยวกับเงื่อนไขข้อตกลงในการยืมเงินนายทุนมาเพื่อซื้อทุ่งกุลาคำว่า 1) จะยืมสักกี่ล้านก็ได้ขอเพียงให้ซื้อทุ่งไปขายให้กับเขา 2) ในวันถัดมาซึ่งนาทุ่งไปขาย นายทุนจะหักเงินที่ให้ยืมพร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 2 ไว้ 3) นายทุนมหาชัยจะให้ชาวนายืมเงินเฉพาะในรายที่เขาเชื่อว่าจะมีความซื่อตรงไม่นำเงินหนี จากเงื่อนไขของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ปฏิบัติต่อกันระหว่างชาวนาผู้มั่งคั่งตามลภาวะเพชรที่หาเช่าไร่ซื้อทุ่งกับนายทุนมหาชัย หากพิจารณาอย่างผิวเผิน

ดูเหมือนว่านายทุนเป็นผู้มีน้ำใจช่วยเหลือชาวนา ออกเงินทุนให้ก่อน เพื่อให้สามารถประกอบธุรกิจได้และชาวนาที่รู้สึกพอใจต่อการได้พึ่งพานายทุนดังกล่าว มีชาวนาอีกจำนวนมากที่อยากจะหาแพริบซื้อกุ้งและขอให้ผู้ที่หาอยู่ก่อนแล้วช่วยติดต่อกับนายทุนให้ เพราะคิดว่าเป็นอาชีพที่หารายได้ดี พวกเขายกกว่าวันหนึ่งอาจมีกำไรถึงหมื่นบาทแต่หากได้พิจารณาอย่างละเอียด เบื้องหลังแห่งภาพความมีน้ำใจของนายทุนมหาชัย ชาวนาที่หาแพริบซื้อกุ้งถูกเบียดบังส่วนเกิน และถูกเอาเปรียบจากนายทุนมหาชัยอย่างมาก ประการแรก การที่นายทุนคิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 เมื่อนำกุ้งไปส่งในวันถัดไปจะถูกหักไว้ หมายถึงว่าเป็นการคิดร้อยละ 2 ต่อเที่ยว (2 วัน) ฉะนั้นเมื่อคิดในอัตราดอกเบี้ยจึงนับเป็นอัตราดอกเบี้ยที่รุนแรงมาก เช่น ถ้าชาวนายมีเงินมาซื้อกุ้งหนึ่งล้านบาท เพียงแค่วันถัดไปที่นำกุ้งไปส่งนายทุนจะหักเงินไว้เป็นค่าดอกเบี้ยถึง 20,000 บาท ประการที่สอง ราคาซื้อขายนายทุนมหาชัยเป็นฝ่ายกำหนด ชาวนายแม้จะเปลี่ยนจากหานามาหาแพได้ชื่อว่า เป็นพ่อค้าเต็มตัวแล้วก็น่าจะตั้งราคาเองได้ ซึ่งหมายความว่าชาวนายที่หาแพต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่นายทุนมหาชัยเป็นผู้กำหนดว่าควรจะได้รับส่วนแบ่งเท่าไร น่าจะได้รับส่วนแบ่งเกินกว่าที่นายทุนแบ่งให้ได้ ประการที่สาม เงินนายทุนมหาชัยเป็นฝ่ายลงมาซื้อกุ้งในตลาดที่ชุมชนตำบลเกาะเพชรด้วยตัวเองต้องใช้จ่ายเงินเป็นค่าขนส่งกุ้ง เมื่อมอบให้ชาวนายรับซื้อกุ้งแทนก็ย่อมหมายความว่านายทุนมหาชัยได้ผลประโยชน์ค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ให้เป็นของแพริบซื้อกุ้งด้วย ชาวนายที่หาแพต้องจ่ายเงินเป็นค่าเช่ารถตู้ห้องเย็นบรรทุกกุ้งในอัตรา 10,000 บาทต่อเที่ยว และเป็นค่าจ้างคนขับรถประมาณเดือนละ 10,000-15,000 บาท ความเสียเปรียบและส่วนเกินที่นายทุนเบียดบังไปจากชาวนายที่หาแพนี้ เพื่อความอยู่รอดชาวนายที่หาแพริบซื้อกุ้งจึงไปเบียดบังเอาจากชาวนายกุ้งอีกต่อหนึ่ง การเบียดบังจึงเกิดขึ้นเป็นตอน ๆ ลงมา มีลักษณะเหมือนปลาใหญ่กินปลาเล็กเป็นลูกโซ่ นอกจากเบียดบังเพื่อชดเชยกับส่วนที่จ่ายให้แก่นายทุนมหาชัยแล้ว แพริบซื้อกุ้งยังมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าจ้างแรงงานในการยกกุ้ง เลือกกุ้ง ชั่งกุ้ง ประมาณเที่ยวละ 15,000 - 20,000 บาท ซึ่งรวมแล้วแพริบซื้อกุ้งต้องเบียดบังส่วนเกินจากชาวนายกุ้งมากกว่าเที่ยวละ 30,000 - 40,000 บาท และหากรวมถึงกำไรในส่วนที่แพริบซื้อกุ้งหวังจะได้อีก ชาวนายกุ้งยังถูกเบียดบังไปอีกมาก

"เที่ยวนี้สมมุติว่ามัน (แพริบซื้อกุ้ง) จับกุ้งมาได้ 5 ตัน ตอนมันตี

ราคามัน เจ็ด (เจ็ด) ค่าน้ำแข็ง ค่าลูกน้อง ค่าน้ำมัน ค่าคน

ขับรถ มันเอาในเราหมด ต่อจากนั้นก็เป็นการ เราเป็นทะเลที่

เลี้ยงดูพวกนี้ มันสร้างรถตู้ไม่รู้กี่คันมันก็ต้องเอากำไรจากเรานี้
แหละ”

(ชวานา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจสูง)

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชวานาที่หาแพรับซื้อกุ้งกับนายทุนมหาชัยที่เกิดขึ้นนี้ แม้จะ
มองว่าแพรับซื้อกุ้งถูกเอาเปรียบและเบียดบังอย่างรุนแรง แต่แพรับซื้อกุ้งก็ได้ผลกระทบเหล่านั้นไป
ให้กับชวานากุ้งทั้งหมด ฉะนั้นในความเป็นจริงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นความร่วมมือกันระหว่าง
นายทุนมหาชัยกับชวานาที่หาแพรับซื้อกุ้ง เบียดบังส่วนเกินในการผลิตไปจากชวานากุ้ง

3.1.3 การกู้ยืมเงินที่แฝงมาในรูปการขอเครดิตอาหารกุ้ง

กรณีการขอเครดิตซื้ออาหารกุ้งกุลาดำ เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่าง
ชวานากุ้งกับพ่อค้านายทุนเกือบทุกพื้นที่ที่มีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ซึ่งพบว่าที่จังหวัดสมุทรสาครหรือจันทบุรี
ก็มีเช่นเดียวกับที่ชุมชนตำบลเกาะเพชร (ดวงใจ บุญศิริรักษา. 2533 : 73) โดยเกิดขึ้นเนื่องจาก
ในการลงทุนชวานากุ้งชวานาต้องมีค่าใช้จ่ายจำนวนมากแต่ชวานายังขาดแคลนเงินทุน ดังนั้นเพื่อเพิ่ม
อำนาจซื้อให้แก่ชวานากุ้ง พ่อค้านายทุนที่ขายอาหารกุ้งจึงนำระบบการขายด้วยเงินเชื่อหรือให้เครดิตมา
ใช้กับชวานากุ้ง เงื่อนไขข้อตกลงที่พ่อค้านายทุนกำหนดขึ้นสำหรับการให้เครดิตกับชวานากุ้งชุมชนตำบล
เกาะเพชรโดยสรุปคือให้ชวานากุ้งจ่ายเงินค่างร้อยละ 20 หรือครึ่งหนึ่งก่อน ส่วนที่เหลือค่อยจ่าย
ตอนได้ขายกุ้งแล้ว และถ้ากุ้งที่เลี้ยงกินอาหารเกินกว่าที่ชวานากุ้งและพ่อค้านายทุนขายอาหารกุ้งได้
ประมาณไว้ ทางฝ่ายพ่อค้านายทุนยังคงให้เครดิตอาหารกุ้งแก่ชวานากุ้งต่อไป แต่ค่าอาหารกุ้งในส่วนที่
เพิ่มขึ้นนี้ทางพ่อค้านายทุนที่ขายอาหารกุ้งจะถือเสมือนเงินยืม คิดดอกเบี้ยในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3
สำหรับเวลาที่เหลือ โดยทั่วไปจะไม่เกินครึ่งเดือน หากพิจารณาอย่างละเอียดอัตราดอกเบี้ยที่พ่อค้า
นายทุนเรียกเก็บนี้ เป็นอัตราดอกเบี้ยที่สูงมากเทียบกับร้อยละ 6 ต่อเดือน หรือร้อยละ 72 ต่อปี
ทีเดียว เป็นอัตราเดียวกับที่นายทุนเงินกู้ทั่วไปในชุมชนคิดดอกเบี้ยกับชวานามาตั้งแต่สมัยท่าน้ำขาวและ
ที่เลวร้ายกว่านั้นคือในความเป็นจริงแล้วชวานากุ้งต้องจ่ายดอกเบี้ยถึง 2 ขั้นตอน เพราะเงินที่นำมา
ค่างเป็นค่าอาหารกุ้งในตอนต้นนั้น ชวานากุ้งส่วนใหญ่ได้มาด้วยการกู้ชวานากุ้งจึงต้องเสียดอกเบี้ย
ซ้ำสอง ความเสียเปรียบที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางการผลิต ระหว่างชวานากุ้งกับพ่อค้านายทุนที่

ขายอาหารกุ้งไม่เพียงแค่นั้น จากการสัมภาษณ์ระดับลึกพ่อค้านายทุนที่ขายอาหารกุ้งรายหนึ่ง พบว่าในการให้เครดิตอาหารกุ้งนี้พ่อค้านายทุนให้ชวนากุ้งทำสัญญาเงินยืม และนำหลักทรัพย์มาค้ำประกันด้วย ที่สำคัญคือพ่อค้าจะเขียนจำนวนเงินที่ทำสัญญาสูงกว่าจำนวนเงินที่กู้จริง รวมทั้งหากชวนากุ้งรายใดพ่อค้านายทุนที่ขายอาหารกุ้งเกิดความไม่มั่นใจในเรื่องการใช้หนี้หรือการรักษาสัญญา ก็จะปฏิเสธไม่ยอมให้เครดิต

"รายหนึ่งขาดทุน ค้างอยู่เจ็ดแปดหมื่น ตอนนี้เห็นว่าจะกู้ธนาคารมาให้สักครึ่งหนึ่งก่อน จริง ๆ นั้นมันถึงเพราะตอนทำสัญญาเงินกู้ผมให้เขาหมื่นมากกว่าที่เขาเอาไป"

"ธุรกิจขายอาหารผมให้แพน แต่แพนจะมากถามผมก่อนว่าคนนี้รับได้ไหม ถ้าไม่แน่ใจก็จะปฏิเสธมัน ๆ เวลาขอหนี้ก็ให้แพนไปขอ ผมจะเป็นคนลอบหลังให้เขา(ลูกค้า)หาขจรธ บางทีลูกค้าบอกว่าเมียผมเค็ม ถ้าไม่เป็นอย่างนี้ไม่ได้การขายต้องเค็ม"

(พ่อค้านายทุน : ขายอาหารกุ้ง)

จะเห็นว่าความสัมพันธ์ทางการผลิต ระหว่างชวนากุ้งกับพ่อค้านายทุนขายอาหารกุ้งที่เกิดขึ้น ชวนากุ้งถูกเอาเปรียบและเบียดบังส่วนเกินในแทบทุกทาง กล่าวคือคิดดอกเบี้ยในอัตราสูงขณะเดียวกันเงินต้นก็ไม่ได้ขาด หากเกิดการฟ้องร้องกันขึ้นก็ยังอยู่ในฐานะได้เปรียบ เพราะได้ให้ชวนากุ้งทำสัญญาว่ากู้เงินมาสูงกว่าที่กู้จริง แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นก็ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่น ชวนากุ้งยังคงเป็นฝ่ายไปขอรื้อพ่อค้านายทุนเพื่อขอเครดิตอาหารกุ้ง บางรายถึงกับอ้างความเป็นญาติ และพรรคพวกที่เคยช่วยเหลือกันมาก่อน เป็นเครื่องต่อรองขอเครดิต ฉะนั้นปัจจัยสำคัญที่เชื่อว่าจะทำให้ความสัมพันธ์ทางผลิต ระหว่างพ่อค้านายทุนขายอาหารกุ้งกับชวนากุ้งในรูปดอกเบี้ยยังคงดำรงอยู่ ทั้ง ๆ ที่ชวนากุ้งเสียเปรียบอย่างมาก ได้แก่ 1) ผลตอบแทนจากการทานากุ้งที่สูงมาก ทำให้ชวนากุ้งเห็นว่า แม้ต้องเสียดอกเบี้ยไปให้แก่พ่อค้านายทุนขายอาหารกุ้งมากแค่ไหนก็ยังดีกว่าสันทานาข้าวมาก เพราะการทานากุ้งหากเลี้ยงแล้วกุ้งไม่ตายในปีหนึ่งอาจมีกำไร 300,000-500,000 บาทหรือมากกว่านั้น แต่การทานาข้าวในปีหนึ่งมีกำไรไม่เกินหมื่นบาท(นิภาพร วัชรสินธุ์ และคนอื่น ๆ. 2534 : 76) หากไม่ยอมรับเงื่อนไขที่พ่อค้านายทุนขายอาหารกุ้งเสนอก็จะไม่ได้เลี้ยงกุ้ง เพราะไม่มี

เงินสว่นซื้ออาหารกุ้ง 2) ชาวนาเคยทั่วไปเริ่มถูกสอนให้เชื่อและยอมรับฐานความคิดตามระบบทุนนิยมในเรื่องการซื้อขาย มองการกู้เงิน การให้เครดิตและการเสียดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นเพื่อการลงทุนเป็นเรื่องปกติ(ยศ สันตสมบัติ. 2534 : 29 - 30 ; พรพิไล เลิศวิชา. 2534 : 33 - 34 ; วิทยากร เชียงกุล.2526 : 171) นักสำรวจเป็นหนี้เหมือนสมัยทาสขาว เพราะชาวนาในช่วงนั้นแทบมองไม่เห็นหนทางในการใช้หนี้เลย 3) แม้วาระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปดอกเบี้ยที่พ่อค้านายทุนเอาเปรียบชาวนากุ้งนี้จะรุนแรง แต่ชาวนากุ้งส่วนหนึ่งก็อาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติและพรรคพวกที่มีต่อกับพ่อค้านายทุนที่ขายอาหารกุ้งที่เก็บตกมาจากชาวนา เพื่งหาการค้าขายอาหารกุ้งเมื่อมีการทำนากุ้งก็เกิดขึ้นในชุมชนทำให้ได้รับการผ่อนผันและลดหย่อนลงบ้าง 4) ความเชื่อและศาสนาที่ชาวนากุ้งนับถือคือศาสนาพุทธและอิสลาม ส่วนปลูกฝังให้ชาวนากุ้งเป็นฝ่ายยอมมากกว่าที่จะให้ออกมาเรียกร้องหรือต่อสู้ในความไม่เป็นธรรม และสำหรับชาวนากุ้งที่นับถือศาสนาอิสลามนั้นเชื่อห้ามทางศาสนา ครั่งครัดมาก ชาวนารายหนึ่งบอกว่าหากมีเงินให้เพื่อนยืมจะเอาดอกเบี้ยก็ไม่ได้ สิ่งที่ได้รับการปลูกฝังเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้พ่อค้านายทุนเอาเปรียบได้ง่ายขึ้น 5) เกี่ยวกับการติดต่อกับสังคมภายนอกแม้ว่าการคมนาคมในช่วงการห่านากุ้งจะสะดวกขึ้น ชาวนากุ้งมีรถยนต์และรถมอเตอร์ไซด์ใช้ติดต่อกับตลาดในเมือง รวมทั้งมีโทรศัพท์มือถือก็ทำให้เมื่อต้องการทราบข้อมูลต่าง ๆ แต่เครือข่ายการติดต่อและความนับไวโดยเฉพาในเรื่องตลาด พ่อค้านายทุนมีสูงกว่าชาวนากุ้งหลายเท่า ฉะนั้นพ่อค้านายทุนจึงยังคงใช้ความได้เปรียบแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาต่อไปได้ ในประเด็นนี้ชื่อเขียนของจอห์น ไนส์บิตต์(John Naisbitt) และแพทริเซีย อเบอร์ดีน (Patricia Aburdene) ในหนังสือเรื่อง อนาคตในมิลเลียมก่อนปี ค.ศ.2000 ได้อธิบายความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกไว้ว่าลักษณะเดียวกันว่า ผู้ที่มีข้อมูลข่าวสารมากคือผู้มีอำนาจที่แท้จริง(วีระ บารุงรักษ์.2538 : 27 - 29)

6) การศึกษาของรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยภาพรวมล้วนสอนให้ชาวนายอมรับการพัฒนาเศรษฐกิจ (เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ.2534 : 135; วิทยากร เชียงกุล.2526 : 171; พิษาสายู.2538 : 17-18) 7) สื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ ของรัฐที่เข้าถึงชาวนากุ้งล้วนเป็นเครื่องมือของฝ่ายพ่อค้านายทุน(เลวี พงศ์พิศ.2534 : 18 ; วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 169, 171) เพื่อหวังโฆษณาชวนเชื่อให้เห็นความสำเร็จของพ่อค้านายทุน ซึ่งโดยนัยก็คือการยกย่องนายทุนและผู้มีเงินมากกว่าที่จะสะท้อนให้ชาวนาได้เห็นการเอาเปรียบ โดยพยายามยั่วว่าที่เขาร่ำรวยเพราะเขาขยัน หากทุกคนพยายามก็จะไปถึงจุดนั้นได้ ให้ยึดแนวทางของพ่อค้านายทุนเป็นแบบอย่าง โดยที่มันได้คิดว่า

ชวานากับนายทุนนั้นมีความแตกต่างกัน เพราะกันว่าด้านเศรษฐกิจจะเติบโตอย่างไร โครงสร้างสังคมคงมีชนชั้นสูงและชนชั้นต่ำอยู่ เสมือนมีทางที่จะปรับให้คนอยู่ในชนชั้นเดียวกันได้ และยิ่งทุนนิยมมีการแผ่ขยายมากขึ้นความเป็นเมืองมีมากขึ้นชวานาที่เป็นชนชั้นต่ำจะยิ่งถูกเอาเปรียบมากขึ้น นั่นคือคนรวยจะยิ่งรวยขึ้นแต่คนจนกลับยิ่งจนลง (ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์. 2535 : 101 - 125) ทำให้ช่วงว่างระหว่างคนรวยกับคนจนยิ่งกว้างขึ้น

3.2 ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าเช่า

ภายใต้วิธีการผลิตที่มีการทำนาถุ้งเป็นหลักของชุมชนตำบลเกาะเพชร การเช่าปัจจัยการผลิตมีเพียงแต่่าน เรื่องที่ดินยังรวมไปถึงปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การเช่าที่ดินซุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาค่า การเช่าบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาค่า และการเช่ารถตู้ห้องเย็นบรรทุกกุ้งกุลาค่าส่งไปขายที่มหาชัย

3.2.1 การเช่าที่ดินซุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาค่า

การเช่าที่ดินส่วนใหญ่ เกิดจากบรรดานายทุนต่างกันที่ต้องการเลี้ยงกุ้งในพื้นที่ชุมชนตำบลเกาะเพชร แต่เดิมที่ดินเป็นของตนเองจึงได้ขอเช่าจากชวานารวยและชวานากลาง ระยะแรกมีนายทุนต่างกันเข้ามาเช่าที่เลี้ยงกุ้งประมาณร้อยละ 60 ของจำนวนผู้เลี้ยงกุ้งกุลาค่าทั้งหมด นายทุนเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากอำเภอและจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียง การเข้ามาของนายทุนมีปัจจัยดังที่สำคัญคือพื้นที่ในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีโครงสร้างของผิวดินเป็นดินเหนียวเกือบจืดริมฝั่งทะเล เหมาะแก่การซุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาค่าสูงกว่าพื้นที่อื่น ๆ ในภาคใต้ สามารถเก็บน้ำได้ดี เสียค่าใช้จ่ายในการสูบน้ำเข้ามาเลี้ยงกุ้งน้อยลง และสาเหตุที่นายทุนเข้ามาจำนวนมากในทางหนึ่งอาจเป็นเพราะนายทุนเหล่านั้นมีความพร้อมทางด้านเงินทุนและเทคโนโลยี ส่วนในอีกทางหนึ่งอาจเป็นเพราะนายทุนเหล่านี้เกิดการยอมรับว่าการทำนาถุ้งเป็นอาชีพใหม่ที่ให้ผลตอบแทนสูง ในขณะที่ชวานาส่วนใหญ่ยังมีความพร้อมทางด้านเงินทุนและเทคโนโลยี รวมทั้งยังมีความมั่นใจว่าการทำนาถุ้งจะเป็นอาชีพที่ดีกว่าการทำนาข้าวในการเช่าที่ดินซุดบ่อเลี้ยงกุ้งนั้น แม้ว่าการเช่าจะเป็นความตกลงยินยอมกันทั้งสองฝ่ายระหว่างชวานาในชุมชนกับนายทุนต่างกัน แต่ภาพที่เกิดขึ้นอาจมองได้ว่าเป็นกระบวนการของการแย่งชิงทรัพยากรชุมชน (ที่ดิน น้ำ) ไปจากชวานา (ยศ สันตสมบัติ. 2534 : 30) และชวานาผู้ครอบครองอยู่เดิมก็มีศักยภาพพอที่จะแย่งชิงกับบรรดานายทุนซึ่งมีทั้งเทคโนโลยีสมัยใหม่และเงินทุนจำนวนมากได้ เมื่อทำนา

กึ่งเองมาได้ชวานาจึงยอมให้นายทุนเช่าที่ดิน เพื่อแลกกับเงินค่าเช่าก่อนที่นายทุนจะมาล่าเงา เงื่อนไขข้อตกลงในการเช่าส่วนใหญ่กำหนดภายในเวลา 5 ปี ส่วนอัตราค่าเช่าที่ดินอัตราที่ต่ำเท่ากัน มีตั้งแต่ไร่ละ 5,000 - 10,000 บาทต่อปี ขึ้นอยู่กับความใกล้ไกลจากชายฝั่งทะเลและถนน ที่ดินใกล้ชายฝั่งทะเลจะมีค่าเช่าสูงที่สุด เพราะผู้เลี้ยงกุ้งสามารถสูบน้ำเข้ามาเลี้ยงกุ้งได้สะดวก เสียค่าใช้จ่ายน้อย รองลงมาคือที่ดินที่อยู่ริมถนนซึ่งมีความสะดวกในการเข้าออก เงื่อนไขข้อตกลงในการเช่าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือกำหนดให้ผู้เช่าจ่ายค่าเช่าล่วงหน้าเป็นเวลา 3 ปี เพื่อเป็นหลักประกันให้กับชวานาเจ้าของที่ดิน หากพิจารณาอย่างผิวเผินจะเห็นว่า เงื่อนไขที่กำหนดระหว่างชวานากับนายทุนที่เข้ามาเช่าที่ดิน น่าจะเป็นเงื่อนไขที่ดีมาก เพราะชวานาไม่เคยได้รับค่าเช่าที่ดินในอัตราที่สูงและมีหลักประกันอย่างนี้มาก่อน ในสมัยที่ชวานาชาวชวานาได้ค่าเช่าน้อยมากเพียงไร่ละ 100 - 200 บาทต่อปี และบางครั้งถ้าการทานาไม่ได้ผลก็อาจไม่คิดค่าเช่า และหากจะเปรียบเทียบเงื่อนไขในการเช่าที่ดินชุดบ่อเลี้ยงกุ้งกับพื้นที่อื่น เช่น ที่จังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีการเลี้ยงกุ้งเช่นเดียวกัน พบว่าชวานาชุมชนตำบลเกาะเพชรยังมีเงื่อนไขข้อตกลงที่ดีกว่าที่จันทบุรีมาก เพราะที่จันทบุรีคิดอัตราค่าเช่าร้อยละ 5 ของจำนวนเงินที่ขายกุ้งได้แต่ละครั้ง (ควงใจ บุญทริกรักษา.2533 : 70) ซึ่งเป็นค่าเช่าที่แน่นอน ถ้าผู้เลี้ยงขายกุ้งได้มาก ชวานาจะได้ค่าเช่ามากถ้าเลี้ยงแล้วกุ้งตายก็ไม่ได้ค่าเช่า แสดงให้เห็นว่านายทุนผู้เช่าได้ผลประโยชน์และความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้งมาให้แก่ชวานาเจ้าของที่ดินด้วย สำหรับชวานาชุมชนตำบลเกาะเพชรที่กล่าวว่ามีเงื่อนไขข้อตกลงในการให้นายทุนเช่าที่ดีกว่าที่จันทบุรีนั้น หากพิจารณาในมุมกลับแล้วการที่ชวานายอมให้เช่าที่ดินชวานายังคงเป็นฝ่ายเสียเปรียบนายทุนที่เข้ามาขอเช่าที่ดินแทบทุกทาง ประการแรก การหาสัญญาเช่าไว้เพียง 5 ปีนั้น เป็นเพราะนายทุนได้คาดการณ์ล่วงหน้าแล้วว่าสามารถเรียกทุนคืนและทำรายได้ให้กับตัวเองเพียงพอแล้ว มูลค่าส่วนเกินที่แบ่งให้กับชวานาเจ้าของที่ดินนั้น เป็นเพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับมูลค่าของผลผลิตรวม เพราะนายทุนจ่ายเป็นค่าเช่าเพียงไม่กี่หมื่นในขณะที่ยังได้กำไรเป็นแสนหรือล้าน ที่สามารถกล่าวเช่นนี้ได้เพราะการเช่าของนายทุนส่วนใหญ่เช่าในช่วงแรกซึ่งกุ้งยังไม่ค่อยตายสภาพน้ำและสิ่งแวดล้อมยังดี แต่ระยะหลังจากปีที่ 5 จะเป็นช่วงที่การทานากุ้งต้องลงทุนสูงและมีความเสี่ยงมากเพราะน้ำเริ่มเสียและกุ้งเป็นโรค ทั้งนี้เพราะในการเลี้ยงกุ้งของบรรดานายทุนเป็นการเลี้ยงแบบทำลายมากกว่าที่จะเลี้ยงแบบยั่งยืน กล่าวคือในการเลี้ยงกุ้งแต่จะลดต้นทุนการผลิตให้มากที่สุด เช่นในการปล่อยน้ำเสียและการกำจัดสิ่งสกปรกจากบ่อ นายทุนใช้วิธีการง่าย ๆ โดยการปล่อยออกสู่ทะเลหรือให้ไหลลงตามทุ่งนา ลาดลองและแอ่งน้ำต่าง ๆ ไม่ได้มีการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยทิ้ง (นิภาพร

วัชรสินธุ์ และคนอื่น ๆ. 2534 : 75) ซึ่งในที่สุดแล้วนอกจากเป็นการทำลายสภาพแวดล้อมแล้วยังเป็น การปลุกการระให้กับชาวนาที่เลี้ยงกุ้งในเวลาดต่อมาเมื่อนายทุนหมดสัญญาเช่า เพราะต้องใช้จ่ายเงินใน การลงทุนสูงขึ้นทั้งค่าเคมีภัณฑ์ในการปรับสภาพน้ำและยารักษาโรคกุ้ง ประการที่สอง แม้ว่าชาวนาจะได้ รับค่าเช่าที่ดินในอัตราค่าเช่าที่สูงกว่าในช่วงทานาข้าวกว่าสิบเท่า คือค่าเช่าที่ดินในช่วงทานาข้าวไร่ละ 100 - 200 บาทต่อปี และในช่วงทานากุ้งค่าเช่าที่ดินไร่ละ 5,000 - 10,000 บาทต่อปี แต่ใน การเช่านายทุนไม่ได้เช่าที่ดินของชาวนาทั้งหมด เลือกเช่าเฉพาะที่อยู่ใกล้ถนนและใกล้ชายฝั่งทะเล เป็น ส่วนใหญ่ ทำให้ชาวนายังมีที่ดินที่ต้องปล่อยให้น้ำเค็มขัง ไม่ได้ใช้ประโยชน์อยู่อีกมาก

"ที่นาของเราทั้งของพี่ของน้อง 100 กว่าไร่ หอมมาให้เพื่อน

เปิดน้ำใส่ม้าดำทำอะไรเลยก็ว่าอาภัพ"

"ของผมมี 80 ไร่ ทานากุ้งได้จริง 5 ไร่ นอกนั้นปล่อยให้

น้ำเค็มเฝ้า (น้ำเค็มขัง)"

"ส่วนใหญ่มิได้ซุกนี้ชาวเดินนั้นแหละ"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

ประการที่สาม การให้ค่าเช่าล่วงหน้าความจริงแล้วเป็นการปฏิบัติที่มีอยู่ตามปกติในระบบทุนนิยมการค้า และอุตสาหกรรม ไม่ได้เป็นการสร้างเงื่อนไขใหม่ให้นายทุนเกิดการเสียเปรียบ แต่เมื่อนำมาใช้กับ ชาวนากุ้งการได้รับค่าเช่าล่วงหน้าจึงเป็นสิ่งใหม่ ให้ชาวนาตีความว่านายทุนไม่เอาเปรียบ ช่วยลด ความคิดในทางที่เป็นปฏิปักษ์กับนายทุน ที่เข้ามาสร้างความเสียหายกับที่นาในส่วนที่มิได้เช่าได้

การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าเช่าที่ดิน ระหว่างนายทุนกับ ชาวนาที่เกิดขึ้นในชุมชนคาบละเกาะเพชรในช่วงการทานากุ้งนี้ หากวิเคราะห์กันอย่างละเอียดปัจจัยที่ สำคัญมีเพียงแต่เพราะนายทุนเสนอเงื่อนไขให้ค่าเช่าในอัตราที่สูงกว่าค่าเช่าคอนทานาหลายเท่าเท่านั้น อย่างน้อยยังมีปัจจัยที่สำคัญอีก 3 ประการ ที่เชื่อว่าจะเกี่ยวข้องคือ 1) นายทุนที่เข้ามาเช่าที่นั้น ส่วนหนึ่งเป็นญาติ (ลูกหลาน) ของชาวนา และเป็นผู้ที่ลูกหลานของชาวนาชักชวนเข้ามา จึงมีความ สัมพันธ์ทางเครือญาติแฝงอยู่ทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือแม้แต่ชาวนาที่มิได้เป็นญาติกับชาวนาแต่ใน การเข้าสู่ชุมชนนายทุนจะมีชาวนาที่เป็นพรรคพวกคอยให้การช่วยเหลือ

"ตอนนั้นผมยังไม่ได้ เป็นผู้ใหญ่บ้าน พงศ์นี้แหละก่อนเพื่อนพงศ์ว่า
มาเลยผมจัดการ(ซื้อที่ดิน)ให้เอง"

(เจ้าหน้าที่ราชการ : ผู้ใหญ่บ้าน)

"พอเขาพ่อกันก็หาบ้านช่วยมี 4 ไร่ 1 งาน 1 ไร่ 1 งาน
เพื่อนลูกเขยมาจากแพร่เมืองอีก 2 ไร่"

(ชานา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจสูง)

2) ชานาชุมชนตำบลเกาะเพชรได้เห็นตัวอย่างการสูญเสียที่ดิน ให้แก่นายทุนต่างกันของชานาชุมชน
ตำบลหน้าสตนที่อยู่ติดกันมาแล้วว่า หากขายแล้วชานาคงอยู่อย่างลำบากเงินที่ขายที่ดินได้นำไปซื้อ
สินค้าและสิ่งอำนวยความสะดวกนานาชนิด การให้เข้าจึงเป็นทางเลือกที่ดีกว่าเพราะชานาคิดว่า
หมดสัญญาแล้วตนเองสามารถเลี้ยงกุ้งต่อได้ เนื่องจากมีบ่ออยู่แล้ว 3) ชานาเห็นว่าหากบ่อยอมให้
นายทุนเช่านอกจากหาเงินแล้วตนเองก็หาเงินได้ด้วย เพราะไม่มีเงินทุนต้องปล่อยให้น้ำ
เค็มที่ถ่ายมาจากบ่อเลี้ยงกุ้งของนายทุนซึ่งเกิดการสูญเสียมากกว่า อย่างไรก็ตามภายใต้ความสัมพันธ์
ทางการผลิตในรูปการเช่าที่ดิน ระหว่างนายทุนกับชานาชุมชนตำบลเกาะเพชรที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง
นี้ ความสัมพันธ์ในรูปการเช่าที่ดินให้นายทุน ตลอดจนการยอมขายและยอมให้เช่าที่ดินก็ยังมี
เช่นเดียวกัน สำหรับในประเด็นหลังซึ่งชานายอมให้เช่าที่ดินนี้ สาเหตุที่สำคัญ ประการแรกคือ
ที่ดินใกล้ถนนและริมฝั่งทะเลจึงชักชวนชานาจึงอยากมีไว้เลี้ยงเอง ประการที่สอง คือต้องการเก็บราคา
เพื่อให้ได้ราคาที่สูงขึ้นอีก

"มัน(ชานา)ไปว่ากันเอง พอเขาซื้อ 50,000 มันจะเอา
70,000"

(ชานา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจสูง)

"ตรงนั้น thai hotel มาซื้อไว้ แต่ตอนนี้ไม่ได้ทำอะไรตอนแรก
ตั้งใจว่าจะซื้อเป็น 100 ไร่ แต่ไปติดขัดอยู่กับพวกนาย"

(เจ้าหน้าที่ราชการ : ผู้อำนวยการโรงเรียน)

3.2.2 การเช่าบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาคำ

นอกจากการเช่าที่ดินเพื่อขุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาคำของนายทุนต่างถิ่นแล้ว จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาพบว่าในระยะหลังเมื่อนายทุนต่างถิ่นครบสัญญาเช่าและถอนตัวออกไป การเช่าระหว่างชาวนาค่ายกันก็ปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง โดยชาวประมงและชาวนาจนบางรายเมื่อรับจ้างมีเงินทุนพอจะเลี้ยงกุ้งบ่อเล็ก ๆ ได้ ก็จะขอเช่าบ่อเลี้ยงกุ้งจากชาวนารวยและชาวนากลางที่นํ้าต้องการเลี้ยงกุ้งกุลาคำ บางรายขอเช่าเฉพาะบ่อเลี้ยงกุ้ง บางรายขอเช่าทั้งบ่อและอุปกรณ์บ่อ ซึ่งการเช่าในลักษณะนี้อัตราค่าเช่าจะแตกต่างไปจากเดิม เพราะผู้เช่านี้ต้องขุดบ่อใหม่และบางบ่อมีอุปกรณ์การเลี้ยงพร้อมอยู่แล้วผู้เช่าบ่อเลี้ยงกุ้งนี้ต้องเสียเงินค่าจ้างขุดบ่อและซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ประกอบกับที่ดินที่เช่าสำหรับการขุดบ่อเลี้ยงกุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีจำกัด ไม่ได้มีทั่วทุ่งนาของชาวนามีเพียงบริเวณที่ลุ่มน้ำทะเลบ่อเลี้ยงกุ้งและมีถนนเข้าถึงเท่านั้น ในขณะที่ความต้องการใช้ที่ดินเพื่อการเลี้ยงกุ้งมีสูงมาก ย่อมส่งผลให้อัตราค่าเช่าสูงตามไปด้วย มีลักษณะเช่นเดียวกับการเช่าที่ดินเพื่อหาไร่นาสวนผสมของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรก่อนที่จะหันมาทำกุ้งนี้ จึงทำให้คิดว่าอัตราค่าเช่าน่าจะแพงกว่าที่นายทุนเช่าในตอนแรก แต่ปรากฏว่าการเช่าที่ดินระหว่างชาวนาซึ่งเป็นชนชั้นเดียวกันไม่ได้เป็นเช่นนั้น ยังมีเงื่อนไขเรื่องความเป็นญาติและพรรคพวกที่คอยช่วยเหลือกันมาก่อน ทำให้อัตราค่าเช่าไม่เป็นไปตามระบบทุนนิยมเสียทีเดียว ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่มักจะได้รับการลดหย่อนและผ่อนปรนทั้งด้านระยะเวลาและอัตราค่าเช่า แม้เครื่องครุภัณฑ์ชาวนาสามารถหุ้จจากตอรองกันได้ ฉะนั้นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปแบบค่าเช่าที่ชาวนามีต่อกันสามารถดำรงอยู่ได้ และแตกต่างจากที่ให้นายทุนเช่าคือปัจจัยในเรื่องญาติและพรรคพวก

3.2.3 การเช่ารถตู้ท่องเที่ยว

การเช่ารถตู้ท่องเที่ยวเพื่อส่งกุ้งกุลาคำไปขายที่มหาชัย ชาวนาที่หาเช่ารถตู้เลี้ยงกุ้งกุลาคำแทบทุกรายเช่ารถตู้ท่องเที่ยวของนายทุนในเมืองที่หาธุรกิจให้เช่ารถตู้ท่องเที่ยว สาเหตุสำคัญที่ชาวนาต้องเช่ารถนายทุนก็เพราะชาวนาเหล่านี้ส่วนใหญ่พื้นฐานเดิมคือชาวนากลาง ไม่สามารถมีเงินซื้อรถตู้ท่องเที่ยวในราคานับล้านบาทได้ จึงต้องพึ่งพานายทุนและยินยอมให้นายทุนคิดค่าเช่าจากการให้บริการเป็นคราว ๆ ไป เงื่อนไขข้อตกลงในการเช่าที่สำคัญคือ 1) ชาวนาต้องจ่ายค่าเช่าในอัตราเหี่ยวละ 10,000 บาท 2) คนขับรถเป็นหน้าที่ของชาวนาที่จะต้องจ้างเอง 3) ค่าเช่าจ่ายเป็นเงิน

สดตามจำนวนที่ชาวตำบลทุ่งห้วย จากเงื่อนไขความสัมพันธ์ที่กำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกัน มองเห็นได้ชัดว่านายทุนเบียดบังส่วนเกินจากชาวนาที่เช่ารถสูงมาก ซึ่งชาวนาที่หาเช่ารถก็ต้องยอมรับสภาพความสัมพันธ์ดังกล่าว เพราะผู้กำหนดเงื่อนไขข้อตกลงดังกล่าวคือนายทุนในฐานะที่เป็นผู้ครอบครองและผูกขาดปัจจัยการผลิต (รถไถหว่าน) หากชาวนาไม่ยอมรับเงื่อนไขก็ย่อมหมายถึงไม่มีรถมาใช้ในการประกอบอาชีพ นอกจากนั้นข้อตกลงในการเช่าที่ให้แก่เช่าเฉพาะรถไม่รวมคนขับ ชี้ให้เห็นว่านายทุนพยายามเบียดบังส่วนเกินอีกทางหนึ่งโดยหลักการการจ้างคนขับให้ชาวนารับแทน และที่สำคัญคือนายทุนกำหนดค่าจ้างด้วยเงินสดทุกเที่ยว เป็นการควบคุมหรือปิดโอกาสแก่ชาวนาที่เช่ารถบิดพลิ้วได้ และไม่ยอมรับรู้ว่าชาวนาที่หาเช่าจะได้กำไรหรือขาดทุน สภาพเช่นนี้ในความคิดชาวนาเช่าเคยประสบมาครั้งหนึ่งแล้วเมื่อเจ้าของที่ดินยกเลิกการจ่ายค่าเช่าด้วยผลผลิตให้จ่ายด้วยเงินแทน ซึ่ง เคียรี และแจนว์ริย์ ให้ความเห็นในส่วนนี้ไว้ว่าเป็นการผลักภาระความเสี่ยงทั้งหมดให้แก่ผู้เช่า (เคียรี และแจนว์ริย์, 2528 : 17) ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นนี้มีสภาพที่ต่างจากการยืมเงินนายทุนมาหว่านซื้อทุ่งนี้ เพราะความสัมพันธ์ทั้งสองลักษณะ เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชนชั้นที่นายทุนมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาให้มากที่สุด ไม่เหมือนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างชาวนากับชาวนาซึ่งเป็นชนชั้นในระดับเดียวกันที่ต่างให้ความสำคัญกับการเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้าน ซึ่งความสัมพันธ์ทางการผลิตในระดับนี้จะมีการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนตอบแทนกัน โดยไม่คำนึงว่าใครได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์ แม้ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างนายทุนเจ้าของรถไถหว่านกับชาวนาที่หาเช่ารถไถหว่านมีการเอาเปรียบและเบียดบังส่วนเกินค่อนข้างรุนแรง แต่ชาวนาที่หาเช่ารถไถหว่านก็ยังเช่ารถไถหว่านของนายทุนอยู่ต่อไป ปัจจัยที่สำคัญนอกจากสาเหตุเพราะชาวนาที่หาเช่ารถไถหว่านยังไม่มีเงินพอที่จะซื้อรถไถหว่านได้แล้ว ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือชาวนาที่หาเช่ารถไถหว่านไม่ได้คือครี้นจากการเอาเปรียบในส่วนนี้ เพราะได้หลักการไปให้กับชาวนาทุ่ง โดยในการซื้อทุ่งไปขายชาวนาที่หาเช่ารถไถหว่านจะพยายามเบียดบังด้วยวิธีการต่าง ๆ เอาจากชาวนาทุ่งอีกต่อหนึ่ง ทั้งนี้เพราะถือว่าค่าเช่าเป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพหาเช่ารถไถหว่าน (การผลิต) อย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับดอกเบี้ยที่จ่ายให้แก่นายทุนมหาชัย และค่าจ้างที่จ่ายให้แก่แรงงานรับจ้างของแพ โดยผู้หาเช่ารถไถหว่านพยายามเบียดบังส่วนเกินจากชาวนาเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องเหล่านี้ทั้งหมด เพราะไม่เช่นนั้นแล้วเช่ารถไถหว่านก็จะอยู่ไม่ได้ จึงกล่าวได้ว่าในที่สุดแล้วผู้ถูกเบียดบังและเอาเปรียบที่แท้จริงน่าจะเช่ารถไถหว่านราคาถูก แต่เป็นชาวนาที่เลี้ยงกุ้ง

สรุป ปรากฏการณ์เกี่ยวกับการเช่า ทั้งในลักษณะที่นายทุน เป็นฝ่าย เช่าที่ดินชาวนาชุกบ่อ เลี้ยงกุ้งกุลาดำ หรือการเช่ารถตู้ห้องเย็นของนายทุน เพื่อบรรทุกกุ้งไปขายที่มหาชัยก็ดี ชาวนาน่ามองที่จะหลีกเลี่ยงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เสียเปรียบได้ เพราะพ่อค่านายทุนมีช่องทางที่จะเบียดบังส่วนเกินจากชาวนาได้หลายทาง ตั้งแต่การยอมจ่ายค่าเช่าที่ดินในอัตราที่สูง แต่ไปลดต้นทุนการผลิตลงด้วยการนำขอมมาบดน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้ง ปล่อยาให้ไหลไปตามทุ่งนาและสาละลงกลาย เป็นการแกล้งชาวนา เมื่อหมดสัญญา เพราะการเลี้ยงในระยะต่อไปต้องใช้จ่ายเป็นค่าสารเคมี และยารักษาโรคกุ้งสูงตลอดจนยังมีความเสี่ยงต่อการตายของกุ้งด้วย สำหรับการพิจารณาเช่ารถตู้ นอกจากชาวนาต้องจ่ายค่าเช่าในอัตราที่สูงแล้ว นายทุนยังแฝงการะเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในเรื่องคนขับมาให้แก่ชาวนาด้วย นอกจากนั้นยังกำหนดให้ผู้เช่าจ่ายค่าเช่าด้วยเงินสดทุกครั้งที่เช่า จึงเท่ากับว่านายทุนนำขอมรับรู้ในความเสียหายและโอกาสการขาดทุนของชาวนาผู้เช่าเลย การที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการเช่าที่ดินและการเช่ารถตู้ห้องเย็น ยังคงดำรงอยู่ได้เป็นเพราะปัจจัยสำคัญหลายประการ ประการแรก ในเรื่องผลตอบแทนเมื่อหักค่าเช่าออกแล้วชาวนายังได้รับอีกมาก และที่สำคัญคือแม้จะเห็นว่าค่าเช่ามีอัตราที่สูงแต่นายทุนที่เช่าที่ดินและชาวนาที่เช่ารถตู้ห้องเย็นต่างก็พิจารณาไปให้แก่ชาวนากุ้งทั้งสิ้น กล่าวคือแท้จริงแล้วพวกเขามองได้จ่ายเองแต่พิจารณาไปให้แก่ชาวนากุ้งเป็นผู้จ่ายแทน ประการสุดท้ายคือ การไม่มีทางเลือกของฝ่ายนายทุนที่เช่าที่ดินและชาวนาที่เช่ารถตู้ห้องเย็น กล่าวคือฝ่ายนายทุนที่ตกลงเช่าที่ดินเพราะไม่มีที่ดินเป็นของตนเองที่จะใช้ชุกบ่อเลี้ยงกุ้งได้ ส่วนฝ่ายชาวนาที่เช่ารถตู้ห้องเย็น เพื่อส่งกุ้งไปขายก็ติดขัดอยู่ตรงที่ว่าไม่มีปัญญาจะซื้อรถตู้ห้องเย็นได้เอง ฉะนั้นจะเห็นว่าคงมีเพียงความสัมพันธ์ในรูปค่าเช่าของชาวนาในชั้นนี้เท่านั้น ที่พบว่าการเบียดบังส่วนเกินมีไม่มากนักไป เพราะยังมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและพรรคพวกที่เคยอุปถัมภ์เข้ามาเกี่ยวข้องคอยถ่วงดุลไว้

3.3 ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าจ้าง

ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าจ้าง ที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงที่มีการหานากุ้ง ที่สำคัญได้แก่ การรับจ้างชุกบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การรับจ้างเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การรับจ้างทำงานกับเห็บชื้อกุ้งกุลาดำ การรับจ้างลากอวนจับกุ้งกุลาดำ ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการจ้างงานเหล่านี้ได้แก่ 1) หน่วยผลิตได้ขยายออกไปสู่นอกครัวเรือน เป็นระบบโรงงานและกึ่งโรงงาน จึงมี

ความต้องการแรงงานจำนวนมาก ซึ่งนอกจากแรงงานในครอบครัวและในชุมชนแล้วยังมีการจ้างแรงงานจากภายนอกชุมชนด้วย 2) เนื่องจากการทำนาถุ้งและการผลิตที่เกี่ยวข้องกับนาถุ้งเป็นอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ ชาวนาถุ้งเคยเรียนรู้และทำมาก่อน จึงมีความต้องการนักวิชาการที่มีความรู้และใช้เทคโนโลยีเฉพาะด้านมาช่วยในการผลิต 3) อาชีพนาถุ้งมีการผลิตช่วงทำนาถุ้งส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการแบ่งงานกันทำตามความถนัด ซึ่งตามความเชื่อพื้นฐานของ อัดัม สมิท (Adam Smith) เชื่อว่าการแบ่งงานกันทำ ความชำนาญเฉพาะอย่างและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นกลไกทำให้เศรษฐกิจขยายตัว (ธารรงค์ อุคมาไพจิตรกุล. ม.ป.ป. : 82) มากกว่าที่จะทำแบบทุกอย่างเหมือนที่ชาวนาเคยปฏิบัติมาในสมัยทำนาข้าว ฉะนั้นในบางขั้นตอนของการผลิตชาวนาจึงจ้างแรงงานรับจ้างให้ทำแทน 4) ในส่วนของแรงงานรับจ้างเองก็มีความต้องการเงินค่าจ้าง เพื่อนำไปซื้อสินค้าสำเร็จรูปที่จะใช้ในการดำเนินชีวิต และสินค้าฟุ่มเฟือยที่เข้ามาช่วยทำให้เกิดความอยากได้ของลัทธิบริโภคนิยม ที่ผ่านเข้ามาสู่ชุมชนโดยทางสื่อสารมวลชนและการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ซึ่งหากชาวนาคิดจะจ้างรับจ้างก็ไม่มีปัจจัยการผลิตที่จะทำการผลิตได้เอง และไม่สามารถมีเงินใช้จ่ายสำหรับค่าครองชีพในสังคมสมัยใหม่นี้ได้

3.3.1 การรับจ้างซุกบ่อเลี้ยงกุ้ง

การรับจ้างซุกบ่อเลี้ยงกุ้ง เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างพ่อค้านายทุนเจ้าของรถซุกกับชาวนาถุ้ง ในการซุกบ่อเลี้ยงกุ้งพ่อค้านายทุนกำหนดค่าจ้างในอัตราไร่ละ 11,000 บาท เป็นค่าจ้างซุกสำหรับพ่อค้านายทุนไร่ละ 10,000 บาท และเหลือเป็นค่านายหน้าไร่ละ 1,000 บาท อัตราค่าจ้างนี้ใกล้เคียงกับที่จังหวัดจันทบุรี (ไร่ละ 13,000 บาท) (ดวงใจ บุญศิริรักษา. 2533 : 72) จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าก่อนที่จะชาวนาถุ้งจะได้บ่อเลี้ยงกุ้งมา ชาวนาถุ้งต้องจ่ายเงินไปกับค่าจ้างซุกบ่อเป็นจำนวนมาก กล่าวคือถ้าบ่อขนาด 3 ไร่ ชาวนาต้องจ่ายถึง 33,000 บาท ถ้าบ่อขนาด 5 ไร่ ก็ต้องจ่ายเพิ่มขึ้นเป็น 55,000 บาท และหากซุกจำนวนหลายบ่อชาวนาก็ต้องจ่ายค่าจ้างซุกบ่อเป็นเงินนับแสนบาท นอกจากนี้แล้วหลังจากเลี้ยงเสร็จงานแต่ละครั้งก่อนจะลงมือเลี้ยงใหม่จะมีการซุกลอกกันบ่อและแต่งขอบบ่อ ชาวนาถุ้งต้องจ่ายเงินค่าจ้างส่วนนี้ให้กับพ่อค้านายทุนอีกในอัตราไร่ละ 5,000 - 6,000 บาท ค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูงเหล่านี้เกิดขึ้น เนื่องจากพ่อค้านายทุนผูกขาด

ด้านเทคโนโลยีการผลิต (รถชุด) ชาวนากุ้งไม่สามารถที่จะซื้อรถชุดที่มีราคาแพงใช้เองได้ หากให้พ่อค้านายทุนเจ้าของรถชุดซึ่งมีจำนวนน้อยมาก สามารถครองความสัมพันธทางการผลิตที่ได้เปรียบ ชาวนากุ้ง เป็นผู้กำหนดค่าจ้างตัวเองแทนที่จะเป็นผู้ว่าจ้างเหมือนการจ้างในกรณีอื่น ๆ ตลอดจนควบคุมอัตราค่าจ้างไม่ให้ต่ำเหมือนการรับจ้างของบรรดาชาวนารับจ้างทั้งหลาย ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่พ่อค้านายทุนรับจ้างชุดบ่อเลี้ยงกุ้งนี้ แม้จะมองว่ามีการเอาเปรียบชาวนากุ้งรุนแรง แต่การที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวยังสามารถคงอยู่ได้ นอกจากเป็นเพราะพ่อค้านายทุนเป็นผู้ครอบครองเทคโนโลยีการผลิตแล้ว ด้านผลตอบแทนจากการทำนากุ้งที่เมื่อหักต้นทุนการผลิตทุกอย่างแล้วชาวนากุ้งยังมีกำไรอีกคราวละหลายแสนบาท เป็นสิ่งที่ทำให้ชาวนากุ้งมักจะสืบทอดถึงในส่วนที่ถูกเอาเปรียบจากนายทุนไป

3.3.2 การรับจ้างเลี้ยงกุ้งกุลาค่า

การรับจ้างเลี้ยงกุ้งกุลาค่าผู้รับจ้างได้ค่าจ้างสูงกว่าการรับจ้างอย่างอื่น โดยผู้รับจ้างได้รับค่าจ้างและสิ่งตอบแทน ในอัตราตั้งแต่ 3,000 - 6,000 บาทต่อเดือน สูงกว่าการรับจ้างกันในทุกภาคอื่น เช่น ที่จังหวัดบุรีรัมย์ในอัตราเดือนละ 1,000 - 1,200 บาท และที่สมุทรสาครจ้างเพียงปีละ 929.17 บาท (ควงใจ บุญศรีรักษา. 2533 : 62 ; สุเทพ หันประสิทธิ์. 2526 : 137) กรณีค่าจ้างที่จังหวัดตากว่าที่ชุมชนตำบลเกาะเพชร พบว่าสาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือชาวนากุ้งจ้างแรงงานจากภาคอีสานซึ่งเป็นแรงงานที่ค่าจ้างถูก ส่วนที่จังหวัดสมุทรสาครที่ค่าจ้างต่ำ เนื่องจากเป็นค่าจ้างสำหรับแรงงานในครอบครัวของสมาชิกสหกรณ์ (สหกรณ์นิคมสมุทรสาคร) ซึ่งเมื่อผลตอบแทนจากการดำเนินงานต่ำจึงทำให้ได้รับค่าจ้างต่ำด้วย นอกเหนือจากค่าจ้างดังกล่าวแล้วแรงงานรับจ้างเลี้ยงกุ้งกุลาค่ายังได้รับสวัสดิการเกี่ยวกับเรื่องอาหาร ที่พักและการรักษาพยาบาลเวลาเจ็บป่วยซึ่งมีเหมือนกันในทุกพื้นที่ และหากเลี้ยงกุ้งแล้วกุ้งไม่ตายทำให้เจ้าของบ่อเลี้ยงกุ้งจะคิดเงิน เกาะเพชรจะได้รับเงินเพิ่มหรือที่ชาวนากุ้งเรียกว่าโบนัสหรือเปอร์เซ็นต์ เจ้าของบ่อเลี้ยงกุ้งจะคิดเงินเพิ่มให้ในอัตราร้อยละ 1 - 2 ของจำนวนเงินที่ขายกุ้งได้ หรือ กิโลกรัมละ 1 - 2 บาท ตามเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ภาพในระดับกว้าง (macro) ผู้รับจ้างจะได้รับค่าจ้างและสวัสดิการที่คล้ายกันแต่หากพิจารณาโดยละเอียดในระดับบุคคลที่เล็กลงมา (micro) ชาวนารับจ้างได้รับค่าจ้างและสวัสดิการที่แตกต่างกัน ความแตกต่างดังกล่าวขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่อไปนี้ คือ 1) ความรับผิดชอบในการเลี้ยงกุ้ง

บ่อเล็กหรือบ่อใหญ่ เลี้ยงจำนวนบ่อเดียวหรือหลายบ่อ ถ้าความรับผิดชอบมากก็จะได้รับค่าจ้างสูง

2) ผู้รับจ้างมีความเอาใจใส่ในการเลี้ยงสูงหรือไม่ หากเจ้าของบ่อเลี้ยงกุ้งผู้จ้างเห็นว่าผู้รับจ้างเป็นผู้เอาใจใส่ต่อการเลี้ยงก็ก็จะให้ค่าจ้างสูง เพราะผู้จ้างส่วนใหญ่กลัวว่าถ้าเลี้ยงไม่ดีแล้วกุ้งจะตายมากกว่าที่จะกลัวเรื่องค่าจ้างแพง 3) ถ้าผู้รับจ้างที่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงมานานและช่วยให้เจ้าของบ่อเลี้ยงกุ้งมีกำไรมาตลอดจะได้รับค่าจ้างสูง เพราะเจ้าของบ่อเลี้ยงกุ้งมองว่าผู้รับจ้างดังกล่าวเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในเรื่องการเลี้ยงกุ้งและมีความเอาใจใส่สามารถเข้าใจได้ 4) สถานภาพของผู้จ้างเป็นใคร เป็นชาวนา นายทุนทั่วไป หรือนายทุนในระดับบริษัท พบว่าผู้รับจ้างจะได้รับค่าจ้างและสวัสดิการจากนายจ้างที่เป็นชาวนาสูงที่สุด รองลงมาคือนายทุนทั่วไปและนายทุนที่ทำงานบริษัทตามลำดับ ทั้งนี้เพราะผู้จ้างกับผู้รับจ้างที่เป็นชาวนานั้น ส่วนใหญ่เป็นญาติและพรรคพวกกันจึงมีการให้และการช่วยเหลือแบ่งอยู่ด้วย ค่าจ้างและสวัสดิการจึงได้รับสูง ขณะที่การจ้างของพวกนายทุนทั่วไปมักจะพิจารณาถึงผลประโยชน์และเหตุผลทางธุรกิจ(สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. 2538 : 2) กล่าวคือพิจารณาที่กำไรหรือส่วนเกินจากการผลิตที่ผู้รับจ้างสามารถทำได้เป็นหลัก หากทำได้น้อยก็จะได้รับค่าจ้างน้อย ที่สำคัญคือพยายามกดค่าจ้างให้ต่ำที่สุด เพราะเชื่อว่าหากประสงค์จะให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ จำเป็นที่จะต้องจ่ายค่าจ้างให้แก่แรงงานรับจ้างเพียงพียงพอ ยิ่งชีพ เพื่อให้เกษตรกรมีส่วนเกินมาก ๆ จะได้นำไปขยายการผลิตไป (ธารรงค์ อุดมไพจิตรกุล. ม.ป.ป. : 97 - 98 ; สิทธิ อีรเวสิน. 2529 : 63) นอกจากนี้แล้วในการรับคนงานเข้าทำงานบริษัทจะพิจารณาถึงระดับการศึกษา การกำหนดค่าจ้างจึงไม่ได้ยึดประสบการณ์ของผู้รับจ้างเป็นเกณฑ์ เหมือนที่ชาวนากุ้งใช้โดยบริษัทมีความคิดไปในทางเดียวกับนักเศรษฐศาสตร์บางราย เช่น Theodor W. Schottz ที่เชื่อว่าระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับศักยภาพในการทำงานของแรงงาน(ธารรงค์ อุดมไพจิตรกุล.ม.ป.ป. : 49) ฉะนั้นหากเป็นแรงงานที่มีการศึกษาค่าก็จะให้ค่าจ้างต่ำ แต่ถ้ระดับการศึกษาสูงก็จะให้ค่าจ้างสูงตามลำดับ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือบริษัทหรือนายทุนมักจ้างแรงงานต่างถิ่นจากภาคอีสานมากกว่าแรงงานชาวนาในชุมชน โดยมองว่าสามารถควบคุมการทำงานและกดค่าจ้างได้ง่ายกว่า ซึ่งความคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจจ้างงานของนายจ้างในส่วนนี้ พบว่าเป็นเหตุผลเดียวกันกับที่นายจ้างที่จังหวัดจันทบุรีใช้ในการตัดสินใจจ้างแรงงานรับจ้างเลี้ยงกุ้งกุลาคา(ดวงใจ บุญศิริรักษา. 2533 : 83 - 84)

"แรงงานของผมทั้งหมดเอามาจากอีสาน"

(พ่อค่านายทุน : ธุรกิจเลี้ยงกุ้งกุลาค่า - บริษัท)

"ลูกบ่าว(ลูกชาย)ไปเรียนที่ขอนแก่นแล้วพามา (แรงงานรับจ้าง)

แล้วต่อ ๆ กันมาอย่างนั้นแหละ (คนที่มาก่อนบอกต่อให้คนอื่นมา)"

(พ่อค่านายทุน : ธุรกิจเลี้ยงกุ้งกุลาค่า)

เงื่อนไขในการจ้างและให้ค่าจ้างตลอดจนสวัสดิการแก่ผู้รับจ้างที่กล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการเอาเปรียบหรือเบียดบังส่วนเกินในการผลิตไปจากชาวนารับจ้างค่อนข้างรุนแรง ชาวนารับจ้างได้ค่าจ้างในอัตราที่ต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับค่าตอบแทนที่นายจ้างได้รับ กล่าวคือนายจ้างมีกำไรจากการเลี้ยงกุ้งครวละหลายแสนบาท แต่ชาวนารับจ้างได้รับเพียงเดือนละ 3,000 - 6,000 บาท และสวัสดิการอื่นอีกเพียงเล็กน้อย เสรี พงศ์พิศ เคยกล่าวในประเด็นที่ผู้รับจ้างถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกฉ้อฉลด้วยวิธีการต่าง ๆ จากนายทุน โดยได้เปรียบเทียบไว้อย่างน่าฟังว่า...เขาขยันทะลุยก ขยันทะลุยกเนื้อให้กิน ส่วนเนื้อก้อนโตเขากินกันบนโต๊ะอย่างงดงาม(เสรี พงศ์พิศ และบุญสมัย วัฒนธรรม. 2534 : 17 ; กระแส ชนวงษ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง. 2534 : 66) ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นล้วนบ่งชี้ว่าชาวนารับจ้างจะต้องเร่งทำการผลิตเพื่อให้ผู้จ้างมีกำไรมากที่สุด โดยใช้สวัสดิการและเงินโบนัสเป็นสิ่งจูงใจ โอกาสที่ผู้จ้างจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบจึงแทบไม่มีเลย แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางการผลิตในการจ้างชาวนาจนทำให้เลี้ยงกุ้งกุลาค่าที่ยังดำรงอยู่ต่อไป โดยตัวของชาวนาเองก็มีความประสงค์ที่จะรับจ้าง ปัจจัยสำคัญอาจเกิดจาก 1) สถานภาพของแรงงานรับจ้างกลุ่มชาวนาจนในชุมชนตำบลเกาะเพชรส่วนใหญ่รับจ้างกับนายจ้างที่เป็นญาติและพรรคพวก มีความเห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือกัน เป็นเครื่องมือค้ำเหนี่ยวทั้งสองฝ่าย เป็นความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือกันและกันที่ถ้อยอาศัย จึงหาหนทางเอาเงินค่าจ้างเพียงอย่างเดียวมาพิจารณาว่าใครเสียเปรียบหรือได้เปรียบ ส่วนแรงงานที่มาจากภาคอีสานเป็นแรงงานต่างถิ่นที่นายจ้างโดยทั่วไปให้ค่าจ้างต่ำ เพราะเป็นคนต่างถิ่นที่ตนมีสายใยแห่งความเป็นญาติและพรรคพวก แรงงานเหล่านี้ทำงานเพื่อแลกกับค่าจ้างอย่างตรงไปตรงมา แต่เนื่องจากพวกเขาใช้ชีวิตอย่างประหยัดและมักได้รับค่าจ้างต่ำมาตลอด ดังนั้นแม้ได้รับค่าจ้างในการเลี้ยงกุ้งค่าที่สามารอยู่ได้ 2) อัตราค่าจ้างที่ชาวนารับจ้างได้รับมีแนวโน้มลดลงของ

หัวมองว่าค่า และบางครั้งยังต่ำกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด แต่ในความคิดของชาวนารับจ้างชุมชนตำบลเกาะเพชรน้ำได้มองว่าค่า ส่วนใหญ่บอกว่าเขามีรายได้ที่ดีเพราะยังสูงกว่ารายได้ที่เคยมีมาก่อนในช่วงหนาวชาวมก ดังนั้นแม้จะต้องทำงานมากขึ้นแต่การที่พวกเขาสามารถมีเงินใช้จ่ายคล่อง ชาวนารับจ้างจึงไม่ค่อยคิดในแง่ของการถูกเอาเปรียบจากนายทุนผู้ว่าจ้าง

“อย่างที่ถูกแล้วเดือนละ 3,000 บาท เบอร์เซนต์อีกก็ไล่ละบาท

ข้าวสารของเจ้าบ่ออีก ค่าแก๊ส ค่าน้ำค่าไฟทั้งหมด พวกมันเท่า

แต่ซื้อกับข้าวอย่างเดียว”

(พ่อค่านายทุน : ชูริกึงเลี้ยงกุ้งกุลาค่า)

“ลองคิดดูว่าเดี๋ยวนี้ พวกรับจ้างเลี้ยงกุ้งเงินเดือนดีกว่าผู้ใหญ

กานั่นเยอะ”

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาค่า เศรษฐกิจปานกลาง)

“ผมเลี้ยงสองบ่อเขาให้ 6,000 พอสู้ได้”

(ชาวนา : รับจ้าง เศรษฐกิจต่ำ)

3.3.3 การรับจ้างทำงานอยู่กับเห็บชื้อกุ้งกุลาค่า

สำหรับค่าจ้างที่ชาวนารับจ้างได้รับจากการรับจ้างทำงานกับเห็บชื้อกุ้งกุลาค่า

นายจ้างได้กำหนดเงื่อนไขการจ่ายค่าจ้างไว้ดังต่อไปนี้ 1) แรงงานผู้ชายได้รับค่าจ้างวันละ 150 บาท ส่วนแรงงานผู้หญิงให้ได้รับค่าจ้างวันละ 100-110 บาท โดยถือว่าผู้ชายทำงานหนักกว่าผู้หญิง คอยยกกุ้งชั่งกุ้งและแบกหามเครื่องใช้และอุปกรณ์การชื้อกุ้ง ผู้หญิงทำหน้าที่เพียงคัดเลือกกุ้งออกตามขนาดเท่านั้น ผู้ว่าจ้างยังคงใช้เพศชายเพศหญิง และลักษณะการทำงานหนักทำงานเบาเป็นเกณฑ์ในการจ่ายค่าจ้าง ตามลักษณะการงานหนักและให้ลูกค้าแก่ผู้ใช้แรงงานที่มีมาตั้งแต่อดีตในวิถีการผลิตคอนทอนนาข้าว (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2528 : 17) 2) ค่าจ้างมีลักษณะเป็นการจ้างชั่วคราว จ่ายค่าจ้างตามวันที่ได้ทำงาน วันหยุดหยุดหรือไม่มีงานก็ไม่ได้ค่าจ้าง 3) สวัสดิการที่ได้รับคือการรับส่งและเลี้ยงอาหารกลางวันในวันที่ทำงาน 4) ในแต่ละวันชาวนารับจ้างเหล่านี้ทำงานประมาณวันละ 4 - 5 ชั่วโมงไม่ได้ทำเต็มวัน วันใดเสร็จช้า เช่น มีการชื้อขายกุ้งถึงสองบ่อ ชาวนารับจ้างจะได้รับเงินค่าส่วน

เวลาเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าของค่าจ้างปกติ หากพิจารณาถึงความเสียเปรียบหรือได้เปรียบในการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาจ้างที่ทำงานในแฟร์ช็องกับนายจ้าง กล่าวได้ว่าไม่แตกต่างกันจากการจ้างงานทั่วไป คือนายจ้างพยายามกดค่าจ้างให้ต่ำและประหยัค่าใช้จ่ายที่จะให้แก่แรงงานรับจ้างให้มากที่สุด วันไหนที่นังทำงานก็ไม่ได้จ่ายค่าจ้างหลัก สิ่งความรับผิดชอบที่ต้องจ่ายเงินให้แก่แรงงานรับจ้างในช่วงที่นังมีงานให้ทำ และจะพิจารณาเพิ่มค่าจ้างให้ก็ต่อเมื่อแรงงานรับจ้างได้ทำงานเพิ่ม เร็วขึ้นหรือตกลงในการจ้างงานข้างต้นนี้ ได้ส่งผลกระทบและสร้างความสูญเสียให้แก่ชาวนาจ้างชุมชนตำบลเกาะเพชรหลายประการ ที่เห็นได้ชัดคือชาวนาจ้างขาดหลักประกันในรายได้ จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาจ้างและเจ้าของแฟร์ช็องได้ข้อมูลตรงกันว่า การช็องไม่ได้ช็องทุกวัน เดือนหนึ่งมีการช็องประมาณ 15 วัน วันที่ไม่ได้ทำงานนอกจากนี้ไม่มีค่าจ้างแล้ว พบว่าชาวนาจ้างส่วนใหญ่จะไม่ทำงานอื่น เพราะการรับจ้างแฟร์ช็องนี้นายจ้างจะเป็นฝ่ายออกไปหาลูกค้า และถามออกว่าจะไปจับที่ไหนเมื่อไร ชาวนาจ้างเหล่านี้ต้องรองานอยู่ที่บ้านเฉย ๆ จึงกลายเป็นว่าชาวนาจ้างทำงานเพียงประมาณ 15 วัน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายทั้งเดือน ค่าจ้างที่ได้รับนอกจากนี้ไม่สูงแล้วยังแทบไม่พอตลอดทั้งเดือนด้วย อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าจ้างที่แฟร์ช็องจ้างชาวนาจ้างนี้ก็ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป โดยที่ชาวนาจ้างเองก็ไม่ได้เรียกร้องค่าจ้างและสวัสดิการเพิ่ม ปัจจัยที่สำคัญที่ทาให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตดำรงอยู่เช่นนี้ได้แก่ ความเป็นญาติและพรรคพวก เพราะในการจ้างงานในกลุ่มของผู้จ้างที่เป็นชาวนาจะจ้างญาติและพรรคพวกก่อน อันเป็นลักษณะพื้นฐานในการรวมกลุ่มของชาวนาทั่วไปที่สามารถพบได้ทุกภาค (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2538 : 13 ; ดวงใจ นุชศิริรักษา. 2533 : 62) หากยังไม่พอจึงจ้างแรงงานต่างถิ่น ดังนั้นความรุนแรงในการเบียดบังส่วนเกินและเอาเปรียบจึงไม่สูงนัก ประกอบกับชาวนาจ้างเองก็ไม่มีทางเลือกอย่างอื่น เพราะชาวนาจ้างไม่อยู่ในฐานะที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต จึงไม่อาจทำการผลิตหรือกำหนดเงื่อนไขของความสัมพันธ์ทางการผลิตได้เอง

3.3.4 การรับจ้างลากอวนจับกุ้งในบ่อเลี้ยงกุ้ง

การรับจ้าง กรณีการรับจ้างลากอวนจับกุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชร เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าจ้างที่เกิดขึ้นใน 2 ระดับ คือค่าจ้างที่เกิดจากชาวนาจ้างว่าจ้างชาวประมงให้ลอบนำลากอวนจับกุ้งกุลาตาบ่อ และค่าจ้างที่เกิดจากชาวประมงที่รับจ้างชาวนาจ้างลอบนำลากอวน

จับกังจ้างลูกน้องให้มาช่วยงาน ซึ่งส่วนใหญ่อะไรลูกน้องเก่าสมัยที่ทำการประมงทะเล ช็อคกลงเกี่ยวกับการจ้างระหว่างชาวประมงที่รับจ้างลากอวนจับกังกับชาวนาุ้งที่สำคัญคือ ชาวนาุ้งจ่ายค่าจ้างให้วันอัตราไร่ละ 800 - 1,000 บาท และจ่ายอีกส่วนหนึ่งตามจำนวนเครื่องสูบน้ำที่นำมาใช้สูบน้ำออกจากบ่อก่อนที่จะใช้ลากอวนเครื่องละ 400 บาท ส่วนค่าจ้างลูกน้องของชาวประมง ชาวประมงเป็นผู้จ่ายเองโดยจ่ายวันอัตราคนละ 150 บาทต่อวัน เป็นอัตราเดียวกับที่ทางแพร์ซื้อจ้างแรงงานที่ทำงานในแพ เมื่อพิจารณาในแง่การเอาเปรียบหรือเบียดบังส่วนเกินจากผู้รับจ้างแล้ว ปรากฏว่าผู้รับจ้างไม่อาจเรียกร้องค่าจ้างให้สูงมากได้ แม้ว่าผู้รับจ้างเหล่านี้จะอยู่ในฐานะครอบครองปัจจัยการผลิต คือ เครื่องสูบน้ำ (เครื่องสูบน้ำ) และแรงงาน เพราะมีผู้รับจ้างลากอวนจับกังจำนวนมากทำให้เกิดการแข่งขันกันเอง จนเป็นเหตุให้ต้องลดค่าบริการให้แก่ชาวนาุ้ง ส่วนในอีกทางหนึ่งอาจเป็นเพราะพื้นฐานเดิมชาวประมงไม่เคยได้รับการปลูกฝังให้ทำการค้าหรือแสวงหากำไร ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่กับการจับสัตว์น้ำในทะเลที่ธรรมชาติได้สร้างมาให้ ไม่ต่างไปจากชาวนาุ้งที่อาศัยท้องนาเป็นที่ทำกินและให้พอกอย่างในการดำรงชีวิต เมื่อเริ่มเข้าสู่ยุคการผลิตเพื่อขายชาวนาุ้งก็เร่งทำการผลิตข้าวอย่างเต็มที่ ปลอมำให้การค้าขายเป็นเรื่องของคนจีนและนายทุน (ลิขิต ชีรเวคิน. 2529 : 27; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528 : 44) เมื่อต้องมาอยู่ในฐานะของผู้ทำการค้าขายบริการบ้าง จึงมีขาคความคิดที่จะเอาเปรียบผู้อื่นด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างเช่นพ่อค่านายทุนทั้งหลาย

"เราจะคิดเกินกว่านี้ไม่ได้ เพราะเจ้าของบ่อเขารู้ราคาหมด

บ่อก็ไร่ ไร่ละ 1,000"

(ชาวนาุ้ง : รับจ้าง เศรษฐกิจต่ำ)

ส่วนแรงงานรับจ้างที่เป็นลูกน้องลากอวนจับกังอยู่กับชาวประมง (นายหัว) มักได้รับค่าจ้างหรือส่วนแบ่งในสัดส่วนที่ต่ำ ทั้งนี้เป็นเพราะนายหัวเองก็ได้รับมาน้อย ซึ่งหากพิจารณาถึงการแสวงหาผลประโยชน์กันแล้ว ในขณะที่พ่อค่านายทุนพยายามเบียดบังส่วนเกินไปจากชาวนาุ้งสูง แต่ระหว่างชาวนาุ้งกับชาวประมง และชาวประมงกับลูกน้อง แม้จะมีการตอบแทนกันด้วยค่าจ้างแต่การพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือกันก็แทรกอยู่ด้วย ทำให้การแสวงหาผลประโยชน์จากกันปรากฏชัดเจนนัย ลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตยังเป็นแบบน้อยพิน้อยอาศัย (reciprocity) อยู่มาก กล่าวคือแม้จะมีค่าจ้าง

เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน แต่เป็นการแลกเปลี่ยนที่ทั้งผู้ให้และผู้รับมีความพึงพอใจ จากการศึกษา การทนายจ้าง การศึกษาปลาน้ำเค็ม อาเภอกาแพง จังหวัดจันทบุรี พบว่ามีการจ้างงานในลักษณะนี้ ในพื้นที่ดังกล่าวยังคงมีการลงแขกช่วยเหลือกันในวันว่างจากบ่อขึ้นมาจากชาย (ดวงใจ นุชศิริกรศึกษา. 2533 : 62) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแตกต่างกันนี้โดยนัยอาจตีความได้ว่าพัฒนาการของทุนนิยมชุมชน ตำบลเกาะเพชรล้าหน้าชุมชนประมง ตำบลปลาน้ำเค็ม อาเภอกาแพง จังหวัดจันทบุรี แต่หากพิจารณา โดยละเอียดเบื้องหลังของความแตกต่างในความสัมพันธ์ทางการผลิตนี้ มีประเด็นที่น่าจะนำมาพิจารณา อย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก ชาวนาถุ้งที่จันทบุรีพื้นฐานเดิมเป็นชาวประมงมีความชำนาญ ในการจับสัตว์น้ำอยู่แล้วจึงไม่มีความจำเป็นต้องจ้างแรงงานอื่น ขณะที่ชาวนาถุ้งชุมชนตำบลเกาะ เพชรพื้นฐานเดิมเป็นชาวนา ไม่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องการจับสัตว์น้ำจึงมีความจำเป็นต้องพึ่งพา ชาวประมง ประการที่สอง การมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ชายฝั่งทะเลทางจันทบุรี ระดับของน้ำตื้นน้ำลึกต่างกันมาก ชาวนาถุ้งจึงเลือกจับกุ้งตอนน้ำลงเพราะสามารถระบายน้ำออก และจับกุ้งโดยแทบไม่ต้องใช้เครื่องสูบน้ำ ในขณะที่ชายฝั่งทะเลทางด้านนครศรีธรรมราชระดับน้ำตื้นน้ำ ลึกน้ำลงไม่ค่อยแตกต่างกัน การระบายน้ำออกจากบ่อเลี้ยงกุ้งเพื่อจับกุ้งจึงต้องใช้เครื่องสูบน้ำ เข้าช่วย ฉะนั้นหากจะเปรียบเทียบแบบแบ่งการเปรียบเทียบส่วนเกินหรือเอาเปรียบกันระหว่างสองพื้นที่นี้แล้ว ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปแบบค่าจ้างที่ชุมชนตำบลเกาะเพชร ย่อมมีการเปรียบเทียบส่วนเกินหรือเอาเปรียบกัน สูงกว่าที่ชุมชนชาวประมง ตำบลปลาน้ำเค็ม อาเภอกาแพง จังหวัดจันทบุรี เพราะอย่างน้อยการจ้าง ลากอวนจับกุ้งที่ชุมชนตำบลเกาะเพชรมีให้เห็น แต่ที่ตำบลปลาน้ำเค็มไม่มี และเชื่อว่าเมื่อมีการจ้างงาน ความลักษณะทุนนิยมเกิดขึ้น การเปรียบเทียบส่วนเกินและการเอาเปรียบระหว่างชนชั้นย่อมเกิดขึ้นตามมา

สรุป ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปแบบค่าจ้างที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชร ซึ่งเป็นผล สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตมาสู่การทนายจ้าง ได้แก่การรับจ้างชุดบ่อเลี้ยงกุ้ง การรับ จ้างเลี้ยงกุ้งกุลาค่า การรับจ้างทำงานอยู่กับเห็บชื้อกุ้ง การรับจ้างลากอวนจับกุ้ง ความสัมพันธ์ทาง การผลิตดังกล่าวเกิดขึ้นและดำรงอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่สาคัญหลายประการ เช่น 1) การแบ่งงานกันทำ เนื่องจากชาวนาไม่ได้ทำการผลิตเองทุกขั้นตอน ดังนั้นในส่วนที่ไม่ได้ทำเองชาวนาจึงต้องจ้างผู้อื่นทำ 2) หน่วยการผลิตได้ขยายไปสู่ครัวเรือนต้องอาศัยแรงงานรับจ้างเข้ามาช่วยทำงาน 3) ในวิถี

การผลิตใหม่ชาวนาต้องอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัยและความรู้ใหม่ เป็นเหตุให้ต้องจ้างผู้ที่มีความรู้และสามารถใช้เทคโนโลยีได้ 4) ชาวนาจนและชาวประมงส่วนใหญ่ไม่มีปัจจัยการผลิตที่จะทำการผลิตได้เองจึงต้องอาศัยการรับจ้าง เพื่อนำเงินค่าจ้างไปใช้จ่ายซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน สำหรับในแง่การเบียดบังส่วนเกินหรือเอาเปรียบระหว่างผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้าง พบว่าแม้ว่าพ่อค้านายทุนจะอยู่ในสถานภาพใด เป็นผู้รับจ้างหรือเป็นผู้ว่าจ้าง พ่อค้านายทุนจะเป็นฝ่ายได้เปรียบและเบียดบังส่วนเกินในการผลิตไปจากชาวนาและชาวประมงเสมอ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นข้อสรุปที่ยืนยันความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าจ้าง ในช่วงที่มีการทำงานกึ่งของชุมชนตำบลเกาะเพชรได้ว่า ชนชั้นที่มีอิทธิพลเหนือชนชั้นอื่นสูงสุดได้แก่พ่อค้านายทุน รองลงมาคือชาวนารวย โดยที่พวกเขายังคงใช้ความได้เปรียบเบียดบังส่วนเกินไปจากชนชั้นที่ด้อยกว่าคือชาวนากลาง ชาวนาจนและชาวประมงในหลายว

ขั้นตอนของการผลิต ฉะนั้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางการผลิตดังกล่าวชนชั้นที่ต่ำสุดในสังคมคือชาวนาจน และชาวประมงจะเป็นผู้ถูกเอาเปรียบและเบียดบังส่วนเกินจากการผลิตไปมากที่สุด

3.4 ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปภาษี

ในวิถีการผลิตแบบทุนนิยมการค้าหรือผลิตเพื่อขาย ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุนส่วนใหญ่ เป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่ากัน (unequal exchange) พ่อค้านายทุนหรือคนกลางพยายามเอากำไรด้วยการซื้อสินค้าจากชาวนาในราคาต่ำไปขายในราคาสูง และรับสินค้าอุตสาหกรรม เช่น สินค้าอุปโภคบริโภค ปัจจัยการผลิต มาขายในราคาสูง (วิथाกร เขียงกุล. 2526 : 23 ; อัมมาร สยามวาลา. 2529 : 89) เพื่อหวังนํากำไรที่เบียดบังได้ไปลงทุนขยายการผลิตต่อไป (reproduction) กรณีชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงที่มีการทำงานกึ่ง ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปภาษีทำให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง พ่อค้านายทุนเอากำไรจากชาวนาอย่างรุนแรง คล้ายกับที่เคยเกิดขึ้นกับชุมชนอื่น ๆ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม แต่หากพิจารณาจากพื้นฐานเดิมของชุมชนตำบลเกาะเพชรแล้ว ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปภาษีที่กล่าวถึงมีความแตกต่างจากที่เคยเกิดขึ้นในสมัยทาสชาวมก เพราะก่อนหน้านี้ชุมชนตำบลเกาะเพชรและชุมชนชนบทอื่น ๆ มีเพียงการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ในสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นเท่านั้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528 : 27 ; ลีลิต ธีรเวคิน. 2529 : 26) แต่การขยายที่เกิดขึ้นในช่วง

ทานากุ้งกลับมีทั้งการซื้อขายผลผลิต ปัจจัยการผลิต และสินค้าอุปโภคบริโภคการซื้อขายสินค้าระหว่าง ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรกับพ่อค้านายทุนที่เข้ามาคิดค่าในช่วงทานากุ้ง ที่สำคัญได้แก่การขายอาหาร กุ้งกุลาดำ การขายอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง การขายลูกกุ้งกุลาดำ การขายกุ้งที่เลี้ยงจนโตแล้วและการ ขายหอยหรือเวชภัณฑ์กุ้ง

3.4.1 การขายอาหารกุ้งกุลาดำ

ในการขายอาหารกุ้งกุลาดำ ทางฝ่ายผู้ผลิตได้จัดระบบเครือข่าย(network) การขายจากบริษัทผู้ตัวแทนขายส่ง(wholesale) ตัวแทนขายปลีก(retail) และใบสู่ชาวนาตาม ลำดับ ภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปการเอากำไรจากผู้ซื้อจึงเกิดขึ้นในหลายขั้นตอน จากการ ศึกษาครั้งนี้ พบว่าค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุดของชาวนากุ้งคือค่าอาหารกุ้ง ชาวนาเล่าว่าการเลี้ยงกุ้งในบ่อ ขนาด 3 ไร่ ต้องใช้จ่ายเป็นค่าอาหารกุ้งในการเลี้ยงจนกว่าจะได้ขายประมาณ 200,000-250,000 บาท จึงพอเชื่อได้ว่าการขายอาหารกุ้งเป็นช่องทางที่พ่อค้า โยคมังเอากำไรมาจากชาวนากุ้งสูงทาง หนึ่ง และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดของการซื้ออาหารกุ้ง พบว่าชาวนากุ้งต้องซื้ออาหารกุ้งจากผู้ขาย ในราคาที่แตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับเงื่อนไขข้อตกลงในการซื้อขายที่สำคัญดังนี้คือ 1) ชาวนากุ้ง ซื้ออาหารกุ้งด้วยเงินสดหรือเงินเชื่อ(เค.) หากชาวนากุ้งซื้อด้วยเงินสดจะได้รับการลดราคาจากที่บิคว่ำ ประมาณร้อยละ 15 บาท แต่ถ้าซื้อด้วยเงินเชื่อหรือเค.ผู้ขายจะคิดราคาเพิ่มขึ้นจากราคาที่บิคว่ำ (65 - 75 บาท) ประมาณร้อยละ 45 บาท ซึ่งหมายความว่าหากซื้อขายด้วยเงินสดนั้นผู้ขายได้รับการจากชาวนากุ้งอยู่ส่วนหนึ่งแล้ว แต่หากชาวนามาขอซื้อด้วยเงินเชื่อพ่อค้านายทุนจะคิดกำไรเอาจาก ชาวนาเพิ่มขึ้นอีกรวมเป็นร้อยละประมาณ 60 บาท เพื่อชดเชยกับการเสียโอกาสในการนำเงินมา ลงทุนเป็นค่าอาหารแทนชาวนากุ้งในช่วงที่ให้ เค.จนกว่าจะได้ขายกุ้ง ในเรื่องนี้ ขุนทอง ล่อเสรวานิซ ผู้ซึ่งสนใจศึกษาเกี่ยวกับการทานากุ้งเคยเสนอไว้ในบทความทางวิชาการเรื่อง กุ้งกุลาดำ : จากคาบ สุมทึงถึงแผ่นดินผืนสุดท้ายบนฝั่งทะเลอันดามันว่า การขายอาหารกุ้งมีกำไรเป็น 4 เท่าตัว(ขุนทอง ล่อเสรวานิซ. 2534 : 144) หากพิจารณาอย่างผิวเผินโดยเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้เสนอข้างต้น อาจมองว่ามีความคลาดเคลื่อนอยู่มากเพราะกำไรน่าจะประมาณ 1 เท่าตัวเท่านั้น และจากการ สัมภาษณ์ระดับลึกผู้ขายอาหารกุ้งก็พบว่ากำไรจากการขายอาหารกุ้งประมาณ 1 เท่าตัวเช่นเดียวกัน

แต่หากพิจารณาอย่างละเอียดทั้งระบบตั้งแต่ผู้ผลิตจนถึงตัวแทนขายส่ง ตัวแทนขายปลีก นักคิดเพียง
 แค่ผู้ขายคนสุดท้าย การเบียดบังเอากำไรจากชาวนาุ้งโดยรวมย่อมมีความเป็นไปได้ว่าจะ เป็น 4 เท่า
 ตามที่ ชุนทอง ลอเสรีวาณิช เสนอข้อมูลไว้ 2) ถ้าเป็นการซื้อด้วยเงินสด ชาวนาุ้งต้องหาเป็น
 สัญญาเงินกู้ให้แก่ผู้ขาย โดยนายหลักทรัพย์มาค้ำประกัน พร้อมทั้งวางเงินค้ำประกันที่ผู้ขายกำหนดคือ
 ร้อยละ 20 - 50 ของจำนวนเงินที่คำนวณว่าเป็นค่าอาหารกุ้งไปจนกว่าจะได้ขาย และหากครบตาม
 จำนวนที่คำนวณไว้แล้วกุ้งยังไม่ได้ขายผู้ขายก็ยังไม่ให้เครดิตต่อไป แต่ชาวนาุ้งต้องเสียดอกเบี้ยให้แก่
 พ่อค้าขายอาหารกุ้งในส่วนที่กุ้งกินเพิ่มนี้อีกในอัตราร้อยละ 3 จนกว่าจะได้ขาย 3) อาหารที่ซื้อเป็น
 อาหารกุ้งอ่อนหรือกุ้งโต เพราะถ้าเป็นอาหารสำหรับเลี้ยงกุ้งอ่อนราคาจะสูง แต่ถ้าเป็นอาหารสำหรับ
 กุ้งขนาดกลางและขนาดโตราคาจะลดลงตามลำดับ 4) ชาวนาุ้งที่ซื้ออาหารกุ้งมีความสัมพันธ์เป็นญาติ
 หรือพรรคพวกกับผู้ขายอาหารกุ้งหรือไม่ หากชาวนาุ้งและผู้ขายอาหารกุ้งเป็นญาติหรือพรรคพวกที่เคย
 ช่วยเหลือกันมาก่อน มักจะได้รับการลดหย่อนค่านราคาและจำนวนเงินที่ชำระเงิน ตลอดจนระยะเวลา
 การใช้หนี้คืนเสมอ 5) มีการให้บริการความรู้เกี่ยวกับเรื่องการเลี้ยงกุ้งหรือไม่ ซึ่งถือเป็นสิ่งรูจ
 ราคามีความสำคัญ ปรากฏว่าผู้ขายที่ให้บริการด้านนี้ได้ก็ได้รับความนิยมจากชาวนาุ้งมาก ผู้ขาย
 สามารถขายอาหารกุ้งได้มากและขายในราคาต่ำกว่าผู้ขายรายอื่นได้ โดยสามารถชดเชยกับยอดขายที่สูง
 6) ชาวนาุ้งซื้อโดยตรงจากตัวแทนขายส่งหรือซื้อจากตัวแทนขายปลีก ผู้ขายจะคิดราคาเพื่อเอากำไร
 จากชาวนาุ้งแตกต่างกัน ชาวนาุ้งที่ซื้อโดยตรงจากตัวแทนขายส่งจะสามารถซื้อได้ในราคาที่ถูกลงกว่า
 การซื้อจากตัวแทนขายปลีกในชุมชน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชาวนาุ้งทุกรายจะสามารถซื้อตรงจาก
 ตัวแทนขายส่งได้ เพราะการซื้อจากตัวแทนขายส่งทำได้ในการซื้อจำนวนมากและการซื้อด้วยเงินสด
 ฉะนั้นชาวนาุ้งที่ซื้อตรงจากตัวแทนขายส่งส่วนใหญ่จึงมักเป็นชาวนารวย และพ่อค้านายทุนท้องถิ่นที่
 เลี้ยงกุ้งมูลค่าจำนวนมากเท่านั้น

การเอาเปรียบและเบียดบังส่วนเกินในการผลิตจากชาวนาุ้งของผู้ขายอาหารกุ้ง เกิดขึ้นใน
 หลายด้าน ประการแรก ในเรื่องกำไร ไม่ว่าจะเป็นการซื้อด้วยเงินสด เงินเชื่อ ซื้อโดยตรงจาก
 ตัวแทนขายส่งหรือซื้อจากตัวแทนขายปลีก โดยหลักการพื้นฐานของการขายแล้ว ผู้ขายย่อมคิดกำไรจาก
 ชาวนาุ้งด้วยกันทั้งสิ้น เพียงแต่กำไรที่คิดจากชาวนาุ้งมีปริมาณมากน้อยแตกต่างกัน ประการที่สอง

แม้ว่าผู้ขายอาหารกึ่งจะยินยอมให้ชานากึ่งซื้อด้วยเงินเชื่อ แต่ในการซื้อขายผู้ขายมักกำหนดให้ชานากึ่งต้องหาสัญญาเงินกู้ระบุจำนวนเงินกู้ไว้สูงกว่าที่เป็นจริงเสมอ ด้วยเหตุผลที่ผู้ขายนำมาอ้างคือเกรงว่าชานากึ่งจะปิดหัว ซึ่งที่ผ่านมาชานากึ่งแทบทุกรายต้องยอม ประการที่สาม กรณีผู้ขายกำหนดให้ชานากึ่งที่ซื้ออาหารกึ่งด้วยเงินเชื่อจ่ายเงินค่างวดร้อยละ 20 - 50 นั้น จากการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ขายอาหารกึ่งรายหนึ่ง พบว่าผู้ขายได้เอาเงินดังกล่าวไปวางเป็นเงินค่างวดเพื่อขอเครดิตจากตัวแทนขายส่งอีกต่อหนึ่ง ซึ่งก็หมายความว่าผู้ขายแทบจะต้องใช้เงินของตัวเองเลย และหากเป็นการกู้ยืมเงินกินจำนวนที่คำนวณไว้ในตอนหาสัญญา ในส่วนนี้แม้จะกินสัดส่วนที่สามารถขอเครดิตจากตัวแทนขายส่ง ผู้ขายต้องหาเงินมาทดลองใช้ในส่วนนี้ แต่สุดท้ายแล้วผู้ขายก็มักจะเลิกการเอาให้ชานากึ่งเพราะเมื่อจับคู่ขายชานากึ่งต้องจ่ายเงินส่วนนี้พร้อมเสียดอกเบี้ยสำหรับค่าอาหารกึ่งที่เพิ่มนี้ด้วย ประการที่สี่ การซื้ออาหารกึ่งด้วยเงินเชื่อชานากึ่งต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันสัญญา ในทางหนึ่งเป็นการสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ขายอาหารกึ่ง เพราะในทางเศรษฐศาสตร์หรือระบบบัญชีถือว่าเป็นสินทรัพย์(asset) ที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดเมื่อมีความต้องการ แต่ในอีกทางหนึ่งทำให้ชานากึ่งหมดโอกาสที่จะนำหลักทรัพย์ไปกู้เงินจากแหล่งเงินอื่น ๆ ประการที่ห้า ในการขายผู้ขายอาหารกึ่งยังเลือกลูกค้าด้วย กล่าวคือไม่ได้หมายความว่าชานากึ่งที่มีหลักทรัพย์แล้วจะซื้อได้ทุกคน ผู้ขายยังพิจารณาประวัติและความน่าเชื่อถือของลูกค้าด้วย จึงเท่ากับเปิดโอกาสสำหรับชานากึ่งบางส่วน

เมื่อพิจารณาถึงในแง่ปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิต ในรูปการจากการขายอาหารกึ่งของพ่อค้านายทุนคงอยู่ได้ ทั้ง ๆ ที่พ่อค้านายทุนเอากำไรจากชานากึ่งค่อนข้างรุนแรงอย่างนี้ อาจพิจารณาได้ว่าเป็นเพราะ 1) พ่อค้าขายอาหารกึ่งผูกขาดการขาย โดยกำหนดให้ในอำเภอหัวทรมีตัวแทนจำหน่าย(wholesale) ได้เพียงรายเดียว ส่วนตัวแทนขายปลีก (retail) ผู้ที่จะเป็นตัวแทนได้ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันจำนวนมาก ซึ่งถือว่าเป็นข้อจำกัดสำหรับผู้ที่จะเป็นตัวแทนขายปลีกทั่วไป ทำให้ตัวแทนขายปลีกมีน้อยลง 2) รัฐมีแนวโน้มที่จะร่วมมือกับพ่อค้านายทุน เหมือนกับที่ปรากฏในกรณีของธุรกิจลักษณะอื่น ๆ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2529 : 26) มากกว่าที่จะแทรกแซงราคาเพื่อช่วยเหลือชานากึ่ง เพราะจากการสัมภาษณ์ระดับลึกชานากึ่ง ชานากึ่งรายหนึ่งเล่าว่าทางราชการเคยจัดประชุมร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่ราชการ พ่อค้านายทุน และตัวแทนชานากึ่งระดับจังหวัดเพื่อต่อรองกับทางบริษัทให้ลดราคาอาหารกึ่ง แต่ก็ไม่ได้ผล

"เรื่องราคาอาหารนี่มันมีคนกลาง (เจ้าหน้าที่ราชการ) พ่อค้า
ขายได้ขายเอากัน แบบว่าถ้ามีคนกลางมากกว่า นี่ละต้นทุน
100 บาท เวลาขายเอากาไรแค่ 10 บาทต่อหนึ่งกระสอบ
ก็พอแล้ว อย่าเอากถึง 30 บาท"

"คราวที่ประชุมกันคน(นครศรีธรรมราช)นั้นนะ มัน (บริษัทผลิต
อาหารกุ้ง) บอกว่าลาบผมซื้อมาจากต่างประเทศราคาถึงได้ขึ้น
(ราคาสูง)แบบนี้ ทางจังหวัดบอกให้ลดราคาลงมา วันนั้นบ
ประชุมที่ 9 (9 นาฬิกา) พอที่ 3 (15 นาฬิกา) เขาแจ้งเข้า
มาทุกหน่วยว่าให้ราคาลดลงมา เพราะเขาคั้งกรรมการตรวจสอบ
แล้ว ผู้ขายยังทำเป็นไม่รู้ ต่อมาสักพักราคาลดลงจริงแต่รู้สึว่า
อาหารอ่อนลง(ลดคุณภาพ)"

(ชานา : เลี้ยงกุ้งกุลาค่า เศรษฐกิจปานกลาง)

3) เนื่องจากมีแรงจูงใจที่ทำให้ชาวนาอยากเลี้ยงกุ้งกุลาค่าสูง กล่าวคือเมื่อเห็นเพื่อนบ้านเลี้ยง
แล้วมีกำไร ร่ำรวยมีเงินแสนเงินล้านจึงอยากเลี้ยงบ้าง ถ้าไม่ยอมซื้ออาหารกุ้งตามราคาและเงื่อนไข
ที่ผู้ขายกำหนดก็หมายความว่าจะไม่ได้เลี้ยงกุ้ง 4) โดยปกติชาวนาทั่วไปเป็นคนมีนิสัยชอบออม
และสำหรับกรณีชาวนาในจังหวัดนครศรีธรรมราชด้วยแล้ว มีค่านิยมที่นำสนใจประการหนึ่งคือยกย่องคน
ใจกว้างว่าเป็นคนดี (อรรถพร ชูบุรุษ, 2531 : 40) ซึ่งลักษณะของคนใจกว้างในความหมายของ
ชาวนาจังหวัดนครศรีธรรมราชคือ เป็นคนไม่เลว เสียสละ ไม่เก็บเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ มาคิด ชอบ
ช่วยเหลือผู้อื่นมากกว่าที่จะเอาเปรียบผู้อื่น ด้วยค่านิยมพื้นฐานดังกล่าวนี้จึงทำให้ชาวนามักจะวางเฉย
กับการถูกเบียดบังส่วนเกินเอากาไรของพ่อค้านายทุน ไม่ค่อยมีชาวนาลุกขึ้นต่อรองกับพ่อค้านายทุน
อย่างจริงจัง กรณีการเรียกร้องของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรในอดีตในช่วงที่เกิดกรณีพิพาทระหว่าง
ชาวนาฮ้างกับชาวนากุ้ง จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนาเล่าว่าผู้นำที่สำคัญ เป็นอาจารย์ท่านหนึ่งอดีต
เป็นผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสอบตกของจังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบัน เป็นอาจารย์สอนหนังสือ
อยู่ในกรุงเทพฯ และลูกหลานของชาวนาเองที่เรียนหนังสืออยู่ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นผู้นำในเรื่อง

เรียนต่อกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตรขณะนั้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างไปจากชาวนาในชุมชนอื่น ๆ ที่อาจกล่าวได้ว่าหากไม่มีผู้นำจากชนชั้นอื่นเข้ามาช่วย ชาวนาเองก็จะมีฐานะเฉื่อยชาและไม่กล้าพอที่จะเรียกร้องความเป็นธรรม

3.4.2 การขายอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ

การขายอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งกุลาดำนับเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่สร้างกำไรอย่างสูงให้แก่พ่อค้านายทุนอีกอย่างหนึ่ง สาเหตุที่สำคัญเพราะการทานากุ้งเป็นการผลิตที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีทันสมัยที่แตกต่างไปจากสมัยทาสีวามาก เมื่อก่อนชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรก็เหมือนกับชุมชนชาวนาอื่น ๆ ที่ยังใช้แรงงานคนและสัตว์ มีการใช้วัวไถนา การจ้างรถจักรไถนาและใช้รถไถนาเดินตามมีไม่มากนัก (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. 2533 : 160; วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 88 - 90) ส่วนปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชที่เคยใช้กันในชุมชนตำบลเกาะเพชร ชาวนาเล่าว่าเพิ่งใช้กันมากตอนที่ทหารนาสวนผสม ภาพโดยรวมชาวนาส่วนใหญ่ยังอยู่ในสภาพพึ่งพิงพาตนเองทั้งพึ่งพาพ่อค้านายทุนไปพร้อม ๆ กัน แต่เมื่อหันมาทานากุ้งแล้วชาวนากุ้งต้องพึ่งพาพ่อค้านายทุนแทบทุกอย่างเพราะชาวนาต้องใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีทันสมัยเป็นส่วนใหญ่ เช่น รถแทรกเตอร์สำหรับขุดบ่อและคันดิน เครื่องสูบน้ำ เครื่องตัดน้ำ เครื่องดูดโคลนหรือขี้เลนกันบ่อ ต้องใช้สารเคมีเพื่อฆ่าเชื้อโรคที่อาจมีที่บ่อเลี้ยงกุ้งและสำหรับปรับสภาพน้ำ นอกจากนั้นยังมีเวชภัณฑ์หรือยารักษาโรคกุ้ง และอาหารกุ้งสำเร็จรูป (สิมพงศ์ ธรรมชาติ. 2538 : 7 ; ควางใจ บุญศิริรักษา. 2533 : 71) เครื่องจักรและเทคโนโลยีเหล่านี้ล้วนเป็นสินค้าที่ผลิตในระบบโรงงานของนายทุนในชาติและต่างชาติทั้งสิ้น เมื่อเริ่มเลี้ยงกุ้งชาวนาต้องใช้จ่ายเพื่อขุดบ่อ ซื้อสิ่งอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น หอน้ำ ฝักรูขี้. ขุ้นรับเพลาหมุนใบพัดคัติน้ำ อุปกรณ์ไฟฟ้าสำหรับให้แสงสว่างในเวลากลางคืน ตลอดจนน้ำมันเชื้อเพลิง ชาวนากุ้งต้องจ่ายเงินสำหรับเป็นต้นทุนการผลิตในส่วนนี้เป็นเงินนับแสนบาท

"ลองคิดดูนะ 2 เดือน กับ 6 วัน ลงไปแสนกว่า ตั้งแต่ค่ายา

ตั้งอยู่ตรงนี้ชาวละ 1,500 ลูกกุ้งตัวละ 14 สตางค์"

(ชาวนา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

"สำเร็จรูปแล้วจะอย่างต่ำ 250,000 อุปกรณ์ อะไหล่

ค่าเครื่อง ลูกทุ่งครบ"

(ชานา : เลี้ยงกุ้งกุลาค่า เศรษฐกิจสูง)

"แล้วแต่ขนาดบ่อถ้าบ่อน้ำ(พื้นที่) 2 ไร่ เราใช้ปูนขาว 200 ถุง

ถุงละ 7 บาท"

(เจ้าหน้าที่ราชการ : ผู้อำนวยการโรงเรียน)

เงื่อนไขที่ช่วยให้พ่อค้านายทุนแสวงหาผลประโยชน์จากชานาทุ่ง ด้วยการเอากำไรจากการขายอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งเกินกว่าสินค้าปกติ สืบเนื่องมาจากสาเหตุที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) การที่ชานาลงมือเลี้ยงกุ้งกันอย่างกว้างขวาง ทำให้ปริมาณความต้องการสินค้า (demand) ประเภทอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งมีสูง ถึงแม้ว่าผู้ผลิตเองก็มีความต้องการขายสินค้าสูง (supply) ด้วย เช่นเดียวกัน แต่ในสภาพที่ผู้ผลิตมีจำนวนน้อยราย และพยายามควบคุมปริมาณการผลิตไม่ให้สินค้าออกมาเกินความต้องการของผู้ซื้อ ทำให้พ่อค้านายทุนผู้ผลิตและเจ้าหน้าที่สามารถกำหนดราคา เพื่อเอากำไรจากผู้ซื้อที่สูงได้ ราคที่ทางฝ่ายรัฐหากจะเข้าไปแทรกแซง ก็ไม่อาจที่จะเข้าไปควบคุมพ่อค้าให้เกิดผลอย่างจริงจัง เพราะพ่อค้านายทุนพยายามใช้กลไกในระบบการตลาด เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับตัวเอง

"เครื่องไปซื้อถึงพิทลุง หักซื้อนคร"

"มันเชื่อว่าเราต้องซื้อแน่นอน ยกตัวอย่างซื้อเครื่องจะต้องต่อคิว

กันยาวเหยียดเลย"

(ชานา : เลี้ยงกุ้งกุลาค่า เศรษฐกิจปานกลาง)

2) เนื่องจากสินค้าประเภทอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง ส่วนใหญ่ผลิตขึ้นมาจากระบบโรงงานและใช้เทคโนโลยีทันสมัย ชานาทุ่งไม่สามารถผลิตได้เอง จึงทำให้ชานาทุ่งต้องยอมซื้อทั้ง ๆ ที่รู้ดีว่าราคาแพง

3) การเลี้ยงกุ้งกุลาค่าเป็นอาชีพที่ท้าทายสูง ขณะเดียวกันการเลี้ยงกุ้งก็เป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงสูง ดังนั้นความคิดของชานาทุ่งจึงขอเพียงให้กุ้งโตเร็วและกุ้งไม่ตาย แม้จะต้องจ่ายเงินเพื่อการลงทุนแพงอย่างใดก็ยอม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เช่น ในการนี้มันซื้อเชื้อเพลิงชานาทุ่งต้องใช้งานนานมาก

ชวานากุ้งแถมยังมีบริการประหยัคน้ำมันเชื้อเพลิงพอกำลังหมดต้องรีบซื้อมาเผ่นำให้ขาดตอน เพราะถ้าเครื่องยนต์ดับกุ้งขาดออกซิเจนกุ้งจะตาย ชวานารับจ้างเลี้ยงกุ้งเล่าว่า เครื่องยนต์ทำงานเกือบทั้งวันทั้งคืน มีหยุดพักบ้างเพียง 30 นาทีหรือ 1 ชั่วโมงเท่านั้น

ภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตเกี่ยวกับการซื้ออุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งของชวานากุ้ง ชวานากุ้งเลี้ยง เปรียบและถูกพ่อค้านายทุนเเปียดบังส่วนเกินอย่างรุนแรง โดยที่แน่นอนหลักเลี้ยงหรือครองได้ หากพิจารณาถึงปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ดังกล่าวดำรงอยู่ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพราะการผูกขาดการค้าสินค้าเทคโนโลยีที่ชวานากุ้งมีปริมาณความต้องการสูงเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันอาจมองในมุมกลับได้ว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตที่นายทุนเอาเปรียบชวานากุ้งรุนแรงนี้ เป็นเพราะระบบเศรษฐกิจและพรรคพวก ตลอดจนฝ่ายรัฐไม่ได้เข้ามาแทรกแซงหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับน้อย บ่อยว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นไปตามแบบทุนนิยมการค้าอย่างเสรี โดยเชื่อว่าจะทนทางทำให้เศรษฐกิจเติบโตขึ้นได้ (ธารรงค์ อุคมเหจิตรกุล. ม.ป.ป. : 77) แต่สำหรับ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) แล้วความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ เขาเชื่อว่าเป็นสถานการณ์ที่ช่วยให้ฝ่ายที่โอ้อิทธิพลเหนือกว่าแสวงหาผลประโยชน์จากชนชั้นที่ด้อยกว่า (Smelser. 1981 : 14 ; Fusfeld. 1982 : 49)

3.4.3 การขายลูกกุ้งกุลาดำ

การขายลูกกุ้งกุลาดำ นายทุนหรือผู้ประกอบการด้านนี้ได้กำไรจากชวานากุ้งสูง แม้แต่การซื้อขายสินค้าอย่างอื่น จากการสัมภาษณ์ผู้ขายลูกกุ้งรายหนึ่งพบว่า เขาซื้อลูกกุ้งมาในราคาตัวละประมาณ 10-12 สตางค์ มาขายในราคาประมาณ 14 สตางค์ บางครั้งเวลาราคาจากแหล่งที่เขาสั่งซื้อลดลง เช่น ซื้อมาในราคาตัวละ 8 สตางค์ เขาสามารถฉวยโอกาสขายให้ชวานากุ้งในราคาเดิมคือ 14 สตางค์ โดยที่ชวานากุ้งยังไม่รู้ ในกรณีเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าพ่อค้านายทุนใช้ความได้เปรียบที่มีข้อมูลดีกว่าเเปียดบังส่วนเกินเอากำไรจากชวานา ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวสอดคล้องกับที่ จอห์น ไนส์บิต (John Naisbitt) อธิบายไว้ในเรื่อง อภินิหารนิมโลกก่อนปี ค.ศ.2000 ความตอนหนึ่งเขาสรุปว่าสังคมในยุคนี้ผู้ที่มีข้อมูลข่าวสารมาก คือ ผู้มีอำนาจอย่างแท้จริง (วีระ บารุงรักษ์. 2538 : 29) เมื่อการค้าใช้จ่ายต่าง ๆ แล้ว ผู้ขายลูกกุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชรเล่าว่าบางวันอาจมีกำไรเกือบถึง

หมื่นบาท การที่การขายลูกทุ่งกุลาคนที่พ่อค้านายทุนหาในลักษณะการซื้อลูกทุ่งมาอุปโภคเพื่อรอขายนั้น ผู้ขายเล่าว่าวันหนึ่งจะหาเงินสักหมื่นบาทน่ะยากเลย เพราะที่ผ่านมากางเขื่อนเขาสามารถขายลูกทุ่งได้ถึง 20,000,000 ตัว ซึ่งเมื่อหักค่าใช้จ่ายในการขนส่งให้วละ 3,000 บาท และค่าลูกจ้างทำงานอุปโภคลูกทุ่งก่อนขาย 2 - 3 คน คนละไม่เกิน 3,000 บาทแล้ว ยังมีกำไรสุทธิอีกหลายหมื่นบาท

อย่างไรก็ตามการขายลูกทุ่งกุลาคนที่ไม่ได้หมายความว่า ผู้ขายจะประสบผลสำเร็จเสียทุกราย การที่จะขายลูกทุ่งให้ได้จำนวนมากและมีกำไรสูงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ เช่น 1) คุณภาพของลูกทุ่ง โดยเฉพาะคุณลักษณะที่ชาวนาทุ่งต้องการ คือ แข็งแรง ใจเร็ว และตัวโต หากสามารถจัดหาลูกทุ่งกุลาตามลักษณะนี้ได้ ผู้ขายบอกว่าแทบจะไม่ต้องออกไปหาลูกค้า ชาวนาทุ่งจะบอกต่อกันและมาหาเอง 2) การติดตามข้อมูลด้านการตลาดของชาวนาทุ่งยิ่งช้ากว่าพ่อค้านายทุน แม้ชาวนาทุ่งจะได้รับข่าวสารจากสื่อสารประเภทต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น สื่อสารผ่านทางตัวบุคคลด้วยการบอกต่อ โทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ตลอดจนมีโทรศัพท์มือถือเอาไว้ แต่ก็ยังตามพ่อค้านายทุนไม่ทันจึงทำให้พ่อค้านายทุนผู้ขายลูกทุ่งกุลาสามารถขายได้กำไรสูงกว่าสินค้าปกติได้ 3) หากผู้ขายกับชาวนาทุ่งมีความสัมพันธ์เป็นญาติหรือพรรคพวกกัน การที่ได้ก็จะลดน้อยลงเพราะมีการลดหย่อนและช่วยเหลือกัน หากจะกล่าวโดยสรุปแล้ว แม้ชาวนาทุ่งจะถูกพ่อค้าขายลูกทุ่งเอากำไรจากการขายมากเกินไปซึ่งใครก็ตามแต่การซื้อขายลูกทุ่งกุลากระหว่างพ่อค้านายทุนกับชาวนาทุ่งก็ยังคงดำเนินต่อไป ทั้งนี้ เป็นเพราะเป็นการผลิตในลักษณะการแบ่งงานกันทำตามความถนัด ชาวนาทุ่งเลี้ยงกุ้งเพียงอย่างเดียวไม่ได้เพาะเลี้ยงลูกทุ่ง จากการศึกษาการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในพื้นที่อื่น เช่น สงขลา จันทบุรี สุพรรณบุรี ก็พบว่าหาในลักษณะเดียวกัน คือ ชาวนาทุ่งต้องซื้อลูกทุ่งจากฟาร์มเพาะเลี้ยงลูกทุ่งมาเลี้ยงอีกต่อหนึ่ง (ดวงใจ บุตรศรีรักษา. 2533 : 71 ; สุเทพ หันประสิทธิ์. 2526 : 136) ประการต่อมาคือ ในเรื่องที่ผู้ขายลูกทุ่งมีข้อมูลข่าวสารที่ดีกว่า ตลอดจนการรวมตัวกันของชาวนาทุ่งผู้ซื้อทั้งหลายก็ยังรวมตัวกันไม่ได้ ทำให้ชาวนาทุ่งไม่มีอำนาจต่อรองกับพ่อค้านายทุน และที่สำคัญคือรัฐไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง บดขยี้ให้เป็นไปตามกลไกของตลาด โดยเชื่อว่าจะเป็นการหางานไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจได้ พื้นฐานความคิดดังกล่าว ดูเหมือนว่าจะได้รับอิทธิพลมาจากนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิก(classic school) ที่เชื่อในกฎธรรมชาติ(law of nature) ว่าเศรษฐกิจจะสามารถดำเนินไปได้เอง หากรัฐบาลปล่อยให้เอกชนมีเสรีภาพทางเศรษฐกิจทั้งปวง (ธารรงค์ อุคมาไพจิตรกุล. ม.ป.ป. : 77)

3.4.4 การขายยาหรือเวชภัณฑ์

ยารักษาโรคกึ่งส่วนใหญ่ เป็นยาที่ผลิตโดยบริษัทต่างชาติ จากการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนากุ้งและพ่อค้าขายเวชภัณฑ์กึ่ง (คลีนิกกึ่ง) พบว่ายารักษาโรคกึ่งมีราคาแพงมาก ราคาตั้งแต่ขวดละ 350 - 1,500 บาท การขายยารักษาโรคกึ่งขายด้วยเงินสดจะมีการให้เครดิตเหมือนขายอาหารกึ่ง เจ้าของคลีนิกกึ่งรายหนึ่งเล่าว่าเดือนหนึ่งมีลูกค้ามาใช้บริการนับร้อยรายเมื่อหักค่าใช้จ่ายทุกอย่างแล้วตัวเองมีกำไรประมาณเดือนละ 50,000 บาท จึงนับว่ามีกำไรค่อนข้างสูง ชาวนากุ้งเองเล่าว่าแม้จะรู้ว่าแพงแต่ก็ต้องรอราคาไม่ได้เลย ทั้งนี้เพราะการไปซื้อยาที่คลีนิกกึ่งแต่ละครั้งล้วนเป็นช่วงที่ชาวนากุ้งกำลังวิตกกังวลว่ากุ้งจะตาย ดังนั้นจึงมักมีการต่อรองราคายา ขอเพียงให้เป็นยาที่สามารถรักษาโรคกึ่งได้จริงราคาแพงแค่ไหนชาวนากุ้งก็ยอม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ต่างไปจากเวลาที่ชาวนาเจ็บป่วยแล้วไปหาหมอ หรือไปซื้อยาจากร้านขายยา ซึ่งมักจะมีการต่อรองราคายา เช่นเดียวกับ ส่งผลให้ผู้ขายยากำหนดราคาขายและเอากำไรจากชาวนากุ้งตามอำเภอใจ หากพิจารณาถึงปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิต เกี่ยวกับการเอากำไรจากการขายยารักษาโรคกึ่งดำรงอยู่ในลักษณะนี้ได้ อาจสรุปได้ว่าเป็นเพราะ 1) ในการเลี้ยงกุ้งชาวนากุ้งยังอยู่ในสถานะที่มีความรู้น้อยและยังไม่รู้เท่าทันโรค กล่าวคือ ชาวนากุ้งเริ่มต้นเลี้ยงจากที่ไม่มีใครรู้เลยพอเลี้ยงไประยะหนึ่งเริ่มจะมีความรู้บ้าง ปัญหาใหม่และโรคใหม่ของกุ้งได้เกิดขึ้นมาอีกคนหนึ่งที่คนหนึ่งทำให้ชาวนาต้องศึกษาและแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือต้องพึ่งร้านขายยา ซื้อยาตามคำแนะนำของตัวแทนจากร้านขายยา ภายหลังมักจะตั้งคำถามว่าชาวนาเป็นฝ่ายยอมให้พ่อค้าขายยาที่ขายยาไปยิบยิบส่วนเกินเอากำไรโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ 2) การผลิตยาต้องอาศัยเทคโนโลยีในการผลิตระดับสูง ชาวนาผลิตเองไม่ได้ต้องพึ่งพานายทุนและยอมซื้อในราคาที่ฝ่ายพ่อค้านายทุนกำหนด 3) การซื้อยารักษาโรคกึ่งชาวนากุ้งซื้อในภาวะที่กำลังวิตกกังวลว่ากุ้งมีอาการผิดปกติ เกรงว่ากุ้งจะตายจึงยอมซื้อยารักษาโรคกึ่งในราคาแพง เพราะหากกุ้งตายย่อมหมายความว่าชาวนากุ้งต้องสูญเสียเงินจำนวนหลายแสนบาท เมื่อเปรียบเทียบกับเงินที่ต้องจ่ายเป็นกำไรให้กับพ่อค้าขายยารักษาโรคกึ่งแล้ว การสูญเสียยิ่งสูงกว่ามาก 4) ในการขายยารักษาโรคกึ่งร้านขายยา และคลีนิกกึ่งส่วนใหญ่จะให้บริการในด้านต่าง ๆ แก่ชาวนากุ้งควบคู่ไปด้วย เช่น ตรวจและวินิจฉัยโรคกึ่งโดยไม่คิดค่าบริการ ให้ความรู้ในการเลี้ยงกุ้ง แจ้งราคากุ้งประจำวันเพื่อให้ชาวนากุ้งที่จะขายกุ้งถูกลดค่ารู้ราคาซื้อขายกุ้ง ทำให้ว่าช่วยทำให้ชาวนากุ้งไม่ถูกเอา

เปรียบจากแห้วซื้อกุ้งกุลาดำกินใบ แต่เนื่องหลังการกระทำทางหนึ่งคือ จึงดูทำให้ชวานากุ้งมาเป็น
ลูกค้ำมาก ๆ ส่วนอีกทางหนึ่งคือพยายามสร้างอิทธิพลเหนือจิตใจของชวานากุ้งมาให้มองผู้ขายหารักษา
โรคกุ้งใบนทางลบ นึกถึงในส่วนที่ร้านขายยาใบค้ำบังเอากาไรใบ แต่อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่า
ชวานากุ้งบางคนก็ยังคงตระหนักในเรื่องนี้อยู่บ้าง

"ชวลละ 1,500 เท่าหัวแม่มือเอง"

(ชวานา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

3.4.5 การขายกุ้งกุลาดำ

ในช่วงการทานากุ้ง ผลผลิตของชวานาชุมชนตำบลเกาะเพชร กล่าวได้ว่ามี
เพียงกุ้งกุลาดำอย่างเดียว ที่เป็นสินค้าให้ชวานาขายเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตทุกอย่าง
เมื่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำได้แล้วก็จะนำมาขายให้กับพ่อค้านายทุนผ่านทางแห้วซื้อกุ้งกุลาดำ แล้วส่งไปขายต่อ
ให้แก่นายทุนทั้งในชาติเพื่อส่งออกสู่ตลาดในต่างประเทศต่อไป ตลาดกุ้งที่สำคัญคือ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา
และประเทศประชาคมยุโรป (บึงอร สายสินธุ์. 2532 : 16) การขายกุ้งกุลาดำต้องผ่านพ่อค้าคน
กลางหลายชั้นตอนคล้ายการค้าข้าวในอดีต ที่เริ่มจากพ่อค้าในหมู่บ้าน พ่อค้าคนกลาง พ่อค้าส่งออก
ไปจนถึงนายทุนผูกขาดต่างชาติ(ศิวลักษณ์ ศิวารมย์. 2530 : 27) กุ้งกุลาดำเดิมซื้อขายกันด้วยเงิน
เชื่อ โดยผู้ซื้อสัญญาว่าเมื่อขายกุ้งได้เงินแล้วจะนำมาจ่ายให้แก่ชวานากุ้ง แต่ปรากฏว่าหลังจากซื้อกุ้ง
ไปแล้วผู้ซื้อบางรายนำเงินหนีไม่ยอมจ่ายเงิน

"ใบจับของอ้ายเลศ อีหัวแคงมาซื้อลูกน้ำเพียรมาด้วย มัน(เลศ)

ว่าแห้วนี้มันขาย อีแคงว่าฉันหลานน้ำเพียร ฮา.. ถ้าหลานน้ำ

เพียรได้ (ตกลงขาย) ลูกท้ายบิณฑ"

(ชวานา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

จากบทเรียนดังกล่าวการซื้อขายในช่วงหลังจึงได้เปลี่ยนมาซื้อขายกันด้วยเงินสด โดยก่อนจับ
กุ้งขึ้นจากพ่อผู้ซื้อต้องโอนเงินเข้าบัญชีธนาคารของชวานากุ้งอย่างน้อยร้อยละ 80 ส่วนที่เหลือจ่ายตอน
จับกุ้งเสร็จหรือในวันรุ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะน่าจะประมาณจำนวนกุ้งในบ่อที่ถูกซื้อที่เรียบร้อยแล้ว การจับกุ้งจะ

บังคับฉบับในวันหยุดทำการของธนาคารเพราะเกรงมีปัญหาลงเงินเข้าบัญชีไม่ได้ ชาวนาทุ่งนอก
 ว่าราคาซื้อขายกุ้งกุลาค่าทั่วไปในช่วงปี พ.ศ. 2536 - 2537 อยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 180-300 บาท
 โดยขึ้นอยู่กับขนาดของกุ้ง ชาวนาทุ่งเล่าว่าต้นทุนการผลิตรวมค่าใช้จ่ายทุกอย่างแล้วประมาณตัวละ 1
 บาท หรือกิโลกรัมละ 100 บาท ฉะนั้นจึงพอประเมินได้ว่าส่วนที่เกิน 100 บาท คือกำไรที่ชาวนา
 ทุ่งจะได้รับ การเลี้ยงครั้งแรกหากกุ้งไม่ตายชาวนาทุ่งจะได้กำไรเพียงเล็กน้อยหรือเสมอตัว เพราะมี
 ค่าใช้จ่ายที่เป็นการลงทุนในสินทรัพย์ถาวรหลายอย่าง เช่น ค่าจ้างขุดบ่อ ค่าเครื่องคั้นน้ำ และอุปกรณ์
 ในการเลี้ยงกุ้งอื่น ๆ ส่วนในการเลี้ยงคราวต่อ ๆ ไปจะใช้จ่ายหนักในเรื่องค่าอาหารกุ้ง ชาวนาทุ่ง
 พ่อค้านายทุนและเจ้าหน้าที่ราชการที่เกี่ยวข้องให้ข้อมูลตรงกันว่า หากเลี้ยงแล้วกุ้งไม่ตายจะสามารถ
 เรียกทุนคืนได้ในเวลา 1 ปี หรือ 1 ปีครึ่ง ซึ่งตรงกับ การเลี้ยงกุ้งกุลาค่าที่จังหวัดจันทบุรี (ดวงใจ
 บุญศิริรักษา. 2533 : 71) การเลี้ยงกุ้งกุลาค่าในชุมชนตำบลเกาะเพชรในปีที่ 2 - 3 ชาวนาทุ่ง
 เล่าว่ามีกำไรเกือบเท่าตัว เช่น บ่อขนาดพื้นที่ 3 ไร่ ลงทุนประมาณ 300,000 บาท หากกุ้งไม่
 ตายสามารถขายกุ้งได้ประมาณ 500,000 - 600,000 บาท มีกำไรประมาณ 1 เท่าตัว เป็นอัตรา
 ที่สูงกว่าที่อื่น กล่าวคือจันทบุรีมีกำไรประมาณ 100,000 กว่าบาท และที่สมุทรสาครซึ่งเป็นการเลี้ยง
 ในระบบสหกรณ์ประมาณ 40,000 กว่าบาท (ดวงใจ บุญศิริรักษา. 2533 : 82 ; สุเทพ
 หันประสิทธิ์. 2526 : 135) หากพิจารณาอย่างผิวเผินโดยมองเพียงอย่างเดียว อาจทำ
 ให้ขาดการพิจารณาในเรื่องการเอาเปรียบจากคนกลางที่สำคัญคือแพรับซื้อกุ้งกุลาค่าไป เพราะแม้ว่า
 ชาวนาทุ่งจะมีกำไรจากการเลี้ยงคราวละเกินกว่าแสนบาท แต่ขณะเดียวกันในส่วนของการรับซื้อกุ้งก็
 ได้เบียดบังผลผลิตส่วนเกินไปจากชาวนาทุ่งแล้วไม่น้อย และนั่นก็เห็นว่าชาวนาเลี้ยงกุ้งแล้วกุ้งจะ
 ตายหรือไม่ การเบียดบังเอากำไรของแพรับซื้อกุ้งสามารถพิจารณาได้จากค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่แพรับซื้อ
 กุ้งจะต้องจ่าย ตั้งแต่ค่าจ้างลูกน้องประมาณ 30 - 40 คน คนละ 100 - 150 บาท ต่อวัน ค่า
 คอกเบี้ยที่ืมจากนายทุนมหาชัยมาซื้อกุ้งร้อยละ 2 ต่อเดือน (2 วัน) ไปจนถึงค่าเช่ารถตู้ห้องเย็นบรรทุก
 กุ้งไปขายที่มหาชัยเที่ยวละ 10,000 บาท ค่าจ้างคนขับรถนำกุ้งไปส่งที่มหาชัยอีกเดือนละประมาณ
 15,000 บาท ซึ่งยังไม่รวมกำไรที่แพรับซื้อกุ้งต้องการจะได้อีก รวมแล้วค่าใช้จ่ายขั้นต้นที่แพรับซื้อ
 ต้องจ่าย เป็นเงินไม่ต่ำกว่าเที่ยวละ 40,000 บาท เงินจำนวนนี้ล้วนเป็นมูลค่าส่วนเกินที่เบียดบังไป
 จากชาวนาทุ่งทั้งสิ้น และหากในส่วนที่พ่อค้าขายอาหารกุ้ง พ่อค้าขายยารักษาโรคกุ้ง พ่อค้าขายอุปกรณ์

เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งมารวมเข้าด้วยแล้ว ยอดกำไรที่บรรดาพ่อค้านายทุนเบียดบังเอาไปจากชาวนากุ้งจะมีจำนวนมหาศาล ฉะนั้นหากพิจารณาตามความคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ แล้ว มูลค่ากุ้งกุลาดำที่เกษตรกรและ 180 - 300 บาท นั้นเป็นเพียงมูลค่าที่นายทุนแบ่งปันให้แก่ชาวนากุ้ง แต่ยังมีมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) อีกมากที่บรรดาพ่อค้านายทุนร่วมกันเบียดบังเอาไปจากชาวนากุ้ง

ในการขายกุ้งกุลาดำของชาวนากุ้ง แม้ว่ามูลค่าส่วนส่วนใหญ่จะถูกพ่อค้านายทุนในระดับต่าง ๆ ทั้งพ่อค้านายทุนในชาติและพ่อค้านายทุนต่างชาติเบียดบังแล้ว แต่ชาวนากุ้งก็ยังได้รับส่วนแบ่งที่เรียกว่า กวาร์อยู่บ้าง สำหรับในความคิดของชาวนาแล้วถือว่ากวาร์ที่ได้รับ (คราวละนับหมื่นหรือแสนบาท) เป็นจำนวนเงินมหาศาลแล้ว แต่อย่างไรก็ตามกวาร์ที่ชาวนากุ้งจะได้รับมากหรือน้อยเป็นสิ่งที่น่าสงสัย ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญหลายประการ คือ 1) ขนาดของกุ้งที่เลี้ยง เพราะหากกุ้งมีขนาดโตจะขายได้ราคาสูงกว่ากุ้งขนาดเล็ก 2) ภาวะตลาดหรือราคาขึ้นลงของในท้องตลาด หากชาวนากุ้งขายกุ้งในช่วงที่กุ้งออกสู่ตลาดมากจะได้กวาร์น้อย เพราะเป็นช่วงที่ราคากุ้งมักตกต่ำ หรือหากได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับราคาขึ้นลงของตลาดไม่ทันก็อาจทำให้แพ้หรือซื้อกุ้งผิดราคาได้ 3) การตีราคา ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในการตกลงราคาก่อนการซื้อขายกุ้ง หากการตีราคาของแพรวซื้อกุ้งผิดพลาด เช่น สูงกว่าที่ควรจะเป็นชาวนากุ้งก็มิกำไรเพิ่มขึ้น แต่ถ้าตีราคาต่ำกว่าที่ควรจะเป็นกวาร์ที่ชาวนากุ้งควรจะได้ก็จะลดลง โดยความคลาดเคลื่อนในการตีราคานี้มักขึ้นอยู่กับขั้นตอนการลุ่มตัวอย่าง เวลาทอดแหกุ้งขึ้นมาซึ่งแล้วนับว่าจำนวนกี่ตัวต่อหนึ่งกิโลกรัม ต่อจากนั้นนำไปเทียบกับราคาท้องตลาด เช่น ราคานปี 2537 - 2538 กุ้งขนาด 40 ตัวต่อกิโลกรัม ราคา 180 บาท กุ้งขนาด 30 ตัวต่อกิโลกรัม ราคา 210 บาท เป็นต้น หากการตกลงราคาได้สูงกว่านี้ก็ถือว่าชาวนากุ้งจะได้รับกำไรสูงขึ้นอีก 4) การคัดเลือกกุ้งและเทคนิคการชั่งกุ้ง แพรวซื้อกุ้งมักใช้ช่องทางนี้ฉ้อโกงชาวนากุ้งเพื่อเอากวาร์ จากการสังเกตของผู้ที่เคยหาแพรวซื้อกุ้ง ชาวนากุ้ง รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่าแพรวซื้อกุ้งมีวิธีการฉ้อโกงชาวนากุ้งได้หลายทาง มีทั้งฉ้อโกงด้วยเครื่องชั่ง ฉ้อโกงด้วยเทคนิคการชั่ง ฉ้อโกงด้วยการชั่งกุ้งเมื่อเจ้าของเปลือก ฉ้อโกงด้วยการคัดเลือกกุ้งขนาดใหญ่ให้เป็นกุ้งขนาดเล็ก และกุ้งขนาดเล็กว่าเป็นกุ้งที่ขนาดใหญ่ขึ้น

"สรุปแล้วเราไม่ชนะแพ บางคนทุจริตเอามาโกงเผด็จตั้งแต่เช้า

เลือกกุ้งและชั่งจนเสร็จ ไม่ได้ดูว่า เขาชั่งอย่างไรและที่ เขาคัดนั้น

อะไร บางทีน้ำแข็ง (ที่แช่แช่กุ้ง) มันก็เอาเป็นซีฟู้ดหั่นออกจาก
น้ำหนักกุ้งด้วย"

(ชานา : เลี้ยงกุ้งกุลาดำ เศรษฐกิจปานกลาง)

"ตอนนี้ใช่ไหม ราคาไม่ตกแต่จะตกที่ตาชั่ง บางครั้งเราตาม
มันกัน"

(พ่อค้านายทุน : ขายอาหารกุ้ง - เลี้ยงกุ้งกุลาดำ)

"มีเทคนิคหลายอย่าง กุ้งเป็นคัน ๆ ซึ่งได้คราวละสองกรัมสามกรัม
ไม่รู้กี่ร้อยครั้งจึงได้ครั้งนี้ ขนาดว่าซึ่งยุติธรรมแล้ววิธีตั้งกิเลส

(การนำกุ้งขึ้นวางบนเครื่องชั่ง)ยังได้คราวละ 2 ชีตอีก"

(พ่อค้านายทุน : รับซื้อกุ้งกุลาดำ - หันแล้วกิจการล้ม)

ในการซื้อขายกุ้งกุลาดำถ้าเปรียบซื้อกุ้งรายใดเสนอราคาสูง ชานากุ้งส่วนใหญ่ก็มักจะตัดสินใจขาย
รายนั้น โดยลืมนึกถึงการเอาเปรียบหรือการฉ้อโกงที่จะเกิดขึ้น เพราะเป็น เรื่องปกติที่เมื่อตกลงซื้อ
ในราคาสูงแล้วซื้อกุ้งจะพยายามเบียดบังส่วนเกินจากชานากุ้งด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อมาชดเชยใน
ส่วนนี้ ผมเช่นนั้นแล้วแล้วซื้อกุ้งเองก็จะดำเนินการอยู่ไม่ได้ 5) ประการสุดท้ายหากเป็นการขายกุ้ง
กุลาดำในกรณีฉุกเฉิน หมายถึงกุ้งป่วยเป็นโรค ชานากุ้งมีทางเลือกเพียง 2 ทางคือ ยอมขายใน
ราคาถูกเพื่อเรียกทุนคืนบางส่วน โดยขอต่อรองให้ทางแพะช่วยซื้อ การขายในลักษณะนี้แพะมักจะกดราคา
ให้ต่ำมาก เพราะถือว่าตัวเองอยู่ในฐานะได้เปรียบ กับอีกทางหนึ่งคือการเข้าอุปกรณ์ต่าง ๆ ของ
แพะซื้อกุ้งนำกุ้งไปขายเองที่มหาชัย ซึ่งทางเลือกที่สองในระยะหลังชานากุ้งใช้กันมากขึ้น ฝ่ายแพ
ะซื้อกุ้งก็ได้รับเงินเป็นค่าเช่าปัจจัยการผลิตโดยไม่ต้องการอะไร ขณะที่ชานากุ้งเองก็เกิดความสบายใจ
ว่านอกจากพ่อค้านายทุนที่มหาชัยแล้วมีพ่อค้าคนกลางอื่นเข้ามาเอากำไรจากตน กล่าวโดยสรุปก็คือ
ในการซื้อขายกุ้งกุลาดำ แพะซื้อกุ้งสามารถเบียดบังเอากำไรจากชานากุ้งได้หลายทาง ซึ่งเมื่อ
พิจารณาถึงการดำรงอยู่ของการซื้อขายกุ้งที่ชานากุ้งต้องตกอยู่ภายใต้การเอาเปรียบนี้ ปัจจัยที่สำคัญ
น่าจะได้แก่ 1) ชานายอมขายเพราะได้มองที่ปลายทางแล้วว่าตัวเองยังมีกำไรอีกมาก (ดวงใจ
บุญศิริรักษา.2533 : 83) ชานากุ้งชุมชนตำบลเกาะเพชรคงมีเหตุผลเดียวกับชานานานพื้นที่อื่น เช่น

กรณีต้นมาปลูกยางพาราแทนการปลูกข้าว เพราะต้องการมีรายได้เพิ่มและได้พิจารณาถึงผลกำไรที่จะได้รับในเชิงเปรียบเทียบกับที่เคยได้รับอยู่ก่อนแล้ว (Barlett. 1980 : 139) ประกอบกับที่ผ่านมามีชาวนาไม่เคยมีเงินจำนวนมากเช่นนี้มาก่อน เมื่อได้รับรู้สึกรังเกียจจากกลายเป็นจุดอ่อนให้พ่อค้านายทุนแสวงหากำไรจากชาวนาจึงได้โดยสะดวก 2) ลักษณะพื้นฐานเดิมของชาวนาสวนใหญ่แห่งเฉพาะในด้านการผลิตมาตั้งแต่สมัยทาสข้าว มุ่งเร่งทำการผลิตโดยเฉพาะในเชิงปริมาณอย่างเดียว แต่ไม่เก่งในเรื่องการขาย ชาวนาไม่เคยได้รับการฝึกด้านการขาย และยังไม่มีความรู้เรื่องแสวงหาผลประโยชน์อย่างแท้จริง (ฐิติพันธ์ ฐาติ. 2538 : 23) บ่อยครั้งที่การค้าขายเป็นหน้าที่ของคนอื่น ในบางครั้งผลิตขึ้นมาแล้วพบว่าไม่รู้ว่าจะนำไปขายที่ไหน ในขณะที่พ่อค้านายทุนมีเครือข่ายการซื้อขายที่ประสานและติดต่อกันทั่วถึงมีความชำนาญในด้านการค้าขายมาก ดังนั้นในการขายผลผลิตของชาวนาซึ่งรวมถึงทุเรียนด้วย ชาวนาสวนใหญ่จึงยังคงต้องพึ่งพาพ่อค้านายทุนในการนำสินค้าออกสู่ตลาดไปยังผู้บริโภค (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528 : 42 - 44 ; ลิขิต ธีรเวคิน. 2529 : 23 - 24) 3) การผลิตของชาวนามักผลิตกันจำนวนมากเป็นการเฝ้าด้านปริมาณมากกว่าคุณภาพ ขาดการมองถึงความต้องการของตลาด (วิทยากร เชียงกุล. 2526 : 57) ทำให้ผลผลิตล้นตลาด ส่งผลให้พ่อค้าสามารถกดกล่อมมาใช้เป็นเหตุผลในการกดราคาผลผลิต (ทุเรียน) ได้

สรุป ในช่วงที่มีการทำนาทุเรียนของชุมชนตำบลเกาะเพชรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ภาพที่สังเกตเห็นคือ ชาวนามีเศรษฐกิจดีขึ้น ชาวนาที่ทำนาทุเรียนสามารถมีเงินเล่นเงินล้านมาใช้ มีรถมอเตอร์ไซด์ขี่ มีรถปิคอัพ มีโทรศัพท์มือถือ มีโทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น และสิ่งอำนวยความสะดวกสบายตามแบบคนในสังคมเมือง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นและอยู่เบื้องหลังความสะดวกสบายเหล่านั้น คือชาวนาต้องตกอยู่ในสภาพพึ่งพาพ่อค้านายทุน มีความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เสียเปรียบพ่อค้านายทุน ถูกเบียดบังมูลค่าส่วนเกินของการผลิตในรูปดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง และการที่รุนแรง กล่าวคือ พ่อเริ่มลงมือเลี้ยงทุเรียนชาวนารวยและชาวนากลางต้องไปกู้ยืมเงินธนาคารพาณิชย์และ ธกส. มาลงทุนสำหรับเป็นค่าจ้างชุดบ่อและอุปกรณ์ในการเลี้ยงทุเรียน ๗ อย่างน้อยรายละ 300,000 - 500,000 บาท ซึ่งต้องจ่ายดอกเบี้ยให้แก่ธนาคารพาณิชย์ถึงร้อยละ 14 - 15 ต่อปี และ ธกส. ร้อยละ 0.9 - 14.50 ต่อปี และระหว่างการเลี้ยงชาวนาทุเรียนยังมีค่าใช้จ่ายที่สำคัญในเรื่องอาหารทุเรียน ค่าใช้จ่ายส่วนนี้แม้

ชาวนาทุ่งจะได้รับเครดิตจากพ่อค้าขายอาหารทุ่งให้สามารถซื้อด้วยเงินเชื่อได้ แต่ชาวนาก็ต้องหาเงินมาเป็นเงินค่านับประมาณร้อยละ 20 - 50 ของค่าอาหารทั้งหมด และหากทุ่งกินอาหารเกินจำนวนที่ประมาณไว้ชาวนายังต้องจ่ายดอกเบี้ยให้แก่พ่อค้าขายอาหารทุ่งอีกร้อยละ 3 ของค่าอาหารที่ทุ่งกินเพิ่มสำหรับแบกรับของชาวนาที่ทานหิรอึ่งซื้อทุ่งยืมเงินจากนายทุนมหาชัยมาลงทุนซื้อทุ่งนั้น นายทุนมหาชัยคิดดอกเบี้ยจากชาวนาในอัตราสูงมาก คือร้อยละ 2 ต่อเดือน (2 วัน)

ค่าน้ำเช่า แม้ชาวนาจะได้รับค่าเช่าที่ดินจากนายทุนต่างถิ่นที่มาลงทุนสูง คือไร่ละ 5,000 - 10,000 บาทต่อปี ตามความใกล้ไกลจากชายฝั่งทะเลและถนน ถ้าใกล้ชายฝั่งทะเลและถนนจะได้ค่าเช่าสูง แต่นายทุนก็ไม่ได้เช่าที่ดินส่วนใหญ่ของชาวนา เลือกเช่าเพียงบางส่วนคงเหลือที่นาว่างให้น้ำเค็มช้ำทานาน้ำเค็มอีกเกินกว่าครึ่ง รวมทั้งสร้างมลภาวะให้เกิดขึ้นโดยน้ำได้บักน้ำเสียและสิ่งสกปรกที่เกิดจากการเลี้ยงกุ้ง บ่อยให้เป็นภาระของชาวนาที่เลี้ยงกุ้งที่หลังเมื่อนายทุนหมดสัญญาเช่า และสำหรับภาระการเช่ารถตู้ห้องเย็นของนายทุนเพื่อนำกุ้งส่งไปขายที่มหาชัยนั้น แม้ว่าชาวนาที่ทานหิรอึ่งซื้อทุ่งจะได้การหรือขาดทุน ชาวนาที่ทานหิรอึ่งซื้อทุ่งต้องจ่ายค่าเช่าในอัตราเหี้ยมละ 10,000 บาท ทุกครั้ง

ค่าน้ำจ้าง ชาวนาจ้างจ้างได้รับค่าจ้างเพียงส่วนน้อยเพียงเพื่อยังชีพ และไม่มีควมมั่นคงในรายได้ มีเพียงการจ้างเลี้ยงกุ้งเท่านั้นมีรายได้ประจำเป็นรายเดือนประมาณเดือนละ 3,000 บาท และสวัสดิการอื่นอยู่บ้าง เช่น อาหาร ที่พัก และโบนัส แต่ถ้าเป็นการจ้างอย่างอื่น เช่น ทำงานกับหิรอึ่งซื้อทุ่งหรือลากอวนจับกุ้ง เป็นงานประเภทชั่วคราว ผู้ชายได้รับค่าจ้างเพียงวันละ 150 บาท ผู้หญิงได้รับค่าจ้างเพียงวันละ 100 - 120 บาท โดยไม่มีสวัสดิการอย่างอื่น ซึ่งต่างจากการจ้างโดยนายทุนกรณีของการจ้างหิรอึ่งเลี้ยงกุ้งมาก นายทุนสามารถเรียกค่าจ้างจากชาวนาทุ่งในอัตราที่สูง คือไร่ละ 11,000 บาท เพื่อเป็นค่าจ้างส่วนของนายทุน 10,000 บาท และค่านายหน้าอีก 1,000 บาท

ค่าน้ำการ ชาวนาส่วนใหญ่คิดว่าตัวเองมีภาระสูงมากแล้ว เพราะหากเลี้ยงแล้วกุ้งไม่ขาย ชาวนาทุ่งสามารถมีภาระถึงคราวละประมาณหนึ่งเท่าตัว นั่นคือถ้าลงทุน 300,000 บาท ภายในเวลา

เพียง 3 - 4 เดือน จะได้กำไร 200,000 - 300,000 บาท แต่กำไรที่ชาวนากุ้งได้รับนี้แท้จริงแล้ว เป็นเพียงมูลค่าส่วนเกินส่วนน้อยที่เหลือจากนายทุนกลุ่มต่าง ๆ คือ นายทุนรับจ้างซุกบ่อเลี้ยงกุ้ง พ่อค้า นายทุนขายอาหารกุ้ง ขายเวชภัณฑ์กุ้ง ขายอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง แหรับซื้อกุ้งและนายทุนมหาชัยได้เบียดบัง แบ่งเอามูลค่าส่วนเกินส่วนใหญ่มานำแล้ว

ภายใต้ความสัมพันธ์ที่ชาวนาต้องเป็นฝ่ายเสียเปรียบอย่างรุนแรงนี้ ข้อมูลจากชาวนากุ้ง พ่อค้า นายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐต่างยืนยันตรงกันว่า รัฐไม่ได้เข้ามาดูแลมากนัก และดูเหมือนจะเป็นฝ่ายร่วมมือกับพ่อค่านายทุนและอุปถัมภ์พ่อค่านายทุนมากกว่าที่จะช่วยเหลือชาวนา ทั้ง ๆ ที่ชาวนายังได้ชื่อว่าเป็นผู้เสียภาษีส่วนใหญ่ของชาติ เพียงแต่ส่วนใหญ่เป็นการเสียภาษีทางอ้อมที่พ่อค่านายทุนลักลอบกระทำที่ตัวชี้ที่บ่งบอกถึงการช่วยเหลือให้รัฐมีรายได้จากภาษีเพิ่มขึ้นและชาวนาเป็นผู้เสียภาษีทางอ้อมจำนวนมหาศาลคือ ปริมาณกุ้งกุลาลาที่ชาวนากุ้งสามารถผลิตได้และเป็นสินค้าส่งออก พบว่าในอำเภอหัวโพธิ์ ชาวนากุ้งสามารถผลิตได้ถึงปีละประมาณ 20,000 ตัน และเมื่อพิจารณาถึงปริมาณการซื้อสินอุปโภคบริโภค เครื่องจักร สารเคมีเวชภัณฑ์กุ้ง อาหารกุ้ง และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกุ้ง ชาวนาที่เลี้ยงกุ้งต้องจ่ายเงินจำนวนสิ่งเหล่านี้เกือบปีละล้านบาทต่อราย แต่เมื่อพิจารณาทางด้านภาระให้บริการของรัฐ พบว่าตั้งแต่เรื่องสาธารณูปโภคพื้นฐาน การส่งเสริมอาชีพ การให้สินเชื่อผ่านทาง ธกส. การศึกษา บริการสาธารณสุข และการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวนา รัฐยังหาได้ในระดับต่ำ น่าจะสนองความต้องการและช่วยเหลือชาวนาให้มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมและมีคุณภาพชีวิตที่ดี คงมีเพียงชาวนาค้ำยันที่ยังคงรักษาความสัมพันธ์ที่ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน คอยช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพ เช่น แลกเปลี่ยนความรู้ในการเลี้ยงกุ้ง ช่วยเหลือในการกู้ยืมเงินอุดหนุนร้านค้าขายอาหารกุ้งและเวชภัณฑ์กุ้งที่เป็นของญาติและพรรคพวก ยอมให้เครดิตซื้ออาหารกุ้งด้วยเงินเชื่อแก่ญาติและพรรคพวก ชักนำญาติและพรรคพวกเข้าสู่อาชีพใหม่รวมทั้งเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายเงินแก่ญาติและพรรคพวกเมื่อเลี้ยงกุ้งแล้วมีกำไร ช่วยลดความรุนแรงในการแสวงหาผลประโยชน์จากชนชั้นอื่นที่เข้ามาพร้อมกับทุนนิยมอุตสาหกรรมนากุ้งลงได้บ้าง

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตดำรงอยู่ในลักษณะนี้ทั้ง ๆ ที่ชาวนารวย ชาวนากลาง และชาวนาจนต่างถูกเบียดบังส่วนเกินจากพ่อค่านายทุนในระดับต่าง ๆ อย่างรุนแรง ได้แก่

1) **ด้านการศึกษา** ในฐานะที่การศึกษาเป็นตัวแปรสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ ปรากฏว่าชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรส่วนใหญ่ยังมิระดับการศึกษาต่ำ มีการรับรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคมน้อย ทาให้น่าอาจเข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์ที่มีกับพ่อค้านายทุนว่า ตัวเองเสียเปรียบอย่างไร รวมทั้งอาจไม่รู้ว่าจะวางตัวให้รอดพ้นจากการเอาเปรียบของพ่อค้านายทุนได้โดยวิธีใด และสำหรับข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดด้วยแล้ว พ่อค้านายทุนมีความไว้วางใจและรู้จักแยกแยะความถูกต้องออกจากความน่าเชื่อถือได้ (เสรี พงศ์พิศ. 2534 : 18) จนกลายเป็นผู้ได้เปรียบทางการค้า ฐานะราคาขึ้นลงของสินค้า ทำให้สามารถรู้ว่าจะกำหนดราคาซื้อขาย ณ จุดใดที่จะทำให้ตัวเองได้เปรียบมากที่สุด

2) **ด้านการเมือง** พบว่าในทางการเมืองของไทยโดยรวมการตัดสินใจ การกำหนดนโยบายยังมีลักษณะปิดบังซ่อนเร้น และเห็นแก่ประโยชน์ของกลุ่มพวก (ยศ สันตสมบัติ. 2534 : 30) เมื่อมาพิจารณาเฉพาะในพื้นที่ห่านาทุ่งของชุมชนตำบลเกาะเพชร ก็พบว่า เป็นไปตามลักษณะข้างต้น คือผู้ใช้อำนาจรัฐส่วนใหญ่ เช่น อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ได้ทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการห่านาทุ่งด้วย เกิดเป็นความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับพ่อค้านายทุนที่เหนียวแน่นขึ้นกว่าเดิม เช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในชุมชนอื่น ๆ ของไทย (ลิขิต อีริเวคิน. 2529 : 63) และที่นับวันจะยิ่งเลวร้ายลงไปนั้น คือ มีแนวโน้มว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐกับพ่อค้านายทุนกลายเป็นคน ๆ เดียวกัน (สุรเดช ธารงค์ไทย. 2525 : 17 - 18 ; สุธี ประศาสน์ เศรษฐ. 2525 : 238 - 239) ฉะนั้นโอกาสที่รัฐจะแทรกแซง เพื่อช่วยเหลือไม่ให้ชาวนาต้องมีความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เสียเปรียบมากเกินไปนั้นกลับน้อยลงทุกที

3) **ด้านศาสนา** ในสังคมชาวนาศาสนาเป็นสถาบันหลักของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมชาวนา (พิทยา สายชู. 2538 : 11) และสำหรับศาสนาพุทธด้วยแล้ว มุ่งสอนให้ผู้คนละความโลภ ลอยตัวยว (ไม่เห็นแก่ตัว) ให้เชื่อในเรื่องกรรมเก่าและปลูกฝังค่านิยมในเรื่องบาปบุญคุณโทษ จนเป็นเหตุให้ชาวนามักจะมองหากุศลเหตุด้านสังคมการเมืองที่ทำให้ชาวนาเสียเปรียบ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528 : 32 ; กระแส ชนวงษ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง. 2534 : 96 ; วิทยากร เชียงมูล. 2526 : 168 ; เบญจลักษณ์ ธารพร. 2538 : 6) กรณีชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นในจิตใจของชาวนาจึงมีความนิยม อิงตามทางค้ำช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า และยอมเป็นฝ่ายเสียเปรียบมากกว่าที่จะสอนให้ต่อสู้ เพื่อเรียกร้องสิทธิที่พึงได้รับ

4) **ด้านเศรษฐกิจ** ศักยภาพของชาวนาที่มีมาตั้งแต่อดีตมักแก่ด้านการผลิต แต่ไม่แก่ด้านการค้าขาย

ดังนั้นเมื่อเข้าสู่ยุคการผลิตเพื่อขาย ในการซื้อขายจึงต้องพึ่งพาชนชั้นพ่อค้านายทุนทั้งขายผลผลิต ซื้อปัจจัยการผลิต และซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค ทำให้พ่อค้านายทุนสามารถใช้เป็นช่องทางเอาเปรียบชาวนาตลอดมา แต่เนื่องจากการประกอบอาชีพในช่วงที่มีการทนายากุ้ง ชาวนามีรายได้จากการทนายากุ้งและรับจ้างมากกว่าตอนทนายาวมาก ชาวนาแทบทุกรายบอกว่า เพิ่งมาเห็นเงินแสนเงินล้านตอนทนายากุ้งนี้เอง จากรายได้ที่ได้รับมากดังกล่าว ทำให้ชาวนาส່ว่นใหญ่มีกำลังนึกถึงประเด็นการเอาเปรียบจากชนชั้นพ่อค้านายทุนในด้านต่าง ๆ ไป 5) **ด้านเศรษฐกิจและพรรคพวก** การมีบรรพบุรุษร่วมกันของชาวนา ทำให้ได้รับการปลุกฝังให้คอยช่วยเหลือกันทั้งในเรื่องความเดือดร้อนทั่วไป และเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528 : 29 - 30, 69) ขณะเดียวกันก็ได้รับการสอนให้รู้จักบุญคุณของผู้อื่นที่เคยช่วยเหลือกันมา ดังนั้นแม้เข้าสู่ช่วงการทนายากุ้งแล้วในเวลาซื้อขายสินค้า รับจ้าง ยืมเงิน หรือเช่าที่ดิน ความสัมพันธ์ทางการผลิตในวิถีการผลิตแบบทุนนิยมที่มองว่ามีการเอาเปรียบกันรุนแรงกลับลดน้อยลงกว่าที่ควรจะเป็น เพราะความสัมพันธ์ทางสังคมในด้านเครือญาติและพรรคพวกมักแฝงอยู่ในความสัมพันธ์ที่เข้ามาใหม่นี้ด้วย ซึ่ง ลิขิต ชีระเวคิน ได้กล่าวสนับสนุนในประเด็นนี้ไว้ในเรื่อง สังคมไทยกับการพัฒนาประเทศว่า แม้สังคมไทยเข้าสู่ยุคใหม่แต่ก็ยังรักษาเอกลักษณ์เก่าไว้อย่างดี (ลิขิต ชีระเวคิน. 2529 : 10) 6) **ด้านเทคโนโลยีและเงินทุน** ภาพที่ปรากฏในสังคมหลังปี พ.ศ. 2504 ก่อนช่วงซัดคือ รัฐบาลพยายามนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา โดยหวังยกระดับความเป็นอยู่ของชาวนาให้สูงขึ้น (วิथाกร เชียงกุล. 2526 : 26) แต่หากพิจารณาถึงโดยละเอียดแล้ว เทคโนโลยีและเงินทุนซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญของระบบทุนนิยมในช่วงการทนายากุ้งของชุมชนตำบลเกาะเพชร ผู้ครอบครองโดยเด็ดขาดคือพ่อค้านายทุน ส่วนชาวนามีเพียงที่ดินที่เคยเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในช่วงทนายาวที่พอจะใช้ขุดบ่อเลี้ยงกุ้งได้ส่วนหนึ่ง และนำไปเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้จากธนาคารพาณิชย์และ ธกส. ได้ ฉะนั้นเมื่อชาวนาคัดสินใจทนายากุ้ง จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เสียเปรียบฝ่ายพ่อค้านายทุนได้ ต้องไปกู้เงิน ขอสินเชื่อหรือเครดิตจากพ่อค้านายทุนดังกล่าว ดังนั้นการผลิตในช่วงทนายากุ้งโดยเฉพาะการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ แท้จริงแล้วไม่ได้ช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ของชาวนาให้สูงขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากสภาพของความกดดันที่ชาวนามีเงินใช้จ่ายคล่อง มีพฤติกรรมบริโภคเลียนแบบคนในสังคมเมือง มีความสะดวกสบายตามลัทธิบริโภคนิยม นั้น ชาวนากลับมีหนี้สินและลำบากมากยิ่งขึ้นต้องดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้การเอารัดเอาเปรียบจากชนชั้นอื่นรุนแรงขึ้นกว่าสมัยทนายาวอีกหลายเท่า

สรุป อภิปรายผล และเสนอแนะ

การนำเอาวิธีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำแบบพัฒนา เข้ามาคำนึงการในชุมชนตำบลเกาะเพชร อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อปี พ.ศ. 2532 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต (mode of production) ของชุมชน จากเดิมที่มีการทำนาข้าวเป็นหลักและมีอาชีพเสริมอื่น ๆ เช่น ปลูกผัก (โรตีสานผสม) เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย ทำการประมง และรับจ้าง เปลี่ยนมาเป็นเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ค้าขาย (ขายอาหารกุ้ง ขายเวชภัณฑ์กุ้ง ขายอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง รับซื้อกุ้ง) และรับจ้าง การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาที่มีอยู่เดิมให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะในการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตดังกล่าว ได้มีการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางการผลิตจากการพึ่งพาธรรมชาติ ทำการผลิตแบบล้าหลังใช้แรงงานคนและสัตว์ หันมาพึ่งพาปัจจัยการผลิตด้านเทคโนโลยีและเงินทุนแทน ชาวนาคอบสนองต่ออาชีพใหม่และเข้าสู่อาชีพใหม่แตกต่างกัน ซึ่งได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา มีการจัดระเบียบทางสังคมใหม่ทั้งในส่วนที่เป็นบรรทัดฐานซึ่งใช้เป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน (normative order) และในส่วนที่เป็นความแตกต่างของชนชั้นทางสังคม (differentiation order)

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งหมายสำคัญต้องการทราบว่า ก่อนที่จะมีการทำนากุ้งชาวนามีความสัมพันธ์ทางการผลิตอย่างไร กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นอย่างไร และเมื่อมีการทำนากุ้งเกิดขึ้นแล้วความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาเป็นอย่างไร

ในการวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎีในหลายสาขาวิชา ในขั้นต้นผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีวิวัตนิยมประวัติศาสตร์ (historical materialism) ของคาร์ล มาร์กซ์ แนวคิดทฤษฎีความขัดแย้ง (conflict theory) ของคัทเรนคอฟ (Dahrendorf) แนวคิดในเรื่องกระบวนการก้าวไปสู่ความทันสมัย (modernization) ทฤษฎีระบบโลก (world system theory) และทฤษฎีพึ่งพา (dependency theory) เป็นแนวทางในการแสวงหาคำอธิบายในปัญหาวิจัยตาม

จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เมื่อได้ลงมือหาการศึกษาพบว่าคำอธิบายจากแนวคิดทฤษฎีข้างต้น สามารถให้ความชัดเจนได้ในระดับมหภาค (macro) แต่ในระดับจุลภาค (micro) ยังมีความจำเป็นที่จะต้องนำแนวคิดในเรื่องเครือข่ายทางสังคม เครือญาติระบบอุปถัมภ์ ศาสนา วัฒนธรรม ประชากร ตลอดจนถึงสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์มาใช้ในการวิเคราะห์และตีความด้วย ผู้วิจัยจึงได้นำมาประกอบอีกส่วนหนึ่งควบคู่กัน

เทคนิคการรวบรวมข้อมูล ใช้การสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview) กับชาวนา ห่อค่านายทุน เจ้าหน้าทีราชการ และสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (group interview) กับชาวนา ในการได้มาซึ่งบุคคลที่เชื่อว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่ดี (key informants) ในส่วนของชาวนาผู้วิจัยได้พยายามสืบเสาะผู้ที่จะให้ข้อมูลด้วยเทคนิค snowball sampling ให้ครอบคลุมผู้ที่ เป็นชาวนารวย ชาวนากลาง ชาวนาจนและชาวประมงในช่วงหน้าข้าวและช่วงหน้าทุ่ง ส่วนห่อค่านายทุนซึ่งมีเพียงไม่กี่ราย (ประมาณ 20 ราย) และเจ้าหน้าที่ราชการซึ่งในแต่ละตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตของชาวนามีเพียงคนเดียว ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling)

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

การศึกษาสภาพชุมชน 3 แห่ง คือชุมชนบ้านเกาะเพชร บ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาว ตำบลเกาะเพชร อำเภอดำรงวิทยาร จังหวัดนครราชสีมา ด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ชุมชนที่ศึกษาดังอยู่ในทำเลที่แตกต่างกัน บ้านเกาะเพชรตั้งอยู่ติดกับชายฝั่งทะเล ส่วนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวตั้งอยู่ตอนในห่างจากชายฝั่งทะเลเข้าไปประมาณ 2 กิโลเมตร ส่งผลให้สภาพทางเศรษฐกิจของบ้านเกาะเพชรกับบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวแตกต่างกัน ชาวนาแถบบ้านเกาะเพชรยึดอาชีพทำนาและการประมงเป็นหลัก ส่วนบ้านเนินหนองหงส์และบ้านย่านยาวยึดอาชีพทำนาและเพาะปลูก ชาวนาทั้ง 3 ชุมชน มีฐานะทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย มีทั้งชาวนารวย ชาวนากลาง ชาวนาจน ชาวนาจนส่วนใหญ่คือชาวประมงที่อาศัยทะเล เป็นที่หาปลาหากิน มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างลำบากที่สุด ด้านสังคมบ้านเกาะเพชรเป็นศูนย์กลางของชุมชนในตำบลเกาะเพชรเกือบทุกด้าน เพราะเป็นที่ตั้งวัด

มัสยิด โรงเรียน สถานีอนามัย ตลาด ตลอดจนยังเป็นที่ตั้งสำนักงานสภาตำบลเกาะเพชรอีกด้วย แม้ว่าชุมชนหมู่บ้านทั้ง 3 ชาวนาจะนับถือศาสนาที่แตกต่างกันอยู่บ้างคือ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม แต่การอยู่ร่วมกันชาวนาต่างมีความผูกพันกันสูง มีการช่วยเหลือและมีน้ำใจต่อกัน โดยที่ชาวนาสวนใหญ่ต่างมีพื้นฐานมาจากการมีบรรพบุรุษร่วมกัน และมีการอุปถัมภ์กัน

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาก่อนที่จะมีการทอผ้า

ชุมชนตำบลเกาะเพชร ซึ่งต่อไปนี้จะวิจัยจะหมายถึงชุมชนบ้านเกาะเพชร บ้านเนินหนองหงส์ และบ้านย่านยาว ก่อนที่จะมีการทอผ้าชาวนาอีกอาชีพทอผ้าเป็นหลัก สภาทอผ้าทอผ้าก่อนข้างล่าง หลัง ไม่มีระบบชลประทานต้องอาศัยน้ำฝน ใช้แรงงานคนและสัตว์ พื้นที่เพาะปลูกบางส่วนมีน้ำทะเลท่วมถึงทำให้มีสภาพเป็นดินเปรี้ยว ชาวนาจึงมักปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเพราะมีความทนทานต่อสภาพดินได้ดี โดยภาพรวมการเพาะปลูกที่ขึ้นชื่อและหารายได้ให้แก่ชุมชนแห่งนี้มาช้านานแต่ เป็นพืชไร่หรือที่ชาวนาเรียกว่า "คืบลิ" หากการเพาะปลูกแบบการเกษตรแผนใหม่ใช้เทคโนโลยีทันสมัยเข้าช่วย เช่น เครื่องจักร ปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืช ด้านการเลี้ยงสัตว์ สัตว์ที่นิยมเลี้ยงกันมากคือวัวและเป็ด การเลี้ยงวัวมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้งานไถนา เลี้ยงกันแทบทุกบ้านอย่างน้อยครึ่งหัวเรือนละ 2 ตัว ทั้งนี้เพราะในการไถนาชาวนานิยมไถนาด้วยวัวคู่ ส่วนการเลี้ยงเป็ดชาวนาเลี้ยงเพื่อบริโภคและขายไข่ ข้าวที่ปลูกแม้เป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองพอค้าโรงสีนึ่งค่อต้องการหากซื้อก็จะให้ราคาถูก ชาวนาได้นำมาทำเป็ดกินแล้วขายไข่แทน หรือขายแก่ผู้ที่เลี้ยงเป็ดเพราะจะได้ราคาสูงกว่าขายให้กับโรงสีข้าว ด้านการทำการประมง หากันมากบริเวณชายฝั่งทะเลบ้านเกาะเพชร ชาวประมงเป็นชาวนากลุ่มที่มีฐานะทางการเงินดีหาเข้ากินค่า หากการประมงโดยมีนายทุน(เจ้าแก่) ลงทุนซื้อเรือและอุปกรณ์จับสัตว์น้ำได้ เมื่อจับกุ้งและปลามาได้มีข้อผูกพันว่าต้องขายให้แก่เจ้าแก่ ด้านการรับจ้างมีสองกรณีที่สำคัญคือรับจ้างเกี่ยวข้าวและรับจ้างเก็บคืบลิ เนื่องจากนการเกี่ยวข้าวและเก็บคืบลิชาวนายังใช้วิธีการที่ล้าหลังยังมีการเกี่ยวข้าวที่ละรวงและเก็บคืบลิที่ละคอก ดังนั้นงานเกี่ยวข้าวและเก็บคืบลิจึงมีความต้องการแรงงานจำนวนมาก แต่เนื่องจากแรงงานรับจ้างมีจำกัด ชาวนาจนและชาวประมงเท่านั้นที่นำได้ทอผ้าและปลูกคืบลิทางานรับจ้างในส่วนนี้ ดังนั้นบางครั้งชาวนาที่ทอผ้าและปลูกคืบลิยังต้องไปว่าจ้างแรงงานจากนอกชุมชนมาทำงานด้วย

ในกระบวนการผลิตของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงที่ยังมีการทนาข้าวนี้ ชาวนาต้องเกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับบุคคล 3 ฝ่าย คือ มีความสัมพันธ์กับรัฐ ชาวนาค่ายกัน และพ่อค้านายทุน ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐบาลในฐานะของผู้เสียภาษีให้แก่รัฐและรัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมอาชีพและให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชาวนา เช่น สร้างสิ่งสาธารณูปโภค (ถนน ไฟฟ้า ชลประทาน) สนับสนุนเงินทุน ผ่านทาง ธกส. จัดการศึกษา บริการสาธารณสุข คุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวนา ชาวนาส่วนใหญ่มีความคิดว่าตัวเองเสียภาษีให้แก่รัฐมาก แต่รัฐยังให้บริการต่าง ๆ ที่เป็นการตอบแทนแก่ชาวนาน้อย ซึ่งความเป็นจริงแล้วการเสียภาษีและการได้รับการบริการจากรัฐยังมีความหลากหลายไม่เท่าเทียมกัน ชาวนาในชุมชนตำบลเกาะเพชรที่ได้ชื่อว่าเสียภาษีมากที่สุดและถูกรัฐเข้มงวดในการเก็บภาษีมากที่สุดคือชาวประมง เพราะหากไม่เสียภาษีเมื่อออกไปจับสัตว์น้ำจะถูกจับกุม รongลงมาคือชาวนารวยและชาวนากลาง ในการเสียภาษีนั้นถ้าปีใดทนาไม่ไ้ผลจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียภาษี สุดท้ายคือพ่อค้านายทุน (พ่อค้าขายของชำและเจ้าของโรงสีข้าว) แม้จะปรากฏว่ามีการเสียภาษีแต่เสียในจำนวนน้อยไม่ตรงกับความเป็นจริง สาเหตุเพราะเจ้าหน้าที่ราชการที่มีหน้าที่ในการเก็บภาษีการค้าไม่ได้ลงมาประเมินในพื้นที่ บ่อยครั้งที่พ่อค้านายทุนไปแจ้งและเสียภาษีเองที่อำเภอส่งผลให้มีการหลีกเลี่ยงอยู่เสมอ ในแง่การเข้าถึงบริการของรัฐปรากฏว่าพ่อค้านายทุนและชาวนารวยเป็นฝ่ายเข้าถึงและได้รับประโยชน์มากกว่า ที่เห็นได้ชัด เช่น กรณีการสนับสนุนเงินทุนผ่านทาง ธกส. ส่วนใหญ่ชาวนารวย ชาวนากลางและเจ้าของโรงสีคือผู้ที่ได้รับประโยชน์ แต่ชาวนาจนและชาวประมงไม่อาจได้รับการสนับสนุนเพราะไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน หรือในการให้การส่งเสริมอาชีพ ชาวนาที่เข้าร่วมโครงการมักเป็นชาวนารวย ชาวนากลาง และจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มที่เจ้าหน้าที่ต้องการสาธิตเท่านั้น การเกิดขึ้นและการคงอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ โดยทางตรงมีสาเหตุมาจากกฎหมายที่กำหนดให้ชาวนาต้องเสียภาษีจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ นอกจากนั้นยังมีกระบวนการอีกหลายด้านที่สนับสนุนให้ชาวนายอมรับสภาพการเสียภาษีให้แก่รัฐ ยอมรับสภาพความเสียเปรียบบนขั้นอื่นในการเข้าถึงบริการของรัฐ และความเสียเปรียบในการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับรัฐ ที่สำคัญคือกระบวนการทางการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ที่ล้วนปลูกจิตสำนึกชาวนาให้ยอมรับพันธะที่ต้องปฏิบัติต่อรัฐ สร้างความชอบธรรมให้กับรัฐ และที่ค่อนข้างสำคัญมากคือผู้มีอำนาจในชุมชน ได้แก่ แก่นานและผู้นำหมู่บ้านซึ่งในอดีตเคยเป็นที่พึ่งของชาวนา ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการใช้อำนาจรัฐเก็บภาษีและจูงใจให้ชาวนายอมรับอำนาจรัฐ

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาด้วยกัน ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรมีความสัมพันธ์ทางการผลิตต่อกันในหลายด้าน ที่สำคัญคือ การให้อาศัยที่หากินแก่ชาวนาที่ไม่มีที่หากิน การช่วยเหลือด้านการเงิน และการช่วยเหลือแรงงานในการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิตทั้ง 3 ลักษณะ มีทั้งที่เท่าเทียมกันและไม่เท่าเทียมกัน เป็นการแลกเปลี่ยนที่มีพื้นฐานของเครือญาติและการอุปถัมภ์ต่อกันเป็นหลัก การช่วยเหลือให้ที่หากินเกิดขึ้นค่อนข้างกว้างขวางชาวนารายมักจะเอื้อเฟื้อให้ที่หากินแก่ชาวนาจนทั้งในชุมชนและที่มาจากต่างชุมชน เนื่องหลังการให้อาศัยที่หากินของชาวนารายก็เพื่อหวังการตอบแทนค่าแรงงานในการผลิต เพราะการผลิตของชาวนายยังเป็นการหาแบบล่าหลัง ต้องใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยวจำนวนมาก และเหตุผลประการต่อมาคือการมีคนอยู่ในอุปการะจำนวนมากในอีกความหมายหนึ่งก็คือเป็นผู้มีลูกน้องหรือพรรคพวกมาก สร้างบารมีให้กับชาวนารายก่อให้เกิดความเกรงขามแก่พวกเจรผู้ร้ายในภักดิ์ที่จะคิดร้าย ซึ่งในสังคมชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรก่อนที่จะมีการทนายาคังยังมีความจำเป็นอยู่มาก ส่วนการช่วยเหลือด้านการเงินแม้ชาวนายจะไม่ค่อยมีความเดือดร้อนในเรื่องเงินทุนในการทนายา เพราะการทนายาไม่ได้ใช้เทคโนโลยีมากนักแต่ชาวนายก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายระหว่างฤดูกาลผลิต เวลาเจ็บป่วย หรือบางรายอาจมีความเดือดร้อนต้องใช้จ่ายเงินเพื่อการศึกษาของบุตรหลานจึงต้องยืมเงินจากชาวนาด้วยกัน แหล่งเงินยืมที่สำคัญของชาวนายคือ พ่อแม่ญาติพี่น้อง ชาวนาราย เจ้าของโรงสี นายทุนเงินกู้ และ ธกส. ตามลำดับ การยืมจากพ่อแม่ญาติพี่น้องมักไม่มีการคิดดอกเบี้ย เป็นการให้ยืมในลักษณะการช่วยเหลือกันระยะหวังสิ่งตอบแทน ส่วนชาวนายและเจ้าของโรงสีที่ให้ยืมส่วนใหญ่หวังให้ชาวนายที่ยืมเงินช่วยเหลือแรงงานในการผลิตตอบแทน มีเพียงนายทุนเงินกู้และ ธกส. เท่านั้นที่มีการคิดดอกเบี้ยทุกครั้ง กรณีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในการผลิตเป็นผลเนื่องมาจากการผลิตของชาวนายยังพึ่งพาธรรมชาติ อาศัยแรงงานคนและสัตว์ ด้วยเกรงว่าจะเสร็จงานทันฤดูกาลจึงมีการขอความช่วยเหลือให้เพื่อนบ้านช่วย ลักษณะการช่วยเหลือกันในการผลิตมีตั้งแต่ผลิตกันช่วยเหลือเนื่องจากทำการผลิตไม่พร้อมกัน ขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านเพราะเกรงไม่ทันฤดูกาล ตลอดจนขอความช่วยเหลือผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงกว่า(ลูกพี่) เพราะเคยได้รับการอุปถัมภ์มาก่อน ความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงมีทั้งที่ตอบแทนกันในการผลิตเดียวกัน ในฤดูกาลผลิตก่อนและหวังพึ่งพาด้านอื่นตอบแทน เช่น ที่หากิน การเงิน หรือช่วยคุ้มครองความปลอดภัย

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน ลักษณะแรกคือความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปคอกเบี้ย แม้ว่าจะมีการช่วยเหลือกันด้านการเงินในกลุ่มชาวนาด้วยกัน แต่ในการทำ การผลิตบางอาชีพชาวนายังต้องอาศัยเงินทุนจำนวนมาก ที่สำคัญได้แก่การทำไร่นาสวนผสม ชาวนา ต้องมีค่าใช้จ่ายเป็นค่าปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ค่าจ้างชุดร่องผัก ตลอดจนค่าขนส่งผลผลิตไปขาย ใน ทางปฏิบัติปรากฏว่าในส่วนนี้ชาวนาแทบไม่มีความเดือดร้อน เพราะชาวนาทำในเนื้อที่เพียง 2-5 ไร่ และชาวนายังสามารถมีรายได้อีกจากการนำผลผลิตออกขายตลาดทุก ๆ 2 สัปดาห์ มีรายได้ประมาณ ครั้งละ 2,000 บาท หากมีความจำเป็นต้องการใช้เงินจำนวนมากชาวนามักกู้จาก ธกส. ซึ่งคิด คอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 0.9 - 14.50 ต่อปี แต่อาชีพที่ชาวนาต้องอาศัยเงินทุนจำนวนมากและมีความเดือดร้อนเรื่องเงินทุนอย่างแท้จริงคือ การทำประมง ชาวประมงต้องมีค่าใช้จ่ายในการซื้อเรือ เครื่องเรือและอวน ล่าละประมาณ 30,000 - 50,000 บาท ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วชาวประมงเหล่านี้ เป็นพวกหาเข้ากินค่าแทบไม่มีการสะสมเงินเลย ถ้าหากจะออกเงินทุนให้ก่อนโดยมีข้อผูกพันว่ากุ้งและ ปลาที่หามาได้ต้องขายให้แก่เจ้าแก เจ้าแกจะคิดคอกเบี้ยจากการหักเงินจากราคากุ้งปลาที่ซื้อขายกัน ทุกครั้ง

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน ลักษณะที่สองคือความสัมพันธ์ทาง การผลิตในรูปกำไร ในการผลิตของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรมีผลผลิตที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ทุเรียน ไข่เป็ดและสัตว์น้ำ เวลาขายผลผลิตชาวนามักถูกพ่อค้ากดราคาให้ต่ำ เช่น ข้าวเปลือกถ้าขายให้แก่ โรงสีจะได้ในราคาถึงละ 20 บาท แต่ถ้าขายให้แก่ผู้เลี้ยงเป็ดสามารถได้ถึงถึงละ 25 บาท ส่วน สัตว์น้ำซึ่งได้แก่กุ้งและปลาเจ้าแกกดราคามาก เช่น ถ้าพ่อค้าทั่วไปรับซื้อก็โลกรัมละ 150 บาท เจ้าแก จะซื้อเพียงโลกรัมละ 120 บาท เป็นการหักคอกเบี้ยและกำไรไปพร้อม ๆ กัน คงมีเพียงทุเรียนและ พืชผักอย่างอื่นที่ผู้ซื้อไม่กดราคามากนัก เนื่องจากได้รับการยอมรับว่าทุเรียนและพืชผักของชาวนาชุมชน ตำบลเกาะเพชรเป็นพันธุ์ดี ด้านไข่เป็ดก็เช่นเดียวกันพ่อค้าไม่อาจกดราคาได้มากนักเนื่องจากชาวนา ในชนบทนิยมบริโภคไข่เป็ดเป็นอาหาร ตลาดที่รองรับจึงมีทั้งตลาดในชุมชนและนอกชุมชน แต่สำหรับใน เวลาซื้อสินค้า เช่น ปัจจัยการผลิต (ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช เครื่องจักร หรืออวน) ตลอดจนสินค้า อุปโภคบริโภคแทบทุกอย่างพ่อค้านายทุนมักขายให้แก่ชาวนาในราคาสูงเพื่อหวังเอากำไรมาก ๆ นำไป

ลงทุนขยายการผลิตต่อไป โดยที่ชาวนาน่าจะมีทางเลือกและไม่มีโอกาสต่อรองได้เลย ที่เป็นเช่นนี้เพราะพ่อค้านายทุนเป็นผู้ผูกขาดทั้งตลาดและเทคโนโลยีการผลิต ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าน่าว่าจะซื้อหรือขายในความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุนนั้น ผู้ที่ได้กำไรคือพ่อค้านายทุน

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน ลักษณะที่สามคือความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าจ้าง การจ้างงานที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชร ได้แก่การจ้างโยนา จ้างซุก ล่องคืบสี จ้างเกี่ยวข้าว จ้างเก็บคืบสี การรับจ้างเป็นลูกน้องเรือประมง ชาวนาผู้ว่าจ้างต้องจ้างในอัตราที่สูงกว่านายทุนโยนา ซุกร่องคืบสี หรือจ้างชาวนารับจ้างเกี่ยวข้าว เก็บคืบสี เหตุผลสำคัญ เป็นเพราะนายทุนครอบครองปัจจัยการผลิต คือรถโยนา และรถซุก ในการจ้างโยนา นอกจากชาวนาต้องจ่ายค่าจ้างตามที่นายทุนกำหนด ในช่วงก่อนที่จะเปลี่ยนมาทำนาทุ่งอัตราค่าจ้างโยนาประมาณไร่ละ 80 - 100 บาท ชาวนายังต้องหุงหาอาหารให้คณะของนายทุนรถโยนาอีกด้วย ส่วนการจ้างเก็บเกี่ยวข้าว ได้พบสิ่งที่น่าสนใจคือชาวนาผู้ว่าจ้างต้องแข่งกันขึ้นค่าจ้างให้สูงกว่าคนอื่น เช่น ถ้าคนอื่นจ้างไร่ละ 30 ชาวนาที่ไปว่าจ้างใหม่ต้องขึ้นค่าจ้างเป็นไร่ละ 35 และให้บริการต่าง ๆ เช่น เลี้ยงขนม เปรียบส่งถึงบ้าน ตลอดจนเรียงข้าวที่ได้รับเป็นค่าจ้างในการเกี่ยวข้าวแบบให้ชาวนารับจ้างที่บ้านด้วย บางรายใช้วิธีการสร้างบุญคุณหรือความดีผูกใจชาวนารับจ้างไว้ก่อนและช่วยเหลือด้านการเงิน เพื่อหวังให้ชาวนารับจ้างได้ช่วยงาน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการผลิตของชาวนายังใช้วิธีการล้าหลังมาก ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก ต้องเร่งให้ทันฤดูกาล ในขณะที่แรงงานรับจ้างมีน้อยเพราะชาวนาสส่วนใหญ่ไม่ทำการผลิตของตัวเอง

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน ลักษณะที่สี่คือความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าเช่า สภาพการเช่าปัจจัยการผลิตในช่วงทศวรรษที่มีการเช่าที่ดิน เพียงอย่างเดียว วัตถุประสงค์ในการเช่าที่ดินมี 2 อย่างคือ เช่าเพื่อทำนาและเช่าเพื่อทำไร่สวนผสม การเช่าที่ดินเพื่อทำนาแม้จะมีมานานนักแต่ก็มีมานานแล้ว การเช่ามีลักษณะไม่เข้มงวด มักจะเป็นการให้ทาฟรีหรือช่วยเหลือกันมากกว่าเหตุผลอย่างอื่น ปีใดทำนาได้ผล เจ้าของที่ดินก็คิดค่าเช่า แต่ถ้าปีใดทำนาไม่ได้ผลเจ้าของที่ดินก็ไม่คิดค่าเช่า และหากจะคิดค่าเช่าก็คิดเพียงอัตราไร่ละ 100 - 200 บาทต่อปี

ชาวนาผู้ให้เช่าส่วนใหญ่เป็นผู้มีที่นาจำนวนนับ 100 ไร่ เกินกำลังที่ตัวเองจะทำได้หมดจึงแบ่งให้เช่า เบื้องหลังการเช่าความจริงแล้ว ชาวนาเจ้าของที่ดินมุ่งผลประโยชน์ที่จะผูกใจชาวนาที่เช่าให้ช่วยเหลือ ด้านแรงงานในการผลิตแก่ตน และเป็นลูกน้องหรือพรรคพวกมากกว่าที่จะคิดค่าเช่า ส่วนการเช่าเพื่อทำไร่นาสวนผสม อัตราค่าเช่าค่อนข้างสูง ชาวนาคิดค่าเช่าไร่ละ 1,000 บาทต่อปี ที่เป็นเช่นนี้ เพราะที่ดินริมถนนและใกล้บ้านที่ใช้ทำไร่นาสวนผสมมีจำนวนจำกัด ประกอบการทำไร่นาสวนผสมชาวนามีรายได้ดี ในความคิดของชาวนาที่มีพื้นฐานการช่วยเหลือกันมากกว่าที่จะคิดเอาเปรียบกัน การจ่ายค่าเช่าสูงจึงดูเป็น เรื่องที่ เหมาะสมและชอบธรรม

หากจะกล่าวโดยรวมความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาในลักษณะต่าง ๆ ตั้งแต่ การเสียภาษี การได้รับบริการพื้นฐานจากรัฐ การช่วยเหลือแรงงานและเงินทุนระหว่างชาวนาด้วยกัน ตลอดจนการเสียดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง และกำไรให้แก่ชนชั้นอื่นโดยเฉพาะนายทุน ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดขึ้นและการคงอยู่ของความสัมพันธ์ดังกล่าว สร้างความชอบธรรมให้กับรัฐและพ่อค่านายทุนมีหลายอย่าง ได้แก่ ปัจจัยด้านกฎหมาย ระบบราชการ ศาสนา วัฒนธรรม เครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ การศึกษา ลักษณะประชากร สภาพทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนลักษณะการผลิตที่ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติ กำหนดให้ชาวนาต้องเร่งรีบทำการผลิตให้ทันฤดูกาล

กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต

การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต จากทศวรรษ ทาสวน ทาการประมง เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และรับจ้าง มาเป็นการทำนาถ่วง รับซื้อถ่วง การขายอาหารถ่วง ขายเวชภัณฑ์ถ่วง ขายอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงถ่วงและรับจ้างต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการโดยมีสาเหตุมาจากแทบทุกฝ่าย ทั้งจากฝ่ายรัฐ พ่อค่านายทุนต่างถิ่น พ่อค่านายทุนท้องถิ่นและชาวนา ด้านรัฐ เพื่อให้การทำนาถ่วงเกิดขึ้น รัฐได้ดำเนินการในหลาย ๆ ทางเพื่อให้ชาวนาเลิกทำนาข้าวหันมาทำนาถ่วงแทน ที่สำคัญคือการจัดหาแผนพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังแบ่งชนนาข้าวกับนาถ่วง จัดหน่วยเคลื่อนที่ออกชักชวนชาวนาตามจุดต่าง ๆ ให้การสนับสนุนเงินทุนผ่านทาง ธกส. และงดเว้นภาษีเงินได้กับผู้ที่เลี้ยงกุ้งกุลาดำ

บ้านพ่อค่านายทุนต่างถิ่นปรากฏว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา พ่อค่านายทุนจากต่างถิ่นได้หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนตำบลเกาะเพชรจำนวนมาก นายทุนที่กล่าวถึงมีทั้งนายทุน พ่อค้า และข้าราชการเกือบทุกสาขาอาชีพ เข้าไปทำธุรกิจนาุ้งและลงทุนค้าขาย ปัจจุบันสิ่งที่สำคัญคือที่ดินมีราคาถูก เป็นดินเหนียว เหมาะที่จะขุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำ เพราะสามารถขุดน้ำได้ดี เสียค่าใช้จ่ายในการสูบน้ำเข้ามาเลี้ยงกุ้งไม่มาก เพราะอยู่ใกล้ทะเล นอกจากนั้นยังมีชายฝั่งทะเลที่สวยงามคือมีลักษณะเป็นชายฝั่งทะเล ปีกินมีอ่าวก่าบังลม ทำให้คลื่นลมช่วยพอกอากาศให้มอกซิเจนในน้ำตลอดจนมีเจ้าหน้าที่ราชการให้การสนับสนุน พ่อค่านายทุนท้องถิ่นและชาวนาบางรายออกมาให้ความร่วมมือกับพ่อค่านายทุนต่างถิ่น ส่วนปัจจัยผลักดันที่สำคัญคือมีสาเหตุมาจากแหล่งผลิตกุ้งมีปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมและกุ้งเป็นโรค

บ้านพ่อค่านายทุนท้องถิ่น ในอดีตเคยมีการติดต่อกับพ่อค่านายทุนต่างถิ่นมาก่อน เมื่อพ่อค่านายทุนต่างถิ่นเข้ามาลงทุนเลี้ยงกุ้งกุลาดำและค้าขายในชุมชนตำบลเกาะเพชร เกิดเห็นช่องทางที่จะสร้างความร่ำรวยให้กับตัวเอง จึงได้ตอบรับทันทีทั้งเลี้ยงกุ้งกุลาดำ และค้าขาย พ่อค่านายทุนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นคนกลาง (intermediaries) ให้พ่อค่านายทุนต่างถิ่นสามารถดำเนินการซื้อขาย สละวัก กลายเป็นความร่วมมือกันทำธุรกิจกับชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร ธุรกิจที่สำคัญคือ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การขายอาหารกุ้ง ขายเวชภัณฑ์กุ้ง ขายอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง ตลอดจนรับซื้อกุ้งกุลาดำจากชาวนากุ้งที่เลี้ยงจนโตแล้ว ฐานะของพ่อค่านายทุนท้องถิ่นจึงเป็น เครือข่ายการค้าให้กับพ่อค่านายทุนต่างถิ่น มีสภาพแตกต่างจากตอนที่ทุนนิยมเข้าสู่ภาคกลาง

บ้านชาวนา ปรากฏว่าชาวนารวย ชาวนากลาง ตอบสนองด้วยการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นส่วนใหญ่ ชาวนาจนและชาวประมงตอบสนองและแตกตัวเป็นชาวนารับจ้างเลี้ยงกุ้ง รับจ้างจับกุ้ง รับจ้างทำงานในเรือรับซื้อกุ้ง เนื่องจากไม่มีที่ดินหรือหลักทรัพย์ที่จะกู้เงิน ธกส. และธนาคารพาณิชย์ เพื่อนำเงินมาลงทุนได้ ส่วนคนชราในชุมชนตำบลเกาะเพชรเมื่อมีการทำนาุ้งเกิดขึ้นได้หยุดอาชีพของตัวเอง ไม่สามารถที่จะทำงานในวิสาหกิจผลิตใหม่เนื่องจากไม่สามารถทำงานหนักได้ ตลอดจนยังมีใจรักที่จะทำนา การตอบสนองและแตกตัวของชาวนาในลักษณะต่าง ๆ นี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยในการผลิต ที่มีการนำเอาเทคโนโลยีทันสมัยและเงินทุนจำนวนมากเข้ามาใช้ในการผลิต

จนส่งผลให้มีการจัดระเบียบสังคมใหม่ ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เคยมีมาแต่เดิมต้องเปลี่ยนแปลงไป การตอบสนองของชาวนาส่วส่วนใหญ่ทำการเลี้ยงกุ้งมากกว่าการทำอาชีพอย่างอื่น ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็วมากคล้ายกับการปฏิวัติอุตสาหกรรม โดยที่การผลิตเดิมแทบไม่มีเหลืออีกเลย ยกเว้นการทำประมงและเลี้ยงเบ็ดเท่านั้นที่ชาวนาเห็นว่ายังหารายได้ดี

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาในช่วงที่มีการทำนากุ้งเกิดขึ้นแล้ว

อาชีพหลักในช่วงการทำนากุ้งนี้ประกอบด้วย การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การเพาะเลี้ยงลูกกุ้ง การค้าขาย การทำน้พร้าซื้อกุ้ง การขายอาหารกุ้ง การขายเวชภัณฑ์กุ้ง การขายอุปกรณ์เกี่ยวกับ การเลี้ยงกุ้ง การรับจ้าง (เลี้ยงกุ้ง จับกุ้ง เลี้ยงกุ้ง และนายหน้าซื้อกุ้ง) ทุกขั้นตอนของการผลิต มีคนกลาง (broker) เข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ ความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปคอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง ก้าวร ได้ปรากฏอย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามสภาพทางสังคมของชุมชนตำบลเกาะเพชรก็ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ยังคงเป็น agrarian society และ industrial society ผสมกันอยู่ เนื่องจากในช่วงเวลาอันรวดเร็วพื้นฐานค่านิยมอุตสาหกรรมยังไม่อาจที่จะทำลายรากฐานของ traditional society ที่มีมาช้านานให้หมดไปได้ ด้านความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนา ชุมชนตำบลเกาะเพชร ยังคงมีโครงสร้างเหมือนเดิม คือเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนา รัฐ และพ่อค้านายทุน เพียงแต่ในรายละเอียดของความสัมพันธ์ทางการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไปดังนี้

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ โครงสร้างยังไม่เปลี่ยนแปลงคือชาวนาเป็น ฝ่ายเสียภาษี ส่วนฝ่ายรัฐตอบแทนด้วยการให้บริการและจัดโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนการประกอบอาชีพของชาวนา ด้านการเสียภาษีพบว่าภาษีทางตรงรัฐยังไม่ได้เก็บจากชาวนากุ้ง เจ้าหน้าที่ ประมงอำเภอได้เหตุผลว่าเนื่องจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นอาชีพที่รัฐส่งเสริม ภาษีส่วนใหญ่ที่รัฐได้รับจากชาวนาจึงเป็นภาษีทางอ้อมที่เกิดจากการซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภค ข้อปัจจัยการผลิตของชาวนา และภาษีจากการส่งออกกุ้งกุลาดำไปยังตลาดต่างประเทศ พฤติกรรมการเสียภาษีและ การเข้าถึงบริการของรัฐมีความหลากหลายและยังเป็นธรรมชาติอยู่มาก ปรากฏว่านายทุนเข้าถึงบริการของรัฐและเรียกร้อง บริการจากรัฐมากที่สุด รองลงมาคือชาวนารวยและชาวนากลาง ส่วนชาวนาจนมักเข้าถึงบริการของ

รัฐน้อยที่สุดและมักถูกผลกระทบให้เสียภาษีแทนชั้นที่เหนือกว่าเสมอ ในเรื่องการสร้างถนน ไฟฟ้า และชลประทานอันเป็นโครงสร้างพื้นฐานของรัฐยังมีน้อย รัฐมักอ้างว่างบประมาณมีจำกัด น่าอิจฉาที่จะช่วยเหลือชาวนาได้มากนัก จนในบางครั้งชาวนาต้องช่วยกันออกแรงทำถนนและเรียกรเงินซื้อคืนลูกรัง มาซ่อมแซมถนนกันเอง นอกจากนั้นชาวนายังไม่ได้รับความสะดวกในการขอใช้บริการ เช่น กรณีจะ ถนน ไฟฟ้าและจะน้ำบาดาล เพราะทางราชการมีระเบียบและขั้นตอนที่ยุ่งยากจนชาวนาที่ขอใช้บริการรู้สึกเบื่อหน่าย บริการของรัฐด้านอื่น ๆ เช่น การศึกษา สาธารณสุข การคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินชาวนายังคงได้รับน้อย เช่น เคียวกัน ในการฝึกการลัดขี้นในชุมชนตำบล เกาะเพชรน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากชาวนามีงานทำมากกว่าที่จะเกิดจากการเข้าไปดูแลของเจ้าที่รัฐ

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาคือด้วยกัน แม้จะเข้าสู่ช่วงการผลิตแบบอุตสาหกรรม นาทุ่ง แต่การแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือกันของชาวนา ที่มีมาตั้งแต่สมัยทาสชาวยังปรากฏให้เห็น ในหลายลักษณะ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ช่วยเหลือในเรื่องการกู้ยืมเงิน การให้เครดิตอาหารกุ้ง การอุดหนุนร้านค้าที่เป็นญาติและพรรคพวก การชักนำเข้าสู่อาชีพใหม่ การเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายเงินแก่ญาติพี่น้องและพรรคพวกเมื่อเลี้ยงกุ้งแล้วมีกำไร ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากความผูกพันในกลุ่มญาติ ระบบอุปถัมภ์ ความเชื่อ ศาสนาและวัฒนธรรมที่ปลูกฝังในเรื่องการรักพวกรักท้องถิ่น คอยช่วยเหลือกัน ซึ่งมักพบเสมอว่าผู้ใหญ่ในชุมชนนิยมให้ลูกหลานที่อายุ ใกล้เคียงกันเป็นเกลอกัน อดยาก็เป็นเครื่องมือเชื่อมรียงให้ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ รักษาเครือข่ายช่วยเหลือกันเหมือนรุ่นของผู้ใหญ่ นอกจากนั้นยังมีผลมาจากปัจจัยด้านความเสี่ยงต่อการเลี้ยงแล้วขาดทุน เนื่องจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำต้องลงทุนจำนวนมาก ในขณะที่ชาวนายังขาดความรู้ในการเลี้ยง ชาวนาน่าอิจฉาที่จะหาแบบทาสชาวยุโรปที่ค่อนข้างสบาย เมื่อหว่านข้าวแล้วก็หันหลังให้ ไม่เคยมาดูแลเป็นอย่างไร ชาวนาจะกลับมาอีกครั้งเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยว ความเสี่ยงในการเลี้ยงกุ้งได้กลายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้ชาวนาเกาะยึดกันเหนียวแน่นขึ้น ชาวนาเริ่มเกิดความรู้สึกว่าตัวเองกำลังถูกชนชั้นอื่นที่เหนือกว่า ทั้งรัฐและพ่อค่านายทุนต่างเอาเปรียบด้วยการเบียดบังมูลค่าส่วนเกินในการผลิตจากพวกตนแทบทุกทาง

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน ลักษณะแรกคือความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปดอกเบี้ย วิธีการผลิตในช่วงที่มีการทหานากุ้ง ชาวนามีความจำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมากเพื่อซื้อปัจจัยการผลิต แหล่งเงินทุนที่สำคัญของชาวนา ได้แก่ พ่อแม่ญาติพี่น้องซึ่งมักมีการรวมหุ้นกันมากกว่าเป็นการยืม ใครมีมากก็ลงมาก ใครมีน้อยก็ลงน้อย ใครไม่มีเงินก็ลงแรง แม้จะต้องใช้เงินทุนสูง แต่ญาติพี่น้องก็ยังช่วยเหลือกันอย่างเหนียวแน่น แหล่งเงินทุนต่อมาคือนายทุนมหาชัยที่ให้ยืมเงินนำมาซื้อกุ้งกุลาล่าจากชาวนากุ้ง และธนาคารพาณิชย์ที่ปล่อยเงินมาลงทุน สำหรับธนาคารพาณิชย์นั้นพบว่าเพิ่งเข้ามาในช่วงที่ทหานากุ้งนี้ด้วย ฉะนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นจริง ๆ คือ เกิดจากการยืมเงินนายทุนมหาชัยและกู้เงินธนาคารพาณิชย์ นายทุนมหาชัยเรียกเก็บดอกเบี้ยในอัตราสูงที่สุดคือร้อยละ 2 ต่อเที่ยว (2 วัน) รองลงมาคือธนาคารพาณิชย์ ร้อยละ 14 - 15 ต่อปี นอกจากอัตราดอกเบี้ยแล้วเงื่อนไขในการให้กู้ก็ยังต่างกัน นายทุนมหาชัยไม่ค่อยกลัวหนี้สูญ เพราะถือว่าอย่างไรก็ตามชาวนาต้องนำกุ้งไปขายให้เขาค้น เมื่อถึงเวลานั้นก็หักดอกเบี้ยไว้ เช่นเดียวกับที่ถ้าหักดอกเบี้ยจากชาวประมงในอดีต แต่ทางธนาคารพาณิชย์เกรงหนี้สูญมาก การปล่อยเงินกู้นอกจากชาวนาต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันแล้วทางธนาคารพาณิชย์ยังพิจารณาในเรื่องความน่าเชื่อถือของบุคคล และจะปล่อยยืมให้มากเฉพาะในช่วงที่เลี้ยงแล้วมีกำไรกุ้งไม่ตาย ในการกู้เงินเพื่อนำมาลงทุนเผ็ดดอกเบี้ยจะสูงและมีเงื่อนไขที่ชาวนาเป็นฝ่ายเสียเปรียบพ่อค้านายทุนหลายประการชาวนาก็ยังยอม เพราะเห็นว่ายังมีผลตอบแทนจากการเลี้ยงกุ้งที่สูง นายทุนที่ให้เงินกู้แก่ชาวนากุ้งทั้งนายทุนมหาชัยและธนาคารพาณิชย์ดูเหมือนว่าจัดเป็นผู้ยอมให้ยืมเงินมาลงทุน แต่เบื้องหลังแล้วแฝงไว้ด้วยเจตนาเอาเปรียบขูดรีดการเบียดบังมูลค่าส่วนเกินจากชาวนาให้มากที่สุด

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน ลักษณะที่สองคือความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปค่าเช่า ได้ปรากฏในรูปการเช่าที่ดินขุดบ่อเลี้ยงกุ้ง การเช่าบ่อเลี้ยงกุ้ง และเช่ารถตู้ห้องเย็น ในการเช่าที่ดินขุดบ่อเลี้ยงกุ้งนายทุนต่างถิ่นให้ค่าเช่าในอัตราที่สูงมากคือไร่ละ 10,000 บาทต่อปี สัญญาเช่ามีกำหนด 5 ปี จ่ายเงินค่าเช่าล่วงหน้าเป็นเวลา 3 ปี เงื่อนไขนี้นายทุนน่าจะให้เป็นฝ่ายเสียเปรียบชาวนา เพราะนายทุนได้ประเมินแล้วว่าสามารถเรียกทุนคืนและมีกำไรเพียงพอแล้ว ประกอบกับได้คาดการณ์ว่าหลังจากนั้นการเลี้ยงกุ้งคงมีปัญหากุ้งจะเป็นโรคอย่างแน่นอน เพราะตลอด

ช่วงของการเลี้ยงกุ้งพ่อค้านายทุนไม่ได้มากนัก เสียก่อนปล่อยทิ้ง การเข้าที่ดินในชุมชนตำบลเกาะเพชร เพื่อชุกบ่อเลี้ยงกุ้งเกิดจากหลายสาเหตุ ที่ผ่านมามีปรากฏว่าเป็นการเข้าโดยคนกลางในชุมชนเป็นผู้ช่วย คิดค่าให้ บางครั้งก็เป็นลูกหลานของชาวนาเองชักชวนนายทุนต่างถิ่นเข้ามา ประกอบกับชาวนาเห็นว่า ถ้าไม่ยอมให้เข้าก็จะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี เพราะได้เห็นตัวอย่างกรณีตำบลหน้าสตนมาแล้วว่าถ้าไม่ ให้เข้าก็ไม่สามารถทำนาได้น้ำ เค็มจะไหลซึมมาทั่ว ถ้าจะขายเงินที่ขายก็มีจะหมดคาบในเวลานานๆ แต่การให้เข้าหลังจากหมดสัญญาเข้าแล้วแม้ชาวนาจะต้องรับภาระในเรื่องการบำบัดน้ำเสียและเลี้ยงกุ้ง เป็นโรค แต่ชาวนาก็ยังไม่ระคายเสียทีเดียวสามารถเลี้ยงกุ้งมูลค่าต่อจากนายทุนได้ เนื่องจากมี บ่อที่ซุกไว้แล้วและได้เห็นตัวอย่างการเลี้ยงกุ้งมูลค่าจากนายทุนที่เลี้ยงมาก่อน ตลอดจนมีเงินจากค่าเช่าเป็นทุนเลี้ยงต่อไปได้ ส่วนกรณีการเช่ารถตู้ห้องเย็น นายทุนคิดค่าเช่าจากชาวนาที่หาเห็บซื้อกุ้ง สูงเช่นเดียวกับรายคิดในอัตราเห็บละ 10,000 บาท การที่นายทุนสามารถเรียกค่าเช่าได้สูงเพราะ นายทุนเป็นผู้ผูกขาดปัจจัยการผลิต (รถตู้ห้องเย็น) ชาวนาไม่มีปัญญาที่จะซื้อรถตู้ที่มีราคานับล้านบาทได้ จึงต้องยอมเช่าตามอัตราที่นายทุนกำหนด

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน ลักษณะที่สามคือความสัมพันธ์ทาง การผลิตในรูปแบบจ้าง การจ้างงานที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่เพราะเหตุผลด้านตัวชาวนารับจ้างในที่ดิน ไม่มี ทุนที่จะเลี้ยงกุ้งมูลค่าเองได้ ลักษณะการแบ่งงานกันทำ ลักษณะหน่วยผลิตที่ขยายใหญ่ขึ้นก็เป็นปัจจัย ที่ทำให้มีความต้องการแรงงานรับจ้างด้วย การรับจ้างที่สำคัญประกอบด้วย รับจ้างชุกบ่อเลี้ยงกุ้ง รับ จ้างเลี้ยงกุ้ง รับจ้างลากอวนจับกุ้ง ในการรับจ้างชุกบ่อเลี้ยงกุ้งชาวนาที่เลี้ยงกุ้งมีความสัมพันธ์ทางการ ผลิตที่เสียเปรียบนายทุนมาก แต่พอมาพิจารณาในส่วนของชาวนาจนหรือชาวนารับจ้างที่รับจ้างนายทุน และชาวนารวย ปรากฏว่ากลับได้รับค่าจ้างที่ต่ำมาก ภาพที่เกิดขึ้นชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ทางการผลิต ระหว่างชนชั้นว่าชนชั้นที่เหนือกว่าจะได้เปรียบชนชั้นที่ต่ำกว่าตามลำดับ อย่างไรก็ตามในภาวะที่การ เลี้ยงกุ้งมีความเสี่ยงสูง ความต้องการแรงงานที่มีความรับผิดชอบมีความตั้งใจทำงานสูงก็เป็นอีกตัวแปร หนึ่ง ทั้งบริษัท (พ่อค้านายทุน) และชาวนาที่เลี้ยงกุ้งมูลค่าต่างต้องการแรงงานที่มีความรับผิดชอบและ ตั้งใจทำงานเหมือนกัน เพียงแต่บริษัทนั้นจะไม่ค่อยรับแรงงานท้องถิ่นโยกให้ เหตุผลว่าไม่เสี่ยงดี แต่สำหรับ ชาวนาที่เลี้ยงกุ้งยังนิยมจ้างแรงงานท้องถิ่น เพราะเป็นญาติกัน หากเลี้ยงแล้วกุ้งไม่ตายเจ้าของมีภาระ

ทั้งชวานาและบริษัทอื่นที่จ่ายค่าจ้างสูง รวมทั้งให้เงินเพิ่มหรือโบนัสอีกด้วย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการจ้างในอัตราค่าจ้างสูงหรือไม่นั้น เงื่อนไขที่สำคัญคือชวานารับจ้างทำงานเกิดผลดี (มีมูลค่าส่วนเกิน) แก่ผู้จ้างมากน้อยเพียงใด ตอนทานาข้าวชวานาจ่ายค่าจ้างสูงเพราะเกรงฝนตกข้าวที่สุกแล้วจะเสียหาย หรือรวงข้าวคอแห้งทำให้เก็บยาก ประกอบกับชวานารับจ้างมีน้อยขณะที่ต้องใช้แรงงานมากจึงต้องจ้างในอัตราที่สูง เมื่อเข้าสู่การผลิตที่มีการทานากุ้งชวานากุ้งยังคงจ่ายค่าจ้างในอัตราที่สูงอีกเพราะเกรงกุ้งตายหรือเลี้ยงแล้วได้กุ้งน้อย กล่าวว่าการดูแลแลคี้ หากชวานารับจ้างรายใดเลี้ยงดีก็จะจ่ายค่าจ้างสูง เงื่อนไขที่ชวานาต้องจ้างสูงจึงคล้ายกับที่เคยมีมาตอนทานาข้าว

ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชวานากับพ่อค้านายทุน ลักษณะที่สำคัญคือความสัมพันธ์ทางการผลิตในรูปแบบการ ผลผลิตที่สำคัญของชวานาในช่วงทานากุ้งที่สามารถนำมาขายได้ คือ กุ้งกุลาลากุ้งจำนวนหนึ่งก็ลดกรรมต้นทุนประมาณ 100 บาท หากเลี้ยงแล้วสามารถขายได้ราคาสูงกว่านั้นถือว่าได้กำไร เงื่อนไขในการขายให้พ่อค้า (หรือเกิน 100 บาท) ประการแรกขึ้นอยู่กับขนาดกุ้งที่เลี้ยง ถ้ากุ้งขนาดใหญ่มักจะได้ราคาสูงแต่ถ้ากุ้งขนาดเล็กจะได้ราคาต่ำ ประการที่สอง การลุ่มเพื่อตกลงราคา ถ้าลุ่มผิดพลาดได้กุ้งขนาดเล็กการกำหนดราคาก็จะต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ทำให้ได้กำรน้อยลงตามไปด้วย นอกจากนั้นเรื่องการผลิตและขายกุ้งกุลาลากุ้งแล้วชวานายังต้องซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคและปัจจัยการผลิตอีกหลายอย่าง ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นนี้ เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ไม่เท่าเทียมกัน (unequal exchange) ผลผลิตจากชวานาไปสู่ผู้บริโภค สินค้าอุปโภคบริโภคและปัจจัยการผลิตจากผู้ผลิตมายังชวานาทั้งสองทางต้องผ่านคนกลางหลายชั้นตอน เวลาซื้อสินค้าจากชวานาคนกลางจะผลักภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ มาให้ชวานาโดยพยายามกดราคาสินค้าให้ต่ำ แต่เมื่อเวลานำสินค้ามาขายผู้ผลิตและพ่อค้าคนกลางก็ผลักภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ มาให้แก่ชวานาโดยเพิ่มราคาสินค้าให้สูงขึ้น จึงสรุปได้ว่าน่าจะเป็นการซื้อหรือขายสินค้าจากผู้ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคและคนกลางจะเป็นคั้งส่วนเกิน เอาจากชวานาทั้งสิ้น การที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตเกิดขึ้นในลักษณะนี้เป็น เพราะนายทุนผูกขาดปัจจัยการผลิตและผูกขาดตลาด แต่ที่ชวานายังทนยอมต่อสภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตข้างต้นปัจจัยที่สำคัญ เป็น เพราะชวานา เห็นว่ายังมีผลคอนทนจากการขายกุ้งกุลาลากุ้งอีกมาก

อภิปรายผล

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาก่อนที่จะมีการทนายจ้าง

1. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตในทฤษฎีของเขาว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น โดยความสัมพันธ์ทางการผลิตดังกล่าวออกมาในรูปของการแบ่งว่าใครเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ใครเป็นผู้ลงมือทำการผลิตโดยตรงและต่างฝ่ายจะได้รับส่วนแบ่งกันอย่างไร (Gurley. 1988 : 9 - 10 ; Wileznski. 1981 : 78 ; วิทยากร เชียงมูล. 2526 : 79) ส่วนลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตจะเป็นเช่นไรนั้น คาร์ล มาร์กซ์ กล่าวว่าขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ

พลังในการผลิต และโครงสร้างส่วนบน(ศาสนา การเมือง ระบบกฎหมาย ฯลฯ) (Gurley. 1988 : 10) การผลิตในยุคก่อนทุนนิยมซึ่งมีลักษณะพึ่งพาธรรมชาตินั้น ปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือที่ดินและแรงงาน ชาวนามีเพียงแรงงานเป็นของตนเอง ในขณะที่รัฐได้อ้างสิทธิ์การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเหนือที่ดินทั้งหมดและใช้อำนาจบังคับให้ชาวนาผลิตส่วนเกินเพื่อเสียภาษีให้แก่รัฐ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2533 : 4)

4) ความสัมพันธ์ทางการผลิตในมิตินี้จึงสามารถอธิบายด้วยแนวคิดของ คาทเรนด์อฟ (Dahrendorf) ที่ว่าสังคมเกาะยึดกันด้วยอำนาจและการใช้อำนาจบังคับของกลุ่มที่มีอิทธิพลเหนือกว่า (Smelser. 1981 : 14) ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐได้พัฒนามาตามลำดับ จนกระทั่งเข้าสู่ช่วงการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยตามแบบประเทศทางยุโรปและอเมริกาหลังปี พ.ศ. 2503 ชาวนามีหน้าที่เสียภาษีให้แก่รัฐและรัฐมีหน้าที่ให้บริการพื้นฐานด้านสาธารณูปโภค (ถนน ไฟฟ้าชลประทาน) การส่งเสริมอาชีพ การจัดการศึกษา การให้บริการสาธารณสุข ตลอดจนการให้ความคุ้มครองในชีวิตและทรัพย์สินของชาวนา

จากการศึกษาครั้งนี้ได้ข้อค้นพบว่า ในช่วงก่อนที่จะมีการทนายจ้างลักษณะการเสียภาษีของชาวนาและบริการพื้นฐานที่ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรได้รับจากรัฐยังมีความหลากหลาย ชาคความ เป็นธรรมชาติแตกต่างไปตามสภาพหรือชนชั้นของชาวนา กล่าวคือผู้ที่ได้ชื่อว่าเสียภาษีให้แก่รัฐมากที่สุดคือชาวนาจนหรือชาวประมง รองลงมาคือชาวนาราย ชาวนากลาง และพ่อค้านายทุนตามลำดับ ในกรณีชาวประมงนั้นเจ้าหน้าที่ราชการได้ลงใบตรวจสอบบนพื้นที่อย่างเข้มงวด หากชาวประมงรายใดฝ่าฝืนไม่เสียภาษีจะ

ถูกจับกุม แต่เมื่อมาพิจารณาในส่วนของชาวนารวยและชาวนากลางนั้น รัฐได้ให้การผ่อนปรนอย่างมาก ถ้าปีใดหนาม่าได้ผลก็จะไม่เก็บภาษี และสำหรับพ่อค้านายทุนทั้งที่ค้าขายของชนและเจ้าของโรงสีพบว่า เจ้าหน้าที่ไม่ได้ลงเบบประเมินเก็บภาษีโดยตรง บล่อยาให้พ่อค้านายทุนมาชำระเองที่สำนักงาน ส่งผลให้พ่อค้านายทุนส่วนใหญ่อพยพหนีภาษีและให้ข้อมูลที่ทำให้คิดว่าความเป็นจริงเสมอ ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐของคาบิลเกาะเพชรานช่วงก่อนที่จะมีการท้าวทักขังข้างคั้น พอที่จะกล่าวได้ว่าสอดคล้องกับแนวคิดของ คาร์ล เรนคอฟ ในแง่ที่ว่ารัฐพยายามใช้อำนาจแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ที่อยู่ใต้ปกครองคือพ่อค้านายทุนชาวนารวย ชาวนากลาง ชาวนาจนหรือชาวประมง และหากพิจารณาด้วยแนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ ในแง่ที่ว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างรัฐกับชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมคือความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น คงไม่อาจนำมาอธิบายได้อย่างตรงไปตรงมา เพราะชนชั้นในแง่ที่ คาร์ล มาร์กซ์ พยายามอธิบายคือชนชั้นนายทุนเจ้าของปัจจัยการผลิต กับแรงงานที่มิได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต แต่หากจะอนุมานฐานะที่รัฐไทยเป็น เจ้าของปัจจัยการผลิตโดยอ้างสิทธิเหนือที่ดินหากินแล้ว ก็พอจะกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับรัฐเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นได้ และในความสัมพันธ์ที่ เกิดขึ้นยังชี้ให้เห็นว่ารัฐขาดความเสมอภาคและเลือกปฏิบัติกับผู้อยู่ใต้ปกครอง ซึ่งนักวิชาการหลายรายได้อธิบายถึงสาเหตุทำให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ เช่น สุธี ประศาสน์เศรษฐ เคยได้วิเคราะห์ไว้ในเรื่อง "กำเนิดและลักษณะพิเศษของนายทุนอุตสาหกรรม" และ สุรเดช ธารงไทย ได้วิเคราะห์ไว้ในเรื่อง "โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองกับความยากจนของคนไทย" ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. ทั้งสองคนได้อธิบายไว้ค่อนข้างชัดเจนว่า ในยุคที่ทุนนิยมแผ่ขยายเข้ามาสู่ประเทศไทยอำนาจการตัดสินใจระดับชาติตกอยู่กับคนส่วนน้อยเพียงไม่กี่กลุ่ม และกลุ่มดังกล่าวคือผู้มีอิทธิพลทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง (สุธี ประศาสน์เศรษฐ. 2525 : 238 - 239 ; สุรเดช ธารงไทย. 2525 : 14, 17 - 18) คารงค์ ฐานดี ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่พยายามชี้ให้เห็นว่าชนชั้นที่ได้ชื่อว่าเป็นชนชั้นปกครอง (rulling class) ของประเทศในเวลานั้นมีความจริงแล้วไม่ได้หมายถึงข้าราชการชั้นสูงหรือกลุ่มทหารที่มีอำนาจในการตัดสินใจงานของรัฐเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงกลุ่มพ่อค้านักธุรกิจและนายธนาคารที่ลงทุนในธุรกิจปล่อยเงินกู้และทำการค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังรวมถึงกลุ่มนายทุนต่างชาติ ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นนักลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมกับประเทศหรือสถาบันการเงินระหว่างประเทศ ที่ให้การช่วยเหลือในรูปแบบของเงินให้เปล่าและเงินกู้

เพราะโดยนัยแล้วกลุ่มเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายและตัดสินใจในงานของรัฐทั้งสิ้น (ตารางศ
ฐานที่. 2532 : 80 - 87) ฉะนั้นจึงมีเหตุผลเพียงพอที่จะสรุปว่าสาเหตุที่พ่อค้านายทุนถูกรัฐแสวงหาผล
ประโยชน์น้อยกว่าชาวนาทั่วไป เพราะพ่อค้านายทุนในระดับสูงก็มีสถานภาพเป็นชนชั้นปกครองด้วย และหาก
ได้มองย้อนไปในอดีตก็จะเห็นความใกล้ชิดและการปฏิบัติระหว่างรัฐกับชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมได้อย่าง
ชัดเจน จะเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่สามารถนำมาอธิบายความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างรัฐกับชาวนาในช่วง
ทุนนิยมนี้ได้ สังคมไทยในช่วงก่อนทุนนิยมประกอบด้วยชนชั้นปกครองและผู้นำปกครองคือ พระและทาส
ในการจัดระเบียบทางชนชั้น สังคมไทยกำหนดให้มีมูลนายเป็นหัวหน้าปกครองควบคุมราษฎรแต่ละกลุ่ม
ลดหลั่นกันตามลำดับ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นมูลนายสูงสุด และด้วยเหตุที่พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าชีวิต
และเจ้าของแผ่นดิน ราษฎรจึงต้องตอบแทนด้วยการรับใช้แรงงานและสิ่งส่วย (ปิยะนาถ อนุช. 2528
: 14 ; ชัยยงค์ ประดิษฐ์ศิลป์. 2535 : 2) แนวทางข้างต้นนี้ได้ใช้เป็นบรรทัดฐานสืบต่อกันมา
สำหรับชนชั้นกลางหรือพ่อค้านายทุนที่เพิ่งเกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นคนจีน ตั้งแต่ยุคที่คนจีนเริ่มเข้ามาคนจีนมี
ความสัมพันธ์กับชนชั้นปกครองแบบน้อยที่น้อยอาศัย ชนชั้นปกครองได้อาศัยคนจีนในการทำการค้ากับต่าง
ประเทศและรับช่วงเก็บภาษีจากราษฎร ฉะนั้นชนชั้นพ่อค้าคนกลางหรือคนจีนในอดีตนั้นมาได้อยู่ภายใต้
บรรทัดฐานเดียวกันกับราษฎรไทย (พระ ทาส) คนจีนมีอิสระที่จะทำการค้า นำสินค้าจากในเมืองไป
ขายในชนบทและรับซื้อสินค้าจากชาวนามาขายในเมือง (ลิขิต ชีรเวคิน. 2529 : 23 - 27) เมื่อ
เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ยุคที่ถูกเรียกว่า เป็นสังคมยุคประชาธิปไตย ทุกคนมีความเท่าเทียมกันนั้นนับเป็นความจริง
เพราะบรรทัดฐานเดิมที่กล่าวข้างต้นมาได้ถูกทำลายไป ยิ่งกระชับแน่นขึ้นเมื่อชนชั้นพ่อค้านายทุนได้เติบโต
เลื่อนชั้นทางสังคม เข้ามาแทรกอยู่ในชนชั้นปกครอง มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องกฎหมาย รู้ทางหนีทีไล่
รู้จักต่อรองและรวมไปถึงการคิดสินบน เจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อทำให้ได้รับความสะดวกและสิทธิพิเศษ

ในด้านกาให้บริการพื้นฐาน แม้รัฐจะมีนโยบายในการส่งเสริมอาชีพและการอยู่ดีกินดีของ
ชาวนาด้วยการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐาน (ถนน ไฟฟ้า ชลประทาน) จัดการศึกษา บริการสาธารณสุข
ให้ความรู้ในเรื่องการประกอบอาชีพ ประกันราคาสินค้าเกษตร ปฏิรูปที่ดิน จัดตั้งสหกรณ์การเกษตร
สนับสนุนให้เงินกู้ผ่านทาง ธกส. แต่สิ่งเหล่านี้รัฐทำได้น้อยมาก สอดคล้องกับคำวิจารณ์ของ ทองโรจน์
อ่อนจันทร์ ในเรื่อง "นโยบายพัฒนาชนบทกับปัญหาความยากจน" และ จาหลง อธิกุล ในเรื่อง
"วิเคราะห์แผนพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อใคร" ใน เศรษฐกิจไทยอดีตและอนาคต. คือสิ่งที่รัฐจัดเป็นบริการ

ให้แก่ชาวนานั่นน่าจะจะช่วยเหลือชาวนาได้อย่างแท้จริง ทองโรจน์ อ่อนจันทร์ กล่าวโดยสรุปว่า ชีตความสามารถในการจัดสร้างชลประทานมีน้อย เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีไม่เพียงพอ การปฏิรูปที่ดินก็ล่าช้า เพราะไม่อาจจูงใจเจ้าของที่ดินรายใหญ่ได้ ในการประกันราคาข้าวก็ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากพ่อค้าคนกลาง (ทองโรจน์ อ่อนจันทร์. 2524 : 101 - 125) ส่วน จาหลง อติกุล ได้ชี้ให้เห็นว่าจริง ๆ แล้วรัฐบาลได้ให้การส่งเสริมด้านการเกษตรมากทีเดียว เพราะงบประมาณแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมารัฐใช้จ่ายหนักไปทางด้านอุตสาหกรรม งบประมาณด้านการเกษตรที่จัดไว้รัฐยังจ่ายต่ำกว่าที่กำหนด ตรงกันข้ามกลับไปใช้จ่ายงบประมาณทางด้านอุตสาหกรรม(จาหลง อติกุล. 2524 : 154 - 179) สำหรับบริการพื้นฐานของรัฐที่อยู่น้อยแล้วนั้น ปรากฏว่าผู้ที่ได้มีโอกาสเข้าถึงและได้ใช้ประโยชน์มากกลับเป็นกลุ่มชนชั้นปกครองและพ่อค้านายทุนเสียส่วนใหญ่ ชาวนากลับไม่ค่อยได้มีโอกาสเข้าใช้เข้าลักษณะมีบริการน้อยแล้วรัฐยังเลือกปฏิบัติอีก เป็นจริงตามที่ ลัมมิส(Lummis) กล่าวถึงการพัฒนาประเทศโดยยึดแนวการพัฒนาเศรษฐกิจนี้ว่า หากการพัฒนาใดทำให้คนจนดีขึ้นเพียงเล็กน้อย การพัฒนาดังกล่าวจะทำให้คนรวยหรือชนชั้นที่มีอิทธิพลเหนือกว่าดีขึ้นมาก (Lummis.1992 : 24) ปัญหาต่าง ๆ ของชาวนาจึงไม่ได้รับการแก้ไข ในขณะที่ตัวชาวนาเองกลับเป็นฝ่ายที่ต้องเสียภาษีส่วนใหญ่ให้แก่รัฐ เพื่อให้รัฐนำมาจัดหาบริการพื้นฐานเหล่านั้น ทั้งนี้ เพราะหากพิจารณาในแง่ภาษีที่รัฐเก็บจากผู้ผลิตรายใหญ่ ความจริงแล้วผู้ที่จ่ายภาษีให้แก่รัฐที่แท้จริงน่าจะผู้ผลิตเหล่านั้นแต่เป็นชาวนาหรือผู้บริโภคนคนสุดท้าย เพราะผู้ผลิตได้รวมค่าใช้จ่ายทุกอย่างรวมทั้งภาษีเข้าไว้ในต้นทุนการผลิตแล้วทั้งสิ้น ซึ่งนั่นก็คือภาษีทางอ้อมที่เก็บจากชาวนา

2. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาคู่ด้วยกัน

พอลเตอร์ กล่าวถึงสังคมชาวนาไทยว่ามีโครงสร้างที่สำคัญ 11 ประการ คือ 1) ลักษณะครอบครัวขยายที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณเดียวกัน 2) ระบบเครือญาติที่นับญาติกันทั้งสองฝ่าย 3) การให้ความสำคัญกับกลุ่มบ้านที่เป็นเพื่อนบ้านกัน 4) กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน 5) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อย 6) การจัดแบ่งชนชั้นและสถานภาพ 7) ผู้นำและบริวาร 8) กลุ่มการเมือง 9) หมู่บ้านในฐานะองค์กรบริหารและปกครอง 10) สังคมหมู่บ้าน และ 11) วัดของหมู่บ้าน (นฤจร อิทธิจิระจรัส.2526 : 79) โครงสร้างเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงการเกาะยึดของสังคมชาวนาที่มี

การแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือกันของชาวนาระหว่างเครือญาติทั้งสองฝ่าย ระหว่างเพื่อนบ้านและระหว่างผู้ใหญ่น้อย ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้น จึงมีทั้งในแนวราบระดับเดียวกันและในแนวตั้งระหว่างผู้ใหญ่น้อย การแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือกันจึงมีทั้งที่ ทำเทียมกันและไม่ทำเทียมกัน

จากการศึกษาครั้งนี้ได้ข้อค้นพบว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร ในช่วงที่ยังไม่มีการทนายจ้าง (พ.ศ. 2532) ซึ่งเป็นช่วงที่ทุนนิยมได้แผ่ขยายเข้ามามีชุมชนชนบทอย่างกว้างขวางแล้ว ในระดับมหภาค (macro) ชาวนามีความสัมพันธ์ทางการผลิตตามโครงสร้างที่ พอตเตอร์ กล่าวไว้หลายอย่าง ที่สำคัญได้แก่ 1) การช่วยเหลือให้อาศัยที่ดินทำกิน 2) การช่วยเหลือให้กู้ยืมเงิน 3) การแลกเปลี่ยนช่วยเหลือแรงงานในการผลิต

ด้านการช่วยเหลือให้อาศัยที่ดินทำกิน นอกจากชาวนาช่วยเหลือกัน เพราะมีความผูกพันเป็นญาติกันแล้ว พบว่าแม้ชาวนาจนที่มาจากนอกชุมชน ชาวนารวยที่มีที่ดินมากก็ได้เอื้อให้อาศัยที่ดินทำกิน เหตุผลสำคัญที่อยู่เบื้องหลังความสัมพันธ์ทางการผลิตในประเด็นนี้มีทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคม ในเชิงเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่าที่ชาวนารวยชาวนากลางเอื้อเพื่อให้ทำกินแก่ชาวนาจน เพราะต้องการพึ่งพาแรงงานในการผลิตจากชาวนาจน ทั้งนี้เพราะในบริบทของชุมชนชาวนาตำบลเกาะเพชร ประชากรยังมีน้อย ชาวนาสวนใหญ่จึงมีสถานะภาพเป็นเจ้าของที่ดินลงมือทำการผลิตเองรวมทั้งวิธีการผลิตก็ยังล่าหลังการถือครองที่ดินเกิน 50 ไร่จึงนับว่ามากแล้ว ความต้องการแรงงานมาช่วยในการผลิตจึงมากนักเหมือนกับชาวนาภาคกลางที่ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของนายทุนและนายทุนเองก็ไม่ได้ทำนา บางรายมีนับ 1,000 ไร่ นาที่นา เหล่านั้นนาให้ชาวนาเช่า เพื่อต้องการค่าเช่า สำหรับเหตุผลในเชิงสังคมการให้อาศัยที่ดินทำกิน โดยเฉพาะกับชาวนาที่ม่ได้เป็นญาติก็เป็นเพราะหวังสร้างบารมีให้แก่ตนเอง ผู้ใจให้ชาวนาจนมาเป็นพรรคพวก เพราะในสังคมชนบทชาวนายังขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีโจรผู้ร้ายชุกชุม รัฐให้การดูแลทั่วถึง การรวมตัวของชาวนาระหว่างผู้ใหญ่น้อย เพื่อหวังพึ่งพาหรือปกป้องกันจึงมีความจำเป็น

การช่วยเหลือให้กู้ยืมเงิน โดยทั่วไปชาวนากลับการเป็นหนี้และดำรงชีวิตอยู่อย่างประหยัด แต่หากมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงิน พบว่าชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรจะขอยืมจากญาติเป็นอันดับแรก สอดคล้องกับการศึกษาของ วิทยากร เชียงกูล เรื่อง "พัฒนาการทุนนิยมในประเทศไทย : ศึกษา

กรณีภาคกลาง" ในช่วงหลังปี พ.ศ.2503 ในแง่ที่ว่าแม้ชาวนาภาคกลางจะเริ่มใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ต้องมีค่าใช้จ่ายในการซื้อปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้น แต่ชาวนาก็ไม่ยอมมาจ้างจากสถาบันการเงิน (วิทยากร เชียงกูล. 2526 : 117) อย่างไรก็ตามผลการศึกษาค้างนี้ก็ไม่ได้สอดคล้องกับการที่ชาวนาภาคกลางทั้งหมด เพราะกรณีชาวนาภาคกลางนั้น ทางเลือกเวลาคือครีเอชั่น เรื่องเงินชาวนาจะไปขอพึ่งพาพ่อค้า (เจ้าของโรงสี) แต่ทางเลือกของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรภูทิจจะมาก่อน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะสังคมชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร เป็นสังคมที่ระบบเครือญาติมีอิทธิพลเหนือระบบอื่น ๆ ไม่มีพ่อค้านายทุนที่มีอิทธิพลเหมือนภาคกลาง และที่สำคัญคือชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรมีทางเลือกหรืออำนาจต่อรองไม่ต้องขายข้าวให้โรงสีซึ่งได้ราคาต่ำ แต่จะขายให้แกชาวนาค่ายกัน เพื่อนำไปเป็นอาหารเปิดแทน ฉะนั้นเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการให้ยืมเงินจึงมีลักษณะ เช่นเดียวกับการให้อาศัยที่หากินแก่ชาวนาจน กล่าวคือชาวนาช่วยเหลือกันเพราะมีความผูกพันเป็นญาติ ช่วยเหลือเพราะหวังพึ่งพากัน คำนวณแรงงาน และสร้างบารมีเพื่อให้มีพรรคพวก นอกจากนั้นยังพบว่าในการจ้างงานของชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงก่อนทหานากุ้ง ในสภาพที่แรงงานมีจำกัด ไม่ได้หมายความว่าคราห์ค่าจ้างสูงแล้วชาวนารับจ้างจะไปหางานให้เสมอไป เหตุผลอันดับแรกของชาวนารับจ้างต่อการจะรับหางานจ้างหรือไม่คือความเป็นญาติ และความผูกพันที่ได้เคยช่วยเหลือกันมาก่อน ด้วยเหตุนี้ชาวนารวยจึงมักจะผูกใจชาวนาจนไว้ด้วยการช่วยเหลือเวลาเกิดครีเอชั่นเรื่องเงิน

การช่วยเหลือแรงงานในการผลิต กรณีชุมชนตำบลเกาะเพชร ในช่วงก่อนที่จะมีการทหานากุ้ง ได้พบในหลายลักษณะ มีตั้งแต่การช่วยเหลือแรงงานในการผลิตในระดับเดียวกันคือระหว่างญาติ และระหว่างชาวนาที่เป็นเพื่อนบ้านกัน ซึ่งอาจมีการตอบแทนด้วยการแลกเปลี่ยนแรงงานในฤดูกาลผลิตเดียวกันหรือในฤดูกาลผลิตต่อไป กับอีกลักษณะหนึ่งคือการช่วยเหลือแรงงานแก่ผู้ที่เคยช่วยเหลือหรืออุปถัมภ์แก่ตนมาก่อน การช่วยเหลือแรงงานในลักษณะนี้ไม่จำเป็นต้องให้อีกฝ่ายมาช่วยงานตนในลักษณะเดียวกัน การตอบแทนจะได้รับในลักษณะอื่น เช่น การให้อาศัยที่หากิน การได้ยืมเงินเวลาเกิดครีเอชั่น ตลอดจนการช่วยคุ้มครองชีวิตทรัพย์สินให้แก่ชาวนาในฐานะลูกพี่ ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ในเรื่อง "เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต" มากกว่าผลการศึกษาของ พอคเตอร์ ในเรื่อง "โครงสร้างสังคมชาวนาไทย" กล่าวคือ พอคเตอร์ กล่าวว่าความช่วยเหลือ

แรงงานกันมักพบในการเฉพาะในการทํานา มักไม่พบการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกันในการผลิตพืชเศรษฐกิจอื่น เช่น ปาล์มหอม กระเทียมหรือถั่วลิสง (นัจร อิทธิจิระจรัส. 2526 : 79) แต่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา กล่าวว่านอกจากพบในการทํานาแล้วยังพบการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกันในงานกิจกรรมสังคมอื่น ๆ เช่น ปาล์บ้าน ทุนขบวนชนาค แต่งงาน งานศพ งานเทศกาล(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528 : 10 - 21) ซึ่งน่าจะต่างมาจากที่เกิดขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชร ฉะนั้นความเป็นปกติ การเกี้ยวข้องเป็นลูกพี่ลูกน้องคอยอุปถัมภ์กัน การตกอยู่ภายใต้สังคมประเพณี ยึดมั่นพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม เป็นศูนย์กลางในการดำเนินชีวิต ตลอดจนสภาพการผลิตที่ยังต้องใช้แรงงานคนจำนวนมาก และต้องพึ่งพาธรรมชาติ จึงยังเป็นเงื่อนไขสำคัญที่อยู่เบื้องหลังความสัมพันธ์ทางการผลิตในประเด็นการแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือแรงงานระหว่างชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรด้วยกัน

3. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน

ลักษณะการผลิตในระบบทุนนิยมการค้า (commercial capitalism) สิ่งทีผลิถูกทำให้เป็นสินค้า หมายความว่าแม้มีค่าด้านประโยชน์ใช้สอย (use value) แต่ยังมีค่าด้านการแลกเปลี่ยนด้วย (exchange value) ผู้ผลิตมักทำการผลิตเฉพาะอย่างตามความถนัดและนำผลผลิตที่ได้มาเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนซื้อขายเพื่อหากำไร (Gurley. 1988 : 2) คาร์ล มาร์กซ อธิบายถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบทุนนิยมการค้าหรือผลิตเพื่อขายว่าผู้ทํางานไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต แรงงานที่ทำการผลิตเปรียบเหมือนสินค้าอย่างหนึ่ง แรงงานต้องทำการผลิตส่วนเกิน (surplus value) เพื่อนายทุนหรือเจ้าของปัจจัยการผลิตนำไปผลิตต่อ (วิทยากร เชียงกูล. 2532 : 22 ; กาชัย ลายสมิต. 2533 : 28)

จากการศึกษาครั้งนี้ได้ข้อค้นพบว่า ก่อนที่จะมีการทํานากุ้ง ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรกับพ่อค้านายทุนยังไม่เป็นไปตามระบบทุนนิยมการค้าหรือที่ คาร์ล มาร์กซกล่าวไว้เสียทีเดียวแต่เหมือนกับที่ ปลาย้อย ชะนันทน์ กล่าวไว้ในเรื่อง "นายทุนพ่อค้ากับการก่อกำและขยายตัวของระบบทุนนิยมมาภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464 - 2523" มากกว่า คือชาวนาส่วนใหญ่เป็นผู้ผลิตรายย่อยที่เป็นทั้งเจ้าของปัจจัยการผลิตและผู้ใช้แรงงานไปพร้อม ๆ กัน (ปลาย้อย

ขณะนั้น.2529 : 3) ส่วนกรณีการผลิตส่วนเกิน (surplus value) เพื่อนำทุนมาผลิตต่อหรือ
เบียดบังส่วนเกินมีสูงเป็นเพียงบางกรณีดังต่อไปนี้

ด้านค่าเช่า ที่อาจตีความว่าเข้าข่ายการเบียดบังส่วนเกินจากชาวนาเช่าได้แก่ค่าเช่าที่ดิน
เพื่อหาไร่นาสวนผสม เพราะอัตราค่าเช่าสูงถึงไร่ละ 1,000 บาทต่อปี สูงกว่าค่าเช่านาประมาณ 5 -
10 เท่า แต่หากพิจารณาถึงความเป็นธรรมในแง่การแบ่งปันผลประโยชน์จากการผลิตแล้วองค์ประกอบ
สำคัญที่ควรนำมาพิจารณาคือ ที่ดินมีจำกัด และผู้เช่าได้รับผลตอบแทนจากการหาไร่นาสวนผสมสูง ดังนั้น
การจ่ายค่าเช่าสูงจึงเป็นการกระจายผลประโยชน์ให้แก่พ่อกันมากกว่าที่จะเป็นการเบียดบังหรือแสวง
หาผลประโยชน์จากกัน ส่วนการเช่าที่นาเพื่อการทอผ้ายังมีลักษณะเป็นการช่วยเหลือกันมากกว่าที่จะ
ตีความว่าเป็นการเบียดบังส่วนเกิน เพราะหากปีใดทอผ้าไม่ได้ผลเจ้าของที่นาก็มักไม่คิดค่าเช่า และ
หากคิดค่าเช่าก็คิดในอัตราค่าคือไร่ละ 100-200 บาทต่อปี ซึ่งเบื้องหลังการให้เช่าจริง ๆ แล้วผู้ให้
เช่ามักมุ่งหวังผลตอบแทนอื่นมากกว่า เช่น เพื่อให้ช่วยเหลือแรงงานในการผลิต หรือเพื่อผูกใจไว้
เป็นพรรคพวก

ด้านค่าจ้าง ปรากฏว่าทั้งที่ชาวนาจ้างนายทุนटनाและจ้างชาวนารับจ้างเกี่ยวข้าวและเก็บ
คืบรีชาวนาต้องจ้างในอัตราค่าจ้างที่สูงทั้งคู่ กล่าวคืออัตราค่าจ้างटनाไร่ละ 80 - 100 บาท ส่วน
การจ้างเกี่ยวข้าวอัตราค่าจ้างร้อยละ 30 - 35 ของข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ และอัตราค่าจ้างเก็บคืบรี
อัตราค่าจ้างก็ไล่รวมละ 2 บาท เหตุผลที่ชาวนาต้องจ้างนายทุนटनाในอัตราที่สูงเพราะนายทุนเป็น
เจ้าของปัจจัยการผลิต (รถไถ) โดยที่นายทุนเป็นฝ่ายกำหนดค่าจ้างเอง ชาวนามีสิทธิ์ในการต่อรอง
ค่าจ้าง ส่วนกรณีการจ้างชาวนารับจ้างแม้ชาวนาจะเป็นฝ่ายกำหนดค่าจ้างเองแต่ก็ต้องกำหนดค่าที่สูงและ
แข่งขันกับผู้จ้างรายอื่นให้บริการที่ดีกว่าแก่ชาวนาที่มารับจ้าง เช่น บริการรับส่ง เลี้ยงอาหาร ตลอดจน
ให้การช่วยเหลือเวลาชาวนารับจ้างเวลาเดือนร้อนนำว่าเรื่องเงิน เรื่องที่ดินทำกิน หรือเรื่องความ
ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เหตุผลที่ต้องจ้างชาวนารับจ้างในอัตราที่สูงและปฏิบัติต่อชาวนารับจ้าง
เช่นนี้เพราะชาวนารับจ้างมีจำนวนน้อย ชาวนาสวนใหญ่หาการผลิตเอง ประกอบกับการผลิตใช้วิธีการ
ที่ล่าช้าจึงต้องใช้แรงงานมาก รวมทั้งเกรงว่าจะเก็บเกี่ยวไม่ทันฤดูกาลจึงต้องเร่งจ้างขึ้นค่าจ้างและ

ให้บริการต่าง ๆ แก่ชาวนารับจ้าง เพื่อให้เขาทำงานให้แก่ตน ฉะนั้นค่าจ้างที่มีอัตราสูงจึงเกิดขึ้นได้ทั้งในแง่ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ชาวนามีกับพ่อค่านายทุนซึ่งเป็นชนชั้นที่มีอิทธิพลเหนือกว่า และกับชาวนารับจ้างซึ่งเป็นชนชั้นที่ด้อยกว่า ในขณะที่การจ่ายค่าจ้างในอัตราที่สูงให้กับพ่อค่านายทุน มีการตีความว่าเป็นการเบียดบังส่วนเกินในการผลิต (exploitation) แต่การจ่ายค่าจ้างในอัตราสูงและให้บริการจำนวนมากแก่ชาวนารับจ้างไม่อาจตีความได้ว่า เป็นการเบียดบังส่วนเกินในการผลิตตามลักษณะที่มีกับพ่อค่านายทุนได้ เพราะพื้นฐานทางสังคมที่ชาวนามีต่อพ่อค่านายทุนกับที่ชาวนามีต่อชาวนาจนไม่เหมือนกัน การยอมจ่ายค่าจ้างสูงและบริการจำนวนมากให้แก่ชาวนารับจ้าง เป็นการให้เห็นพื้นฐานความเต็มใจที่เจ้าของปัจจัยการผลิต (เจ้าของนา) ต้องการกระจายผลตอบแทนให้กับชาวนารับจ้าง ตอบแทนกับการที่ชาวนารับจ้างมาช่วยทำงานให้แก่ตน

ค่านคอกเบี้ย แม้ทุนนิยมการค้าหรือระบบการผลิตเพื่อขายได้แผ่ขยายเข้าสู่ประเทศไทยมานานเกิน 30 ปี แล้วก็ตาม แต่กรณีชุมชนตำบลเกาะเพชร อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเพียงกรณีชาวประมงกับเจ้าแก้วเท่านั้นที่ให้มีเงินลงทุนแล้วค่านคอกเบี้ยในอัตราสูงมาก สภาพโดยทั่วไปดูเหมือนว่าเจ้าแก้วให้มีเงิน เพราะต้องการช่วยเหลือชาวประมงที่ไม่มีเงินทุนให้ได้มีปัจจัยการผลิตประกอบอาชีพ เมื่อชาวประมงหาปลามาได้ก็จะคอยรับซื้อ แต่ในความเป็นจริงเจ้าแก้วออกเงินให้ก่อนหรือให้มีเงินอุดหนุนชาวประมงอย่างรุนแรง เช่น กุ้งและปลาที่หามาได้หากขายแก่พ่อค้าทั่วไปได้ราคา กิโลกรัมละ 150 บาท เมื่อขายขายให้แก่เจ้าแก้วจะตกเพียง 120 บาท ซึ่งเจ้าแก้วได้หักคอกเบี้ยไว้แล้วประมาณร้อยละ 20 - 25 ต่อ กิโลกรัมและต่อเที่ยว ส่วนการยืมเงินจากนายทุนรายอื่น เช่น ชาวนารายหรือเจ้าของโรงสีเมื่อนำได้หวังคอกเบี้ยแต่ประการใด แต่หวังผลด้านอื่นแทน เช่น ค่าแรงงานหรือการรับซื้อข้าว ผลการวิจัยนี้จึงขัดแย้งกับการศึกษาของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ในเรื่อง "เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต" และการศึกษาของ สุสิทธิ์ สุชาติ ในเรื่อง "ภาคครัว (ตลาดครัว) และการปรับตัวของชุมชนชาวนาภาคเหนือ" ซึ่งทั้งสองรายงานยืนยันตรงกันว่าขณะที่ทุนนิยมแผ่ขยายสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางในแถบชุมชนชาวนาภาคกลาง แต่ชุมชนชาวนาในภาคอื่น ๆ ยังได้รับผลกระทบน้อยมาก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2528 : 52 ; สุสิทธิ์ สุชาติ. 2538 : 23) สำหรับในประเด็นที่ปรากฏว่า มีเจ้าแก้วหรือพ่อค่านายทุนมีความสัมพันธ์ในเชิงการค้ากับชาวประมงออกเงินให้ก่อนแล้วคอย

รับซื้อกุ้งและปลาที่ชาวประมงหามาได้ เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการแทรกตัวเข้ามาในชุมชนของคนจีนทั้งในชุมชนเมืองและชนบท เป็นคนกลางรับซื้อสินค้าจากในเมืองมาขายในชนบทและรับซื้อสินค้าจากชาวนามาขายในเมืองพร้อม ๆ กับการแผ่ขยายของทุนนิยม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เช่นเดียวกับในภาคกลางและภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย (ลิขิต อีร์เวคิน, 2529 : 23 - 27)

คำถามว่า ในช่วงก่อนที่จะมีการทำนากุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชร สิ่งที่ชาวนาผลิตขึ้นและนำมาเป็นสินค้าขายเพื่อนำเงินไปซื้อสินค้าสำเร็จรูปอย่างอื่นที่ชาวนาไม่ได้ผลิต ได้แก่ ข้าว คีบสี ไข่ เป็ด กุ้ง และปลา ชาวนาตำบลเกาะเพชรมีทางเลือกที่ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้การกดขี่ โอบอ้อมรับส่วนเกินจากพ่อค้าคนกลางมากนัก ไม่ต้องถูกเจ้าของโรงสีบังคับซื้อข้าว เพราะสามารถขายได้ เป็นอาหารเป็ดได้ ราคาสูงกว่า ราคาคีบสีที่ถูกกด เพราะคีบสีที่ไปจากชุมชนตำบลเกาะเพชรได้รับการยอมรับจากผู้บริโภค ว่าคุณภาพดี ไข่ เป็ดคนมีโอกาสล้มตลาด เพราะนอกจากส่งออกขายยังตลาดในเมืองแล้วชาวนาในชุมชนเองก็นิยมบริโภคเป็นอาหารหลัก มีเพียงกรณีการขายกุ้งและปลาหรือสัตว์น้ำ เท่านั้นที่ผู้ซื้อ โอบอ้อมรับส่วนเกินเอาจากชาวประมงรุนแรง สาเหตุ เพราะชาวประมงทำการผลิตภายใต้สัญญาการยืมเงินจากพ่อค้านายทุนทำการผลิตในลักษณะคล้ายกับที่ อัมมาร สยามวาลา และ วิทยากร เชียงกูล กล่าวไว้คือ อัมมาร สยามวาลา กล่าวไว้ในเรื่อง "เกษตรกรกับคนกลาง" ว่าการที่ชาวนาผลิตสินค้าโดยมีสัญญาผูกมัดรับสินเชื่อบางทุนแล้วจะขายผลผลิตให้คนอื่นไม่ได้ เช่น อ้อย สับปะรด กรณีเช่นนี้ชาวนาจะถูกกดราคาและเอาเปรียบอย่างเต็มที่ (อัมมาร สยามวาลา, 2529 : 89 - 120) วิทยากร เชียงกูล กล่าวไว้ในเรื่อง "การพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย : ศึกษากรณีสังคมเกษตรภาคกลาง" เขากล่าวถึงพ่อค้านายทุนต่างชาติและนายหน้าตัวแทนว่าได้เข้ามาให้คำปรึกษา ให้สินเชื่อบริษัท หัสน์พืช โอบ ยาบราบศัตรูพืช หัสน์สัตว์ วัคซีนสำหรับสัตว์ และอาหารสัตว์ โดยระบบเงินเชื่อและสัญญาว่าจะซื้อผลผลิตของชาวนา เช่น อ้อย สับปะรด ผลไม้ ผัก รวมทั้งไก่และหมูจากชาวนาชาวไร่ โดยวิธีการนี้แม้ชาวนายังมีสิทธิเหนือที่ดิน เครื่องมือและปัจจัยการผลิตอื่น ๆ แต่ผลตอบแทนที่ชาวนาจะได้รับจะถูกกำหนดโดยพ่อค้านายทุนต่างชาติหรือตัวแทนนายหน้าข้างต้น ชาวนาจะถูกเอาเปรียบอย่างรุนแรง (วิทยากร เชียงกูล, 2529 : 50 - 52)

ฉะนั้นโดยสรุปแล้ว ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรในช่วงก่อนที่จะมีการทนาทุ่ง (2532) ส่วนใหญ่ยังมีลักษณะก้อยที่ก้อยอาศัยกัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ชาวนามีต่อกัน มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่มีลักษณะการเอาเปรียบและพยายามเบียดบังส่วนเกินในการผลิตจากฝ่ายที่ค้อยกว่า ซึ่งส่วนใหญ่คือความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐและชาวนากับพ่อค้านายทุน

กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนา

คาร์ล มาร์กซ์ อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตว่าเกิดจากการที่คนเรามีความต้องการมากขึ้น สามารถพัฒนาพลังในการผลิต(force of production)ให้สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งนานเข้าก็เกิดความขัดแย้งขึ้นอย่างกว้างขวาง คาร์ล มาร์กซ์ เชื่อว่าเกษตรกรรมชาติแล้วคนในสังคมแต่ละชนชั้นมีการแสวงหาผลประโยชน์และถูกแสวงหาผลประโยชน์จากชนชั้นอื่น(Gurley.1988 :10 - 11) คาร์ล มาร์กซ์ ยังมีความเห็นต่อไปว่าในที่สุดแล้วภาษาได้สถานการณ์ที่เหมาะสม การต่อสู้ระหว่างชนชั้นที่รุนแรงจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตไปสู่ความสัมพันธ์ทางการผลิตใหม่ที่ทุกฝ่ายเข้ากันได้ (Gurley. 1988 : 13 ; Heilbrouner and Galbraith. 1990 : 36)

สำหรับการศึกษาเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของประเทศโลกที่สาม เช่น กรณีของประเทศไทยยังสามารถอธิบายด้วยแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย(modernization)ตามแบบประเทศทางยุโรปและอเมริกา แนวคิดดังกล่าวมีความเชื่อพื้นฐานว่าการพัฒนามีทางเดินเป็นเส้นตรง(linear revolution) ประเทศที่พัฒนาแล้วเคยประสบความสำเร็จพัฒนามาก่อน ในอนาคตประเทศโลกที่สามก็มีโอกาสที่จะพัฒนาไปสู่ความทันสมัยได้ถ้าหากเดินตามแนวทางของประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งนั่นก็คือหากต้องการพัฒนาประเทศต้องเร่งพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้านอุตสาหกรรม(Rostow.1961 : 4-11; Wichiencharoen. 1980 : 80 - 81)

นอกจากนี้แล้วในการอธิบายถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาอีกแนวทางหนึ่งซึ่งว่าเกิดขึ้นเนื่องจากการแผ่ขยายของทุนนิยมที่มี เครือข่าย(network) ถึงกันตั้งแต่ระดับ ✓

ชุมชนไปจนถึงระดับโลก พ่อค้านายทุนต่างชาติและต่างถิ่นมีการเคลื่อนย้ายแหล่งผลิตไปยังแหล่งที่เชื่อว่าสามารถให้ผลตอบแทนการลงทุนได้สูงกว่า ฉะนั้นการผลิต(production) การจำหน่ายหรือการแลกเปลี่ยน(exchange) การแบ่งสรร(distribution) รายได้จาก ค่าเช่า ค่าจ้าง คอกเบี้ย ภาษี และการบริโภค(consumption) ในทุกขั้นตอนการค้านี้งานต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง(broker) และมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตซึ่งเคยมีอยู่ในขอบเขตค่อนข้างแคบถูกจำกัดด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ และการคมนาคมที่สะดวกได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในแนวนอนและแนวตั้ง นอกจากชาวนามีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนาในชุมชนชนบทแล้วชาวนายังสามารถมีความสัมพันธ์เชื่อมถึงกับผู้คนในระดับเมือง ภูมิภาค ประเทศ ไปจนถึงระดับโลก เมืองในประเทศศูนย์กลาง(metropolis) ตามลำดับ (So. 1990 : 91 - 97)

สำหรับ ชัยนันทน์ วรรณะภูติ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาว่ามีสาเหตุมาจากองค์ประกอบภายใน(internal factors) คือจากชาวนาเอง โดยมองว่าคุณลักษณะเฉพาะตัวของชาวนาเกี่ยวกับระดับการศึกษาและระดับการพัฒนาในตัวเองที่มีสูง ซึ่งรวมเรียกว่ามีความทันสมัย(modernity) จะช่วยให้ชาวนาคอบสนองต่อการเข้ามาของทุนนิยมหรือความทันสมัยจากภายนอกได้เร็วกว่าชาวนากลุ่มอื่น(ชัยนันทน์ วรรณะภูติ. 2537 : 39; สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2534 : 71) ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตจึงมีทั้งที่สืบเนื่องมาจากรัฐ พ่อค้านายทุนต่างถิ่น พ่อค้านายทุนท้องถิ่นและชาวนาเอง

จากการศึกษาครั้งนี้ได้ข้อค้นพบว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาตำบลเกาะเพชรนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ ในแง่ที่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตเกิดจากคนมีความต้องการผลผลิตเพิ่มขึ้น ด้านต้องการครอบครองปัจจัยการผลิตและต้องการส่วนแบ่งในผลประโยชน์จากการผลิตมากขึ้น ปัจจัยการผลิตเองก็ได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยสามารถผลิตได้คราวละมาก ๆ จนนำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบกันระหว่างเจ้าของปัจจัยการผลิตและแรงงานที่ผลิตแต่ในขั้นของการเปลี่ยนแปลง แม้จะพบว่าชาวนาชาวกับชาวนากิ่งเกิดการขัดแย้งกันอย่างรุนแรง แต่ไม่เข้าข่ายการต่อสู้ระหว่างชนชั้นที่ คาร์ล มาร์กซ์ กล่าวถึง เพราะเบื้องหลัง

จริง ๆ แล้วพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต เกิดจากการใช้อำนาจรัฐ เข้ามาจัดการโดยที่รัฐมีความเชื่อว่าแนวทางนำประเทศไปสู่ความทันสมัย(modernization) ด้วยการพัฒนา เศรษฐกิจตามแบบอย่างประเทศที่พัฒนาแล้วจะช่วยสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นได้ กรณีชุมชนตำบลเกาะเพชร เห็นได้ชัดว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่น คือจังหวัดและอำเภอมีความเชื่อมั่นสูงว่าการทำนาถุ้งจะช่วยให้อำเภอหัวทรายพัฒนา และสร้างความอยู่ดีกินดีให้แก่ประชาชนได้ จึงได้ดำเนินการหลายอย่างเพื่อใหการทำนาถุ้งเกิดขึ้น ที่สำคัญคือการจัดหาแผนพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง สาระสำคัญนอกจากการส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งแล้วยังได้แบ่งรชนนาข้าวและนาถุ้งไว้อย่างชัดเจน มีการจัดหน่วยเคลื่อนที่ออกชักชวนชาวนาข้าวให้หันมาทำนาถุ้ง ให้นำนั้ผู้ใหญ่บ้าน ที่ไปประชุมที่อำเภอในวงงาน การเลี้ยงกุ้งกุลาค่าของชาวนารายแรกที่เลี้ยงแล้วประสบผลสำเร็จ เพื่อบชักชวนชาวบ้านให้เลี้ยงด้วย ธกส.ในฐานะสถาบันการเงินของรัฐก็สนับสนุนค้ำเงินทุนให้ชาวนาถุ้งมาลงทุนได้ และประการสำคัญซึ่งไม่แตกต่างไปจากการส่งเสริมอุตสาหกรรมในระดับชาติก็คือการลดวันภาษีแก่ชาวนาที่ทำนาถุ้ง

ในด้านารเติบโตของพ่อค้านายทุนและการเชื่อมโยงเครือข่าย เห็นได้ชัดว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดในทฤษฎีระบบโลก กล่าวคือในช่วงที่การทำนาถุ้งแผ่ขยายเข้ามาในชุมชนตำบลเกาะเพชร บรรดาพ่อค้านายทุนต่างชาติ นายทุนในชาติ นายทุนท้องถิ่นและคนกลางในระดับต่าง ๆ มีการเชื่อมโยงถึงกันหมด สิ่งจูงใจหรือปัจจัยดึงดูดที่สำคัญให้นายทุนต่างชาติ นายทุนท้องถิ่น เข้าไปลงทุนค้าขายและเลี้ยงกุ้งกุลาค่าในชุมชนตำบลเกาะเพชร คือ พ่อค้านายทุนมองเห็นลู่ทางทำมาหากินและผลตอบแทนจนวนมหาศาล เพราะชุมชนตำบลเกาะเพชรมีโครงสร้างของดินที่เป็นดินเหนียวเกือบจดชายฝั่งทะเลสามารถขุดบ่อเก็บกักน้ำได้ดีและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการสูบน้ำน้อย เพราะอยู่ใกล้ทะเล นอกจากนั้นยังมีชายฝั่งทะเลเปิด ไม่มีอ่าวก่าบังลม ทำให้คลื่นลมช่วยพอกอากาศให้น้ำที่ถ่ายออกมาจากบ่อเลี้ยงกุ้งสะอาดหรือเพิ่มออกซิเจนในน้ำ ส่วนทางด้านที่ดินก็ปรากฏว่าที่ดินในแถบนี้ราคาถูกในช่วงแรกซื้อขายกันเพียงในราคาไร่ละประมาณ 3,000 บาท เท่านั้น นอกจากนั้นพ่อค้านายทุนต่างถิ่นยังได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือจากรัฐและพ่อค้านายทุนในชุมชน ในการติดต่อและให้ความสะดวกต่าง ๆ โดยเฉพาะเกี่ยวกับการขอซื้อที่ดินจากชาวนา ตลอดจนรับรองความปลอดภัยและปัญหาที่อาจเกิดจากความขัดแย้งกับชาวนาในชุมชน ส่วนด้านปัจจัยผลักดันที่สำคัญพบว่าคล้ายกับที่ แอนสท์ อูเทรชท์ วิเคราะห์ไว้

ในเรื่อง "แรงงานราคาถูกในประเทศไทย" ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. การย้ายแหล่งผลิตของบริษัทต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศไทยว่า จริง ๆ แล้วพ่อค้านายทุน (บริษัท) เหล่านั้นมีเป้าหมายการผลิตเดิมอยู่ด้วย เช่น ถูกควบคุมในเรื่องการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรที่สูญเสียไป ค่าแรงงานที่สูงและต้องจ่ายเป็นค่าสวัสดิการแก่คนงาน การขึ้นราคาสินค้าก็ลำบาก จึงหันมาลงทุนในประเทศไทยและประเทศโลกที่สามอื่น ๆ (อุทธรธ. 2524 : 145 - 153) สำหรับการแตกตัวและตอบสนองของชาวนาไปสู่อาชีพใหม่ กลุ่มที่ตอบสนองได้รวดเร็วประกอบอาชีพการเลี้ยงกุ้งและค้าขายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกุ้ง เป็นกลุ่มแนวหน้าของชุมชนได้แก่กลุ่มชาวนาที่เคยมีการติดต่อกับพ่อค้าต่างถิ่นและสังคมภายนอกอยู่เสมอ เช่น เป็นพ่อค้าขายของชาติไปซื้อของมาขายอยู่เสมอ และคนที่ป็นนายหน้าให้แก่นายทุนรถนาในวังทานาข้าว สอดคล้องกับผลงานของ ชัยนันทวรรณะภูติ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข ที่มองว่าชาวนาที่มีระดับการศึกษาดี มีความทันสมัย(modernity) จะเป็นกลุ่มที่มีการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน(ชัยนันทวรรณะภูติ. 2537 : 39 ; สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2534 : 71) การเข้าสู่อาชีพใหม่ของชาวนาตามสถานภาพทางเศรษฐกิจหรือชนชั้น ชาวนารวยและชาวนากลางส่วนใหญ่มีเลี้ยงกุ้งกุลาค่า คงมีเพียงชาวนาจนและชาวนาประมงที่ไม่มีเงินทุนและที่ดินที่ไปเป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ ธกส. หรือธนาคารมาลงทุนได้จึงต้องยึดอาชีพการรับจ้าง เช่น รับจ้างเลี้ยงกุ้งกุลาค่า รับจ้างจับกุ้ง รับจ้างเลี้ยงกุ้งเป็นต้น การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่ามีชาวนากลุ่มหนึ่งที่มีทุนไม่ได้รับการพูดถึง ในกรณีการแตกตัวและตอบสนองต่อการผลิตใหม่คือกลุ่มคนชรา(อายุประมาณ 60 ปีขึ้นไป) ซึ่งส่วนใหญ่เคยอาชีพของตนเองหลุดไปจากวงจรการผลิต ชาวนากลุ่มคนชรากล่าวว่าเพราะยังรักที่จะทานาเนื่องจากผูกพันมานาน แต่เหตุผลสำคัญที่อยู่เบื้องหลังน่าจะมาจากการที่ชาวนากลุ่มคนชรามิสามารถหางานในระบบใหม่นี้ได้ เนื่องจากต้องทำงานตามระบบ ตามเวลาและพักหน่วงว่าการทานาข้าวมากผู้ที่ไม่เข้าสู่อาชีพในวิถีการผลิตใหม่ก็แทบไม่มีเวลาพักผ่อน จึงเห็นว่าความชราเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการประกอบอาชีพในช่วงการทานากุ้ง ผลการศึกษาในส่วนนี้คล้ายกับผลการศึกษาของ ร.เจอ์ส (Rogers) ในเรื่องการรับสิ่งใหม่และแนวความคิดใหม่ของคนในชุมชนหนึ่ง ๆ มาก เขากล่าวว่าจะเกิดขึ้นไม่ทั่วถึงในเวลาเดียวกัน เริ่มต้นจากคนในที่คุ้นแล้วค่อย ๆ แพร่ขยายออกไป โดย ร.เจอ์ส ได้แบ่งคนในชุมชนออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มที่หนึ่งเป็นกลุ่มที่รับสิ่งใหม่และแนวความคิดใหม่ได้ทันที คนกลุ่มนี้มีการศึกษา รายได้และฐานะทางสังคมสูง ถือครองที่ดินจำนวนมาก เคยติดต่อกับกับคนในเมืองและที่อื่นอยู่เป็นประจำ เรียกกลุ่มนี้ว่า "Innovators" กลุ่มที่สอง

เป็นกลุ่มที่มีการศึกษา รายได้และฐานะทางสังคมค่อนข้างสูง อยู่ในวัยหนุ่มสาว มีโอกาสพบปะกับคนหลายระดับ รับสิ่งใหม่และแนวความคิดใหม่ไปจากกลุ่ม "innovators" เรียกกลุ่มนี้ว่า "Early Adopters" กลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มที่มีการศึกษานานกลาง สนใจอ่านหนังสือพิมพ์หรือรับรู้ข่าวสารเมื่อได้พบปะกับบุคคลในกลุ่มที่หนึ่งและที่สองจึงรับสิ่งใหม่และแนวความคิดใหม่เข้ามา เรียกกลุ่มนี้ว่า "Early Majority" กลุ่มที่สี่ เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาและฐานะทางสังคมต่ำ ติดต่อกับผู้คนในวงแคบ แม้จะได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งใหม่แล้วและแนวความคิดใหม่แล้ว แต่ยังไม่เชื่อหรือยังไม่แน่ใจว่าจะทำได้จริงหรือมีประโยชน์ เพียงใด ต้องรออยู่เพื่อนบ้านเสียก่อน เรียกกลุ่มนี้ว่า "Late Majority" กลุ่มที่ห้า เป็นกลุ่มที่การศึกษาต่ำมาก พบปะกับเพื่อนบ้านน้อย ส่วนใหญ่เป็นชานาแก่ ๆ ถือครองที่ดินน้อย รับสิ่งใหม่และความคิดใหม่ช้ามาก เรียกกลุ่มนี้ว่า "Laggards" (Rogers, 1968 : 409 - 410) แต่หากพิจารณาให้ละเอียดปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในกรณีการแพร่ขยายเข้าไปของการทำนาถั่วในชุมชนตำบลเกาะเพชรมีข้อค้นพบเพิ่มเติมและประเด็นที่ขัดแย้งกับผลการศึกษาของ รร.เจอร์ อย่างน้อย 3 ประการ ประการที่หนึ่ง พบว่าความสำเร็จในอาชีพเดิมของชาวนาเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการรับสิ่งใหม่หรือแนวความคิดใหม่ช้าหรือเร็ว เพราะหากคนในชุมชนประสบความสำเร็จสูงพอใจในอาชีพเดิมอยู่แล้ว เช่น ทำโรงสีข้าว หรือไร่นาสวนผสม ก็คงยากที่จะให้หันไปรับสิ่งใหม่และแนวความคิดใหม่ทันที ซึ่งในประเด็นนี้ รร.เจอร์ ยังไม่ได้กล่าวถึง ประการที่สอง การรับรู้สิ่งใหม่และแนวความคิดใหม่ของคนในชุมชนส่วนใหญ่ที่มองว่าเกิดขึ้นค่อนข้างช้า ความจริงไม่ได้หมายความว่าชาวนามีการปิดกั้น แต่ที่ช้าเพราะชาวนาเหล่านั้นได้ใช้เวลาสำหรับการใช้ชีวิตกับงานกลั่นกรองจนเกิดเป็นสิ่งใหม่และแนวความคิดใหม่อีกลักษณะหนึ่ง ปรากฏการณ์ในเรื่องนี้เห็นได้ชัดในกรณีการรับความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งจากนักวิชาการหรือพ่อค้านายทุน ปรากฏว่าชาวนาไม่ได้รับมาอย่างตรงไปตรงมา แต่ชาวนาได้สังเคราะห์จนเกิดเป็นแนวความคิดที่มีรูปแบบของตัวเอง ประการที่สาม การถือครองที่ดินจำนวนมากในกรณีของชุมชนเกาะเพชร ไม่ได้เป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการรับสิ่งใหม่หรือแนวความคิดใหม่ได้รวดเร็วเหมือนกับที่ รร.เจอร์ กล่าวถึง เพราะในชุมชนตำบลเกาะเพชรคนที่ถือที่ดินมาก ๆ มักเป็นคนแก่ ๆ มีการศึกษาที่ไม่ค่อยสูง จึงทำให้รับข้างจนถึงขั้นต่อต้านไม่ยอมรับหรือยอมเลือกแนวทางหยุดอาชีพเก่าของตัวเอง

การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้น ในรายละเอียดมีสาเหตุเกิดมาจากหลายทางทั้งปัจจัยภายนอกคือการขยายตัวของทุนนิยมต่างชาติและการสนับสนุนของรัฐ และปัจจัยภายในคือ

การตอบสนองด้วยการร่วมมือหากการค้าและลงทุนของพ่อค้านายทุนท้องถิ่น ชาวนาที่มีการศึกษาและความทันสมัยกว่าชาวนาอื่น ๆ แต่หากพิจารณาถึงสาเหตุหลักการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแทบไม่ต่างไปจากการเปลี่ยนแปลงที่เคยเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2398 ตอนที่ประเทศไทยยอมทำสนธิสัญญาเบาริงเปิดประเทศให้มีการค้าขายอย่างเสรีโดยนั้ต้องผ่านพระคลังสินค้า และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2504 ตอนที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็น เครื่องมือพัฒนาด้านอุตสาหกรรม จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาไม่ได้เกิดจากความพร้อมของคนในสังคมไทยเอง แต่เป็นเพราะการถูกบังคับและครอบงำโดยชาติที่มีอิทธิพลเหนือกว่า การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต (mode of production) ความสัมพันธ์ทางการผลิต (relation of production) ในกรณีชุมชนตำบลเกาะเพชรก็เช่นเดียวกัน แม้จะเกิดขึ้นต่างเวลากันกับกรณีหูกสาวข้างต้น แต่รัฐบาลส่วนกลาง และเจ้าหน้าที่รัฐบาลส่วนท้องถิ่นต่างถูกครอบงำและมั่นใจว่า การเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการทำนาข้าวไปสู่การทำนาถั่วจะช่วยทำให้ชาวนามีเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ดีขึ้น ส่งผลให้รัฐใช้อำนาจรัฐร่วมมือกับพ่อค้านายทุนบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตขึ้นในชุมชนตำบลเกาะเพชรเพียงระยะเวลา 2 ปี ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ทั้งชุมชน ซึ่งหากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นเองตามพัฒนาการแล้วคงต้องใช้เวลานานอีกระยะหนึ่ง และเมื่อถึงเวลานั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจมีความสมดุลและลงตัวมากขึ้น ชาวนามีการศึกษาคิดขึ้น เรียนรู้เทคโนโลยีมากขึ้น และน่าจะอยู่ภายใต้การพึ่งพาพ่อค้านายทุนจนเกินไป

ความสัมพันธ์ทางการผลิตในช่วงที่มีการทำนาถั่ว

1. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ

นอกเหนือจากการใช้แนวคิดของ คาร์ล มาร์กซ ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น และแนวคิดของ คาร์ล เรนคอฟ ในเรื่องการใช้อำนาจของกลุ่มที่เหนือกว่ามาอธิบายความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐแล้ว ลิซิค ฮีร์เวคิน เป็นอีกผู้หนึ่งที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับรัฐไว้ในเรื่อง "สังคมไทยกับการพัฒนาประเทศ" ความตอนหนึ่งว่าแม้สังคมไทยจะเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (modern societies) ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทก็ยังมีความรู้สึกลึกซึ้งและทัศนคติเหมือนเดิม คือรู้สึกว่าเป็นผู้อยู่ใต้ปกครอง ส่วนข้าราชการและชนชั้นปกครองที่อยู่ส่วนกลางคือชนชั้นเจ้าขุนมูลนาย ขณะ

เดียวกันชนชั้นผู้ปกครองก็ยิ่งรู้สึกว่าคุณเป็นเจ้านายมากกว่าที่จะรู้สึกว่าตนเป็นผู้รับใช้ประชาชน จนกระทั่งถึงบัดนี้การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ผ่านมาเป็นเวลากว่า 30 ปีมาแล้ว แต่สภาพสังคมไทย ความสัมพันธ์และทัศนคติของชนชั้นปกครอง (รัฐบาล) และข้าราชการกับประชาชนทั่วไปยังแทบเหมือนเดิม จะมีการเปลี่ยนแปลงก็เพียงเล็กน้อย (ลิขิต วีรเวศน์, 2529 : 5 - 12) ขณะเดียวกัน ฟรังซัวส์ ฮูตาร์ท ก็ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของความรู้สึกและทัศนคติระหว่างชนชั้น โดยเขากล่าวว่าศาสนามีส่วนสร้างความชอบธรรม และให้อำนาจแก่กลุ่มอภิสิทธิ์และสนับสนุนการกดขี่กลุ่มที่ไม่มีอภิสิทธิ์ โดยสถานภาพของกลุ่มอภิสิทธิ์ได้รับการสนับสนุนว่าเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า ส่วนผู้ไร้อภิสิทธิ์จะได้รับการปลอบใจด้วยความมั่นใจว่าชาติหน้าจะมีชีวิตที่ดีกว่า เพื่อทดแทนความทุกข์ยากในชาตินี้ (ฟรังซัวส์ ฮูตาร์ท, 2524 : 10 - 14)

จากการศึกษาครั้งนี้ได้ข้อค้นพบว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐในช่วงที่มีการทำนาทุ่งโครงสร้างโดยทั่วไปไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือชาวนาต้องมีหน้าที่ในการเสียภาษีและ ฝ่ายรัฐตอบแทนด้วยการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคพื้นฐานและให้บริการด้านต่าง ๆ เพียงแต่ในรายละเอียดพบว่า เมื่อการพัฒนาเศรษฐกิจงานนาทุ่งขยายตัวขึ้น รัฐเก็บภาษีจากชาวนาได้มากขึ้นแต่บริการต่าง ๆ ที่รัฐจัดให้แก่ชาวนายังอยู่ในสภาพจำกัด เช่นเดิม จึงทำให้อัตราความขาดแคลนบริการของรัฐยิ่งมีมากขึ้น ในการทำนาทุ่งแม้ชาวนาได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีแต่ในความเป็นจริงแล้วชาวนาทุ่งคือผู้เสียภาษีรายใหญ่หรือช่วยให้รัฐได้รับภาษีจำนวนมาก ประการแรกเป็นภาษีที่เกิดจากการซื้อปัจจัยการผลิต และสินค้าอุปโภคบริโภคของชาวนานานช่วงทำนาทุ่งที่มีปริมาณสูงมาก และในส่วนนี้แน่นอนว่าพ่อค้านายทุนตลอดจนผู้ผลิตจะต้องรวมค่าใช้จ่ายและภาษีเข้าไว้แล้วด้วย ประการที่สองแม้รัฐจะไม่ได้เรียกเก็บภาษีโดยตรงจากชาวนาทุ่ง แต่จากจำนวนปริมาณทุ่งที่ส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศจำนวนมากรัฐย่อมได้รับเงิน เป็นค่าภาษีจากการส่งออกกุ้งกุลาดำจำนวนมากด้วย ซึ่งถือว่าชาวนามีส่วนที่ก่อให้เกิดภาษีส่วนนี้แก่รัฐ

เมื่อพิจารณาถึงด้านบริการของรัฐให้แก่ชาวนาแทบทุกอย่างตกอยู่ในภาวะขาดแคลน ถนน ไฟฟ้า การศึกษา สาธารณสุข รัฐไม่ได้ลงทุนเพิ่มตามสัดส่วนการขยายตัวทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นสิ่งที่

ไม่น่าแปลกเพราะตั้งแต่เริ่มพัฒนาเศรษฐกิจ (แผนพัฒนา ฉบับที่ 1 - 4) รัฐมุ่งเน้นโครงสร้างด้านไฟฟ้า ถนนชลประทาน ซึ่งเงินจำนวนนั้นเกินกว่าร้อยละ 90 ได้มาจากเงินกู้ต่างประเทศ (กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2535 : 99-100) ฉะนั้นความขาดแคลนงบประมาณจึงทำให้รัฐไม่อาจสร้างสิ่งสาธารณูปโภคได้ครบถ้วน ด้านการส่งเสริมอาชีพยังมีปัญหาหนัก เพราะรัฐบาลปล่อยให้ชาวนาทำกินเองไม่ได้ เข้าไปดูแลหาให้การชดเชยการปล่อยน้ำเสีย สร้างปัญหาทำลายชาวนากุ้งเอง เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่อาจเป็นผู้นำทางวิชาการและเป็นที่พึ่งแก่ชาวนากุ้งได้ ชาวนากุ้งต้องหันไปพึ่งพาเอกชน จนเป็นเหตุให้พ่อค้านายทุนถือโอกาสเอาเปรียบรุนแรงขึ้น สภาพที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับที่ ลิซิด อีร์เวคิน และฟรังซัว ฮูคาร์ท กล่าวไว้ข้างต้น เพราะจะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น นายอำเภอ ปลัดอำเภอ เจ้าหน้าที่ยกส. กับชาวนายังคงเป็นแบบผู้มีอำนาจกับผู้อยู่ใต้อำนาจ เจ้าหน้าที่ของรัฐหาตัวแบบผู้ที่มีอิทธิพลเหนือกว่า ส่วนชาวนาก็มีความรู้สึกว่าจะต้องเป็นผู้เชื่อฟัง สำหรับด้านศาสนาตามที่ ฟรังซัวส์ ฮูคาร์ท กล่าวถึงนั้นหากมองอย่างผิวเผินดูเหมือนว่าแทบจะไม่เกี่ยวข้อง แต่ลึก ๆ แล้วทั้งชาวนาไทยพุทธและไทยมุสลิมยังยึดมั่นในศาสนาสอนทางศาสนา เพราะชาวนายังเชื่อเรื่องบุญกรรม เรื่องดวงหรือโชคชะตา ที่คิดว่าหากทำดีแล้วจะได้ดีตอบแทน กรณีการจับกุ้งนอกจากชาวนากุ้งไม่นิยมจับในวันเสาร์ วันอาทิตย์หรือวันหยุดราชการ เพราะธนาคารไม่ทำงาน ด้วยเหตุผลทางธุรกิจที่เงินเข้าบัญชีไม่ได้แล้วยังพบว่าในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันพระ (ขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ) ชาวนากุ้งไม่นิยมจับกุ้งขาย โดยยังคิดว่า เป็นการรบกวนศีลหรือการหาบาป

เกี่ยวกับความชอบธรรมในความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐ ในยุคก่อนทุนนิยม หากชาวนาเสียภาษีให้แก่รัฐแล้วรัฐหาหน้าที่ให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ชาวนา นับว่ามีความชอบธรรมอยู่มาก เพราะบริบทของสังคมในช่วงก่อนทุนนิยมนั้น พลังทางกายภาพเป็นพลังที่มีอิทธิพลเหนือพลังอื่น ๆ สังคมไทยอยู่ได้ด้วยการมีกษัตริย์เก่งกล้าด้านการรบ มีกำลังทหารที่เข้มแข็ง ไม่เช่นนั้นไม่อาจรักษาผืนแผ่นดินและชีวิตของคนไทยให้รอดพ้นจากการรุกรานและถูกจับไปเป็นเชลยของข้าศึกได้ การอ้างสิทธิเหนือที่ดินทั้งหมดของรัฐ และการกำหนดให้ชาวนาต้องส่งส่วยและถูกเกณฑ์แรงงานรับใช้ชาติจึงเป็นสิ่งที่เหมาะสม เพราะสังคมช่วงดังกล่าวชาวนาไม่อาจจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยที่ไม่ต้องพึ่งรัฐได้เลย

ต่อมาในสมัยรัชการที่ 5 มีการปรับปรุงเรื่องระบบภาษีและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอีกหลายอย่าง

เช่น ๑. วัฒนธรรมสิทธิเหนือที่ดินทำกินแก่ชาวนาการยกเลิกระบบไพร่ ทาส นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดีมากสำหรับชาวนา เมื่อมาถึงสมัยการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยใน พ.ศ. 2504 การรับทิศทางการความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับรัฐหากมองโดยหลักการแล้วก็ยังคงมีความเหมาะสมอยู่มาก ชาวนามีหน้าที่เสียภาษีฝ่ายรัฐมีหน้าที่ส่งเสริมอาชีพและให้บริการด้านต่าง ๆ ตลอดจนดูแลความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สินของชาวนา ความไม่ชอบธรรมส่วนใหญ่มักได้เกิดจากการจัดระเบียบความสัมพันธ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือกฎหมาย แต่เกิดบรรทัดฐานดังกล่าวกับการปฏิบัติจริงแตกต่างกัน รัฐไม่อาจจัดบริการพื้นฐานต่าง ๆ ให้แก่ชาวนาในอัตราที่สอดคล้องกับภาษีที่รัฐเรียกเก็บมาจากชาวนา และที่สำคัญคือทั้งการเก็บภาษีและการกระจายบริการของรัฐยังไม่เป็นธรรมยังมีความหลากหลายตามระดับชนชั้น มีลักษณะเหมือนรัฐเลือกปฏิบัติคือชาวนาซึ่งมีฐานะในสังคมต่ำเป็นผู้เสียภาษีมากแต่กลับได้รับการจากรัฐน้อย

ด้านการเข้าถึงบริการของรัฐ ในประวัติศาสตร์มีสองกรณีที่เราจะยกมาเป็นตัวอย่างชี้ให้เห็นถึงความไม่ชอบธรรมที่เกิดขึ้นกับชาวนาในการปฏิบัติของรัฐ กรณีแรกชาวนามีสถานภาพที่ด้อยกว่าพ่อค่านายทุนหรือคนจีนมาตั้งแต่ต้น โดยคนจีนไม่ได้ถูกเกณฑ์แรงงาน มีอิสระในการค้าขายและช่วยเหลือชนชั้นครองในการเก็บภาษีจากชาวนา เป็นความร่วมมือแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาที่มีมานานแล้ว (ลิตเติลเวคิน, 2529 : 23 - 27) ปัจจุบันความสัมพันธ์กลับยิ่งเห็นชัดขึ้น โดยที่กลุ่มพ่อค่านายทุนได้ก้าวเข้าสู่การมีอำนาจทางการเมืองโดยตรง กรณีที่สองความไม่ชอบธรรมที่ชนชั้นปกครองและพ่อค่านายทุนร่วมกันแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาได้แก่ตอนที่กษัตริย์เริ่มให้สิทธิที่ดินทำกิน กรณีชาวนาภาคกลาง สุนทรী อาสะวีย์ ชี้ให้เห็นว่าที่ดินส่วนใหญ่มักเป็นของชนชั้นปกครองและพ่อค่านายทุนหากการจับจองไปเช่าซื้อกับที่ชาวนายู่ก่อนชาวนาก็จะถูกขับออกไป รัฐมุ่งแต่จะหาเงินเข้าคลัง ใช้จ่ายเป็นเกณฑ์คร่าจ่ายค่าภาคหลวงให้รัฐได้ก็จะได้กรรมสิทธิ์ (สุนทรী อาสะวีย์, 2521 : 102) การทำอย่างนี้ถือว่าเป็นการกีดกันชาวนาอย่างเห็นได้ชัด ฉะนั้นความไม่ชอบธรรมที่เกิดขึ้นจากการเข้าถึงบริการของรัฐ และการผลักภาระให้ชาวนาเป็นผู้เสียภาษีเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาช้านานในสังคมไทยที่รัฐและพ่อค่านายทุนร่วมมือกันผลักภาระและเอาเปรียบชาวนาที่ยากจะขจัดออกไปให้หมด เพราะคนทั้งสองกลุ่มนี้ได้เข้าควบคุมทั้งอำนาจรัฐและอำนาจทางเศรษฐกิจ ชาวนายู่ในฐานะที่ไม่อาจขัดขึ้นได้

2. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนาด้วยกัน

อคิน รพีพัฒน์ กล่าวถึงกลุ่มพื้นฐานของมนุษย์ว่าคือครอบครัวและเครือญาติ เพราะเมื่อคนเกิดมาก็ต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มทั้งสองโดยอัตโนมัติ เช่น พ่อเกิดมาก็ต้องมีพี่น้อง พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา ฯลฯ ดังนั้นครอบครัวและเครือญาติจึงเป็นกลุ่มที่พบได้ในทุกสังคม (อคิน รพีพัฒน์, 2537 : 66) และหากจะศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ ชี้ว่าควรพิจารณาจาก ลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่อยู่ใกล้กัน การรวมกลุ่มคุยกันในงานว่าง การรวมกลุ่มในการผลิต การเยี่ยมเยียนซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนผลผลิตและสิ่งของอื่น ๆ ในงานประเพณีต่าง ๆ การรวมกลุ่มในงานประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2537 : 132) ซึ่งสิ่งที่ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ เสนอให้พิจารณานี้โดยนัยได้ขยายมาขึ้นนอกถึงความสัมพันธ์พื้นฐานที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชาวนานั้นเอง

สำหรับ ชัยนัฏ วรรณะภูติ ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาในลักษณะการอุปถัมภ์ไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับการอุปถัมภ์มีอยู่หลายรูปแบบ เช่น นายกับไพร่ พ่อเลี้ยงกับลูกน้อง นายฮ้อยกับลูกน้อง เจ้าแก้วกับลูกไร่ นา หัวหน้าแรงงานกับแรงงาน เมื่อหมู่บ้านชนบทเกี่ยวข้องกับรัฐหรือระบบราชการมากขึ้น ชาวนารายจำนวนมากได้ติดต่อกับข้าราชการ และพ่อค้าจนกลายเป็นผู้นำกลุ่มอุปถัมภ์ของคนทั้งหมู่บ้านและตำบล เพื่อขยายขอบข่ายกิจกรรมของตน ความหมายของความสัมพันธ์ของกลุ่มอุปถัมภ์จะค่อย ๆ ผูกพันหรือเปลี่ยนแปลงไป จากความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันและกันไปสู่การซื้อขายแบบตรงไปตรงมา (ชัยนัฏ วรรณะภูติ, 2537 : 169 - 171)

จากการศึกษาครั้งนี้ได้ข้อค้นพบว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาในช่วงที่มีการหานากุ้ง ชุมชนชาวนาตำบลเกาะเพชรยังคงรักษาเอกลักษณ์เดิมไว้ได้หลายอย่าง พบว่าแม้เข้าสู่ช่วงการผลิตแบบอุตสาหกรรมชาวนาก็ยังคงมีการแลกเปลี่ยนความรู้ โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งกุลาค่าซึ่งเป็นความรู้ใหม่กับเพื่อนบ้านโดยไม่ปิดบัง การให้เครดิตอาหารกุ้งแก่ชาวนาที่เป็นญาติและพรรคพวกด้วยเงื่อนไขพิเศษว่าพ่อค้านายทุนรายอื่นที่มาได้เกี่ยวข้องกับ เช่น จ่ายเงินค่าน้ำค่าหรือไม่ต้องจ่ายเงินค่าน้ำ การช่วยเหลือกันโดยการแนะนำแหล่งเงินกู้และช่วยเหลือในการติดต่อกู้ การ

อุดหนุนร้านค้าที่เป็นญาติหรือพรรคพวกทั้งร้านขายอาหาร เวชภัณฑ์และอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง การชักนำเข้าสู่อาชีพใหม่โดยเฉพาะอาชีพการทานเพียบซื้อกุ้งที่ต้องติดต่อยืมเงินจากนายทุนมหาชัย สุดท้ายคือการเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายเงินแก่ญาติและพรรคพวกเมื่อเลี้ยงกุ้งแล้วมีกำไร ซึ่งลักษณะที่กล่าวข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยและอุปถัมภ์กันตามที่ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ กล่าวไว้อย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นว่าท่ามกลางระบบเศรษฐกิจเงินตราหรือทุนนิยมที่กำลังแพร่หลายเมื่อชาวนาร่ำรวยหรือมีฐานะดีขึ้นชาวนายังมีน้ำใจที่จะช่วยเหลือญาติและพรรคพวก ไม่ได้เปลี่ยนมามีความคิดในเชิงพาณิชย์ที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ที่ยกยกว่าค้ำที่ คาร์ล มาร์กซ อธิบายการเปลี่ยนแปลงในสังคมยุโรปเสมอไป ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับที่ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ กล่าวไว้ในแง่ที่ว่าแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปเกิดวิถีการผลิตใหม่เข้ามาแทนที่ แต่ชาวนายังคงรักษาความสัมพันธ์ทางการผลิตเดิมไว้ได้มาก แต่ในแง่การผูกมัดของระบบอุปถัมภ์ในชุมชนตามที่ ชัยนันท วรรณะภูติ กล่าวไว้กรณีชุมชนตำบลเกาะเพชรแม้จะมีให้เห็นบ้างแต่เกิดขึ้นค่อนข้างน้อย เพราะช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมาก จึงน่าจะหาหลายสิ่งที่ยังคงอยู่เดิมให้หมดไปได้หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด

3. ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุน

แลนเคส และ ร็อดจี้ หุตินุม กล่าวถึงลักษณะการผลิตแบบอุตสาหกรรมว่ามีการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือการผลิตมาผลิตโดยใช้เครื่องจักรแทนแรงงานมนุษย์และสัตว์ เกิดองค์กรแบบใหม่และหน่วยผลิตที่ใหญ่ขึ้น แทนที่จะผลิตในบ้านของครอบครัวชาวนาเปลี่ยนมาเป็นผลิตในโรงงาน มีการแบ่งคนออกเป็นนายจ้างผู้จัดหาให้มีเครื่องจักรอันเป็นทุนในการผลิต และกรรมกรผู้ใช้แรงงานอีกฝ่ายหนึ่ง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2536 : 283 - 284) ซึ่งในเวลาต่อมาแบบอุตสาหกรรมได้แผ่ขยายไปทั่วโลก กลายเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโลก

บริงเคอร์ฮอฟ และไวท์ (Brinkerhoff and White) ได้อธิบายถึงระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกที่มีเพียงหนึ่งเดียวว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิต มีการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วหรือที่เรียกว่าสังคมศูนย์กลาง (core societies) กับประเทศกำลังพัฒนาหรือที่เรียกว่าสังคมรอบนอก (periphery societies) ประเทศที่พัฒนาแล้วจะครอบงำประเทศที่กำลังพัฒนา โดยแสวงหาผลประโยชน์และมุ่งหากำไรสูงสุดจากประเทศกำลังพัฒนา เช่นเดียวกับที่ชนชั้นนายทุนในชาติเอารัด

เอาเปรียบชนชั้นกรรมกร (Brinkerhoft & White. 1985 : 570 - 571) ลัมมิส (Lummis) ได้กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจแบบนี้ว่า ก่อให้เกิดการถ่ายเทความมั่งคั่งจากประเทศกำลังพัฒนาไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Lummis. 1992 : 24) ซึ่งนั่นก็ย่อมหมายความว่าได้ก่อให้เกิดการถ่ายเทความมั่งคั่งจากคนจนไปสู่คนรวยด้วย

จากการศึกษาครั้งนี้ได้ข้อค้นพบว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุนในช่วงที่มีการทำนาทุ่งของชุมชนตำบลเกาะเพชร ได้ปรากฏให้เห็นหลายลักษณะตั้งแต่ ค่าเช่า ดอกเบี้ย ค่าจ้างและกำไร ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีเครือข่ายเชื่อมต่อกันระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุนในระดับต่าง ๆ เหมือนกับที่ บริงเคอร์ฮอฟ และ ไวท์ กล่าวไว้ สิ่งที่น่าสนใจก็คือชาวนาถูกเอี้ยคบังคับส่วนเกินหลายขั้นตอน ส่งผลให้การเอารัดเอาเปรียบมีมากกว่าที่ชาวนาได้รับจากชนชั้นที่เหนือกว่าในช่วงก่อนที่จะทำนาทุ่ง และแทบทุกกรณีที่ชาวนามีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับพ่อค้านายทุน ชาวนาจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบแทบทุกทาง ด้านค่าเช่าแม้พ่อค้านายทุนจะเป็นฝ่ายเช่าและดูแลเหมือนว่าจะให้ค่าเช่าที่สูงมากคือไร่ละ 10,000 บาทต่อปี จ่ายล่วงหน้า 3 ปี แต่ลึก ๆ แล้วหากพิจารณาในแง่ความสูญเสียที่ชาวนาได้รับแทบจะไม่คุ้มกันเลย ประการแรกในเรื่องสิ่งแวดล้อมและโรคภัยที่เพาะตัวขึ้นจากการมีสารเคมี สิ่งสมและสิ่งสาปรกซึ่งพ่อค้านายทุนที่เลี้ยงกุ้งทะเลนำมาได้บ้นักก่อนปล่อยน้ำทิ้ง สร้างปัญหาในระยะยาวให้แก่ชาวนาทุ่ง ประการที่สำคัญคือ หลังจากที่มีการทำนาทุ่งจะต้องเลิกไปในวันข้างหน้า ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชร เองก็ยังมองไม่เห็นอนาคตของพวกเขาว่าจะดำเนินชีวิตอย่างไร

ในเรื่องค่าจ้างพบว่าพ่อค้านายทุนต่างถิ่นนิยมจ้างแรงงานในท้องถิ่น เพราะพ่อค้านายทุนต่างถิ่นมุ่งให้แรงงานรับจ้างทำการผลิตเพื่อให้ได้มูลค่าสูงสุด โดยไม่สนใจพื้นฐานความเป็นญาติหรือพรรคพวก ในขณะที่แรงงานรับจ้างในท้องถิ่นยังคงให้ความสำคัญกับญาติและพรรคพวกสูง ความไม่เข้าใจวัฒนธรรมชาวนาของพ่อค้านายทุน และคิดว่าชาวนานิยมนั่ง นอนรับจ้างแรงงานจากต่างถิ่นจากภาคอีสานแทน เหตุผลที่สำคัญของนายทุนเหล่านี้น่าจะเป็น เรื่องที่สามารถกดขี่ค่าจ้างแรงงานภาคอีสานได้มากกว่าแรงงานในท้องถิ่น ดังนั้นการจ้างงานแรงงานในท้องถิ่นส่วนใหญ่จึงคงมีการจ้างกันระหว่างชาวนาด้วยกัน

ค่านคอกเบี้ย ในช่วงการหาเงินกู้ชานาเงินกู้ต้องอาศัยเงินในการลงทุนสูงมาก แหล่งเงินทุนจากญาติพี่น้องหรือชาวไร่ที่เคยอุ้มกันมาก่อนแทบจะไม่มี เพราะส่วนหนึ่งชานาเหล่านั้นระดมทุนเพื่อเลี้ยงกุ้งของตนเอง และตนเองก็ยังคงหาแหล่งเงินกู้เพิ่มอีกด้วย แหล่งเงินกู้ที่สำคัญของชานากุ้งหากไม่รวม ธกส. คือ ธนาคารพาณิชย์ ชานากุ้งต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราสูงถึงร้อยละ 14 - 15 ต่อปี แม้อัตราดอกเบี้ยจะสูงแต่ชานากุ้งก็มักเชื่อว่าจะสามารถกู้ได้ทุกราย ชานากุ้งที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันเท่านั้นที่มีสิทธิ์กู้ และธนาคารพาณิชย์ก็มักดูช่วงเวลาการเลี้ยงกุ้งมีกำไรเท่านั้นจึงจะปล่อยเงินกู้ให้ชานา นอกจากนี้แล้วยังมีนายทุนมหาชัยที่นำชานาเงินมาซื้อกุ้งแล้วนำไปขายคน เป็นนายทุนเงินกู้ที่เอาเปรียบชานารุนแรงมากคล้ายกับเจ้าแก้มที่ลงทุนให้ชาวประมง นายทุนมหาชัยเหล่านี้คิดดอกเบี้ยในอัตราสูงถึงร้อยละ 2 ต่อเที่ยว (2 วัน)

ด้านการ เมื่อเข้าสู่ช่วงการหาเงินกู้ชานาถูกกดราคาผลผลิตและซื้อสินค้าที่พ่อค้านำมาขายในราคาแพงมากยิ่งขึ้น คนกลางในทุกคนขึ้นตอนการผลิตร่วมกัน เบียดบังส่วนเกินจากชานากุ้ง ขึ้นตอนการผลิตชานาต้องจ่ายเงินเป็นค่าชุดบ่อเลี้ยงกุ้ง ค่าเครื่องยนต์ทุนบ่อที่คิดนี้ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าลูกกุ้งกุลาดำ ค่าอาหารกุ้ง ค่าสารเคมีและยารักษาโรคกุ้ง ฯลฯ เมื่อกุ้งโตขึ้นและประสงค์จะขายกุ้ง โดยทางอ้อมชานากุ้งต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในส่วนนี้นายหน้าและค่าใช้จ่ายของแพรับซื้อกุ้ง ทั้งค่าจ้างลูกน้อง ค่าขนส่ง และดอกเบี้ยที่แพรับซื้อกุ้งต้องจ่ายให้กับนายทุนมหาชัย ที่สำคัญคือในการขายกุ้งนายทุนเป็นฝ่ายกำหนดราคาซื้อขายเอง ฉะนั้นแม้ในความคิดของชานากุ้งและคนทั่วไปมองว่าการเลี้ยงกุ้งกุลาดำมีกำไรในสูงมาก แต่ในความเป็นจริงการที่ได้นั้น เป็นเพียงส่วนน้อยที่เหลือจากที่ถูกพ่อค้าและคนกลางในระดับต่าง ๆ เบียดบังไปแล้วเท่านั้น

ฉะนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตของชานาชุมชนตำบลเกาะเพชรแทบทุกลักษณะคือค่าเช่า ค่าจ้าง คอกเบี้ย และการ เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมค่อนข้างเต็มตัว การพึ่งพาอาศัยกันมีอัตราส่วนน้อยลงใกล้เคียงกับที่ คาร์ล มาร์กซ กล่าวถึงคือความสัมพันธ์ทางการผลิตระบบทุนนิยมตามบริบทของสังคมยุโรปมากขึ้น และสอดคล้องกับลักษณะที่ แลนเคส และ ร็อดจี้ หุสริตุมุ กล่าวไว้ว่าลักษณะการผลิตแบบอุตสาหกรรมมากขึ้น คือมีการเปลี่ยนแปลงมาใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนและสัตว์ หน่วยการผลิตใหญ่ขึ้น มีการแบ่งคนเป็นนายจ้างและกรรมกร โดยเฉพาะในส่วนชานากับแรงงานต่างถิ่น (แรงงานจากภาคอีสาน) จะไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติและพรรคพวกเข้ามาเกี่ยวข้อง

ข้อสรุปเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับผลกระทบของอุตสาหกรรมนาุ้งที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชน

ชาวนา จากกรณีศึกษาชุมชนตำบลเกาะเพชร อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดนครศรีธรรมราช

การเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักของชาวนาจากการทำนาข้าวมาสู่การทำนาุ้ง ไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงจากอาชีพหนึ่งไปสู่อีกอาชีพหนึ่ง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีการผลิต เพราะประการแรก ได้ก่อให้เกิดอาชีพใหม่ขึ้นแทนอาชีพเก่าขยายไปข้างหน้าและข้างหลังจำนวนมาก เช่น รับจ้างซุกบ่อเลี้ยงกุ้ง เพาะเลี้ยงลูกกุ้ง ขายเครื่องจักรและอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง ขายอาหารและเวชภัณฑ์กุ้ง รับจ้างเลี้ยงกุ้ง รับจ้างลากอวนจับกุ้ง ทานแพริบซื้อกุ้ง ตลอดจนรับจ้างทำงานกับแพริบซื้อกุ้ง (เลือกกุ้ง) การที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากระบบวิถีการผลิตในช่วงทำนาุ้งมีการแบ่งงานกันทำสูง ชาวนาไม่ได้ผลิตหรือดำเนินการในแทบทุกขั้นตอนเหมือนในช่วงทำนาข้าว ประการที่สอง ปัจจัยการผลิตซึ่งเป็นพลังในการผลิตของชาวนาก็ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกิจกรรมการผลิต โดยเฉพาะในด้านเงินทุน เครื่องจักร เทคโนโลยี ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการผลิตเหนือที่ดินและแรงงาน และประการที่สามหรือร่วม ๆ กับการเข้ามาของวิถีการผลิตดังกล่าวมีแนวโน้มว่าได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ และการให้คุณค่าต่อสิ่งต่าง ๆ ของชาวนาตามไปด้วย

เกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาที่มีข้อสงสัยว่า เมื่อการทำนาุ้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีการผลิตแล้ว ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาจะเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีการผลิต (ทุนนิยมอุตสาหกรรม) ด้วย จากการศึกษาได้ข้อค้นพบว่าแม้การทำนาุ้งจะได้นำเอาวิธีการตามระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเข้ามาค่อนข้างเต็มตัว ชาวนาได้เลิกอาชีพทำนากษัตริย์แบบเกื้อบลิ้น ชิง แต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เคยมีมาในช่วงทำนาข้าวคือมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาระหว่างชาวนาโคตรเด่นที่สุด รองลงมาคือแบบทุนนิยมระหว่างชาวนากับพ่อค้านายทุนในเรื่องการซื้อขายสินค้าและปัจจัยการผลิต และความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับรัฐในเรื่องการเสียภาษีและการได้รับบริการพื้นฐานจากรัฐตามลำดับนั้น เมื่อเข้าสู่ช่วงการทำนาุ้งความสัมพันธ์ทางการผลิตที่กล่าวมาข้างต้นยังคงมีทั้ง 3 ลักษณะ เพียงแต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมอันมีลักษณะมุ่งแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดจากการขายสินค้า ออกไปในการให้กู้ยืมเงินทุน ค่าเช่าในกรณีเข้าปัจจัยการผลิต และค่าจ้างที่จ่ายให้กับแรงงานรับจ้างได้ขยับขึ้นมาระดับเด่นที่สุด รองลงมาจึงเป็นแบบพึ่งพาระหว่างชาวนา และความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับรัฐ

ข้อค้นพบข้างต้นยังขยายความต่อไปได้ว่า ไม่ว่ากระแสทุนนิยมอุตสาหกรรมที่เข้ามาพร้อมกับ การทำนาทุ่งจะรุนแรงเพียงใด แต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบพึ่งพาระหว่างชาวนาที่มีมาแต่เดิม เช่น การเอื้อเฟื้อให้ที่อยู่อาศัย ให้ที่ดินทำกิน ให้ยืมเงิน ช่วยเหลือแรงงานในการผลิต ตลอดจน ป้องกันดูแลความปลอดภัยระหว่างชาวนาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงและต่ำ เมื่อเข้าสู่ช่วง การทำนาทุ่ง ความสัมพันธ์ทางการผลิตเหล่านี้ไม่ได้สูญหายไปไหน และนี่อาจกล่าวว่าเป็นความ สัมพันธ์ทางการผลิตที่เหมาะสมกับสังคมชาวนาตอนบนนาข้าวเท่านั้น เพราะความสัมพันธ์ทางการผลิต แบบพึ่งพาระหว่างชาวนา แท้จริงก็คือวิถีชีวิตของชาวนาที่ผ่านการตกผลึกมานานและฝังลึกอยู่ในชีวิต จิตใจ ดังนั้นเมื่อเข้าสู่ช่วงการทำนาทุ่ง ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาระหว่างชาวนาด้วยกันจึงยังคงปรากฏ ให้เห็นอีก เพียงแต่ได้เปลี่ยนลักษณะการแสดงออกให้สอดคล้องกับช่วงเวลาและกิจกรรมการผลิต เช่น การให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ในการเลี้ยงกุ้งกับชาวนาที่เลี้ยงกุ้งด้วยกัน การรวมหุ้นระหว่าง ญาติและพรรคพวก ในลักษณะที่ใครมีเงินลงเงินใครมีแรงลงแรงโดยคำนึงถึงความได้เปรียบเสีย เปรียบ การชักชวนญาติและพรรคพวกเข้าสู่อาชีพใหม่(เช่น เลี้ยงกุ้ง ทานหรีบซื้อกุ้ง รับจ้างสูบน้ำ ลากอวนจับกุ้ง) การช่วยเหลือในการติดต่อกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ การอุดหนุนร้านค้าขายอาหาร และเวชภัณฑ์ที่เป็นของญาติและพรรคพวก การให้เครดิตและสิทธิพิเศษแก่ญาติและพรรคพวกในการซื้อ อาหารกุ้ง การเลี้ยงอาหารและแจกจ่ายเงินแก่ญาติและพรรคพวกเมื่อเลี้ยงกุ้งแล้วมีกำไร ซึ่งการที่ ความสัมพันธ์ทางการผลิตในลักษณะนี้ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่น ปัจจัยสำคัญเนื่องมาจากประการแรก สังคมชาวนายังคงผูกพันและให้คุณค่ากับระบบญาติ พรรคพวกและผู้ที่เคยมีบุญคุณกับตนเองสูง โดยความ เป็นญาติ พรรคพวกและการมีบุญคุณต่อกันจะได้รับการให้ความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด เหนือกฎหมาย ความ ถูกต้องหรือแม้แต่อำนาจเงินตราก็ตาม ประการที่สอง ชาวนายังยึดมั่นในค่านิยมของศาสนา แม้จะ พบว่าชาวนานในช่วงทำนาทุ่งมีงานในเวลาในการไปทำกิจกรรมที่วัดและมีสวด เพราะมุ่งอยู่กับการทำ งานก็ตาม แต่ในจิตสำนึกแล้วชาวนายังผูกพันอยู่กับศาสนาค่านิยมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เชื่อเรื่องศาสดาได้ดี เกรงกลัวต่อบาป เพราะแม้ในกรณีการจับกุ้งขายชาวนายังคิดว่าเป็นการชกสัตว์ และเป็นการทำบาป ดังนั้นนอกจากวันเสาร์อาทิตย์ซึ่งธนาคารหยุดทำการ หากจับกุ้งขายเกรงจะมีปัญหา ในเรื่องการจ่ายเงินของพ่อค้าแล้ว วันวันพระคือขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ ชาวนาทุ่งส่วนใหญ ก็านิยมจับกุ้งขายเช่นเดียวกัน (ภาพประกอบ 2)

ในช่วงที่มีการทำนาข้าว (ก่อน พ.ศ. 2532) ระบบทุนนิยมได้เข้าสู่ชุมชนชาวนาตำบลเกาะเพชรแล้ว เพียงแต่ความสัมพันธ์ทางการผลิตยังเป็นแบบหลวม ๆ ชาวนามีการซื้อปัจจัยการผลิตขายผลผลิตการเกษตร ซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในปริมาณที่น้อยมาก ระบบคนกลางยังไม่น่ากว้างขวางลงมีเพียงกรณีชาวประมงที่ซื้อเงินเก่าแก่มาลงทุน โดยสัญญาว่าต้องนำกุ้งและปลามาขายให้แก่เก่าแก่เท่านั้นที่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นระบบทุนนิยมค่อนข้างชัดเจน แต่พอเข้าสู่ช่วงการทำนาถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ชาวนาต้องการพึ่งพาเงินทุน เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร คนกลางและตลาดมีมากขึ้นในทางเศรษฐกิจถือว่าชาวนากลายเป็นคนที่อ่อนแอแทบจะพึ่งพาตัวเองไม่ได้เลย ภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมในลักษณะปลาใหญ่กินปลาเล็ก มีการผลักภาระค่าใช้จ่ายในเรื่องดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง และภาษีลงมาเป็นคอน ๆ เพื่อให้ได้กำไรสูงสุดกลายเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตที่โรคเค่นที่สุด และปลาตัวเล็กที่สุดที่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายดังกล่าวแทบทุกอย่างก็คือชาวนากุ้งนั่นเอง ตัวอย่างเช่น ในการเลี้ยงกุ้งของชาวนารายหนึ่ง อย่างน้อยชาวนาต้องมีความสัมพันธ์ทางการผลิตโดยตรงและทางอ้อมกับนายทุนและนายหน้ารถตุ๊กเพื่อซุกบ่อเลี้ยงกุ้ง ต่อมาก็คือนายทุนและตัวแทนจำหน่ายเครื่องจักร อุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง ลูกกุ้งที่จะนำมาเลี้ยง อาหารกุ้ง เวชภัณฑ์กุ้ง และเมื่อเลี้ยงกุ้งโรคแล้วต้องการจะขายกุ้งผู้ที่ชาวนาต้องไปมีความสัมพันธ์ด้วยคือนายหน้ารับซื้อกุ้ง แพรับซื้อกุ้ง นายทุนใหญ่ที่มหาชัย (ซึ่งยังไม่รวมถึงคอนจ้างคนเลี้ยงกุ้ง หรือสูบน้ำขึ้นจากบ่อแล้วลากอวนจับกุ้ง) จะเห็นว่าทุกฝ่ายที่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนากุ้งล้วนมีค่าใช้จ่ายในเรื่องค่าจ้าง ดอกเบี้ย ภาษี หรือค่าเช่า และยังรวมถึงความต้องการกำไรจากการดำเนินงานอีกส่วนหนึ่ง ชาวนากุ้งในฐานะผู้บริโภค (ปัจจัยการผลิต) คนสุดท้าย และไม่ค่อยมีอำนาจต่อรองจึงถูกผลักให้รับภาระค่าใช้จ่ายเหล่านั้นแทน (ภาพประกอบ 3)

กรณีการสนับสนุนส่งเสริม ให้บริการพื้นฐานจากรัฐและการเสียภาษีของชาวนา อันเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนากับรัฐนั้นพบว่า ประการแรก สภาพคอนทำนาข้าวและคอนทำนากุ้งการส่งเสริมสนับสนุนและให้บริการพื้นฐานแทบไม่มีความแตกต่างกัน และกลับดูเหมือนว่าคอนทำนากุ้งการสนับสนุนส่งเสริมและให้บริการพื้นฐานจากรัฐจะขาดแคลนมากขึ้นอีก ทั้งนี้เพราะในช่วงทำนาข้าวนั้น แม้การส่งเสริมและให้บริการพื้นฐานของรัฐจะขาดแคลน และการส่งเสริมที่ค่อนข้างชัดเจนก็มีเพียงการส่งเสริมด้านการเกษตรให้ชาวนาทำไร่นาสวนผสม การสนับสนุนเงินทุนผ่านทาง ธกส.

ส่วนด้านอื่น ๆ เช่น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวนาก็ยังไม่มี จอร์ผู้ร้ายชุกชุมชาวนาพึ่งพา
เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ได้ เวลาว่างถูกข่มขืนชาวนาไม่กล้าแจ้งความตำรวจ เพราะกลัวไม่ได้คืนหรือกรณี
เงินจากการทอดกฐินผ้าป่าก่อนจะนำไปฝากยังธนาคารในเมืองต้องแบ่งกันรักษา เพราะกลัวผู้ร้ายปล้น
ด้านถนน หนทาง ประปาก็ยังไม่มีทั่วถึงและอำนวยความสะดวกให้แก่ชาวนาได้ดี แต่อย่างไรก็ตาม
สภาพที่ชาวนาได้รับขณะนั้นชาวนาก็ไม่ค่อยรู้สึกเดือดร้อน เพราะชาวนายังสามารถพึ่งพาตัวเอง ญาติ
พี่น้องและพรรคพวกได้ แต่เมื่อผ่านมาสู่ช่วงการทำงานกึ่งลักษณะการค้าในชีวิตได้ เปลี่ยนแปลงไป
มาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น การพึ่งพาตัวเอง ญาติพี่น้องและพรรคพวกก็ทำได้ในวงจำกัด ความ
ต้องการการส่งเสริมสนับสนุนและได้รับการฟื้นฟูพื้นฐานจากรัฐจึงมีสูงขึ้นด้วย และในสภาพที่รัฐมีความ
สามารถส่งเสริมสนับสนุนและให้บริการพื้นฐานให้แก่ชาวนายังไม่ใกล้เคียงกับที่เคยจัดอยู่เดิม ทำให้การ
ส่งเสริมสนับสนุนและกระจายบริการพื้นฐานของรัฐไม่ทั่วถึง และเกิดการเลือกปฏิบัติกับคนกลุ่มต่าง ๆ
ขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าชาวนามักจะได้รับการปฏิบัติที่ด้อยกว่ากลุ่มพ่อค้านายทุนหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเอง
ประการที่สอง ในเรื่องภาษีเงินได้ที่เก็บจากชาวนา ในช่วงการทำงานชั่วผู้ที่เสียภาษีมากที่สุดและถูก
เรียกเก็บอย่างเข้มงวดที่สุดไม่ใช่พ่อค้านายทุน แต่เป็นชาวประมงซึ่งมีฐานะยากจนเพราะไม่อาจหลีกเลี่ยง
การเสียภาษีได้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ประมงได้ลงมาเก็บในพื้นที่โดยตรงและให้กำนันผู้ใหญ่บ้าน
ช่วยเหลือ ในขณะที่ชาวนาทั่วไปได้รับการยกเว้นภาษีหากปีใดทำนาไม่ได้ผล และพ่อค้านายทุนมี
วิธีการหลีกเลี่ยงภาษีด้วยการให้ข้อมูลปริมาณการค้าขายที่ต่ำกว่าความเป็นจริงและใช้ความสัมพันธ์กับ
เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นเครื่องมือ สภาพที่เกิดขึ้นจึงเข้าข่ายการเลือกปฏิบัติของรัฐอีกลักษณะหนึ่งด้วย
เมื่อเข้ามาสู่ช่วงการทำงานกึ่ง การที่รัฐยกเว้นไม่เก็บภาษีเงินได้แก่ชาวนากุ้งนั้นไม่ได้หมายความว่า
ชาวนากุ้งจะไม่เสียภาษีให้แก่รัฐ เพราะการที่ชาวนากุ้งทำธุรกิจที่ใหม่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์ทางการผลิต
กับพ่อค้านายทุนหลายฝ่ายตลอดจนมีการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคมากขึ้น ย่อมเป็นเครื่องชี้ว่าชาวนากุ้ง
เป็นฝ่ายรับการเสียภาษี (ภาษีทางอ้อม) แทนพ่อค้านายทุนเหล่านั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเสีย
ภาษีมากกว่าในช่วงทำนาข้าวเสียอีก

ทางเลือกและการสร้างอำนาจต่อรองเพื่อไม่ให้ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้านายทุน และการ
เลือกปฏิบัติจากรัฐ ที่ผ่านมามีชาวนาไม่ได้นิ่งเฉยชาวนาใช้ภูมิปัญญาแสวงหาทางเลือกและแก้ไขมา
โดยตลอด กรณีชุมชนตำบลเกาะเพชร ในช่วงทำนาข้าวแม้มีความจำกัดด้านสภาพพื้นที่ ที่ดินเป็นดิน

เบียร์ชาวนาต้องเลือกปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง เพราะมีความทนทานต่อสภาพดินได้ดี ทำให้ขายข้าวได้ราคาต่ำ แต่ชาวนาก็ยังสามารถหาทางเลือกที่นาต้องขายให้แก่พ่อค้าโรงสีเพื่อนำไปขายให้แก่ชาวนาที่เลี้ยงเบ็ดแทนโดยได้ราคาที่สูงกว่า เพราะข้าวที่นาให้ เบ็ดกินนั้นมีความจำเป็นที่ต้องเป็นข้าวพันธุ์ดีหรือในกรณีตีสี(พริกขี้หนู) อันเป็นผลผลิตจากไร่นาสวนผสมก็เช่นเดียวกัน ชาวนามีทางเลือกที่นาให้พ่อค้ากราดราคาได้ โดยทำการปรับปรุงพันธุ์ตีสีให้มีคุณภาพจนเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค เมื่อมาถึงช่วงการทานากุ้งสิ่งที่ชาวนาแสดงออกเพื่อกำหนดทางเลือกและสร้างอำนาจต่อรอง ในทางแรกคือการต่อสู้คัดค้านการทานากุ้งที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานข้าวและไร่นาสวนผสมซึ่งกำลังรุ่งเรืองมาก แม้ไม่ประสบผลสำเร็จแต่ชาวนาก็ได้ฝึกกำลังเข้าร้องเรียนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ไปจนกระทั่งถึงระดับกระทรวง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร) ทางที่สองคือยอมรับการทานากุ้งแต่ปรับระบบการทานากุ้งในแนวทางของนักวิชาการหรือบริษัทมหาชนตามแนวทางของชาวนาเอง เช่น เลี้ยงกุ้งในบ่อขนาดเล็ก (3 - 5 ไร่) แทนการเลี้ยงในบ่อขนาดใหญ่ (8 - 10 ไร่) เหมือนของบริษัท ปล่อยให้เหตุผลว่าสามารถดูแลได้ทั่วถึงกว่า ใช้อัตราการปล่อยลูกกุ้งลงในบ่อเลี้ยงที่หนาแน่นกว่าที่นักวิชาการกำหนดโดยให้เหตุผลว่า เมื่อไว้สำหรับการค้าระหว่างการเลี้ยง ใช้การสังเกตสีน้ำและอาการของกุ้งนามาเป็นเครื่องมือในการวินิจฉัยเกี่ยวกับการเจริญเติบโตและโรคของกุ้ง ใช้การสังเกตลักษณะท้องฟ้าและความเร็วลมเป็นเครื่องมือในการกำหนดว่า ควรจะคิดเครื่องยนต์พุน้ำในทิศทางใดเพื่อเพิ่มออกซิเจนในน้ำมากขึ้นเพียงใดซึ่งแทบจะไม่มีมาตรการของนักวิชาการ ตลอดจนทดลองนำน้ำในคลองหรือที่นาซึ่งเป็นน้ำทิ้งจากบ่อเลี้ยงกุ้งที่คนทั่วไปมักเรียกว่าน้ำเสียมาเลี้ยงกุ้ง ปรากฏว่าเลี้ยงแล้วกุ้งไม่ตายเกิดเป็นความรู้ใหม่ส่งผลให้ผู้เลี้ยงกุ้งทั่วไปเอาอย่าง ชาวนากลางและชาวนางานบางรายที่เคยมีปัญหาน้ำมีเงินทุนเลี้ยงกุ้งก็สามารถเลี้ยงกุ้งได้ เพราะการลงทุนจะน้อยลง หรือกรณีการให้อาหารกุ้ง ชาวนาจะใช้การตรวจสอบการกินอาหารของกุ้งในแต่ละวันว่า ในปริมาณน้ำหนักของอาหารที่ให้กุ้งกินนั้นหมดหรือยัง เหลือมา เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจว่าการให้อาหารคราวต่อไปควรจะลดหรือเพิ่ม แทนที่จะกำหนดเป็นสูตรเหมือนนักวิชาการ ฯลฯ ซึ่งปรากฏว่าระบบการเลี้ยงของชาวนาได้พัฒนาให้ระบบการเลี้ยงของบริษัท ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสามารถได้ข้อสรุปที่สำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง ภูมิปัญญาของชาวนาน่าจะได้คิดอยู่เฉพาะกับวิถีการผลิตเกษตรกรรม แต่ภูมิปัญญาของชาวนายังมีลักษณะสากลที่อาจปรับใช้กับวิถีการผลิตอุตสาหกรรมหรืออื่น ๆ ก็ได้ หากชาวนาได้อยู่ในสภาวะและโอกาสที่

เอื้ออำนวย ประการที่สอง วัตถุประสงค์แห่งการพัฒนาตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่รัฐบาล เป็นผู้นำการพัฒนา ชาวานาไม่ได้ออกยการพัฒนาฝ่ายเดียวแต่ความจริงแล้วชาวานาเองก็ได้พยายามพัฒนา ตามแนวทางของตนเองไปด้วย

สำหรับข้อสงสัยประการที่สอง เกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ เกิดขึ้นจากการแผ่ขยายของทุนนิยม (นาถุง) ซึ่งมองเหมือนกับว่ารัฐและพ่อค่านายทุนต่างก็จับจ้อง สำคัญ เนื่องจากรัฐได้ส่งเสริมและสนับสนุนหลายด้านตั้งแต่จัดหาแผนพัฒนาสู่ผู้นำปากหนัง แบ่งเขต นาข้าวและเขตนาถุง จัดหน่วยเคลื่อนที่ออกชักชวนให้ชาวานาเลิกทานาข้าวหันมาทานาถุง ำให้ำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ไปประชุมประจำเดือนที่อำเภอ ไปดูตัวอย่างการเลี้ยงกุ้งแล้วไปเผยแพร่ให้ลูกบ้านทราบ สนับสนุนเงินทุนในการเลี้ยงกุ้งผ่านทาง ธกส. ตลอดจนยกเว้นการเก็บภาษีเงินได้จากการเลี้ยงกุ้ง ส่วนฝ่ายพ่อค่านายทุนต่างก็หันนอกจากเข้ามาเพื่อลงทุนเลี้ยงกุ้งแล้ว ยังหาธุรกิจค้าขายที่เกี่ยวข้องกับ การเลี้ยงกุ้งด้วย เช่น ขายอาหารกุ้ง ขายอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง ขายลูกกุ้งและรับซื้อกุ้งที่ชาวานา เลี้ยงจนโตแล้ว เป็นการหาธุรกิจที่ครบวงจร อย่างไรก็ตามจากการศึกษาได้ข้อค้นพบว่านอกเหนือ จากรัฐและพ่อค่านายทุนต่างก็แล้ว คนในชุมชนคือพ่อค่านายทุนท้องถิ่นและชาวานาเองก็มีส่วนอย่างมาก ต่อการเข้ามาของการทานาถุงและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้น อดยยอมเป็น เครื่องมือของรัฐชักนำชาวานาให้เลิกทานาข้าวหันมาเลี้ยงกุ้ง ร่วมมือกับพ่อค่านายทุนกว้นซื้อที่ดิน เข้า ที่ดิน และเป็นกันชนปกป้องเกี่ยวกับปัญหาที่เนื่องมาจากชาวานาข้าวและผู้ที่ไม่เห็นด้วย ร่วมมือหาการค้า และเลี้ยงกุ้งในฐานะเครือข่ายของพ่อค่านายทุนท้องถิ่น การที่พ่อค่านายทุนท้องถิ่นสามารถเข้าสู่ ชุมชนได้รดยง่ายและคนในชุมชนส่วนหนึ่งยอมให้การสนับสนุน ปัจจัยที่สำคัญคือ ประการแรก เงินค่า คอนแทนที่ได้รับชาวานามีความรู้สึกว่าสูงมาก เพราะตอนทานาข้าวชาวานาไม่เคยมีเงินแสนเงินล้าน เหมือนตอนทานาถุงมาก่อน ประการที่สอง พบว่าผู้ที่ เป็นเครื่องมือให้กับรัฐและพ่อค่านายทุนเหล่านี้ ล้วนเป็นผู้นำชุมชนและผู้ว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น (change agent) เช่น นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ครู ตำรวจ กำนันผู้ใหญ่บ้าน พ่อค่านายทุนท้องถิ่นและชาวานารวย จึงทำให้ผู้ที่ไม่เห็นด้วยหรือไม่ สามารถเข้าสู่อาชีพการทานาถุงได้ โดยเฉพาะชาวานากลาง ชาวานาจนและชาวานาที่เป็นกลุ่มคนชรา ไม่มีพลังพอที่จะต่อต้านการเข้ามาของนาถุงได้ ประการที่สาม กลุ่มพ่อค่านายทุนท้องถิ่นที่ เข้ามานั้น ความจริงแล้วส่วนหนึ่งคือลูกหลานของชาวานา และพรรคพวกของลูกหลานชาวานาในชุมชน ซึ่งนั่นก็คือ

พวกเขาได้ใช้ความเป็นญาติและพรรคพวกมาผูกกับชาวนา จึงง่ายแก่การเข้าครอบครองปัจจัยการผลิตและครอบงำความคิดชาวนาสวนใหญ่ให้หันมาทำนาถ่วง

การเข้ามาของการทำนาถ่วงในชุมชนตำบลเกาะเพชร ถือว่าเป็นกระบวนการแบ่งแยกชาวนาแยกชาวนารวย ชาวนากลาง ชาวนาจนและชาวประมง ตลอดจนแรงงานในครอบครัว(พ่อ แม่ ลูก)เข้าสู่อาชีพต่าง ๆ กัน ชาวนาน่าอาจทำอาชีพในลักษณะเดียวกันหรือร่วมกันเหมือนเมื่อคอนทำนาข้าว จนเป็นเหตุให้ชาวนามีโอกาสพึ่งพากันได้น้อยลงทั้งในครอบครัวและชุมชน การเข้าสู่อาชีพของชาวนาในช่วงการทำนาถ่วง(หลายอาชีพ)มีหลายระยะ เช่น กรณีการเข้าสู่อาชีพการเลี้ยงกุ้งมีตั้งแต่กลุ่มที่ตัดสินใจเข้าสู่อาชีพเลี้ยงกุ้งทันที เนื่องจากมีความมั่นใจว่าเลี้ยงกุ้งแล้วได้รับผลตอบแทนสูงและมีความสามารถในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต ระยะที่สองคือกลุ่มที่มีความพร้อมเหมือนกลุ่มแรกแต่ยังไม่มั่นใจจึงรอคอยคนอื่นทางจนแน่ใจว่าได้ผลจริงจึงลงมือเลี้ยงกุ้ง ระยะที่สามคือกลุ่มที่ไม่น่ามั่นใจและยังไม่มีความพร้อมในระยะแรก ได้ให้นายทุนเข้าที่นาขุดบ่อเลี้ยงกุ้งมาก่อน เมื่อหมดสัญญาเช่ามีเงินทุนเพียงพอและได้เห็นการเลี้ยงกุ้งจนเกิดความมั่นใจจึงลงมือเลี้ยง ระยะที่สี่คือกลุ่มที่เข้าสู่อาชีพการเลี้ยงกุ้งไม่ได้เนื่องจากไม่มีทุนแม้ในตอนหลังจะเกิดความมั่นใจและยอมรับแล้วก็ตาม ทำให้ต้องตัดสินใจเข้าสู่อาชีพรับจ้างอย่างใดอย่างหนึ่งแทน ระยะที่ห้าคือกลุ่มที่ต่อต้านการทำนาถ่วงแต่เมื่อทำนาข้าวไม่ได้และไม่มีทางเลือกอย่างอื่นเมื่อเห็นว่าน้ำทิ้ง(น้ำเสีย)ก็สามารถเลี้ยงกุ้งได้ จึงต้องลงทุนสูบน้ำมาจากทะเลเป็นการลงทุนน้อยแต่ได้กำไรสูงกว่ากลุ่มที่เลี้ยงมาก่อนอีกจึงลงมือเลี้ยง นอกจากนี้ยังพบชาวนากลุ่มที่น่ายอมเข้าสู่อาชีพในช่วงการเลี้ยงกุ้งซึ่งได้แก่ชาวนาที่เป็นคนชรา สาเหตุเนื่องจากยังมีความคิดที่ผูกพันอยู่กับการทำนาข้าวจนยอมรับการทำนาถ่วงไม่ได้ ตลอดจนสภาพร่างกายไม่อำนวยที่จะให้ทำงานหนักและมีเวลาพักผ่อนน้อยในระบบการทำนาถ่วงนี้ได้ ปัจจัยสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจเข้าสู่อาชีพของชาวนาแตกต่างกันตามระยะเวลาข้างต้นได้แก่ ระดับการศึกษา สภาพการรับรู้ข้อมูลข่าวสารระดับการพัฒนาในตัวบุคคล อันเกิดจากการเคยมีประสบการณ์ติดต่อกับพ่อค่านายทุนและสังคมเมืองมาก่อน และระดับความสำเร็จในงานอาชีพที่ประกอบอยู่เดิม (ภาพประกอบ 4)

การเข้ามาในชุมชนตำบลเกาะเพชรของพ่อค่านายทุนต่างกัน ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการเข้ามาลงทุนเลี้ยงกุ้งและค้าขายเท่านั้น แต่มีความหมายรวมถึงการให้ครอบครองปัจจัยการผลิตแทนชาวนาคือ ครอบครองที่ดิน เงินทุน เทคโนโลยี แรงงาน และเมื่อทำการผลิตแล้วยังสามารถ

ครอบครองไปถึงตลาดอีกด้วย จึงเป็นการผูกขาดและแย่งชิงทรัพยากรไปจากชาวนาอย่างสิ้นเชิง ดังนั้น คนในชุมชนอันประกอบด้วยพ่อค้านายทุนท้องถิ่น ชาวนารวย ชาวนาจนรวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐแท้จริงแล้วคือผู้ที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือของพ่อค้านายทุนมากกว่าที่จะได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เพราะผลแห่งการเติบโตของเศรษฐกิจงานกึ่งได้แสดงออกมาให้เห็นแล้วว่าระหว่างพ่อค้านายทุน ชาวนา รัฐบาล พ่อค้านายทุนคือผู้ที่ได้รับผลประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้เนื่องจากพ่อค้านายทุนอยู่ในฐานะผู้ผูกขาดปัจจัยการผลิตและตลาดจึงสามารถมีอำนาจต่อรองกับฝ่ายรัฐและชาวนาได้ นอกจากนี้พ่อค้านายทุนยังใช้ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหลีกเลี่ยงภาษีหรือเป็นช่องทางในการเข้าถึงบริการของรัฐอีกทางหนึ่ง

สำหรับด้านแรงงานต่างกัน ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาจะปรากฏว่ามีแรงงานต่างกันเคยเข้ามาหาสมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นเพียงแรงงานที่มาจากชุมชน อาเภอและจังหวัดใกล้เคียง มาใช้แรงงานจากภาคอื่น (อีสาน) และเข้ามาในลักษณะการพึ่งพาชุมชนมากกว่าที่จะก่อให้เกิดปัญหาตามมา แต่การเข้าสู่ชุมชนในช่วงทศวรรษของแรงงานต่างถิ่นนี้ส่วนใหญ่คือแรงงานจากภาคอีสาน แม้มองอาจสรุปว่าแรงงานต่างถิ่นจากภาคอีสานเข้ามาแย่งงานของชาวนาในชุมชนตำบลเกาะเพชร แต่แรงงานเหล่านี้ก็เป็นคนเฒ่าให้แรงงานในท้องถิ่นถูกกดค่าจ้างและถูกให้คุณค่าที่ต่ำกว่านายจ้างที่เป็นนายทุนต่างถิ่น มองว่าเป็นคนนิยมนิดี ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากพื้นฐานการให้ค่าเท่ากับแรงงานท้องถิ่นกับแรงงานต่างถิ่นไม่เหมือนกัน แรงงานท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นญาติและพรรคพวกกับนายจ้าง ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างจึงเปี่ยมไปด้วยความมีน้ำใจ ลูกจ้างทำงานด้วยความรู้สึกเหมือนกับว่าตัวเองเป็นเจ้าของด้วย เมื่องานเสร็จนายจ้างก็มักจะให้ค่าตอบแทน (ค่าจ้างและบริการต่าง ๆ) ที่สูงกว่านายจ้างที่เป็นนายทุนทั่วไป สำหรับแรงงานต่างถิ่นซึ่งมักทำงานอยู่กับพ่อค้านายทุนต่างถิ่นนั้น นายจ้างให้ค่าตอบแทนที่ต่ำมาก ทั้งนี้เพราะประการที่หนึ่งนายจ้างสามารถกดค่าจ้างได้ง่ายและแรงงานต่างถิ่นเหล่านี้ไม่ค่อยมีอำนาจต่อรอง ถ้าไม่รับค่าจ้างในอัตราที่นายจ้างกำหนดก็จะไม่มีงานทำ ประการที่สองนายจ้างให้ค่าตอบแทนต่างถิ่นเหล่านี้ว่าเป็นเพียงอาเหล่หรือวัตถุเท่านั้น เมื่อเสร็จธุระหรือทำงานไม่ติดก็เอาออก หากยังมีการทำงานก็จะได้รับการจ่ายค่าจ้างและถือว่าหมดกันไป นายจ้างกับลูกจ้างไม่มีความผูกพันทางสังคมต่อกัน การที่แรงงานท้องถิ่นถูกกดค่าจ้างและให้คุณค่าที่ต่ำ และฝ่ายแรงงานต่างถิ่นก็ยังรับสภาพได้ หากให้นายจ้างที่เป็นนายทุนต่างถิ่นมักถือเป็นเหตุผลหรือข้ออ้างใช้กับแรงงานในท้องถิ่นที่ประสงค์จะเข้าทำงานด้วย ในขณะที่แรงงานในท้องถิ่นหากได้เข้าทำงานก็หวังว่าจะได้รับ

การปฏิบัติจากนายจ้างเหมือนกับนายจ้างที่เป็นญาติและพรรคพวก จนในที่สุดก็เข้ากันไม่ได้ นายทุนต่างถิ่นไม่ยอมจ้างแรงงานท้องถิ่น จึงกลายเป็นว่าการเข้ามลงทุนของพ่อค่านายทุนต่างถิ่นโดยมีการค้าสินงานใหญ่คนนั้นมาได้ช่วยให้แรงงานท้องถิ่น ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรได้มีงานทำมากขึ้น

กรณีการนำเข้าเทคโนโลยีสมัยใหม่และเครื่องจักรเข้ามาใช้ในการผลิตในช่วงการทอผ้า ถึงแม้จะเป็นปัจจัยการผลิตที่มีประสิทธิภาพในการผลิตสูง แต่เทคโนโลยีสมัยใหม่และเครื่องจักรกลับเป็นอันตรายกับชาวนามาก แม้จะเป็นเรื่องที่น่าจะเกิดขึ้นตามความคิดของคนในสังคมเมือง แต่แทบทุกคนจะได้รับข่าวการตายของชาวนาทุ่งที่เนื่องมาจากเครื่องจักร บางรายตายเนื่องจากลงมือหว่านอาหารในบ่อโคลนกับเครื่องยนต์หมุนในทิศทางถูกไปทิศทางที่ถึงแก่ความตาย บางรายสวมเสื้อผ้าไม่รัดกุม เสื้อผ้าเบ กะพริบขยอ (ข้อต่อ) ที่กำลังหมุนเป็นเหตุให้ร่างกายของชาวนาเข้าไปถึงแก่ความตาย การที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากชาวนายังไม่มีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของเทคโนโลยีและเครื่องจักรที่นำเข้าเข้ามาใช้ในการผลิต จึงดูเหมือนว่าชาวนาประมาท ขณะเดียวกันที่ผ่านมาชาวนาเคยชินอยู่กับการใช้แรงงานคนและสัตว์ ชาวนาสามารถควบคุมได้ ทุกคนรู้เรื่องหรือฝึกให้ทำตามได้ เมื่อหันมาใช้สิ่งที่เป็นวัตถุ (เครื่องจักร) จึงมีปัญหาเกิดขึ้น

อย่างไรก็ตามในการเริ่มเข้าสู่อาชีพใหม่ในช่วงทอผ้า ชาวนาได้พยายามเรียนรู้วิธีการผลิตใหม่ทั้งหมด ซึ่งพบว่าชาวนามีกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากพ่อค่านายทุน กล่าวคือหากเป็นระดับบริษัทใหญ่ ๆ มักใช้การศึกษาค้นคว้าในห้องทดลอง อาศัยนักวิชาการ ค้นคว้าจากตำรา ส่วนพ่อค่านายทุนระดับรองลงมาใช้การศึกษาจากตำรา วิดีโอ แลกเปลี่ยนความรู้จากตัวแทนจำหน่ายอาหารและเวชภัณฑ์ต่าง ๆ ในขณะที่ชาวนาส่วนใหญ่ เริ่มจากการสอบถามญาติและเพื่อนบ้านที่เลี้ยงอยู่ก่อน ใช้การสังเกตสีหน้า สังเกตอาการผิดปกติของกุ้ง สภาพท้องฟ้า ความเร็วลม ทิศทางทดลองด้วยการปฏิบัติจริง และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการขอคำแนะนำจากคลินิกรักษารักกุ้ง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ของชาวนาที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ที่เลี้ยงกุ้ง ชาวนากุ้งจึงมักมีสูตรการเลี้ยงกุ้งและรักษารักกุ้งที่เข้มเหมือนนครแม่เต๊ะระหว่างชาวนาด้วยกันเอง แต่อย่างไรก็ตามองค์ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้งที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชาวนาเอง ก็มีความน่าเชื่อถือได้สูงไม่แพ้ของนักวิชาการ เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับผลการเลี้ยงกุ้งของชาวนาและนักวิชาการแล้ว มีสถิติค่อนข้างสูงว่าเลี้ยงตามวิธีการของชาวนากลับได้ผลดีกว่าที่เลี้ยงโดยนักวิชาการ

วิถีการผลิตข้าว

อาชีพหลักคือ ทานา และมืออาชีพเสริมได้แก่ ทาสวน เลี้ยงสัตว์ ประมง รับจ้าง ความสัมพันธ์ที่เป็นเอกลักษณ์คือ การพึ่งพาระหว่างชาวนา ช่วยเหลือกันทุกด้านทั้ง เศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากผูกพันกันทางญาติ พรรคพวก ศาสนา ให้คุณค่ากับคนใจกว้างที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น และมีสภาพการผลิตที่ยังล่าช้าต้องใช้แรงงานจำนวนมาก

ความสัมพันธ์แบบทุนนิยม ยังเป็นแบบหลวม ๆ เพราะการค้าขายมีน้อย เนื่องจาก การติดต่อกับชุมชนเมืองยังไม่สะดวก มีเพียงกรณีชาวประมงที่นิยมเงินเข้าแลกมาลงทุนแล้ว สัญญาว่าจะนำกุ้งและปลามาขายให้แก่ แก้วแก้วตามเงื่อนไขที่ตกลงกัน เป็นค่าตอบแทน

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับรัฐ ชาวนาขาดแคลนบริการพื้นฐานและมีการเลือกปฏิบัติ เนื่องจากรัฐมีงบประมาณจำกัด ระเบียบราชการมีหลายขั้นตอน พ่อค้าเข้าถึงบริการของรัฐมากกว่าชาวนาและรู้จักหลักเลี้ยงภาษี แต่ชาวนาก็ยังอยู่ได้ เพราะชาวนามีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและพึ่งพาตัวเองได้สูง

วิถีการผลิตกุ้ง

อาชีพหลักคือ ทานากุ้ง และมีอาชีพที่เกี่ยวข้องได้แก่ รับจ้างซุกบ่อเลี้ยงกุ้ง เพาะเลี้ยง ลูกกุ้ง รับจ้างเลี้ยงกุ้ง ขายอาหารและเวชภัณฑ์กุ้ง ขายอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง ทาเห็บซื้อกุ้ง นายหน้ารับซื้อกุ้ง รับจ้างลากอวนจับกุ้ง

ความสัมพันธ์ที่เป็นเอกลักษณ์คือ ทุนนิยมแบบลาพัวกับลาเล็ก เนื่องจากนายทุนผูกขาด ปัจจัยการผลิต (ทุน เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร) และตลาด มีเครือข่ายความสัมพันธ์หลายระดับ มีอุดมการณ์มุ่งแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดจากกำไร คอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง ผลัก ค่าใช้จ่ายรวมทั้งภาษีลงมาเป็นคอน ๆ ตั้งแต่ นายทุนต่างชาติ นายทุนในชาติ ตัวแทนขายส่ง ตัวแทนขายปลีก นายหน้า มาจนถึงชาวนา

ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาระหว่างชาวนา ซึ่งสืบทอดมาจากวิถีการผลิตข้าวยังเป็นมรดกที่มีพลังเข้มแข็งท่ามกลางกระแสทุนนิยม เนื่องจากความผูกพันทางญาติ พรรคพวก ศาสนา และมีค่านิยมร่วมกัน ชาวนานานชุมชนจึงเกาะยึดกันเหนียวแน่นและช่วยเหลือกันแทบทุกด้าน

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวนา มีลักษณะขาดแคลนบริการพื้นฐานและเลือกปฏิบัติมากขึ้น เนื่องจากบริการของรัฐมีแนวโน้มไม่เพิ่ม ในขณะที่ชาวนามีความต้องการบริการพื้นฐานเพิ่มขึ้น ชาวนาจึงมีความเดือดร้อนมากเพราะพึ่งพาตัวเองได้น้อยลง

วิธีการผลิตนาข้าว

กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต

รัฐส่งเสริมนาข้าวโดยจัดทำแผนพัฒนาการเลี้ยงกุ้ง จัดหน่วยเคลื่อนที่ออกชักชวนชาวนา ให้ทำนุผู้ใหญ่บ้านบ่อตัวอย่างการเลี้ยงกุ้ง สนับสนุนเงินทุนผ่านทาง ธกส. และยกเว้นภาษีเงินได้ผู้เลี้ยงกุ้ง โดยคิดว่าจะช่วยได้เศรษฐกิจของชาวนาคือขึ้น

พ่อค้านายทุนต่างกัน กว้านซื้อที่ดินและเช่าที่ดินบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของอำเภอหัวไทร เพราะเห็นว่าเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การเลี้ยงกุ้ง ลงทุนเลี้ยงกุ้งและค้าขายแบบครบวงจร โดยมีผู้นำชุมชนและพ่อค้านายทุนท้องถิ่นเป็นเครือข่าย ตลอดจนมีแรงงานจากภาคอีสานเข้ามารับจ้าง

พ่อค้านายทุนท้องถิ่น ร่วมมือกับพ่อค้านายทุนต่างถิ่นทำนาข้าวและค้าขายกับชาวนา เพราะมองเห็นช่องทางที่จะได้รับค่าตอบแทนสูง

การตอบสนองและแตกตัวของชาวนา:

ชาวนารวย ชาวนากลาง เข้าสู่อาชีพการเลี้ยงกุ้ง ทนเพียบซื้อกุ้งขายอาหารและเวชภัณฑ์กุ้ง เพาะเลี้ยงลูกกุ้ง

ชาวนาจนและชาวประมง รับจ้างเลี้ยงกุ้ง รับจ้างทำงานกับเพียบซื้อกุ้ง รับจ้างลากอวนจับกุ้ง รับจ้างเป็นนายหน้ารับซื้อกุ้ง

ชาวนากลุ่มคนชรา(นับจากฐานะ) ไม่ยอมรับการทำนาข้าวยอมหยุดอาชีพปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังการเข้าสู่อาชีพต่างกันและในระยะเวลาที่นานพอพร้อมกัน คือทุน การศึกษา การรับรู้ข่าวสาร ความสำเร็จในอาชีพเดิม

วิธีการผลิตนาข้าว

ภาพประกอบ 4 กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต การตอบสนอง และการแตกตัวของชาวนา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การที่รัฐส่งเสริมให้ชาวนาทานากุ้ง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพในชุมชนเกือบทั้งหมด เกิดอาชีพใหม่ขึ้นมาอย่างกว้างขวาง เช่น ทานากุ้ง เพาะเลี้ยงลูกกุ้ง รับจ้างเลี้ยงกุ้ง ขายอาหารและเวชภัณฑ์กุ้ง ขายอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง ทำแพรับซื้อกุ้ง นายหน้ารับซื้อกุ้ง รับจ้างลากอวนจับกุ้ง ในการเข้าสู่อาชีพเหล่านี้ชาวนาต้องเริ่มต้นเรียนรู้กับอาชีพใหม่ที่เคยทำมาก่อน ชาวนาต้องเข้าสู่อาชีพใหม่ด้วยความมั่นใจรู้สึกสับสนและประสบกับปัญหาหนักมากที่ผ่านมาชาวนาได้พยายามช่วยตัวเองด้วยการสอบถามความรู้จากเพื่อนบ้าน ช่วยเหลือกันในการผลิตระหว่างญาติและพรรคพวก ตลอดจนลองผิดลองถูกด้วยตัวเอง ด้านพ่อค้านายทุนโดยเฉพาะตัวแทนจำหน่ายอาหารและเวชภัณฑ์กุ้งได้มีส่วนช่วยเหลือด้วยการให้ความรู้แก่ชาวนา เพื่อหวังผลให้ชาวนาเป็นลูกค้ามาก ๆ แต่ในส่วนของรัฐพบว่ายังให้การส่งเสริมสนับสนุนค่อนข้างน้อย ผู้วิจัยจึงเห็นว่าบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งของรัฐบาลที่จะมุ่งส่งเสริมให้ชาวนาหรือคนกลุ่มใด ๆ เข้าสู่อาชีพใหม่คือ

- 1) การเตรียมคนก่อนเข้าสู่อาชีพ ด้วยการให้ความรู้ความเข้าใจ ข้อมูลข่าวสาร และทักษะในการประกอบอาชีพ
- 2) จัดตั้งสาธารณูปโภคที่เอื้ออำนวยให้พร้อม และ
- 3) การส่งเสริมให้ชาวนาเข้าสู่อาชีพใหม่ควรครอบคลุมไปถึงอาชีพที่เกิดขึ้นพร้อมอาชีพหลัก (การทานากุ้ง) ด้วย เพราะล้วนเกี่ยวข้องกัน เพื่อจะได้เป็นทางเลือกสำหรับชาวนาในการเข้าสู่อาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง

1.2 การประกอบอาชีพในชวังกุ้งมีลักษณะเป็นแบบอุตสาหกรรมและกึ่งอุตสาหกรรม ดังนั้นปัจจัยการผลิตจึงแตกต่างไปจากคอนทอนนาข้าวมาก ทรัพยากรที่ดินสมัยและเครื่องจักรแทนแรงงานคนและสัตว์ ใช้เงินทุนจำนวนมาก (แสนหรือล้านบาท) จ้างแรงงานต่างถิ่นเข้ามาทำงาน ใช้ที่ดินในการผลิตจำนวนน้อยลงและให้มูลค่าต่างไปจากเดิม ลักษณะการผลิตดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาแก่ชาวนาที่รุนแรง

1.2.1 การนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยและเครื่องจักรเข้ามาใช้ ในสายตาของรัฐและนักเศรษฐศาสตร์หวังว่าจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตให้ได้คราวละมาก ๆ แต่การนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยและเครื่องจักรเข้ามาในอีกทางหนึ่งก็ก่อให้เกิดผลเสียแก่ชาวนา เนื่องจากเป็นสิ่งใหม่ชาวนายังไม่รู้เท่าทัน เช่น กรณีของการใช้สารเคมี เข้าช่วยเพื่อปรับสภาพน้ำหรือเวชภัณฑ์ เพื่อรักษาโรคกุ้ง

ชาวนายังขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีใช้และโทษที่อาจเกิดขึ้น นานเข้าเกิดการสั่งสมของสารเคมีจนเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคและกุ้งเป็นโรคมากที่สุด หรืออาการของเครื่องจักรมักได้ยินข่าวการเสียชีวิตและบาดเจ็บของชาวนาเนื่องมาจากเครื่องยนต์หมุนวนพัดตีน้ำแทบทุกเดือน ซึ่งปรากฏการณ์ในลักษณะนี้มีแนวโน้มว่าจะเกิดขึ้นได้เสมอแม้เฉพาะแต่กรณีอาชีพการทากุ้งเท่านั้น การหาแนวทางแก้ไขจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งผู้วิจัยเห็นว่าในการแก้ไขทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วม 1) ชาวนาซึ่งเคยชินกับการใช้เครื่องมือการผลิตง่าย ๆ ต้องปรับเปลี่ยนนิสัยให้มีความรอบคอบและมองผลในระยะยาวมากขึ้น แม้จะยากแต่เพื่อผลในทางบวกคือ เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและผลในทางลบคือ ด้ว้แม่เปลี่ยนนิสัยการทากุ้งจะหลีกเลี่ยงไม่ให้ผลผลิตอาจตกต่ำและเกิดอันตรายแก่ชีวิต ชาวนาจึงต้องพยายามปรับปรุงตัวเอง 2) พ่อค้ายาสูบและตัวแทนจำหน่าย ควรให้ความรู้ที่ถูกต้องและครอบคลุมแก่ลูกค้า โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับอันตรายที่อาจเกิดจากการใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรไม่ควรมุ่งเพิ่มปริมาณยอดขายอย่างเดียว 3) รัฐอยู่ในฐานะให้การสนับสนุนควรตระหนักและให้ความสำคัญกับปัญหานี้ เพราะรัฐมีหน่วยงานที่ค่อนข้างมีความพร้อมในเรื่องนี้ เช่น มีบุคลากรทางการศึกษาจากสถานศึกษาและกรมการศึกษานอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข พัฒนาการ ตลอดจนอุตสาหกรรมจังหวัดที่สามารถให้ความรู้และลงมือแนะนำชาวนาในเรื่องเทคโนโลยีและเครื่องจักรได้

1.2.2 ความต้องการเงินทุนจำนวนมาก ในประเด็นนี้ก็เป็นปัญหาใหญ่สำหรับชาวนาซึ่งไม่เคยสะสมเงินจำนวนแสนและล้านบาทมาก่อน ที่ผ่านมามีชาวนาได้พยายามแก้ปัญหาด้วยการระดมเงินทุนจากญาติพี่น้อง และช่วยเหลือกันในการติดต่อกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ ใครมีพรรคพวกอยู่ที่ธนาคารใดก็ชักนำกันไป แต่สำหรับรัฐบาลช่วยเหลือเงินทุนผ่านทาง ธกส. ยังไม่สามารถช่วยเหลือชาวนาได้มากนัก เพราะระเบียบของ ธกส. ยังวางอยู่บนพื้นฐานที่มองว่าชาวนาจนจะมีปัญหาใช้หนี้ได้ ซึ่งนั่นคือชาวนาที่ไม่มีหลักทรัพย์ยังไม่สิทธิกู้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่ารัฐควรที่จะได้ปรับปรุงระเบียบให้เอื้อแก่ชาวนาจน แม้ไม่มีหลักทรัพย์แต่หากพิจารณาเห็นว่าการประกอบอาชีพของชาวนามีแนวทางที่เชื่อว่าจะประสบผลสำเร็จได้ก็ควรให้กู้ โดยใช้โครงการเป็นหลักประกันเงินกู้แทนหลักทรัพย์ เพราะเรื่องนี้ทางภาคเอกชนมีการทำกันอยู่แล้ว เช่น กรณีการยืมเงินจากเจ้าแม่มาลงทุนหาการประมง และกรณีการยืมเงินจากนายทุนมหาชัยมาซื้อกุ้งจากชาวนากุ้ง ชาวนาสามารถได้เงินจำนวนมากมาทำธุรกิจโดยไม่ต้องมีหลักทรัพย์ และที่สำคัญคือจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าชาวนาโดยปกติเป็นคนซื่อสัตย์

กล่าวการเป็นหนี้ เมื่อหาเงินมาจะได้มาใช้หนี้ ธกส. ตามกำหนดเวลา หรือหากเงินมาใช้ก็จะผ่อนชำระ ซึ่งพ่อค้านายทุนที่ค้าขายกับชาวนากุ้งเองก็ยืนยันว่าหนี้สินของพวกเขาส่วนใหญ่ไม่ใช่ว่าชาวนาแต่มีที่จะเป็น คนที่อยู่ในเมืองที่ดูเหมือนว่ามีฐานะดี นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังมีความเห็นเพิ่มเติมว่ารัฐควรสนับสนุน ใช้จ่ายตั้งกองทุนนากุ้ง เพื่อช่วยให้ชาวนาที่ประสงค์จะเลี้ยงกุ้งแต่ไม่มีเงินทุนสามารถทำการเลี้ยงกุ้งได้

1.2.3 การจ้างแรงงานต่างถิ่นเข้ามาทำงาน ในสายตาของรัฐหรือนักเศรษฐศาสตร์ มองว่าการขยายตัวของเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นและนำไปสู่การกระจายรายได้ เป็นการมองในระดับกว้าง แต่หากมองในระดับที่แคบลงมากอาจอธิบายข้างต้นได้ เป็นเพียงข้ออ้าง เพื่อให้เกิด ความชอบธรรมแก่นักลงทุนเท่านั้น เพราะในการพิจารณาหาทุนการจ้างแรงงานต่างถิ่นเข้ามา เป็น การเข้ามาแย่งงานและทำลายแรงงานท้องถิ่น เพราะนายจ้างหรือนักลงทุนต่างถิ่นกดค่าจ้างและ ปฏิบัติต่อแรงงานต่างถิ่น (อีสาน) ด้วยการเอาเปรียบมากและต้องการจะใช้วิธีการดงกล่อกับแรงงาน ท้องถิ่นด้วย จึงส่งผลให้แรงงานท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสเข้าทำงานกับนักลงทุนต่างถิ่น และถูกให้ คุณค่าว่าเป็นแรงงานที่ผิด ที่ผ่านมานโยบายการแก้ไขของแรงงานท้องถิ่นก็คือเมื่อเข้าทำงานกับ นักลงทุนต่างถิ่นก็ไม่ยอมปฏิบัติตามแนวทางของนักลงทุนต่างถิ่นจนเป็นเหตุให้ถูกออกจากงาน ในทาง ต่อมาก็คือชาวนาที่ทำธุรกิจนากุ้งมักจะจ้างแรงงานที่เป็นญาติและพรรคพวกของตนเอง สามารถช่วย แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนได้ส่วนหนึ่ง ผู้วิจัยมองว่าผู้ที่จะสามารถแก้ไขในเรื่องนี้ได้คืออีกฝ่ายหนึ่งน่าจะเป็น ฝ่ายรัฐ เพราะรัฐมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับแรงงานอยู่หลายกระทรวง ตั้งแต่กระทรวง แรงงานและสวัสดิการสังคม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กระทรวง อุตสาหกรรม สามารถทำได้ทั้งในระดับการกำหนดนโยบาย และการลงเอยกับดูแล เพื่อให้แรงงาน ได้รับความเป็นธรรมจากนายจ้าง ขณะเดียวกันแรงงานท้องถิ่นก็จะไม่ได้รับผลกระทบจากการเข้ามา ทำงานของแรงงานต่างถิ่น

1.2.4 การขายที่ดินที่เคยใช้ทำนาข้าวเพียงบางส่วนทำนากุ้ง ทำให้เหลือที่ดินที่นำมาได้ใช้ ประโยชน์มากกว่าครึ่งถูกทิ้งให้ร้าง คิมที่ปล่อยมาจากบ่อเลี้ยงกุ้งซึ่ง นอกจากนั้นพบว่าเมื่อระบบการผลิต แบบอุตสาหกรรมเข้ามาผู้ประกอบการได้ให้ค่าที่ดินแตกต่างไปจากเดิม รอยที่ดินที่อยู่ใกล้ทะเลและ ใกล้น้ำสามารถสูบน้ำเข้ามาเลี้ยงกุ้งได้ง่าย และการคมนาคมสะดวกจะถูกกว้านซื้อหรือเช่าขายให้ ราคาสูง ส่วนที่เหลือจะมีราคาถูกและไม่เป็นที่สนใจของผู้ประกอบการเกิดการสูญเสียทั้งในแง่เศรษฐกิจ

สังคมและสิ่งแวดล้อม ที่ผ่านมาก็ได้มีการแก้ไขกันไปบ้างแล้วคือ ทางชานาเองโดยเฉพาะชานากลาง และชานาจนที่ในมีทุน เพียงพอที่จะเลี้ยงกุ้งในระยะแรก ได้ชูป่อเลี้ยงกุ้งในที่ดินที่อยู่ทางทะเล เข้าไปบนน้ำตื้นหรือที่ เรียกว่าน้ำตื้น ซึ่งซึ่งอยู่ในทุ่งนาและคลองมาทดลองเลี้ยงกุ้ง ปรากฏว่าได้ผลและ มีการขยายการเลี้ยงด้วยวิธีนี้ออกไปอย่างกว้างขวาง ฝ่ายองค์กรเอกชนก็ได้เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน เงินทุนหาที่ดินรอบล้อมพื้นที่บางส่วนที่หวังจะให้ เป็นพื้นที่การเกษตร แต่ทำได้ไม่มากนักเนื่องจากมีข้อ จำกัดเรื่องงบประมาณ ในส่วนของฝ่ายรัฐซึ่งมีหน้าที่ส่งเสริมงาน เรื่องการเลี้ยงกุ้งหรืออาชีพไหนก็ได้โดยตรงแทบจะไม่ได้ช่วยอะไรเลย แผนพัฒนาสำหรับนากุ้งแม้มีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาได้ แต่ได้รับการ ปฏิบัติค่อนข้างน้อย เช่น ในกรณีการแบ่งเขตนาข้าวและเขตนากุ้งจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่ได้มีการปฏิบัติที่เป็น รูปธรรม ผู้วิจัยมีความเห็นต่อการแก้ปัญหานา เรื่องนี้ว่า ประการที่หนึ่ง การทำนากุ้งไม่ได้เริ่มเกิดที่ ชุมชนตำบลเกาะเพชร ในต่างประเทศ และภาคอื่น ๆ ของไทยเกิดขึ้นมาก่อนแล้ว รัฐไม่ควรมอง เฉพาะผลด้านเศรษฐกิจในระยะสั้น ควรมองระยะยาวและมองด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย ประการที่สอง รัฐในฐานะผู้กำหนดนโยบายและวางแผนต้องมีสายตาวางไกล หากได้มีการคาดการณ์ล่วงหน้าให้มีการวางแผนในส่วนของที่ดินที่ว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์อาจจะกันไว้เพื่อทำการเกษตร โดย ให้มีการคั่นพื้นที่แข็งแรงกันระหว่างเขตนาข้าวกับเขตนากุ้งป้องกันการไหลซึมของน้ำเค็ม ชานาที่ยังอยาก จะทำนาข้าวก็จะทำได้ กลายเป็นทางเลือกใหม่ที่สามารถผสมผสานระหว่างนาข้าวกับนากุ้งหรือ กุ้งกับ นาข้าวให้ไปด้วยกันได้ ประการที่สาม เมื่อกำหนดนโยบายและแผนเรียบร้อยแล้วรัฐต้องเข้าไปควบคุมดูแลการชูป่อเลี้ยงกุ้งอย่างใกล้ชิด ให้อยู่ในเขตและแผนผังที่กำหนดในลักษณะคล้ายการสร้างสิ่งก่อสร้าง ในเขตเทศบาลที่ต้องผ่านการเห็นชอบเสียก่อน นับส่วยให้ผู้เลี้ยงกุ้งชุดละแปดแปดใครจะชุดตรงไหน ชุดอย่างไรก็ได้จนเกิดปัญหาในที่สุด

1.3 ในช่วงการทำนากุ้ง ได้พบว่ากระบวนการเรียนรู้ของชานามีแบบแผนที่แตกต่างกันไป จากคนกลุ่มอื่น คือพ่อค่านายทุนและนักวิชาการ โดยกระบวนการเรียนรู้ของชานาเริ่มจากการสอบถามเพื่อนบ้าน แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชานาด้วยกัน ใช้การสังเกตการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่อยู่ รอบตัว ทดลองด้วยการลงมือปฏิบัติจริง หากสุกวิสัยแล้วจึงไปตั้งร้านขายยา (คลินิกกุ้ง) ผู้วิจัยจึงมี ความเห็นว่า ขณะนี้เรากำลังพบความจริงบางประการที่จะเป็นประโยชน์ต่องานพัฒนาทั้งเรื่องนากุ้งและ อาชีพอื่น ๆ ของชานาว่า ประการแรก ชานามีศักยภาพในตัวเอง มีแนวทางของตนเองและมี

ภูมิปัญญาสูงพอที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับงานแทบทุกลักษณะ ประการที่สอง กระบวนการเรียนรู้ของ ชาวานาไม่เหมาะกับการให้การศึกษาอบรมที่เป็นทางการ ฉะนั้นในการพัฒนาที่จะลงไปสู่ชานาโดย นักพัฒนาหรือฝ่ายรัฐจะต้องไม่ไปขึ้นาจนลึงนึกถึงศักยภาพและภูมิปัญญาที่เขามี หากคิดจะส่งเสริมและ ให้ความรู้ก็ควรอยู่บนพื้นฐานที่สอดคล้องกับแนวทางของชานา (ผู้ถูกพัฒนา) คือผ่านสื่อบุคคลจะดีที่สุด

1.4 ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชานาด้วยกันทั้งในช่วงทานาข้าวและทานากุ้ง ผล การศึกษายืนยันชัดเจนว่าชานามีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันแทบทุกด้านทั้งเศรษฐกิจและสังคม ในช่วง ทานาข้าวมีการช่วยเหลือให้ที่อยู่ ที่ทำกิน ให้ยืมเงิน ช่วยเหลือแรงงานกันในการผลิต ตลอดจนช่วย กันป้องกันความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำกว่า เมื่อมาถึงช่วงทา นากุ้งมีการแลกเปลี่ยนความรู้ในการเลี้ยงกุ้ง ชักนาเข้าสู่อาชีพใหม่ ช่วยเหลือในการติดต่อขอกู้ยืม เงินจากธนาคารพาณิชย์ อุดหนุนร้านค้าและให้สิทธิพิเศษแก่ญาติและพรรคพวก เลี้ยงอาหารและแจก ง่ายเงินแก่ญาติและพรรคพวกเมื่อเลี้ยงกุ้งแล้วมีกำไร ในประเด็นนี้มีข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ต่องาน พัฒนาทั่วไปประการหนึ่งว่า การรวมกลุ่มของชานาที่เข้มแข็งเป็นทางการโดยมีโครงสร้างด้านญาติ พรรคพวก ศาสนาและการมีค่านิยมร่วมกัน ชานาจะมีการยึดเหนี่ยวกันเหนียวแน่นกว่าการรวมกลุ่มในลักษณะอื่น ฉะนั้นหากรัฐหรือนักพัฒนาคิดจะรวมกลุ่มชานาเพื่อทำกิจกรรมใด ๆ ควรจัดรวมกลุ่มในลักษณะที่เข้ม เป็นทางการโดยพยายามส่งเสริมกลุ่มที่มีอยู่แล้วมากกว่าที่สร้างกลุ่มจัดตั้งขึ้นใหม่ นอกจากจะใช้ผู้นำ ชุมชนหรือผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) ความแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทั่วไปแล้ว ไม่ควร มองข้ามอิทธิพลใน เรื่องญาติ พรรคพวก ศาสนา และค่านิยมของชานา ควรนำมาเป็นสิ่งที่จริงจัง เพราะแม้แต่การเข้ามาทานากุ้งของนายทุนต่างถิ่นในชุมชนชานาคาบละเกาะเพชร ที่มองกันว่าส่งผล กระทบและก่อปัญหาต่าง ๆ ตามมา ชานาต่อต้านอย่างรุนแรงแต่ในที่สุดก็ต้องยอมจำนนเมื่อตรวจสอบ แล้วพบว่านอกจากการใช้อำนาจรัฐเป็นเครื่องมือในการส่งเสริม และนายทุนให้ค่าตอบแทนสูงเป็นลั งส่อใจแล้ว อีกสาเหตุหนึ่งที่ชานาต้องยอมจำนนก็คือนายทุนต่างถิ่นที่เข้ามานั้นส่วนหนึ่งเป็นลูกหลาน ชานาและพรรคพวกของลูกหลานชานาเอง

1.5 ความสัมพันธ์แบบทุนนิยมในช่วงทานากุ้ง พบว่ามีการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากการมี ความสัมพันธ์ทางการผลิตต่อกันในรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง และกำไร รุนแรงมาก ผลักภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ รวมทั้งค่าภาษีไปให้กับผู้บริโภคนคนสุดท้าย และด้วยเหตุที่ระบบนี้มีเครือข่าย

เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับชาติและสังคมโลก ลักษณะการเอาเปรียบแบบปลาใหญ่กินปลาเล็กได้เกิดขึ้นหลายขั้นตอน และซ้ำร้ายผลผลิตกุ้งกุลาดำของชาวนากุ้งไทยยังเผชิญกับปัญหาการกีดกันทางการค้าโดยข้ออ้างในเรื่องคุณภาพการผลิตและการทำลายสิ่งแวดล้อมจากประเทศที่รับซื้อกุ้ง ชาวนาทั้งที่เลี้ยงกุ้งและประกอบอาชีพรับจ้างจึงประสบความเดือดร้อนอย่างรุนแรง และแม้จะมองว่าชาวนามีรายได้เพิ่มขึ้นแต่ยังคงต่ำกว่ามาตรฐานการดำเนินชีวิตที่สูงขึ้น เพราะชาวนาต้องซื้อเกือบทุกอย่างในราคาแพงแม้กระทั่งน้ำดื่ม น้ำอาบและน้ำสำหรับพุงข้าว ที่ผ่านมาชาวนาถูกปล่อยให้ต่อสู้กับชะตากรรมด้วยตนเอง คนที่ทำนากุ้งในระยะแรก ๆ เท่านั้นที่เลี้ยงแล้วกุ้งนํ้าตายสามารถมีเงินแสน เงินล้าน ก็พอจะอยู่ในสังคมที่ถูกพ่อค้านายทุนเอาเปรียบหรือสังคมบริโภคนิยมได้ แต่ชาวนากุ้งในช่วงหลังมักประสบกับปัญหาการเลี้ยงแล้วกุ้งตาย ตลอดจนชาวนาที่รับจ้างที่มักถูกกดค่าจ้างมีสภาพที่น่าเป็นห่วงมาก ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการช่วยเหลือชาวนากุ้งสามารถทำได้หลายทางคือ 1) เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีความรู้ความสามารถในอาชีพการเลี้ยงกุ้งโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ หรือสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งควรเข้าไปเป็นผู้นำทางวิชาการให้กับชาวนากุ้ง เพื่อให้ชาวนากุ้งมีความสามารถทางการผลิตผลผลิตกุ้งจะได้มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับของตลาดโลก ลดการถูกกีดกันทางการค้า ขณะเดียวกันชาวนากุ้งก็จำเป็นต้องพึ่งพาตัวแทนจำหน่ายอาหารและเวชภัณฑ์กุ้งมากนัก จะให้พ้นจากการช่วยเหลือที่วางบนเงื่อนไขการมุ่งหากำไร 2) จากแนวความคิดที่ว่าชาวนามักถูกพ่อค้านายทุนเอาเปรียบเพราะขาดข้อมูลข่าวสาร ขาดความรู้ความเข้าใจในปัญหาของตัวเองและน่าจะเชื่อมโยงกับความเคลื่อนไหวของสังคมภายนอกได้ การช่วยเหลือในเรื่องนี้เคยมีการจัดตัวอย่างของพ่อค้านายทุนชายเวชภัณฑ์กุ้งที่ต้องการครองใจลูกค้ามาแล้ว ได้นำเรื่องการให้ความรู้ในการเลี้ยงกุ้งบริการแก่ลูกค้าทุกครั้งที่มาหา นอกจากนี้ยังได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับราคาสื่อขายกุ้งประจำวันไว้บริการ ปรากฏว่าได้ผลดียิ่งยวดที่ชาวนากุ้งแทบไม่รู้ว่านั้นเป็นกลยุทธ์ของพ่อค้า อย่างไรก็ตามถือว่าพวกเขามีส่วนช่วยลดความเสียหายเปรียบให้กับชาวนากุ้งได้ส่วนหนึ่ง แต่หากจะให้ดีกว่านี้รัฐควรจะทำเพื่อให้เป็นบริการแก่ชาวนาเสียเอง 3) การจะลดความเสียหายเปรียบตั้งแต่เรื่องกำไร ดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้างและรับภาระค่าภาษี หากจะให้เกิดจากแนวทางที่มาจากรัฐหรือพ่อค้านายทุนแล้วคงหวังผลได้ยาก เพราะการกำหนดนโยบายรัฐมักอยู่ใต้อิทธิพลการขึ้นๆลงๆของพ่อค้านายทุน และที่สำคัญคือหากลดความเสียหายเปรียบของชาวนาลงก็ย่อมหมายถึงการสูญเสียความได้เปรียบของพ่อค้านายทุนนั่นเอง ผู้วิจัยคิดว่าทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการสร้างองค์กรชาวนากุ้งให้เข้มแข็ง โดยการรวมกลุ่มจากฐานที่มั่นเป็นทางการที่มีอยู่แล้วให้ปลอดจาก

อำนาจรัฐเข้าไปควบคุม มีองค์กรเอกชนหรือนักวิชาการเข้าไปส่งเสริมด้านความรู้ เพื่อเพิ่มศักยภาพให้ชาวนา ให้ชาวนาได้ต่อสู้ตามแนวทางของเขาเองเพราะอย่างน้อยในช่วงนาข้าว ชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรก็ได้แสดงออกซึ่งภูมิปัญญาในการหาทางเลือกไม่ขายข้าวให้แก่พ่อค้าโรงสีที่กดราคาข้าว และในช่วงนาทุ่งก็ยิ่งแสดงให้เห็นถึงแนวทางในการเลี้ยงกุ้ง ที่สามารถลดต้นทุนการผลิตและมีกำไรสูงกว่าวิธีการของบริษัทมาแล้ว เชื่อว่าหากองค์กรเอกชน นักวิชาการ ช่วยเหลืออย่างจริงจัง และรัฐมีความจริงจังที่จะช่วยเหลือ ชาวนาจะได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของระบบทุนนิยมแบบปลาไฟกินปลาเล็กและผลกระทบจะค่อยๆ ง่ายมายังชาวนาเรื่อยๆ ลงได้

1.6 การเข้ามาของอุตสาหกรรมนาทุ่ง เป็นปรากฏการณ์ที่คล้ายกับการเข้ามาของอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ กล่าวคือ แม้จะได้รับผลด้านเศรษฐกิจสูงแต่ชุมชนที่อุตสาหกรรมเข้าไปมีทุนเสียในด้านอื่น ๆ เช่น สังคม และสิ่งแวดล้อม และพบว่าผลทางด้านเศรษฐกิจที่สูงนั้นมักตกอยู่กับพ่อค้านายทุน ถูกดูดซับให้ไหลออกไปนอกชุมชน สู่มืองและออกนอกประเทศตามลำดับ ผู้วิจัยเห็นว่าการแก้ไขในเรื่องนี้อาจทำได้โดย 1) เริ่มที่ชาวนาคือ ต้องพยายามให้หลุดพ้นจากการตกเป็นเครื่องมือของพ่อค้านายทุนให้มากที่สุด ครอบกิดชาวนากลุ่มหัวก้าวหน้าหรือมีการศึกษาด้านชุมชนชาวนานั้นมีอยู่จำนวนหนึ่ง แต่มักจะร่วมมือกับพ่อค้านายทุนต่างกันไปอาจที่จะเป็นผู้ดำเนินการเรียกร้องหรือต่อต้านการกระทำที่สร้างความสูญเสียให้แก่ชุมชนได้ แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่ากรณีการหานาทุ่งในชุมชนตำบลเกาะเพชรพลังในชุมชนที่เข้มแข็งมีอำนาจสูงสุดเหนือจิตใจชาวนา หรือแม้แต่เงินตราคือญาติ พรรคพวก ศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ฉะนั้นหากนักพัฒนาหวังจะสร้างอำนาจต่อรองในเรื่องนี้ได้คำนึงถึงปัจจัยเหล่านี้ จะสามารถโน้มน้าวจิตใจกลุ่มที่ตกเป็นเครื่องมือพ่อค้านายทุนกลับมาได้ ขณะเดียวกันก็สามารถปลุกจิตสำนึกชาวนาให้ผนึกกำลังกันต่อต้านการพัฒนาที่นำความเสียหายได้เพียงแต่ชี้ให้ชาวนาเห็นว่าการพัฒนาในลักษณะนี้ญาติหรือพรรคพวกคือครีอน ชัดกับศาสนาในศาสนา หรืออ้างค่านิยมในเรื่องความมีน้ำใจ หรือแล้งน้ำใจอันเป็นสิ่งที่พ่อค้านายทุนมักจะขาด ผู้วิจัยเชื่อว่าจิตสำนึกและพลังในชุมชนก็จะเกิดขึ้น 2) ในส่วนของรัฐนั้น ความจริงรัฐรู้ดีว่าการพัฒนาที่ผ่านมาทั้งกรณีนาทุ่งและกรณีอื่น ๆ ผลประโยชน์ตกกับใครและความสูญเสียตกอยู่กับใคร รัฐจึงควรมีนโยบายการที่ควรได้ประโยชน์คนนั้นต้องจ่ายค่าฟื้นฟูสภาพและชดเชยให้แก่ผู้สูญเสียประโยชน์ ซึ่งเป็นมาตรการที่ชดเชยกันตามต่างประเทศที่ได้รับผลกระทบในลักษณะนี้มาใช้ เพราะจะเกิดความไม่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายและการพัฒนาที่มีแนวโน้มว่าจะยั่งยืน ความเห็นเพิ่มเติมของผู้วิจัยในเรื่องนี้คิดว่าต้องแก้ที่ต้นเหตุคือแก้ที่

รัฐในฐานะผู้กำหนดนโยบายและใช้อำนาจรัฐ ศึกษาศักยภาพการทางการเมืองให้มีระบบกลั่นกรองผู้ที่จะเข้าไปใช้อำนาจรัฐให้มีหลักทัศน์ที่มองการพัฒนาแบบองค์รวม ไม่เน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจด้านเดียว หรือเห็นแก่พรรคพวกมากกว่าส่วนรวม

1.7 สภาพการกระจายบริการพื้นฐานไม่ทั่วถึงและรัฐมีพฤติกรรมการเลือกปฏิบัติทั้งในเรื่องบริการพื้นฐานและการเก็บภาษี เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างรัฐกับชาวนาที่เป็นปัญหามานาน ตั้งแต่ช่วงนาข้าวมาจนถึงช่วงนาถั่ว สาเหตุมาจากทุกฝ่ายชาวนาเองก็เคยชินกับการปฏิบัติที่ตกเป็นฝ่ายยอมมาโดยตลอด ศาสนาวัฒนธรรมกับลัทธิทำให้เป็นคนอ่อนน้อมต่อมตน เชื่อฟังผู้มีอำนาจ และความโลภ ขณะที่ฝ่ายพ่อค้านายทุนได้รับการปลูกฝังให้มีอุดมการณ์ที่เห็นว่ายิ่งได้ประโยชน์สูงสุด ยิ่งทำให้ธุรกิจมีโอกาสขยายตัว และเมื่อมองพฤติกรรมรัฐไทยในช่วง 30 กว่าปีที่ผ่านมามองเห็นว่ามีความล่าช้ายังเข้ากับฝ่ายพ่อค้านายทุน โดยเชื่อว่าเป็นกลไกช่วยให้เกิดการพัฒนาระบบเศรษฐกิจหรือประเทศ แนวทางแก้ไขในเรื่องนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ความจริงแล้วรัฐและพ่อค้านายทุนต่างรู้ตัวดีว่ากำลังทำอะไรจึงเป็นการยากที่จะไปขอร้องให้รัฐและพ่อค้านายทุนเห็นแก่ชาวนา แนวทางที่คิดว่าจะนำมาใช้ได้คือ แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้ชาวนาผู้เสียเปรียบได้มีความรู้ความเข้าใจด้านการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งช่วยให้ชาวนาเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ชาวนามีศักยภาพและรู้เท่าทันคนในกลุ่มอื่น รู้จักเรียกร้องสิทธิของตนเอง เชื่อว่าหากเมื่อไรชาวนารู้ทันและมีอำนาจต่อรองการเข้าถึงบริการพื้นฐานและการเลือกปฏิบัติของรัฐที่ไม่เป็นธรรมก็จะลดลง

1.8 จากการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีการการผลิตจากการทำนาข้าวมาสู่การทำนาถั่ว ได้พบความจริงประการหนึ่งคือชาวนาเข้าสู่อาชีพใหม่ (ทำนาถั่ว) ไม่พร้อมกัน ประกอบด้วยกลุ่มที่เข้าสู่อาชีพการทำนาถั่วทันที กลุ่มที่รอคนอื่นหาจนแน่ใจจึงลงมือทำ กลุ่มที่ยังไม่แน่ใจจึงยอมให้นายทุนเช่าที่นาชุดบ่อเลี้ยงกุ้งไปก่อนเมื่อหมดสัญญาเช่าจึงลงมือเลี้ยง กลุ่มที่ต่อต้านการทำนาถั่วแต่ไม่สามารถหาหนทางได้ เมื่อมีการนำน้ำทิ้ง (น้ำเสีย) มาเลี้ยงได้อีกจึงลงมือเลี้ยงบ้าง กลุ่มที่สนใจการเลี้ยงกุ้งแต่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ต้องหางานรับจ้าง นอกจากนั้นยังมีกลุ่มที่ต่อต้านและหันไปจากวงจรการประกอบอาชีพซึ่งได้แก่ชาวนากลุ่มคนชรา ปรากฏการณ์ที่ชาวนาเข้าสู่อาชีพใหม่พร้อมกันรวมไปถึงการไม่ยอมรับต่ออาชีพใหม่ที่ถูกนำเสนอมานี้สะท้อนให้เห็นความจริงว่า เกิดจากช่องว่างทางความคิดหรือค่านิยมของกลุ่มที่นำอาชีพใหม่เข้าไปกับชาวนากลุ่มต่าง ๆ ตามลำดับ จึงเป็นอุทาหรณ์เตือนใจรัฐ

และนักพัฒนาที่นิยมภูมิปัญญาตะวันตกว่าหากคิดจะพัฒนาใด ๆ แล้วควรที่จะได้รู้ถึงพื้นฐานความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของชาวนาหรือกลุ่มเป้าหมายที่จะพัฒนาเสียก่อนว่าเป็นอย่างไร หากมีความแตกต่างกันก็ควรจะได้ปรับให้มีความใกล้เคียงกันเสียก่อน และแนวทางที่จะปรับความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของชาวนาที่คิดว่าจะมีความเป็นไปได้คือการให้การศึกษาโดยผ่านทางสื่อบุคคลที่เป็นญาติ พรรคพวก และสถาบันศาสนา

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

2.1 ผลการวิจัยพบว่า ชาวนากุ้งส่วนใหญ่ยังไม่มีคำตอบว่า เมื่อการทานากุ้งพบจุดจบชาวนาจะหันไปประกอบอาชีพอะไร เพราะแม้ทางราชการจะเสนอทางเลือกให้ชาวนากุ้งหันไปเลี้ยงปลาและปลูกพืชที่เข้ากับสภาพที่ดินยังเป็นดินเค็มก็ตาม สิ่งที่เป็นปัญหาต่อการตัดสินใจของชาวนากุ้งก็คือชาวนากุ้งจะยอมรับอาชีพที่หารายได้น้อยกว่าการทานากุ้งได้หรือไม่ รายได้จากอาชีพใหม่จะเพียงพอแก่การครองชีพที่สูงขึ้นแบบคนในเมืองได้หรือไม่ จึงเห็นว่าควรที่จะได้มีการศึกษาเพื่อหาความเป็นไปได้นาอาชีพที่จะมารองรับชาวนากุ้งเมื่อเลิกเลี้ยงกุ้ง โดยที่ไม่สร้างความแปลกแยกกับอาชีพทานากุ้งที่มีมาแต่เดิมมากนักทั้งด้านรายได้และวิถีการผลิต เชื่อว่าผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สามารถส่งเสริมการดำเนินชีวิตชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรและพื้นที่ที่มีการทานากุ้งในอนาคตได้อย่างมาก

2.2 ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาแม้เข้าสู่ช่วงทานากุ้งซึ่งมีระบบการผลิตแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม มีการแบ่งงานและชาวนาถูกแยกไปทำงานในที่ต่าง ๆ กัน แต่เป็นสิ่งที่น่าแปลกมากที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชาวนา ยังมีการช่วยเหลือกันในทุกด้าน ซึ่งจากการศึกษากรณีการทานากุ้งของชุมชนตำบลเกาะเพชรครั้งนี้ สรุปว่าเป็นผลมาจากความผูกพันทางญาติ พรรคพวก ศาสนา และการมีค่านิยมร่วมกัน ในประเด็นนี้หากได้มีการศึกษานโยบายของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงสู่สังคมอุตสาหกรรมด้วยอาชีพอื่น เพื่อตรวจสอบซ้ำและเปรียบเทียบว่าผลจะเป็นอย่างเดียวกันหรือไม่จะเป็นประโยชน์ต่องานพัฒนาชนบทอย่างมาก

2.3 ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ของชาวนาชุมชนตำบลเกาะเพชรเกี่ยวกับอาชีพใหม่แตกต่างจากรูปแบบของพ่อค้านายทุนและนักวิชาการ โดยชาวนาอาศัยการเรียนรู้ด้วยการ

พูดคุยกับผู้ที่อยู่ในอาชีพเดียวกัน สิ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงของสิ่งรอบตัว ทดลองด้วยการปฏิบัติจริง และจะสอบถามจากผู้รู้(ตัวแทนจำหน่ายสินค้า คลินิกกึ่ง) เมื่อสุจริตยเท่านั้น ในประเด็นนี้จึงเห็นว่า ควรที่ได้ทดลองนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของชานาข้างต้น ไปทดลองใช้ในการส่งเสริมอาชีพอื่น ำให้แก่ชานา

2.4 ผลการวิจัยพบว่า ในการเข้าสู่อาชีพเลี้ยงกุ้งของชานาชุมชนตำบลเกาะเพชรได้ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการเลี้ยงกุ้ง จนสามารถมีแนวทางหรือหลักสูตรที่เป็นแบบของตัวเอง จึง เห็นว่าควรที่จะได้หาการศึกษาภูมิปัญญาที่ใช้ในการเลี้ยงของชานาว่ามีในลักษณะใดบ้าง รวบรวม ำไว้ในแหล่งเดียวกันจะเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าอย่างมาก

2.5 ผลการศึกษาพบว่า ในช่วงทหานากุ้งสถาบันหลักในชุมชนโดยเฉพาะวัด โรงเรียน และครอบครัว ดูเหมือนว่าจะถูกลดบทบาทลงไบนไม่สามารถหาหน้าที่เดิมอย่างสมบูรณ์ ตลอดจนม่อาจ เข้ามาส่งเสริมการประกอบอาชีพชานาได้อย่างใกล้ชิดเหมือนในช่วงทหานาข้าว ในประเด็นนี้จึงควร ำมีการศึกษาว่าเกิดจากปัจจัยอะไรและบทบาทที่สถาบันดังกล่าวกำลังหาอยู่ในช่วงทหานากุ้งคืออะไร

2.6 ผลการศึกษาพบว่า ในช่วงทหานากุ้งชานาเริ่มม่ไว้ใจคนแปลกหน้า เพราะชานา ได้รับความเรียนจากคนแปลกหน้ามาหลายครั้ง เช่น ในเรื่องซื้อกุ้งแล้วม่ยอมจ่ายเงิน ตลอดจนการ แล้งน้ำใจของนายทุนต่างถิ่นที่มุ่งแต่จะแสวงหาผลประโยชน์ ฉะนั้นในการศึกษาใด ๆ ที่เกี่ยวกับ ชานาแล้ว การกึ่งที่ต้องหาท่อน้อยอื่นคือการสร้างความสัมพันธ์ให้ชานาเชื่อใจเสียก่อน

2.7 ผลการศึกษาพบว่า ชานาในช่วงที่ทหานากุ้งส่วนใหญ่มุ่งอยู่กับการทหานานม่มีเวลา ว่างมากเหมือนคอนทหานาข้าว ในการเก็บข้อมูลต้องใช้เวลาเก็บหลายครั้งจึงจะได้ข้อมูลครบถ้วน

2.8 ผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลที่ได้จากเจ้าหน้าที่ของรัฐและพ่อค่านายทุนมักจะเป็นข้อมูล ที่สร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับตัวเองและสถาบัน ดังนั้นในการเก็บข้อมูลจึงควรตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้ จากแหล่งอื่นด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา : หลังสร้างสรรค์ในชุมชน. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2530.

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. "การพัฒนาประเทศจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1-7 : บทวิเคราะห์ทาง
ยุทธศาสตร์," ใน วิธีวิทยาศึกษาสังคมไทย : วิถีใหม่แห่งการพัฒนา. บรรณาธิการ
โดย จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร. หน้า 81-106. กรุงเทพฯ : ฝ่ายข้อมูลและเผยแพร่
โครงการส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชนไทย, 2535.

_____. "แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจและประสิทธิภาพในประเทศโลกที่สาม 1960-1990,"
ใน วิธีวิทยาศึกษาสังคมไทย : วิถีใหม่แห่งการพัฒนา. บรรณาธิการโดย จตุรงค์
บุญรัตนสุนทร. หน้า 37-80. กรุงเทพฯ : ฝ่ายข้อมูลและเผยแพร่ โครงการ
ส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชนไทย, 2535.

_____. บทวิเคราะห์สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย : เศรษฐศาสตร์การเมือง
ว่าด้วยชาวนายุคใหม่. กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2530.

กรมชลประทาน. 89 ปี ชลประทาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสารมวลชน จำกัด, 2530.

กลุ่มวิจัยสินค้าเกษตรกรรมที่ 2 (กรมประมง). แนวทางการเร่งรัดเพิ่มผลผลิตกุ้งทะเลจาก
การเพาะเลี้ยงเพื่อการส่งออก. เอกสารเศรษฐกิจการเกษตรเลขที่ 3 สำนักงาน
เศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มกราคม 2533, หน้า 27-44.

เกื้อ วงศ์บุญสิน. ประชากรกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2538.

กองชัย อภิวัฒน์รังสรรค์. "พัฒนาการของบริษัทลงทุนข้ามชาติในประเทศไทย," ใน สิทธิ
อาณานิคมแผนใหม่ในเอเชียอาคเนย์. บรรณาธิการโดย สมชัย วงศ์ภาคย์.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บุษผาย, 2524.

กาชัย ลายสมิต. (บรรณาธิการ) เศรษฐกิจไทยในระบบทุนนิยมโลก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

ขุนทอง ลอเสรีวานิช. "กึ่งกลางค่า : จากคาบสมุทรถึงแผ่นดินผืนสุดท้ายบนผืนอันดามัน",
วารสารผู้จัดการรายเดือน. 8(92) : 140-145 ; พฤษภาคม 2534. ✓

คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทภาคใต้. "สถานการณ์พัฒนาชนบทภาคใต้,"
เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ศักยภาพการพัฒนาประเทศ : ทัศนะประชาชน
และองค์กรพัฒนาเอกชน. ในโครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง 23-24 กุมภาพันธ์ 2533.

โรสสิท บินเบียมรัษฎ์. นโยบายการเกษตรกับความเป็นประเทศอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ :
สถาบันนโยบายการศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2534.

จำลอง อติกุล. "วิเคราะห์แผนพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อใคร," ใน เศรษฐกิจไทยก็คนและอนาคต.
บรรณาธิการโดย ลือชัย จุลาลัย และมิ่งสรรพ สันติกาญจน์. เชียงใหม่ : ภาควิชา
เศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2524.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. "วิธีการเก็บข้อมูลเพื่อเข้าใจสภาวะและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน,"
ใน คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. บรรณาธิการโดย อุทัย ดุสยเกษม. หน้า
117 - 146. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : ศูนย์
ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

_____. เศรษฐกิจบ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2533.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. (บรรณาธิการ) ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย
จนถึง พ.ศ. 2484. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ. "ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2394-2453,"
ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484. บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์
นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2527.

ฉันทัก ทองช่วย. "กระบวนพรรณานวัฒนธรรมไทย," ในหนังสือที่ระลึกงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 14 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 14-16 มกราคม 2534.

ชัยนต์ วรรณะภูติ. "การกำหนดกรอบความคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ", ใน คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. บรรณาธิการโดย อุทัย กุลยเกษม. หน้า 29 - 56.

ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.

ชวี เกาชวัตร. สภาพพื้นฐานของเศรษฐกิจในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประเสริฐศิลป์, ม.ป.ป.

ชนิตา รัชกุลเมือง. การศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : รุ่งเดียนสตร์, 2532.

ชาร์ล เอฟ. คาสส์. "ความเชื่อเรื่องสมัยพระศรีอารย์, ศาสนาพุทธแบบเถรวาทและสังคมไทย," แปลโดย จกวิท วงศ์สุววัฒน์. ใน กนกขาวนา. บรรณาธิการโดย วุฒิชัย มูลศิลป์ และธรรมนิศย์ วราภรณ์. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525.

ชีรวัดน์ นิเจนตร. ทฤษฎีภาษาศาสตร์. ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะครุศาสตร์ วิทยาลัยครูภูเก็ต, 2528 : อัครสำเนา.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. "พลวัตนโยบายส่งเสริมการเพิ่มประชากรของไทย : วิเคราะห์ตามแนวประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง," วารสารประชากรศาสตร์. 8(1) : 1-17 ; มีนาคม 2535.

ชัย เรืองศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทย (ด้านเศรษฐกิจ) ตั้งแต่โบราณ - พ.ศ. 2397.

บรรณาธิการโดย พรเพ็ญ ยืนตระกูล. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หันอ้อ, 2533.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. "กาดแก้ว (ตลาดแก้ว) และการปรับตัวของชุมชนภาคเหนือ" ใน เอกสารการประชุมทางวิชาการ : การวิจัยในวัฒนธรรมครั้งที่ 2. 8 - 9 กันยายน 2538 ณ โรงแรมไทยนาวิเวอร์ไซด์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.

_____. "การผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองในสังคมศักดินา : ศึกษาเฉพาะการผลิตระดับหมู่บ้านในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 1839-2475," ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484. บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

- ฐิติ ฐาติ. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านภาคเหนือของไทย. บริณานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523 . อัดสำเนา.
- ฤคา ประภาพันธ์. "ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงเก่า ยุคต้น", ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484. บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สมภาพ มานะรังสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. การขยายตัวของทุนนิยมในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2488-ปัจจุบัน. บรรณาธิการโดย สมภาพ มานะรังสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, ม.ป.ป.
- _____. "วิวัฒนาการการผูกขาดในประเทศไทย," ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. บรรณาธิการโดย ศีรณ ใจศิริมณี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2525.
- ณรงค์ เลิงประชา. สังคมวิทยาอุตสาหกรรมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โอเคียนสาตร์, 2536.
- ดวงใจ บุตรีกรีกษา. ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามประมง
ตำบลสนามายะ อําเภอกําแพง จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2533 . อัดสำเนา.
- ดำรง ฐานดี. รัฐบาลการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- เคียรี่, คาร์เมน โคอานา และเจนวีรีย์, อีเลน เคอร์. "กรอบความคิดรวบยอดสำหรับการวิเคราะห์
ชาวนาเชิงประวัติศาสตร์," สังคมศาสตร์. แปลโดย อังกาบ กอศรีพร. 1(1,2) :
1 - 26 ; เมษายน 2527 - ตุลาคม 2528.
- ตราฐ สุวรรณานนท์. ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองของไทยหลังสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษ
พ.ศ. 2398-2453. บริณานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2519 . อัดสำเนา.
- ศิรณ พงศ์มณฑล. "แนวโน้มเศรษฐกิจและกลยุทธ์การพัฒนา," ใน ทิศทางการปฏิรูปนโยบาย
เศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 1990. บรรณาธิการโดย ศีรณ พงศ์มณฑล. กรุงเทพฯ :
ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ไตรรงค์ สุวรรณคีรี. "การต่อสู้ของกรรมกรกับภาวะเศรษฐกิจผันผวนในประเทศไทย (2515-2518)," ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. บรรณาธิการโดย ศิรณ จั้วศรีเมธี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คอกหมู, 2525.

ทองรวงษ์ อ่อนจันทร์. "นโยบายพัฒนาชนบทกับปัญหาความยากจน," ใน เศรษฐกิจไทยอดีตและอนาคต. บรรณาธิการโดย สือชัย จุลาสัย และมิ่งสรรพ สันติภาณุณ.

เชียงใหม่ : ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2524.

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. "การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลาง (พ.ศ. 2411-2475)," ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484. บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

เทียนฉาย กีระนันท์. "ทิศทางนโยบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมในทศวรรษหน้า,"

ใน ทิศทางการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 1990. บรรณาธิการโดย

ศิรณ พงศ์มณฑิณี. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ธนาคารกสิกรไทย. "การเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม," วารสารสรุปข่าวธุรกิจ ธนาคารกสิกรไทย. 23(1) : 3-9 ; มกราคม 2535.

_____. รายงานภาวะเศรษฐกิจ 2535. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ ธนาคารกสิกรไทย, 2536.

ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ. โครงการพัฒนาการของรัฐบาลกับ

ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กองการพิมพ์ สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล, 2503.

ธนาคารไทยพาณิชย์. "แผน 7 : สำคัญและวิเคราะห์," วารสารเศรษฐกิจปริทัศน์. 13(11) : 1-15 ; พฤศจิกายน 2534.

ธีระพล อรุณากสิกร และคนอื่น ๆ. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2534.

ธเรศ ศรีสัทย์ และวรรณิ พงศ์ถาวร. "สัมภาษณ์รองอธิบดีกรมประมง," จุลสารสภาวะ

แวดล้อม 7(5) : 4-9 ; กันยายน-ตุลาคม 2531.

ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุล. พัฒนาการเศรษฐกิจ. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ม.ป.ป. : อัดสำเนา.

นภาพรณ ทะวานนท์. การจัดระเบียบทางสังคมและโครงสร้างสังคม. เอกสารประกอบการ

บรรยายวิชา ED. 502 ชุดที่ 2 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
ม.ป.ป.

_____. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม. เอกสารประกอบการบรรยายวิชา ED 502 ชุดที่ 7

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ม.ป.ป.

นิภาพร วัชรสินธุ์ และคนอื่น ๆ. "ผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำบริเวณทะเลสาบ
สงขลาตอนล่าง คาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช
และแนวทางแก้ไข," วารสารวิจัยสภาวะแวดล้อม. 13(1) : 31-41 ; มกราคม-
มิถุนายน 2534.

นิธิ เกี้ยวศรีวงศ์. "วัฒนธรรมของชนชั้นกลางไทย," วารสารธรรมศาสตร์. 19(1) :

31-41 ; มกราคม-พฤษภาคม 2536.

นิพนธ์ พัวพงศกร. "ประสิทธิภาพการผลิตและการถือครองที่ดิน," ใน สังคมกับเศรษฐกิจ.

บรรณาธิการโดย รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2519.

บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย. กรุงเทพฯ :

บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2534.

บึงอร สายสินธุ์. "ตลาดกุ้งกุลาดำ," ข่าวกรมประมง. 4(16 - 28 กุมภาพันธ์ 2532):

15 - 19.

บัณฑิต ธรรมศิริรัตน์. (บรรณาธิการ) โฉมหน้าแรงงานไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิอารมณ์

พงศ์พันธุ์, 2534.

บุญเย็น ชัยสุโรจน์. ระบบเศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทค้นคว้า จำกัด, 2533.

บุรอก ชลาภรณ์. "การเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น," ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย
จนถึง พ.ศ. 2484. บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์.
 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

บุญเลิศ สดสุขชาติ. มนุษยวิทยาสภาพ. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 มหาสารคาม, 2531.

บท แก้วกาญจน์. รายงานการวิจัยเรื่องความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนชาวนาจาก
ผลกระทบของระบบการผลิตเพื่อขาย ในช่วง 2 ทศวรรษ : ศึกษากรณีบ้านเขาเจ็ญ
อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. สงขลา : สถาบันไทยคดีศึกษา, 2535.

บัญญัติ ธเนศวร และคนอื่น ๆ. แผนการใช้ที่ดินจังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ :
 ฝ่ายนโยบายและแผนการใช้ที่ดินที่ 2 กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวง
 เกษตรและสหกรณ์, 2534.

ปลาย้อ ชะเนนทร์. นายทุนพ่อค้ากับการก่อตัวและขยายตัวของระบบทุนนิยมภาคเหนือของไทย
พ.ศ. 2464-2523. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2530.

ปิยะฉัตร ปิตะวาท. ระบบไพร่ในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2453. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

ปิยะนาถ บุญนาค. การวิเคราะห์โอกาสในการเลื่อนขั้นทางสังคม : สังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัยฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2528.

ปีเตอร์ เอฟ เบลล์. "ตัวกำหนดความคืบหน้าพัฒนาของประเทศไทย," ใน สังคมกับเศรษฐกิจ
 บรรณาธิการโดย รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
 2519.

_____. "รัฐไทย พัฒนาการของระบบทุนนิยมกับชนบทในประเทศไทย," ใน วิจัยกับหมู่บ้าน.
 บรรณาธิการโดย อนันต์ บุญคงกุล. หน้า 75-111. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดี
 ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

ประเวศ วะสี. พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสืบทอดของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, 2530.

ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์. "การปรับปรุงคุณภาพชีวิต : ความมั่นคงทางสังคมและการคุ้มครอง

สิ่งแวดล้อม," ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ไทย : วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตร์. บรรณาธิการโดย

จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร. กรุงเทพฯ : ฝ่ายข้อมูลและเผยแพร่ โครงการส่งเสริม

องค์กรพัฒนาเอกชนไทย, 2535.

_____. "การพัฒนาชนบท การปฏิรูปที่ดิน และปัญหาแรงงาน," ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ไทย : วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตร์. บรรณาธิการโดย จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร. หน้า 203-221.

กรุงเทพฯ : ฝ่ายข้อมูลและเผยแพร่ โครงการส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนไทย, 2535.

_____. "แผนพัฒนาเศรษฐกิจเพื่ออาคร : บทวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมือง," ใน

เศรษฐกิจไทยอดีตและอนาคต. บรรณาธิการโดย ลือชัย จุลาลักษณ์ และมิ่งสรรพ

สันติกาญจน์. เชียงใหม่ : ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,

2524.

ปรีชา อุบัยคิน และคณะ. เครื่องมือวัดทางสาธารณสุขเพื่อการกำหนดนโยบาย. กรุงเทพฯ :

โครงการวิจัยร่วมระหว่างศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดลและกองสถิติ

สาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, 2528.

ปราณี ทินกร. "เส้นทางการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย," ใน เศรษฐกิจไทยบนเส้นทาง

แห่งสันติประชาธรรม. บรรณาธิการโดย รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์ และนิพนธ์ หวังมงคล.

กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

ป๋วยทผล บุญชู. ผลกระทบทางชีวภาพ ภายภาค เศรษฐกิจและสังคมจากการเลี้ยงกุ้งก้ามกราม

การเกษตรในลุ่มน้ำปากพนัง. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2534 . อัดสำเนา.

ปรียะ ศิริกุล. ผลกระทบจากการทานกุ้งก้ามกรามที่การเกษตรอำเภอหัวทอ จังหวัดนครศรีธรรมราช.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2536 : อัดสำเนา.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. "ชานา รัฐ ทน : มุมมองจากสากล," ใน พลวัตรไทย. บรรณาธิการโดย

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต พิริยะรังสรรค์. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์

การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ฝ่ายบริหาร โรงพยาบาลอาเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. ข้อมูลด้านการสาธารณสุข.

นครศรีธรรมราช : ฝ่ายบริหาร โรงพยาบาลอาเภอหัวไทร, 2539.

พรใจ เค็มวารี. "วิกฤติการณ์ที่ดินเกษตรกรรมในยุคที่ดินมีราคา," ใน การพัฒนาท้องถิ่นจาก

ประชาชน : เวทีชาวบ้าน 34. บรรณาธิการโดย วิฑูรย์ ปัญญากุล. กรุงเทพฯ :

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2535.

พรพิไล เลิศวิชา. ชาวนาเกลือบ้านไผ่. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมู่บ้าน, 2532.

_____. "เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยและธุรกิจชุมชน". ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงาน

ด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,

2534.

พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. "ไพร่ในสมัยอยุธยา," ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484.

บรรณาธิการโดย จักรพิชัย นากุลสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

พลศรีสม เค็งพระเทพรัตนราชสุภา สยามบรมราชกุมารี. "สาขารแห่งอารยธรรมไทย," วารสาร

สุโขทัยธรรมมาธิราช. 5(1) : 3 ; มกราคม - เมษายน 2535.

พิศิษฐ์ ชาญแสนาะ. "ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งทะเลและพื้นที่ป่าชายเลน กรณีศึกษา

จังหวัดศรีสะเกษ," ใน การใช้ทรัพยากรกับความขัดแย้งทางสังคม พลวัตของการเป็นใกล้กับ

ทางเลือกการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนาสถาบันวิจัยสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

พิษณุ สุนทรารักษ์. การวิเคราะห์ความขัดแย้งทางชนชั้นและการเมืองท้องถิ่นของ Cardoso. กรุงเทพฯ :

ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531. อังคณา.

พระราชวรพันธุ์ (ประยุทธ์ ปัญญาค). ลักษณะสังคมพุทธ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิรามลัมมทอง,

2527.

พิทยา สายหุ. "โรงเรียนกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น". วารสารข้าราชการครู. 14(4) :

2538.

พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาพระพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ. จัดพิมพ์ในโอกาสที่มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒถวายปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์)

ณ สวนนภพหลาราม วิชา 9 กุมภาพันธ์ 2533.

เพลินพิศ ลัคน์สงวน. "นโยบายสินค้าเชื้อเพลิงบาท," ใน โครงการพัฒนาศาสตร์เศรษฐกิจไทย.

กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

พอคเตอร์, แจ็ค เอ็ม. โครงสร้างสังคมสยามไทย. แปลโดย นฤจร อธิธิจักระจรัส.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

ไพฑูริย์ มีกุล. การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต : เศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้าน

อีสาน : ศึกษากรณีบ้านโสมน ตำบลบัวโคก อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. ขอนแก่น :

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2533.

ไพฑูริย์ สายสว่าง. "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มน้ำเจ้าพระยา," ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ

ไทย จนถึง พ.ศ. 2484. บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ

มานะรังสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

พริ้งชัย สุทาร์ท. ศาสนากับสังคมเอเชีย. แปลโดย ไชยพร อ่อนคำ และเสรี พงศ์พิศ.

กรุงเทพฯ : กองบรรณาธิการปาจารยสาร มุลนิธิเสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2524.

แพรง, แกงกอล์ฟ ไชย. และคณะ. คู่มือนักพัฒนา : วิธีการงานกับเกษตรกร. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

มังกรพร สันติกาญจน์. "วิวัฒนาการแนวความคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีมายังประเทศ

ก๊อชพัฒนา," ใน เศรษฐกิจไทยบนเส้นทางแห่งสันติประชาธรรม. บรรณาธิการโดย

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และนิพนธ์ หั้วพงศกร. กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

ยศ สันตสมบัติ. "สิ่งแวดล้อมและป่าชุมชน," ใน คู่มืออาสาสมัครกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม

และการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

ยุทธกะ ธาระคะ. พัฒนาการทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงก่อนเป็นปึกแผ่น. แปลโดย วีรพงษ์

สือประสิทธิ์สกุล. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภา, 2533.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย : บทวิเคราะห์

เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. 2475-2530. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. "ธนาคารพาณิชย์ : ปลิงดูดเลือดสังคมไทย," ใน สังคมกับเศรษฐกิจ.

บรรณาธิการโดย รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

_____. สังคมกับเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

โรสิต สมิทธิสวัสดิ์. "อุตสาหกรรมการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล," วารสารเศรษฐกิจธนาคารกรุงเทพ จำกัด. 20(4) : 225-231 ; เมษายน 2531.

ลิขิต อีรเวสิน. ความเค็มเค็ม. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2529.

_____. "นโยบายแห่งชาติและผู้นำทางการเมืองของไทย," ใน ปัญหาบ้านและกระบวนการกำหนดนโยบายแห่งชาติ. บรรณาธิการโดย สายทิพย์ สุชาติพันธ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

วรวิทย์ พงศ์ถาวรา. "ป่าชายเลน : ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย," จุลสารสภาวะแวดล้อม. 7(5) : 18-30 ; กันยายน - ตุลาคม 2531.

วรวิทย์ เจริญเลิศ. "เศรษฐกิจไทยในระบบเศรษฐกิจโลก," ใน พลวัตไทย. บรรณาธิการโดย ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต ศิริระรังสรรค์. หน้า 27-44. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

วิทยากร เขียงกุล. ทางสองแพร่งของเศรษฐกิจการเมืองไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลี, 2533.

_____. พจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์การเมือง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลี, 2532.

_____. พัฒนาการทุนนิยมในประเทศไทย : ศึกษาทางวิพากษ์ พ.ศ. 2503-2523.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ต้นหมาก, 2526.

- วิวัฒน์ชัย อัครถากร. "ยุทธศาสตร์การพัฒนากับการศึกษาเพื่อพึ่งตนเอง," ใน การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาตนเอง. บรรณาธิการโดย โอวาท สุนธนาภิรักษ์. กรุงเทพฯ : กลุ่มศึกษาปัญหาและทิศทางการศึกษาไทย, 2530.
- วิสุทธิ โพธิ์แท่น. "ผู้ปกครองที่พึงประสงค์กับการเมืองไทย," ใน ปัญหาผู้นำกับกระบวนการกำหนดนโยบายแบบแห่งชาติ. บรรณาธิการโดย สายทิพย์ สุกดีพันธ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- วีระ บารุงรักษ์. "แนวโน้มในการจัดการศึกษาไทยทศวรรษหน้า," วารสารข้าราชการครู. 14(4) : 2538.
- วีณา หันธรัตน์. "อุตสาหกรรมต่างจังหวัด : ภาพส่วนรวม," วารสารเศรษฐกิจและสังคม. 30(1) : 4-12 ; มกราคม - กุมภาพันธ์ 2536.
- วีรพงษ์ รามางกูร. "การพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1-4," ใน เศรษฐกิจไทย : การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา. บรรณาธิการโดย วีรณ เว้วศิริมณี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2525.
- ศิวรักษ์ ศิวารมย์. กระบวนการแบ่งชนชั้นชาวบ้านชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีภาคกลาง พ.ศ. 2485-2524. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528. อัครสาเนา.
- ศิววงศ์ จังคศิริ. "ทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมไทย," ใน ศึกษาภาพและอนาคตของเศรษฐกิจไทย. บรรณาธิการโดย วีรณ พงศ์มณีพันธ์. และจารุมา อัฐกุล. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- สนิท สมิครการ. วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โอเคียนสตร์, 2534.
- สมาคมลเกาะเพชร อาเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. แผนพัฒนาตำบล 5 ปี (2535 - 2539). นครศรีธรรมราช : 2538, อัครสาเนา.

สมหญิง เปี่ยมสมบูรณ์. "การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ : ผลดีทางเศรษฐกิจและสังคม," ใน เอกสาร
การสัมมนาเรื่องผลกระทบในทางบวกของอุตสาหกรรมเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำต่อระบบ
นิเวศวิทยา ความอุดมสมบูรณ์ของชายฝั่งและสภาพเศรษฐกิจสังคมในประเทศไทย.

โครงการประมง ณ โรงแรมหาดแก้วรีสอร์ท สงขลา, วันที่ 31 มกราคม 2536,
หน้า 35-62.

สมบัติ ช่างชัยวงศ์. การพัฒนาชนบท : ความสำเร็จและความล้มเหลว. กรุงเทพฯ :
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2535 . อัดสำเนา.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง : กรณีเปรียบเทียบประเทศ
ไทย ลาว และกัมพูชา. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2534.

_____. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

สมภพ มานะรังสรรค์. "ทางเลือกของแรงงานในภาคเกษตร," ใน พลวัตรไทย. บรรณาธิการ
โดย ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต หิรัญะรังสรรค์. หน้า 68-88. กรุงเทพฯ :
ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

_____. เศรษฐกิจไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. "การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชนในภาคตะวันออก
เฉียงเหนือ" ใน เอกสารการประชุมทางวิชาการ : การวิจัยในวัฒนธรรมครั้งที่ 2.
8 - 9 กันยายน 2538 ณ โรงแรมหยวนริเวอร์ไซด์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.

_____. สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษา วิเคราะห์ และการปฏิบัติงานชุมชน. ขอนแก่น :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534.

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. แนวความคิดสู่การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงในสังคมทาวนาประเทศ
โลกที่สาม. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533.

สมาคมทนาย. "การจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเล," ใน การพัฒนาท้องถิ่นมาจากประชาชน :

เวทีชาวบ้าน 34. บรรณาธิการโดย วิฑูรย์ ปัญญากุล. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2535.

สามารถ สระแก้ว. "ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรของชาวนาข้าวและชาวนากุ้ง," ใน

การพัฒนาท้องถิ่นมาจากประชาชน : เวทีชาวบ้าน 34. บรรณาธิการโดย วิฑูรย์

ปัญญากุล. หน้า 57-59. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2535.

สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. "ธุรกิจการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ : ตัวอย่างหนึ่งของความขัดแย้งระหว่าง

การพัฒนากับการอนุรักษ์," วารสารสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 35(18) : 17-18 ;

ตุลาคม 2531.

สังคีต หิรัญรังสรรค์. ทุนนิยมทุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

สร้างสรรค์, 2526.

สิริ พุทธวิภาส และลีลา เรืองเนิน. "การเลี้ยงกุ้งทะเลกับป่าชายเลน," วารสารการ

ประมง. 45(4) : 953-966 ; กรกฎาคม - สิงหาคม 2535.

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. "วิถีชีวิตคนในชุมชนชายขอบของสังคมเมือง : กรณีศึกษาคนคู้ชชะในชุมชน

กองชะชานเมือง" ใน เอกสารการประชุมทางวิชาการ : การวิจัยและพัฒนาระบบครั้งที่ 2.

8 - 9 กันยายน 2538 ณ โรงแรมไทยนาริเวอร์ไซด์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.

สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. "ระบบเศรษฐกิจไทยในสมัยอยุธยา," ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ

ไทย จนถึง พ.ศ. 2484. บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมเทพ

มานะรังสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

สืบทองศ์ ธรรมชาติ. "ผลกระทบจากนากุ้งต่อสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาอำเภอรอนค

จังหวัดสงขลาและอำเภอกำแพงเพชร จังหวัดนครศรีธรรมราช" ใน เอกสารการประชุมทาง

วิชาการ : การวิจัยและพัฒนาระบบครั้งที่ 2. 8 - 9 กันยายน 2538 ณ โรงแรมไทยนา

ริเวอร์ไซด์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.

สุธี ประศาสน์ เศรษฐ. "กำเนิดและลักษณะพิเศษของนายทุนอุตสาหกรรมไทย," ใน

โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. บรรณาธิการโดย ศีรณ จีวศิริมณี. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์คอกหมู, 2525.

_____. "นโยบายเทคโนโลยีและยุทธศาสตร์การพัฒนา," ใน ทิศทางทางปฏิรูปนโยบาย
เศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 1990. บรรณาธิการโดย ศีรณ พงศ์มณฑล. กรุงเทพฯ :
ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

_____. "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย," ใน เศรษฐกิจไทย : การเปลี่ยนแปลง
และการพัฒนา. บรรณาธิการโดย ศีรณ จีวศิริมณี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์,
2525.

สุนทรี่ อาสะวีย์. บทบาทของรัฐบาลและเอกชนในการพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณีประวัติ
โครงการรังสิต (พ.ศ. 2431 ถึง พ.ศ. 2475). กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521 : อัดสำเนา.

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สัมกรการ. การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนา แนวความคิด
และวิธีการ. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมเอกสารทางวิชาการ สถาบันสังคม
พัฒนาบริหารศาสตร์, 2535.

สุรเดช อารงไทย. "โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองกับความยากจนของคนไทย," ใน
เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. บรรณาธิการโดย ศีรณ จีวศิริมณี.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คอกหมู, 2525.

สุวิทย์ โพธิ์วัฒน์. "วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคกลาง (พ.ศ. 2367-2453)," ใน
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย จนถึง พ.ศ. 2484. บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
และสมภพ มานะรังสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

เสนห์ จามริก และคณะ. ระบบการศึกษาแบบหักคอกหมู. กรุงเทพฯ : โครงการตำราและ
เอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

เสนห์ จามริก และยศ สันตะสมบัติ. "โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่องป่าชุมชน : แนวทาง
และข้อเสนอแนะเบื้องต้น". ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและ
การพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.

เสรี พงศ์พิศ. "สภาพปัญหาและทางเลือกของชนบทไทย" ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงาน
ด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,
2534.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการศึกษาสถานการณ์
ไทย พ.ศ. 2534. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย จำกัด, 2535.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายได้ประชาชาติของประเทศไทย
อนุกรมปีฐานใหม่ 2523-2534. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ, 2536.

สำนักงานสาธารณสุขตำบลเกาะเพชร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. ข้อมูลสาธารณสุข
มูลฐาน. นครศรีธรรมราช : ฝ่ายบริหาร, 2538.

อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. ชีวิตและจุดจบของสังคมกรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง. กรุงเทพฯ : สถาบัน
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแบบมนุษยวิทยา.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

อรรถพร ชูบุรุษ. แรงจูงใจที่มีต่อการขาดการออกกำลังกายอย่างมากมายในจังหวัดนครศรีธรรมราช.
กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2531. อัดสำเนา.

อานันท์ กาญจนพันธ์. "แรงงานในประวัติศาสตร์ลานนาไทย," ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ
ไทย จนถึง พ.ศ. 2484. บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ
มานะรังสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

อัมมาร สยามวาลา. "เกษตรกรกับคนกลาง," ใน วิถีทางการเมืองในปรากฏการณ์ของ
สังคมไทย. รวบรวมโดย กนก วงษ์ตระหง่าน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2529.

- อัมมาร สยามวาลา และสุทัศน์ เศรษฐบุญสร้าง. "ผลกระทบของการแทรกแซงของรัฐที่มีต่ออุตสาหกรรมเงิน การโอนทรัพยากรจากภาคเกษตรกรรมและการกระจายรายได้ พ.ศ. 2503-2527," ใน เศรษฐกิจไทยบนเส้นทางแห่งสันติประชาธรรม. บรรณาธิการโดย รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และนิพนธ์ พัวพงศกร. กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- อารียา มีเชยธร. "วิกฤตป่าชายเลน - กรณีอำเภอคอนสักและท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี," จุลสารสภาวะแวดล้อม. 7(5) : 13-17 ; กันยายน - ตุลาคม 2531.
- อุทัย บุญประเสริฐ. "การศึกษและการพัฒนาประเทศ," ใน พัฒนศึกษาศาสตร์ : ประมวลบทความซึ่งเป็นการประชุมเพื่อพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : โครงการปริญญาเอก สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2527.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. "แนวคิดและทางออกชนบทไทย," ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.
- เอค เวลล์. "โครงสร้างทางชนชั้นของกำลังแรงงานไทยและลักษณะของสังคมไทย," ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. บรรณาธิการโดย ศีรณ จี๋วัชรินทร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คอกหมู, 2525.
- แอนดรู เทอร์ตัน. "สถานการณ์ปัจจุบันในชนบทไทย," ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. บรรณาธิการโดย ศีรณ จี๋วัชรินทร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คอกหมู, 2525.
- _____. "อำนาจท้องถิ่นและความแตกต่างทางชนชั้นในชนบท," ใน รัฐกับหมู่บ้าน. บรรณาธิการโดย อนันตญา กุชชกุล. หน้า 31-74. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.
- แอนสท์ อุเทรชส์. "แรงงานราคาถูกในประเทศไทย," ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. บรรณาธิการโดย ศีรณ จี๋วัชรินทร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คอกหมู, 2525.

เอื้อมพร วงศาโรจน์. การพัฒนาเกษตรและอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2522.

อ้อทิพย์ ราษฎร์นิยม. เศรษฐศาสตร์การเกษตร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2535.

_____. เศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2532.

ฮันส์ ลูเธอร์. "การพัฒนาที่ล้มเหลว : ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับเศรษฐกิจไทยปัจจุบัน,"
ใน เศรษฐกิจไทย : การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา. บรรณาธิการโดย ศีรณ
จรัสศรีมณี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2525.

Abdullah, Mohd. Nor B. "The Socio - Cultural Impact of Industriali-
zation : A Reflection on the Malaysian Society," In Culture
and Industrialization. edited by Vente, Rolf E. and Chen,
Peter S.J. Singapore : McGraw-Hill, 1980.

Adul Wichienchaorn. "Traditional Patterns of Behaviour affecting
industrialization," in Culture and Industrialization. edited
by Vente, Rolf E. and Chen, Peter S.J. Singapore : McGraw-Hill,
1980.

Barlett, P.F "Adeptive Strategies in Peasant Agricultural Productions,"
Annual Review Anthopology. 9 : 545 - 573 ; 1980.

Bollen, Kenneth A. and Appold, Stephen J. "National Industrial
Structure and the Global System," The Jurnal of American
Sociological Review. 58(2) : 283-301 ; April 1993.

Brinkerhoff, David B. and White, Lynn K. Sociology. St. Paul : West
Publishing Company, 1985.

- Chatthip Narsupha. "The Ideology of 'Holy men' Revolts in North East Thailand," in History and Peasant Consciousness in South East Asia. edited by Turton, Andrew. and Tanabe, Shigeharu. Osaka : National Museum of Ethnology, 1984.
- Chen, Peter S.J. "The Cultural Implications of Industrialization and Modernization : With Special Reference to Southeast Asia," In Culture and Industrialization. edited by Vente, Rolf E. and Chen, Peter S.J. Singapore : McGraw-Hill, 1980.
- Chira Charoenloet. The Evolution of Thailand's Economy. Bangkok, Thaiwatanapanich Press, 1971.
- Choochart Urumphorn. "Black Tiger Prawn," The Journal of Bangkok Bank Monthly Review. 30(-) : 213-216 ; May 1990.
- Elter, Jon. Rational Choice. Oxford : Barsil Blackwell Ltd., 1986.
- Feeny, David. The Political Economic of Productivity : Thai Agricultural Development 1880-1975. Vancouver : University of British Columbia Press. 1987.
- Fusfeld, Daniel R. Economics Principles of Political Economy. Illinois : Scott, Foresman and company, 1982.
- Gurley, John G. Challengers to Capitalism : Marx, Lenin, Stalin, and Mao. 3 rd ed. Reading, Mass. : Addison - Wesley, 1988.
- Hadod, Ismid. "Large and Small-Scale Industry Development in Indonesia : Problems and Prospect of an Industrialization Process Minimizing "Loss" of Indigenous Culture," in Culture and Industrialization. edited by Ven, Rolf E. and Chen, Peter S.J. Singapore : McGraw-Hill, 1980.

- Harrison, David. The Sociology of Modernization and Development.
London : Billings Ltd, Worcester, 1991.
- Heilbroner, Robert L. and Galbraith, James K. The Economic Problem.
New Jersey : Prentice - Hall, Inc. 1990.
- Hyman, David N. Economics. Boston : North Carolina State University,
1989.
- Ingram, James C. Economic Change in Thailand, 1850-1970. California :
Stanford University Press, 1971.
- Lasswell, Harold D., Politics : Who Gets What, When, How. Cleveland :
The World Publishing Company, 1958.
- Lauer, Robert H. Perspectives on Social Change. Boston : Allyn and
Bacon, Inc., 1976.
- Lawrence, Krader. The Asiatic Mode of Production. Assen : Van Gorcum
and Comp B.V., 1975.
- Lummis, Douglas, C. Development Against Democracy. Bangkok :
Chulalongkorn University, 1992.
- Marx, Karl. Capital a critique of Political Economy. (Vol.1) London :
Penguin Books, 1982.
- Marx, K. and F. Engels. Karl Marx and Frederick Engels Selected Works
in 3 Volumes, Vol.I. Moscow : Progress Publishers. 1973.
- Muscat, Robert J. Development Strategy in Thailand : A Study of
Economic Growth. London : Frederick Praeger, Inc., 1966.
- Ortiz, Sutti. Peasants and Peasant Societies. Penguin Modern Sociology
Reading. 1973.

Robinson & Other. Thailand : Adjusting to success Current Policy Issues.

Bangkok : 1994.

Rogers, Everett M. Diffusion of Innovations, New York Free Press, 1968.

Rostow, Walt Whitman. The Stages of Economic Growth. New York :

Cambridge University Press, 1961.

Shanin, Teodor. (ed). Peasants and Peasant Societies. Baltimore,

Md., Penguin Books, Inc., 1973.

Smelser, Neil J. Sociology. Englewood Cliffs : Prentice - Hall,

1981.

So, Avil Y. Social Change and Development : modernization, Dependency

and world - system theories. Neewbury Park, California : Sage

Publication, Inc. 1990.

Sutonya Thongruk. "The Economic, Social and Environment Impact of

Shrimp Farming in Southern Thailand : A Preliminary Assessment,"

The Journal of Songklanakarin. 12(4) : 461-466 ; October -

December 1990.

Varga, Y. Political - Economic Problems of Capitalism. Moscow :

Progress, 1986.

Wileznski, J. An Encyclopedie Dictionary of Maxism Socialism and

Communism. London : Macmillan Press, 1981.

Wolf, Eric R. Peasants. New Jersey : Prentice-Hall, 1966.

Zimmerman, Carle C. Siam, Rural Economic Survey, 1930-1931. Bangkok :

Times Press, 1931.

มาตรฐาน

แนวการสัมภาษณ์ระดับลึก

(ชาวนา)

- หมวดที่ 1 เกี่ยวกับวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาในช่วงก่อนทหานากุ้ง (ก่อน พ.ศ.2531) ผู้สัมภาษณ์ใช้ภาษาถิ่นและละล่อมถามจนประเด็นต่อไปนี้
- ในช่วงก่อนที่จะมีการทหานากุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชร ท่านอยู่ที่ไหน ประกอบอาชีพอะไร ลักษณะเป็นอย่างไร (ทั้งอาชีพหลักและอาชีพรอง)
 - อาชีพของท่านอาศัยปัจจัยการผลิตที่สำคัญ(ที่ดิน แรงงาน ทุน ความรู้และเทคโนโลยี) ด้านใดบ้าง
 - สภาพการครอบครองปัจจัยการผลิตที่สำคัญ(ที่ดิน แรงงาน ทุน ความรู้และเทคโนโลยี) ท่านมีอยู่แล้ว ฟังพาตัวเองหรือต้องฟังพาใคร รัฐมีส่วนช่วยเหลือหรือให้บริการอย่างไร
 - การฟังพาปัจจัยการผลิตของผู้อื่นหรือผู้อื่นครอบครอง (เช่น ญาติ พรรคพวก ชาวนาทัวบ่ พ่อค้านายทุน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ) มีเงื่อนไขการตอบแทนกันอย่างไรบ้าง (เช่น ตอบแทนด้วยการช่วยเหลือแรงงาน ให้อยู่อาศัย ให้อิมเงิน ช่วยปกป้องความปลอดภัย จ่ายดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง ก้าวไร ให้บริการพื้นฐานและเก็บภาษี)
 - การขายผลผลิต(เช่นข้าว ผัก กุ้งและปลา) ท่านถูกพ่อค้ากลางคราหรือแม่ ท่านมีวิธีการต่อรองและทางเลือกหรือไม่ หากมีเป็นอย่างไร เพราะอะไร รัฐได้เข้ามาช่วยเหลือท่านอย่างไรบ้าง
 - ท่านคิดว่าการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ท่านได้เปรียบ เสียเปรียบ เท่าเทียมกันหรือไม่เท่าเทียมกัน ในการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนาคู่ด้วยกัน/ กับพ่อค้านายทุน/กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ขึ้นอยู่กับปัจจัยอะไรบ้าง (เช่น ญาติ พรรคพวก การศึกษา ศาสนา ความเชื่อหรือค่านิยม รัชชชะตา การใช้อำนาจรัฐ สภาพการผลิตที่ล้ำหลัง ฯลฯ)
 - ท่านมีความเดือดร้อนต่อสภาพที่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนาคู่ด้วยกัน กับพ่อค้านายทุน และกับรัฐหรือไม่ เพราะอะไร ต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติอย่างไร

หมวดที่ 2 เกี่ยวกับวิธีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตในช่วงที่มีการทำนาถั่ว (ตั้งแต่ พ.ศ.2531 เป็นต้นมา) ผู้สัมภาษณ์จะสอบถามในประเด็นต่อไปนี้

- ในช่วงที่มีการทำนาถั่วในชุมชนตำบลเกาะเพชร ท่านประกอบอาชีพอะไร ลักษณะเป็นอย่างไร (ทั้งอาชีพหลักและอาชีพรอง)
- อาชีพของท่านอาศัยปัจจัยการผลิตที่สำคัญ(ที่ดิน แรงงาน ทุน ความรู้และเทคโนโลยี) ด้านใดบ้าง
- สภาพการครอบครองปัจจัยการผลิตที่สำคัญ(ที่ดิน แรงงาน ทุน ความรู้และเทคโนโลยี) ท่านมีอยู่แล้ว แสวงหาใหม่ด้วยตัวเอง หรือต้องพึ่งพาใคร รัฐมีส่วนช่วยเหลือหรือให้บริการอย่างไร
- การพึ่งพาปัจจัยการผลิตของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นครอบครอง (เช่น ญาติ พรรคพวก ชาวนาทั่วไป พ่อค้านายทุน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ) มีเงื่อนไขในการตอบแทนกันอย่างไรบ้าง (เช่น ตอบแทนด้วยการช่วยเหลือแรงงาน ให้อยู่อาศัย ให้อียัมเงิน ช่วยปกป้องความปลอดภัย จ่ายดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง ก้าวร ตลอดจนให้บริการพื้นฐานและเก็บภาษี)
- การขายผลผลิตและบริการ(ถั่ว ถั่วสดๆ แรงงาน) ท่านถูกพ่อค้านายทุนกดราคาหรือไม่ ท่านมีวิธีการต่อรองและทางเลือกหรือไม่ หากมีเป็นอย่างไร เพราะอะไร รัฐได้เข้ามาช่วยเหลือท่านอย่างไรบ้าง
- ท่านคิดว่าการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ท่านได้เปรียบ เสียเปรียบ เท่าเทียมกันหรือไม่เท่าเทียมกัน ในการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนาด้วยกัน/ กับพ่อค้านายทุน/กับเจ้าหน้าที่ของรัฐขึ้นอยู่กับปัจจัยอะไรบ้าง (เช่น ญาติ พรรคพวก การศึกษา ศาสนา ความเชื่อหรือค่านิยม โชคชะตา การใช้อำนาจรัฐ สภาพการผลิตที่แบ่งงานกันทำ การผูกขาดปัจจัยการผลิตและตลาด ฯลฯ)
- ท่านมีความเชื่อหรือมองต่อสภาพที่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนาด้วยกัน กับพ่อค้านายทุน และกับรัฐหรือไม่ เพราะอะไร ต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติอย่างไร

แนวการสัมภาษณ์ระดับลึก

(พ่อค้านายทุน)

หมวดที่ 1 เกี่ยวกับวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาในช่วงก่อนท้าวนากุ้ง (ก่อน พ.ศ.2531) ผู้สัมภาษณ์จะล่อถามในประเด็นต่อไปนี้

- ในช่วงก่อนที่จะมีการทำนากุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชร ท่านอยู่ที่ไหน ประกอบอาชีพอะไร ลักษณะเป็นอย่างไร (ทั้งอาชีพหลักและอาชีพรอง)
- อาชีพของท่านอาศัยปัจจัยการผลิตที่สำคัญ(ที่ดิน แรงงาน ทุน ความรู้และเทคโนโลยี) ด้านใดบ้าง
- สภาพการครอบครองปัจจัยการผลิตที่สำคัญ(ที่ดิน แรงงาน ทุน ความรู้และเทคโนโลยี) ท่านมีอยู่แล้ว แสวงหาใหม่ด้วยตัวเอง หรือต้องพึ่งพาใคร รัฐมีส่วนช่วยเหลือหรือให้บริการอย่างไร
- การพึ่งพาปัจจัยการผลิตของผู้อื่นหรือผู้อื่นครอบครอง(เช่น ชาวนาทัวใบ พ่อค้านายทุน รายอื่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ) มีเงื่อนไขในการตอบแทนกันอย่างไรบ้าง (เช่น คอบแทนด้วยค่าเช่า ค่าจ้าง ดอกเบี้ย ก้าวร และเก็บภาษี)
- สินค้าและบริการของท่าน(เช่น สินค้าอุปโภคบริโภค เงินกู้ รับจ้างโยนนา)ท่านสามารถกำหนดราคาและค่าบริการได้สูงเพียงใด เพราะอะไร
- ท่านมีวิธีการต่อรองกับรัฐในการเสียภาษีอย่างไร (เช่น สร้างความสนิทสนมกับเจ้าหน้าที่ แจ้งถึงยอดการขายที่ต่ำกว่าความเป็นจริง เรียกร้องบริการจากรัฐ)
- ท่านคิดว่าการเกิดขึ้นและการอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ท่านได้เปรียบ เสียเปรียบเท่าเทียมกันหรือไม่เท่าเทียมกัน ในการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนา/ กับพ่อค้านายทุนระดับต่าง ๆ/ กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ขึ้นอยู่กับปัจจัยอะไรบ้าง (เช่น พรรคพวก การศึกษา ศาสนา ความเชื่อหรือค่านิยม โชคชะตา การใช้อำนาจรัฐ สภาพการผลิตที่ล่าช้าหรือพัฒนา ฯลฯ)
- ท่านมีความเคียดแค้นต่อสภาพที่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนา กับพ่อค้านายทุนในระดับต่าง ๆ และกับรัฐหรือไม่ เพราะอะไร ต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติอย่างไร

หมวดที่ 2 เกี่ยวกับวิธีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาในช่วงที่มีการทำนาทุ่ง (ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา) ผู้สัมภาษณ์จะสอบถามในประเด็นต่อไปนี้

- ในช่วงที่มีการทำนาทุ่งในชุมชนตำบลเกาะเพชร ท่านประกอบอาชีพอะไร ลักษณะเป็นอย่างไร (ทั้งอาชีพหลักและอาชีพรอง)
- อาชีพของท่านอาศัยปัจจัยการผลิตที่สำคัญ(ที่ดิน แรงงาน ทุน ความรู้และเทคโนโลยี) ด้านใดบ้าง
- สภาพการครอบครองปัจจัยการผลิตที่สำคัญ(ที่ดิน แรงงาน ทุน ความรู้และเทคโนโลยี) ท่านมีอยู่แล้ว แสวงหาใหม่ด้วยตัวเอง หรือต้องพึ่งพาใคร รัฐมีส่วนช่วยเหลือหรือให้บริการอย่างไร
- การพึ่งพาปัจจัยการผลิตของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นครอบครอง (เช่น ญาติ พรรคพวก ชาวนาทั่วไป พ่อค้านายทุน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ) มีเงื่อนไขในการตอบแทนกันอย่างไรบ้าง (เช่น ตอบแทนด้วยจ่ายดอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง ค่าไร่ และภาษี)
- สินค้าและบริการของท่าน (เช่น เครื่องจักร อุปกรณ์การเลี้ยงกุ้ง อาหารกุ้ง เวชภัณฑ์กุ้ง รถตู้ห้องเย็นน้ำดื่ม ปลา เงินกู้) ท่านสามารถกำหนดราคาและค่าบริการได้สูงเพียงใด เพราะอะไร
- ท่านมีวิธีการต่อรองกับรัฐในการเสียภาษีอย่างไร (เช่น สร้างความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่แจ้งยอดขายสินค้าและบริการที่ต่ำกว่าความเป็นจริง เรียกร้องบริการจากรัฐ)
- ท่านคิดว่าการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ท่านได้เปรียบ เสียเปรียบ เท่าเทียมกันหรือไม่ เท่าเทียมกัน ในการมีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนาด้วยกัน/ กับพ่อค้านายทุนระดับต่าง ๆ/กับเจ้าหน้าที่ของรัฐขึ้นอยู่กับปัจจัยอะไรบ้าง (เช่น ญาติ พรรคพวก การศึกษา ศาสนา ความเชื่อหรือค่านิยม โชคชะตา การใช้อำนาจรัฐ สภาพการผลิตที่ล้าหลังหรือพัฒนา การแบ่งงานกันทำ การผูกขาดปัจจัยการผลิตและตลาด ฯลฯ)
- ท่านมีความเดือดร้อนต่อสภาพที่มีความสัมพันธ์ทางการผลิตกับชาวนา กับพ่อค้านายทุนในระดับต่าง ๆ และกับรัฐหรือไม่ เพราะอะไร ต้องการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติอย่างไร

แนวการสัมภาษณ์ระดับลึกเจ้าหน้าที่ราชการ

(นายอำเภอ เกษตรอำเภอ ประมงอำเภอ เจ้าหน้าที่ ธา.ร.ล.)

หมวดที่ 1 เกี่ยวกับวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาในช่วงก่อนทหานากุ้ง (ก่อน 2531) ผู้สัมภาษณ์จะล่อถามในประเด็นต่อไปนี้

- ในช่วงก่อนที่จะมีการทหานากุ้งในชุมชนตำบลเกาะเพชร ท่านอยู่ที่ไหน คารังคานแห่งอะไร
- ท่านมีหน้าที่ในการให้บริการแก่ชาวนาและพ่อค้านายทุนในการประกอบอาชีพอย่างไร (เช่น การส่งเสริมอาชีพใหม่ การให้ความรู้ การสนับสนุนเงินทุน การสร้างสิ่งสาธารณูปโภค พื้นฐาน ฯลฯ)
- เงื่อนไขในการให้บริการแก่ชาวนา พ่อค้านายทุน และสิ่งตอบแทนที่รัฐจะได้รับ(ภาษี) เป็นอย่างไร
- แนวทางที่ท่านปฏิบัติต่อชาวนาและพ่อค้านายทุนเหมือนกันหรือต่างอย่างไร เพราะอะไร
- ท่านคิดว่าการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างรัฐกับชาวนาและระหว่างรัฐกับพ่อค้านายทุน ที่เกิดขึ้นเหมือนกันหรือแตกต่างกันเกิดจากปัจจัยอะไร (เช่น ระเบียบราชการ กฎหมาย งบประมาณ นโยบายของรัฐ ความคิด ค่านิยม การศึกษา ของชาวนาและพ่อค้านายทุน ความใกล้ชิดหรือช่องว่างที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวนาและกับพ่อค้านายทุน ฯลฯ)
- ท่านคิดว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชาวนาและระหว่างรัฐกับพ่อค้านายทุนเหมาะสมแล้วยัง หากยังไม่เหมาะสม ที่เหมาะสมควรจะเป็นอย่างไร ท่านในฐานะเจ้าหน้าที่ของรัฐคิดว่าตัวท่านเอง พ่อค้านายทุน และชาวนาควรปฏิบัติอย่างไร

หมวดที่ 2 เกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลง วิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาในช่วงที่มีการทหานากุ้ง(ตั้งแต่ พ.ศ.2531 เป็นต้นมา) ผู้สัมภาษณ์จะล่อถามในประเด็นต่อไปนี้

- ในช่วงที่มีการทหานากุ้งนี้ ท่านเข้ามาคารังคานแห่งในพื้นที่อำเภอหัวหินนานกี่ปี

- ท่านมีความคิดอย่างไรต่อการเข้ามาของธุรกิจการทอผ้าทอในอำเภอหัวไทร (การทอผ้าทอ และการค้าขายของพ่อค้านายทุนต่างกัน การเข้ามาของแรงงานภาคอีสาน การเกิดอาชีพใหม่จำนวนมาก การแบ่งแยกชาวนาและการเข้าสู่อาชีพใหม่ของชาวนาที่แตกต่างกัน) เมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพของชาวนาที่มีอยู่เดิม ท่านเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยอย่างไร
- ท่านมีหน้าที่ในการให้บริการแก่ชาวนาและพ่อค้านายทุนในการประกอบอาชีพอย่างไร (เช่น การส่งเสริมอาชีพใหม่ การให้ความรู้ การสนับสนุนเงินทุน การสร้างสิ่งสาธารณูปโภค พื้นฐาน ฯลฯ)
- ปัญหาบางประการที่เกิดจากการทอผ้าทอ เช่น สิ่งแวดล้อมเสื่อมทราม ชาวนาชาวเคียด ร้อนเพราะน้ำเค็มเข้าที่นา ค่าครองชีพสูง พ่อค้านายทุนทำธุรกิจที่เอาเปรียบชาวนา ฯลฯ ท่านมีส่วนเข้าไปช่วยแก้ไขอย่างไร
- เงื่อนไขในการให้บริการแก่ชาวนา พ่อค้านายทุน และสิ่งตอบแทนที่รัฐจะได้รับ (ภาษี) เป็นอย่างไร
- แนวทางที่ท่านปฏิบัติต่อชาวนา พ่อค้านายทุนท้องถิ่น พ่อค้านายทุนต่างถิ่น และแรงงานภาคอีสานเหมือนกันหรือต่างอย่างไร เพราะอะไร
- ท่านคิดว่าการเกิดขึ้นและการคงอยู่ของความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างรัฐกับชาวนาและระหว่างรัฐกับพ่อค้านายทุน ที่เกิดขึ้นเหมือนกันหรือแตกต่างกันเกิดจากปัจจัยอะไร (เช่น ระเบียบราชการ กฎหมาย งบประมาณ นโยบายของรัฐ ความคิด ค่านิยม การศึกษา ของชาวนาและพ่อค้านายทุน ความมั่งคั่งหรือช่องว่างที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวนาและกับพ่อค้านายทุน ฯลฯ)
- ท่านคิดว่าความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชาวนาและระหว่างรัฐกับพ่อค้านายทุนเหมาะสมแล้วยัง หากยังไม่เหมาะสม ที่เหมาะสมควรจะเป็นอย่างไร ท่านในฐานะเจ้าหน้าที่ของรัฐคิดว่าตัวท่านเอง พ่อค้านายทุน และชาวนาควรปฏิบัติอย่างไร

แนวการสัมภาษณ์ เป็นกลุ่ม

(ชาวนา)

1. ให้เล่าเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่เริ่มแรกทำนาจนถึงตอนนี้ (2537) ว่า นาถูกเข้ามาอย่างไร เพราะอะไรจึงได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว (ผู้ตอบเล่าตามความคิดของตัวเองในประเด็นที่น่าสนใจ) เช่น การกว้านซื้อที่ดิน การชักชวนให้ชาวนาทำนาของทางราชการและพ่อค้านายทุน ความขัดแย้งและการประท้วงกรณีน้ำเค็มไหลซึม เข้าที่นาของชาวบ้านที่ยังอยากทำนาต่อไป การมีร้านค้าและความเจริญต่าง ๆ ตามมา ฯลฯ)

2. ใช้ภาษาถิ่นตะล่อมถามถึงกระบวนการหรือองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่ละด้าน ดังนี้

2.1 ในช่วงที่มีการทำนาทางราชการเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง และดำเนินการผ่านทางหน่วยงานใด เช่น

- การสร้างถนน ไฟฟ้า ชลประทาน
- การสนับสนุนเงินทุน
- การแนะนำให้ความรู้ในอาชีพใหม่ ทั้งการทำนาและอาชีพที่เกี่ยวข้อง
- การส่งเสริมการรวมกลุ่มของชาวนาในการผลิตและการขาย
- การดูแลในเรื่องราคาสินค้า
- การให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้ลงทุนในฐานะผู้หารายได้และภาษีให้แก่รัฐ
- การดูแลและจัดการในเรื่องปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

2.2 บริษัทที่เข้ามาลงทุนทำธุรกิจนาในอำเภอ ห้วยโพธิ์มีบริษัทอะไรบ้าง ดำเนินการโดยนายทุนต่างชาติ นายทุนในชาติ(ต่างถิ่น)หรือนายทุนท้องถิ่น ตะล่อมถามในประเด็นสำคัญได้แก่

- บริษัทเริ่มเข้ามาเมื่อปี พ.ศ.ใด เริ่มดำเนินการเลี้ยงกุ้งได้มัยกี่ปี พ.ศ.ใด
- การเข้ามาของบริษัทเหล่านี้ผ่านทางราชการส่วนใด บุคคลในชุมชนที่เป็นกำลังสำคัญช่วยเหลือบริษัทคือใคร โดยทั่วไปวิธีการของบริษัทและของคนที่มาให้การช่วยเหลือ เป็นอย่างไร (เช่น ให้นมวัวจิตใจให้คล้อยตาม ให้คำตอบแทนสูง ใช้เสน่ห์หลอมนำอาศัยผู้นำชุมชน ฯลฯ)

- กรณีการกว้านซื้อที่ดิน และการชักชวนให้ชาวนาเลี้ยงกุ้งบริษัทอย่างไร

มีเงื่อนไขอย่างไร ชาวนาทั่วไปให้ความสนใจขายที่ดินและเข้าร่วมเลี้ยงกุ้งมากน้อยแค่ไหน

- สิ่งกระตุ้นบริษัท เครื่องมือ เครื่องทุนแรง วัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัยอะไรบ้าง เข้ามาใช้ในการผลิต (ทานากุ้ง)

- สิ่งกระตุ้นนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญของบริษัท เป็นคนไทยหรือคนต่างชาติ และมีจำนวนประมาณเท่าไร

- แรงจูงใจรับจ้างที่ทางนาให้บริษัท เป็นแรงงานท้องถิ่นหรือแรงงานต่างถิ่น โดยประมาณ มีจำนวนมากน้อยเพียงใด หากหน้าที่จะไร ได้รับค่าจ้างและสวัสดิการอย่างไร

- การรับซื้อกุ้ง การจำหน่ายลูกกุ้ง อาหารกุ้ง เวชภัณฑ์กุ้งและอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง การแนะนำให้ความรู้แก่ชาวนาที่เลี้ยงกุ้งบริษัทอย่างไร

- รายได้หรือกำไรที่บริษัทได้รับแต่ละปีคาดว่าจะมีจำนวนประมาณเท่าไร

2.3 พ่อค้านายทุนท้องถิ่นที่หาธุรกิจอยู่ก่อน ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับอย่างไร

- พ่อค้านายทุนหรือคนร่ำรวยในอำเภอหัวไทรหาธุรกิจนากุ้งด้วยหรือไม่ หากในลักษณะใด ทานากุ้งและค้าขาย หากส่วนตัว รวมหุ้นกับพรรคพวก หรือหาสัญญากับบริษัท ฯลฯ
- พ่อค้านายทุนจากต่างอำเภอ เข้ามาหาธุรกิจนากุ้งด้วยหรือไม่ ถ้ามี เข้าหาในลักษณะใด
- คนในสาขาอาชีพอื่น โดยเฉพาะข้าราชการ เช่น ครู นายอำเภอ ปลัดอำเภอ แพทย์ ฯลฯ เข้ามาทานากุ้งด้วยหรือไม่ หากมี เข้าหาในลักษณะใด

- ธนาคารที่ให้บริการด้านการเงินอยู่ก่อนจะมีการทานากุ้งมีธนาคารอะไรบ้าง มีเงื่อนไขในการให้กู้และชำระหนี้อย่างไร (อัตราดอกเบี้ย หลักทรัพย์ประกัน เงินกู้ ฯลฯ) เมื่อมีการทานากุ้งมีธนาคารเปิดใหม่บ้างหรือไม่ ถ้ามีการบริการมีเงื่อนไขในการให้กู้และชำระหนี้ อย่างไร ชาวนาได้มีโอกาสใช้บริการมากน้อยเพียงใด

- ชาวนาที่มีฐานะการเงินดี นอกคตเคยปล่อยเงินกู้ตอนนี้ยังมีการปล่อยเงินกู้อีกหรือไม่ หากมี เงื่อนไขในการให้กู้และชำระหนี้ เป็นอย่างไร

- พ่อค้ารับซื้อกุ้ง ขายลูกกุ้ง อาหารกุ้ง เวชภัณฑ์กุ้ง และอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง เป็นคนในอำเภอหัวทรวงหรือมาจากต่างถิ่น ชาวนากุ้งสามารถเลือกซื้อหรือขายได้หรือไม่ เพราะอะไร

- ธุรกิจที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการทำนากุ้งมีอะไรบ้าง เช่น ร้านขายอาหาร ร้านค้าเครื่องอุปโภคบริโภค สถานบริการ ฯลฯ เจ้าของเป็นคนในอำเภอหัวทรวงหรือมาจากที่อื่น ลักษณะการค้าเป็นการเป็นอย่างไร ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นใคร

2.4 ความเคลื่อนไหวของชาวนาในช่วงที่นากุ้งเข้ามา ทะเล่อถามาในประเด็นที่สำคัญ เช่น

- ในเรื่องการขายที่นา มีผู้ยอมขายประมาณเท่าไร ขายทั้งหมดหรือบางส่วน ซื้อขายโดยตรงหรือผ่านคนกลาง ราคาที่ได้รับเมื่อเปรียบเทียบกับราคาก่อนหน้านั้นต่างกันประมาณเท่าไร ชาวนาบางส่วนนำเงินที่ขายได้ไปทำอะไร (เช่น ผักสวนครัว ซื้อที่ดินแปลงใหม่ แบ่งให้ลูกหลาน หรือใช้จ่ายหุงต้มเลี้ยง ฯลฯ) คนที่ไม่ยอมขายแต่ยอมให้เช่ามีบ้างหรือไม่ จำนวนมากหรือน้อยกว่าที่ขาย คนที่ขายมีเหตุผลอย่างไร คนที่ให้เช่ามีเหตุผลอย่างไร

- ในเรื่องการรับจ้างทำนากุ้ง ชาวนาจ้างทำนาที่อะไร ได้รับค่าจ้าง และสวัสดิการอย่างไร ชาวนาจ้างเหล่านี้มีระดับการศึกษาในระดับใด รับจ้างทำนากุ้งอย่างไร เกียวหรือหาอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วย

- ในเรื่องการทำนากุ้ง ชาวนาทำนากุ้งอย่างไร เกียวหรือหาอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วย การทำนากุ้งชาวนาทำส่วนตัว รวมกันกับญาติพี่น้อง หรือหาสัญญากับบริษัท แต่ละคราวที่เลี้ยงได้ใช้ทุนประมาณเท่าไร ชาวนาได้รับความรู้ในการเลี้ยงกุ้งมาจากไหน (เช่น เพื่อนบ้าน บริษัท เจ้าหน้าที่ราชการ สื่อมวลชน ฯลฯ) ปัญหาที่ชาวนาประสบมากที่สุดคืออะไร ได้แก้ไขอย่างไร ใครคือผู้ที่คอยช่วยเหลือชาวนา

- ในเรื่องการรับจ้างหัวบ่ ชาวนาที่เลิกทำนาข้าวหันมาจับอาชีพรับจ้าง มีจำนวนไม่น้อยเพียงใดหากเปรียบเทียบกับผู้ที่เลี้ยงกุ้ง สภาพชาวนาเหล่านี้ก่อนและหลังการทำนากุ้ง มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือตกต่ำลงอย่างไร

- ชาวนาทั้งที่ทำนากุ้งและเข้าสู่อาชีพอื่น ๆ ในชุมชน ที่ประสบความสำเร็จมีบ้างหรือไม่ มีจำนวนเท่าไร เขาหาอาชีพอะไร เป็นเพราะอะไร

- ที่ผ่านมามีการรวมตัวเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาวนาเองบ้างหรือไม่ (เช่น รวมกลุ่มประท้วงการหานากุ้งของบริษัท รวมกลุ่มผู้เลี้ยงกุ้ง ฯลฯ) ในเรื่องเหล่านี้ทางราชการเข้ามาดูแลอย่างไร

- ถ้าหากต่อไปหานากุ้งไม่ได้ ชาวนาที่หานากุ้งและอาชีพที่เกี่ยวข้องอยู่ขณะนี้มันแผนจะไปหาอาชีพอะไร จะจัดการอย่างไรกับพื้นที่นาที่ถูกแปรสภาพมาเป็นบ่อและดินเค็ม หรือที่ดินที่ได้นําน้ำไปประกันเงินกู้ ธกส. หรือธนาคารพาณิชย์ จะนำกลับมาอย่างไร

ประวัติของผู้วิจัย

ชื่อ นายสนิท มณีคุณชัย
 วัน เดือน ปีเกิด 3 มิถุนายน 2494
 สถานที่เกิด ตำบลลุมพุก อำเภอเสิงสาง จังหวัดสงขลา
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 111 หมู่ที่ 8 ตำบลลุมพุก อำเภอเสิงสาง
 จังหวัดสงขลา 90190
 ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดกลาง ตำบลระดังงา
 อำเภอเสิงสาง จังหวัดสงขลา 90190

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ.2510 มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสมพงษ์วิทยาจะหิวงพระ
 พ.ศ.2513 ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) วิทยาลัยครูสงขลา
 พ.ศ.2516 ประกาศนียบัตรครุพิเศษมัธยม (พ.ม.) ศึกษาด้วยตนเอง
 พ.ศ.2519 ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา
 พ.ศ.2529 ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 พ.ศ.2539 ปริญญาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ (กศ.ด.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ผลกระทบของอุตสาหกรรมนาุ้งที่มีต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนา :

ศึกษากรืออำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

ของ

สินท มณีคุณ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปริญญาตรี สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์

ธันวาคม 2539

จุดมุ่งหมายของการวิจัยนี้เพื่อ (1) ศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนา ก่อนที่อุตสาหกรรมนาุ้งจะแผ่ขยายเข้ามา (2) ศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชน ชาวนานในช่วงที่อุตสาหกรรมนาุ้งได้แผ่ขยายเข้ามาแล้ว และ (3) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีการ ผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนชาวนาว่ามีกระบวนการอย่างไร

การวิจัยครั้งนี้ใช้กรณีศึกษาชุมชนตำบลเกาะเพชร อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน คือ บ้านเนินทองหงส์ บ้านย่านยาว และบ้านเกาะเพชร ในการวิจัย ได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึกชาวนา พ่อค้านายทุน เจ้าหน้า ที่ของรัฐ และสัมภาษณ์เป็นกลุ่มชาวนา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวนาผู้วิจัยสืบเสาะมาด้วยวิธี snowball sampling ส่วนกลุ่มพ่อค้านายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐได้มาโดยวิธีเจาะจง

ผลการวิจัยพบว่า (1) ก่อนที่จะมีการทำนาุ้ง ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เป็นเอกลักษณ์ ของชุมชนชาวนาคือ การพึ่งพาพึ่งระหว่างชาวนา ช่วยเหลือกันทุกด้านทั้งเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจาก ผูกพันทางญาติ ทรัพยากร ศาสนา ค่านิยม(ยกย่องคนที่ช่วยเหลือผู้อื่น) ตลอดจนสภาพการผลิต (เกษตรกรรม)ที่ยังล้าหลังต้องใช้แรงงานจำนวนมาก ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมยังเป็นแบบ หลวม ๆ การค้าขายมีน้อย เนื่องจากการคมนาคมยังไม่สะดวก ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับ รัฐพบว่าแม้ชาวนาจะเป็นผู้เสียภาษีส่วนใหญ่ให้กับประเทศแต่ชาวนากลับขาดแคลนบริการพื้นฐานจากรัฐ เนื่องจากมีงบประมาณจำกัดและการเลือกปฏิบัติของรัฐ แต่ชาวนาก็ไม่เดือดร้อนเนื่องจากใช้ชีวิตแบบ เรียบง่ายและพึ่งพากันในชุมชน (2) เมื่อมีการทำนาุ้ง ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เป็นเอกลักษณ์ของ ชุมชนเปลี่ยนมาเป็นทุนนิยมแบบลาหิโรเงินปลาเล็ก เนื่องจากการผลิตเป็นแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม พ่อค้านายทุนผูกขาดปัจจัยการผลิตและตลาด มีเครือข่ายความสัมพันธ์หลายระดับ มีอุดมการณ์แสวงหา ผลประโยชน์สูงสุดจากกำไร คอกเบี้ย ค่าเช่า ค่าจ้าง ชาวนาต้องการความช่วยเหลือจากรัฐอย่างมาก แต่พบว่าบริการพื้นฐานของรัฐยังมีความขาดแคลนและรัฐยังเลือกปฏิบัติเช่นเดิม ส่วนความสัมพันธ์แบบ พึ่งพาพึ่งระหว่างชาวนาในอดีตไม่ได้ล่มสลายไปพร้อมการทำนาุ้ง แต่ได้ปรากฏให้เห็นในทุกขั้นตอนของ การผลิต(ทำนาุ้งและอาชีพที่เกี่ยวข้อง) เนื่องจากความผูกพันทางญาติ ทรัพยากร ศาสนา ค่านิยม ยังคงมีอิทธิพลเหนือจิตใจชาวนาส่ง และ (3) กระบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ ทางการผลิตของชุมชนชาวนา เริ่มจากนายทุนต่างชาติและพ่อค้านายทุนท้องถิ่นซึ่งประสบปัญหาการเลี้ยง กุ้งวนพื้นที่ยื่น ได้กว้านซื้อที่ดินและเช่าที่ดิน เพื่อย้ายแหล่งผลิตเข้ามาลงทุนในชุมชนชาวนา เจ้าหน้าที่ของ

รัฐบาลขอความช่วยเหลือให้กับนายทุนที่เข้ามา และออกชักชวนชาวนาให้เลิกทานข้าวหันมาเลี้ยงกุ้งแทน โดยคิดว่าจะช่วยให้ชาวนามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประกอบกับ ธกส. และธนาคารพาณิชย์สนับสนุนเงินกู้ และแรงงานค่าจ้างต่ำจากภาคอีสานหลั่งไหลเข้าไปหางานทำ ส่งผลให้พ่อค้านายทุนท้องถิ่นและชาวนากลุ่มหัวก้าวหน้าเลี้ยงกุ้งและทำธุรกิจเกี่ยวกับนากุ้งทันที สำหรับชาวนาทั่วไปนั้นมิทั้งที่อยากทานข้าวคั่วบะและอยากเลี้ยงกุ้ง แต่รู้กระแสนาทุ่งนาได้จึงต้องหยุดอาชีพเดิมไปเกือบสิ้นเชิง แยกตัวเข้าสู่อาชีพใหม่ที่แตกต่างกัน ปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตได้แก่ ค่าตอบแทนสูง การใช้อำนาจรัฐขึ้นา การใช้ความผูกพันทางญาติ และพรรคพวก เป็นเครื่องมือเจรจากับชาวนาในชุมชน ตลอดจนระดับการศึกษาและการพัฒนาของคนในชุมชนชาวนา

The Impact of Shrimp Farm Industry on the Relations of Production
in Rice Farming Communities : A Case Study of Amphoe Hua Sai,
Changwat Nakhon Si Thammarat

An Abstract
by
Sanit Maneedul

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Education Degree in Development Education at
Srinakharinwirot University
December 1996

This research was intended (1) to investigate the relations of production in rice farming communities prior to the spread of shrimp farm industry; (2) to investigate the relations of production in rice farming communities during the spread of shrimp farm industry; and (3) to examine changes in mode of production and the relations of production taken place in rice farming communities.

This research was a case study of the rice farming communities in Tambon Koh Phet, Amphoe Hua Sai, Changwat Nakhon Si Thammarat, comprising 3 villages (Mooban): Ban Noen-nonghong, Ban Yanyao and Ban Koh Phet. A qualitative method's including in-depth interviews were used with farmers, merchant-investors, and government officials; focus group interviews were also with farmers were used for data collection. A snowball sampling method was used in selecting farmer samples and a purposive sampling method used with merchant-investors and government officials.

The findings were the following: (1) Prior to the shrimp farm time, the relations of production among rice farmers were quite unique, that is, mutual relationships among farmers, all means of social and economic assistance. This might be due to relations through family ties, clans or group, religious groups, and social values of praising for those giving hands to others; the state of agricultural production was rather backward of using human labors. Trades were found very little due to the inconveniences and difficulties in communications and transports. Even rice farmers were the chief tax payers, they were not provided with basic services by the government because of the limited national budgets and of being discriminated against by the state. However, most farmers were helping each other self-sufficient because they led a very simple way of life and were interdependent in their communities; (2) During the presence of shrimp

farming, the relations of unique agricultural production in the communities had changed to a bigger-fish-swallowing-smaller-fish (prayai-kin-pralak) mode of capitalism since the production in the capitalistic industry the production inputs and marketing were usually monopolized by the merchant-investors. There were intertwined layers of relations networks, in addition to a higher degree of exploitation and seeking optimal returns and profits from investments, interests, rents and wages. Although capitalism has been penetrated to the area for some times, it had only marginal impact on the relations of production. Rice farmers were badly in need for help from the government. But, it was evident that there were a serious lack of basic services provided by the government and farmers were discriminated against as before. As for the mutual relations in the past between farmers were not ruined along with the disappearance of the rice farming, similar mutual relations were still in existence at all levels of production (in shrimp farming and other related areas). This, again, might be due to the relations through family ties, clans or groups, religious principles and social values, which were of high influence on farmers' minds and beliefs; and (3) the processes of changes to mode of production and the relations of production in rice farming communities, ranging from foreign and outside investors, having faced with shrimp farming problems from other regions, coming to buy and rent vast plots of land in order to transfer their production sites to the new ones in rice farming communities. To better or worse, government officials usually gave their hands to these investors and persuading rice farmers to give up their rice farming and instead turn to shrimp farming in the hope that these rice farmers would be better off in life. To this end, the state enterprise's Bank for Agriculture and Cooperatives and commercial banks were eager in giving out some loans to

fund the enterprises, plus the continuous in-flow of low-wage earners from the Northeast. As a result, many local investors and progressive farmers with no hesitation decided to do their shrimp farming and shrimp farm business. For general rice farmers, they wanted to maintain their rice farming and also do the shrimp farming. However, being unable to tolerate the stormy forces from shrimp farming, many of them just gave up their old rice farming and turned themselves into a totally new occupation. Significant factors for the changes of means of production and production relations include high yields of investment, opinion leadership from the government authorities, relations of family ties and intra-group ties (which were manipulated by investors and government officials in negotiating with rice farmers in the communities), farmers' educational attainment and their levels of development.